

Beschryvinge der stad Delft, betreffende des selfs situatie, oorsprong en ouderdom, opkomst en voortgangh ... voor-af met een korte beschrijvinge van Delflandt ... doorgaens bevestigt met veele oude privilegien ...

<https://hdl.handle.net/1874/42985>

VERVOLG
Van de
BESCHRYVINGE
DER
STADT
DELF T.

Met een generael Register over bey-
de de stucken voorsien.

TOT DELFT,
Gedrukt by ARNOLD BON, op 't Marct-veld.

Aen den Leser.

IN de Na-reden van het eerste uytgegeven stuck
 deser Beschryvinge / zijn verschepde redenen by
 gebracht / waerom het selfde separatelyck vooz af/
 en gelyck als by proviste is uyt gekomen / en sulx/
 tegen onsen eersten aenleg en ontwerp / * alhier in't
 midde van de vierde Hoofst-verteelinge pagina 486
 was af-gesneden; nu sullen wy (des versoecht zyn-
 de van hoger-handt) den draet hier wederom aen
 een hechten / en dit eerste Boeck der generale Be-
 schryvinge onser Stadt (indien de Heere wil ende wy
 leven sullen*) ten eynde toe vervolgen.

* Ysaïe. 41
 v. 15.

Transitie tot
 de Godts-
 huysens

Dus verre dan beschreven hebbende al het gedenckwaerdighste
 't geen in den beginne der Reformatie van den pnblycken Godts-
 dienst vooz gevallen / en specialyck hoe sulcx in onse Kercken van
 Delft toe gegaen is / sullen wy wederom keeren tot onse eerste vooz-
 gestelde ordze en verdelinghe / in't kort begrip van de verknochte 't sa-
 menstellinghe der Ses voornaemste Hoofst-stucken in de Vooz-reden
 onses ganschen werchs vermelt / alwaer wy in't midden van't kort
 inhoud deses vierden Hoofst-stucks * zyn verbleven / te weten by de
 woorden / de Kloosteren geruynt, ende tot behoef vande behoefligen
 ende andere goede gebruycken gemaect. Inboegen dat wy voozhe-
 nen gesproochen hebbende vande gestichten die onser vooz-Ouderen
 verduysterde devotie en liefde tot Godt hadde verweckt / nu sullen
 overgaen tot de fundatien die de liefde tot onsen even-naesten heeft
 voozt-geteelt. Onder dese allen gaet in ordze vooz af

* Siec de
 Voor-redenen
 oock p. 105.

't W E E S - H U Y S,

Gecombineert met

Het V O N D E L I N G S - H U Y S ;

Mitsgaders ,

Het D O L - ofte K R A N C K S I N N I G - H U Y S .

Wees- en
 Vondelings-
 huys in een
 be_repen

Het Wees-huys en Vondelings-huys te samen tot alimentatie en
 Christelycke op-voedinghe van Ouder-loose kinderen / te weten
 die

die van Vader en Moeder verstorven of van de selfde verlaten zijn. De eerste soort pleegh van ouds hier en daer in particuliere Hupsen besteed te werden; vooz de tweede was een Hups apart aen de Boerhups-laen / naderhand verandert in Stadis Timmer-werf; zijnde nu beyde upt goede insichten en bpsondere redenen alhier in't Weeshups by den anderen versamelt / met die distinctie nochtans dat de Vondelingen alle met een Witte Mouw aen haer sijncker Arm / van de rechte Weesen / sijn onderscheyden. Dit Gebouw gelegen aen de Zuyt-west-zyde van d'Oude Delft / is wel-eer geweest het St. Barberen Clooster, hier vooren pag: 332 beschreven / en hoe-wel van buyten niet soo aensienlijk / nochtans van binnen een seer ampel en spacieus gestichte / in tweeberley appartementen ofte afdeplingen gesepareert ('t eene vooz de Knechtgens en 't ander vooz de Meysgens; beyde voozsien zijnde met seer groote Eet-zalen / Slaep-kameren / en andere nodighe vertrecken / als-mede bpsondere binne-plaetsen / bequaem tot recreatie en oeffeninge van allerhande Kinderlijke spelen. De verzorgingh van dit Hups / soo wel tot leeringh en stichting / als tot onderhoud van 's menschen leven is aenmerckelijck. Vooz-eerst is 'er een School-meester die de kinderen / soo wel de Meysgens als de Knechtgens / leert Lesen en Schryben. De Jongens groot genoegh geworden zijnde gaen buytens-hups te werck / leeren een Ambacht daer toe haer lust en genegentheyt meest strecht. De Meysgens blyben meerendeels binnens-hups / leerende Napen / Breyen / Spelde-wercken en alles wat haer mochte te pas komen; eenige sterck genoegh zijnde doen het hups-werck / passen op de Keucken; andere nemen de kleynder kinderen waer / leerende alsoo alles wat tot nodige Hups-houdinge dienstig is / zijnde daer toe ook binne-Moeders die de sozge en opsighe over haer aenbevolen is. Oock is 'er binnens-hups een Kleer-maecher / als-mede een Schoen-maecher / die pder kind van twee pack kleederen en Schoenen voozsien; een vooz de Sondagh / en 't ander vooz den Wercken-dagh / alle met een Wapentje van de Stadt boven aen de Bzagoenen. De Spysinghe die in dit Hups geschiet / is gereguleert / en elcken dag heeft sijn gesette spijs: des Sondaegs en eenige weynige extraordinaire dagen / hebbense beter als op de gemeene werck-dagen / en krygen dan altemers veranderingh van kost na de gelegentheyt mede-bzengt; een pder heeft sijn portie / doch genoegsaem en vol op. Over de Maeltijden werd alenthalve goede ordze gehouden / gaende veele particuliere burgeren Hupsen te boben / want in pder Eet-zael / werd dooz een bande bequaemste / na het doen van het Gebed noch eenige Capittelen upt de H: Schryft overluydt voozgelesen / werdende de Jeugt in dier boegen te gelyck met Geestelijke en lichamelijke spise geboed. Des Sondaegs / Bede-daegs / en alle andere kerck-dagen werden sy alle te samen dooz den School-meester en sijn Opfinders kerck waerts gelept /

Hoedanig-
heyt van
t Weeshuys.

Ordre van
de huys hou-
ding en op-
voeding der
Kinderene

Hoe sy uyt
het Huys
ontslagen
werden.

gelept / gaende tydelijk in goede ordze ten Oude Kerke / allwaer aen de West-zyde onder het Orgel een verheven Gallerie / met trappen op te gaen / tot haer zit-plaets is dienende; na het eyndigen van de voormiddags Predicatie / werden sy binnens-huys door een van de Predicanten / die 't dan sijn beurt is / gecatechiseert / om alsoo de Dzeese Godts en de Christelijcke deugden by alle middelen en wegen haer in te planten. Tot haer Jaren gekomen zijnde / bequaem om haer selven te konnen generen / ontfangen sy boben soo een eerlijcke op-voedinge noch een fatsoenlijcke uytsettingh van Klederen / Linne en andere noodwendige behoefstigheden / en dit uytsetten geschiet alle Jaren eenmael / omtrent de Maent van Mey. Op dese wyse haer afscheyt genomen hebbende / blyven sy aen dit Huys en d' Oberheyt van dien niets schuldig als een natuurljcke danckbaerheyt en erkennisse; edoch in het Huys noch wonende / hebben sy geen besit van eenige tydelijcke Have / maer is al het hare / en 't geen haer by gebal soude mogen komen aen-besterben / aen den Huse eygen / volgens dese Wet by Veertigen en Vroedschappen deser Stadt gearresteert den derden November 1595.

De Goederen den wees kinderen aen bestervende, geduyrende sy in 't weeshuys wonen vervallen ten behouwe van 'tselve Huis.

* Siet A^kurb. fol. 273.

Regenten van dit Huys hoe veel en wie, mitgaders hare functie.

ENde aengaende den Kinderen in den selven Huys op gevoet, ofte by den H. Geest-meesters buyten den Huys bestet, sullen alle de Goederen der selver Kinderen middelertyden aen bestervende, vervallen ende succederen aen den voorsz Huys, dan als die voorsz Kinderen soo verre gekomen sijn dat zy met willen vande Meesters haer afscheyt nemen, ende uyttet Huys scheyden, sullen die vry zijn ende sullen volgens dien hare Goeden, Erven, en besterven aen harer Kinderen ofte naeste Vrunden, sonder dat sy al-vooren eenich uyt-koop ter oorfaecken van dien metten Meestere vanden voorsz Huysen sullen behouven te doen. Aldus geresolveert, by de Veertigen ende Vroedschappen deser Stadt, opten iij. November ANNO xvC. vijf-en'tnegentich.*

Het opper-bewint en gesach ober dese gansche Oeconomie / ofte Huse-houdinge wert aen ses uyt d'aensienlijckste en treffelijckste der Burgeren bebolen / en werden gemeenlijck Vaders ofte wel Regenten van't Weeshuys genaemt; die hier oock een ruyme en destige Kamer tot haer gewoonlijcke by-een komste en vergader-plaets hebben / mitsgaders een overtwelft Comtoir daer nebens met Wsere deuren voorszien / omme by Brands-nood hare principaelste Goederen in te konnen berbergen. De Regenten jegenwoordig in dienste: als ick dit schreef / zijn de volgende; Pieter Roonaer, Mr. Maerten Hoogenhoeck, Franco Hendricksz. Verburch, Hugo's Gravesande, Veertigh Raed / Jacob Briel, Raed en Schepen / Dr. Nicolaes Croeser. En dese hebben de Geld-has en alle effecten van dit Godts-huse onder haer / en moeten letten op alle Reekeningen van ontfang en uyt-geef; aen haer

haer staet oock de verkiefing van den Schoolmeester / Binnebader en Binnemoeders / Kleermaker / Schoenmaeckers en voorts alle andere Bedienden. Desgelijck werden oock by de Magistraet vier principale Burgers Vrouwen gekozen / die men Moeders van 't Weeshuys noemt / bekleedende altans dien dienst / Sophia van Loodensteyn Huysvrouw van Dr. Anthoni Vockestaert, Veertigh-Raad. Sabina Lief-ting Huysvrouw van Mr. Bartholomeus vander Mast Raed en Weesmeester. Emilia de Bergh, Huysvrouw van Dirck Jooften van Lodensteyn, Raedt en Out presidierende Schepen. Margareta van Bleyfwijk, Weduwe van wijlen Mr. Simon van Groenewegen vander Made, gewesene Secretaris deser Stadt. En dese nemen toeficht / ober Winnen / Wollen / mitfgaders de Keucken en andere vrouwelijcke Huysfaecken. De voornaemste inkomsten tot onderhoud van dit Huysgesin spruyten voor eerst uyt de goederen diemen van outs pleegh te noemen H. geest goederen / daerom de Regenten van dit Huys door gewoonte nocht ten huydigen dage / met de naem van H. Geest-meesters te boeck werden gestelt. Het is oock bekent dat secker pleyn benevens d' Oude Kerck / aen de Zuyt-zijde / tusschen de huysen ingelegen / noch heden-daeghs den naem voert van het H. Geest Kerckhof 't welck noch ober weynigh Jaren tot een begraefplaets diende voor de Lijcken van dit ons Weeshuys. En het is notabel dat het Zegel daer de Regenten van dit Huys noch ten huydigen dage mede zegelen niet anders en is als het wapen van den H. Geest / in de gedaente van een Dupbe / eben al eens als de munte van d' eene soorte van koopere penningen die in 't boozte deses boecks pag: 46. figurzlyck zijn uytgebeelt / ende wel-eer geslagen ten behoef van de H. Geest Armen deser Stadt / gelijck wy t' sijnere plaetse nader expliciteren sullen. Dese H. Geest-meesters dan schijnen van outs aengestelt geweest te zijn / tot soulagement van allerhande nootduftige en behoeftege menschen in 't generael ; hebbende d' administratie niet alleen ober een secker vast fons / bestaende uyt testamentaire dispositien en liberale donatien maer oock ober d' erberm-giften ofte aelmoessen die in d' Offer-kisten in de Kercken wierden gegeven / tot dat de menichste der menschen meer en meer aengroepende men goet gebonden heeft de Armen in onderscheyde soorten te verdec-len / om by diversche Collegien des te bequamer bedient te konnen werden ; de dagelijckse inkomende aelmoessen nu geapplianceert werdende tot onderhoud van allerhande bejaerde Armen / die van 't Charitaet-huys leven / blybende de vaste goederen van dat oude fons van den H. Geest voor't meerder gedeelte alleen geaffecteert aen't Weeshuys. Maer waer dese H. Geest-meesters van outs haer vergader-plaetse hebben gehadt is my noyt gebleecken. Edoch het is secker dat d' algemeene groote Weeshuysen voor de veranderinge van de Religie noch seer weynigh bekent zijn geweest / werdende die arme kinderen door de meergemelte H. Geest-meesters allerwegen wijd en

Regenten van dit Huys descenderen, uyt de H. Geest-meesters.

Wat der H. Geest-meesteren bedieninge was.

d' Opregtin-ge van publijcke weeshuysen noch seer jongh, mitfgaders wat daer-en-tegen gebruyckelijck was.

Eenigh be-
scheyt, racc-
kende de H.
Geest-goede-
ren, nu ten
behoefte van
t' Wees-huys
geaffecteert.

Eenige pieu-
se fundatien
en instellin-
gen van par-
ticulier in
dit Huys.

Vergelijkin-
gen van dien.

zijd door de ganse Stadt besleet / by luden die daer wederom hass
gewin van trocken / 't welch dan in allen geballe niet soo effen en na
behooren heeft konnen toegaen / soo ten opsigte van hare genoegsame
spijs en dranch / als geregeltheit van leven / sulcx het een seer lofslike
instellinge is / die dese practijcke van by-een-wooninge en t'samen op-
voedinge der arme Weesen heeft beboerdert / en / onses geboelens / by
wat dienstiger als die Congregatie der eerste en oude inwoonsters des-
ses Cloosters. Belangende nu verder d'inkomste van de H. Geest-
goederen die meerendeels / gelijk geseyt is / 't Wees-huys sijn toe-
geboegt / binde ick in secker Privilegie van Keyser Karel in den Ja-
re 1536. den 26. Junij / ter oorsaecke van den grooten Brandt aen
onse Stadt gegeven / dat de Magistraet wierde geauthoriseert te mo-
gen verkopen hondert ofte meer, indien't van noden bevonden wierd,
Mergen Lands van den H. Geest om die penningen te doen distribueren
onder die schamele personen, willende timmeren, &c. Waer uyt dan
af te meten is / dat dit fons in die tyden al wel voorzien moet sijn ge-
weest van Landerpen. Daer sijn nu en dan naderhand by gekomen
verschepte Legaten en mildadige giften / by uyterste willen van God-
vruchtige menschen / die dit Huys en de Huys-genoten van dien ge-
negen sijn geweest / als by exempel : al over veele Jaren heeft'er een /
wiens naem onbekent is / besproocken dat de Wees-kinderen Jaer-
lijcx op seckeren dagh / souden genodigt werden in't Oude Gast-huis /
omme aldaer des namiddags haer lust te boeten in Soete-melch /
en Witte-broodt / en boorts haer tijdt passeren in vrolichheit ; en dit
noemen sy Gast-huys Kermis. Wyders heeft seckere Eerbare Ma-
trone / uyt de Familie vande Duysten van Voorhout, ende getrouwt
aen die van de Berensteynen, gelegateert secker stuck Landts met
expresse begeerte / dat men uyt de rebenuen van-dien / op alle nieuwe
Jaers-dagen booz d'arme Weesen / een solemnele Mael-tijd t'harer
gedagtemisse souden aenstellen / dragende dit Feest den titel van Moeder
Duysten-mael. Een ander / met namen Huygh Jacobsz vander Dussen,
heeft getwilt / dat booz de Kinten van secker bries / by hem aen de-
sen Huysse geschoncken / jaerlijc eenigh Freuyt soude werden gekocht /
en aen alle de Inwoonders van dit Huys uyt-gedeelt / en dese proef /
voert de naem van het Freuyt-mael. Alle welke pieuse instellingen
wel eenigints rappoort schynen te hebben / en niet gantsch ongelijck te
sijn aen het bevel 't geen Godt de Heere den kinderen Israels gaf /
nopende 't op-bringen der Chienden / Deut. 14. vs. 28. en 29. daer
sy belast werden de Chienden van yder derde Jaer te versamelen / soo
sal dan komen (seyt den Text) de Levijt, dewijle hy geen deel noch Erve
met u en heeft, ende de Vreemdelingh, ende de Weese, ende de We-
duwe, die in uwe poorten sijn, ende sullen Eten, ende versadigt wor-
den : op dat u de Heere uwe Godt zegene in allen wercken uwer handen,
dat ghy doen sult. En aen het 24. Capittel vs. 19. 20. en 21. recom-
mandeerde

mandeerde Godt aen zijn volck dat sy de vruchten des Veldts / mitsgaders de Freupten en Boom-gewassen / niet al te deun souden afplucken en na-lesen / maer dat sy het oberige souden laten voor den Vreemdelingh, voor den Weese, ende voor de Weduwe. Om nu hier en tegen eens-deels te konnen weten de grootheyt van de lasten / welke dit Huys al te bekostigen heeft / soo dient geconsidereert dat / boven een getal van tusschen de drie en vier hondert / soo Wees-kinderen als Vondelingen / het Dol-huys, 't geen sich selven nergens na en kan bezopen met dit Wees-huys / oock al over veele Jaren is gecombineert geworden / en tot noch toe 't haren lasten is gebleven / als zijnde de zinneloose soo wel onmondigh / en oock onmachtigh om haer selve te konnen generen als minder-jarige personen. Die / en hoedanighe dan in beyde dese Godts huysen ontfangbaer zijn / en dagelijcx aengenomen werden / daer van sijn op verschepde tyden oock verschepde Ordonnantien en wille-keuren by de Magistraet gestatueert / waer na sich de Regenten hebben te gedragen; eene van de oudste die noch wel principelijck in practijcken en observantie is / en waer by misschien dese combinatie heeft begonnen / vinde ick gedateert den 21. Mey 1616. luydende als volgt;

Laften van 't Wees-huys.

IS by de Heere vande Weth der Stadt-Delft, Collegaliter vergadert, geresolveert ende verklaert, dat alle zinneloosen, innocenten, krank-sinnige personen, Vondelingen, ende Wees-kinderen, die van Vader ende Moeder verstorven sijn, soo Knechts als Meysjens, te weten: Knechts beneden de seshien Jaren, ende Meysjens beneden de veerthien Jaren sullen onderhouden werden, by den Meesters van't Wees-huys, tot lasten van't selve Huys, ende dat alle ouder Wees-kinderen voorsz, mitsgaders alle huys-houdende personen sullen onderhouden werden, by de Meesters vande Charitaet-Kamer.

Het Dol-huys met het Wees huys gecombineert, als mede, hoe out de Wesen mogen sijn die in't Huys aengenomen werden.

Item, dat alle Kinderen, die van Vader ofte Moeder verlaten werden, ende verstaen worden by den Heeren Burgemeesteren dat onderhouden moeten werden, sullen komen tot lasten van het Wees-huys, [met dien verstande nochtans, dat de Regenten van de Kamer der Charitaten gehouden sullen sijn, des wegen notificatie aen de Regenten van't Wees-huys te doen, ende noch drie Maenden na dato van de voorsz notificatie de voornoemde verlaten Kinderen 't onderhouden, omme middelertijt op het wegh-loopen van de Ouders te konnen geïnformeert werden. Aldus geamplieert, by de Heeren vande Weth, den 10. November 1659.] dat van gelijcke sullen komen tot lasten van't Wees-huys, de Kinderen van Vader ende Moeder beyde Sieck in't Gast-huys leggende, maer een van beyde de Ouders gesont wesende, sullen de Kinderen komen tot lasten vande Charitaet-Kamer, Actum den 21. Mey 1616. *

Vondelingen tot laste van't wees-huys gebragt, item Kinderen, welckers Ouders beyde in't Gast-huys leggen.

Gedeyckent:

* Resolutie-boeck fol. 12.

J. GROENHOUT.

Onder-

Ondertuffchen by bescheyde ongeboone boorzballen / nu en dan geskil ontstaende / tuffchen de Regenten van het Wees-huys ter eenre / ende die van het Charitaet-huys / ter andere zyde / soeckende wederzyds (soo veel doenlyck) haer huysen boorz te staen / en de excessive lasten van haer hals te schuyben / soo is eenige Jaren daer na haer beyde dit nader reglement tot een decisie boorz geschreven.

I.

Ordre op't onderhout van besturven, en ook verlate Kinderen.

D At alle Kinderen, waer van Vader ofte Moeder Overleden is, ende de Kinderen daer de Moeders wegh, ofte de Vaders op de Reyse sijn, 't sy in Oost- ofte West-Indien, Brasil, ofte Guinea, Item, die wegh gelopen sijn, ofte in andere Steden Gast-huysen Sieck leggen, ende daer van in drie Maenden geen tydinge is vernomen, waer ly sijn onthouden, onderhouden sullen werden by 't Wees-huys, als of Vader ende Moeder beyde Overleden waren, mits dat de Charitaet-meesters aen 't selve Wees-huys sullen gehouden wesen van nu voortaan uyt te keeren ende te betalen alsulcke subsidie als sy de selve Ouders ofte de voorz Kinderen ter weecke ofte anders tot onderhout gegeven, ofte verstreckt hebben, geduyrende soo lange den absenten Vader ofte Moeder hier weder gekomen, ofte de Ouders vande voorz Reyse hier weder gearriveert sijn, ofte seeckere tydinge bekomen sal wesen vande Doodt van deselve absente Ouders.

II.

Kinderen; welkers Vaders by de Vyanden gevangen sijn.

Dat alle de Kinderen vande Vaders, die vanden Turcq, ofte Vyanden gevangen sijn, ende de Moeder Overleden ofte wegh is, metter daet by 't Wees-huys onderhouden sullen werden, geduyrende soo lange als voren, mits by den Wees-huys genietende vande Charitaet-meesters van nu voortaan die subsidie die sy als voren aende Ouders, ofte de Kinderen tot onderhout verstreckt hebben.

III.

Van Bastaerden.

Dat het onderhout van natuyrlycke Kinderen, waer van de Moeder gestorven is, ende de Vader geen forge voor de onderhoudinge en droege, ofte niet te vinden en ware, komen sal aen 't Wees-huys, ten ware de Vader by 't Charitaet-huys onderhouden wiert, in welcken gevalle tot laste van 't selve Charitaet-huys, Vader ende Kinderen onderhouden sullen werden.

IV.

Kinders; welkers Ouders in 't Pok huys leggen.

Wanneer beyde de Ouders sijn besmet met de Pocken, of d'een doot, wegh, ofte op een Reyse, ende d'ander mettet selve quaet besmet sijnde, soo sullen de besmetten, ofte besmette, gecureert ende onderhouden werden by 't Gast-huys, ende de Kinderen by het Wees-huys, soo lange tot dat de besmette is genesen, ofte indien Vader ofte Moeder present sijnde, niet besmet en ware, sal deselve forge voor 't onderhout vande Kinderen moeten dragen, ofte 't selve van 't Charitaet-huys versoecken.

foecken, ende sal het Gast-huys van nu voortaan geduyrende de cure, ende onderhout vande selve besmetten ofte besmette personen, tot subsidie van't Charitaet-huys, genieten 't gunt de selve personen van't Charitaet-huys genoten hebben, indien daer geen Kinderen sijn, maer Kinderen hebbende, ende by het Wees-huys onderhouden weidende, sal het Wees-huys deselve subsidie genieten.

V.

Behoudelijck dat het Broodt, 't welck de Charitaet-meesters aende voornoemde personen uyt-reycken, tot geldt gereeckent, ende aende voorz Godts-huysen met geldt betaelt sal moeten werden.

Blyvende de Resolutie by de Weth genomen den xxj. Mey ANNO xvj^c. seftien, voor soo veele deselve by desen niet en wert gederogeert in wesen en vigueur. Actum den iijj. September ANNO xvj^c. acht-entwintigh. *

* Resolutie-
boek fol. 29.
verso.

Ende was onderteyckent:

J. V. GROENEWEGEN.

Behalven dese lasten / soo is daer - en - boven den Regenten deser Huysen noch op-gelept tot alle Tijcken van arme nootdruftige menschen / des schriftelijck versocht zijnde wegens het Collegie van Charitaten / Doots-kisten om Godts-wille te leveren / 't geen oock al geen geringe somme Jaerlijcx komt te importeren. Middeler tijd de meenichte der Wondelingen en verlate Kinderen oock al aengroeyende / ende de Regenten sich dus soo langh soo meer gechargeert bebindende / zijn op haer iteratide klachten aen de Magistraet gedaen / soo nu en dan verscheyde Keuren en Publicatien geëmaneert / alle mede-bzengende / dat d'Ouders hare Kinderen / onder eenigerhande pretext / hoedanigh die oock soude mogen sijn / verlatende / crimineelijck sullen werden gestraft / als blijkt by dit nevens gaende.

Doot-kisten,
voor d'arme
luyden wer-
den by 't
Wees-huys
bekostigt.

ALsoo by ervarentheydt bevonden werdt, dat verscheyden Ouders alle schuldige plicht, mitsgaders natuyrlijcke affectie ende liefde tot haer-luyder Kinderen af-leggende, de selfde verlaten tot laste van de Godts-huysen deser Stadt, die daer door geschapen zijn te sullen vervalten in verloop van haer middelen, ten ware daer inne tydelijck werde versien. **S**O O I S ' T, dat de Heeren vande Weth der Stadt Delft, naer gedane resumptie van haer Achtb: voorgaende Keuren daer jegens geëmaneert, geinterdiceert ende verboden hebben, interdicieren ende verbieden mits-desen allen Ouders door haer selven ofte anderen haer Kindt, ofte Kinderen op eenige plaetsen uyt te setten ende te verlaten, onder pretext van uytterste armoede, zieckte, ofte andere oorsaecken, op peyne van openbaerlijck gegeesselt ende gebannen, ofte andersints tot discretie van den Gerechte gestraft te werden. Van welcke straffe nochtans exempt wesen sullen die haer verlatene Kinderen binnen den tijd van twee

Keure en
straffe tegen
Ouders, haer
Kinderen
verlatende.

Maenden , na dato dat sy de selve verlaten hebben , wederom aen-nemen, ende de voorſz Godts-huysen nopende de verteerde kosten contentement doen sullen.

Premie voor den Aenbringer. Ende die eenige der voorſz Ouders weet aen te wyſen , sulcx dat die daer door mogen werden bekomen , sullen voor yder Perſoon ſijn Kindt ofte Kinderen verlaten hebbende , met een ſomme van vijftigh guldens vereert , ende haer naem ſecreer gehouden werden.

Yemant onbekende Kinderen aen ſlaende , tot zijn particuliere laſten t' onderhouden. Ordonneren ende ſtatueren voorts , dat een yegelijk die eenige Kinderen jongh ofte oudt sullen in-nemen , van Ouders ofte andere Perſonen haer-luyder onbekent , ſonder dat hen-lieden voor de kosten behoerlijcke verſeeckertheyt is gedaen , gehouden sullen ſijn de ſelfde Kinderen tot haer-luyder eygen kosten te onderhouden , ſonder dat ſy-luyden de ſelfde Kinderen tot eenigen tyde tot laſte van de Godts-huysen deſer Stad brengen , ofte oock tot der ſelver Kinderen onderhoudt eenige ſubſidie genieten sullen mogen.

* Keurb 8. huys gepubliceert den daer aen-volgende.*

fol. 288.

In kenniſſe van my , ende was onderteyckent.

H. V. BLEYSWYCK.

Nopende eenige betoveringe der wees-kindren.

Ende dit booz ſoo veel de ſtichtinge / Huys-regeringe en ordres van het Wees-huys belangt ; wat nu aengaet de wonderlijcke Hiſtorie die by ſommige oude luyden boozgegeven werdt alhier wel-eer geſchiet te zijn / in 't regard van d' arme Wees-kinderen / die op ſecker tijdt booz een groot gedeelte met ſoo pſſelijke beziecktheyt en quael beſocht ſouden zijn geweest / als of ſy van booze geesten beſeten waren / klauterende by mupzen en daken op als hatten / en verrichtende veelerley booz menſchen ondoenlijck ſchynende kuyren / sulcx ſchijnt by my wepnigh geloof te meriteren ; en hoe-wel de Natuyraliſten meerendeels ſtaande houden / dat dergelijcke vzeemdigheden in de natuyz konnen geſchieden / en sulcx met veelerhande exempelen bekrachtigen / ſoo sullen wy echter / vermits het verepſte beſchept deſen aengaende noyt hebbe konnen erlangen / het hier by beruſten laten / en vervolgens liever overgaen tot de beſchryvinge van het DOL- ofte KRANCKSINNIG-HUYS , gelegen aen d' Oſt-zyde van 't Boort-eynde / zijnde eygentlijck van ouds genaemt St. Joris Gaſt-huys , welkers Capelle booz af pag. 294 is beſchreven / hier benevens ingaende komt men aen een pleyne / ofte binne-plaets / zijnde met een tweede Boort / en tamelijck hooge mupz-werck afgeſlooten / dewelcke gepaſſeert zijnde / vint men ter ſlinker handt het Woon-huys der Binne-vader en Binne-moeder / eenige nodige behulp-boden onder haer hebbende / tot dienſte van de miserable zinneloofe en medelpdens-waerdige menſchen / omme de ſelbe op behoorzijcke tyden te ſpyſigen en te laden / en alle verder nodige behoefſtigheyd en gemak te doen. Boorts ſiet men ronts-om veele klepne

Gelegentheit van 't Dol-huys ofte St. Joris Gaſt-huys van binnen.

kleyne bevoorde hupshens / waer in de uytſluiting op geſloten en hoe
 waert werden. Recht-uyt-gaende komt men in de Galerie daer de
 alderzwaerſte patienten / die overgehen dol en minſt te beſtieren zijn /
 gebangen leggen ; boden den ingangh van deſe Galerie pleegh eenigh
 ſchijft te ſtaen / doch dooz den ouderdom en d'injurien des luchts nu
 onleefbaer geworden. Hier benevens ter Kincker-zijde is over eenige
 Jaeren noch een kleyn Hups aengetimmerd / waer in de ſimpele / inno-
 centen / en die van minder quaden aerd zijn vaer verblijf en apartes-
 ment hebben / deſe los en ongebonden zijnde / worden alleen des nachts
 in hare Bed-ſteden (met deuren en pſere boomen voozſien / om ontpde-
 lijck op-ſtaen en diſorde te vermijden) opgeſloten. Echter alle deſe
 vooz verhaelde gelegentheyd / vooz de mentichte der kranck-ſinnigen (die
 in dit Jaer 1667. vijf-en-beertigh in getal zijn) te kleyn vallende / is
 over eenige tijdt by vergunninge van Burgemeesteren / ten verſoekke
 van de Regenten deſes Godts-hups / het Thooz ofte achterſte gedeelte
 van St. Joris Capelle daer aen annex gemaecht / zijnde 't ſelf de ver-
 deelt in drie verdiepingen / benede is een bequame zael vooz de Regenten
 als by tijdt en wijle hier gelieven te vergaderen / voozts een Kloocken /
 Wack-hups / mitſgaders Spijs-kamer van proviſien ; de tweede ſta-
 die afgeſondert zijnde met kleyne houte Hupshens ofte Kamertgens
 met Bed-ſteden / waer in de ſchickelijckſte / die by dage los en ongebon-
 den over de plaets en elders mogen gaen en wandelen en ſomtjts oock
 wel ter Kercken gaen / des nachts haer beſloote logementen hebben ;
 de derde verdiepingh tot een rupine kleeer-folder oberſchietende. De
 alimentatie van dit Hups / 't welck gelijk geſeyt / tot noch toe onder
 d'opſicht is ſtaende van de Regenten van 't Wees-hups / op hoope van
 t'eeniger tijdt daer van te mogen werden ontlaf / wert den Binne-
 vader / vooz ſeekere ſomme vooz yder perſoon ter weeck / aen beſteed.
 Maer het is by veelen bedenckelijck of het niet voozdeeligter ſoude zijn /
 dat dit Hups onder een aparte regeringh ſijn eppen hups-houdinge be-
 koſtigde. Daer zijn in deſe Stadt noch diverse particuliere Hupsen /
 die men gemeenlijck Beter-huysen noemt / dienende vooz kranck-ſin-
 nigen van middelen en vermogen / welckers Voogden of Vrienden haer
 alhier uyt alle omleggende Steden en Provincien vooz een civile prijs
 in goeder bewaerniſſe komen aen beſteden. Edoch in conſideratie vooz
 deſe gelegentheyd ſomtjds wel lichtelijck ſeer ſchadelijcke en pernicieu-
 ſe deſſeynen ſouden konnen werden uytgewoacht / ſoo is by de Ober-
 heyd deſer Stadt by forme van een eeuwigduyzzende Wet geſtatueert /
 dat niemant / wie hy ſy / binnen deſer Stad ſich generende met Dolle en
 kranck-ſinnige luyden in ſijn particuliere hupsinge op te houden / hem
 na deſen verbozderen ſal / eenige diergelijcke ofte andere perſoonen /
 omme geconſineert te houden / haer aen gepreſenteert werdende / in
 eeniger maniere aen te ſlaen / ofte in hare hupsinge en geſagh te reci-
 pieren ; ten ſy daer van / mitſgaerss van de conſtitutie ende verdere
 gelegent-

Vergrotinge
van dien.

De Spyinghe
beſteed.

Ordre op't
honden van
Dolle en
kranck ſinnig-
ge luyden, in
particuliere
Huysen.

Straffe en
precautien
tegen de
Contraven-
teurs van
dien.

gelegentheden van de personen haer aen-gepresenteert werdende / als
noch mede van de personen; vooz de welke haer de selve aanbiedinge
sullen toekomen / alhozen aen de opgemelte Overhept behoorzijche ope-
ning en advertentie sulien hebben gedaen / en dat te gelijk daer op haer
Nchtb: declaratoir en goetbinden de selve sal wesen toegelomen; alles
en pder point van dien op de boete van hondert guld. ten opsichte van
pder persoon in contrarie van desen ingeslagen ofte gerecipieert / en
daer-en-boven noch soodanige arbitrale correctie / als naer gelegentheyt
van saecke sal geoordeelt werden daer mede verbeurt te zijn. Oock is
daer-en-boven / om alle contraventien des te beter te konnen ontdec-
ken / en naer behooren vooz te komen / goetgebonden en verstaen dat de
luyden haer met het recipieren en onderhouden van de voorsz personen
in hare particuliere huysen binnen deser Stadt generende / sullen heb-
ben te gedogen / dat hare huysen tot welgeballen van haer Nchtb:
t'allen tijden by eenige Gecommitteerden upt den hare al-omme sal
worden ghesiteert / sonder dat daer ontrent eenigerhande excuse / wep-
geringe ofte eenige de minste exceptien sullen vermogen gepzeterceert
ofte gepleeght te werden. Hier van is een Publicatie gedaen / den
21. December 1662. * Volght nu het

* Siet 8.
keurh fol 174.

GAST-HUYS ende PEST-HUYS.

Verfaheyde
benamingen
van't Oude
Gast-huys.

By publycke acte ordinarie genoemt het Oude ende Nieuwe Gast-
huys, zijnde het eerste gelegen aen d'oversijde van de Kooznmarct / een
seer out en vermaert gestichte / werdende al in de Eeuw twaelf hondert
vermelt / hoe-wel nu en dan met een differente naem / als by voozbeelt
in de Fundatie-brief van haer Kerck ofte Capelle de Anna 1263. in de
voorzaende bladeren pag: 288. geinsereert / wert sy genaemt H. Geest-
Gasthuys, en wederom in secker Transport by Schepenen van Delft
bezegelt in den Jaere 1475. onder mijne oude papieren berustends / be-
vinde ick het selfde ghespecificceert met de naem van St. Elisabetten
Gasthuys, en altemets oock simpelich het Hospitaal, dat is Gasthuys /
als in dese volgende antijcksche brief van Graef Flozis de Vijfde / waer
by hy de Magistraet deser Stadt autoziceert jaerlijcx twee personen
wettelijck te committeren omme de sozge en opsicht te hebben dat de
goederen van dit Hospitaal ten meesten oirbaer wierden geemplozeert /
gelijck de selfde brief outheytshalve onder andere in het Nederduyts
Coneel van Hollandt in volgende maniere staet geinsereert ;

Jaerlijcx Gast-
huys-mee-
sters te kie-
sen.

FLorens Grave van Hollandt groet die Schepenen ende die Raetsman-
nen van Delft, wy ontbieden u, ende willent dat ghy van jaere te jaere
kieset twee wittachtighe mannen, die tote des Spittales guede sien ende
tote den huysse, dat dat goet niet onreedelick vort wert gebracht of ver-
teert, wair oock een man die dat wederstonde, soo gebieden wy onsen
Bailliu,

Bailliu, dat hy dat off doe also verre als hem die twee gecoren te voren brengen. Gegeven 's maendaechs na datmen singht Misericordia Domini, in den jaere ons Heeren M. C. C. LXXXII.

Den Proost van 't Conings-velt, zijnde d'Abdij die wy hier beboozens * hebben beschreven / schijnt / naer gewoonte van de Kercklijcken dier tijden / dit gesagh onderkropen en sijn klaeuw daer mede in geslagen te hebben / waer upt eenigh geschil zijnde ontstaen tusschen de Stadt en den gemelten Proost soo gaf Graef Willem de derde bygenaemt de goede / Soon en Successeur van Floris de vijfde / die de boozgaende Brief hadt gegeven / dese volgende decisie:

* Siet boeck
Pag. 348.

VY Willem Grave, &c. maecten &c. Dat wy van den twee die is tusschen den Proost, ende 't gemeene convente van Conincx-velt op die een zijde, en Schepenen en Raedt van onser poorte van Delft op de ander zijde, om 't berecht van den Gasthuys van Delft dat onse Ouders gesticht hebben, ende om vier pont Hollants 's jaers, ende om vijftien Hoer die 't Godts-huys van Conincx-velt jaerlijcx te hebben plagh uytten Gast-huys voorz, met onsen gemeenen Raede over een gedragen zijn, ende willen dat dat Gast-huys voorschreven jaerlijcx geven den Godts-huys van Conincx-velt vier pont Hollants en vijftien Hoer alst tot deser tijdt toe gedaen heeft, voort dat die Schepenen en Raedt van Delft jaerlijcx twee Mannen setten die dat Gast-huys en des Gast-huys goet berechten, ende dat die Proost van Conincx-velt metten twee jaerlijcx eenen Broeder, of een Suster de floetelen van den Huys bevelen, en dat berecht dat daer toebehoort van den Huys en daeke die tendent 's jaers reeckeninge doen in 't Gast-huys voor den Proest, en voor die Schepene, ende Raedt die daer toe komen, als die Proest die reeckeninge leydt tusschen Bamisse en Alreheyligen Misse alle jaere, en niemant preuve daer in te hebben hinc hebben een teycken vande habijt is 't Broeder, is 't Suster, en die sullen ontsaen by haer zielen die Proost, en die Raets-man van den Poorte ende die twee Uyt-meysters voorz na dien dat hem dencket dat des Gast-huys oirbaer is, ende die sal die Proest kleden, ende corrigeren als zy misdoen nae correxion vander ordenne, ende die kleder sullen wesen van des Gast-huys Laeckene dat die Uyt-meysters voorz toegeven sullen, ende dien kost die daer toebehoort sullen die Uyt-meysters doen alsoo groot, ende alsoo kleene als hun selven goet duncken sal, ende dien gelden van 't Gast-huys wegen, Ende die Proestien sal anders gene, oirbaer noch schade hebben van 's Gasthuysgoeden dan voorz is, Ende alle stucken voorts tot onsen verklaren, en sonder arglist, In oirconde, &c. gegeven in die Hage des Dinsgedaegs na Sinte Margrieten-dagh in 't Jaer duysent drie hondert ende dertigh. On-Sinte Margrieten-dagh in 't Jaer duysent drie hondert ende dertigh. Onder stont geextraheert in de Register-Kamer van Hollant uytten Registerren buyten geteyckent Coninck Willem, beginnende An. xijc. Lij. usq.

alsq. xiiij. C. en thien fo: xxx. ende dat ter Ordonnantie van de Reeckeningen in den Hage, in date den iij. December An. xv. C. Lxviiij.

By my was onderteyckenr

C. O E M.

Beschryvinge van St. Elisabeth, aen wien (by gifsing) dit huys is toegewijt.

* Siet Euang. Joh. 5. 2. & seq.

Hoedanigheyt van het Gebouw.

* Siet boven Pag. 291.

Situatie en verder gelegentheit van binnen.

In dese twee oude acten werdt dit Godts-huys dan simpelijck Hospitaal en Gast-huys genaemt / hoe-wel het in 't eerste mede schijnt den titel van den H. Geest geboert te hebben als zijnde algemeen vooz een pder open staende en allerhande gasten ontfangende / soo wel gesonden om vooz een korten tijdt te logeren / als de Siecken om te genesen gelijck vervolgens hoozen sullen. Maer hoe het naermaels de naem van St. Elisabeth bekomen heeft / is vooz my conjecturael. Daer zijn verscheyde Elisabethen geweest die onder 't getal der Hepligen zijn geenrolleert. In de Hystorie van Portugael leestmen van een Koninginne Elisabeth dewelcke was een seldsaem voozbeelt en een spiegel van allerlep barmhertige wercken / en wel specialijck ten reguarde van Siecken en Krancken / daer booren sy verscheyde Gast-huysen hier en daer hadt opgerecht / sy dede oock d' arme vzendelingen en uptlanders geben Herberge en klederen als sy 't van doen hadden / en veele betwoogen zijnde dooz de mare van haer groote weldadigheyt quamen met menichte na haer toe. Sy besocht de Siecken en diendese self in persoon / ja sy wiesch de voeten der Pellegrijs met haer eygen handen daer sy den Konincklijcken Septer in droegh ; veele andere mededogentheden en debotten van die oude tijden meer (hier te lang om te verhalen) werden van dese Koninginne wijdlustigh beschreven / soo bezre dat men voozgeeft dat sy de Siecken kost genesen en verscheyde wonderen dede / waer ober sy oock na haer doodt is gecanoniseert en vooz hepligh verklaert / werdende haer dagh gebiert den vierden July. Of dit nu de selfde is daer ons Gast-huys by sommige na genoemt is / dan of het een ander is geweest / soude my moepelijck zijn te bewijzen. Het sy van hoe het wil dit ons Gast-huys is ten allen tijden vooz een Delfs Betscheld * te achten geweest / alwaer alle arme siecke en ellendige personen upt Christelijcke medelijden / met behoorzijck consent der Regentten ingenomen / van allerhande qualen in groote menichte dagelijcs genesen werden / zijnde daer toe de grootste commoditeyt en begnaemste gelegentheit / die men ergens sou konnen desireren. Het gebouw vertoont zich van huypen op straet / nebens de voorzbeschrebe Capelle * aenzienlijck / met een breeet wolf-dach en wederzijts een scheuwns opgaende gebel / de vensters alle geschildert met de coleuren van de Stadt ; ende is van binnen van een groot begrip / streckende van d'eene gracht / genaemt de Koozmarct / tot aen d'ander / hedendaeghs de Zabantse Curfmart gheseten / zijnde voorzien met verscheyde ruyne luchtige Zalen / onder welke eene in zich begrijpt meer dan sestig Bedsteden / alle met gebacke tegeltjens (om tegen 't ongediert geprezeerbeert te zijn) bemetselt.

bermetfelt/ en elck met een kasje tot gerijf van de Patienten; behalven noch alle de Krebbens op Rol-wielen/ die men in tijden van noot gebruycht/ wanneer de Legers of Zee-Blooten zijn slaegs geweest/ en altemet een oberbloet van gequetste en verminchte menschen hier ober gevonden werden: Boven de Bedsteden loopt rontom een tierlijcke galerije daermen langens heen gaet om des Somers by bang weder de Ramen te konnen openen; dese Kamer is in quartieren verdeelt/ en yder heeft sijn bysondere naem tot onderschept. Behalven noch diversche andere Kamers/ vol Leger-plaetsen vooz gebrueckelijcke menschen/ is'er achter een ordinaris Apotheec/ als mede Anatomie ofte Sny-kamer en Verbant-huyjs/ in de Gast-huyjs-steegh upt-komende/ daer alle buyte-patienten/ te weten gekneufde en gequetste ofte andere gebruecken hebbende/ de Chirurgie ofte Heel-konst onderwoopen/ noch gaende en staende zijnde en buyten 't Godts-huyjs blijvende woonen/ op gesette upzen gebisiteert en verbonden werden. Tusschen de Huyjsinge in is een ruyme ende luchtige wandel-plaets/ gepaveert en met groote boomen beplant/ tot vermaeck der gener die upt 't zieckbedt komen/ in 't midden van dit pleyn is een verheben Bleeck-beldt/ met een staketzel afgeschooten/ wel-er te gelijck gediend hebbende vooz een Kerck-hof/ doch hebendaegs werden de Lijcken na buyten geboert. Tot genesinge der krancken en allerhande lydende personen/ zijn twee Doctoren en twee Chirurgijns verkosen/ die met beurt gehouden zijn dagelijcx de Visites dooz alle de Kamers te komen doen/ en alle bedenckelijcke genees-middelen aen te wenden/ om d'arme menschen tot gebruyck harer gesonde leden te helpen. Wyders is hier tot nodigh voedsel en laefnisse van de binne-patienten oock een Brouwerp/ Backerp/ Ros-meulen/ als mede Bouw-huyjs vooz een suffisant getal Koe-beesten/ daer toe expres een Bouw-knecht onderhouden werdt: Tot bestieringh van alle het welcke een Binne-vader en Binne-moeder gestelt sijn/ die behalven de nacht-waechers dzte ofte vier dienst-maegden en een Knecht onder haer hebben. En boven alle andere versazgingen/ wert oock onderhouden een Ziel-behoeder/ om de krancken upt dit tydelijck leven verhupsende/ ter eeuwigger geluckzaligheyt te geleiden/ hebbende dese sijn appartement en woonhuyjs al mede binnen het district van het Gast-huyjs/ en wert daer toe dooz de Regenten op approbatie van Burgemeesteren/ ordinarie verkosen een wel begaest Prediker/ die gehouden is alle Sondaegs/ Wededaegs/ en andere Dreeck-dagen/ des mergens ten seben upren/ en des namiddags ten een upren een Predicatie te doen in de meergemelte Capelle ofte Gast-huyjs-kerck. En hoe-wel upt de Lijst der Stads Predikanten hier boden pag. 450 gheleecken heeft dat Johannes vander Mylen, zijnde d'achtste in ordze/ de Gemeente vande groote Kercken verlaten heeft/ en tot het Gast-huyjs is ober gegaen/ soo bevinde ick dat op seecker tijdt/ te weten in den Jare 1649. daer toe een

Beforginge
der ziecken
en krancken.

Predicant tot
assistentie
vande krancken,
mitsgaders om de
Predicatie
in de Gast-
huyjs-kerck
te doen.

Voor dese
een Propo-
nent hier toe
beroepen,
doch naer-
maels fameu-
ser Predikers.

Proponent is aengenomen / als blijkt by de Notulen bande Jaerlijckse Synodus doenmaels gehouden tot Leyden / welckers een-en-tseventichste Artijckel van desen inhoud is : Deputati Synodi, hebben een Proponent geexamineert ende tot Predikant gemaecte, in 't Gast-huys tot Delft, sonder eenigh Kerckelijck beroep. De Synodus laet het om redenen effect sorteren : Maer in toekomende sullen dese en diergelijcke Casus eerst met de Clallis daer't voorvalt, ende met de Synodus moeten gecommuniceert werden.

Van naderhant hebben sy geexperimenteerder Mannen weten te bekomen / mits de gagie na 't exempel van die van Stadts - Predikanten / oock wat verhogende / en dat tot haer eegen voordeel / want de Helmoessen onder de Sermoenen getolleteert werdende / komen t'enemaal tot behoef van haer Huys / indien sy dan een Man van naem en toeloop hebben / soo is haer inkomen des te oberbloediger / zijnde hier oock / soo wel als in de groote Kercken / verscheyde afgesonderde zit-plaetsen en gestoelten / niet alleen booz de Magistraet der Stadt / mitsgaders de Regenten van 't Huys / maer allerley fatsoenlijckhe luden. Dit Gast-huys heeft heel achter aen de Zabantse Turfmarct / nochein ander gedaente van een klepnder Capelle / booz dese gediend hebbende (gelijck denaem noeh hedendaegs mede brengh) tot een BEYAERT, daer allerley breeemde arme en behoeftege Keffigers booz een korten tijde naer inhoud van seckeren wetten en Ordonnantie gheherbergh en gealimenteert wierden ; dese accommodatie booz de reysende Bedelaers en Landt-loopers schijnt noeh in volkomen train geweest te zijn tot den Jare 1650. wanneer sulcx booz bevel der Magistraet in volgende maniere wierd vermindert.

Beyaert, en
beschryvinge
van-dien.

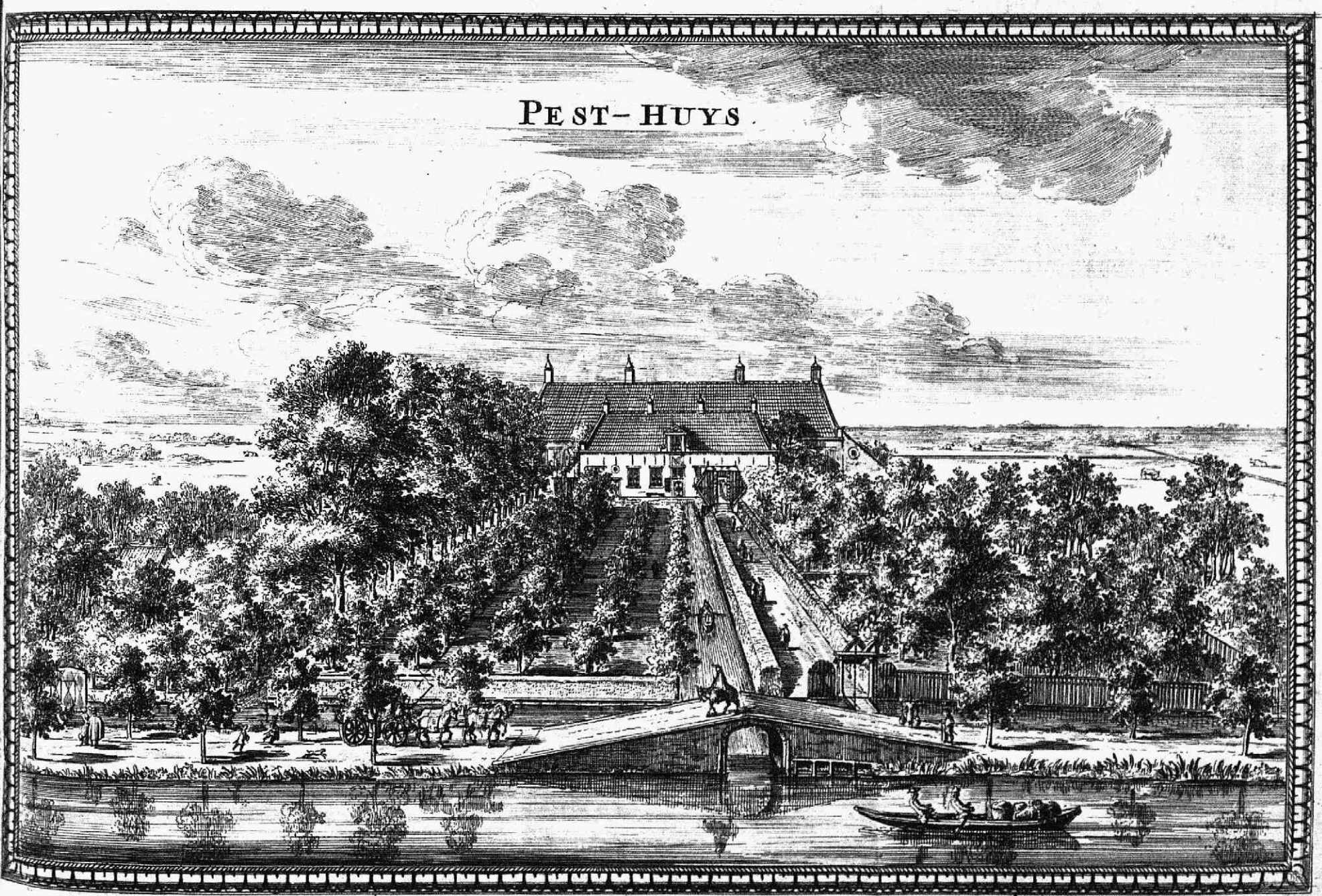
De beyaert
in 't Gasthuis
te sluyten,
van den eer-
sten April tot
den eersten
November.

DE Heeren vande Weth der Stadt Delft, doen te weten : Alsoo de Regenten van 't Oude Gast-huys ons te kennen gegeven hebben, dat door den grooten toeloop van Bedelaers ende Vagebonden, die continuelijck in den Beyert alhier komen logeren, het selfde Gast-huys daer door excessivelijcke werde belast, versoekende mits-dien dat by ons daerinne werde versien. Soo is't, dat wy geordonneert hebben, ende Ordonneren mits-desen, dat den voorsz Beyert Jaerlijcx gesloten, ende dien-volgende niemand daerinne geadmitteert sal werden t'sedert eersten April tot den eersten November, ende dat de selfde Beyert daer na van den eersten November, tot den eersten April wederom als voor desen geopent sal worden, tot gerief vande arme gasten ende Passagiers. Gedae den xxvij. November 1650. ende gepubliceert mette groote Klock van het Stadt-huys, den lesten Maert daer-aen-volgende. *

* 7 Kennb.
fol. 308. versf

Maer aengesten hier meerendeels niet anders als een hoop geboeft en schuytm van volck quamen vernachten / is dit gebuyck na derhand ganschelijck afgeschafft / en dese plaets in een Vrouwen kamer getransfomeert.

PE ST-HUYS

formeert. De verdere lasten van dit Huys zijn / dat het soo wel incurable ofte ongeneeslycke als geneeslycke Siecken moet onderhouden. Is oock verplicht haer Chirurgijns in het oude Weduwen-huys van Charitaten ter Cure te senden / mitsgaders de Medicamenten daer toe nodigh te leveren / volgens resolutte van den Jare 1661. * Volgens de Kermis die het jaerlijcx ter recreatie van de arme Weesen moet houden / is hier boven * gementioneert. Het bewint ende Regeeringe van dit oude Gast-huys / mitsgaders oock van 't nieuwe ofte Pest-huys / wert mede ses Regenten uyt de gequalificeerde der Burgere (gelijck van 't Wees-huys is geseyt) aenbevolen / hebbende haer Comtoir ofte vergaderplaets in een vertreck benevens de Kerck gebouwt; 't welck men dooz de Kerck oock ingaet / wel-eer / na 't schijnt / gediend hebbende tot een Sacristie deser Capelle ofte Kercke. De namen der seggenwoordige Regeerders zijn dese: Mr. Bartholomeus vander Mast, Veertig-Kaedt en Wees-meester. Mr. Pieter vander Burgh. Adriaen vander Hoef. Jacob Junius. Arent Slachtoe. Mr. Cornelis vanden Broeck. Oock zijnd'er vier Bupten-moeders / met namen; Elisabet van Berensteyn, Weduwe van Willem Wijlich, Schepen / mitsgaders Stadhouder vande Stad en Meerie van 's Hertogenbos Anna vander Mast, Huys-vrouw van Johan Lieftingh. Alida van Wel, Huys-vrouw van Dirck vander Lee, Veertig-Kaedt en Oud-Schepen. Chararina Paeuw, Weduwe van wylen Mr. Louys Heinius, gewesen Secretaris van de Wees-kamer. Het principale inkommen deses Godts-huys / bestaet in Landerpen / zijnde 't self de seer Landt-rijck. Dit als nu van het Oude Gast-huys genoeg zijnde / volgt het Nieuwe / ofte wel het PEST-HUYS, om alle arme miserable menschen die met contagieuse ziekten besmet en beladen zijn / te soulageren en te hulpe te komen / ten eynde sy in haer ratidighheyt en elende niet van ongemack vergaen / plegende vooz desen te wesen binnen de Stadt aende Derwers - dijck / ter plaetse daer het Maria Magdalenen Convent * van ouds was geweest / wes-halven het oock by sommige het Magdalenen-Gast-huys schijnt genaemt geweest te zijn / tot dat in den Jare 1654. het ongeluckigh springen van 't Krupt-Magazijn / bepde de Schutters-Doelen geruineert hebbende / dese plaets tot een Doele wierd geappropieert / ende by Burgemeesteren met goet duncten vanden breezen Kaedt deser Stadt / geresolbeert / een Nieuw Pest-huys bupten Stadts-wallen in de ope lucht te doen maecten / wordende daer toe verkosen secker stuck Landts beoosten de Stadt / ontrent een Musquet-schoot bupten de Cingel ofte bupten-wegh af gelegen / van dewelcke men het begaet ober een op-halende Brugh (met een houte hecke af gestooten) dooz een lange laen / nevens een gracht dewelcke met een steene heul onder dooz de voorsz bupten-wegh / sijn gemeenschap hebbende met Stadts Water-vesten / sich streckt tot dicht aen het Huys; 't eynde de laen komt men aeneen tweede hecke waer

Andere lasten van die Godts-huys.

* Siet Resol. boeck fol. 38. en 47.

* Siet boven pag. 490.

Namen der Regenten van 't Oude en Nieuwe Gast-huys.

Nieuwe Gast huys ofte Pest-huys.

Waer vooz dese gestaen.

* Siet boven pag. 345.

En hoe nu verplaect.

Des selfs gelegentheys en verder beschryvinge

door men ober de booz-plaets ten Huys-waert in treedt / zijnde twee langhwoerpige Gebouwen booz den anderen gelegen in de breeze / te weeten van den buyten-wegh of Stadts-wal af te sien / het achterste langer als het boozste wederzijds een goedt stuck upt - steeckende / inboegen het sich des te heerlijcker op-doet. Het boozste gedeelte dient tot het Woon-huys van Binne vader en Moeder / item Keucken / Provisie-kelders en anders ; het achterste sijnde het principaelste is gesepareert in drie seer rupine en luchtige / soo Mans-als Vrouwe-zalen / yder met twee groote Haert-steden boozsien / daer is oock een Kerck-hof om de Zielloose lichamen soo hier als in't Gast-huys gestozven te beaerden. Tot dese afgesonderde plaetse / werden niet alleen d'arme Pestelingen / maer die met Hoodeloopen / Zeger-ziechten en andere besmettelijckheden beladen sijn na toe geboert / om t' boozkruppen van dien / met de hulpe Godts / soo veel doenlijck is booz te komen : Die begerigh is om te leesen / nopende de besmettinge der Pestilentie / pzeferbatiben daer-en-tegen misfgaders of men / en wie deselve mach ontblugten / die lese het Tractaetje van Adriaen Klabesteyn eertijts Latijnsche Schoolmeester alhier in de derde Classis / hebbende 't self de seer net by een getrocken upt de beste Nuchteuren die dese stoffe hebben verhandelt. En om te besluyten moet ik hier noch by voegen een vzeemde Historie die my in't booz loopen van seecker Boecksken genaemt / Spiegel der gedenckwaerdigste geschiedenissen onses Tijds / is ontmoet en booz dese in ons Pest-huys / aen de Berwoersdijck noch staende / soude zyn geschiet / den Nuchteur verhaelt de saeck aldus. ANNO 1624. Als de Pest in Hollandt en andere Landen en Steden in Europa in swangh gingh , soo is tot Delft gebeurt dat aldaer in't Pest-huys waren seer lichtvaerdige personen , welcke opzicht hadden , over de ziecken , maer die deselve niet getrouwelijck waer namen , jae wanneerse in een flaeuwte raeckten , deselve terstont begroeven , gelijk 't gebleecken is aen een seecker Mans-persoon , die wel thien uyren hadde begraven geweest , en weder tot hem selven komende , begon luydt te roepen , en met de voeten tegen de Kist te stooten , met sulcken geweld en gebaer , dat 't eyndelijck van eenige gehoord wierdt , die , met'er haest het Graf opgroeven , en vonden toen dese begravene in onmacht , hebbende de voet-planck van de Kist gestooten , doch soo haest als hy lucht kreegh , gaf hy een groote schreeuw , ende opsiende sagh hy 't volck voor hem staen , daer hy alles in't lange met schreyende oogen tegen klaegde , hoe die Vaer en Moer van't Pest-huys met de ziecken handelden , welcke klachten soo veel te weegh brachten , dat alle de geene die 't Pest-huys bedienden afgeset wierden , en andere in haer plaetse gestelt , die beter met de ziecken omgingen. Na dese Gast-huysen / volgh

* Ravesteyn
vande Pest,
Gedruct tot
Delft 1637.
in 12.

Seldsamen Hi-
storie in 'e
oude Pest-
huys voor
gevallen.

't C H A R I T A E T - H U Y S ,
 Gecombineert met de D I A C O N I E ,
 Als mede 't L E P R O O S - H U Y S .

Om den oorspronck van welck Charitaet-huys te weten/ dient vooz eerst geconsidereert dat het selve mede gelijk 't Wees-huys dupdelijck is gesproten uyt het Collegie van den H. Geest hier boven * vermeldt/ 't welck d'opsicht hadde (gelijck aldaer geseght is) in 't generael ober allerley soozten van behoefte en onvermogene menschen / die 't noodigh onderhout van levens-middelen vooz haer selven te winnen onmachtigh waren/ 't zy vooz jonckheyt/ ofte ouderdom/ zwachte/ overbloet van kinderen/ gebrekelijckheden ofte eenigerhande ongeluckige toeballen. Ten reguarde van de Huys-armen die hedendaeghs aen de Charitaet-kamer dependeren / hadt dit Collegie van den H. Geest/ ontrent het midden van de Eeuwte vijftien hondert een practijck die sonderling was en wel waerdig kostelijck aen te roeren. De Magistraet deser Stad Octroy bekomen hebbende om een secker getal van kopere Gortgens te mogen slaen/ om by de H. Geest-meesters onder d'arme Ingesetenen gedistribueert en uytgeroyckit te werden/ keurde en ordonneerde op seckere boete daer toe staende / dat niemant soodanige munt soude mogen ontfangen dan alleen Backers / Comans / Snipers / Schoenmakers / en andere diergelijcke neering doende tot nootsaeckelijck behoef van 's menschen leven ; ende ten eynde de voozsz Gortgens niet verdupstert / verbzeint en als gangbaer gelt kuyten de Stadt gebrecht wierde/ soo waren alle Winckeliers en Perings-luyden alsulcke munt ontfangende gehouden / eens ter weecke ofte veertien dagen des Saturdaegs de voozsz penningen op der Armen Kamer die voozsz Meesters wederom te leveren / die haer in de plaetse van dien / ander goet gangbaer gelt daer voozen restitueerden. De Munt van dese Gortgens was tweederley / d'eene droegh Stadts-wapen op een antijckse manier/ met dit omschrijft in den rant/ Den Armen gelt in Delft ; op het Kenbezsz stont *Dans elemosinam largiter fidelibus* ; dat is : d'Aelmissen mildelijck uyt-keerende aen de geloovigen. d'Ander daer hier boven pag: 489. van is gewagh gemaect / voerde mede wel Stadts-wapen doch simpelder en sonder omschrijft / en op de rugh hadt sy een Dupfken representerende den H. Geest / gelijck die beyde vooz-heenen ter occasie van de beschrybinge van Stadts-wapen/ nevens de Zegels tusschen pag: 46. en 47. zijn afgebeelt ; Dit was een middel om kennisse te hebben of d'arme luyden haer gelt doch wel ten meesten oizber van haer huysghesin employeerde en niet onnutlijck verquiste. Echter wiert in den Jare 1561. den 30. Junij gepubliceert dat een pgelijck hebbende kopere Gortgens by de H. Geest-meesters deser Stede doen slaen

Charitaet, of te huys-armen van outs mede bedient door 't Collegie van den H. Geest. * Siet p. 489.

Kopere penningen ten behouve van den Huys-armen te Delft geslagen , mitsgaders 'tooghmerck van dien.

Hoe die gemunt waren

Werden weder ingetrocken.

* Siet 2 leu-
bueck 267.
Verfo.

Aenvang van
de Diaconie
tot Delft.

Eerste Dia-
conen der
Gereformeer-
de Kercken
alhier.

* Siet boven
pag. 441.

slaen tot gerief van de Armen die van den H. Geest leefden/ deselbige binnen veertien dagen weder soude brengen op de H. Geest-kamer om daer ander gelt door te ontfangen / op pene van de doorzigtige tijdt geexpteert sijnde die niet langer te sullen werden goet gedaen * / waer uyt schijnt dat dit gebruik niet soo compleet noch van soo goede effect bevonden zijnde/ als men zich wel hadt geïmagineert/ al ontrent dees tijt geëffteert en opgehouden heeft. Enige Jaeren daer nae als de Gereformeerde Hellighe doorbrack/ en dat men die publijck begon te exerceren wiert'er een nieuw Collegie van Diaconen opgerecht die de Aelmoessen onder de Predicatieën collecterende/ privatibe en alleen uytkeerden aen Ledematen van de nieuwe Gereformeerde Godts - dienst/ werdende met het openen van de Nieuwe Kerck den 3. Augusti des Jaers 1572. door eerst by provisie daer toe aengesteld dese vier die te voozen onder 't scrupst hadden gediend / Huygh Jacob Bruynsz. Vrouw in de halve maen / Mr. Jan Pieterz. Vrouw in 't Hoef - pser / Dirck Harmanz. de Haen in den Ancker/ ende Frans Michielz. Camerling. * Maer alsomen bebod dat verschepte personen haer niet ontfagen Aelmessen te trecken on-aengesien sy niet t'eenemaal behoefstigh waren / 't welck merckelijck tendeerde tot verminderinge der voozen vanden rechten noordzuytigen / soo wiert Anno ses-ent-tachtigh gestatueert dat alle goederen/ der gener die van Aelmessen der Gereformeerde Kercke leefden/ na haer doot moesten succederen en verballen ten behoeve van de Diaconie na 't exempel van de gene die van de H. Geest goederen wierden gesubsidieert. Dit was de verhandinge;

Goederen
der gener die
vander Kercken
Aelmessen
leven, na
haer Overlyden
te moeten
komen
ten behoeve
vande Diaconie
by-armen.

Alfoo mijn Heeren de Magistraten deser Stad bevinden dat veele personen, de Aelmessen die in de Kercken ten behouve vanden regten Armen werden gegeven, ende door handen van den Diaconen uyt gedeylt, ontfangen ende genieten, niet tegenstaende, sommige eenigstints sijn gegoet ende andere middelen van leven hebben, streckende 't selve tot schade ende achterdeel van den oprechten Armen; soo hebben mijn Heeren Schout, ende Schepenen by advyse van Burgemeesteren deser Stadt gekeurt, geordonneert ende gestatueert, Keuren, Ordonneren, ende statueren by desen, dat de goeden van allen den genen die voortaan eenige van de vooz Kerckelijcke Aelmessen, door handen vanden Diaconen binnen deser Stadt sullen ontfangen ende genieten, den selven Diaconen ten behouven vanden Armen subject sullen wesen, en dat deselve naer de afluigheyt vande personen die sulcke Aelmessen genoten ende ontfangen sullen hebben, al haer lieder achtergelaten goeden ten behouve vanden Armen sullen mogen aenvaerden, hebben ende behouden, niet tegenstaende sy eenige Kinderen ofte andere Erfgenamen achterlatende waren en dat in allen sijn ende voegen als de Heyligen Geestmeesteren deser Stad aenvaerden ende behouden de goeden der geen die de

De Aekmissen vanden Heyligen Geest genoten hebben. Aldus gepubli-
ceert opten xxv. in Mey ANNO xvC. Lxxxvj. *

* Siet 4 Re-
boek. f. 1060

Ondertusschen verscheyde Placcaten by de Staten van den Lande
geëmaneert ende binnen dese Stadt iteratibelyck vernieuwt sijnde
jegens de Bedelaers / Dagabonden / en andere onnutte Ledigh-gan-
gers / en nochtans bevindende 't getal der selver daer dooz niet ver-
mindert / maer ter contrarie van tijdt tot tijdt aengewassen en ver-
menighbuldicht te zyn / niet alleen tot groote lasten der Burgeren en
Inwoonderen deser Stede / maer oock tot groote prejuditie van den
waeren Armen die de Helmoessen daer dooz onrechtmatig wierden
ontrocken / soo wiert in den Jare 1597. by de Magistraet deser Stadt
omme daer inne te boorzien / een Kamer van Charitaten opgerecht / tot
nader opsicht en verzoeginge van de boorz waere Armen. By d'insti-
tutie en Ordonnantie van dese Kamer / die in druck wiert gemeen ge-
maecht / wiert het bevelen ofte bidden van Helmoessen langs de huyfen
niet soo absolutelyck en t'eenemaal verboden / maer onder seckere
restrinctien heel naeuw beteugelt ende bepaelt / te weten dat niemant
op zware straffe sulcx vermocht te doen / sonder daer toe bereygen te
hebben schriftelycke Acte van consent van de Meesters van Charitaten,
ende dragende openbaerlyck op sijn slincker borst deses Stads-wapen /
ofte tepchen / 't welck hen by de boorzvonnende Meesters van Charitaten
gelevert werde. Welcke Acten inhoudende waren de upzen wanneer
sy mochten om Helmoessen gaen / ende den tijdt hoe lange sy daer mede
mochten bidden / gehouden zijnde booz d'expiratie van dien by den
Charitaet-meesters vernieuwinge van dese Acte te versoeken / 't welck
van toegestaan of geweygert werde na gelegentheydt van personen en
saeken. * De goede Burgerij wiert gerecommandeert den noodt van
den Hups-armen / mitsgaders den genen die in conformite van dese
Keuren en Ordonnantien toegelaten werde haer Helmissen te bidden /
weldaet te betoonen ende milde hantrepckinge te willen doen. Wy-
ders werd' allenthalve scherpe ordze gestelt tegen het inkomen en booz-
namentlyck verblif van alle vzeemde en Wttheemse personen / die haer
selve met haren arbeypd ofte handt-werck niet en wisten t'onderhou-
den / daer wiert oock een ampel reglement booz geschreven aen alle
Meesters en Meestersen van Ambachten die dickwils onder schijn van
Charitate eenige Arme Ambachts-kinderen / soo wel van Wttheem-
se als binnen deser Stadt geboren / aen namen / en deselve in plaets
van een Ambacht te leeren / meer gebuycten tot haer Hups-wercken /
bewaren van kleyne kinderen / en andere hare particuliere diensten /
latende deselfde boozts op-wassen in alle onozdentlijckheyt en godt-
loosheyt : Sulcx hier tegen in allerhande manieren oock wiert booz-
sien / en principalijck dooz verbodt dat niemant eenige Schamele Am-
bachts-kinderen mochte aenstaen ofte op hare Ambachten stellen son-

Oorsprong
en begin van
de Kamer
van Charita-
ten.

't Bedelen
aen eenige
toegelaten
onder Acte
en andere te-
kenen van
Consent.

* Siet d'op-
rechtlinge van
de Kamer van
Charitaten,
ofte keur tot
onderhou-
vanden armen
d' Anno 1597
Art. 1. 2.

Ordre op'r
onderhou-
den van Ar-
me Ambagts-
Kinderen.

* Siet de by-
gebragte Keur
Art. 13. &
ultra.

* Art. 14.

* Art. 21. en
23.

der booz meeten ende ten oberstaen vande Meesters van Charitaten, * die daer ober ten meeste nutte en profijte vande Kinderen met de Meesters en Meesteren vande Ambachten contracteerde / ende onder anderen bedongen hare Ambachts-hinderen te houden in behoorlycke Tucht ende onderdanigheyt / ende ten minsten alle Sondagen een Predicatie te doen hooren / ende na het eyndigen van-dien hen te laten binden in de gemeene Charitaet-Schole, * omme aldaer in 't leesen ende schryven / mitsgaders alle goede Tucht en Eerbaerheyt onderregt ende geoeffent te werden. Ende hoe-wel by dese Keur wel expresselyck bevolen was / dat alle die eenigh subsidium / hulpe en bystandt van dit Huys van Charitaten genoten / haer mosten onthouden van Drincken / Wlincchen / Cupffen / ofte Speelen / oock eenige Berbergen ofte Tabernen te frequenteren * soo wierd des Jaers daer aen noch dit generael verbodt gedaen aen alle die van eenigerhanden Aelmiffen ofte Godts-huys leefden.

Aelmiffen
ontfangende
ofte van ee-
nigh Godts-
huys leven-
de, niet te
mogen in
Herberge
gaen drinken

Alsomen oock bevindt dat verscheide personen ontfangende Aelmoessen vande Diaconen der Kercken, vanden Heyligen Geestmeesters ofte vanden Camer der Charitaten deser Stadt, hen vervorderen het ontfangen geldt te verdrincken, veripeelen, ofte anders onnutlijcken deur te brengen: Soo word een yegelijcken alsulcken Aelmiffen ontfangende, verboden eenich Herberge, Spiel-plaetsen ofte oneerlijcke Huysen te hanteren ofte besoecken, ofte het ontfangen geldt onnuttelijcken te verdoen, ende dat anders dan tot onderhout van haren Kinderen ende Huysgesinne te bekeren, mede opte peyne ende straffe van xiiij. dagen te water ende te broden geleyt, ende noch daer-en-boven arbitralijcken gestraft te worden, tot discretie van mijnen Heeren vanden gerechten. Aldus gepubliceert mette groote Klock van 't Stadthuys deser Stadt, opten naest-lesten December Anno xy^c. xcviij. *

* 5 Keurboek
f 71. verso.

Charitaet-
armen, geen
Honden te
mogen hou-
den.

* Art. 22.

* Bedelen ge-
heel verbo-
den, en nieu-
we middelen
geinventeert
tot onder-
stant van den
Armen.

Ende eerst
wegens 't recht
van 't opper-
ste kleed.

Den Charitaet-armen was oock verboden binnen haren Huysse te mogen hebben ofte onderhouden / eenigerhande Honden / * 't welck oock noch hedendaegs werd geobserveert / ten eynde sy haer Broodt ofte eenigerhanden spijs in geenen deele aen de Honden souden verguiften. Eenige Jaeren hier na / te weten 1613. de Bedelarye by een nieuwe Ordonnantie gansch en gaer wel scherpeelijck verboden zijnde / soo wierd om deselfde Ordonnantie in treyn te brengen / en op dat ondertusschen den regten Armen (daer in men van Gods-wegen gehouden was) in redelijckheyt mochte werde versorgt / onder andere middelen tot subsistentie en onderstand van dit Huys beraemt / dat van doen voortaan alle Huys-houdende personen / mitsgaders oock alle personen die tot haer mondigen dage gekomen sullen wesen / het sy Man / ofte Vrouw / Jongefel ofte Dochter / als oock bejaerde Wees-kinderen die ten weder-zyden van Vader en Moeder zijn bestorven / soo wel

wel Inwoonders als Burgers deser Stadt ende wyphet van-dien / als oock die van buyten in-komen / ende binnen dese Stadt ofte wyphet van-dien sterben of begraven werden / schuldigh sullen sijn ten behoude van de Camer van Charitaten alhier / haer beste kleedt, 't sp Mantel / Heupck / Vlieger ofte Bouwen; behoudelijck dat d' Erfgenamen van den Overleden 't selve kleedt sullen mogen redimeren met alsulcke somme van gelde / als de Meesters van deselve Camer van Charitaten in goede discretie sullen arbitreren en seggen / mits geen hooger somme te mogen vergen en af bozderen als hondert gulden; doch de liberaliteyt van gequalificeerde en fatsoenlijcke luyden / dese somme merendeels passeert / en oock veeltijds seer verre te boven gaet. Ten selfden dage wierdt oock vast gestelt dat men vooz pder Lijck / binnen de Kercken begraven werdende / in plaets van dertig stupvers die tot noch toe by de Diaconie waren genoten / vooztaen drie gulden soude betalen aen de Camer van Charitaten, nevens noch andere Articulen meer / die gepubliceert den 19. September des voorsz Jaers 1613. ende alle noch jegenwoordigh in gebuyck gebleven sijn. * Geen twee Maenden na dese Resolutie bequam de Stadt / in't reguard van 't voozverhaelde recht van 't Opperste kleedt, Octrop vanden Staet ende dat omme vooz te komen ende wegh te nemen alle oppositien / van eenigerhanden Erfgenamen die onwilligh souden mogen werden bevonden 't voorsz beste kleedt in boegen als-booren te laten volgen of te redimeeren / werdende mits-dien 't Collegie van Charitaten gheauthoriseert omme vooz een Gerechts-bode deser Stadt jegens den onwilligen Erfgenamen by parate executie tot voldoeninge van 't voorsz recht te mogen procederen / dit Octrop was geteekent en bezegelt den 14. November des Jaers voorsz. Nozts daer aen / te weten den 29. January 1614. wierden de goederen ende in-komen van 't Leproos-huys aen't Huys van Charitaten toe geboegt / en te gelijk de directie en regeeringe van 't selfde Huys den Charitaet-meesteren aenbeholen / werdende mits-dien Leproos-meesteren gelast tusschen dit en Mey naest-komende / aen de Meesters van Charitaten over te leveren alle haere Brieven / stucken en papieren / ende hen te laten volgen den in-komen van den Leproos-huysse, sullende vooztaen de dienst van de Leproos-meesters cesseren en d' een eynde nemen; gelijk van de Heeren Burgemeesteren (die versocht waren dese Resolutie ter executie te leggen) op den 12. Mey daer-aen-volgende / Leproos-meesteren hebben bedanckt vooz haer-luyder dienste den Leproos-huysse tot noch toe ghedaen ende bewesen *. Niet meer als twaelf dagen na de voozgaende Resolutie / namentlijck den 10 February des selfden Jaers 1614. werd by de Magistraet verder beslooten dat de Camer van Charitaten ende de Diaconie, souden werden gecombineert en t' samen geboegt en dat alle de Helmissen die in de Kercken by de Diaconen werden gecollecteert na de Predicatie terstont in't buy-

Item drie gulden van yder Doodde in de Kercken begraven werdende.

* Siet 5 kenn-boek. f. 366.

't Regt van't Opperste kleedt ge-octroyeert.

't Leproos-huys en in-komen van dien onder directie van Charitaet-meesteren gestelt.

* 3 Memoriaal boek van Burgemeesteren fol. 67. verso.

Camer van Charitaten en Diaconie gecombineert.

* Resolutieb.
vande Weth.
fol. 8.

Verdere mid-
delen en in-
komen van
't Huys van
Charitaten.

Groote
weldaedt
van David
Nuyts, aen
den Armen.

wesen van een of twee Meesters van Charitaten bereeckent en hy
een Zeurfe ter Camer van Charitaten souden werden gebracht * sulcx
dit Collegie van dees tijdt af aldus verdubbelt is gebleven / zijnde in
desen aenbangh wel stercker doch nu om redenen maer twaelf in ge-
tal / te weten van elcx ses. Haer functie en maniere van vergadering
sullen top in't verbolgh nader verklaren. Behalven de voorsz. genoemde
middelen van onderhoud / waer upt dit Huys subsisteert / spruyten
noch andere upt seckere gedeelten soo van d' Erpsen ende Pachten
vande Stadt / als eenstdeels oock van't Gemeene Landt. Item een
deuyt op de gulde van alle verhofte onroerende goederen / als mede een
derden-deel van de meeste breucken en boeten op't Stadt-huys betaelt
werdende / hoortz al het geen den Armen in't generael werdt toegelept
waer onder dan oock 't inkommen vande Boffen / soo in't Collegie vande
Pubwelijche Saecten / als in de Herbergen / mitsgaders hoortz bezich-
tigen van de Begraef-plaetsen in beyde de groote Kercken / en soo
hoortz ; maer insonderheyt komen oock in consideratie de willige gif-
ten en Legaten / die soo nu en dan buyten redemptie van't Opperste
kleeft aen den Armen werden gemaect / welckers sene van sonder-
linge impoztantie hooglijck meriteert alhier by gebracht te werden.
David Nuyts, een rijck koopman / geboren tot Antwerpen Anno
1568. ende Oherleden in 's Gravenhage den 24. September 1631.
heeft by Testament in dato den 16. Augusti daer bevorens gemaect
aen den Armen van seventhien stemmende Steden van Hollant / dese
volgende Legaten van Capitale Actien / soo in de Oost als West-Ind-
ische Compagnie.

	In d'Oost-Ind. Compagnie.	In de West-Indo Compagnie.
DORDRECHT.	3000 - -	1000 - -
HAERLEM.	3000 - -	1000 - -
DELFT.	3000 - -	1000 - -
LEYDEN.	4000 - -	1000 - -
GOUDA.	1500 - -	500 - -
ROTTERDAM.	1500 - -	500 - -
GORNICHEM.	1000 - -	
SCHOONHOVEN.	1000 - -	
SCHIEDAM.	1000 - -	
BRIELE.	1500 - -	500 - -
ALCKMAER.	1500 - -	500 - -
HOORN.	1500 - -	500 - -
ENCKHUYSEN.	1500 - -	500 - -

LDAM.

	In d'Ooft Ind. Compagnie.	In de West-Indi Compagnie.
EDAM.	1500 - -	500 - -
MONICKENDAM.	1000 - -	
MEDENBLICK.	1500 - -	500 - -
PURMERENT.	1000 - -	
MIDDELBURGH.	3000 - -	1000 - -
HAGA.	1000 - -	

Zijnde t'samen in Oost-Indische Compagnie een origineel Capitael 34000. gulden/ en in de West-Indische Compagnie insgelijck een origineel Capitael 9000. gulden/ alle met den anderen geestmeert op 176300. gulden. Een weldaet boozwaer alle geheugenisse waerdigh. d'Helmoessenters der Stadt Lepden een danckbaer geboelen ober soo groot een beneficie willende toonen/ hebben 't Schilderj van dien Patroon/ t'zjner gedachtenis in een hoopere plaet doen snyden/ en daer beele af-drukkselen van gemaccht/ met by boeginge van dit Lof-dichte t'zjner eere daer onder.

Estimatis
van dien.

Dit Beeldt wert hier vertoont, niet om sijn deftigh weesen;
Oock niet vermits de Man veel Boecken heeft geleesen;
Maer, om een hooger deugt; dat is Sijn milde gunst,
Die by Godt beter is als oock de beste kunst.
De gunst met daet verselt sy aenden naesten Armen,
Oock gantsche Landen door de Leeden kan verwarmen,
Want vondmen onder al veel lieden Sijns gelijk,
Al die nu schamel is, die was in haesten Rijk.

Lof-dicht
t'zjner eere

Soo betaemt het datmen de Nammen der Wel-doenders op allerhande manieren in goede en langdurige geheugenisse behouden/ op dat de menschen sich daer aen spiegelende/ des te meerder tot wel-doen mochten werden opgetweckt en aengeprikelt: De gedachtenisse der Rechtveerdigen sal tot zegeningen sijn, seyde de Geest Godts door Salomon; ende Christus de Heere/ die belooft heeft/ dat al wat men doet aen zijne Arme Ledematen/ gereekent sal werden als oft aen hem self geschiede/ * heeft oock geloft dat de gedachtenisse der gener die hem wel deden/ ten allen tyden by het gantsche Christendom soude onderhouden werden*. 't Sp van dat men't doet by schriftelijcke aenteekeningen/ publijcke inscriptien/ af-beeltselen en updrukkselen van Cere/ of andere middelen van aendacht/ men is d'onderhoudinge van de gedachtenissen der Wel-doenders in allen geballe meer schuldigh/ als wel heden daegs hier te Lande doorgaens werdt ge-

De weldoenders te eeren en haer gedachtenisse a' onderhouden.

* Matth. 25.
100

* Mat. 26. 13.
Mat. 14. 21.

Iaerlijcke gift
van buyten
de Stad, door
de Dochter
vanden Co-
lonel Mor-
gan.

* Siet boven
pag. 180.

Solemnele
Schael-Col-
lecten voor
't Huys van
Charitaten,
hoeneer die
van outs ple-
gen te ge-
schieden.

* 5 Keurb.
f. 51. & verso
Item 357.

Hedendaegs
niet meer als
eenmael
's Iaers en in
wat voegen.

Inkomsten
van dien
Iaerlijcx ver-
grootende.

* 8 Keurboek
fol. 29.

* Siet Mart.
f. 7. en 10. 42.

practiseert / werdende in sommige Godts-huysen naeulijcx Memorie
gehouden van ofte door wien de mildadigheden haer sijn toegebracht.
Onder andere willige giften die hier te Delft aen dit Huys gegeven
zijn / en noch dagelijcx geschoncken werden / is'er een die om de aer-
digheyt van de saeck doek niet en dient verzwegen. Secker Eerbare
Matrone zijnde de Dochter (soo my bericht werd) van den Colonel
Morzan / en desselfs Huys-vrouw / Vrouw Elisabeth van Marnix /
wiens illustre Graf-gebouw boven * is beschreven / continueert de
gewoonte van Iaerlijcx / upt de plaets daer sy resideert / aen dit Huys
ober te senden / eben soo veel gulden als sy Iaren Oudt is / zijnde nu
(als ick dit schreef) in de t'sestich Iaren Oudt. Om nu verder te
vervolgen t'inkomen en onderstant van dit Charitaet-huys / dienen
doek geconsidereert de generale Collecten die Iaerlijcx t'haren behou-
de geschieden / met de Schael langers de Huysen door de gantsche
Stadt. d'Erste Collecte / die gementioneert vinde / is geschiet op
den 30. November des Iaers 1597. tot subsidie vande Nieuw op-
gerechte Kamer van Charitaten / om de nootduftigen te versorgen en
van de Bedelarye af te houden *. En by de gedruckte Ordonnantie /
van den Iare 1613. (by dewelcke 't geven van Almoessen aen de Be-
delaers / soo wel als 't Bedelen self / absolutelijck verboden was)
wert in 't twaelfde Artijckel gesegt / dat tot verschepde tyden na de
nood der Armen soude bereytschen / vooz der goeder luyder deure met de
Schale souden werden om-gegaen. Wepnig dagen na't emaneren van
dese Ordonnantie is'er by provisie een geschiet op den 12. Mey / zijnde
Sondach. Hoe veel en wanneer anderen souden mogen sijn gebolgt
is my onbekent : Edoch / het is kenlijck dat 't sedert etlijcke Iaren /
men sulcx niet meer als eenmael des Iaers op den tweeden Kers-dag
heeft gedaen / zijnde dan gebuychlijck dat Achtien Veertig-Kaden /
by Burgemeesteren versocht werdende / zich daer self toe verlegen /
elck geassisteert zijnde met twee Wijk-meesteren / die haer door het
gantsche Wijk ofte quartier / daer in sy woonachtigh sijn / geleyden /
sonder een enckel huys ober te slaen ; en het is aenmerckelijck dat den
ontfang van dese solemnele Collecte / ettelijcke Iaren achter een conti-
nuelijck is geaccreseert en toegenomen / sonder opt (selfs in tyden van de
zwaerste belastinge) te verminderen / soo dat die nu al tot een impo-
tante somme opgesteert is. Des daegs te hooren werdt een Publi-
catie van 't Stadhuys gedaen / met vermaninge dat een ygelijck wil de
milde hant betoonen tot solaes van sijnen eben-naesten ende quijten hem
daer inne na behooren / dat doek die van huys hebben te repen niet
vergeten haer Familie daer toe te furneren ende lasten *. De Predi-
canten blyben mede niet in gebreeken haer dehoir te doen / met de Ge-
meente in alle de Kercken op 't krachtighste daer toe aen te maenen.
En voozwaer als men in schuldighe achtinge neemt de groote beloften die
Godt Allmachtigh doet aen de mildadige barmhertighheyt * / wie en
soude

soude sijn ingewanden van mededogentheydt niet ontsluyten vooz sijn behoeftige eben-mensche? En nebens alderhande zegeninge die men daer vooz in de heylige Schriften vint / soo leestmen dat den Propheet Daniel / den Koning Nebucadnezar bermanende tot voete/ dese beweeg-redenen by-bzenght; breeckt uwe sonden af door gerechtigheyt, ende uwe ongerechtigheden door genade te bewijzen aen de ellendige; of'er verlenginge van uwe vrede mochte wesen *. En den Outvader Hieronymus getuyghet/ dat hy noyt gelesen heeft dat yemant een quade dootd gestorven was / die de wercken van barmhertigheydt geoeffent hadde. *Non memini [nequit] me legisse malamorte mortuum qui opera Charitatis exercuit.* De Situatie van dit Huys van Charitaten pleegh vooz desen te wesen aen d'oude Delft bezuyden de Woot van St. Aechten-Clooster hier boven pag; 317. beschreben; doch 't selfde Huys aldaer te kleyn vallende/ is naderhant getransporteert niet verre daer van daen in de School-straet / alwaer een groot gedeelte van 't voozs klooster tot het gebuyck van de bedieninge der Armen is geappropieert / den inganch vertiert zijnde met de beeltenisse van de Liefde/ eertijts gemaect / soo my bericht is / dooz den konst-rijcken Beelthouwer Henderick de Keyser * die de Combe van den Prince van Orangie/ mitsgaders 't Stadthuys gefabriceert en oock gebout heeft. Behalven het Backhuys / der Regenten Kamer / en andere noodige Vertrecken die men hier van binnen vint / is na achteren langs Stads-wallen een seer groote Zael wederzijts met menigte van Bedsteden / en in 't midden van de bloer een groote vierhoeckilge Schoorsteen (op vier pilaren staende) voozsien; alwaer vele Weduwe- vrouwen die vermits haren Ouderdom of zwachte des lichaems niet langer aen de kost konnende geraecken / alhier by den anderen onderhouden werden / dese plegen tot meerder kosten van het Huys hier en daer besteedt te werden / waer van dit gedeelte des Huys abusibelyck schijnt de naem van Besteding-huys in plaets van Oude Weduwen-huys- ofte- Hof verkregen te hebben / gelijk sy hier oock een seer grooten Hof ofte Thuyt tot haer vermaeck zyn hebbende te midden de huysinge in gelegen / waer upt de voozs Zael haer licht is scheppende: Hier is een binne-Vader en binne-Moeder om op alles opsicht te nemen; alle twist / gekijf / disordre / en onbehoorlijkheden vooz te komen; Dese leest haer op gesette tijden eenige stichtelijcke en Godbzuchtige gebeden als mede eenige Capittelen upt de H. Schrifture vooz / bzept die eeniger maten upt / catechiserende en doende daer bermaningen ober / ter Kercke geweest zijnde repeteert hy haer de Predicatie / den Siecken assisteert hy in haer uysterste; sulcx die tot dese functie verkosen wert in de H. Schrift tamelijck erbaren moet zyn. Den Doctoz / Chirurgijn ende medicamenten hier noodigh / moeten by het Gasthuys bekosticht werden / gelijk boven * is aengewesen. De Regeringe en administratie van dit gantsche Huys van Charitaten staet (gelijk by de combinatie is geblecken)

en 25. 34 &
seq. 2 Corins.
9. 6. en soe
voort.

* Daniel 4.
27.

Gelegentheis
en verder be-
schriving van
't Charitaten-
huys.

* Siet boven
p. 117. en 262.

* Oude Wedu-
wen-huys
van Charitaten.

Stichtelijcke
ordre van
dien.

* Siet boven
pag. 502.

Namen der
Gener die dit
Collegie van
Charitaten
bedienen.

waer in haer
pligt beftaet.

Wie fy niet
fubidieren
mogen.

* Resolutie:
vande Weth,
f. 35. verfo.

bleecken) aen ses Meesters ofte Regenten van Charitaten en ses Diaconen half en half / de namen der Charitaet-meesters die tegenwoordigh in dienst zijn / zijn dese: Dr. Henricus d'Aquet. Hendrick Holt-huysen. Jan vander Straeten. Mr. Nicolaes van Assendelst. Barent Snocck. Schalkius van Dongen. Ayt den Diaconen zijn altans. Christiaan van Sweden. Pieter de Bos. Nicolaes vander Boon. Willem van Noye. Cornelis de Geus. Johannes Thierens. Dese Meesters van Charitaten en Diaconen te samen / bedienen en bezorgen soo wel de Armen van andere gesintheiden / als die Ledematen van de Kercke zijn sonder onderscheyt / doch elck op een bysonderen en verscheyden dagh / te weten / de Hups-sitten ofte Hups-armen des Woons daegs / en de Ledematen des Saturdaegs / presiderende alsoo by beurten eerst een Meester van Charitaten / en dat wederom een Diacon. Haer Ampt en schuldige plicht is / goet en pertinent ondersoek te doen van der Armen constitutie / gesontheit / handtwerck / neerstigheyt / middelen van onderhoudt / last van kinderen / Item van haer Vaderlant / laetste woonstede en andere gelegentheyt ; ende bebindende dat de selve / niet tegenstaende hare goede debbaiten / naerstigheyt en spaersaemheyt / van haer arbeyt en middelen niet en kunnen leven / de selve naer advenant haren noot / met een wechlijcke Nelmoeffe in rebelijckheyt te subfidieren. Edoch volgens Resolutie van den Jare 1660. Vermogen sy niemant van de Armen te bedienen / ten sy de selve alwoozens vier achter-een-volgende Jaren binnen dese Stad gewoonst * / en dat men consent en acte van admiffie van de Heeren van de Weth ofte van de Heeren Burgermeesteren bekomen hebbende / welckers laetste aengaeude noch nader sal werden gesproocken. Sy adviseren en besluyten met pluraliteyt van stemmen wat elck arm persoon ordinarie sal worden toegelept / en de stemmen steeckende / heeft de Presiderende een decisive stem. Alwoozens sy tot haer besoignes treden / wert het volgende Gebedt uytgesproocken in hande en dooz monde van den President ;

Gebedt, gedaen werden de al-er men sor de bedieninghe der Armen treed.

O Barmhertige Godt ende Vader ghy die niet alleen beslooten ende voorzeyt hebt dat onder ons altijd Armen sullen wesen, maer oock bevolen den zelve by te staen, naer dien wy daer toe verkooren ende gestelt zijn, soo wilt ons met den geest der voorsichtigheyt by-woonen, op dat wy tusschen den rechten ende onrechten Armen onderscheyt maecten. Regeert ons met den geest der liefde, op dat wy niet alleen de Aelmoeffen met blymoedigheyt ende getrouwigheyt uyt-deelen, maer oock den ellendigen en bedroefden met u H. woort vertroosten. Ontsteect de herten der Rijcken tot mildadigheyt tegens den Armen, ten eynde altijd middelen in voorraedt mogen zijn om die te onderhouden. Beweegt de herten der Armen tot danckbaerheyt, op datse u als haren Vader ende goedertieren versorger lief hebben ende vreesen ; Ende nadien den menschen niet alleen van den broode leeft, maer van alle woort dat

dat uyt uwen monde gaet, soo wilt niet alleen uwen genadigen zeegen over de Aelmoessen onser uytdelinghe strecken, op dat de Armen door de zelvige in dit leven gevoedt ende onderhouden werden, maer wilt mede haere zielen spijsen en verzadigen met u H. woort ten eeuwigen leven, door Christum Jesum uwen Soone ende onsen Salighmaecker, Amen.

Sy mogen soo dickwoils en soo menighmael vergaderen / als na gelegentheit van saecken met den anderen konnen goet binden: En tot verlichtinge van haer besoignes verdeelen sy haer affaires. Ses werden jaerlijcx gecommitteert op 't hoozen der klachten van Armen die extraordinaire subsidien ofte oock eenige verhooginge versoucken / vier op de kas die Cassiers-boeck houden / en twee tot den ontfang van 't Opperste kleedt / ende dat van Meesters en Diaconen elcks half en half. Daer zijn oock noch andere bysondere Commissien als over de Backery / Inkoop van Koozn / Turf / ober 't School / Item de Reparatie van 't Godts-huys en soo voorts. Haer Bedien-boeck ('t geen sy anders oock wel den Almanach noemen) daer in sy den uytgift van alle ordinaire subsidien aentestkenen / is van een sonderlinge practijck en inventie / en op soo goede ordze en methode / dat de bedieninge niet alleen seer gezwinnt en spoedigh kan geschieden / maer dat men oock aenstonts met eenen opslagh kan zien wat een ygelijck 't gantsche Jaer heeft genomen. Dooz de moeyte ende sorge / die hier meerder en grooter moet zijn als in eenigh ander Godts-huys van de Stadt / genieten de Meesters van Charitaten (als werdende die van de Magistraet gestelt) tot een gratuit den bypdom van Stads-Accijs. En in consideratie van de groote aengelegentheit van de directie en goede conduite van dit Collegie van Charitaten ober d'universale Armen van de gantsche Stadt / soo is te meermalen by de Magistraet in deliberatie genomen of men niet twee Personen uyt het midden van de Heeren Weertigen en Doetschappen soude committeren / ten eynde de selve de Vergaderinge van de Regenten van de Camer van Charitaten in qualité / als Commissarisen souden by-woonen ende aldaer inspectie ende toeficht hebben / dat alles in de selve Camer ten meesten oirber en menage wert aengelept en gedirigeert; oock zijn in den Jaere 1662. eenige punten en Articulen opgesteld / waer naer alle de middelen en inme-komen / mitsgaders oock de lasten van het Charitaet-huys jaerlijcx bezoozden te werden gemanieert ende uyt-gekeert *. Het Zegel dat in dit Collegie wert gebruyckt / is 't ordinaire zinne-beeldt van de Christelijcke Liefde in de Figurze van een Vrouwte / eenige hinderkens by haer hebbende / en voorts met dit omschrijft in den rant: S. CAME. RÆ CARITATIS. S. P. Q. DELFFENSIS, dat is: Het Zegel van de Camer der Charitaten van den Raad en 't volk van Delft. Behalven de vooz-genoemde Charitaet-meesters en Diaconen / zijn noch vier

Verdeelinghe van haer besoignes.

Charitaet-meesters, exempt van Stads Accyso

Voorslag om Commissarisen wegens de Magistraet in dit Collegie te stellen.

* Resolutie: vande Werch f: 35. verso.

* Ibid. f. 40. verso.

Zegel van 't Huys van Charitaten.

Namen der
Buyten-
Moeders.

Buyten-moeders / om ober de vrouwelijcke huys-saecten van dit
Huys / en sonderlinge 't booz-beschreben appartement der oude Wed-
duwen 't oogh te laten gaen / zijnde daer toe laetst verhoesen / Elisabeth
van Santen, Weduwe van Hans Putmans. Agatha van Goeree, Weduwe
van Jacob Pauw, in sijn leeden Raedt en Cut-Schepen. Anna 's Gra-
vesande, Huysvrouw van Dirck Loockeman. Belia Holthuysen, Huys-
vrouw van Arent Slachtoe. Ende op dat de Buyten-moeders soo wel
als de Regenten ofte Buyten-vaders / elck haer plicht / ten reguarde van
't boozs oude Weduwen huys des te beter souden mogen weten / wat
een yder van haer te besorgen staet / soo is niet lang na 't oprechten van
dien / dit reglement haer boozgeschreben.

Ordre en re-
glement tuf-
schen de Re-
genten en
Buyten-
Moeders van
't Huys van
Charitaten.

DE Heeren van de Weth der Stadt Delft, hebben tot onderhoudinge
van de goede eenigheyt, ordre ende reglement tusschen de Regenten
ende de Buyten-moeders van 't Huys van Charitaten, goedt gevonden te
conciplieren ende arresteren de volgende articulen.

Dat het in-nemen ende uyt-letten van de Oude luyden in 't geheel sal
staen aen de dispositie van de Regenten, het stellen ende continueren van
de Binne-Vader, Brouwer, Backer, Kleermaker, ende Schoenmaker, als
mede 't koopen van de Greynen, Slacht-beesten, Turff, ende diergelijcke,
sal mede staen aen de dispositie van de gemelte Regenten.

Dat mede het aen-nemen ende continueren van een Binne-moeder sal
staen aen de dispositie van de Buyte-Moeders met communicatie van de
Regenten, doch 't huyren van de Dienst-maeghden sonder communi-
catie.

't Koopen van Boter, Kaas, Linnen, Wolle, Beddens, andere Huys-
behoefsten ende diergelijcke, sal staen aen de dispositie van de Buyte-
Moeders.

De Buyte-Moeders sullen weeckelijcx, te weten op yder Saturdagh
ten tijden als de Regenten vergadert zijn, overleveren specificatie ende
staet van haer uytgeeff van de voorgaende weeck, onderteeckent by een
van de zelve, welcken uytgeeff haer by de Regenten ten zelve tijden
sal werden geresitueert. Aldus gedaen ende gearresteert by de Heeren
van de Weth voornoemt den vij. July 1653. *

*Siet Regist:
Kamer bouck.

A. v. D.

Situatie, en
verder be-
schryvinge
van 't Le-
proos-huys.

*Beven p. 507

Het LEPROOS- ofte LAZARI-SIECKEN-HUYS,
(als zijnde 't Hospitaal den H. Lazarus toegewijt) 't welck / gelijk
booz af * is aengewesen in den beginne des Jaers 1614. met het
Charitaet-huys te samen geboeght onder een opsicht en regering / is
gelegen aen de Haeghsche vaert / ontrent een kleyn Canon-schoot buy-
ten de Stadts-poort / zijnde een antijcx bouwballigh gebouw met een
Bassecourt ofte booz-plaets / en die weer met een booz-mur van de
gemeene wegh afgescheyden / werdende booz eenige boomen buyten
's murz

* muren staende belommert; in ober-oude tijden gesticht en opge-
 recht vooz die met de Sieck-siechte ofte melaetshepdt besmet waren/
 maer hoe out het selfde eygentlyck is/ is onsecker/ ondertusschen bin-
 de ick 't altijt duydelyck gementioneert in het vooz-heen geinsereerde
 Privilegie wegens de vermeerdering van Stadts vyzhept by Hertogh
 Welbrecht in den Jaer 1389. aen de Stadt gegeven *. En in 't Jaer
 1479. schijnt het dooz ouderdom al eens vergaen en gedemolteert te
 zyn / ten ware het dooz de inlanse Oorloggen van Hoechs en Cabel-
 jaewts (die in dese Eentwe van veertien hondert seer hebiggh waren)
 nevens beele Sloten en Casteelen ten platten Lande was geruineert;
 altijt blyckt het uyt de Erspacht-brief van Me-vrouwe d' Abdisse van
 Rijnsburgh wegens de grondt daer het vooz oude Huys op plagh te
 staen / dat het in 't vooz Jaer niet meer in wesen maer afgezoochen
 was; de woorden luyden aldus: Wy Elisabeth van Matteneffe, by
 der genaden Gods Abdisse van Rijnsburgh, doen kondt allen luyden,
 dat wy voor ons ende onse gemeen Convent in Erspacht verhuurt en uyt-
 gegeven, dier Stede van Delft anderhalf Mergen Lants by den hoop
 sonder maet, met dat Rijs-thuyntje daer in begrepen, gelegen buyten der
 Haeghe-poort van Delft, aen die Oost-zijde van die Haeghe-wegh
 daer het oude Sieck-huys op plagh te staen, &c. **Ebenwel vindt men**
noch hedendaegs in 't vooz Huys een oude Ordonnantie op parche-
ment geschreven en in een lijst ophangende / by de Magistraet deser
Stadt aen d' Opfinders deses Huys gegeven in 't Jaer 1441. sulcx
het doenmaels altijt in effe moet zyn geweest. By dese Ordonnantie
werden de Siecken en haer Bodem belast niet alleen den Meesters van
den Sieck-huys, mitsgaders den Sluyter onderdanigh en gehoozsaem
te wesen / van 't selve dat hen bevolen wiert te doen of te laten / in aller
maniere of 't gerecht hen selver beval of verboodt; maer haer wier-
den oock eenige plichten van devotie vooz-geschreven / te wesen wan-
neer die nacht-klack luyde / mosten sy alle gesamentlyck knielen ende
ootmoedelyck lesen drie Ave Maria / ende bidden vooz alle die den
Sieck-huysse haer goet of haer Welmissen gegeven hebben ofte noch
geven souden. Ende soo dickwils als men de Tafel dechte ende men
gaen eten soude / was een yegelyck persoon gehouden te lesen een Water-
nofter en een Ave Maria / desgelijck oock naer den eten eer sy opstonden
van der Tafel / en dan met een te bidden vooz alle den genen die den
Sieck-huysse en den Siecken goet gedaen hebben. Des Sondaegs en
alle andere dagen als men in de Capelle Misse dede / was een yegelyck
gehouden / al eer men Confiteor las / op sijn plaets te wesen ende het
Sermoen en die Misse gehret uyt te hooren. Tot desen dienst gebreck
hebbende van Priesters / vermochten de Sieck-meesters den Cappel-
lanen of andere Priesters van de twee Parochie Kercken deser Stadt
daer toe versoeken / die dan gehouden waren soo lieve te wesen
als of sy vooz Burgermeesteren self wterden gerequireert. Tot pre-

Nopende des
 selfs Ouder-
 dom.

* Sien boven
 pag: 65

Antieckche
 Ordonnantie
 deser Huys.

Devotie-
 plicht der
 Melaetsen
 ahier.

En andere
reglementen
vande Huys-
houdingh.

De Melae-
ten inde Stad
komende,
mosten see-
kere teeeke-
nen hebben
daer men
haer aenken-
nen konde.

Out gebruyk
van Kermis
houden op't
Lepros-
huys.

* Siet Levit.
23. v. 34. en
40.

Aengaende
seecker Pa-
lor alhier.

Ordre op de
Wijcken tot
ontlastingh
van de drie
principale
Godts-huy-
sen.

cautie van Brandt was d'ordze dat men tusschen St. Vaden-dagh en
grootte Vasten-abont des avonts als men deuren gesloten hadde / een
goet bier most aenleggen en een haers ontstecken in de Cet-zael / en de
haers verbrandt zijnde was een ygelijck verplicht te gaen slapen sonder
langer bier of licht te houden. Soodanige spijs als de Moeder van
den Sieck-huyse schafte en den Meesters genoegde / daer mede most
een ygelijck te vreden wesen / en elck sieck mensch kreegh dagelijck drie
pinten Biers : Niemand / hier logerende / vermocht tot gemeen tijden
binnen de Stadt te gaen / ten sy by oozlof ende consent van den Sieck-
meesters / ende dan mosten sy gaen met Vliegers (sepdt den text) op dat
mense kennen mocht voor gefonde luyden, want zy uyt den luyden gelet
zijn. Ende dit komt vooz soo verre over-een met de H. Schrifsture ;
want Godt de Heere acht nemende op de behoudenisse van syn volck /
heeft in de Wet overbloedigh gehandelt van de Melaeht heyt hoe die
bekent / en onderscheyden most werden ; wie daer sozge vooz soude
dragen en soo voozts. En sy heeft oock gewilt dat de Melaehten met
gescheurde kleederen souden gaen / ende uyt-roepen / onreyn, onreyn,
Lev. 13. 45. Dat sy mede haer bukten 't Leger ofte Stadt alleen en
afgesondert souden houden vs 46. op dat sy niet hare besmetlijcke vuy-
heyt anderen niet en souden beschadigen. Maer hoewel in de heylige
Schrift desen aengaende allenthalven veel gewagh werdt gemaecht /
soo is dese zieckte die wel eer soo gemeen is geweest / Godt lof / heden-
daegs weynigh in wesen. My gedenkt echter dat'er noch eenige langs
de huysen liepen bedelen met witte banden om den hoedt / als zijnde dit
naderhant haer teeecken / en d'Helmoessen op de Klep ontfangende om
met haer onrepne handen den gevers niet te besmetten. Andere besaer-
der menschen weten te getuygen dat men in dit ons Delfs-Lepros-
huys ofte Hospitaal van den H. Lazarus jaerlijck op Palm-Sondagh
noch kermis pleegh te houden / het gantsche Huys als dan met groente
bekleedt zijnde als de Loof-hutten * / en een ygelijck die wilde kreegh
een pint melck met een witte-broot te eten ; na huys gaende quamen
de kermis-gasten meest alle met Palm-tarkens in de handt voozsien.
d'Institutie van dit gebruyck pleegh oock in een geschreven Bozdeken
te lesen te zijn in een van de Kamers / verciert met oudwetse Schilde-
dert waren. Belangende den besaemden Pastoor die ten tijde van den
grooten brandt deser Stadt op dit Melaeht-huys woonachtigh was /
en daer over soo een vzeemt antwoort gaf en voock voozsegginge hadde
gedaen / is vooz heenen pag: 362. gesproocken. Dit zijn van de be-
scheyden / die ick hebbe konnen na-spreuren van dit Lepros-huys / als
noch staende onder d'opsicht van de Kamer van Charitaten : en met
het eyndigen van dese sullen wy tot beslupt hier noch by voegen de or-
dze op de Wijcken van de Stadt / gemaecht tot voozdeel van de
drie voozname algemeene Godts-huysen deser Stadt / te weten :

W E E S - H U Y S , G A S T - H U Y S E N C H A R I T A E T - H U Y S ;
 want aengemercht bevonden wierdt veele behoefteghe Menschen /
 soo van 't platte Landt hier ontrent gelegen ofte oock upt de na-
 buyzige Steden en Provincien metter woon hier na toe quamen sac-
 ken / alleen upt insicht om deel te hebben en te profiteren van de goede
 assistentie / dewelcke dooz de getrouwde en lofsijcke boozsorge van de
 Oberhepdt deser Stadt gedaen wert / tot noodige onderhoudinge en
 soulagement van Huys-armen, Krancken ende arme Weesen, welke
 toebloepinge van buypen / streckende was tot enerbacie vander Godts-
 hupsen middelen alhier / ende tot groot nadeel van de inwoonende Ar-
 men / soo is al ober veele Jaeren by de wijse en boozsichtige Magi-
 straet / na 't exempel van d' oude Romeynen / de Stadt ende Wypheddt
 van dien in Wijcken verdeelt / en in yder Wijck twee Wijck-meesteren
 gestelt / met speciale last van Register te houden aller persoonen in haer
 Wijck woonende met namen ende toe-namen / neeringe en hanteringe /
 daer mede sy haer geneeren ; ende pemandt van buypen deser Stadts
 Jurisdicctie in hare Wijcken willende komen woonen / niet te admitte-
 ren sonder dat de selfde al boozens acte van consent daer toe hebben ver-
 kregen van de Magistraet / aen wien sy gehouden zijn alle soodanige
 luyden noch geen acte van consent verkregen hebbende te renboperen /
 al-ter die in haer Wijck metter woon vermogen toe te laten. Ende by
 gedruckte Keuren van den Jare 1628. als mede 1638. en naderhant
 verschepde malen gerenoveet / wert een ygelijck wel scherpeelijck ver-
 boden aen eenighe vreemde Persoonen binnen 's Jaers ingekomen
 wesende / eenigh Huys / Kamer / Solder ofte andere plaetsen in 't ge-
 heel ofte ten deele te verhuypen / ten zy dat hem eerst suffisantelijck ge-
 bleken sal zijn / 't expres consent by den huypder verkregen / om alhier
 te mogen woonen / daer toe de Gecommitteerde van de Magistraet op
 seecker dagh en upzeens ter weeck zit-dagh plegende te houden / het
 selfde 't zedert eenige Jaeren by de Heeren van de Wesh of wel by Bur-
 germeeesteren dagelijck wert waer genomen. Dooz dese salutaire ordze
 stricteelijck onderhouden werdende / kan wel belet en af-gesneden wer-
 den de confluentie en toebloepinge van vreemde Armen van buypen /
 maer echter niet booz-gekomen werden de schadelijcke leupheddt en
 onachtsaemheyt eeniger Huys-armen van binnen / die op de vruchten
 van de dzie booznoemde Godts-hupsen zich grootelijck komen te ver-
 laten en alsoo haer selven der Menschen mildadigheden onwaerdigh
 maecten / daer den Opfinders der Armen / dooz middel van de Wijck-
 meesteren en andersints ten hooghsten op t'informeren staet ; want het
 ware te wenschen dat de giften van Barmhertigheden allenthalben
 soo pieuselijck wierden genoten als sy wel godevruchtigh zijn toege-
 bracht / maer de dzoebige erbarenhepdt heeft geleert dat soo goede en
 wel-geintentioneerde instellingen van de dzie meergemelte Gods-hup-
 sen / by sommige snoode menschen werden misbruycht / haer occasie
 gebende

Niemandt van
 buyten in de
 wijcken t'ad-
 mitteren als
 met kennis
 vande Magi-
 straet.

Geen Huys-
 sen of eenighe
 logement
 aen vreemde
 te verhuypen
 als op blijk
 van-admissie

Hoe het ee-
 nige behoefte-
 tige mensche
 op de Gods-
 huysen laten
 aenkomen.

Hoe het Ambachts-volck te Rome langers Straeten gingh.

gebende omme daer op te sondigen ende haer huys-gefin des te minder te bezorgen/vast stellende dat sy drie proeben hebben die haer niet en konnen outgaen. Ontbreekt het haer aen levens-middelen sy genieten hulp en onderstant van 't Charitaet-huys. Werden sy zieck men ontfangt haer in 't Gast-huys. Sterben sy haer hinderen werden in 't Weeshuys groot gemaect. Inboegen haer niet en schijut te manqueren om een zorgeloos en onbekommert leven te leyden. Indien Cicero in sijn boecken van de Romeynsche wetten ons niet en abuseert / soo en mocht geen Romeyn by der straten van Rome gaen / sonder te dragen in sijn hant het teecken van sijn Ambacht daer hy af leefde / op dat een yder mochte weten dat hy leefde van sijn arbeet en niet van 't zweet of de bruchten van anderen; En dese wet was van een yder gelijckelijck onderhouden. Dit was oock al een expedient om de leupe ledigheyt eniger-maten te prevenieren / en sy gebolgh den Godts-huysen des te minder te belasten. Ende hier mede vernemen ick wijtloopigh genoegh beschreben te hebben de drie groote en dagelijck vooz alle Ingesetenen open-staende Godts-huysen deser Stadt; ober welke als mede de noch volgende/Opper-Regenten zijn de Heeren Burgermeesteren / en aen haer staen de decisien te doen ober de questien en geschillen die tusschen de respectibe Huysen onderlinge nu en dan ontstaen / als nader af te nemen is upt dit volgende Extract van de Resolutie by de Veertigh Raden ofte groote Doetschapp der selver Stadt den 4. Martij 1615. genomen.

Burgemeesteren Opper Regenten van alle de Gods-huysen deser Stad, staende oock aen haer de differenten tusschen de respective huysen ryfende, te decideren en beslegten.

IS ten laatsten by de Heeren Burgermeesteren geproponeert, alsoo tusschen de Meesteren en Regenten van de Godts-huysen deser Stadt, tot meermalen voor den selven Heeren Burgemeesteren, questie en geschil ontstaen is geweest, op 't onderhoud van den Armen, nootdriftigen ende miserabele personen; willende een yder sijn Gods-huys daer van verschoonen, en 't zelve schuyven tot laste van andere Gods-huysen: Dat mede de voornoemde Meesteren ende Regenten, 't goet-vinden ende de dispositie van de voornoemde Heeren Burgermeesteren, als wefende nochtans opper-Voogden van allen den Gods-huysen deser Stadt, soo in dier voorsz, als andere saken de respective Gods-huysen concernerende, tot meermalen gedifficulteert hebben te achtervolgen; Is omme gevraagd of de Veertigen niet en verstaan, dat die voornoemde Meesteren ende Regenten haer grieven die zy tegens den anderen ter sake voorsz hebben, metten alder-cersten schriftelijck aen de Heeren Burgemeesteren sullen overleveren, omme de zelve by haer E. geexamineert zijnde, daer inne te decideren ende disponeren, sulcx de selve tot ruste ende eenigheyt van de voorsz Gods-huysen sullen bevinden te behooren: Welcke dispositie ende decisie, als mede 't gunt den selven Meesteren ende Regenten by den voornoemden Heeren Burgermeesteren, in die questie als opper-Voogden sal werden geordonneert, zy-luyden gehou-

den

den sullen wesen te achter-volgen. Is by den Veertigen 't voorz gepro-
poneerde goet gevonden, ende daer inne geconsenteert, mits blijvende
de alienatie ende transpositie van de goeden de respectie Gods-huysen
concernerende, ter dispositie van de voornoemde Veertigen. *

* Siet 3 Resol.
boek vande
Heeren Veer-
tigen s: 294.
verso.

Dolgens de Lijst der Regenten van de Godts-huysen / soo als die
Jaerlijcx den eersten Sondagh na Nieuwe-Jaer / van het Stadthuys
werden af-gelesen; komt nu te booren

't F R A T E R - H U Y S,

Eygentlijck gezeyt

't C O L L E G I U M L I T E R A R I U M

Ofte wel

S E M I N A R I U M T H E O L O G I C U M.

Gelegen 't eynde de School-straet achter aen Stads-wallen / en
recht tegen over 't voor-beschrebe Oude Weduwen-huys van Chari-
taten; in heel oude tyden opgerecht om eenige Latijnsche Scholieren/
die van geen middelen en nochtans van goede apparentie en naerstig-
heyt waren te alimenteren / en in de Studie tot den Kercken-dienst op
te trecken / dzagende de naem van Fratres, dat is Broeders / om dat
sy als gebroeders in een Huysgesin in alle eendrachtigheyt te samen
mosten woonen. Dooz heenen hebben wy gehoozt dat van ouds haer
plicht was dagelijcx ter Capelle van St. Nechten de Misse en Despere
met haer gesangen te bedienen / en dat gehabitueert gingen met Kap-
pen en ander Kercklijck gewaet; en wyt dien hoofde hebben wy dit
gestichte aldaer onder de Kloosteren en andere Kercklijcke Geboutwen
deser Stadt soek kostelijck aengeroert; * nu sullen wy verder verbol-
gen 't geen tot beschryvinge van dien / hebben wy te brengen / zijnde
van ouds al seer besaemt geweest / ter saecke daer wyt sijn gesproken veele
en verschepte Mannen dooz Godvruchtigheyt en geleertheyt wytste-
kende vermaert / onder welcke / behalven alle anderen / werden getelt
Paus Adriaen de selde, gelijk sulcx getuygt en ter gedachtenisse is na
gelaten dooz den geleerden Petrus Opmerus, (die Anno 1595. hier te
Delft Overleden is) in zyn Latijnsch Tractaet / genaemt *Historia*
Martyrum Batavicornum, daer hy spreecende vande Martelarie van
den Saligen Gerardus Ketelanus, en aengewesen hebbende dat die doch-
in dit selfde Huys was opgeboed / aldus verbolgt / *Celebris haec do-*
mus, cum ob diversos pietate eruditioneque claros Alumnos: tum quod Ha-
drianum sextum Pont: Rom. & Joannem Bardwicium Rudolphi II. a secretis,
ibi pueros vixisse constans fama sit, a duodecim ingenuis adolescentibus gra-
tuito habitatur; qui severis constricti legibus ad perdiscendas liberales disci-
plinas

Beschryvinge
van't Colle-
gie der Arme
Clercken, of-
te Lalijsse
Scholieren,
van ouds ge-
naemt t Fra-
ter-huys.

* Siet boven
Pag: 322.

Paus Adriaen
VI en andere
vermaerde
Mannen in
dit Huys op-
gevoed.

Waer onder
oock Iohan
Baerd Wijckx
Secretaris
vanden Key-
ser Rudolf de
tweede.

* Vide Op-
meri Histor.
Martyr. Bat.
p. 152.

plinas Scholam publicam, quæ in proximo est, cucullati frequentant, intra parietes interea rudimenta pietatis, Musicam, cantusque Ecclesiasticos addiscentes, quos apud Agathenses, quæ alimenta illis præcipue præstant, Virgines dum divinis inserviunt officium potissimum exercent *. 't Welck vertaelt zijnde aldus luydt: Dit Huys zijnde seer vermaert (soo om verscheyde andere seer Godsalige en geleerde Voesterlingen; als om dat Adriaen de VI. van dien naem, Paus van Rome, ende Johannes Baertwijck Secretaris van den Keyser Rudolph de II. in haer Jeught hier oock geleest hebben) wert om niet bewoont van twaelf eerbare Jong-gesellen, de welcke verbonden zijnde aen strenge wetten, met Kovelts ofte Caproenen de na-bygelegen Scholen, om in eerlijcke tucht onderwesen te werden, frequenteren, ondertusschen binnens huys geïnstrueert werdende in de fundamenten van godsaligheyt, mitsgaders de Musijck en Kerck-gezangen, de welcke sy by de Agatinen (dat is Nonnen van St. Aechten die haer meereendeels de kost geven) dagelijcx gaen oeffenen onder het plegen van de heylige diensten.

Getal der
Fraters van
ouds.

Na de Reformatie zijn sy d' aller eerste Bursalen geweest in 't groote Collegie Theolog. tot Leyden.

* Bor. xxix.
41. 2.

Lotery op gerecht, tot verrijcking van dit huys.

Waer uyt op nieuw eenige plaetsen in 't voorsz Collegie tot Leyden wierden gekocht, om haer Alumni aldaer in Theologia verder op te trecken

Sulcx het hier uyt evidentelijck consteert dat de Jeught alhier eerst tot Chozalen / Clercken / en vervolgens tot verdere Kercklijken staet wierden opgevoed tot twaelf in getal. Doch zedert de Reformatie van den publijcken Godts-dienst / heeft men hier in plaets van Mis-priesteren eenige jonge Predikanten aengequeecht / die na 't voltrecken van hare Scholastijcke Studie van hier na d' Universtept tot Leyden werden gesonden / om voorts in de Godts-geleerthept opgetrocken te werden / gelijk van by d' oprichtinge van 't groote gemeene Landts Collegium Theologie tot Leyden (in d' Historie van Bor op 't Jaer 1592. geheel ingelijft) blijkt / dat de twee eerste Bursalen van 't voorsz Collegie waren genomineerde wegens de Stadt Delft / met namen Arent Andriesz. Pagie ende Adriaen Adriaensz. Drogius, beyde out ontrent 18. Jaren ende Delbenaers van geboorte; werdende wegens d' andere Steden en Leden van Hollandt / sommige een / andere oock twee daer by geboeght *. Maer aengesien de voorsz gemelte alimentatie door de Nonnen van St. Nechten alhier te Delft nu cesseerde / en het Huys in zich selfs arm zijnde en niet vermogens soo groot een getal jonge magen alleente te voeden / soo wierde in den Jaere 1610. by de Besozgers van dien / versocht ende verkregen Octroymme ten behoube van het voorsz Collegie een Lotery op te rechten / door welck middel de Jaerlijcxse inkomsten van dit Huys (vermits de liberale toegenegenthept van d' Ingesetenen) sulcx zyn gesegent en vermeerdert / dat voortaen groeter getal van Studenten / niet alleen binnen / maer oock buyten 't voorsz Huys konde werden gealimenteert / op welck fundament de voorsz Besozgers / in den Jaere 1618. authorisatie van de Heeren Burgermeesteren versochten / omme boven de twee ordinare Beursen / die sy hadden in 't groote Staten Collegie tot Leyden / noch vier a vijf nieuwe op te rechten / omme aldaer tot kosten van haer Huys noch vier a vijf Studenten t' onderhouden ende tot

tot voortplantinge van Godes Kerck in de H. Theologie te doen leeren / oeffenen en instrueren ; welck goet en Godzaligh vooz-nemen / by de Heeren Burgemeesteren (als hebbende d'opper voogdye en authoriteyt van alle Godts-huysen en publijcke Collegien binnen dese Stadt) den 5. September des selfden Jaers is geaggreert en geap-
 probeert * in boegen van dees tijd af eenige Jaren langh / een merk-
 helijcke aental soo Scholieren als Studenten tot laste van dit Godts-
 huys wierden onderhouden / hoewel dat gebuyck althans grotelijck
 is vermindert / geconsidereert de noodwendigheyt hedendaegs sulcx soo
 seer niet bereyft als wel vooz dese / wanneer in die primitive tyden van
 de Reformatie een groote schaersheyt van Predikanten was / en dat
 den Oest seer groot en de Arbeeyders noch weynigh waren / zijnde nu
 hedendaegs 't overschot van 't inkommen ten deele tot betalinghe van
 Stadts Predicanten en andere goede diensten geaffecteert. Maer upt-
 wysen van het Jaer-tal eben boven den ingangh van't gebouw schijnt
 het self de Anno 1565. vernieuwt te zijn : en na de voozgemelte verrijc-
 kingh van dit Huys werde de vooz-Gewel van't self de in't Jaer 1616.
 verciert met het zinne-beeld en Debys van't Collegie / mitsgaders een
 op-schrijft / te kennen gebende dat het wel-eer geweest zijnde het arme
 Frater-huys , maer nu dooz schatten verrijcht / een Queeck-hof van
 Godts-geleerde Celgen / geworzen was ; welckers dozpel te betreden
 aen alle ontzomen verboden wert / op dat sy dit Godts-huys dooz ee-
 nigerhande onzedelijckheyt niet en komen t'onthepligen / d'Originele
 woorden sullen by hier levendigh vooz oogen stellen.

* Siep 3 Me-
 moriael-boeck
 van Burgem:
 f. 70. verso.

Inscriptie van
 dit Huys en
 des selfs be-
 dydinghe.

Y

PER ANGUSTA AD AUGUSTA.

Prisca domus fratrum quondam , sed censibus aucta

Nunc facta Seminarium Theologicum.

Nemo illi limen terat improbus , aut male castis

Profanet intus sacra tecta moribus.

III VIRI INCIDI CURAVERUNT.

ANNO CIO. IOC. XVI.

DVV

Dit

Vytleggingh
van't Sinne-
beeldt en
davy's.

Dit bovenstaende zinne-beeld in de Grieksche letter Y (aen dit Collegie seer wel ten propoofte toe-geeygent) is ontleent van de spreucke des vermaerden Philosophys Pythagoras, die daer mede te kennen wilde geben dat het menschelijcke leven twee wegen hadde/ gelijk oock dese letter twee streecken/ waer van d'eene ter rechter zyde/ de weg ter deugd beduyde/ die in't begin smal en steyl maer boven op breed en gemakelijck was. Op de linker-zyde was de wegh ter ondeugd/ die in't eerst wel breed en gemakelijck/ maer boven op smal en steyl omzwaierende; gelijk men uyt de volgende Latijnsche veersen/ die Virgilio werden toegeschreben/ soodanigen uytleggh lesen kan.

*Littera Pythagoræ discrimine seeta bicorni
Humanæ vitæ speciem preferre videtur.
Nam via virtutis dextrum petit ardua callem,
Difficilèmq; aditum primùm spectantibus offert:
Sed requiem præbet fessis in vertice summo.
Molle ostentat iter via lata: sed ultima meta.
Præcipitat captos, volvitque per ardua saxa,
Quisquis enim duros casus virtutis amore
Vicerit, ille sibi laudèmq; decusque parabit.
At qui desideam, luxumque sequetur inertem,
Dum fugit oppositos incauta mente labores,
Turpis, inopsque simul miserabile transiget ævum.*

Dese versen zijn in't Nederduyts aldus eenigermate nagevolgt.

PYTHAGRAS letter en besluyt,	Maer boven valtse van den top.
Wil 's Menschen leven drucken uyt:	Doch wie, om deugd, op berg en dal,
Waer van de deugd ten regten gaet,	Op steyle rotten klimmen sal,
Een steyle weg, een smalle straet,	Die sal verkrygen lof en eer:
Een weg die sig eerst moeylijk toont	Maer wie den tragen weg veel meer,
Waer boven op de ruste woont.	De overdaed en wellust mint,
De breede wegh ter syden aen,	Die valt, al eer hy 't oock versint,
Daer kan men met gemak toe gaen,	In schand, in armoë, spot en smaet,
Daer klimt de pragt en wellust op:	En leeft in een seer droeve staet.

Namen der
Regenten
van dit Huis.

De Regenten en Doochden van dit Collegie zijnde met eenen Opzienders bande groote tribiale Schole werden gemeenlijck Curateurs, dat is versorger's bande Scholen genaemt/ en alsoo sy vier in getal zijn/ soo werden sy in't Latijn op 't oude Romeynse wyse *Quatuor-viri* getituleert/ als by de bovenstaende inscriptie blijkt/ ofte anders *Scholæ Delphensis Collegii: ibidem Literarii Curatores*, segentwoordigh dien dienst bekleedende Aelbrecht vander Graef, Veertigh-jaerd en Burgemeester. Mr. Willem Meerman, Out-Schepen en Broet-

ſchap. Mr. Zacharias Berestejn van Hofdijck, Veertig-Raadt en Burgemeester. Dr. Theodorus Vallensis, Veertig-Raadt en Oudt-Schepen. Daer zijn oock twee Buyten-moeders die ober de Huys-houdinge en alimentatie van dit Collegie ſozgh dragen / en des wegen oock altemets inspectie komende nemen / tot den nootduft de verepſchte oordres geben aen de Winne-moeder; werdende althans die bedieninge waergenomen dooz Bartha Camerlingh, Weduwe van Adriaen Adamsz. Fijck, in zijn leben Raedt en Preziderende Schepen. Ende Maria van Ruyven, Huysvrouw van Maerten Grafwinckel, Veertigh-Raad en Oud-Burgemeester. Tot Coeziender ober de jonge Studenten binnens huys werd ordinarie verhooren den Rector vande voorsz naburige Schole / die dan zijn Huys-houdinge oock binnen 't Godts-huys heeft / zijnde verplicht dese Jongelingen / niet alleen in goede Tucht en discipline te houden / maer hen soo in't repeteren van hare lessen die sy in de Scholen gehoozt hebben / als oock in't doen van extraordinaire lessen / te doceren en onderwysen / werdende derhalbe gegualificeert met den naem van *Gymnasy Delphenſis Collegique ibidem literarij Moderator*. Ht d'opsicht van dese / werden sy (als uyt 't booz verhaelde blyckt) na d'Academie bestelt / ten eynde aldaer / is 't doenlijck / het Predick-ampt waerdigh gemaect te werden / omme ter bequamer tijt en plaetse de Kercke Godts en zijne Gemeente met leer en leben / in alle manieren dienst te konnen doen. En aldus werden sy buyten haer koften uyt een geringen en onbermogene staet verheben tot soo een waerdigh Ampt van Herders en Leeraets van de Gemeente die met den titel van Gesanten van Christi wegen, in de H. Schrift bekent staen *. Wat men niet al verplicht sy / booz sulck een weldaet / en wat brede-liebende danckbaerheyt men hier booz / volgens vermaninge des Apostels * behoorde te plegen / laet ick alle de rechtsinnige menschen oordeelen. Want al was yemant noch soo begaest van verstand / en bequaemheyt / indien het hem ontbreeckt aen nootduft en levensmiddelen / hy en kan sonder dijs danige behulp en assistentie niet boozt geraecken.

Mitsgaders der Buyten-Moeders.

Opziender binnens huys en des sels functie.

Korte digressie, nopende de verplichtinge der Voesterlingen van dit Huys.

* 2 Cor. 5. 20.

* Siet Theſſ. 3. 15. en de Annos. daer over.

*Haud facile emergunt, quorum virtutibus obstat Res angusta Domi.**

* Iuvenal. 1.

Echter het gemeene spreek-woozt seyt / en men vint het (Godt betert) niet dan al te veel geberificeert / dat de genote beneficien by veele menschen seer licht werden vergeten; maer die van goeden aert zijn sullen soo groot een gunst ten allen tyden en by alle voozballende gelegtheden met een schuldige erkentnisse beantwoozden / en sich wel wachten t'eeniger tijdt part of deel te hebben aen dergelijche ophitsinge van de Gemeente tegen haer wettige Overheyt / als waer van wy ter gelegener plaetse in 't voozgaende verhael / eenige schendige preuben

* Siet boven
van p: 472.
tot 482. incl.

* Num. 12.

* Prov. 17- 13.

hier te Delft voorgevallen / hebben by gebracht. * Men leest in de H. Schrift als Miriam ende Aaron murmureerde tegens Mose dat sy beyde daer ober van Godt werden berispt / ende Miriam daer en-boben met Melaehtsheyt gestraft. * Soo veel t'onspdelijcker soud'et zijn / indien d'Overhept sulcx te verwachten hadde van haer eppen Doesterlingen / die sy hadden groot gemaect / haer moetwillens deelachtigh maeckende aen dien af schizickelijcken bloeck / die de Geest Godts heeft uytgesproocken ober den genen die t'gaet met quaet bezloont / namelijk dat het quaet in eeuwigheyt van sijn Duse niet afwijcken sal. * Ondertusschen de wyse Overhept insiende de zwachheyt der menschen en hoe weynigh staet op der selber bescheydentheyt altemets te maecten is / hebben tot voozdeel van haer Stadt en de goede ingesetenen van dien / echter noch dit bedongen ; dat alle die op Stadts Beurse zijn gebozdert en groot gemaect / daer vooz cock souden verschuldigt blyben / in den dienst van dese Stadt beroepen werdende / sich daer toe / onder een eerlijck salaris / te moeten laten binden / hebbende tot dien eynde voozsichtelijck geconcepieert een Acte van verbintenisse / die sy de Bursalen / den loop van hare Studie voltrocken hebbende / doen onderteecken / waer van een Gedrucht formulter / van dese nebens-gaende inhoud / onder myne Papieren hebbe gebonden.

Acte van belofte en verbintenisse aen de Stadt, die ondertekent moet werden by allen die op Stadts Beurse gestudeert hebben.

OP huyden den N. N. is ter Camere vande Heeren Burgemeesteren, ende Regierders der Stadt Delft gekomen, ende verschenen N. N. gewesene Bursael in het Nederduytsche Collegie vande Ed: Groot Mog: Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt der H. Theologie binnen de Stadt Leyden, op de gunstige Collarie, ende voorstel respectieve vande wel-gemelte Heeren Burgemeesteren deser Stadt; wesende hy Comparant althans in state omme N. N. geexamineert te werden; ende heeft, in behoorlijcke erkentenisse van alle genote gunste, mitgaders voordeelen, ende kosten tot desselfs onderhout, en voortsettinge van sijne Studien geimpendeert, onder solemnelen Eede, hem gestaect ende afgenomen, beloofst, gelijk hy beloofst heeft by delen sich t'allen tyden (des verfocht sijnde) onder een ordinaris, ende eerlijck stipendium ten dienste vande Kercken binnen dese Stadt te sullen laten gebruycken; als mede ten dienste van de Latijnsche Schoolen alhier, in cas namentlijck, buyten Kercken-dienst, ofte oock in employ van eenige Schoolen sijnde, daer toe soude mogen werden gerequireert; ende hem mitdien aen egene Kercken, Schoolen, ofte yemants anders dienste teeninge tyde te sullen verbinden, als onder die reserve, ende dat speciael voor-bespreck; tot soo verre oock, dat indien oyt eenige bedieninge buyten dese Stadt soude mogen bekomen hebben, dat hy deselve, ten dienste als vooren verfocht wesende, gehouden sijn sal, sonder eenige tergiverfatie, te verlaten, onaengesien voor rangh van Steden, grooter aental van Gemeente,

te, tractement, ofte eenige ander bedenckelijcke pretexten meer, gelijk dan oock mede wel uytdruckelijck, onaengesien hy van een extraordinaris Beurſe deser Stadt, van het Frater-huys, ofte eenigerhande andere Beurſe alhier, tot een ordinaris Beurſe van het Gemeene Land soude mogen wesen overgegaen.

Actum ten by wesen, ende overstaen van een vande Regenten van het Collegie vande Fratres binnen dese Stadt, als by desselfs mede Regenten ten desen wesende gecommiteert, ten dage, ende Jare, als in 't hooft van desen; ende ten oirconden desen by Stadts N. N. Mitfgaders den gemelten Regent, als mede den voornoemden Bursael onderteyckent.

En secker wat is'er billicher en redelijcker dan dat men de grootste gunst / die men ter werelt genieten kan erkent en beloont / indien men niet aen de hoogste ondankbaerheyt wil schuldigh zijn. 't Onvernuftige Wee / en de domste der Dieren self sullen op hare wyse vrintſchap betonen / en careſceren den genen die haer voeden: Den Os kent sijn besitter, ende een Ezel de kribbe sijnes Heeren * seft de H. Text / daerom hebben de Heydenen al t'haren tyde getuygt dat het Nertrijk niet onwaerdiger draegt als een ondankbaer Mensch. Maer het is te beklagen / en in weer-wil van mijn genegentheyt / moet het hier tot schande werden verhaelt / dat noch d'ontfangene weldaden / noch self de boben-staende Acte alle d'Alumni van dit Huys niet soo krachtigh heeft konnen obligeren of men heeft gesien dat men sich selve / hoe-wel byten fundament en tegen recht en reden / daer van heeft gedispenseert: Wes-halve vooz het toekomende daer in noch verder heeft moeten werden voozsien. Binnen het district van ons Frater-huys is noch de publijcke Bibliothec, ofte Boekery / niet alleen tot dienst van Arme Studenten / en alle onvermogende om veele Boecken te koopē / die 't hier op gesette tyden toegelaten is te komen studeren / maer oock tot gerijf van een yggelijck een / niet allerley Boecken hebbende / om alhier eenige Nu-theuren sjen ontbreckende / te konnen op-slaen en nasien. Dit gebuyck is al van een seer ouden herkomst en by alle geciviliseerde Natien en gewesten van de werelt gepleegt. Sijnde d'eerste instellinge en gewoorte / soo wel der Heydenen als der Christenen van outs sodanige Bibliotheken aen de Tempelen en Kercken te voegen / de reden van dien by d'eerste was om de wercken der Geleerder Mannen d'eere te doen van in Geestlijcke plaetsen te stellen / ende van dese laeste om dat sy veele Boecken der Out-Vaders / Leeraers en allerley kerckelijcke schriften behelſden. Soo hebben wy gesien dat in d'oude Potulen gehouden ober 't op-boutwen en voltrecken bande Nieuwe Kerck (in 't hoorzgaende geinsereert) onder aen't 92. Arijckel * gesproocken wert van de Liberie aldaer / dat sy in den Jaren 1491. en 92. verbeteret werde / en naderhant in de bescheyden van St. Barberen Clooster / is mede geblecken dat in't selfde Convent een Bibliothec geweest

* Ies^a. 1. 3^e

Beschryvingh
van de pu-
blijcke Bi-
bliotheec,
ofte Boeck-
kamer.

Van outs een
inde Nieuwe
Kerck, die
verdistruert

* Boven 2^e
211,

* *Boven p.*
332.

Doch nu een
nieuwe op-
gerecht in't
Frater-huys,
en wie Au-
theur van
dien.

Project om
de contrefeit
selen der ver-
maerde in-
boorlingen
hier te han-
gen.

was *: doch dese en anderen die wel-er binnen dese Stadt mogen zijn geweest in den Jare 1536. meerendeels verbandt / en by verloop en veranderinge van tyden werch / ende teniet geraecht zijnde / soo is in den Jare 1649. alhier een Nieuwe opgerecht / en dat wel meest dooz toe-doen en den goeden pber van den seer Geleerden Heer en Mr. Simon Groenewegen vander Made, Secretaris deser Stadt / zijnde als doen oock Curator ofte Opziender ober de Scholen en't boorzbeschrebe Collegie / werdende daer toe getimmert en bequaem gemaect een groote nieuwe zael / ende die boorzien en toegerust met een schat van veel kostelijche Boecken van allerhande professien en faculteyten / welckers quantiteyt soo nu en dan dooz Legaten van geleerde luyden / en liefhebbers der Studie / of oock wel dooz aenkoop accresceert en toeneemt; zijnde dusdanige plaetsen als Magazijnen en Winkel van boorzaet / daer een pder sijn eytsch en gerijft uyt bekomen kan / of om soo te seggen als een Huysvestingh en woon-plaets der Musen ofte Godinnen van de Wysheyt / ende een Tresoor van allerhande wetenschappen. Een dingh restteert noch in mijn gedachten dat ich uyt soo ongemeen een getal van vermaerde Mannen / als uyt onse Stadt sijn boort gekomen / de Schilderpen of af-beeltfels ten minste der boortnaemste alhier op onse Boeck-zael wenschte te sien / 't geen mijns bedunckens / onder correctie / niet alleen een applicabel cieraet aen dese plaets / maer met eene oock een remuneratie van verdiende eere aen d'afgestorvene soude toebrengen en oberigh laten. Wat nu aengaet de Schole / daer van sullen wy in't vervolgh onder de werelijche Bestichten spreucken / na dat wy dese materie der Godts-huysen hebben afgehandelt / onder welcke het nu de beurte is van

't O U D E M A N N E N - H U Y S ,

Als mede

't O U D E V R O U W E N - H U Y S .

Situatie en
verder hoe-
danigheyt
van de Huy-
singe der Ou-
de Mannen
en Vrouwen;

Dese beyde hoe - wel verscheyde en van den anderen afgelegene Bestichten ('teene aen de Dolders-gragt / 'tander in de Papestraet haren ingangh hebbende) staen nochtans mede onder eenderley Bestichten. Dat dese Huysen seer ont sijn (en by gebolgh met haer inwoonders na proportie althans groote gemeenschap en ober een komst hebben) blyckt genoegsaem aen d'eenboudigheyt van 'tgetimmer / zijnde beyde sonder eenigh opsichtigheyt / pronck ofte cieraet van buyten aen te sien / geheelych achter en tusschen de Huysen ingelegen / simpelich met een Boort op de gemeene straet uyt-komende / doch elck met een ruyme binne plaets rontsom met klepne Huyskens en Kamerkens boorzien / daer die besaerde luyden elck apart haer byre inwooninge hebben en in haren hoogsten Ouderdom / dagelijck den

den jongsten dach verwachten. Dese instellinge is niet nieuwelijc na de Reformatie op gekomen / maer van seer ouden herkomen al voer meer dan derd' half eeuwen / blijckende uyt de fundatie - brief self / waer uyt te sien is niet alleen d'oude ordres en reglementen van het Oude Mannen-huys / maer oock de Patroon aen wien het wel-eer is toegehepligt / namentlijc St. Christoffel, mitsgaders de namen der vier eerste Regenten / en soo voort; den inhoudt luyt aldus:

Ouderdom
van 't Oude
Mannen-
huys.

Des selfs Pa-
troon.

W Y Schout, Schepenen, ende Raedt der Stede van Delft, doen kondt allen luyden, dat wy overmits oirbaer onsen mede-Poorteren die verermt werden, Vrunden, magen, lichtelijcken moede werden, ende onse Gasthuysen gaende niet en ontfangen eer zy bedde-vaft zijn, soo hebben wy om troest ende hulpe tot hare nootdrift geordonneert desen poincten hier na geschreven: Inden eersten, soo hebben wy gescickt, bevolen ende gemachticht Pouwels Jan Wolffz. Jacob Cleymanz. Jan Huge Cleymanz. sijn Broeder, ende Claes Symon Arentz. haer Neve, dese Huyfinge hier toe gesticht, in die eere Godts onser Liever Vrouwen ende St. Christoffels, gelegen aen de Volrestraet, tusschen Willem Virmans, ende Pouwels voorz Huyfinge, te regieren met allen haren toebehooren, ende daer mede te doen metten mannen die daer nu in woonen, ofte woonen sullen tot eeniger tijt in aldermanieren als hen nut ende oirbaer sal duncken wesen by hare beste wetenschap, ende wanneer dat eenigh van desen viere voorz oflyvigh worde, oft uyt der Stede voer metter woone, of alsulcke saecke toequamen dattet billick waer datmens hem verdroege, soo sullen die andere drie eenen eersamen man weder kiesen by hare consciencie ende die den Gerechte aenbrengen, Ende dan sal hem 't Gerecht ontbieden, ende beveelen van der Stede wegen te wesen in der selver macht daer die ander in geweest heeft, ende des en sal hy hem niet mogen weeren.

Authorisatie
op de vier
eerste Re-
genten van
't Oude Man-
nen-huys.

Item soo sullen die bewaerders der Huyfinge voorz herbergen ende ontfangen in die Huyfinge voorz, alsoo veel mannen als hem nut dunckt daer wel te hantieren na den staet des Huyses voorz, ende geen te ontfangen hy en hebbe vijf Jaer Poorter geweest, ende denckt hem oirbaer een Priester daer toe, Ende wanneer die Meesters der Huyfinge voorz eenigh ontfangen willen, dien sullen sy eerst een vierendeel jaers ten minsten in den voorz Huyfinge herbergen om die manieren ende zeden te vernemen, Ende ist dat hy daer en-teynden den Meesters genoecht, ende het hem oock genoecht daer te blyven, soo sal hy ontfangen werden, ende blyven alsoo lange als hy leeft, het en ware dat hy hem alsoo onzedelicken regierden dat den Meesters dochte dat hy den Huysse ende andere mannen onbequaem ware ende daer eens ende ander werfs of vermaent ende gewaerschout werde, ende des niet laten en woude, dat hem die goede knapen seyden die van der Stede wegen daer toe geset zijn,

Het getal on-
gelimiteert,
ende ter dis-
cretie gestelt
vande Regen-
te, en hoe ge-
qualificeert
moeten sijn
die in het
Huys sullen
ingenomen
worden.

Alvoorens
een vier-
deel jaers
daer inne te
Herbergen
ter proeve.

ende Hoe, ende in

wat voegen de ingenomene wederom uyt den Huysse kunnen geset werden en voor hoe lang.

ende naemaels wesen sullen in hare stede, dien persoon uyt der Huysinge doen, ende alle sijn dinck dat hy daer heeft op der strate setten, buyten yemants wederseggen, ende desen nimmermeer weder daer in te komen om te woonen.

Hoe out ofte andersints gequalificeert de int nemen personen moeten sijn. Voort en salmen niemant hier in ontfangen hy en is out vijftigh Jaren, of alsoo kranck van lijve, dat hy alle sijnen nootdruft niet winnen en magh.

Dat die in den Huysen komen te sterven, daer uyt te gaen, ofte geset te werden, dat deseive ge-houden sijn alle hare meuble Item oft eenigh van dese mannen die hier ontfangen worden, selve uytginge om uyt den huysen te blijven, achter dien, dat hy een jaer lang daer ingewoont hadde, of dat hy om haer onzedigheyt, als voorsz is, uytgeset werde, of wanneer datter eenigh aflyvigh wort, wanneer deser poincten eenigh geschieden, soo sullen sulcke roerende goeden, als sy op die tijdt in den Huysen hebben alinge tot des Huys behoef voorsz daer blijven, mede te houden die Huysinge staende, ende die doode mede ter aerde te brengen, sonder yemants wederseggen.

Een ygelijk sal genoegen moeten nemen met de plaetse inden Huysen hem aengewesen. Item soo wat Woonstadt het zy Kamer ofte Bedtstede, eenigh van den mannen van den Meesters gewijst werde, daer sal hy hem altoos mede laten genoegen, ende niemant geen voordeel in den Huysen te hebben, ende alle dinck by ordonnantie ende goet-duncken der Meesters des Huys.

Geen vyer ordinaris meerte branden, dan op Item soo en sullen sy geen vier bernen dan tot eender Haertstede, het en sy by goetduncken van die Meesters, eene Haertstede.

Het goet desen Huysen besproocken, sal aengelegt moeten werden Item soo wat Renten den Huysen of den mannen voorsz van Godt gegeven sijn, of gegeven sullen werden, die salmen altoos gebruycken na des geenens wille die de Aelmisse geeft, naer des gevers welgevallen.

De Mannen sullen de Regenten in alles moeten gehoorfamen op de Item wes die Meesters tot eenigen tijden den mannen voorsz gebieden of verbieden tot den gemeenen oirbaer des Huys, ende gemeenen mannen voorsz, des en sullen sy hem niet mogen gewcceren op haer Woonstadt te verbeuren. verbeurte van hare Woon-stadt of plaetse.

Item wanneer die mannen ter Tafel sijn geseten ende die benedictie gelesen sal wesen, soo sullen die mannen silentium houden, ende geen woorden

woerden over Tafel gebruycken van eenige dingen, dan te eyschen dat sy van nooden hebben, op die verbeurtenisse van den Huyse, als sy daer eens van bestraft zijn.

De Mantien en vermogen over tafel na de benedictie

geen andere Woorden gebruycken dan om haer nootdruse te eyschen, en op wat peyne.

Item als men yemandt ontfanght soo salmen hem dese Ordonnantie lesen dat sy weten mogen hoe sy in den Huyse leven of wesen sullen.

Den aengenomenen in desen Huyse dese Ordonnantie voor te lesen.

Item soo en salmen dese voorsz Huyfinge met hooren toebehooren niet ter scoot setten dan by der gemeender Vroetschap.

Desen huys niet ter schoot te setten dan met bewilliging vande gemeene Vroetschap.

Item waer dat sake dat die Meesters des Huys voorsz of die nze hem comen sullen by goetdencken des Gerechts eenige goede eerbarelicke poincten vinden, ende ordonneren hier na tot eenigen tijden om oirbaer des Huys ende ten ouden armen mannen voorsz, te bate te komen ter eeren Godts onser liever Vrouwen ende Ste. Christoffels, dat sal altoos stade ende vast blyven, gelijcken of sy mede metten voorsz poincten in desen brief geschreven waren, ende in allen desen poincten voorsz soo en sullen die Meesters niet aenzien maegschap, noch vrintschap, mogentheyte, noch niemants bede, maer altoos hier in te doen naer haer vijf sinen, ende conscientie, daer die eere Godts ende oorbaerlijckheydt des Huys, ende zaligheyte der gemeene ouwe Mannen meest gelegen is.

Macht om tot wellfanden van desen Huyten alles te ordonneren.

Item waer dat saecke dat dese ordonnantie ende stichtinge by verfwijmenisse, of in eeniger wijs te niete worde, dat oft Godt wil niet geschien en sal, soo sullen dese Huyfinge met alle hare renten, ende toebehooren half komen aen 't oude Gast-huys te Delft, ende half aen den heyligen Geest; In kennisse der waerheyte, ende want wy alle dese voorsz poincten den Huys met den mannen voorsz, die daer tot eeuwigen tijden in wonen sullen, vast ende gehouden willen hebben, Soo hebben wy by consent ende goetduncken der gemeene Vroetschap onse Stede Zegel aen desen Brief gehangen in 't Jaer ons Heeren duysent vier hondert ende tien, op Sinte Valentinus-dagh.

By verval van desen Huyse, waer ende een wiens behoeve d'effecten van desen Huyse te vervallen.

* Geextrahert uyt het eerste Resolutoe boeck vande Veertigen.

Omtrent drie en dertigh Jaren later is dese nader Ordonnantie daer by gekomen / mede gecorrobozeert en bevestigt by den Veertighstaedt ofte groote Vroetschap deser Stadt.

S Chout, Burgermeesteren, Schepenen, ende Raden der Stede van Delft, doen kondt ende kennelijck allen luyden, want wy in voortijden door ootmoedigh ende vriendelijck vervoigh van Jan Huych Cleymanz. onse mede-poerter was, die Godt genadigh zy, ende oock aenziende

Voorzende wel doender aen Oude Mannen Huyse

ziende sijn goede wercken ende minne die hy hadde ende dede ter eeren van Gode, aen den huysen van St. Christoffel binnen Delft die te volbrengen, gegunt, geconsenteert, ende gegeven hebben, voor dat die Meesters ofte Huys-bewaerders, des Huyses voorz, tot eenigen tijden eenige oorbairlijcke poincten ordoneerden ten oirbaer ende proffijt den armen mannen des eet Huyses voorz, datmen die van goeder waerden houden ende doen soude, Soo ist dat wy al-noch doer begeerte ende vervoegh, den bewaerders ende om proffijt ende oerbaer der mannen des Huys voorz, gegunt, geconsenteert ende gegeven hebbende, alle alsulcke poincten als hier nae beschreven staen, behoudelijck altoes alle voorgegeven poincten die van waerden te houden ende blijven.

Alvoren in desen Huysen yemant ingelaten wert, sullen eerst alle syne schulden betaelt moeten wesen.

Eerst soo wie dat men inden voornoemde Huysen ontfangen sal, die sal eerst betalen alle schuld die hy schuldigh is; ende alle schulden die men buyten wesen vande bewaerders daer en teynden maectt, daer sal dat voorz Huys of ongehouden wesen te betalen, noch aen alsulcke goederen als sy achterlaten niet verhalen mogen, ende soo wat dat sy in den Huysen brengen van tilbaer goederen, dat en sullen sy niet verkoopen noch wegh-geven, dan by den genen die 't Huys te regieren ende bewaren.

Ende voor de schulden daer naer gemaecte, sullen des Overledens achter gelaten goederen niet aanspreekelijck wesen. Al wat by yemant in dese Huysen gebragt wert mach by deselve niet verkoft ofte wegh gegeven werden.

Als yemant in desen huysen ingenomen is, het selvige sal in de Kerck moeten bekent gemaect werden,

Ende wie dat men in den Huysen ontfangt, dat sal men openbaerlijcken bieden in die Kercken, ende laten wesen, waer dat hy yemant yet schuldigh waer, dat die komt binnen een quartier Jaers, ende geve dat den bewaerders te kennen, soo sal dat voorz Huys after die tijdt van alle schulden als hy schuldigh wesen mocht ongemoeft wesen, gelijk voorz staet.

ten opfichte van sijne Crediteuren, tot sodanigen effecte dat het Huys naer het verloop van een vierendeel Jaers wegens de achter gebleve Crediteuren niet aanspreekelijck wesen sal.

Van het overzige geldt mogen de ingenomen tot nootdrust jaerlijcx genieten.

Ende heeft yemant enigh geldt, dat sal hy leggen onder wien dat hy wil by den Meesters ofte bewaerders vanden Huysen voorz, op dat hy sijn nootdrust daer of nemen magh, ende waert datter yet bleve dattet die meesters of bewaerders wiste te vinden, ende tot des voorz Huys behoef gekrygen mochten.

Niemant in het Huysen ingenomen, mach yet wese wegh bespreecken of wegh maecten.

Voert en moet niemant yet wegh bespreecken of wegh-geven after dien dat hy inden Huysen ontfangen is.

De Huysingen ende Erven vande

Ende alle Huysingen ende Erve die sullen sy den Meesters of bewaerders vanden Huysen voorz op-dragen tot des Huys behoef, ende naer haer

haer Doet dat voorz Huys te blyven, behoudelijcken soo wes Huyr, ingenomene ofte genut dat daer of komt, dat sullen sy selfs ontfangen, ende besigen moeten ten haer leven langh geduyrende: behoeve van de Huysen op gedragen werden behoudelijck haer leven langh geduyrende daer van de vruchten.

Ende waer yemant binnen sijn proef-tijdt na uytwyfinge der Stede brief, daer en binnen aflyvigh werde, soo soude dat voorz Huys houden alle sijne goederen, gelijk of hy daer menigh Jaer in geweest ende ge-woont hadde. Ten opsichte van een die binnen sijn proef-tijdt overleeft, blyven oock alle desselfs goederen aen ende ten behoeve van desen Huyse.

Voort soo sal men alle die geen die inden voorz Huyse ontfanen ende aengenomen werden koecken drie dagen in die weecke Warmoes, of Erweten, Speck ofte Vleys alst daer is, ende geven een ygelijcken daer af na dat men meent dat hy magh, ende wes dan daer over schiet, dat sal men des ander daegs hem wederom rechten, ende niemant en sal men niet na-houden van eeniger spys die daer niet en komt Eeten. Drie dagen alleen inde weeck te koecken.

Voort sal men hem met der hulpe van Gode verleenen vier Huys-vef-tings, gelijk der stede brief dat uytwijft ende begrijpt, ende daer en sal niemant dagelijcx in die koecken Eeten, hy en is ontfangen, ten sy by consent vanden bewaerders voorz. Niemant en vermag inde koecken te Eeten, ten sy inden Huyse ontfangen is.

Voort sal men in die koecken vanden Huyse wegen, een Kaers barnen, en die Kaers sal die Moeder op haer Taffel setten, om die spys daer by te rechten, ende 't Huys mede te verlichten. Een Kaers alleen inde koecken te barnen, ende naderhant op de Moeder te setten.

Ende alle die geene die by Kaers en Eeten, of daer mede te Bedde gaen willen, sullen die selfs koopen. Die in desen Huyse by de Kaers willen Eeten, of te Bedde gaen moeten die self bekostigen.

Ende een ygelijck sal tot acht uyren te Bedde wesen, of op reyse der-waerts, sonder 't voorz Huys enige kosten van vyer ofte licht te laten hebben ofte doen. Een veder moet des avonts ten acht uyren te Bedde, of op de reyse derwaerts.

Ende waer dat yemant die inden voorz Huysen ontfangen is, in eenigh van dese poincten overhorigh waer, dat waer op sijn Woen-stadt te ver-beuren, alle dinck sonder argh ofte list, ende want wy alle dese voorz poincten, ende elck bysonder gehouden willen hebben, ende eenen yge-lijck oock gebiedente houden, soo hebben wy Schout, Burgemeeste-ren, Schepenen, ende Rade der Stede van Delft voorz, onsen Stede Alle ingenomen moeten den inne-houdende des gehoorsaem sijn op peine van uyt den Huyse geset te werden.

* Geextr.
hoort uyt het
eerste Resol:
boek van
Veertigen.

Zegel ten faecke hier aen desen tegenwoordigen brief gehangen, 't Son-
derdaegs na St. Lijfbetten dage in't Jaer ons Heeren duyfent vier hon-
dert drie-ende-veertigh. *

*boven p: 344.

Nopende de
Regenten
van beyde de
Huysen.

Als mede de
buyten-moe-
ders.

Mitsgaders
eenige be-
gunstigers
die by Testa-
menten en
andersints
dese Huysen
hebben gebe-
neficeert;

Uyt beyde dese oudwetsse Ordonnantien blijkt nu / dat het Oude
Mannen-huys St. Christoffel tot haren Patroon had aengenomen /
aen wien dan naer alle apparentie haer Capelle, vooz heenen vermelt* /
toegewoyd sal zijn geweest / maer belangende die van d'Oude Vrou-
wen (daer van oock gewagh is gemaect) is my tot noch toe niets te
hooren gekomen. In het begin van d'eerste Ordonnantie staen mede
gespecificeert de vier eerste Regenten van het Oude Mannen-huys
sonder dat in een van beyde eenighsints gementioneert werd van het
Oude Vrouwen-huys / 't welck misschien bysondere Regenten heeft
ghhad / of als doen noch niet in wesen is geweest / doch die hedendaegs
over 't eene te seggen heeft / is oock te gelijk over 't ander gestelt /
zijnde althans in die functie dese vier volgende Heeren: Mr. Everard
van Lodensteyn, Raedt en Oud-Burgemeester. Francois van Santen,
Officier deser Stadt. Johan Frankenlz Grafwinckel, Raedt en Oud-
Burgemeester. Maerten Engelbertsz. Grafwinckel, Raedt en Oud-
Burgemeester / iegenwoozdig Tresorier. Behalven dese sijnder oock
vier Buyten-moeders / die over de schastingh en andere huys-saec-
ken (tot de vooz - sozge van de Vrouwelijcke Sere specterende) het
bewint hebben ; zijnde daer toe verhoosen ; Anna van Bleyfswijck ,
Huys - Vrouw van Pieter Rooner, Dijk - Graef van de Landen
van Portugael. Agnes van Asperen, Huys-vrouw van Jan Cornelisz
Werenburch. Cornelia vander Burch, Huys - vrouw van Willem van
Vliet. Anna van Breen, Huys-vrouw van David Jansz vanden Mierop,
Raedt en Oud-Schepen. In de pzemissen ofte Dooz-reden van de
tweede Ordonnantie werd genomineert eenen Jan Huygh Cleymansz.
als vooznaem Beneficeerder van den Huysen van St. Christoffel, ofte
't Oude Mannen-huys ; deses exempel nu en dan dooz anderen na ge-
volght zijnde / heeft den inkomsten der beyde huysen grotelijc ver-
rijcht / en verbolgens de Keucken oock mercklijc verbeteret. Waer
zijnder oock verschepde die Jaerlijc voolijcke Mael-tyden t'harer ge-
dachtenisse aen dese Oude Inwoonders van beyde de huysen bespra-
ken hebben / als / Juffrouwe Clara van Sparwoude, Weduwe wylen
Mr. Arent vander Meer, in zijn leven Hooge Heemraedt van Delft-
landt / ende Secretaris deser Stadt / heeft by Codicille van den Jare
1602. gewilt / dat by den Kent-meester van Haren Boedel ten eeuw-
gen dage / aen en ten behoude vande vooz huysen Jaerlijc uyt ge-
keert soude werden ses-en-dertigh gulden. En Adriaen Jansz Groen-
landt, gewesene Secretaris van de Wees-kamer / heeft by Testa-
mente van den Jare 1628. insgelijc begeert dat Jaerlijc uyt zijn na
gelaten Boedel gegeven soude werden vijftigh gulden / tot bereydinge
van

van een blyde Mael-tijde aen d' Oude huppen deser Hupsen. Jan Pieterfz. en Margareta Pietersd: Hogenhoeck, hebben te samen gemaakt tachtigh gulden Jaerlijcx / mede omme bekeert te werden tot een hzolijcke Mael-tijdt / booz de Hups-genoten van de twee opgamelte Hupsen. Wp Maria-Gerritfz: vander Eyck, Huys-vrouw eerst van Lieven van Loon, en laetf van Pieter vander Hoef, is mede aen beyde dese Gods hupsen eenigh Capitael gelegateert / waer van de Renten Jaerlijcx op haer Sterf-dagh / zijnde geweest den vijf den January / besproucken zijn ten eynde als vooren. Dese giften en fundatien zijn troostelijcke werken / booz die Wme/stock-oude/ afgesloofde Mannen en Vrouwen / die booz dese den tijdt hares levens deugtsaem en naerstelijck verpletten / en in't zweet hares aenschijns booz haer Hups-gefin de kost gewonnen hebbende / nu in't eynde van haren arbeyt hier noch ruste vinden / hupten sorgz en bekommeringe nyt enkel medogentheyt onderhouden werdende. Den zegen die men in de H: Schriften vindt ober de bejaertheyt en bedaegden Ouderdom is groot en aenmercklijck: Levit: 19. vs. 32. staet; Voor de graeuwe hayren sult ghy opstaen; ende sult her aengesichte des Ouden vereeren. En Proverb. 16. vs. 31. De gryfigheyt is een cierlijcke kroone, sy wort op den wegh der gerechticheyt gevonden. De Propheet Zacharia in sijn 7 Cappittel de Opbouwvers des Tempels te Jerusalem een troostelijcke belofte willende doen / dat Godt de Heere haer rijckelijck zegenen en vergelden soude / boegt onder andere belooninge daer oock by/ dese volgende; Daer sullen noch Oude Mannen, ende Oude Vrouwen sitten op de Araten van Jerusalem: ende yder sal sijnen stock in sijne handt hebben, van wegen de veelheyt der dagen.* Ende Paulus in sijnen eerste Senth: aen Thimothy. in't begin des vijf den Capittels gerecommandeert hebbende dat men d' Oude Mannen en Vrouwen niet hardelijck bestraffen / maer bermanen soude als Vaders ende Moeders / sept boozts aen het derde vers: Eert de Weduwen die waerlijck Weduwen sijn. Te kennen gebende dat men sodanige menschen gansch onbermogende en van alle menschelijcke hulpe ontbloot / schuldigh is alle vertroostinghe / hulp en assistentie te betopsen. Verhalven moeten de boozgaende opgehaelde exempelen van onse booz-Ouderen des te loflijcker werden geacht / en de nabolginge van dien / booz pfeuse werken op genomen werden. Onder het getal van de publycke Godshupsen deser Stadt / resteert noch

Benedictien
uyt de H:
Schrift over
d' oude luyden.

* Zach. 7. of

besluit daer
uyt getrouwen.

't M E Y S J E N S - H U Y S.

Gelegen aen d' Oude Delft op den hoeck vande Nieuwe-straet / in booz-tyden geweest het Convent der H. Geest Susteren, boozhenen hoortelijck beschreven / * doch hoe het selfde getouverteert is in een Meyssens-hups sal men best konnen sien nyt seckerse geextraheerde

oorsprong en
stichting van
't Meyssens-
huys.
* Siet boven
pag: 331

Articulen uyt het Octroy tot de veranderinge van het boorz Huys /
 my booz dese booz des selfs Rent-meester ter handen gestelt / en den
 Zeser alhier mede gedeelt; als beheifende de principaelste poincten der
 Regeringe van dien / namelijk aen wien het in-nemen vande Meys-
 jens staet / mitsgaders het getal / Ouderdom / en verder qualificatien
 der gener die innemelyck zijn.

WY Schout, Burgemeesteren, Raden ende Vroetschappen der Stad
 Delft. Doen kondt ende kennelyck, dat alsoo de jegenwoordige
 bewaerders van het Heylighe Geest Suster-huys, binnen deser
 Stede, staende op ten houck vande Nieuwe - straet, den Vroetschappe
 deser Stede geproponere ende aen gediend hebben, dat de Conventua-
 len van 't selve Suster-huys seer kleyn in getale, ende het merendeel
 Oudt, ende impotent, ende niet geschapen sijn lange te leven, ende
 dat ten insien vanden jegenwoordigen tijdt, geene jonge luyden omme
 den Siecken te dienen (waer toe de fundatie principalijck is streckende)
 haer in't selve Suster-huys begeben, dat sy daeromme raedsaem vonden,
 dat men die voorz Susteren souden laten uyt-sterven, ende de Goede-
 ren vanden selven Convente soude converteren, ende employeren tot
 onderhout ende leeringe, van schamele Meyskens, conform de Institutie
 van seecker Meyskens-huys binnen der Stede van Antwerpen, ende de
 Vroetschappe voorz 't selve seer goet en raedsaem vindende, de voorz
 bewaerders ofte toesienders geauthoriseert hebben, omme by advys
 van Burgemeesteren 't selve eer-daegs te mogen vorderen, ende in train
 te brengen, ende die voorz bewaerders, daer op geconcipeert ende
 Burgemeesteren voornoemt over geleverd hebben, seeckere poincten,
 Articulen, ende Ordonnantien, omme daer op 't voorz Nieuwe
 Meyskens-huys te erigeren, ende in train te brengen. Doen te we-
 ten dat wy alle die selve poincten, Articulen, ende Ordonnantien,
 sulcx die hier naer verhaelt, ende verklaert staen, met rijpe deli-
 beratie van Raide doorlien, geaggre-eert, ende geaprobeert hebben,
 aggre-eeren ende approberen by desen. Gevende den voorz bewaerders
 volkomen macht, autoriteyt, ende Consent, omme opten selven
 poincten, Articulen, ende Ordonnantien 't voorz Meyskens-huys met-
 ten aldereersten te vorderen ende in train te brengen, sulcx als hier naer
 volgt. Te weten dat, &c.

d' Overige
 van de H;
 Geest Susters
 Oude In-
 woonsters
 van dit Clo-
 ster, te laten
 uytsterven,
 ende goede-
 ren van dien
 re converte-
 ren tot op-
 rechting van
 een Meys-
 jens-huys, na
 't exempel
 van die van
 Antwerpen.

Authorisatie
 daer toe,

Aen wien het
 innemen van
 de Meysjens
 staet.

Hoe veel sy
 provisione-
 lijk mogten
 innemen.

20. Welcke Buyten-moeders ende Binne-moeder, niet en sullen vermo-
 gen eenige Meyskens int voorz Meyskens-huys ontfangen. Maer sal
 't selve het werck wesen vande voorz bewaerders, ende van anders
 niemand.

21. In welcke Meyskens-huyle die voorz bewaerders voor 't eerste sul-
 len ontfangen achtien Meyskens, sonder meer, omme daer mede te be-
 proeven, hoe veele Meyskens, dat sy op te Goederen ende inkomen van
 den voorz Huyle, ende Aelmisse vanden goeden Burgeren, ende luyden
 sullen mogen voeden, ende onderhouden.

Ende

22. Ende sullen sy in't selve Meyskens-huys geen Meyskens ontfangen dan wesende weesen van Vader ende Moeder verstorven, 't welcke noch tans staen sal tot discretie vande bewaerders, die om sonderlinge redenen hen-luyden daer toe moverende, oock souden mogen ontfangen, die van Vader of Moeder alleen verstorven sijn, ende niet wesende jonger dan ses Iaren, nochte ouder dan thien Iaren, ende Kinderen van Burgers deser Stadt, gekomen van Echten of getrouwden Bedden, ende anders geene.

Hoe verstorven, mitgaders hoe oudt moeten sijn die ingenomen werdet.

23. Welcke Meyskens niet langer, dan tot haer achtien Iaren, in't selve Meyskens-huys sullen mogen blyven en woonen, maer sullen wel eer daer uyt gelet mogen werden, indien die van yemand tot dienste begeert worden, ende hare kost daer mede konden winnen, of bequaem waren haer selven met haer handt-werck te behelpen, om de kost te winnen.

Hoelangh daer in blyven tot laste van't huys.

24. Item, en sullen in't selve Meyskens-huys geen Meyskens ontfangen werden, ten sy dat daerinne brengen een Bedde met sijn toebehooren, ofte een pond Vlaems daer voor, ende gekleet sijn te minsten met haer opperst-kleedt, naer de Ordonnantie van 't selve Heyligen Geest-huys.

Wat sy moeten inbrengen t'haren behoefte.

Alle welcke poincten, Articulen, ende Ordonnantien, Schout Burgemeesteren, Raiden ende Vroetschappen voornoemt, geconsenteert ende geapproveert hebben, consenteren ende approberen by deser, mitgaders dat die goeden vanden voorsz Heyligen Geest Suster-Huys tot dotatie, fundatie, ende stichtinge van een Meyskens-huys als vooren bekeert, ende geemployeert sullen werden, mits dat de tegenwoordige Susteren, ofte Conventualen haer leven langh, uyt de selve goeden onderhouden ende gealimenteert worden, gevende ende Ostroyende den selven Meyskens-huys voortaan vrydommen, ende exemptien van allen Accijnsen, contributien, ende andere personele lasten, die dese Stadt van haren Burgeren, ende Inwoonderen heffende, ende ontfangende is, in kennisse hebben wy 't groote Zegel der Stadt Delft hier onder aengehangen, gedaen den xix. Augusti ANNO xvc. leventende - tseventich.

Consent en approbatie dat de goederen van't Convent der H. Geest Susteren geconverteert werden tot onderhout van Arme Meyskens, als mede vrydom en exemptie van't selve huys.

De Bewaerders ofte Regenten van dit Godes-huys / tegenwoordigh in dienst / sijn Frans Meerman Janszoon, Bewinthebber van de Oost-Indische Compagnie. Pieter Adriaensz Croeser, Veertig-Raedt en Oud-Burgemeester. Dr. Anthony Vockestaert, Veertig-Raedt. Mr. Bruno van Waerthuysen, Veertig-Raedt. Ende Buyten-moeders sijn Maria Dedel, Huys-vrouw van Adriaen Heinius, Raedt en Schepen. Hester Zegbol, Weduwe wylen Abrahamus Junius, Me-dikant. Ida Holthuysen, Huys-vrouw van Direk Bogaert. Dit Godes-huys is wel het laetste van alle die hedendaegs in wesen sijn / maer.

Namen der Regenten van't Meyskens-huys.

Item der Buyten-Moeders.

Nopende het
geconcipieer
de Tugthuis.

maer daer is Octroy van de Hooge Oberhept om alhier / gelijck in
sommige andere Steden / oock een Werck-huys ofte

T U C H T - H U Y S

op te mogen rechten / met sodanige exemptien en bydommen als
alle andere Godts-huysen genieten. Hier over en zijn nu / als ick dit
schreef / noch geen Regenten / maer de plaets tot het gebouwt / gedespici-
cieert / om bequaem gemaect te werden / is het St. Annen Clooster,
hoben vermeelt / * gelegen aen de Nobel-straet / by de Geer-wegh.
Het voorsz Octroy daer toe dienende / luyd als volgt:

* Siet boven
p: 348.

Octroy om
een Tugt ofte
Werck-huys
te stellen bin-
nen de Stadt
Delft, ten
gemenen nut-
te en dienste
soo van de
Stadt als't
platte Land,
ofte Heem-
raetschap van
Delfland, om-
me alle de
Bedelaers en
Vagabonden
soo wel van't
platte Landt
als van de
Stadt in het
voorsz Huys
te sluyten en
met arbeyden
haer kost te
laten win-
nen.

DE Staten van Hollandt ende West-Vrielandt doen te weten, alsoo
ous vertoont is by de Burgemeesteren ende Regierders der Stadt
Delft, dat sy vertoonders met goet vinden vande Heeren Veertigen,
ende Vroetschappen der selver Stad geraden geworden waren, door eeni-
ge gecommiteerden uyt het midden vanden hare te doen sprecken ende
confereren met de Wel Ed: Heeren Hooge-Heemraden van Delfland,
nopende het oprechten van een Werck ofte Tucht-huys, over Delft
ende Delflandt binnen de voorsz Stadt, ende het uyt-vinden van nodige
middelen daer toe vereyscht, omme daer door te voorsien tegens de ex-
cellive ende onverdraeghelijcken grasserende stoutigheyt vande Vaga-
bonden ende Bedelaers, soo binnen de voorsz Stadt als ten platte Lande
haer onthoudende; dat mede de Wel-gemelte Heere Hooge-Heemra-
den, de voorsz saecke aent Collegie vande Wel Ed: Heeren Hoofst-
Ingelanden van Delflandt gebracht, ende met hare Wel Ed: daer over
conferentie gehouden hebbende, eyntelijck met goet vinden vande wel-
gemelten twee Collegien van Delflandt de vertoonders te rade gewor-
den waren aen ons in alle onderdanigheyt te versoucken, dat het onse
goede geliefte sijn mogte, dat in gevolge van het advijs van onse gedepu-
teerdens inde Notulen vanden tweeden Augusti des Jaers 1657. geinse-
reert een Werck ofte Tucht-huys binnen de voorsz Stadt Delft opge-
recht, ende de middelen tot op-bouwinghe ende onderhoudinge van
't selve nodigh, in conformité van dien uyt gevonden mogten werden,
dat dien volgende, d'Officieren van Delft ende Delflandt, ende in son-
derheyt den Land-Drost belast soude mogen werden, alle de Bedelaers en-
de Vagabonden, die in de voorsz Stad ende Jurisdicte van dien, mitsgaders
de Dorpen ende quartieren daer onder refererende gevonden soude mo-
gen werden, in het voorsz Huys te brengen, ende te houden omme in het
selvige met haer Handt, ende ander werck de kost te winnen, dat het
ons mede gelieven mogte tot dien eynde, ende omme de middelen daer
toe nodigh uyt te vinden de verthoonders voor soo veel de Stadt, ende
de Heeren Hooge-Heemraden voor soo veel het platte Landt aengaet,
te autoriseren, omme deselve middelen binnen de Stadt, ende Juris-
dicte

dictie van dien voor een derde, ende over het platte Landt voor twee derden te mogen ommessaen over de huys-houdende Ingesetenen in de voorz Stadt, ende ten platten Landen onder het Hooge Heemraetschap van Delflandt resorterende, ende dat in conformité van het xiiij. Art: van onsen Placcate jegens de Bedelaers, ende Vagebonden, in den Jare 1649. geëmaneert, als mede onse naerder interpretatien in datis den 7. Martij ende 22. September 1650. op 'tselve subject gevolgt, het welck des te gevoeghelijcker in't werck soude kunnen werden gestelt, gemerckt daer mede weynigh beswaernis aende respectie Ingesetenen soude werden gegeven, dewijle de Burgers ende Ingesetenen, soo in de voorz Stad als ten platte Lande jegen woordigh aen alle de Bedelaers ende Vagabonden (door hare importuniteyten) jaerlijck ongelijck meerder gewoon waren te geven als wel hare contributien naer giffinge soude bedragen, ende op dat het uyt-wercken van onse goede ende serieuse intentie met dies te meerder efficacie mochte geschieden, dat het ons gelieve goet te vinden den Land-Droft van Delflandt, in plaetse van vier Mannen toe te vougen acht Mannen, op sodanige ordre, reglement ende betalinge, als het meer-gemelte advijs was mede brengende, Soo is't dat wy de saecke ende 'tversouck voorz over gemerckt hebbende, ende de verthoonders in het voorz haer goet voor-nemen, willende encourageren ende genegen wesende deselve ten aensien van haer-luyder versoek te gelieven uyt onse rechte wetenschap, souveraine macht ende autoriteyt, onse Officieren van Delft ende Delfland nu ende inder tijdt wesende, ende insonderheyt mede den Land-Droft van Delflandt voorz geordonneert, bevolen, ende geauthoriseert hebben, Ordonneren, bevelen, ende autoriseren deselve mits-desen, ten eynde sy-luyden alle de Bedelaers ende Vagabonden die in de voorz Stadt ende jurisdictie van dien, mitsgaders in de Dorpen, ende quartieren daer onder resorterende gevonden sullen werden, sullen hebben te brengen in het Tucht-huys by de verthoonders te maecken, ende deselve aldaer te houden, omme met hare handt ende ander werck den kost te winnen, autoriserende de verthoonders tot het uyt-vinden vande middelen ter voorz eynde nodich, voor soo veel de Stadt, ende de Hooge-Heemraden voornoemt, voor soo veel het platte Landt aengaet, deselve middelen te mogen omslaen, binnen de Stadt ende Jurisdictie van dien voor een derden, ende voor het platte Landt, voor twee derde-parten over de huys-houdende Ingesetenen in de voorz Stadt, ende ten platte Lande onder het Hooge-Heemraetschap van Delflandt resorterende, alles in conformité van het xiiij. Art: van onsen Placcate tegens de Vagabonden ende Bedelaers, ende de nadere interpretatien van dien voorz geroert, ordonneren dat tot meerder efficacie van dien den Landt-Droft van Delflandt, in plaetse van vier acht Mannen sullen werden toe gevougt op sodanige ordre, reglement, ende betalinge als voorgeroerde advijs is mede brengende, te weten tot twaelf ponden van xl. grooten 'rpont ter maende voorbehoudens nochtans, dat

Dispositijf
op't versoek.

Hoe veel de
Stadt en 't
platte Landt
respectie-
lijcken dra-
gen souden
ind'onkosten
en waer die
te vinden.

Den Landt-
Droft van
Delflandt tot
sijn assistentie
in plaets van
vier, acht
Mannen toe-
gevoegt.

Exceptie en
reserve voor
de heerlijk-
heden en se-
parate Juris-
dictien.

dat ten aensien vande heerlijkheden ende Jurisdiction by ons, ofte den Princken van onsen Lande inder tijdt te leen ofte andersints uyt gegeven, dese onse concessie ende authorisatie niet anders ter executie sal werden geleyt, dan met Consent ende bewilliging vande Heeren van dien ende in soodanige forme ende maniere als dienthalven met deselve Heeren sal wesen verdragen, dat mede in krachte van deselve onse concessie ende authorisatie geene capture ofte andere Acte van Jurisdiction sullen mogen gepleegt werden in districten, dewelcke wy andere Officiers privative toe vertrouwen ende aen bevolen hebben, ende ten eynde de verthoonders dese onse concessie ende authorisatie mogen genieten als naer behoren, lasten wy alle ende eenen ygelijken die 't aengaen mach dat sy den verthoonders van den inhoud van desen doen laten, ende gedogen rustelijck, vredelijck, ende volkomelijck genieten ende gebruycken, cefferende alle belêth ter contrarie, gegeve in den Hage onder onsen grooten Zegele hier aen doen hangen in 't Jaer ons Heeren ende Zalighmaeckers duysent ses hondert vier-ende-'tseftigh, den vij. van de Maent Augusti ende was onderteyckent Iohan de Wit, 1664. onder op de plijcque stont ter Ordonnantie vande Staten, ende was onderteyckent Herbt. van Beaumont, Registra. in 't Register der Octroyen Liber A. fol: 278. hebbende onder uyt-hangen het groote Zegel van Hollandt, in roode wasse aen een dubbelde francijne staert.

Ander octroy
vanden Jaer
1614.

Tot wat ein-
de die laeste
Octroy uyt-
sach.

Verandering,
sedert tlaeste
Octroy.

Ick binde by aenteekeningh van mijn booz-Ouders dat noch een ander Octroy om een Tucht-huys te mogen erigeren / al in 't Jaer 1614. verkregen is / waer van den ooriginelen brief berustende was in de Privilegie kas-lade No. 1. van wat inhoud deselfde is / is my noch niet gebleecken ; maer dit laest boozgaende siet op een Societeyt ofte gemeenschap tusschen die van de Stadt en 't platte Landt / booz soo veel als dit geconcipteerde Werck-huys soude aengaen / ende dat met intentie en oogmerck omme beyder districten te supberen van d'oberlastige importuniteyten der Truggelaers / Dagabonden / Nachtlopers en allerhande gespuyss van leupe onnutte Ledig-gangers / die onder pretext van Melmoessen te bidden / langers der goeder luyden deuren / dickwils den tijdt en gelegentheyt der plaetsen verspiedende / haere kromme kilaewen hornen te slaen in eens anders goedt / sich alsoo uyt de gedaente van jamerlijcke Bedelaers / in slepende kroof-bogels veranderende. Als alck geboefte allerwegen op te vangen en hier tot werck te dwingen / was doen het desseyn van de vereenigingh deser Overheden / soo van Delft als Delflandt / hoe-wel het seifde op soodanigh een wijze om sonderlinge redenen geen boozgangh genomen heeft / sullende de Stadt nu op haer privee een Tucht-huys op doen rechten / niet alleen tegen de Bedelarye / maer oock om beelerhande Misdadigers en Boosdoenders (die de beschepdentheyt der Rechters niet geraden binden soo haest aen den Tijde te straffen) hier een tijdt langh op

op te sluyten / en is't doenlijk tot bekeeringe te brengen. Onsen grooten Welbenaer Hugo de Groot, in sijn Annotatten ober het Nieuwe Testament (by de geleerste Theologanten seer hoogh geestimeert) komende tot de woorden Matth: 5. vs 4. boegt onder anderen daer by dese aenmerckinge; *Fortis non pauciores a delinquendo absterreret ad opus damnatio quam mors ipsa: Et simul, quod praecipue spectandum est Christianae dilectioni, daretur spatium agenda penitentiae, que nunc interdum supplicij praecipitatione praeciditur; certe & Constantinus cum primum Christianam probavit religionem, in plerisque delictorum generibus, supplicia capitalia inhibuit, quae mox reducta sunt. Δία τ̄ τ̄ μοχθνησων ἀδειαν, ut docent Historiae.* * Dat is; Misschien soude de verwyfing ten arbeyt niet minder Misdadigers van haer quaed doen afschricken, als de Doot self; en 'tgeen den Christenen voornamelijk te considereren staet, daer soude te gelijk tijdt gegeven werden van berouw te bewysen, 'tgeen nu altemets door de schielijckheyt der straffe af gesneden werdt; en seecker, Constantinus de groote, soo haest hy de Christelijcke Religie hadde aengenomen, soo heeft hy in verscheyde soorten van misdaden de hals straffen verboden, die naderhant vermits de stoutheyt der quaetwillige Menschen, weer in gevoert sijn, gelijk d'Historien ons getuygen. In d'ondersoekinghe der saecken van d'oude Romeynen vinden wy dat sy mede wel de maniere hebben gehad van Misdadigers te condemneren in bysondere Werck plaetsen en Kerckers / als Steen-en Metael-huylen / mitsgaders Meulens en ander zwaren arbeyt / maer dese straf waren sy gewoon alleenlijk den Slaven op te leggen / die rebellerende en wederspannigh waren / of eenigh schelm-stuck hadden bedreven / om met het dooden van soodanige lijben / die sy met geldt gekoft hadden / haer selve geen schade toe te brengen; maer een beter oogmerck heeft onse Christelijcke Overheyt bewogen om op d'instellinghe van Werck-huylen te dencken / gelijk wy uyt de by gebzachte redenen van onsen hoogh geleerden mede Burger hebben konnen afnemen. En dese Huylen dienen niet alleen booz capitale Delinquanten / die na rigeur van de Wetten geheel of ten naesten by de Doot hebben verdienst / maer oock die cenigerley soorte van minder strafwaerdige fauten hebben begaen / die dan alleen booz een seckeren tijdt (geproportioneert na de groote der misdaden) gebangen gehouden werden / daer d'anderen haer leven lang geduyvende van haer bypheynt ontbloot als opgestote Vogelen in de koope moeten blyben sitten. Onder anderen brenghet men hier oock in verwilderde Vrouw-luyden van een dissolupt en geabandonneert leven / die door haer groote onkuysheyt alle schaemte hebben uytgeschut en afgeleyt / en vervolgens alle deugt en zedigheyt uyt haer herte hebben bedreven / moetende hier een tijdt langh haer welige zinnen missen / en booz een gedwongen gedult de dertelheyt haeres blees leeren mortificeren. Opndelijck / men verbercht hier allerhande ongebondene moetwillige en wederspannige

Gevoelen
Groti, no-
pende Tucht
huylen,

* Vide Groti
in Nov. Test.
ad Cap. 5 v.
4. fol. 203.

Onderscheye
tusschen de
werck-plaet-
sen der Oude
Romeynen
en onse he-
dendaegse
Tugthuylen.

Tot wat ge-
bruyck onse
Tugt-huylen
werden op-
gerecht en
wie in de
selfde werden
op- gestoten.

menschen die Godtlijke en wereltlijke Wetten ongehoorzaem zijn en daer men onder den Burgerlijcken ommevangh geen landt mede te bezeplen weet; vooz de soodanige heeft men hier raedt en genees-middelen / want gelijk Cicero seyt *Quos ipsa natura, aut lex retinere in officio non potest, ij magnitudine poenae maleficio submoveri debent.* * Dat is: Die genen die de natuyr self, of ook de Wet binnen de palen van sijn pligt niet houden kan, die moeten door de groote der straffe van haer quaed-doen afgewent werden. En onder alle middelen en is'er geen bequamer / noch gemaklijcker om de wilde onstuygmigheyt te stillen en te dempen als dese inventie van de Tucht-huyzen / alwaer sy dooz dwangh tot zwaren arbeeyt (haer in plaets van straffe opgeleyt) metter tijdt wel licht tot in-keer / oprecht berouw en penitentie konnen werden gebracht; tot soo verre dat sy eensdeels gelijk werden aen Midas, die in sijn onnatiege begeerlijckheyt en sondige onbersadelijckheyt / verdziet kringende sijn fauten betreurde / en naermaels soodanigh daer van was af geschickit / dat hy vooztaen niet dan d'eemboudigheyt beminde en sich tot eensame plaetsen en kennisse sijns selfs begaf / na dat hy in deser boege om genade hadt gebeden

* Cic. pro
Resc.

Om haer tot
waer berouw
en in-keer te
brengen.

*Ad Caelumque manus, & splendida brachia tollens
Da veniam Lenae pater, peccavimus, inquit:
Sed miserere precor, speciosoque eripe damno.* *

* Ovid. lib.
XI. Metam.

Transitie tot
de particuliere
Godshuys-
jens, die men
Hofjes
noemt.

Dit Tucht-huys (hoe-wel niet tot soulagement van nootdruffige / maer om de mis-bruycken der voosaerdige menschen te tuchtigen) hebben wy naer gewoonte mede onder de publijcke Godts-huyzen gestelt / die al van outs vooz alle Ingesetenen deser Stadt in't gemeen / sijn opgerecht / en ober sulcx upt de naem en van wegen de Magistraet werden geregeert / behalven welcke voozbeschreven sijn d'er noch eenige

PARTICULIERE ARM-HUYSJENS,

die men (van wegen sommiger playstierigheyt om te bewoonen) gemeenlijck Hofkens noemt / by eenige Charitative menschen tot logement van arme luden upt Godtvzuchtigheyt gesticht / met expresse last ende begeerte / hoe de selve geregeert en aen wien de Collatie van dien soude staen; gelijk sy meerendeels hebben gewilt dat sulcx onop-houdelijck soude versterben aen d'outste van hare descendentes / soo lang daer yemant mocht oberigh sijn. Onder dese vinde ick wel d'oudste te zyn 't Overschies Hofje, anders geseyt de vijf Kamerkens, bestaende in vijf kleyne Huyshens / en eenigh Erf binnen een beslote Poozt / gelegen aende Poozt-zyde van de Schuttelaers-steech / nu de Bagijnestraet genaemt / ende aldaer in den Jare 1570. doen timmeren dooz

Ende eerst
d'Overschies
Hofje.

Covert

Govert d' Overschie, en zijn Wuyf - vrouwe Francoise vander Burch, welkers aengaende als noch geen ander bescheyt hebbe/ als uyt de volgende publycke Inscriptie/ aldaer dooz de nakomelingen des Jaers 1643. gedaen stellen boven den ingaenck van de voorsz Poort/ tot een eerlyck-gedenck-teecken der weldadigheyt harer vooz-Ouders.

DVS. G O D E F R I D U S d' O V E R S C H I E, Op-schrift
van dien.
ET D^A. F R A N C I S C A vander B U R C H.
CONJUGES, HASCE ÆDICULAS, QUINQUE
CAMERARUM NOMINE, IN USUM PAU-
PERUM FUNDAVERUNT VI° DECEM-
BRIS XVC. LXX.
HOC MONUMENTUM PRONEPOTES POSUERE
ANNO XVIC. XLIII.

Na dese Wuyfshens volgt 't Hofje van gratie, ('twelck soo veel ge- Beschryvin-
ge van't Hof-
je van gratie.
sept is als 't Hofje van goet gunstighceyde ofte vergunning) jegenwooz-
digh gelegen by de Paerde-marct / aende Poort-zyde vande vander
Maesten-straet / sijn oorsprongh genomen hebbende uyt seeckere fun-
datie-brief gepasseert vooz Schepenen van Delft / op den 9. Fe-
buarj 1573. sijo communi dooz Pieter Pieterfz Sassebout, in sijn le-
ben Raedt en Burgemeester deser Stadt / ende twee Jaren daer na Wie en waer
eerst gesticht
als mede tot
wat eynde.
dooz d' eerste-mael op gerecht aen de Geer / in maniere van ses Wuyf-
jens / om by ses paer behoefstige Oude luden / zijnde Man en Wif
alleen / gratis bewoont te werden ; tot dat in den Jare 1660. een groot
gedeelte van dit gestichte / ten behoude van't gemeene landts Maga-
zijn van Oorloge / op taratie van't gerecht deser Stadt aen geslagen
zijnde / by de gisters en opzienders inder tijdt / goet gebonden wierdt /
(volgens bekomen Oetrop van 't Hof Provinciael / in dato 19. Fe-
buarj 1660.) 't resterende gedeelte mede te verkopen / en dat in't open-
baer aen de meest-biedende / mits (omme soo veel doenlijck was te
voldoen d' intentie des Fundateurs) uyt de penningen van 'teen en Verplaetsing
en met een
verbeteringh
van dien.
't ander geprocedeert / op nieuwe te doen oprichten / en houwen andere
Wuyfshens tot 't self de gebuyck / gelijk sulcx in't self de Jaer oock is
geschiet / ter plaetse voorsz / daer sy hedendaegs nu staen / alwaer de
Stadt het erf te schenck hebbende verleent / dese Wuyfshens van de
gront af op sijn herbout tot seven in getal / alle tot malkanderen dooz een
beslote Galerje (tot pzeervatie vande achter Poortder-muyz der selver Fons tot
jaerlijcke
reparatie
van't Hofje,
of anders wyl
declinge van
Turf.
Wuyfshens) uyt-komende op een gemeene Chuyt / waer van een pder
sijn bysonder gedeelte heeft ; 't overschot van de koop-penningen en an-
der in-komen belept werdende / soo op't gemeene Landt als de Stadt /
omme

omme upt d'Interessen van dien/te verballen d'onkosten van reparatie die tot de Hupsjes en Chupn souden mogen nodigh zijn; werdende daer upt des Winters oock wel eenige uptbeeling van Turf gedaen aen de Domestijcken van dit Hofse van gratie; inde booz-gebel van welke zijn ingemetselt twee groote Hart-steenen/ elck met een bysondere inscriptie/ d'eene dragende 't Wapen van Pieter Pieterfz Sasbout, als Fundateur booz gemelt / geeft te kinnen d'eerste Stichtinge/ in dit oude Rijmpje:

Out opschrift

Voor Man en Vrouw, sijn dese Hofges van gratie
Gemaect, tot een eeuwige fondatie.

I 5 7 5.

d'Ander is boozsien met de Wapenen van Maria Jacobsd: vander Duffen, Huys-vrouw van Cornelis Abrahamsz Grafwinckel, gewesene Vrouwwer in de drie Neckeren/ ende Sophia vander Wiel, Weduwe was van Andries van Swieten, als zijnde/ ten tyde van de herboutwinge deses Hofse/ van Vrienden binnen de Stadt wonende/ d'outste en naest bestaende onder d'oberige van 't geslachte des eersten Stichters/ aen welke het bewint en directie daer ober by recht van successie was aenbestooven. Boven der selver Wapen-teeckenen staet dese *Prosopopœia* ofte Self-spraeck.

Nieuw opschrift.

Wy stonden eertijts op de Geer,
Ses in't getal doch nu een meer,
Op nieuw herboud, en hier gebragt,
Door twee de outste van 't geslagt.

I 6 6 0.

Andet opschrift, nopende d'eerste steen-leggingh.

Hoe gequalificeert moeten sijn, die hier ingelaten werden.

Noch bindmen van binnen/in de mure van de boozgemelte Galerie een steen met dit Latijnsche opschrift: *Renouati Huius Edificij primum posuit lapidem, Egidius Armandus Carlier, 7/8 1660.* dat is/ de grontvesting ofte eerste steen-legging van dit hernieuwde gestigte, is gedaen door Gillis Armandus Carlier, den achtsten dach der sevende Maent, des Jaers 1660. Tot maintien en conserbatie van dit Hofse/ leyd d'ordze/ niet alleen dat men volgens des Fundateurs speciale schriftelijke begeerte/ niemant in de selve Hupsjes sal laten wonen/ die niet ten minsten vijftigh Jaren oudt sijn/ sonder datse eenige kinderen

deren ofte peimant anders (wie het oock soude mogen wesen) by haer sullen mogen laten inwoonen/ nachte oock geenerhande Nacht-gasten/ Slapers ofte Slaepsters te houden/ om wat oorsaecke het oock soude mogen zijn / anders als in tijden van siechte / groote zwachtheden of dergelycke nootwendigheden / en dat dan met kennisse en speciael consent van de Opfienders en Dooghden inder tijdt wesende/maer is oock besloten in toekomende niemant in te nemen die reets eenigh onderhout van het Charitaet-huys genieten / veel min die haer met eenige Bedelarye behelpen / doch alleenlyck soodanige luyden die dooz dit middel konnen werden geweeert uyt de publijcke Gods-huysen en sulcx de selve booz soo bezre van desen last mogen blijven bevyjt. Doozts zynd'er noch andere Ordonnantien en Artikulen tot onderhoudinge van goede ordze onder de Huys-genooten self / die haer werden boozgelesen al-boozen sy daer metter woon werden geadmitteert / om zich daer na in 't een en 't ander gedragende stil en gerust in alle godtsalighepdt te leven / op pene van berlies harer inwooninge. Van al het welke in 't bzeede een pertinent Memoziael ober eenige Jaren is opgestelt dooz de Hr. Isaac Grafwinckel Secretaris van de Wees-kamer deser Stadt en outste Soon van een der hedendaeghsche Gisterfen booznoemt. Het derde Hofje in ouderdom is dat van Arent Sasboutz. vander Dussen, bestaende in acht Huysjens / gelegen in Dirck Langen-straet aen de Noort-zijde na achteren by Stadts-walle / alwaer men op een oude steen in de muyz gemetselt / dese eenboudige Inscripctie leest / behelsende wel verscherpde zin-rijcke doch seer vulgairre debijfen onder malkanderen vermengt.

Andere reglementen voor d'ingenomene self.

Sasboutz Hofje.

Huyskens. van. Arent. Sasboutz. v. Dussen.
 voor. den. Armen. die. altoos. sullen. zijn.
 't komt. al. van. Godt. onderhout. sijn. Gebodt. dat. is. van. allen. boecken. het. flodt. het. is. al. niet. die. D E W E R E L T. besiet. peift. om. die. doot. die. niemant. spaert.

Des selfs opschrift

Respice. finem.

Spero. melius.

I 6 0 4.

Het woordteken werelt / is niet in schrift / maer in figuuz uytgebeeld / en tusschen de onder-aenstaende latijnsche woorden (beduydende / Siec op 't eynde. Ick hoop op beter.) is een doots-hoofdteken ingeboecht.

Over

Conditien en
voorwaarden
by den Fun-
dateur aen de
Stad geac-
cordeert,
waer uyt des
selfs intentie
wegens de
directie van
dit Hofje
volkomenlijk
af te nemen
is.

wanneer aen
de Stad moet
vervallen.

Exemptie van
Stadts Ver-
pondinge.

Beschryving
vant' t klauw-
hofje.

Ober dese Hupskens heeft den Fundateur naderhant in 't Jaer 1613. een Contract gemaeckt met de Heeren Burgermeesteren deser Stadt/ by het welckie hy verklaerde gefundeert te hebben *ad pios usus* dese acht Hupskens met wille dat de selve van nu ende ten eeuwigen dagen by den rechten Armen om Godts wille ende puere Nelmiffen sullen werden bewoont / sulcx dat sijne Erfgenamen / de selve tot geenigen tijden sullen mogen verkoopen / verbzeenden / verhuypzen ofte om eenigh nut ofte profijt mogen laten gebuycken / op yene dat sy-luyden contrarie doende / geen gesagly of bewint aen de voorsz Hupskens meer en sullen mogen hebben / gelyck hy Arent Salsboutz. vander Dussen, ober sulcx oock begeert heeft / indien sijne voorsz Erfgenamen in 't doen bewoonen van de voorsz Hupskens (daer van hy wil dat de gifte sal wesen by den outste van sijn geslachte / de jonger man d'ouder vrouwe pferende / soo wanneer sy in gelycken grade staen) niet en konden accorderen / dat in sulcken geval / de gifte en dispositie van de voorsz Hupskens / sal komen aen de Heeren Burgermeesteren deser Stadt in der tijdt als dan wesende. Verklarende vorder dat hy sijn Erfgenamen by sijn upterste wille soude belasten uyt sijne gereetste nagelate goederen noch vier Hupskens te sullen moeten maechen omme ten gelycken fine ende conditie gebuyckt te werden / als van de boven-gescheben acht Hupskens is gesepdt; omme welckie des Fundateurs goede meeninge te seconderen / hebben de voornoemde Heeren Burgermeesteren den selfden beloofst / dat sy de voorsz acht Hupskens / ende die hy noch verder tot gelycke pie fondatie soude erigeren / sullen laten genieten bypdom van deses Stadts Verpondinge / met dien verstande nochtans / indien de voornoemde Arent Salsboutz. sijn meeninge in desen soude mogen veranderen en de voorsz Hupskens verkoopen / verbzeenden ofte verhuypzen / dat hy in sulcken cas soude betalen dubbelde Verpondinge na proportie van andere Hupskens / wesende van gelycke waerde. Het vierde Hofje / my bekend / is gelegen ontrent d'Oost-poozt aen d'ober-zijde van 't Oost-eynde / door een poozt ofte slop in te gaen / boerende de naem van het Klauws-hofje, als eertijts gesticht zijnde door den Brouwer in de Klauw; Het is van een nette en reguliere constructie / vooz aen voozzen met een bequaem woonhuys vooz de Gisters ofte Oysien-ders self / 't welck zyn licht schept en uyt-ziet op een langwerpigh vierkanten Thuyt / waer buyten om / in maniere van een winckelhaeck / zyn gebouwt twaelf Apartementjes ofte Hupskens / die met ober een gepapeyt gang-padt (met een groene Hegge van de voorsz Thuyt af-geschepden) begaet. In d'Ooster-hoeck is een Paerde-stal uyt-komende aen Stadtswal / alwaer boven den uyt-gangh op een blaekwe Arduyn-steen gehouwen staet.

D. W.

V. R.

Die mildelijck Zacyen in der Armen Hoven ,

Inscriptie al-
daer.

E. F.

V. R.

Sullen rijcklijck Macyen in den Ougst hier boven.

Anno 1605.

Welcke woorden t'eenemael ober-een liomen met die van den Hepl. Apostel * / en op dusdanige Instellingen van Arm-hofjes te stichten seer net ten propooste applicabel zijn. Tusschen de vier bovenste Letters / staet in 't midden een Wapen-Schild met een Cruys van vier even-gelijcke tacken aen d'epndens een wepnigh geslozonneert. Tusschen d'onderste Letters staet een Vrouwen-wapen in figurze van een Kruyt / beladen met een Bande als bande vander Burgen / uyt-genomen / dese niet gebogen is. Of nu het Jaer-tal / onder aen staende / beduyt den tijdt van d'eerste stichtinge / dan of doenmaels eenige herbouwinge of verbeteringe is geschiet / is my verburgen gebleven / alsoo door noodeloose cauteleusheyt eenige zwaarigheyt scheen gemaect te werden / de Fundatie-brief ofte bescheyden dien aengaende te communiceren. Noch is'er een ander Institutie van eenen Aper vander Houve Franszoon, de welcke by Testamente in dato den 22. April 1623. heeft gewilt dat sijne geïnstituueerde Erfgenenamen (soo 't selve by sijn leben niet gedaen was) achter sijne Hupsinge en de Mouterije genaemt 't Hart / staende alhier binnen Delft ter plaetse by hem beraemt en aengewesen / ofte tot sulcker plaetse als hy noch elders soude mogen aenwijzen / souden doen maecten twee ofte drie Hupskens / ofte soo veel als'er bequamelijck vallen mochten / daer inne sy om Godts wille souden laten woonen eenige schamele Hups-gefinnen / met conditie dat eenige naeste van den geslachte / tot armoede vervallen zijnde / ende daer inne begeerden te woonen / sullen werden gepreferert / gebende daer van de sozge ende 't opsicht / mitsgaders de gifte der Wooningen door eerst aen sijne twee Dochters / willende noch tot Reparatie en betalinge der jaerlijckse ongelden van de selve Hupskens een jaerlijckse Rente van vyftigh guldens beleyt soude werden / met macht dat de Gisterfen / 't geene sy behinden ober te schieten / sullen mogen distribueren aen de selve schamele Inwoonders ofte Vrienden sulcx gebreck hebbende / ende dat by 't overlijden van sijne Dochters / ofte een van de selve / andere van d'ouste en naeste van sijne descendentes / ter naester gelegentheyt woonende / in der selver plaetse sullen succederen en de selve directie en bewint hebben als d'eerste hebben gehad / ende dat successibelijck soo lange yemant van sijn geslachte in leben is ende bebonden sal werden / by gebreck van welcke de voorsz Hupskens en Rente moeten debolveren ten behoebe van 't Oude Mannen en Vrouwen-hupsken

* Sic 2 Cor.
9. 6. en Gal.
6. 7. en 8.Vander Hov-
vens Hofje.Mede tot in-
woninge van
behoefstigen,
doch yemant
van het bloet
tot armoede
vervallensin-
de, ten allen
tyde de voor-
gangh voor
vreemden
hebbende.Jaerlijckse
Renten tot
reparatie, &cBy versterf
van't geslagt,
dit hofje aen
't Oude Man-
nen en Vrouwen-
hupskens te
succederen.

Resluit van
de beschry-
vingh der
Hofjes.

* Heb. 13. 2.
Rom: 12. 13.
en meer an-
ders.

* Heb. 13. 16.

Beschryvin-
ge van see-
ker Beurs,
genaemt Ma-
troos Ma-
troos, gefun-
deert op
Stads.haven.

De Vruchten
van dien ten
behouwe van
eenige parti-
culiere armē
geconver-
teert.

Gerequireer-
de authori-
fatie daer toe
en onder wat
conditie.

* 3 Memoriael
boek van Bur-
gemeesteren
fol. 257.

Transitie tot
de wereltlyc-
ke gestigten.

nen dese Stadt. De situatie nu van dese Hupskens / zijnde drie a vier
in getal / is altans in secker poozt genaemt de Roekams-poorst aen
't Achterom. Ich hebbe in consideratie alle deser gelijcke pieuse Fun-
dation niet anders konnen strecken als tot beneficie / gemak en profijt
van de nootduftige onder de menschen / en by gebolge tot verlichting
van d'algemeene Godts-hupsen / dese materie wel eenighsints ampel-
der getracteert als wel anders soude hebben gedaen / op dat hier dooz
misschien eenige andere mildadige herten op nieuw mochten werden
opgeweckt tot dusdanige wercken / waer dooz sy insgelijcx die goeden
naem sullen na-laten / dat sy der Herbergsaemheyt (die ons in de Heyl.
Schriften soo seer wert aen-behouden) geensints en hebben vergeten * /
maer dat sy der weldadigheyt ende der mededeelsaemheyt zijn indach-
tigly geweest / om dat aen soodanige offerhanden der Dankbaerheyt
Godt een wel-behagen heeft *. Tot ontlasting van de Godts-hup-
sen dient eyndelijck hier noch by / dat op Delfshaven (hoe-wel dooz
situatie van de Stadt gesepareert / nochtans mede vooz een gedeelte
van dien te reekenen) is een particuliere Beurs ofte Bos onder de
naem van Matroos, Matroos, zijnde gesproten upt eenigh versamelt
gelt / 't welke seckere Zee-varende luden ten tijde van den Spaen-
schen Oozlogh met den anderen hebben ingelept / om / in cas yemant
van haer societeyt ofte Bent / van de Dupnkerckse of andere Capers
quam gebangen te werden / upt die gemeene Beurs te werden gere-
dimeert / daer ober stellende drie Directeurs ofte Regenten / die d'ad-
ministratie van dien wiert toe-vertrouwt: maer alsoo dooz 't ophou-
den van dien Oozlogh dese Beurs was aengegroept tot ontrent de
negen hupsent gulden / ende niet meer tot haer ingestelde ooghmerck
konde dienen / soo zijn sy te rade geworden d'inkomsten van dien vooz-
taen t'employeren ten behouven van eenige arme Ingesetenen van
Delfshaven / die sy des winters tegen de koude en d'injurien des
luchts vooz sien soo met uptdeeling van Turf / Kleeren / wolle Pijen
als anders; waer toe de vooz Regenten in den Jaer 1662. autozisa-
tie van de Heeren Burgermeesteren deser Stadt hebben versocht ende
verkregen / mits dat sy gehouden zijn aen Burgermeesteren inder tijdt
van haer ontfang en administratie van Jaer tot Jaer behoorzijcke
Reeckening / bewijs en reliqua te doen; met verder authorisatie dat
by versterf ofte ongelegentheyt van d'een of d'ander / twee of drie upt
de gemeene Koopluden in haer plaetse sullen nomineren / omme by de
Heeren Burgermeesteren een ander daer upt geelingeert te werden *.
Sulcx dese Beurse mede tot merckelijcke hulp en bystant is dienende
van de Diaconie op Stads Havel. Tot hier toe dan verhandelt heb-
bende / alles wat de Kerckelijcke gebouwen / mitsgaders de Godts-
hupsen aengaet / sullen wy voortgaen tot de wereltlijcke gestigten/
meerendeels jonger zijnde / en upt de Kerckelijcken getransfozmeert/
als daer is vooz eerst

't O U D E P R I N C E N - H O F.

Bestaende uyt een vooznaem gedeelte van't groote St. Aechten-Clooster vooz-henen beschreuen / * 't welck (gelijck de rijckste Kloosteren sulcx meest onderwozpen zijn) al van outs de gewoonte hadde veeltijts Princen en Voosten te logeren / als hoben oock is aengewesen *. Hier hadt dien grooten Herstelder van onse Vaderlandse Vyfheyt Willem van Nassau, Prince van Orange, als Stadt-houder en Gouverneur deser Provincie sijn residentie-plaets verkosen / niet alleen om de bequaeme situatie deser Stadt in't midde van de Provincie gelegen / maer oock ter oorzaecke vande gesonde lucht / gelijck 't sijner plaetse is bevestigt / * sulcx dat doen ter tijdt de hooge vergaderingen der Staten vanden Lande alhier wierden gehouden / en dat de fundamenten van de herstellinge der Republycke in dese plaets sijn gelept. Ick vinde in de Chronijck van Hoozn (naukeurigh beschreuen door D. Velius,) dat den 10. July des Jaers 1517. de Hoog-gemelte Staten hier te Delft sijn vergadert geweest om ordze te beramen / tegen eenige Zee-rovers uyt Drielandt / * soo dat soodanige vergaderingen alboorens meermalen binnen dese Stadt sijn gehouden geweest / hoe-wel juist niet binnen dit Clooster / 'twelck nu naderhand in een Voestelijck Hof verandert was ; alwaer vooztaen alle de by-een-komsten / den welstant der Verenigde Provincien betreffende / ordinarie gehouden wierden / en alle die grootdadige deliberatien / en dappere Resolutien van onse vooz Vaders (ware liefhebbers vande Vyfheyt) wierden gesineet / tegen 'tonverdraeghlijck Iuck van dien Groot-machtigen Koning van Hispanie / als Grabe van Hollandt / de Privilegien en Costumen vanden Lande (die hy bezwooren hadde) geweldelijck usurperende. In dit groote Raedt-huys van ons by-gebochte Vaderlandt / wterd dien grooten kloeckmoedigen en Wpsen Vader Willem van Nassau, Hoogst: Mem: soo Schelmachtigh en Moordadigh omgebracht / door Baltazar Gerarts, een Jongman van omtrent ses a seben-en-twintig Jaren / Geboortigh van Wille'ans in Bourgonie *. Om nu d'omstandigheden van het seyt te verhalen (als komende daer in verscheyde redenen tot de gelegentheyt van de plaets specterende) sullen wy de eygen woorden van onsen vooznaemsten Nederlandsen History-schryver van dien tijdt / Pieter Bor Christiaenszoon, hier insereren : Op den tienden dach [te weten July des Jaers 1584.] wachte hy dat den Prince, Saliger gedachte, af-quam om te gaen Eeten, ende komende by den selven Prince, heeft hem een Passpoort ge-eycht, d'welcke hy was eysschende (gelijck Me-vrouwe de Princesse seer wel merckte) met een bevende stemme ende verbaest sijnde, in voegen dat de selfse Vrouwe mijnen Heere den Prince vragde, wie dat hy was, ende dat hy een seer quaet gelaet ofte opsien hadde: waer op dat den Prince antwoorde, dat hy sijn af-scheyt begeerde, d'welck hem soude gemaect

* Van p. 317. tot 322.

* Siet p. 321.

Waerom Prins Willem alhier sijn Hofhouding verkoos.

* Siet boven p. 9.

* Siet Velt Chron. Hoorn p. 110.

Sulcx in dit oude Hof de fundamenten van de vryheyt sijn gelept.

En de Princen laetste vermoort is, mitgaders door wien.

* Bor xviii. f. 421. a. en d.

Verder omstandigheden dien-aengaende.

Hoe den Moorder op de daet toelagh.

Des Princen
laetste woor-
den.

De Moorde-
naer soec-
kender'el-
chapperen,
werd gevan-
gen en
maekt d'on-
verlaegde.

* Bor. xviiij.
f. 421. c.

worden. Tegen het eynde vander Maeltijt sachmen hem wandelen om-
trent de Stallingen, die achter het Huys staen, streckende naer de Wal-
len van der Stadt, ende staende aen de dore van de sale daer den Prince
g'eten hadde, soo hy soude uytkomen, is hy by den Prince gekomen,
ende de maniere maeckende van sijn Passepoort te eyschen, heeft hem
met een Sinck-roer doorschooten. Den Prince gevoelende dat hy getreft
was, en seyde anders niet dan dese woorden, Heere Godt weest mijn ziele
genadich, ick ben seer gequetst, Heere Godt weest mijn ziele, ende dit arm
volck genadich: Dese woorden gesproocken hebbende, soo begonst hy te
suyfelen, maer Jonckheer Jacob van Maldere sijn Stalmeeſter heeft hem
vast gehouden, ende wert ten laetsten op de trappen neder gefet, waer dat
hy niet meer en sprack, dan soo mijn Vrouwe de Gravinne van Swertzen-
borch sijn Sulter, hem in Hoogduytsch vraegde, oft hy sijn ziele niet en
stelde inde handen Christi Jesu, soo antwoorde hy, Ja, ende heeft noyt meer
gesproocken. Korts daer naer wert hy op een Bedde gedragen in de Sale
daer hy gegeten hadde, waer dat hy niet lange daer na sijnen Saligen geest
gaf. Den Moorder socht te ontkomen langs de achter-plaetse, ende heeft
in't wech-loopen sijn ander Sinck-Roer laten vallen, was alreede de Stal-
lingen gepasseert, jae verre inde strate by de Vesten, daer hy over eenigh
Stroop passeerde neder gevallen is, ende nochtans weder opgestaen, ende
op de Wallen geklommen, meynende alsoo inde Stads-Vesten te springen
die vol waters sijn: Maer hy wert vast gehouden van twee van des Princen
Dienaers, by de welcke noch ander gekomen sijn. Hy was in't eerste seer
verbaest ende verschrickt; Maer in de Stallinge gebrogt sijnde, ende sien-
de datmen hem bewaren wilde, jae datmen niet en sprack van hem doot
te staen, hy maecte d'onverbaeste, ende soo een vande Dienaers hem
seyde, ghy sijt eenen snooden Schelm, Hy seyde: Ick en ben geen
Schelm, want ick hebbe gedaen 't geene dat my den Koning belast
heeft: Wat Coningh seyde de Dienaer? Den Coningh van Spaignien
mijnen Meeſter, antwoorde hy. Maer soo hy doen in't huys gebrocht
wort, inkomende door de dore daer hy uyt gekomen was, ende aenfiende
de selfste Poorte, ofte dore, och Poorte Poorte seyde hy, ghy hebt my
bedrogen, ick sie wel dat ick een doot Man ben, ende wert op staende
voet gebrocht in't huys vande Concierge. Als nu die vande Wet daer
gekomen waren, heeftmen hem terstont ondervraegt ende geexamineert:
Maer hy eyschte papier ende inckt, belovende nadien hy een gevangen
Man was, dat hy de geheele waerheyt soude verklaren, d'welcke hy noch-
tans niet en dede, want hy mengde veel logenen onder sommige saecken
die waerachtigh waren. * Hoe nu dese eer-en-godeloose Moordenaer
tot bekentenisse van alles is gebracht / en met wat een onverselijche
halstergheyt en wonderlijche hartvochtigheyt hy sijne verdiende straffe
hier binnen Delft voor het Stadt-huys heeft geleden / sullen wy t'sp-
ner tijdt en plaetse by de Sententie nader verhandelen / als zijnde nu
alleenlijck maer besigh met het beschryven van het fait en 'tgeen daer
om

omtrent effectieve binnen 't Hof door gevallen is. Het Sinck- ofte hoort Hoer ('tgeen hy daegs te vooren van de Soldaten van de Wacht gekoft hadde) was geladen met drie Looden die hy geloft heeft op de borst van den Hoog-gemelts Prince / * in dier voegen dat hy alle drie door sijn Lichaem heen zijn gepasseert / namentlyck twee in de mury en een in een houte-schut daer nebens staende / waer van men de putten en lytreenen noch dagelijck kan sien. Het geruchte van dese daet was nauwelijck gehoozt / of Stadts-Poortten wierden geslooten / en daer ontfont een groote murmuratie en Humoer door de gantsche Stadt / elck verbloechte desen heilschen Moorder. Des anderen daegs werdt den Prince gebalsemt en op een *castrum Doloris* ofte Bedde van Cere gelept om van een yder die wilde besichtigt te werden daer veele duyfenden van tranen / door de geene die hem quamen besien / gestoztet zijn : Want hy uptermate seer bemindt was / soo veel als opt eenigh Dozt ter Weerelt mocht sijn geweest. En behalven dat hy was een Prince van seer hooge deugden / soo van Wyshheit / Bloeckmoedighheit / gestadighheit / en geduldighheit / die hy in alle sijnne daden tot den lesten toe heeft betoont * (waer over hy by alle verstandigen uptnemende was geestimeert) soo hadt hy daer-en-boven de gunste van het gemeene volck deser Lande uptsteekende tot sich weeten te trecken / blybende noyt in gebreecke / spzaecksaem en aenminnigh te wesen / soo wel tegen de minsten als meesten / geen werck maekende van alle man te gemoet te gaen / tot het uytterste der rede toe ; door welke middel / na het getuppen van J. Berclaius , hy de Spaensche macht meer afbreucks heeft gedaen als self door eenigh Leger. Oock verhaelt den selfden Auteurs / dat de Boeren van de Bloegh / en de Boots-gesellen van de Schepen wel boozts-quamen om hem aen te spzecken die hy vriendelijck ontfingh / en met een geen grootsheyt verbaes de. Hy verheugde sich door een diepwise loofheyt wanneer hem 't slechte volck met geen hooge Tjtelts eerde / en maer simpelijck Willem noemde / oock toonde hy een ygelijck die hem groete / een lieflijck gelact / wel wetende hoe d'affectie deser Natie meest te verwecken was / en als hem eenige Mlym-strijckers over sijnne groote beleefstheyt berispte / gaf hy tot antwoort / dat hy een Mensch goet koop hadde / die hem slechts een groet quam te kosten. Ick heb de woorden van die passagie niet outwaerdig geacht / in haer eygen tael hier plaets te geben. *Guilielmus Auriacus, summorum consiliorum vir ; plus hac arte quam ulla acie Ibericas opes afflixit. En een wepnigh lager boegt hy daer noch hy. Sub prima igitur defectionis initia, Guilielmus popularitatis novitate animos omnium in se convertit. Quippe ab aratro aut navigio inculti, adibant nec majestate nec satellitio gravem Ipse altissima calliditate gaudebat, non se per invidiosa nomina ab obviis objectisque, sed & Guilielmum interdum appellari; gnarusque quo potissimum modo suæ gentis affectus impellerentur, nullam salutatantium vilitatem alto aut incurioso supercilio obibat. Excepta vox in adulatione*

Dat de Prince met drie kogels te gelijk doorschoten is.

* *Bar. ibid. f. 412. b.*

Waer van d'overgeblevene teekenen te sien zijn.

Droefheyt over de Doort vanden Prince die uytstekende bemint was wegens sijnne deugden.

* *Idem ibid. f. 423. b.*

Genuine descriptie van het naturel des Prince, mitgaders sijnne dexteriteyt om de gunst van de Natie te capteren.

Confirmatie daer van.

* Joh: Barot:
Euphorm. par.
xv. cap: v. p.
mibi 323.

Nader con-
firmatie van
dien.

* Nic: Barge
belli Belg:
lib. 1. p. 48.

Sijn gene-
gentheyt tot
herstellingh
van de Vry-
heit en main-
tien van de
Privilegien.

* Siet Apol:
p: 67.

Groote erva-
rentheyt des
Prince.

Sijne be-
scheyden-
heyt in't sluk
van de Re-
ligie.

* Siet boven
443.

lacionem castigantium humanitatem suam; hominem bene emi, qui salutacione constaret. * En Nicolaus Burgundus, in sijn eerste Boeck bande Nederlandsche Oorlogen / willende de eygenschappen en deughden van desen Prince beschryven / seyt in korte woorden sijnen lof 'tgeen seer na met 't voozgaende over-een-komt. *Auriacus [inquit] pluribus artibus nobilitatem juxta ac plebem sibi devinxerat; comis, liberalis, magnificus, non contemptor, non superbus (commune nobilitatis vitium) solertissime populo blandus, congressu & sermone familiaris. Totque bonas artes, prudentia, calliditate, & solertia miscuerat: vitiiis, nisi plerisque principum familiaribus, non corruerat. Nihil temere loqui, egregie dissimulare, tutissima quaeque metuere. Magnae sane virtutes quoties in virum bonum inciderint.* * Hy sprak soo meenigmael 't te pas quam met een sonderlinge toegenegentheyt van de herstellinge der Oude Vyfheyt / daer onse vooz-Ouders dooz hare vzoome daden / dese Landen ingebracht / en soo veel eeuwen onderhouden hadden / als mede van de Spaense dwinglandie met een onderwinlijke stantvastigheyt tegen te staen / der Steden Privilegien / daer van men haer sochte te beroben / met aller macht te verdedigen; ja self in sijn Apologie die hy in Druck liet uytgaen / voerde hy een lofsijcke tael die alle ware Liefhebbers van het Vaderlandt sonderling behaeghlyck in d' ooren klonck / bestaende in dese woorden; Wat is het Volck daer mede geholpen, datse schoone Privilegien hebben, in reyn perckement geschreven in een Koffer leggende, soose doot 't middel en toe-doen van de Staten niet onderhouden en ter executie gestelt en werden, op dat men de kracht en werckinge der zelve magh bevinden? * Dooz dit en 't vooz-verhaelde verwechten hy dapper de liefde der Magistraten en Burgeren / en verwon al d' affectie der Ingesetenen in't geheel. Daer-en-boven was hy inder daedt den meest geexperimenterden Prince van geheel Christenryck / aengesien hy van jongs was op getogen in de Kamer van den Keyser Karel de vijfde / en vervolgens veele groote Commandementen en eminente Charges hadt bekleedt. Daerom was de verslagentheyt met desen Heerlagh oock soo groot / of 'tgansche Landt met des Princen Doot 'teenemael verlooren was; dus wierd hy allenthalve seer beschrept en beklaegt self oock van veele Rooms-gefinden / die geen moet hadden dat sy vooztaen soo veel redelijckhepts en gedoogsaemhepts souden binden / want hy een Prince was van seer goeder natuyze / hatende alle bitterheyt / en van sijn Jeugt af een groot mis hagen hebbende in alle die wrede executien die men plach te gebuycken / ter saecke van de Keligie / gelijk deswegen oock een groot af-keer heeft gethoont in alle die wreetheden / die den Grabe vander Marck tegen de Papen en Monnicken gebuyckte / en oock verschepte soodanige excessen gepleegt hebbende heeft doen straffen / gelijk in ons voozgaende verhael eensdeels is gebleecken *. Dit is in't korte de Genie ofte Naturel en eygentlycken aerd van desen Hoog-ge-eerden en Lof-waerdigen Prince / die in dit Hof hier te Delft (daer

(daer hy boven al was bemint) soo deerlijck wierdt vermoort/ out zijnde een-en-vijftigh Jaeren en maenden en seftien dagen. Hoedanigh sijne Lijck-statte ofte Hytbaert ter begravinge is geschiet / sullen wy elders beter te passe brengen/ sijn heerlijcke Tombe en illustre Grafgebouw is voorsz. eenen completelijck beschreven *. Onder andere Jaer-dichten en Incarnatien op de doot van den Prince/ die men by den voorsz. Historp. Schryber Bor vindt/ is oock dese

Sijn Oudete
dom.

* Boven van
p. 269. 102
270.

den CLoeCksten prInCe In Verstandt
De olt Leefde op der aerden,
Is VerMoort te deLft in hOLLandt,
en begraVen naer sijn VVaerden.

Tijdt-dicht
op des Prin-
cen Doot.

Na dese droevige massacre zijn aenstantz en noch ten selfden dage de Staten van Hollandt by den anderen vergadert/ en hebben op alles de vereyschte en noodige ordres gestelt/ oock hebben sy by dese extremiteyt de kleyne Steden deser Provincie soo wel als de groote beschreven tot vijf-en-twintigh in getal / die alle hare Gecommitteerden herwaerts sonden omme de hooghwichtige besoignes by te woenen. Weynigh meer als vijf maenden vooz dese droefheydt / te weten den negen-en-twintighsten Januarij was de Princesse van Orangie alhier verloft van een Soon / waer over (sepdt Boz) seer groote blijdschap binnen 't Hof en alle de Stadt door werde bedreven, men luyde oock die groote Klocken driemael na den anderen in der nacht, hy werde den twaelfden Junij ten Doope gebracht ende genaemt Fredrick Henrick. Raenwolijcx hadmen dese vzeught genooten / of men sagh / dooz de gestadige veranderlijchheyt der wereltsche saecken / het spreekwoort be- waerheyt werden / dat daer blijdschap is in hups / de droefheyt vooz de deure staet. De Hr. Jacob vander Does in sijn Poëtische Beschrijvin- ge van 's Gravenhage / spreekende van onse Stadt / allegeert onder andere Lof-redenen / oock beyde dese voozballen / soo van d' inwooninge des ouden Prince / als van de geboorte des selfs Soon Prins Fredrick Henrick / dien doozluchtighsten Burger deser Stadt ;

De Staten
van Holland
convoceren
self de kleyn-
ne Steden
ten dagvaers
alhier.

Prins Henric
korts voorde
doot van sijn
Heer Vades
alhier Ge-
booren.

Een Stadt, die Willem in haer wallen heeft besloten,
Tot dat dien grooten Vorst verradelijck doorschoten
De doot zijn schult voldee, en 't lieve Vaderlandt
Liet als een arme wees in 't midden van den brandt.
O grouwelicke moort ! ô doodelicke wonden !
Maer Godt, die aen geen mensch of werelt is gebonden

Lof vers ter
eeren van de
Stad, soo we-
gens de resi-
dentie van
Prins willem
als de Ge-
boorte van
des selfs Soon
alhier.

Geest

Geeft weer een Veltheer uyt dat eygen zaet en bloet,
Die voor zijn volck in 't velt geen minder wond'ren doet.
Een Stadt, die door de wieg van Fredrick is verheven,
Een Prins, wiens groote naem dat Spanjen noch doet
beven.

Dien Schilt van 't Vaderlandt, dien Oversten in raedt,
Dien Veltheer in beleydt, dien dappere Soldaet.

Een Stadt, die niet alleen haer straet heeft sien bedraven
Van Nassaus bloedt, maer daer die Helden zijn begraven
En rusten in haer graf, soo heerlijk uytgebeelt, &c. *

* Siet 's Gra-
wenhage, door
Jacob vander
Doer p. 40.

Hoe, en tot
wat gebruyc-
ken 't Prin-
cen Hof na-
derhant ver-
andert is.

* boven p. 511.

verblijfplaes
van de Prin-
cessen van
Portugael.

Genigen tijdt na de doode van den Prince verhuysde de Stadthou-
derlijke Hof-houdinge soo langs soo meer na den Hage / sulcx dit Hof-
boorzien zijnde met seer groote ruyne Zalen / die verscheyde Jaren
hadden ledigh gestaen / naermaels tot verscheyde andere gebuycken
is verandert; een gedeelte onder tot dienste van de Magistraet gehou-
den werdende omme hare Maeltijden van solemniteyt 't zy op hare
Verkiefing / receptie van illustre personagien / of andere gelegenheden
te plegen. Dese Zalen werden ook geleent aen de Synodale Vergade-
ringe deser Provincie / wanneer 't haer tour-beurt is binnen dese Stadt
die groote Consistorie ofte Kerckelijke by-een-komste te houden. Vo-
ben is noch een groot deel tot een Zaep-Hal bequaem gemaect / na
achteren is het Charitaet-huys en oude Weduwen-huys met haer
Thuyndaer af-gesneden / gelijk boorzheenen hebben gehoozt *; 't re-
sterende soo voor na de Straet als binnen in 't Clooster tot verscheyde
soo groote als kleyne woonhuysen geappropieert zijnde, gelijk in twee
van dien hare Dozstelijke Genaden de Princesen van Portugael haer
residentie en Hof-houdinge zijn hebbende. In een van allen pleegh
den Engelschen Court-meester, gelijk men hem noemt / zijn verblijf
te hebben / terwyl de Stapel van d'Engelsche Laeckenen noch in dese
Stadt was. Na dit Hof sullen wy laten volgen

't G E M E E N E L A N T S - H U Y S

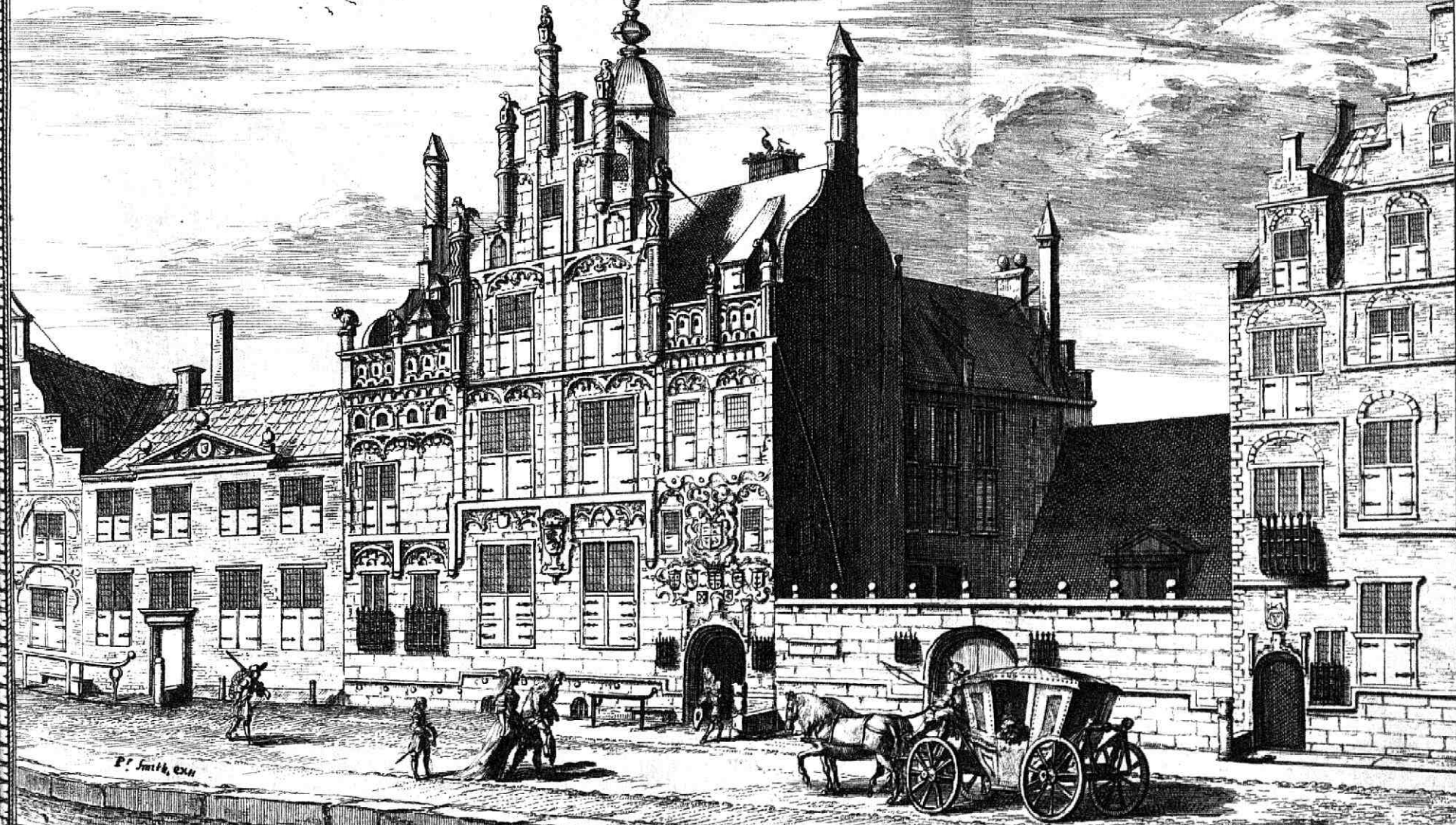
V A N

D E L F - L A N D T.

Beschryvinge
van 't gemeen
lants huys
voor dese
'thof vanden
Grave van
Hohenlo.

Mede aen de West-zijde van d'oude Delft / dicht by 't oude Prin-
cen-Hof gelegen / alwaer de Graef van Hohenlo Lieutenant van den
hooghgemeelten Prince sijn Hof-houdinge hadde. Dit huys is eer-
tijts

GEMEENLANDTS-HUIS van DELFLANDT.

P. Smith, del.

rijts gesticht door Joncker Jan de Heuyter Schout van Delft en met velen Baillu van Velstrandt vooz aen d'eeuwte 1500. zijnde een pachtig en meer als gemeen werck na dien tijdt / de vooz-gebel seer massijf tot boben toe opgehaelt met blaetwen Ardwyn / hoewel die na (tot improbatie van beele) wit is geschildert. Men ziet ober-al soo van buyten als van binnen beele Ros ofte Simbellen hier en daer in het werck te pas gebracht / self de Stoupe-steen vooz den ingang van de straet / is in figurze van opgestapelde Bellen geformeert. De reden hier van wert gesecht te zijn / dat de voozgemelte Joncker Jan de Heuyter op seecker tijdt een seer rijck koopman / die elders een capitael delict hadde begaen / onder sijn protectie genomen en een wijl lang wel ontsaelt hebbende / eyndelijck t'sijnen huysse quam te sterben / en al sijn rijckdom (die hy meest in Heurenburghsche waren en in speci met soodanige soorte van bellen gewonnen hadde) tot danckbaerheyt aen sijn Woesse en behoeder maecte; Des Joncker Jan die genoote bruchten tot opbouwinge van soo een heerlijck getimmer willende employeren / het selfde ter gedachtenisse aller wegen dus met bellen liet verciere. De remarquable Historie van den Opvaer / die op den derden Mey in 't Jaer 1536. als de Stadt verbrande soo exemplaren liefde aen sijn Jongen toonde / dat hy alle Schryvers die zedert van dese Vogels of selfs van den brandt deser Stadt hebben vermeldt / daer van altijd hebben gewaght gemaect / is effective op een van de Schoorsteenen (men seyd van de Noordelijckste) van die Huys geschiet / geliyck upt dit volgende Latijnsche Vers doen ter tijdt door den geleerden Prioer van St. Nechten Cornelius Musius op dat subject gemaect / blykende is.

Door wie gesticht;

Waerom soo veel Rosbellen aen die gebouw sijnt uytgebeelt.

De fameuse Historie van den Opvaer, ten tijde van den groote brandt deser Stadt is op dit Huys geschiet.

*Q*um jam domorum culmina,
Turresq; templorum editas
Flammæ vorarent stridula:
Ecce hic timebat prolibus
Tenerrimis, mæstibus
Tristis parens Ciconia,
Nec quid misella conserat
In summo opis periculo
Habebat, ærium tamen
Tectis in Heuteri arduis
Nidum petit, circumvolat,

*Omnesque pertentat vias
Nunc ore, curuo nunc pede, ex-
emisse Charos impio
Pullos volens incendio,
Donec piis conatibus
Frustrata, speque perdit
Se sponte in ignem comicit
Cum dulcibus natis suis,
Malens honeste commori,
Quam non pia esse & vivere.*

Latijns vers van Pater Musius op die geschiednisse in der tijt gemaect.

* Vide Opmeri Hist: Mart. Batav. Dic. I. lib. 112. P. 130.

Daer zijn noch andere versen ter gedachtenisse van dese gedenckwaerdige saecke door verscheyde geleerde luden in 't licht gegeven /

verhael van
de Historie
des Ouyvaers.

* Vide Iunij
Barav. cap.
xvii. pag.
mihl. 262.

Op wat dach
den brandt
geweest is.

Eygen-
schap-
pen en deug-
den van dese
Vogel.

als dat van Hadrianus Junius 't geen om sijn strafhepdt in verscheyde
boecken is geïnserceert / maer dit boozgaende soo gemeen niet zijnde / en
boden dien het Hups self (op welke het geschiet is) denoterende / heeft
my goet gedacht hier ter plaetse in te lijven. De saeck wert by de
geloofwaerdigste Schryvers van dien tijdt / en upt de mondt van ge-
tuygen die 't gesien hebben / aldus verhaelt. Terwijl de Stadt in-
brandt stondt / den Opvaer upt het Veldt wederom keerende / en sien-
de dat de blamme omtrent sijn Nest begon te naechen / tot gewisse on-
dergangh van sijn Jongen / heeft op alle maniere gesocht de selvige
midden upt de blamme wegh te voeren / doch ten laetsten geen hulpe
booz haer meer siende / heeft hy met uptgestreckte Vleugelen sich sel-
ven op het Nest ter neder geworpen / ende met sijn geheele Lichaem de
Jongen bedeckt / als willende gewilligh nevens sijn liebe Jongen
(welchers leven hy nu wan-hoopen) insgelijck sterben / ende sijn al-
soo te samen verbrandt. * Den eygentlijcken dach als dit geschiede en
was niet den derden Mey (gelijck wy nu reekenen) maer tien dagen
later / want de tijdt-reckeningh na den Nieuwen-stijl / die wy nu vol-
gen / sijnde tien dagen te rugh gestelt / eerst ingeboert is / dooz Paus
Gregorius XIII. inden Jare 1582. sulcx het effective den dertiensten
Mey is voorgeballe / als wanneer dese Vogels doozgaens al Jongen
hebben / en somtijts dock wel / die al redelijck kloecht sijn / 'twelck hier
by geboegt werdt op dat niemant eenige twijffel stelle in d'ontpdingheyt
van't Sapsoen / gelijck my sulcx wel voorgekomen is. En dierge-
lijcke wonder-wercken / als op dit Heupters-hups iust is geobs-
beert en nagesien / sijn misshien ter selver tijdt / elders in de Stadt
meer gebeurt / hoe-wel dooz de groote confusie niet waer genomen
heeft konnen werden ; want van alle tijden dese Vogel toegeschreven
werdt de deught van mededogende barmhertighheyt / behulpsaem-
heyt / en een sonderlinge tedere affectie van d' Ouders tot haer Jongen /
en de Jongen wederom tot de Ouders. Waer over Andreas Alcia-
tus, in sijn Sinne-beelden aldus getuygt:

*Aërio insignis pietate Ciconia nido,
Inuestes pullos pignora grata fouet.
Taliaque expectat sibi munera mutua reddi,
Auxilio hoc quoties mater egebit anus.
Nec pia spem soboles fallit, sed fessa parentum
Corpora fert humeris, præstat & ore cibos. **

* Alie. Embl.
lib. B. No. v.

Dirck Pieterfz Pers, heeft in sijn vertaelde uptbeeldinge des ber-
stants / het self de in deser boege over geset.

Den.

Den Oeyvaer draegt tot sijne vrucht,
 Veel hulp en troost en goede sucht;
 Het Iongh, wanneer 't is opgevoet,
 Sijn Ouders weer veel deugde doet;
 Ia alse zijn beroyt en mat,
 Van krachten bloot, van 't leven fat,
 Soo queecken zy haer Ouders op,
 En dragens' over bergh en top.*

* *Siet Iconis*
 pag. 211.

En dese saecken behoren den Menschen tot een opwekking en krachtige leeringh te dienen; derhalven hebben onse vooz-Ouders / uyt insichte van dien edelen aert die dese Vogel aengeboren is / niet gewilt dat men dese Dieren eenigh hinder of letsel soude aen doen / gelijk in d'oude Keur-boecken deser Stadt (alwaer sy meer als elders gewoon sijn te nestelen *) verschepte interdictionen en straffen te binden sijn tegen den genen die eenigh Opbaer quam te schieten of te vangen / 't sy op de de Hupsen ofte in 't Veldt. * Dit Hups dan ober eenige Jaren aen gekost sijnde by het Wel Ed: Colleg: van Dijk- Graef en Hooge Heemraden van Delflandt is het selfde geappropriert met Dierschaer / Secretarie / en alle behoeften omme den eersten Donderdagh van elcke Maendt haer ordinaris vergaderingen en Recht-dagen te houden ter saecke van des Gemeen-landts Dijk-en-water-recht / en 't geene daer aen kleeft. Boben den ingangh vooz aen straet / hebben sy doen stellen de Wapenen van 't Hooge Heemraetschap / mitsgaders der Leden van haer Collegie. Boben op 't Hups is een eierlyck Coupel ofte Coorntje / van waer sy haer gantsche district van Delflandt konnen ober sien / op de Top-punt ofte Spits van dit Coorntje is een wel geproportioneerde Meer-man gefabriceert in de plaets van een Meer-haen / tot een seer accurate Wind-wijser dienende / alluderende op de Raem en 't Wapen van de Hr. Dirck Meerman, Ridder / Raed / en Oud-Burgemeester deser Stadt / als mede Hoogh-Heemraedt van Delflandt. d'Erste instellinge van dit Collegie heeft al ober veele honderden van Jaren sijn begin genomen / en zijn by de successive Princen vanden Lande geprivilegeert geweest / om ten behouve ende welstandt van de Luyden ende Lande van Delflandt, te mogen schouwen, Keuren, ende berichten, al dat den Heem-recht roert, ende dat in alle Steden, ende Dorpen gelegen in Delflandt, alwaer 't oock in des Graven-huyse, inden Hage, en 't Sande. * Maer nopende de Privileginge van Heemraden is haer in den Jare 1391. dit volgende Privilege verleent.

Verboch van geen Oyyaers te mogen schieten.

* *Siet boeck*
 p. 15.

* *Siet zkenb*
 fol. 290

Beschryvinge van 't gemeen lands-huys.

Ouderdom van 't Collegie van heemraden, en autorisatie van dien.

* *Geextra- heert uyt secker Req. van dit Coll. aen de Staten van Holl. de anno*
 1664.

A Elbrecht by Godts genaden Palensgrave op ten Rijn, Hertoge in Beyeren, Grave van Henegouwen, van Hollandt, van Zeelandt, ende Heer van Vriessandt; Doen Cond allen luyden, dat wy aengesien heb-

Privilegie
nopende
electie der
Heemraden.

Mogen niet
af geset wer-
den.

Stellen haer
Secretaris,
Boden, &c.

hebben groot gebreck in onsen Heemraetschip van Delflandt, als onse goede luyden van Delflandt aengebrocht hebben, ende ons wel Condis, ende wy by onser goeder luyden Rade geordonneert ende geset hebben: Heeren Philips van Polanen. Gerrit van Egmonde, Willem van Naeltwijck, Dirrick van Hodempijl, ende Dirck van Cattendijck, onse Heemraders van Delflandt te wesen, alsoe lange als zy leven, ende wat dese voorsz Heemraders koeren, of wijzen by hoiren Eede, tot ons Landts oirbair, Dair en sullen wy, noch niemant, jegens seggen: ende wairt datter eenigh oflijvigh worde van dese voorsz Heemraden, Soe souden die Heemraders ander kiesen, ende Eeden, sonder wederseggen van ons; voort soo hebben wy gegeven, ende geven mits desen openen brieve onse Heemraders voorsz, of die naemaels wesen sullen, niet te versetten, noch of te doen, alzoec als voorsz is, Ten wair of eenigh van onsen Heemraders voorsz, of die naemaels wesen sullen, alsoe teeder van ouden, of van siekten wairen, Dat hy dat by sijnen Eede name, dat hy ons, noch ons Landts oirbair niet en waire, soe mochten die Heemraders eenen anderen kiesen; als voorsz is, ende wairt, dat onse Heemraders voorsz scheelden in den kiesen; dats te verstaen, wair die meeste in eenigh wairen, dair soude die koere gaen, ende waert dat zy gelijk wairen, soe souden wy eenen overman wesen in den kiesen voorsz, ende wy willen, datmen niemant Heemraedt kiesen en sal, noch Eeden, hy en es gegoet tot vijftigh morgen Lants toe, binnen der Heemraetschip, ende woonachtigh binnen der schouwe van Delflandt voorsz, ende soe wiemen kiest, dat hys hem niet weren en magh, op sulcke boete, als onse Heemraders daer of wijzen sullen, voort soe sullen onse voorsz Heemraders schouwen ende Recht doen, die nu zijn, of namaels wesen sullen, mit onsen Bailliu van Delflandt, als hys toe vermaent woirt, Ende wairt, dat hy dan niet en quame, ende zis te doen hadden, soe mogen onse voorsz genoemde Heemraders eenen Dijk-grave setten van hooren gefellen, dair zy mede schouwen, ende Recht doen, sonder misdoen jegens ons, op die tijdt, voort zoe sullen onse voorsz Heemraders selve setten, Clercq, Booden ende Schutters, by hoiren Eede, tot ons Lands oirbair, ende anders niemant, ende om dat wy willen tot eeuwigen dagen alle desen voorsz punten wel ende wettelijcken gehouden hebben, van ons, ende van onse nakomelingen, onse Heemraders voorsz, of die naemaels wesen sullen, Soe hebben wy desen Brief open bezegelt mit onsen Zegele. Gegeven in den Hage xx. dagen in November in 't Jaer ons Heeren Duysent drie hondert een-ende-tnegentigh.

Naer collatie accordeert met 't Origineel Privilegie ter Secretarie van Delflandt gansch gaef, ende ongequest berustende, huyden den vj. Februarij xvjc. een-ende-vijftigh.

Ende was onderteyckent

CORN. DE JONGE.

Met dit Privilegie is dan een vasten gront gelept op 't subject van 'tberkiefen der Hooge Heemraden/ zijnde zedert die tijd een beter gestabiliteert Collegie geweest als wel te boozen/ booz welke gunst sy oock niet ondanckbaer willende zijn/ tot een onsterffelijcke erkentenisse de gewoonte onderhouden/ van een ygelijck d'eerstemael met haer ter maeltijd komende te doen verkhensen (ter goeder gedachtenisse van den Gister Hertog Aelbrecht) uyt een groten gulden Kelck ofte Kop/ daer toe specialijck gemaecht/ en oock de naem voerende van den Hertogh booznoemt. Kopende de bewaernisse van de Privilegien en Chartieren van de Heemraden van Delflandt is'er een uytspreeck in de Fransche tale van Hertogh Philips van Bourgongien, by-genaemt de Goede/ in dato den 7. Mey des Jaers 1453./ waer by de Vorst verstaet dat sulcx altijd binnen de Stadt Delft moet geschieden. En Keiser Carel V. heeft (onder andere Privilegien den 26. Junij 1536. aen de Stadt verleent) gewilt dat Bailliuwen en Heemraden van Delflandt hare Recht-dagen houden sullen binnen de Stadt Delft tot zijn wederleggen toe. Men d'andere kant soo is op den 22. Novemb. 1645. by de Heeren Burgermeesteren deser Stadt goet gebonden ende geresolveert dat men voortaan in de Verpachtingen van des Stadts-middelen de Heeren Dijkgraef en Hooge Heemraden van Delflandt en haer gevolg/ by soude stellen van Stadts-accijzen/ ober 't geene binnen het gemeene Landts-Huys van Delflandt/ staende binnen dese Stadt/ sal werden geconsumeert/ by de gemelte Heeren van Delflandt en haren gevolge*. Dit booz dees tijd genoegh zijnde belangende 't Collegie van Dijkgraef en Heemraden van Delflandt/ mitsgaders des selfs gemeen Landts-Huys/ fullen wy nu voort treden tot

Hant vesten van Delflandt moeten binnen Delft bewaert werden.

Baillui en Heemraden moeten haer Recht-dagen binnen Delft houden.

Vrydom van Stads-accijs, in't Gemeenlands-huys Delflandt.

*3 Memoriael boek van Burgermeesteren f. 189.

S T A D T S D O E L E N.

Edoch al-cer wy de selve beschryben / zal wel nodigh zijn dat booz af sprecken vande Schutters selve / om wiens oorzaeck de Doelen zijn opgerecht. Van d'oude gebuycken deser Schutteren heb ick by niemant beter bescheyt gebonden als by Hadrianus Junius, in sijn Latijnsche beschryvinge van Hollandt / die hy in't Jaer 1575: heeft uytgegeven/ en Emanuel van Meteren in sijn wel-bekende Nederlandtsche Historie / welckers beyder woorden elck op sijn plaets by-bzengen sullen; den eersten spreekt in 't Latijn aldus: *Illud operae praeium est scire, singula Hollandiae oppida. pro suis opibus & pro loci conditione, honestissimorum, quique opibus mediocribus instructiores sunt, civium centurias in certas classes distributas habere, quos robora & nervos Reipub. dicere liceat, Sagittarios communi nomine appellant, siue illi balistis arcubusque chalybeis spicula fundunt, siue acernos arcus ducunt, siue manuarijs tormentis sclopisque plumbeas pilulas spargunt. Quibus olim pro insigni vestis erat bicolor, adiecit argento emblemate, qui vestitus honos eos a plebe cecernerat.*

Kopende d'oude herkomen en oorsprongh der Schutteren.

*vestitus plarisque oppidis obsoleuit, emblematis alicubi durat. Horum quidem admodum apud Romanos evocatorum militiam fuisse honoratiorem antiquitus constat; quum singulae civitates Principi in armis praesto aderant, delectu ex his habito. hi si exercitus mercenarius ducebatur, Triariorum locum tunc tuebantur. At nunc si usus postulet, ad comprimendam seditionem, ad arcendam hostilem incurfionem armati adhibentur, vel si ornandus sit Principis aduentus, vel noui inauguratio decoranda, tum verò honoratæ custodiæ ac solennis vicem praestant.** 't Welck in deser boege vertaelt kan werden. Dit is de pijn waerdt te weten, dat alle de Steden van Hollandt, naer haer macht, en gelegentheyt vande plaerse, eenige Compagnien van de voornaemste en vermogenste Burgeren in seeckere Rotten hebben afgedeeld, diemen de macht ende senuwen van het gemeene best, wel mochte noemen, sy heeten se gemeynlijck Schutters, 't sy dat se de Voetbogen spannen, of de Handt-boge trecken, ofte met eenige soorten van Bullen of Schiet-geweer uyt de handt omme gaen. Sy gebruycten eertijts twee-verwige Rocken tot een Levreye ofte ken-teecken, misgaders een Silver Blasoen, welck Eeren-kleedt haer van 't gemeene volck onderscheyde. Het Kleedt houd nu in meest alle de Steden op, het Blasoen blijft nocher gens in 't gebruyck. Het is van outs bekend dat hun opbod en dienst al tijt seer eerlijck is geweest, gelijk by de Romeynen, wanneer alle de Steden met haer uytgelesenste volck den Lands-heere in de Wapenen by-stonden. Dese bestoegen de plaetse der voornaemste als het Leger te Velde trock. Nu werden se in Wapenen gebracht als het de noodt vordert om op-loop te stillen, en Vyandlijcken in-val te keeren, of ingeval de Graef in te halen is, of sijne Inhuldige te verheerlijcken, dan bekleeden sy de plaetse van een eerlijcke en statelijcke Wacht. En waerlijck na alle bescheyden en ken-teecken van de boozgaende eeuwen sijn dese Schutterpen in haer begin en eerste instellinge seer wepnig in getale en niet dan van d'alder uytgelesenste der Burgeren geweest. Dr. Dirck Velius, in sijn meer-gemelte Chronijck van Hoorn schrijft op 't Jaer 1440. dese woorden: Dit Jaer begonstmen eerst tot Hoorn, als oock in d'andere Steden van Hollandt en West-Vrielandt, d'oeffeninge vande Krays-boge, als oock van de Handt-boge by der handt te nemen, uyt welcke geselschappen (na mijn vermoeden) naderhand onse tegenwoordige Schutteryen gekomen sijn. Maer ick sal bewijzen dat binnen onse Stadt Delft (die wel-er de grootste en machtigste is geweest van gantsch Hollandt*) al meenichte van Jaren te booren soo een geselschap van uytgelese Burgers / Mannen van Wapenen / heeft gehad / als blijkt by seecker Oude Ordonnantie / by de Magistraet deser Stadt t'haren behoube gemaect / die ick (om d'antiquiteyt / en dat sy gelijk als aenwijsende is de fundamenten / waer op de naermaels gevolgde Ordonnantien vande Schutterpen sijn gebout) alhier den Leser mede deelen sal.

* Iun. Bas.
Cap. xvj. p.
mibi 231.

Oude maniere van Kledie der Schutteren.

Sy waren als de Lijf-guarde der Grauen.

In haer aenvangh seer weynigh in getal en ontrent wat tijden begonnen hebben.

* Siet Lowan p. 60. en 86.

I.

WY Schout, Schepenen, ende Raetsmannen van Delft, Doen condt allen luyden, soo den jegenwoordigen, soo den toekommenden, Dat wy gegeven hebben, ende geven by consent der Vroetschap van Delft, den hondert Schutters van Delft, elcke Schutter vier pont Hollants 's Jaers payments, Ende dat gelt sullen wy reycken en betalen die Raetsluyden die nu zijn, of namaels wesen sullen vander Stede gueden, alle laer te Mey; Voort wanneer eenige reyse valt ofte Ommeganck binnen der Stede, daer die Schutten toe geboden sullen worden, Soo sal een yegelijck Schut die dan komt ende reyset als voorsz, hebben 't gelt tot een mengelen Wijns, Ende wanneer die Schutters Heervaert varen van der Stede wegen, Soo sal elck Schut die uytvaert, hebben een paer Schapen-hantschoen van der Stede voorsz, om menigen trouwen dienst die zy der Stede gedaen hebben ende noch doen sullen, Ende uyt deser Schutterije en sal niemant mogen komen, ten waer dat sake, dat hy oflijvigh worde, of veroude, of verarmde, of ontpoortert worde, of hem soo onredelijcken regeerde, dattet die goede luyden van den Gerechte, ende die Hooftmans metten Coninck met reden uytsetten mogen, ende eenen goeden bescheyden man daer weer voor insetten mogen.

Wat yder Schutter jaerlijcx, en by op tocht uyt Stads goederen genoot.

wanneer yemant ontschuttert wert.

II.

Voort wes redelijke Ordonnantien ende Keuren die de Hooftmans metten Koninck by den Schout en by den Gerechte Ordonneren ende keuren, die sullen duyren een Jaer lanck; Ende soo wat boeten die Schutters onder henluyden in heur Schutterije verbeuren, die sullen die Hooftmans met haren Coninck, ende metter Stede-bode inhalen, wanneer sy willen; Ende soo wie den Hooftman, den Coninck, ofte der Stede-bode voorsz, quade woorden gawe, of in eenige punten daerom misseyde of misdede, dat waer op een boete van negen ponden, een derdendeel den Heer, een derdendeel den Gerechte, ende een derdendeel den Schutters, ende voort te beteren by Schepenen, ende die boeten sullen die Hooftmans inhalen als voorsz is, ende zy sullen ontfangen van den Raetsluyden tot elcken Schutter vier pondt 's Jaers als voorsz is.

d'Ordonnantie by haer op approbatie vande Weth gemaect, hadde kracht een laer langh, en hoe sy de boeten executeerden.

III.

Voort wanneer die Stede eenige Schutters te doen heeft, ende 't Gerecht, dat den Hooftman laet weten, Soo sullen sy onder malkander kavelen, alsoo veel Schutters als hem die goede luyden van den Gerechte te weten laten, ende zy begeeren: Ende soo wie eens gecavelt heeft, ende hem die reyse gevallen is, die en sal niet weder cavelen voor die tijdt dat zy alle gecavelt hebben, ende elck een reyse gevallen is, ende soo wie zijn Cavel versate, ende binnen mercke waer, hem en lette sonder lange nootsaken, dat waer of hy ons liefs geduchtichs Heere van Hollant ende der Stede voorsz haer gebodt gebrake ende ongehoorsamgh waer, sonder argh of list.

Wat assistentie sy de Magistraet schuldig waren, 'twelck by cavelinghen tour beurte most geschieden.

IV. Voort.

IV.

Yder Schutter moft sijn eygen geweer hebben. Voort sullen die hondert Schutters die nu zijn, of namaels wesen sullen, bereyt wesen der Stede voorz in allen reyfen die de Stede te doen magh hebben, met haren bogen, ende met haren eygen harnasch by te staen, ende uyt te reyfen.

V.

Wapenshouwingh, ten minsten eens smaents. Voort sullen die Hooftmans metten Coninck schouwen tot elcker maent, oft soo dicke als zy willen, ende soo wie zijn bogen ende zijn harnasch dan niet bereyt en hadde in goeden raecke, ter Stede behouf, die soude verbeuren een Pont jegens den gemeynen Schutters, in te halen als voorz is, Ende scherp schut sal hem die Stede leveren in allen reyfen, daer sy vander Stede wegen varen sullen.

VI.

Nopende haer Kledyc. Item Papegay schieten. Voort sullen sy alle jare Pallueren doen maken gelijk, ende die Papegay schieten tusschen Mey-dagh ende St. Jacobs-dagh.

VII.

Als de Banierre waeyde, waren sy alle gehouden de Magistraet te assisteren. Voort waert sake dat die Bannieren van Delft op die straten quamen, Soo gebieden Schout, Schepenen, ende Raedt der Stede voorz, al den voorz Schutters, dat zy dan by den Gerechte komen, om 't Gerechte te stercken, ende onrust te helpen benemen, Ende soo wie dat niet en dede, ende binnen der Stede waer, dat soudemen hem alsoo doen ontgelden, dat hem tot anderen tijden een yegelijk hoeden mochte.

VIII.

Het stellenen veranderen van de Hooftmans aen wie stont, en hoe reekening te doen. Voort sullen die goede luyden van den Gerechte metten Coninck ende metten ouden Hooftmans, die nieuwe Hooftmans kiesen, ende setten alle Jaers vier nieuwe Hooftmans, die der Schutters gemeen goeden ontfangen ende bewaren sullen, Ende die Oude Hooftmans, sullen die nieuwe Hooftmans rekeninge doen vander Schutters goeden voorz.

IX.

Interpetatie van dese art. bleef aen de Magistraet. Voort waert dat sake dat hier eenigh gescheel in geschiede, dat soude staen tot des Gerechts verklaren, In kennisse der waerheyt soo hebben wy dese hantveste uythangende bezegelt met onse Stede Zegel ter sake voorz. Gegeven in 't Jaer ons Heeren Duyfent drie hondert seven-entnegentigh op St. Jans-avont nativitatis.

Enige beschryvingh van de Heyrvaerten in 't eerste artikel vermolt.

* Vide philip. Comin. de rebus gestis Ludov. XI Reg. Gall. &c.

In het eerste Artikel wordt gespecificeert wat yder Schutter genoot/wanneer hy ter Heyrvaert voer. Met dese oude Heyrvaerten waren de Steden onder de Graven al seer belastende bezwaert/vermidts de Schutters meest alle op moesten om ter Heyrvaert te trecken/ eer dat men het gebuyck hadde van op den Crommel-slagh/ uyt het gemeene volck/ Artygsluyden aen te nemen/ 't geen men houdt/ dooz Hertogly Carel van Bourgongien, hy genaemt de Stoute/ hier te Lande eerst ingeboert te zijn*/blijvende daerom de Schutters van de Steden ebentwel niet byp. 't Heyr ofte Leger daer de Graven van oute

outs mede ten Oorlogh trocken / wiert gefozmeert upt de Edelen ende de Steden. De Edelen moesten op als Vassalen ende Leen-mannen / ende die waren upt kracht van Hulde gehouden met behoortlike wapenen ten dienst op te trecken / ende na de waerde van haer Leen / seker getal van gewapende mannen / soo te paerde als te voet op te brengen. De Steden ende Vysheden die sonden hare Poozters ofte Burgers / 't geen dan op de Schutters meest aen-quam / die geordonneert wierden haer by het Heer te voegen. En hoe lofsijck sich d' onse in veele en verschepte occasien ten dienste van het Vaderlandt gedragen hebben / vindmen in d' oude Chronijcken van Hollandt menighbuldigh aengeteekent / waer van breeder by andere gelegentheyt. In het sesde Artikel van de boozgaende Ordonnantie werdt gesproocken van Palluren / 'twelck sodanige Lebzeppen / 't zy van Kocken / Boners en andere Habijten van eere waren / als waer van de woorden Junii melden / dat sy tweeberwigh ofte van tweederley coleuren mosten zyn ; gelijk men in d' oude Chronijcken leest dat in die groote Heer-baert van't Jaer 1474. onder meer-gemelte Hertogh Carel van Bourgongien / booz Ruys in 't Bisdom van Ceulen / de Steden van Hollandt / aldaer sonden haer volck van wapenen, Poorteren, en Soudenieren, met diversche kledinge elck van sijne Stede over 't Harnas, en dat de Ruysers sulcx ziende al spottende riepen / de winter komt, want die Bonte-krayen komen in 't Landt *. En by al dien onse Delbenaren / die (volgens aentteekeninge van Aper Melisz, doen ter tijdt zijnde in de Regeringe van de Weth deser Stede) derwaerts trocken / onder 't belepdt van de Capiteynen Johan van den Bouchorst ende Claes van Bleyfwijck, hare Pallueren hebben gehad (gelijk apparent is) na de Coleuren van Stadts-wapen / soo en hebben die van Ruys met haer roepen niet t'eenemael ongelijk gehad. d' oude kring-wapenen van de Schutters plagten Bogen te wesen / als daer waren Voet-bogen, Kruys-bogen, groote Windaes-bogen, Handt-bogen, diemen oock wel Flics-bogen noemt. Doch naer d' inventie van't Bus-poeder zijn eerst de Haecks en Coluvren, die men nu Doel-bussen noemt / en naderhandt de Musquetten, Roers, ende Pistolen in de plaets van de Bogen ten Oorlogh in gebuyck gekomen. Naer het geweer daer sy mede om-gingen wierden sy verdeelt en met bysondere namen onderscheyden. Van die van de Voet-boogs bindt men gewagh in diversche Artikulen van d' aentteekeninge over den opbouw van de Nieuw-Kercks-toorn gehouden / en hier boven gemse-reert : als booz eerst in 't negende Artikel / dat sy in 't Jaer 1411. haer Nuttaer in die Kerck hebben opgerecht en St. Jozis toegewijt *. En op t sebentigste Artikel staet genoteert dat sy de jaerlijcsche subsidien / by de Magistraet / haer / tot oefening van de wapen-handeling / toegelept / booz twee Jaren vergunden tot opbouwning soo van de boorz Nieuwe Kercke als van der Minder-Boederen Clooster. * En arti-

Vytleggh van het seide Artijckel, belangende d'antijcxse methode van kledyen der Schutters.

Schets-woorden daerover in't belegh van Neuys.

* Oude Chron. van Holl. Div xxx. Cap. 64. of Gouth. f. 503.

Wat soorten van Wapenen de Schutters van outs plegen te gebruycken.

De Voet-booch-schutters van outs hier te Delft seer bekend.

* Siet p. 199.

* Siet p. 207.

^o Sies p. 210.

Andere voor-
ten van
Schutters,

* Ordonn.
Schutterye
d'anno 1580.
art. 7.

Doelens
Naems oor-
spronck,

Als mede van
t'Papegaey-
schieten,

kel 90. sepdt / dat sy haer vooz-gemelte Nutaer cedeerden aen de Kero-
rijckers/en met haer Ornamenten na d' Oude Kerk verhuysden. * In
de gedruichte Ordonnantie van de Schutterpen deser Stadt vanden
Jare 1580. werd behalve de voozgaende / oock vermeld van die van
de Haecx ende Cloveniers *. De Haecxen waren seer zware en meer
als dubbelde Musquetten / die men in de Schiet-gaten van de Wal-
muyzen vast haeckten / om de weer-om-sfeuyt te breeken / zijnde he-
dendaegs vooz't vermenigbuldigen van 't Canon wat in ongebruyk
geraecht. De Coluvren (daer van de Schutters die daer mede om-
gingen de naem van Cloveniers boerden) zijn oorspronckelijck van
een Frans woord / beduydende soo veel als een Busse ofte Koer / ge-
lijck 't self de in die beteekeningh in d' Oude Chronijck van Hollandt
dickwils gelesen word. Om nu den Schutters in de handelingen
van hare Wapenen ten allen tyden te oefenen en de hemnisse van dien
te doen onderhouden / wierden de Doelen op-gerecht by sommighe
Schutters-hoven, by anderen oock wel Schuts Boomgaerds genaemt/
als zijnde die meerendeels met Boomen ghelijck vermaeckelijcke
Hoven beplant. Het woord Doel schijnt sijn oorspronck genomen te
hebben van het principaelste subject en reden tot welckers eynde dese
plaetsen sijn bequaem gemaect / te weten niet alleen om de Schut-
ters met haer geweer wel en ordentlijck te leeren om-gaen / maer oock
Doel te schieten / dat is eenig ding 'tgeen men beoogt en daermen na
micht ofte na Doelt / net en recht te leeren tressen / gelijkmen het
betwerp ofte oogmerck daer men na schiet oock den naem geeft / van
Doel-wit, Doel-pen, en soo voozts; En om den Schutters in dese
Doel-schietende oefeningen moet te geven / en dat vooz allen blijcken
mochte / wie dat in desen allermeeft toe-genomen hadde / soo wierd
't Papegaey-schieten in geboert / gelijk daer van oock in 't self de Ar-
tikel van de voozgaende ober-oude Ordonnantie gesproken werd. Dese
Gapen wierden gestelt op seer hooge Stengen ofte Masten / en die de
self de allereerst met sijn scherp ofte loot sodanig wist te tressen dat hy
van hoven nederwaerts quam te stozten / wierd / behalven de winste
van de praemien en pypsen daer toe staende met den Titel van Schutters
Koning gequalificeert / en die dat drie Jaren verbolgens dede / wierd
met de naem van Schutters-Keyser verheerlijcht. Van outs geschie-
de dit met allerley soorten van Bogen / en upt d'emulatie en aenprij-
keling die sy hadden om malkandec t' overtreffen / soo schijnt upt dit
volgende Extract / dat sy haer by tijds elck om best hebben geoeffent
en geprepareert.

S Coudt Scepenenende Raide der Stede van Delf, mitten Coninck ende
vier Hooftmane vander Scutterye vanden Voet-boge, hebben ge-
kuert ende doen gebieden, dat niemant en schiet in die drie lange stuc-
ken inden Doel, dan met grote Windaes-bogen op ses stuyvers, half den
Heer

Heer en half Sinte Joris Gilde rechtveoert of te halen, ende niemant en moet schieten in die kleyne Doelen, dan met Reys-bogen op te selve boeten, ende dit sal mogen bekueren den Doel-bewaerder op zynen Eed, ende men sal den Doel-waerder hier op Eeden dit an te brengen. *

* *Geentra*
heert wys een
over oude Or-
donnantie
absg. die &
Consule.

Uyt dit artijckel (behalven d'oude hoedanigheyt en onderschept van de Doelen dier tijde die daer uyt na te speuren is) schijnt nebens de boozgaende oude Ordonnantie oock af genomen te konnen werden / dat de gantsche Schuttery tot het Dapegaep-schieten wierdt geadmittleert / 'twelck mede niet anders en kan verstaen werden uyt het 15. artijckel van de gedruckte Ordonnantie des Jaers 1580. daer gesegt werdt : Item alsoo overmids in langen tijdt by den Schutters voorfsz niet opwaerts geschoten is, soo datse geen Schutter-Koningh en hebben, dat daeromme d'eerste gelegender tijdt, by consente van de Heeren vande Weth de voorfsz Schutteryen, by gebeurte tusschen Mey en St. Jacob op-waerts schieten sullen elck een Jaer naer d.ander, &c. Maer naderhand het getal der Schutteren grootelijcx vermeerderende ende den hoop soo merckelijcx toe genomen zijnde / is dit schieten om prijs alleen booz d'Officers / met by-boeginge van eenighe boozname Lief-hebbers van die Exercitie gehouden geweest / welckers Collegie men hedendaegs de Confrery (dat is gebroederschap) noemt / en booz soo verre ober - een - komt met het geen de boozgemelte Emanuel van Meteren, daer van segt met dese woorden : In de Nederlanden is van ouder herkomen een loslijck gebruyck, dat elcke Stadt, Vryheden ofte groote Dorpen, eenige Gulden ofte Gilden (dat zijn Broederschappen) opgerecht zijn geweest, die haer op seeckere dagen oeffende in Wapenen als Schutters, met de Voet-boge, met den Hand-boge ende Schermers met alle manieren van Wapenen : Ende in onse Vaders tyden zijn oock Buffen-Schutters op gerecht. Dese dienen niet alleene tot beschuttinge en defensie van haer Stadt, maer oock tot een Garde ende Lijf-bewaringe van den Princen ende Lands-heeren, daer toe sy ge-eet en geswooren waren, in stede van Hellebaerdiens die hedendaegs de Princen gebruycken, dese moeten elck in sijn Stadt den Lands-heeren dien dienste doen, en de wech rydende hem geleyden tot in de naeste plaetse. Een wepnig lager vervolgt hy noch / in tyden van Pays werden onder de Steden van dese Gilden pryfen op gestelt van kleyne waerde (om matigheyt te toonen) daer toe sy de Gilden van haerder gebuyren Steden noden, om met haer die pryfen, met best te schieten, ofte in andere Wapenen te oeffenen, te gewinnen. Die Stadt, die dat gewon, was gehouden ter gelegender tijdt, die weder op te stellen, ende hen gebuyren te nooden ofte bidden. * Dus verre E. van Meteren : En na dat uyt d'outste Leden van onse Delfsche Confrerpe soo nu en dan hebbe verstaen / soo zijn sy in dergelycke occasie dichtwils uyt

Getuygenisse
E. van Meteren, nopende
d'oude Neerlandtsche Schutterien en haer oeffeninge

* *Em. v. Meteren*
I boeck
fol. 26. versu.

geweest emberschepde malen met premie weerom gekeert. Haer oeffeninge werd seif by publycke acten van de Magistraet met de by-naem van Ridderlyck genoemt / als blyckt by d' Ordonnantie van de Doelen in dato 26. November 1589. welckers booz-reden luyd als volgt.

Oude achtbaerheyt der Doelen.

Alfoo die Doelen binnen deser Stadt, mitsgaders die Doel-huyfen der selver, van ouden tyden tot genen anderen eynde sijn gedeftineert als tot die Ridderlycke exercitien ende oeffeningen der Schutterye, ende dat daeromme deselve tot gene insolentie ende onregeltheyt, als van Dronckaerts gelagen, tuyschen ende speelen, behooren mis bruyckte se werden, tenderendeniet alleen tot oneere vander Stadt ende vander Schutterye, maer oock mede tot seer quaden exemplen, dat in sodanige publycke plaetsen ende Huyfen alsulcke onregeltheyt soude worden getolereert.

En reglement daer uyt ontsaen.

Verbot van enyicheryen, en dobbel-spelen, mitsgaders dronckaerts-gelagen.

Voor wien aldaer mocht werden getapt.

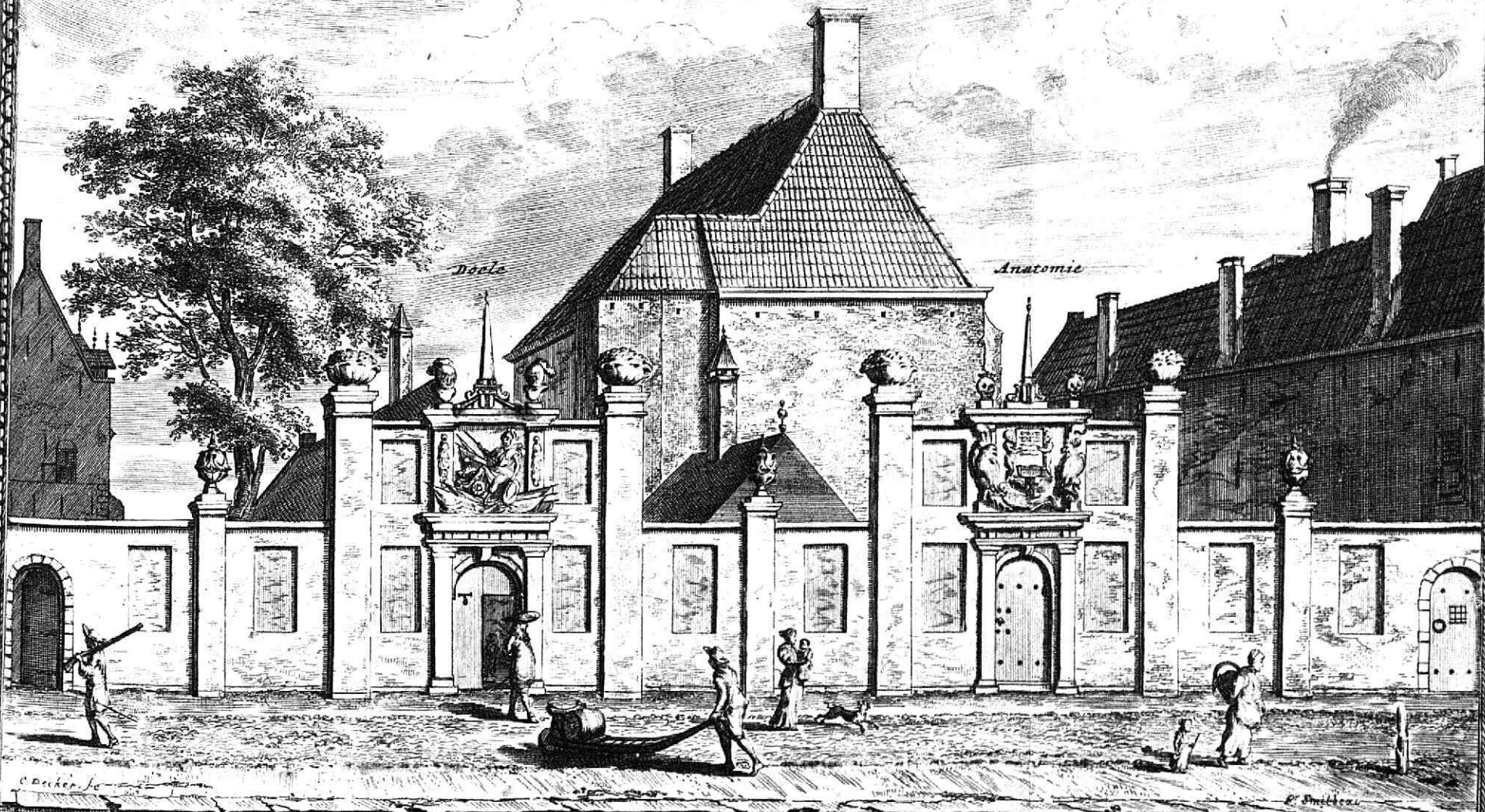
Hoe laet men daer verblyven mochte.

Uyt dese Inleydinge is dan af te nemen 't oude aenstien en d'achtbaerheyt van de Doelen om welckers respect en reputatie t'onderhouden / verbolghens wierdt gheordonneert. Eerstelijck dat booztaen aldaer niet anders dan alleenlijck de Ridderlycke exercitie ende oeffeninghe vander Schutterye mochte gebuyckert werden / nakomende die Ordonnantien daer op gemaeckt en inde boozsz Doel-huyfen hangende: over-sulcx geinterdiceert werdende allen anderen Speelen met de Schutterlycke oeffeninge geen gemeenschap hebbende / booznamentlijck allerley Spel met Caerlingen / Kaere-speelen / Cupsscherpen en Dobbel-spelen. Boozsz wierdt verboden dat aldaer geen Dronckaerts gelagen geset / nochte andere t'samen-komste van dzincken en klincken nochte eentig onbehoozlijck Regiment soude mogen werden getollereert. Daer benebens oock dat binnen der boozsz Doelen ende Doel-huyfen niemant anders geset ofte getapt soude mogen werden als gequalificeerde Personen / binnen ofte buyten deser Stadt woonachtich / den Schutters ende Schutters geweest zijnde / ofte die aldaer quamen met een ofte meer Schutters bergeselschapt. Boven dien dat niemant van wat conditie ofte qualiteyt hy was die den boozsz Doelen soude willen frequenteren / vermogen soude / van den eersten Martij tot den uytganch vande Maent October / des avonts naer de klokke thien upren / ende vanden eersten Nobembz is tot de expiratie des Maents February des avonts naer de kloek acht upren te blyvensitten dzincken / maer gehouden sijn / hem in alle modestie ende geregeltheyt te dragen / oock dat de boozsz gesette upren geslagen zijnde / niemant by den Doel-knechten ofte iemant van hare Familie ingelaten / geset / noch getapt mochte werden. En dit alles op seckere boeten daer toe gestelt / 't welck gepubliceert wierdt met de groote klokke van't Stad-huyf / op den 26. November des Jaers boozsz. Dese Doelen en Doel-huyfen schynen uyt alle booz-geallegerde artijckelen van oude Ordon-

STADTS DOELE en ANATOMIE

ofte ontbedkamer voor de Chirurgijns, Eertyts te samen

T' MARIE MAGDALENNEN CONVENT.

C. Becker sculp.

J. Smittenaar

Ordonnantien deser Stadt meer als een geweest te zijn / gelijk sy ook laetst vooz dese noch twee zijn geweest / in de Straet daer van de naem behoudende den Doel-straet ; dese wierden onderscheyden met de naemen van Oude en Nieuwen Doele, zijnde van aile bequame gelegentheyt na den eysch wel voozsien / tot dat sy beyde dooz dien vermaerden Donder-slach van Delft / te weten het op-springen van 's Landts Kruyt Magazijn inden Jaere 1654. nevens een menichte van andere particuliere Hupsen / tot groot nadeel van de Stadt en de goede Ingesetenen van dien / ganschelijcken sijn verdestruuert en ten gronde toe berdelgt / in-voegen nodich is geweest van nieuws af aen een ander Doele op te rechten / gelijk eer-lange daer na tot koste van de Stadt oock is geschiet / achtervolgens het 30. artijckel van de nieuwe schutterlijcke Ordonnantie des Jaers 1655. luydende.

Hoe veel Doelen van outs alhier en waer gebleven.

Ende alsoo de twee Stadts Doelen door den ongeluckigen slach van 's Landts Kruyt-huys op den twaelfden October 1654. gesprongen, by na als tot den grond toe geruineert sijn, ende wel nodich wesen sal dat de Schutteryen van een anderen bequamen Doele voosien werden, soo sullen de Heeren Burgemeesteren tot laste vande Stadt, buyten kosten vande Schutteryen wederom een anderen bequamen, ende aensienlijcken Doele doen op-timmeren, sulcx tot exercitie, ende conservatie vande Schutteryen, ende Stadts eere vereyschen, ende van node sijn sal.

Aengaende een nieuwe Doele op te rechten.

Tot dien eynde is van by d' Achebare Magistraet de plaets verkooren in het eertijts geweest de Marie Magdalene Clooster niet verre daer van daen gelegen / en laetst gebuycht zijnde tot een Gast-huys der Pestelingen / als nu (gelijk gehoozt hebben) buyten de Stad verordonneert *. Dit gesicht dan tot een nieuwe Schutters Schole ofte Doele geappropieert zijnde / werd des selfs gelegentheyt dusdanigh bebonden / vooz af een groote vooz-plaets met een cierlijck muuz-werck van de gemeene straet af gescheyden / boven welkers doozgang ofte Doozte men siet d'afbeeldinge van Bellona Godinne van den Oozlog omringt met allerley Krijgs-geweer en Wapentuyg / onder anderen oock voozsien zijnde met de Speer ende het Schild van Pallas, Goddinne van de Wijsheyt / te kenneu gebende dat de Wapenen met de Wijsheyt moeten gecombineert en t'samen geboegt sijn / of dat men andersints daer niet goets van te verwachten heeft. In het Principale gebouw ofte Doel-huys self vertoonen sich drie seer groote Zalen vervolgens achter den anderen / alle / op een groote ruymte en open plecke (met Galeryen en beplante wandel-plaetsen / ordentelijck gerangeert) haer uytzicht hebbende; de eerste / van de blauwe steene bloer / genaemt de blaekwe Zael / in welke men d'afbeeldingen der uytsteekkenste Bevelhebbers / en oock eenige geheele Corporaelschapen ofte Rotten Schutters by een / na tijts wyse gekleet / konstig geschild-

Situatie van dien.

* Siet boven P. 508.

Als mede des selfs beschryvinge soo van buyten als binnen.

schildert met vermaeck kan besien; onder anderen is'er een / 'twelck dooz den vermaerden en konst-rycken Meester Michiel Mierevelt, wel-eer gedaen / en in voorszgelte Slach ganschelijck verbyzset en in meenichte van stukken geslagen zijnde / dooz de goede voorszge van de Heer Jacob Delft Zalg: in sijn leven Raedt en Raden-meester deser Stadt / en des voornoemden Mierevelts Dochters Soon / seer kunstig weder aen een gebragt en alhier herstelt is / zijnde jammer dat tot onderhoudinge der geheugnisse en geneuchte der afkomelingen de namen deser afgebeelde Liefhebbers niet daer by zijn gestelt / de traditie van dien by versterf soo langts soo meer verloren gaende. De tweede Zael / die men de geschilderde noemt / is seer aenstienlijck / zijnde de Muren tontsom allerwegen op sijn Italiaens in Fresco ofte natte Malck geschildert dooz den vermaerden Leonard Bramet, alles slaende en passende op de gelegentheyt van de plaets. De derde Zael is de Officiers Zael ofte die van de Confrery / daer d'Officiers doozgaens oock leden van zijn / als zijnde dit Collegie eygentlijck tot haer oeffening in trein gebleven / hier vergaert des noots den Krijgs-raet / van welckers bewint en gesach hoe verre is streckende / sullen wy in het derde-deel / spreekende van de Politie ofte maniere van Regeringe deser Stadt / verhandelen. Benevens dese Zael is een soo bequaent en wel geproportioneert Schiet-stuck als ergens te vinden is daer alle Maendagen des naermiddags eenige leden van dese Broederschap gehouden zijn op haer beurte te komen schieten met de Colleubze ofte Hand-buffe op seekere boeten daer toe gestelt; Dit schieten en geschiet niet opwaerts gelijk in voorszgaende tyden wanneer de belegeringen / Stozmen en Attacquen op een andere wijze en met ander ghesweert en Wapen-tuygh wierden aen gedaen en af gekweert / want d'oude Fortessen meestendeel plegende te bestaen in Burchten en Coorns / het schieten in de hoochte als doen meer schijnt te pas gekomen te hebben / sulcx na de veranderinge van saken de manieren en methoden oock verandert werdende / men nu het diameter ofte lijny-recht schieten beter ten propooste vind. Het Doel-wit werd dan gestelt op een behoorlijckhe distantie de hoochte omtrent van een gemeen mans borst; en eens 's Jaers / te weten den eersten Saturdach inde Maent October werd in plaets van 't al-oude gebruik van 't Papegaep-schieten nu na de Gans geschoten / dewelcke werd vast gehecht aen een ronde Schalie ofte Lepje / ter groote van ruim een silbere Ducaton / 'tgeen met wit papier overkleet zijnde tegen een zwarte lap werd gestelt / om van verre uyt het schiet-stuck bequaemlijck gesien te kunnen werden; op dese Doel-schietende oeffeningen is een formele Ordonnantie by de Magistraet self gemaect al in den Jare 1617. bestaende in een-en-twintig articulen en d'ampliatiën daer toe horende / noch hebendaegs ter plaetse ten toon gehangen en punctuelijck geobserveert werdende / tot voorszominge van alle confusien en onordentelijckheden die onder het

beschryvinge
van de Con-
frerie en haer
maniere van
schieten.

Ordonnantie
op't Doel-
schieten.

Het schieten andersints soude mogen hoerden gepleegt by d'ontuchtigen; zijnde vooz al oock voozsien tegen 't ydel en lichtbeerdig spzecken 't geen den Mensch mispzijslijck ofte onschutterlijck mochte geoordeelt werden / oock isser geprecabeert / soo veel doenlijck / tegen alle voozballen van ongeluck en wel vooznamelijck dat niemant tot het schieten sal mogen aenleggen vooz-en-al-eer de gewoonlijcke seynen van't klinken met de Bel en anders is gedaen / ten eynde den gezworen Wijser by het loit staende (die oock sijn contra seyn moet doen) sich by tijds soude konnen verbergen en oock niemant anders van curieuse kijckers onverhoets soude mogen werden gequetst ofte gedoot / daer is oock tot meerder voozsichtigheyt een water-gracht gedolven / streckende van't eene eynd tot het ander daer de schoten langs passeren / zijnde de self de noch daer-en-hoben met een Hegge bande gemeene wandel-plaetsen afgesondert / echter by aldien per avonture ymant na de gedane teekenen wierde geschoten / soo is by Keyser Carel al geordonneert dat den Schutter noch de sijnen / noch sijne nakomelingen des-wegen niet aanspreekelijck wesen sullen / en de laetst gemelte Ordonnantie seyd in het twintigste Artikel.

En of't gebeurde (dat Godt verhoeden wil) datter een ongeluck geschiede, soo datter binnen 't vierkant vande Doelen jemant geschoten ofte gequest mochte werden, ende datter geroepen waerd, of dat een Bus van selfs afgangh of borste, sal d'elve die sulcx gebeurt vry ende onbeschadigt zijn van alle boeten ofte lasten die den Officier daer van soude mogen pretenderen, hem van s'Heeren wegen toe te komen.

Ymant geschoten werdende na het gedane seyn werd den Schutter onstrafbaer gehouden.

De geringe misbrypcken / van d'ordze in alles niet exactelijck geobserveert te hebben / werden gestraft en gebetert met de verbeurte van een Schoe / dat is dat den gebreechige sal moeten ghedogen sijn Schoe upt te laten trecken en te stellen op de Doel-pen / tot dat elck van de segenwoordige Heul ofte Werschoot-schieters drie mael daer na geschoten sal hebben ten sy hy't redimeren wil 'telkens met de waerde van een mengele zwaer Bier. Als men na de Gans schiet / die van Schutter-koning werd / ontfangt tot vereering een silbere vergulde Medaille ofte gedenck-penning / verciert met Stadts en Doels wapenen / om sijn hals / zijnde costumelijck / dat hy des Maendaegs daer aen-bolgende / wanneer de Schutterlijcke Maeltijdt werd gehouden / met de self de oock ter Maeltijdt verschijnt; hy heeft oock al van ouwer tyden bypdom gehad van Stadts principaelste Pachten / doch hoer neer dit genot van Stadts wegen is vergunt weet ick niet / maer het is my gebleecken dat noch onlangs dese bypdom is vermeerdert / namelijck in de Verpachtingh van den Jare 1664. wanneer den omstanders wierdt gedenuntieert dat den Schutter-koning van de Handbasse alhier naer desen vooz hem en sijne familie / niet alleen by en exempt

Wat het Schoe verbeuren is.

Premie voot den Schutter-koning.

Sijn vrydom van Stadts Accijs.

* *Geextra-
haert uyt de
Verpach-
volle van
Stads acoy-
fen van den
Iare 1604.*

Over-luyden
tot sijn assi-
stentie,

Vytvaert van
d'overledene
gebroeders
en vervullin-
gen van des
sels plaetse.

Questienhoe
afte doen.

verbintenisse
tot onder-
houdinge
van de Wet-
ten deser
Broeder-
schap.

Nader be-
schryvinge
der Schutte-
rien deser
Stadt.

empt sal zijn van des Stadts Wijn ende Bier-accijs / nemaer oock van alle verdere Stadts Accijsen / soo / en in boegen als de selve byzdom by alle andere exempte personen genoten werd / Ec. * Al-er de boozsz Schutterlijke Maeltijd aengaet werden met de meeste stemmen uyt de gansche Broederschap (die gelijk den breiden Raedt vande Stadt veertigh in getale zijn) drie Ober-mannen gekoren / die benevens den Koning gehouden zijn 't geheele Jaer op alles / rakende de conservatie / welstant / eer en reputatie vande gemelte Confrerie / goet reguard te nemen / alle de te verballen breucken ende innekomen behoortlijck registreren / ende innen ofte doen innen / en des Jaers daer aen / op den tweeden dach van de Maeltijd / aen den nieuwen Koning ende Ober-luyden behoortlijcke reeckeninge doen. Want van de Broederschap afspig werdende / en het Collegie ter Uytvaert van het Rijk werdende versocht / zijn gehouden / op seckere boeten daer toe staende / behoortlijck in den rouw te compareren ; In plaetse van welcken afgestobene / met toestemminge van den Koning ende Ober-luyden / mitsgaders de Capiteynen leden van de Confrerie zijnde / een ander (uyt de gene die sich daer toe presenteren) werd verkoren. In geballe eenige questien ofte geschillen onder de boozsz Broederschap / soo op het Teeren als andere tyden / soude mogen koren booz te vallen / deselve moeten afgemaectit werden by den Koningh ende drie Ober-mannen / die daer toe sodantige personen tot haer mogen assumeren / als het haer geliest / ten ware de saecke van gewichte was / in welcken geballe den Koning alle de Capiteynen / leden van de Confrery zijnde / en de drie Ober-luyden daer ober mach roepen / aen de welke partpen haer geschil gehouden zijn te verblyben / de gedane uytspraeck t'achtervolgen / mitsgaders de geld-boete datelijck te betalen ; ende dit komt selfs booz soo verre ober-een met 't 19- artijckel van de meer-gemelte Schutters Ordonnantie des Jaers 1655. Daer sijn noch verschepe andere particuliere Wetten die by den Koning ende Ober-luyden / mitsgaders de Capiteynen en andere Officieren van de Schutterien deser Stadt eenstemmelijck geaccozdeert ende by de andere Schutteren onder de Confrerie wesende / toe gestaen ende eendzachtelijck onderteekent zijn / ende vande nieuwe aenkomende leden dagelijck onderteekent werden / omme met alle bozgerlijcke liefde ende eenighept punctuelijck achtervolgt en na gekomen te werden / onder verbant van haer personen ende goederen. Sulcx dit Ridderlijck Collegie een gansche Politie en sonderlinge Regeringe in sich schijnt te hebben ; zijnde oock uyt het boozgaende niet dupsterlijck te bemercken / 't self de soo oud te zijn als de Schutterie selve / die in den beginne schijnt bestaen te hebben uyt hondert koppen / dewelcke naderhand van tyd tot tijdt aengegroept zijnde / in de laest boozgaende Ceulwe verdeelt schijnen geweest te zijn ten minsten in drie Compagnien / gelijk wy hebben gehoort dat die van de Voet-boogs, de Haecx ende Cloveniers

in d' Ordonnantie der Schutterien deser Stadt / des Jaers 1580. ** Siet Ordonnant. der Schut. d' Aol. 1580. Ar. 7. en 22. * Siet boeken p. 563.*
 distinctielijcken werden gespecificceert / * ten ware noch een vierde was geweest / het sy van de groote Windaes-bogen ofte wel van de Reys-bogen, daer hier boven in het oude Extract oock eenich gewach van is gemaect / * zijnde dese laetste apparentelijck de selfe als de Hand-boochs, die men om de lichtigheyt ter Heyz-baert en in op-tochten schijnt gebruyckt en daer van daen oock de naem van Heyz-bogen ghegeven te hebben; gelijk dan tot nader waerschijnlijckheyt in de Cappserie nevens de Schoorsteen van Burgemeesteren Kamer dusdanigh vierderley oudt Krijgs-geweer / onder de vier Bendelen der Schutterie / uptgebeelt gebonden werd / gelijk al vooz heen is aengewesen *. Maer het Bus-kruyt nu soo langhs soo meer in trein gebracht werdende heeft het gebruyck van de Bogen daer-en-tegen een eynde genomen / en hoe-wel in den meer-gemelte Jare 1580. (ten tijde als den Guden Prins Willem Hoogh: Memor: hier binnen dese Stadt syn residentie was houdende / en alle de Schutterpen sekerlijck onder vier Bendelen waren gesozteert) die van de Doet-boochs mede een lanck Hoer wierdt toe geschickt / en dat metter tijdt de gantsche Schutterie op Musquetten en Spiessen wierdt gestelt / soo schijnen de Compagnien echter haer oude namen van haer voozgaende geweer en Wapen-tuygh noch een tijdt langh behouden en de figuren van dien in haer banieren / ofte groote Vanen gevoert te hebben / gelijk soodanige op't Stad-huys noch te vinden zijn. Sedert die oude tyden syn dese Schutterie wel stercker in Manschap / maer tot op heden noch maer in vier Compagnien (volgens de vier Quartieren van de Stadt) verdeelt gebleven / dragende pder de naem van het Nummer des Quartiers waer onder de selfe sozteert / ofte wel na de berwe van de Veldt - teechens ofte Bendels die insgelijcks in hier verschepde colouren zijn gedistingueert / zijnde althans d' Officiereen van dien als volgt.

** Siet Ordonnant. der Schut. d' Aol. 1580. Ar. 7. en 22.*

** Siet boeken p. 563.*

** Siet boeken p. 124.*

Hoe veel Compagnien tegenwoordig, en namen der Officiereen van dien.

Het eerste Quart. ofte Groene Bendel.	Tweede Quart. ofte Orangie Bendel.
Cap. Adriaen vander Houf.	Cap. Mr. Jacob Hogenhoeck.
Lieut. Johan Grafwinckel.	Lieut. Dr. Nicolaes Middelhoeck.
Bend. Jonckr. Willem van Muylwijck.	Bend. Dirck van Bleyswijck Evertsz.
Serg. { Johan Persijn. Gijbert Cruyck. Joris Mes.	Serg. { Cornelis van Berenstein. François van Hurck. Testart van Haffelt.
Cccc	t Derde

't Derde Quart. ofte Witte
Bendel.**Cap.** Mr. Henric Duyft v. Voor-
hout.**Lieut.** Herman Grafwinckel.**Bend.** Maerten vanden Hove.**Serg.** { Daniel vander Brugge.
Antony Verschou.
Gerrit Versteeg.'t Vierde Quart. ofte Blauwe
Bendel.**Cap.** Marcelis van Goch.**Lieut.** Mr. Reyer vander Burch.**Bend.** Arent vander Graef.**Serg.** { Willem vander Hiel.
Burger Blom.
Adriaen Groenewegen.

Schutterien
deser Stadt,
weynig in
getal, en om
wat reden,

Preeminen-
tie van dien.

Haer Eed.

Hoe dikwils
moeten wa-
ken.

Haer Mon-
teringh van
Wapen-han-
del.

Dese vier Compagnien (behalven noch een ander op Stadts-ha-
ben aen de Mase) soude bequamenlyck tot acht of meerder getal kon-
nen werden begroot / maer de wijse en boozsichtige Magistraet heeft
tot noch toe niet geraedsaem gebonden anderen / dan alleen uptgelesene
Burgers van de fatsoenlyckste slach en die van vermogen zijn / daer
toe t'admitteren / waer van daen oock een oudt spreek-woozdt sijn
oozspzong heeft genomen / dat een Schutter van Delft soo goet is /
als een Woetschap van andere een weynig geringer Steden / die sy
dan met de naem weten upt te drucken / oock en mach volgens Reso-
lutie van den 17. December 1655. niemant tot Deertich en Woet-
schap ofte tot de Weth genomineert werden als upt de vier Bendelen
Schutterie / waer onder dan oock alle gegradueerde personen / tot
Doctoren ofte Licentiaten in eenige faculteyt gepromoveert zijnde /
conform het vijfde Art. van d'Ordonnantie gehouden en verobligeert
blyben sich te laten enrulleren / ende den gewoonlycken Eed ter Kamer
van Burgemeesteren te doen / van de Souveraine Oberheyt gehou-
ende getrou / mitsgaders den Burgemeesteren ende Regeerders der
selver Stadt / gehoozsaem en onderdanig te sullen wesen / ende helpt
weeren en beletten alle oberlast / geweld en plunderinge ; tot dien eynde
moet vder Hoeh ofte Corporaelschap tot pzeervatie ende behoudenisse
der Stadt / ende der Burgers en ingesetenen van dien / booz't minste
om de vier-en-twintig nachten eens goede wacht en toefigt houden / op
sseekere boeten tot laste van d'absenterende / alles achtervolgende d'Or-
donnantie op't stuck van de Wachten geemaneert / daer van een yge-
lyck Schutter na het doen van sijnen Eedt een gedruckte Copie werd
ter handen gestelt. Eens 's Jaers sijn sy gewoon haer Montering
van Wapenen en de handeling van dien te doen / te weten op de Ker-
mis ofte Jaer-marct / als wanneer sy / na het oordeel van onpartidi-
ge / soo wel gedzeffeert te boozschijn komen als in eenige Stadt deses
gewests / gelyk sy dan tot dien eynde / soo menigmael als Capiteynen
ende

ende Hooft-mans met toestaen vande Heeren Burgemeesteren goetbinden / verplicht zijn haer te laten binden binnen den Doele / omme hen-luyden met de Wapenen te oeffenen / achtervolgens dit ses-entwintigste Art. harer Ordonnantie.

Item op dat door exercitie, ende oeffeninge yder Schutter de Wapenen te beter soude kunnen hanteeren, ende goede ordre houden, sullen de Schutters gehouden sijn met haer volle geweer te compareren in den Doele, omme hen-luyden aldaer mette Wapenen te exerceren op allulcke tyden, als Capiteynen, ende Hooftmans met consent vande Heeren Burgemeesteren goet vinden sullen, op een boete van twintigh stuyvers te verbeuren by yder Schutter ten profite van't Roth, ten ware ymant om redenen by de Officieren daer van wierde geeximeert, ende sal op de voorsz exercitie, om alle disordre voor te komen een Officier present moeten zijn, des sullen de Schutters behouden vrydom van Stads Accijs op het exerceren der voorsz Wapenen, als sy op alle vergaderinge, wettelijck geconvoceert sijnde, van ouds gewoon sijn te genieten.

Exercitie ende de oeffeninge van Wapenen.

Hier toe is een seer bequaem en ruym Dril-perck ofte oeffening-plaets / zijnde in t vier-kant met een houtte balie afgeschoten / de buxtenste ommegang tot het aenschouwen bequaem wesende ; haer manqueert oock geen Dril-meester om de aenkomende nieuwe Schutteren de handelinge van haer geweer t'ondertoppen / 't gebuyck van den Oorlog te leeren verstaen / de woorden van Commandement promptelijck te vereren / en voorts alles wat een goet Schutter in tyden van nood tot ten Wapen-handel nodig is te weten / en dat vooz soo veel als het gebuyck van't hals-geweer is belangende / d'ondertoppinghe van't zyd-geweer (om daer nauwkeurig en met practijck mede te leren om-gaen) den Scherm-meesters eygen zijnde / die doorgaens alhier upt haer eygen motijf zijn komen wonen / sonder nachtraus / gelijk den Dril-meester / wegens de Stadt gegageert te werden. Dit waren d'instellingen van onse vooz-Vaderen tot preserbatio en behoudenisse van Stadt en Landt / vooz welckers bypheyf hoe veel sy gedaen en geleden hebben / wy in't verbolg noch hooren sullen ; hoe wel men siet dat de roerusting der hedendaegse Schutterien / in dese gesegende tyden van Wrede / soo langts soo meer na ostentatie van pronck en prael beginnende te gelijkenen / en niet soo seer tot Manhaftige verrichtingten Oorlog afgebeerdigt te sijn / als haer Krijgs-kundige wetenschap en sindelijcke Wapen-handel wel schijnt te willen brallen.

Allernaest den ingang van den Doele / is het over-gebleve gedeelte vande Capelle deses oude Marie Magdelene Cloosters * geapproprieert tot

Dril-perck en Dril-meester

Inleydinge tot de beschrijvinge van d'Anatomie * Siet boven P. 345.

d'ANATOMIE ofte ONTLEED-KAMER.

Ter oeffeninge van de

C H I R U R G Y N S.

En ontaengesien dit / by toe-bal om de bequaemheyt van de plaets / aldus is geordonneert en goet gebonden / soo soude men komen alluderen op de goede toepassing en geboeglijckheyt van dien / namelijk dat by de Schole van den Oozlogh niet gualijck boecht de Schole van d'Arzten ofte Heel-konst / anders na't Griexse woord geseyd Chirur-gie / want wat isser nodiger by den Oozlog als dese / boozde welcke booz ontallijcke practijcken en alle bedenckelijcke middelen dagelijck oberbloedig veel werck werd bereyd. Der wond-heelers ofte Chirur-gijns oogmerck moet zijn alle wonden en breucken booz het ma-nuael en d'applicatie van uptwendige remedien te heelen en genesen / en al het werck dat haer booz-komt (is't doenslyck) tot een goed eynde te brengen / om het welcke geluchtiger upt te voeren sy van noden hebben den raet van anderen die in dese konste afgebaerdigt zijn / waer toe inson-derheyt veel kan helpen / niet alleen het lesen van sodanige Auteurs / erbaerne Mannen / die haer geboelen en obserbatien schriftelijck heb-ben nagelaten / maer oock insonderheyt t'gehooz van d'instructie booz lebendige stemmen en oculaire demonstratien ; upt welke insichte d'Ouerheyt deser Stadt in den Jare 1657. bewogen zijn gewoorden een nieuw Theatrum Anatomicum ofte Schouw-burg bande Ontleed-kunst op te rechten / met intentie dat alle de Chirur-gijns deser Stad met haer Leerlingen ofte knechts eens ter weeck / zijnde Woons-daghsnamiddag ten twee upren aldaer souden compareren / omme aen te hooren de openbare lessen die den Doctor Anatomicus (Jegenwooz-dig Doctor Cornelis 'sGravesande) haer / soo in d'Anatomie als in de practijc van de Chirur-gie / successibelijck is doende ; en op dat dese goede meyninge des te beter soude werden achtervolgt is 't self de vier Jaren na d'oprechtinge by een speciale wet van de Magistraet / op een seckere boete / vast gestelt ende geordonneert. Ten ganschen toe-stel van dese stickeinge is fraey en aensienlijck / zijnde booz-eerst een tier-lijck muoz-werck booz aen straet met het booz-gemelte van den Doel vereenigt van eenparige structure en eben gelijkmatigheyt na d'Io-nische ordze. Boven 't coronement ofte lijst-werck bande booz-poozte is een wel geproportioneerde Frontespice met eenig uptgehoutwe beeld-werck / hebbende in't midde dese inscriptie ter gedachtenisse.

De Chirur-gijns en haer knechts de publijcke lessen, soo Anatomische als Chirur-gicale aldaer gedaenwerdende, te moeten fre-quenteren.

Beschryvin-ge van de hoedanigheit deses ge-bouws,

M E M. P O S T.

IN USUM CIVIUM ET HOSPITUM URBISQ:
 ADEO HUIUS ORNAMENTUM,
 THEATRUM ANATOMICUM
 PUBLICO ÆRE HEIC EXTRUI

C C.

*Ampliss. Coss.**Gerardus Welhouck.**Theodorus vander Dussen.**Everardus van Bleyfwijck.**Albertus vander Graef.**Iacobo Delft Aedile.**Theodoro I. F. Vallensē**Protopoliatro atque**Collegij Chirurgici**Decano.**Mors sola fatetur**Quantula sint Hominum corpuscula.*

A N N O C I D. I D C. L V I I.

Te kennen gebende welke Heeren Burgemeesteren van den Jare 1657. dit Conneel ofte Schoutw-burch tot gebuyck van Burgers en bremdelingen / mitsgaders cieraed van de Stadt hadden versogt oock wie doen ter tijdt Stads Haben-meester / als mede eerste Stads Medicijn en Deken van't Chirurgijns Gilde was / besluytende met een versje upt Juvenalis * dat de Dood alleen bekent maecht de geringheyt en ydele nietigheyt van 's menschen lichaem / gelijk dan oock tot nader indruck van't self de daer onder is uptgebeelt een Sceleton ofte geraemte van een Mensch / boven 't welcke men siet een upzglas met vleugels / en dese Grietsche woorden daer by

*Πτεγυς ὁ βίῃ κγι ἀσθενῆς**Id est : alata vita & fluxa.*

dat is; 't leven is als vleugels hebbende en gestadigh weg-bliedende. Nevens dit gebleugelde upz-glas vertoont sich oock een Sepssem / op welke beyde figurēn de woorden van den Psalmist niet onepgentlijck te passen zijn / daer hy spreekende aengaende de kortheyt des menschen leven tot besluyt daer by voegt / want het wort snellick afgesneden.

Cccc 3

* Uytleg van d'inferigtie en Sinne-beelden boven de voorpoorte.

* Juvenal Sat. II. v. 172.

den, ende wy vliegen daer henen*. *Ps.* 90. 10. Nocht siet men by 'tboozs Be-
raemte verschepte Bloemen / als Sonne. bloemen / Kroosen en andere
alle te hemmen gebende de berganchelijckheyt en ongestadigheyt van
's menschen leven / gelijk men leest by den Heyligen Job / De Men-
sche komt voort als een Bloeme en werd afgesneden: oock vlucht hy als
een schaduwe ende en bestaet niet. * noch vind men daer benebens den
Blixem / en wederzijts aen de Festonnen den Adelaer / zijnde de Vo-
gel van Jupiter den Godt des Donders / als of men daer mede op
d'antijcke ofte heydense wijze hadde willen beduyden dat de Dood den
Mensch tot een straf ober hare sonde was toe gesonden; gelijk wy
Christelijckerwijse met den Apostel seggen / de besoldinge der sonden is
de Dood* *Job* 4. 2. *Romeyne* 6. 23. *Ps.* 23.
Boven aen op't hoogste siet men in't midde een klepne
spits of piramide met dese letteren daer op

DECRESCIT DUM CRESCIT.

dat is; 't neemt af terwijl het groeyt, want gelijk de piramide hoe
langer hoe dunder wert / soo gaet het oock met de natuylijke loop
van 's menschen leven dat hoe langer het duyr / hoe smalder de spatie
van dien werdt bebonden; daerom hier oock achter regen aen de seif de
Steer werdt gelesen die heerlijke Sententie die men eertijds booz
den Tempel van Apollo las.

γινώσκει οὐρανὸν

dat is; kent u selven. Wedersijds dese spits heeft men op de hoeken
Breckenelen ofte Doods-hoofden met Laurieren bekroont / allude-
rende apparentelijck op de wijze en maniere der Heydenen die haere
Dooden om-kranst ter aerden brachten / waer van de Philosophy
Bias den Keeser reden moetende geben / antwoorde dat die selve nu
van alle des werelts moeyte en zwaarigheden waren ontbonden / en als
obertwinnaers de Lauwer-kroone daer van droegen. Is dit by de
blinde Heydenen soo verstaen geweest. hoe veel te meer behoorde sulck
by ons / booz wien de Dood is verslonden tot overwinninge, * in
welcke wy meer als overwinners zijn * *1 Cor.* 15. 34. *Rom.* 8. 37.
Daerom seyde Augustinus eer-
tijds seer wel. De Dood die de Menschen vresen, is een scheydinge der
Ziele van't lichaem: Maer de waerachtige Dood welcke de Menschen
niet vresen, is een aflonderinge der Ziele van Godt, en veeltijdt als de
menschende Dood vresen, die de Ziele van't lichaem scheyd, soo ver-
vallense in die Dood, daer de Ziele van Godt gescheyden word. Dit
eenmael genoegh zijnde nopende de Sinne heelden booz aen straet / laet
ons berder van binnen gaen beschouwen / hoe het seif de met allerhan-
de Kariteyten upt alle gewesten en Oorzen van de Wereld is gemeen-
bleert en opgeschicht / welckers eenige noch bewaert en overgebracht
upt d'oude Anatomie-kamer / eertijds geweest zijnde aen de Zuyt-3p^{de}
de van d'Oude Kerck in de plaetse / van outs genaemt het Pont / daer

Waer d'oude
Anatomie te
vresen plagt

daer met de Kinderen placht te Doopen / doch dese plaets beel te kleyn van begrip zijnde / is nu naderhand dese nieuwe vergunt / en met eene gelijk als tot een illustre Schole toege-eygent / tot welke men ingaende sietmen vooz-eerst op de vooz-plaetse aen d'eene zyde het Beeld van Mercurius, hebbende een Sabel inde rechter hand / en het Hoofd van Argus onder de voer / zijnde op't Pedestal uyt gehouwen tot debijs *HOMO BULLA*, dat is / den mensch is als een Water-bel. Aen d'ander zyde staet het Beeld van de Ghere Venus, en op des selfs Pedestal uytgehouden *PULVIS ET UMBRA*. dat is / Stof en schaduwe. Kontsom aen de muren hangen 't Hoofd / Schouder-bladeren / Werbel-beenderen en Ribben van een Walvisch; Achter tegen de deur van de vooz-poozt is geschildert het Beeld van Apollo, en op de deure van den in-gangh tot d'Anatomie dat van sijn Soon Esculapius, beyde Goden van de Medicinen. Daer binnen getreden zijnde in de vooz-galerie vindmen op d'andere zyde van de deur / als mede daer recht tegen ober op de deur van de grote Kamer geschildert de figuren van Cosmus en Damianus, die onder de Rooms-gefinden vooz Hepligen en Patronen van de Chirurgijs werden gehouden. In desen ingang ofte Galerie hangt onder andere ten toon Een Schuyltje uyt de Straet Davids met een gefabriceerde Man daer in / in sijn gewaet van Robbe-bellen / met een dubbelde Roep-spaen in de handen / soo als die Natie daer mede ter Zee varen om te visschen / alhier vereert dooz de Heeren Bewinthebberen van de West-Indische Compagnie. Noeh siedmen aldaer een extraordinaer groot Schildt van een Schild-padde. Inde grote Kamer daer alle Examen en Proeben werden gedaen / is vooz-eerst het gestoelte van de Magistraets personen gecommitteert wordende omme die solemniteyt met haer presentie by te wonen / alsoo volgens Resolutie van den 15. December 1631. geen Examen mach geschieden als ten oberstaen van twee uyt het Collegie van de Heeren Schepenen*. Hier sietmen staen in een houk het Skeleton of geraemte van een Man van Geerbliet / die met sijn Vrouw aen tafel sittende / haer met een Messie (hangende noch aen sijn hand) heeft dood gesteken / hebbende de vijfde Ribbe als een gaffel ofte forck / en zijnde om-hangen met een Indiaens kleed van gecolourde vederen. Daer tegens ober is het geraemte van een fameusen Dief / publyckelijck alhier ontleed en opgeset dooz den jegenwoozdige voozgemelte Doctoz Anatomicus / in December deses Jaers 1667. in welkers *Glandula pinealis*, gelegen als in't middel-punt der hersenen (en daerom by dien vermaerden Philosoph Renatus des Cartes, vooz de sit-plaetse van de redelijcke Ziele gehouden) een Steentje gebonden is; en het is notabel hoe groot een herdigheyt en ongevoeligheyt men in dien selven Dief heeft gesien / sustinerende niets gedaen te hebben dat de Dood waerdig was / en nu gesententieert zijnde / geert de minste appzehsie toonde vooz de Dood / seggende datmen wel sou-

Beschryving van de nieuwe Anatomie van binnen. Ende eerst de voor-plaets

Galerie ofte ingangh, en rariteyten aldaer

De grote Kamer, en rariteyten aldaer

*Siet akeurd. f. 6. 47. Geraemten, en vreemde obseruatien in deselides

Tyger.

Steen. bock.

Treflijk
Schildery en
wat perfo-
men daer in
gerepresen-
teert werden

de meppen hem te hangen/maer datter een bos Stroo aen de Galg soude
de blippen hangen/en hoe sy hem bewaren mochten hy nochtans eschapp-
peren soude: doch hoe belachlyck hy in dese sijne mepninge bedrogen is
geboeest/ blykt by dit sijn geraemte / 'twelck konstiger als veele anderen
seer bequamlyck in malkander is gepast sodanig dat het seer lichtelyck
by stucken upt en in malkander kan geset werden. Benebens de deur
bindmen aen d'eene syde een upnemende schone groten Tyger alhier
bereert door de Heeren Bewinthebberen van de Oost-Indische Com-
pagnie / dese is met sijn huyd ober-kleed en staet als levende; gelijk
sock aen d'ander syde een seer grooten Steen-bock. Op de deure van
binnen is geschildert het Beeld van Hippocrates, gelijk de deure daer te-
gen ober/ boozsien is met het Beeld van Galenus, beyde d'eerste
en oudste vermaerde Medicinen / die haer geleertheit schriftelyck heb-
ben nagelaten. Doozts sietmen aen de myren op-hangen: Eerste-
lyck een booznaem stuck Schildery / berbeeldende een Anatomie van
een menschelyck lighaem seer heerlyck geschildert in den Jaere 1617.
dooz Mr. Pieter Mierevelt, Soon van den vermaerden Michiel Mie-
revelt, die het selfde eerst geordonneert en geteekent heeft; hier in
sijn na 't leven gecontrefeyt dese volgende personen alle seer treflyck
wel gelijkenende/ zynde de booznaemste Doctoren en Chirurgijns deser
Stadt dier tyde / de Doctoren met haer Doctorale Tabbaerts vande
Chirurgijns onderscheyden zynde. Dooz aen in't midde staet den
Dr. Anatomicus Willem vander Meer, de demonstratie doende; aen
sijn rechter-hand op-waerts tellende volgen Dr. Jacobus Vallengis,
Dr. Clemens Overschie, Dr. Gijbert vanden Hove, met'et Becken
in sijn handt; volght Doctor Jan vander Wel, aen de lincker-hand
van den Anatomicus van anderen op-waerts / Dr. Vincent Swys,
met'et Laurier-blad in sijn hand. Pieter Mierevelt, die't stuck ge-
schildert heeft / volght Mr. Cornelis Havershoeck, Mr. Jacob Schil-
peroort, met'et Ruyck-balletje. Mr. Willem Tol, met sijn grooten
Baert. Aen de lincker-hand boven aen Butgemeester Schilperoort,
met den Akker op sijn bozst Deken van't Gilde. Volgt Mr Dirck
vander Wel, Mr. Pieter vander Burgh, Mr. David Dijkman, Chirur-
gijn op Stads Haven. Cusschen beyde de geraemten. Mr. Assuerus
Moerkercken, Mr. Jakob Poelenburg. De drie in't verschiet / Disci-
pulen van den Schilder. Dit vermaerde Schildery is in den Jaere
1619. op't verfoeck upt de naem ende van wegen alle de Medicijns
en Chirurgijns binnen dese Stadt practiserende / by de Heeren vande
Weth onder haer Ed: Achtb: speciale protectie genomen / benebens
noch alle de Cariteyten by den Liefhebbers aen d'Anatomie bereert/
en noch te bereeren volgens dese Acte.

Op't verfoeck vande Medicijns, soo gegageerde deser Stadt als an-
dere binnen deser Stad in de Medicine practiserende, mitsgaders
vanden

vanden Chirurghijns, hebben mijn Heeren vande Weth Collegialijck vergadert in heur-luyder Protectie genomen en nemen by desen een stuk Schilderye hangende op de Kamer vande Anatomie by't meerendeel vande Medicijns en Chirurghijns deser Stadt doen schilderen, begrypende een Anatomy waerinne sy-luyden nae't leven sijn afgebeeld, verbiedende de voorlz Heeren vande Weth de nakomelingen ofte successieurs Medicijns ofte Hooftmans van't Chirurghijns Gilde, de voorlz-Schildery te mogen vercoopen, vervremden ofte uyt de voorlz Kamer van Anatomy transporteren ofte elders te brengen, autoriseren hen-luyden indien de voorlz Schilderye ware verkocht, vervremt ofte vervoert buyten kennisse van mijn Heeren Burgemeesteren inder tijdt regierende, 't selve stuk Schildery, waermen 't selve buyten de Anatomy-kamer kan vinden ofte bekomen, aen haer te trecken ende te doen hangen ter plaetse daer't de voorlz Heeren goet-duncken sal sonder den kopers ofte verkopers daer vooren yet te restitueeren, van gelijcken nemen de voorschreve Heeren in heur protectie ende bescherminge alle 'tgunt de voorlz Anatomy-kamer aengaet ende dienstich is, sulcx dat de successieurs oock niet en sullen mogen verkopen vervremden ofte wech-schencken ofte van daer vervoeren eenige Sceleta ofte geraemten, Boecken, Instrumenten ofte yetwes tot profsijt vande voorlz Camer ende Gilde gemaect ende gedestineert ofte by liefhebbers daer toe vereert ofte geschoncken ofte die noch sullen mogen ten dienste en profsijte van de selve Kamer gemaect, vereert ende geschoncken werden maer sullen gehouden wesen al 't selve liever te vermeerden dan te verminderen, ordonnerende dat dese jegenwoordige, mitsgaders den Inventaris die de Remonstranten ofte requiranten sullen maecten van al 't gene jegenwoordigh inde voorlz Camer is ende over leveren ter Secretarie alhier, in't Keur-boeck by de Ordonnantie van d' Anatomie-kamer sal werden geregistreert ende den selven Inventaris met verhooginge van 'tgunt daer mede sal by komen alle Jaers, benevens de Reeckeninge (by den Hooftmans van't Chirurghijns-gilde aen den Deecken van't selve Gilde te doen) sal werden overgelevert, ende dat de selve verhooginge oock altijts alhier ter Secretarie op ten Inventaris (in't Keur-boeck geregistreert) sal werden gestelt.

Actum den xviii. September xvjC. en negentien.*

Schildery en
andere Rari-
teyten vande
Anatomie in
protectie van
de Magistracoe

* 6 Keurboeck
f. 13. verso.

Onder dit voorlz Schilderij hangt een glase kasse waer in een gestude Vrouwe beeldeken / hebbende in haer handt een groote Calculus ofte Steen der blase / die een Wijster genaemt Maertje Jooften, oud 73. Jaeren / woonachtigh alhier binnen Delft haer selfs heeft afgehaelt / hebbende dese subscriptie ARTEM AUDACIA VICIT. Dat is ; de kloeckmoedigheyt heeft de konst overtroffen. Ende op een Schilderij aen de spijde van het voornoemde beeldeke dit volgende vers.

Wonderlijc-
ke kloeck-
moedigheyt
van een
Vrouws-per-
soon die haer
selve van de
Steen verlos-
te.

DOe Maartje Jooften met gevaar
 Geprangt, gedrukt was menig Jaar
 Door sand en steen (ô smertlijk wee!)
 Dat schier de Lijdster smagten dee,
 Verlaten van der Artzen Raad,
 Daarom by God alleen socht baat:
 'k Weet seyde Godt die is alleen
 Een Heer, een hoeder voor die geen
 In Siekt' en pijn op hem vertrouwt:
 Dus namze moet en haer verftout
 Met eygen hand dees t grote steen
 Te rukken door de Pis-wegh heen.
 't Geleertst' verstand kon niet verstaan
 Hoc 't wonder haar kon wel vergaan,
 Sy sonder steen, pijn, ramp, gevaar
 Heeft na geleest ontrent drie Jaar:
 Doe wierd die zaal'ge door de Dood
 Gevoert ter rust in Abrams schoot.

J. Schravelaar.

† Die toen een derde groter was, en weegt nu noch ontrent twee oncen.

Instrument.
 Kas ten be-
 hoeve van
 's Gilde.

Gebalsemt
 Kindeke en
 by-schrift van
 dien.

Hier tegen ober hangt een groote Casse boozsien met seer veel Instrumenten ten dienste van het Gilde der Chirurgijns / zijnde bupren op de Deuren geschildert de Heeren Medicijns en Chirurgijns ten tyde als dese Casse wierd gemaecht / vertonende op d'eene deure met volkome postuyzen in't kleyn de operatie van het extirperen van een Been / op d'andere het trepanneren in het hooft. Onder dese Instrument-kas hangt mede een glase kasse waer in een gebalsemt veldzage Kindeke / dat maer weynig upren na de geboorte heeft geleest / hebbende een kleyn wasse-kaersje in de handt dat eben ontsteken zijnde / uptgegaen is / den segenwoozdigen Anatomicus die 'tsel'de aen de Kamer bereert heeft / heeft'er doch dese Inscripctie by gestelt.

O C C A S U S

A B

O R T U P E N D E T ,

E T

F R A G I L I S V I T Æ F L A M M U L A

D U M S P L E N D E T

P E R I T ,

N E C P E R I T T A M E N

B O N I S

B O N I S,

Q U I N M O R T E R E C T I F I C A T A
I N S E M P I T E R N A S E C U L A P E R D U R A T U R A
F I R M A T U R.

Dat is / den ondergang hangt af van den opgang en het vlammeke van het brose leven verdwijnt terwijl het schijnt, nochtans verdwijnt het niet den vromen, maer door de Dood gesuyvert zijnde, werd het bevestigd om te duyren in alle eeuwigheyt. Boven het voorsz gemelte Magistraets gestoelte hangt noch een groote glase kasse met allerley Instrumenten ten dienste van den Doctoꝝ Anatomicus inder tijdt omme de ontleding / en andere pzeparatien te doen. Wedersyds dese Kasse hangen Schilderijen van vzeemde geboorten binnen dese Stad geschiet / aen de rechter syde Tweelingen / welckers Lichamen van booren aen malkander sijn gegroept. Aen de lincker syde oock Tweelingen beyde van wan-schapeu gedaente / zijnde het eene sonder Hoofst hier ter plaetse oock ontleed en opgesnede in den Jare 1658. gelijk dit by schryft in't Latijn te kennen geeft. *Gemelli Monstrosi nati Delphis Bat. III. Cal. Mart. Anno 1658. quorum alter sine capite heic loci Anatomice dissectus fuit.* Noeh staet'er by dit versje /

Instrumente-
kas voor den
Anatomicus.

Mis-geboor-
ten en wan-
schepseleu.

Non minus anipalē turpe est respublica Monstrum.

Te kennen gebende / dat een Landt sonder Hoofst / is als een schande-
lijck Monster. Voorts sietmen allerwegen noch verschepe Schilder-
rien en afteekeninghen van wonderlijckheden in de nature / soo van
Hermaphroditen / harige Vrouwe-personen / vzeemde upt-wassen en
accidenten / meerendeels binnen dese Stadt booz gevallen en by 't Gil-
de alhier ter gedachtenisse af doen beelden. Oock bindm'er verschepe
de Contrefeitselen / soo in Schilderie als in Pzent van vermaerde
Professoren en Doctoren in de Medicine / welckers eenige binnen de-
se Stadt hebben gepractiseert. Noeh sietm'er verschepe seer schoone
Hoozen van uptsteekende groote / soo van Elanden / Hertzen / als Cervi
mirabiles alle op gefabriceerde hoofden soo boven de deuren als
Schoorsteen te pzonck hangende / zijnde dat van't Hert vereert door
Daniel Montanus Apothecarius. Boven aen de solder hangt een seer
groote Swaert-bis / met sijn getant Swaert ofte Saeg booz upt de
Rens gewassen van een sonderlinge groote. Upt dese Kamer naer
achteren gaende bindmen tegen de deur van buyten uptgebeeldt dien
grooten Anatomicus Andreas van Wesel, gesend Vesalius; Aen de
rechter handt de Bibliothec ofte Boeckery / bestaende in voorsz
Boecken alleen in de Medicine / Anatomie en Chirurgie / tot wel-
ckers aenwas by de Heeren van de Weth gekeurt is dat een ygelijck
sijn

Contrefeit-
fels.

Schoone
Hoornen.

De Librie
ofte Boeck-
kamer.

* Siet 8 keur-
boek f. 265.

Den Thuyn
ofte Kruid-
hot.

ſijn Proef doende aen dit Gildt boven ſijn inkomſt-geld moet betalen vijf gulden tot een Boeck inde Bibliothec / volgens het 7. Artijckel van d'Ordonnantie des Jaers 1666. * Hier voor by paſſerende komt men in een ruymt Kreucken / welkers uytſicht is op een vier-kanten Thuyn / hebbende op de vier houcken de Weelden van de vier getyden des Jaers / en in't midden een Pyramide / deſen Thuyn hee-wel niet van de grootſte / kan echter dienen om met eenige rare Medicinale krupden en wortelen beplantt te werden / zynde wel grooteijck daer aen gelegen dat de Medicijns en Genees-meesters goede Herbariſten en Kruid-kenners zyn.

*Poteſtates Herbarum uſumque ſcire medendi,
Agroto ut properent nascentes pellere morbos.*

Met Thea-
trum ofte
Schouw-burg
ſtreckende
ſoo wel tot
een auditorie
van de leſen
als vertoon-
pſaets van
d'ontleding
mits anders
dienſtigheyt
van dien.

hoedanigheit
en bequame
gelegentheit
van dien.

Boven op de groote Kamer is het Theatrum ofte Schouw-toneel / alwaer niet alleen de weckelijcke leſen (daer voor af van geſproochen is) werden gedaen / maer oock veeltijds des Winters een ſubject van een menſchelijck lichaem openbaerlijck werdt ontleed / om alle genees-ende heel-meesters deſer Stadt door een ſienlijcke demonſtratie dups delijcke kenniſſe van 's menſchen lichaem te doen hebben en onderhouden / op dat sy onſeplbaer weten mochten hoe en in wat boegen alle der ſelver Ledematen aen den anderen verknocht en vereenicht zyn : oock waer van daen alle de Aderen / Arterien / Musculen / Senuen / Ligamenten ofte Banden haer source en begin hebben ; hoedanig sy haer door het gantsche lichaem verſpreyden ; wat actien en werckingen datſe doen / wat haer gebuurck en dienſt is / waer toe sy van denaturz geformeert en geſchapen zyn ; waer in het leven beſtaet / en hoe alles van het hert af-bloeyt ; hoe d'ingewanden haer functie doen / en hoe door de Senuen van de hersenen haer oorzprong nemende / de oeffeningh der vijf ſinnen / als mede de bywillige beweginge van het lichaem en alle der ſelver delen uytgeboert werden ; mitsgaders alle andere ſaecten die voorts tot volkome kenniſſe van 's menſchen lichaem nodich zyn te weten ; zynde deſe plaets daer toe ſeer bequame gemaeckt / hebbende in't klein 'tſelf de fatſoen als die groote oude Romeynſche Theatra ofte Schouw-burgen / in ſich be-
grypende / behalven deronde plaets in't mitte / daer d'ontledingh geſchiet / vier tranſſen ofte om-gangen / Cirkels-gewijs achter den anderen om-lopende en na een behoorlijcke proportie hoger en hoger op-
gaende / in boegen d'een boven d'ander verheben zynde / d'achterſte van de voorſte in het aenſchoutwen niet verhindert werd ; in het bene-
denſte perck ofte rondigheit is een omdrapende Tafel waer op het li-
chaem 't welck men anatomifeert gelegd werd ; aen deſe Tafel heeft den Anatomicus die de Demonſtratie doet alleen ſijn plaets / ten eynde
hy onverhindert aldaer ſyn werck mach doen en de Tafel ſoodanigh
drapen

braven en wonden kan als hy tot het vertonen nodig acht. **O**der Cir-
kel heeft sijn bpsondere inscriptie met vergulde letteren, wpsende de
curieuse aenschouwers haer plaetsen elck na sijn rang en qualiteyt;
op de benedenste (zijnde vermits de na-bp-heyt) wel de bequaemste om
perfect te kommen sien / staet aen de rechter handt ingaende / geschreven
Sedes πολιτεῶν & prefectorum, dat is / de Sit-plaets van Stads-Docto-
ren en Hooftcluyden van 't Chirurgijns-gilde, daer tegen ober aen de
lincker handt ingaende *Sedes Medicorum*, dat is / Sit-plaets der Docto-
ren in de Medicine. **O**p de tweede Cirkel aen de rechter handt in-
gaende *Sedes Magistratum & patriciorum*, dat is / Sit-plaets van Magi-
straets-perfoonen en die daer van af komstig zyn, hier tegen ober aen de
lincker handt ingaende / *Sedes Chirurgorum*, dat is Sit plaets der heel-
meesters ofte Chirurgijns. **O**p de derde Cirkel aen de rechter handt
ingaende / *Sedes D. D. Concionatorum & Jurisconsultorum*, dat is / Sit-
plaets der Heeren Predicanten en Advocaten, aen de lincker handt in-
gaende *Sedes spectatiorum & primariorum Civium*, dat is / Sit-plaets der
aensienlijcke voornamer Burgeren. **D**e vierde ommegangh is sonder
op-schrijft en suicx booz een pghelijk open. **W**ederzijds dit **T**heatrum / te
weten booz en achter is een **G**alerij / ofte wandel-plaets met rariteyten
boozsien. **I**n de booz-gallerij staen booz-eerst vier bpsondere geraem-
ten van **M**enschen / welckers eene is een **E**ngelse **P**iraet ofte **Z**ee-
rober / wel-eer in de boozgaende oude **A**natomy kamer publice ont-
leedt en opgesec dooz den eersten **A**natomicus **D**r. **W**illem vander
Moor, booz gemelt / die in secker brief aen den vermaerden **H**eer
Johan **N**eander, nopende seker questie wat effecten den roock van den
Tabac in 's menschen lichaem soude mogen doen / aldus schrijft /
Dissecui ego publice anno 1614. mense decembri Piratam natione Britannum
in cujus intestino tenui, Ileon appellato, inveni appendicem, sive processum
sex transversos pollices longum, qui latitudine sive capacitae ipsum intestinum
superabat, distans à fine Jejuni, sive ilei principio, quatuor pedum longitu-
dine, qualem antea nunquam videram: praeterea sutura sagittalis in cranto
non apparebat, sed in utroque latere in ossibus syneipitis foramen aderat, per
que processus duræ meningis prodeuntes ipsam meningem sustinebant quemad-
*modum in aliis per suturas facere solent ** **D**at is: Ick hebbe in 't open-
baer ontleedt in 't Jaer 1614. inde maend van December een **Z**ee-rover,
sinde een **E**ngels-man van geboorte, in welckers derde der dunne dar-
me den **I**leon ofte omgebogen genoemt, ick gevonden hebbe een aen-
hangsel van ses duym lang, 't welck in wijtte den darm selfs te boven
ging, af-staende van den nugteren darm, ofte her begin van den omge-
bogen darm de lengte van vier voeten, hoedanigh ick noyt en hadde ge-
sien. **D**aet-en boven soo en openbaerde haar de pijl-naad niet in het
Bekkeneel, maar daar was een gat aan beyde de zyden van de opper-
hoofst-beenderen waar door de uyt-schietfels van het herde herffen-vlies
henengaende het selve vlies ophielden, even gelijk in andere dooz de na-
den

Verdelinge
der Sit-plaets-
sen voor
d'aenschou-
wers,

Rariteyten
die aldaer te
sien zijn.

Skeleton van
een Engels
pirae, en ob-
servatie in de
selfde.

*Vide Neand;
Tabacologiam
in 4. P. 222.

Skeleton van
een Vrouw,
en observa-
tien in de
selfde.

den plagt te geschieden. Ten tweede is'er een geraetite van een
Wrouw / die gesegt werd met haer Dochters-man geboeleert te heb-
ben / daer den gemelten vander Meer mede in den self den brief verbol-
gens aldus van spreekt: *Deinde mense Martio 1615. iterum publice secui
mulierem ferme sexagenariam propter adulterium incestuosum strangulatam,
in qua inveni, venis portæ splenicis juxta splenem duas glandulas adnatas,
unam nucis juglandis magnitudine, alteram paulò minorem ejusdem substan-
tia & coloris cum liene: tum quod magis admirandum, in anteriori parte dex-
tra duræ meningis, versus processum falciformem, (qui dextram partem ce-
rebrî à sinistra dirimit) adnata erant sex officula lata, & compressa quorum
nonnulla 4. alia 5. aut 6. prominentias cuspidum acicularum instar acutas
habebant, quæ tenuem meningem compunxerant ut apparebat ex ulcusculis, &
sanie ibidem existentibus; adeo ut dubitandum non sit quin (si mulier quæ sem-
per dolore capitis laboraverat diutius vixisset) graviora symptomata superve-
nissent. Non tamen verisimile mihi videtur illa officula è fumo Tabaci nata
fuisse; uti & illa foramina vel obliteratio futuræ sagittalis in Britanno illo.**

* Neand.
Tabacolog.
p. 223.

Dat is: Daar naar in de maand van Maart 1615. hebbe ik wederom
gesneden een Vrouwe van ontrent seftigh Jaren om een bloedschandigh
Overspel geworpt, in dewelcke ik gevonden hebbe ontrent de Milte aan
des Poort-aders Milt-takke twee klieren aangewassen, de eene loo groot
als een Okker-note, de andere een weynig kleynder van de selve substan-
tie ende couleur als de Milte; Daer-en-boven 'twelk meer te verwonde-
ren is, waren in't binnenste gedeelte van het herde herffen-vlies aan de
regter zyde ontrent het seysems-gelijcke uytsteeksel ('t welk het reghter
deel der herffenen van het linker afscheyt) ses breede beentjens aange-
groeyt, waar van sommige 4. andere 5. of 6. uytstekende punten had-
den soo scherp als een naalde, welcke het dunne herffen-vlies hadden ge-
prickelt gelijk als bleek uyt de sweertjes, ende den etter die daar ontrent
was: Soo datter niet aan te twijffelen is, of de Vrouwe (die altijd met
pijn in't hooft gequelt was geweest indien sy langer geleeft hadde) soude
nog veel sware toevallen overgekomen sijn geweest. Nogtans schijnt het
my niet waarfchynelyk te sijn dat die beentjens uyt den rook van den Ta-
bak souden sijn voort gekomen, gelyk ook niet die gaten nogte het ver-
dwynen van de pyl-naad in dien Engels-man. Noch is'er een Mans
Skeleton vanden Jare 1616 als mede noch een van een Man met een
kromme rugh ofte bult / gemaeckt in den Jare 1619. en dit sijn de
bier daer den ouden Indentaris (in conformite van de boven-staende
acten aen de Magistraet overgelevert en ter Secretarie geregistreert)
van vermeldt. Maer den meergenoemden vander Meer spreekt noch
in een ander brief in de Maend October des Jaers 1621. binnen Delft
geschrebe) van een Dief die met een houweel of eenig ander instrument
in de luyden haer Hupsen wist te graben / dese most (volgens sijn schry-
vens) in den Jare 1618. geanatomiseert sijn / van welck Jaer geen
van de vier boozgaende wert bebonden hoewel'er een van dese vier
aen-

Noch twee
andere Sce-
leta.

aengewesen wert die sy boozgeben dat onder de dozpels placht door te graven/ hebbende hem/ als in tecken van dien/ een Spa in de hand gegeven/ die wel eer den Engelsen Kober (om redenen my onbekent) was toe-geeygent/ nevens een vaentje daer in stont *Memento Mori*, dat is: Gedenkt te sterven. De woorden van vander Meer/ noch over de boozs questie aen den self den Heer schryvende/ zijn dese: *Ad postremam tuam questionem quod attinet; scilicet an D. Paeuwius invenerit nigram crustam (è fumo Tabaci contractam) in cerebro cadaveris à se dissecti, uti Tu Te à D. D. Raphelengio intellexisse dicis, ego plane ignoro: cum hoc affirmare possim, me jam hic Delphis apud Batavos diversa cadavera publice in Theatro secuisse, posteaquam hic usus (vel potius abusus) Tabaci usque adeo invaluit; inter quos (memorable est) fur ille venticularius cujus sectioni Tu etiam ante triennium interfuisti; quique inter fumisugas celeberrimus fuerat; qui etiam post acceptam moris sententiam, ipsaque mortis hora, à carnifice & lictoribus pro summo, uti aestimabat, beneficio Tabaci fistulam impetraverat: in illis tamen me omnes cerebri partes, processus, dudus & ventriculos diligenter examinasse, & nihil tale invenisse.* Dat is: Belangende uwe laetste vrage, te weten of de Heer Paeuw (dese was Professor Anatomicus tot Leyden) in de hersenen van een lichaem by hem ontleedt gevonden heeft een swerte korst uyt den rook van den Tabak voort gekomen, gelyk ghy segt verstaant te hebben van den Hoog-geleerden Heer Raphelengius, is my geheel onbekent. Alsoo ik dat voor seker kan seggen dat ik alhier tot Delft verscheyde lighamen in't openbaar hebbe ontleedt, na dat alhier het gebruyk (ofte liever het misbruyk) van den Tabak soo seer heeft toe genomen; onder welcke gedenkwaardig is dien Diet die soo behendigh in de luyden haar Huysen wist te graven (by welckers Anatomie gy over drie Jaren tegenwoordig zyt geweest) ende die onder de Tabak-rokers seer befaamt was geweest: die ook na dat hy de Sententie des doods hadde ontfangen, en selfs op de ure des doods van den Scherp-regter ende de Dief-leyders voor een groote weldaad agte dat hy van haar nogh een pyp Tabak hadde gekregen: nogtans in dese allen, alle de deelen der hersenen, der selver uytsteekfels, wegen, en holligheden seer neerstig doorsocht hebbende, noyt yets diergelycke hebbe gevonden. Tot hier toe onsen ouden Delfschen Anatomicus/ wiens vrieven achter Peanders latijnsche beschryvinge van den Tabac in haer geheel te vinden zijn/ wy hebben alleenlijck tgeen ten propooste van onse Sceletons en d'observatien die in 't ontleeden der selver lichaemen alhier gevonden zijn/ daer uyt getrocken/ en tot gerijf en speculatie van onse Delfsche practijns pder by 'tsyne gheboegt. De verdere rariteyten bestaen in noch eenige andere geraemten/ en boozts allerley-bedencklycke vzeemdigheden/ booz eerst in't inkomen recht uyt sietmen een geraemte van een gans Paert by een geboegt door Mr. Jan de Geus, daer op geset is het geraemte van een fameusen misdadiger/ door de wandeling schamele Jacob genaemt/ met eenigh Indiaens Krijgs-rupg boozsien. Men

Observatien
in 'anatomie-
feren van
seecker huys
braecker;

Neander
T. *Macologia*
p. 219.

Andere aller-
hande raritey-
heden,

Wintez.

Winter oock een hemt van dicke Disse-darmen / stukken van Mumia of gebalsemde menschen / getoude menschen huyden / en diergelijke. Tegen de muur hangen een goede quantiteyt van allerhande Zee gewassen van diverse coleuren / hebbende inde Cataloge (onder d'opstellers van d'Anatomie beruusteude) pder haer bysondere naem in't latijn. Oock verschepte vzeemde gedrochten upt'er Zee / alle mede haer bysondere namen dragende ; onder dese is een handt en een rib van een Meermin ; noch siem'er verschepte schoone Tritons-horns van allerley structure / coleuren en naem ; onder desen hoop werd oock vertoont een Donder-steen , die gesegt werd te zweeten waanneer het dondert ; Item een Salamander die niet sept in't water te konnen leven ; als mede een Taiowanen Duyvel ofte geschubde Haegdis. Boven de deur daer men inkomt staet een extraordinair schoone Armadillo ofte Schilt-bercke op't Indiaens Tatou of Tatubeba genaemt / welkers gelijke in groote ick nergens gesien hebbe. Onder de Epers die'er te pronck hangen / vindmen seer schoone Casuaris Eyers , en oock van Crocodillen , Slangen ; &c. In't glase kasse geteeckent met de letter B. staen verschepte Embryones , Misschienissen ofte ontpdige menschen-bzuchten / Kinderdens tusschen de 3. en 4. Item tusschen de 4. en 5. en oock een tusschen de 6. en 7. maenden / door Stads Chirurgijn Mr. Claes Verheul , en Marcus Bres opgeset / onder aen't kasse staet dit vers / aen de Philosophen die sustinerende datmen niet en kan berooft of ontbloot werden van yets 'tgeen men alvorens niet en heeft gehad / ende dese Kinderkens klagen van de lucht ontfet te zijn al-eer'tgebzupch van dien eens hebben genoten.

Een kasse
met ontydi-
ge geboorten

I NUNC, DIC HABITUM TRÆ SE PRIVATIO PONIT,
ANTE EXPIRAMUS, QUAM NOVIMUS ÆTHERIS USUM.

De kasse ge-
teeckent met
de letter C.

In de glase kasse geteeckent met de letter C. hebje verschepte Paradys-vogels / met en sonder poten / oock self twee Koning Paradys-vogels , Schorpioenen , vliegende Herten , Indiaense Spinne-koppen , vliegende Boom-draken , een Chamelion , die na al datse sien haer couleur veranderen / en verschepte andere saken meer. In de kasse geteeckent met de letter D. een ketting van upterste einden van bingeren met de nagelen daer aen van wilde menschen / die sy in teekien van Triumphe ober hare Dyanden dragen ; twee Cygers-tanden vertiersels des Konings Dochters in Lobanda in Brasilien ; twee Hooznen gewassen op het hooft van een Haes ; mitsgaders veele andere vzeemdigheden meer. Aen de solder boven het Cheatrum hangen veelderhande grote Zee gedrochten / uptsteekende groote Slangen van allerhande soorten / vliegende Visschen , Tonynen , Meer-Engels , Zee Papegayen , Snottolven , Egel-visschen , Zee Vleder-muysen , en onder allen een vliegende

Aen de
Solder.

vliegende Bosch-kat in sijn Bont/ vereert dooz Belwinthebberen van d'Oost-Ind. Compag. en een ongemene grote Caeyman anders geset Jacara sive Crocodillus, vereert dooz die van de West-Ind. Compag. Men de mupzen boven 't Theatrum hangen 't Hoofst en andere gedeelten van een Elephant. In de achter-gallery/dooz het Theatrum heen gaende / allerley geraemten van gedierten / oock een goet getal Becken en Hoozns van vzemde Vogels en Dieren upt d'upterste gewesten des Werelds/ en insonderheyt een jonge Rhenoceros in sijn volle gedaente/ wiens weer-ga in Europa noyt is gesien / nebens verscheyde andere raritepten/vereert dooz de Heeren Belwinthebberen van d'Oost Ind. Compag. De kassen getekent met de letteren E. en F. zijn boozsien soo van geraemten van kleyne dieren / als van verscheyde dieren en vogelen in haer vellen en bederen gedzoogt en opgeset. In somma waer men 't oog henen wend 't is allertwegen vol van dese soort van Menbeien en inboel / upt welke men waerlyck de wonderen van Godt Almachtig (dien aller volkomenste werckmeester der natuyre) handtastelyck kan beseffen; In-boegen dat men hier met den geleerden Beda te recht soude mogen seggen: *Is sapientia & virtutis officinam vere ingressus dici potest, qui in artis & naturæ operibus Deum assiduo contemplatur.* * Dese kan seeckerlyck gesegt werden de winckel van wijsheyt en deugt ingetreden te zyn, die in alle wercken van konst en de natuyr Godt geduyriglyck aenschout. En waer kan eindelyck den Mensch sich selven beter leeren kennen als in dese Schole van d'ontleed-kunst / sulx 'wooz-geallegeerde orakel van kent u selven (wooz't laetst tot een heylsamen vermaninge aen d'uptgaende aenschouwers) van binnen boven de booz-poozte van d'Anatomie te Delft / immers soo wel als boven den ingang des Tempels van Apollo te Delphos/ toe te passen is.

In de Gallery achter het Theatrum.

De Kassen geteekent E, en F.

* Beda de natura rerum.

Cabinetten met Rareyten van particulieren.

* Guicc. Descrip. de Paysas in fol. 253.

Behalven dese Anatomie zyn binnen dese Stadt van alle tyden eenige particuliere Cabinetten met Rareyten geweest. In de Beschryvinge der Nederlanden dooz Guicciardini in 't Frans / ontrent 't begin van dese eeuwte uptgekomen/ vinde ick in d'additien / tot de Stadt Delft/ dit volgende / *On y voit encore une petite chambre ornée de plusieurs pieces Antiques, chez un certain A. I. Brasseur, au grand contentement & recreation des spectateurs.* * Dat is: Men liet'er noch een kamentje vergiert met verscheyde Antiquiteyten tot eenen seeckeren A. J. Brouwer, tot groot vergenoegingh en vermaeck van d'aenschouwers. Noch leeftmen in het leven van den vermaerden Raets-heer Peireskious, in 't Latijn beschreeven dooz Petrus Gassendus, dese volghende woorden: *Delphis incundè exceptus fuit ab Abrahamo Gorlaeo, quem fortè offendit calari curantem Græca quædam numismata, quorum aliquot miserat Parisiis, oblatis prius ad usque mille, quæ ex Italia adduxerat. Satagebat nempe Gorlaeus complere illa Paralipomena antiquorum numismatum, quæ promiserat in Dactyliotheca; quare & commisit Peireskio descriptionem brevi prælo subiiciendam, ut pro suo candore eam expenderet, & quæ opus foret, duceret*

Gassend. de
vita Perreſkij
l. 2. p. 94.

*duceret lituras : ipse autem morem bona fide gessit, corvexitque potissimum nescio quid scriptum circa Traianum. Quo loco narrare solebat rem memoratu non indignam, nempe Gorleum, cum alias Latinae linguae non studisset, intellexisset tamen libros omnes circa rem nummariam Latine conscriptos; eodem modo, quo Forcatulus omnes circa rem Mathematicam tantum valet improbus labor ex desiderio quidpiam noscendi vehementissimo profectus.** **Wat is :** Te Delft is hy seer aengenaem ontfangen geweest van Abraham Gorleus, dien hy by geval besig vond met het doen graveren eeniger griecxse Medailles, welckers sommige hy hem van Parys gefonden hadden, na dat hy'er ontrent de duysent hadde gepresenteert die hy uyt Italie hadde mede gebracht. Want Gorleus was sorgvuldigh en yverig om te vervullen dat overgeslagene restant van oude Medailles die hy in sijn Boeck genaemt Schat-kist, beloofd hadde, weshalven hy de beschryvinge, die eer-lange gedruet sou werden, aen Peiresc beval, ten einde hy die na sijn gewoonlijke oprechtigheyt eens soude oversien, en daer het nodig wesen mochte, sijn pen te weick stellen: 't welck hy hem oock ter goeder trouwe heeft ingewilgt, verbeterende insonderheyt, ick en weet niet wat op-schrift van Traianus. Ten desen propooste pleegh hy te verhalen een saeck die gedenckweerdig is, te weten dat Gorleus, die andersints de Latijnsse tael niet geleert hadde, echter alle Latijnsse boecken, betreffende de saecken van Medailles, verstonde; op de selfde manier, als Forcatulus oock alle boecken belangende de Wis-konst, konde verstaen. Soo veel vermach een onvermoeyden arbeyt, voort komende uyt een krachtig verlangen om de vereyfte kennisse ergens van te mogen hebben. Dit schrijft Gassendus op't Jaer 1606. soo dat uyt dese en de boozgaende by gebrachte exempelen te besluyten is/ dat hier te Delft al van outs eenige fraye Cabinetten met allerley soorten van Haritepten zijn te sien geweest. En het is bekent dat'er hedendaeghs alhier verscheyde curieuse liefhebbers / als Doctoren in de Medicines / Naturralisten en andere speculative geesten hare Cabinetten met alle bedencklijcke curieuseheden hebben / die wel meriteren gesien te werden / en oock dagelijcx by luden van kennis en wetenschap niet sonder contentement werden gebisiteert.

Inleydinge
tot de Beschryvinge
van de Latijnsse Schoole.

Dit alles booz-verhaeld / saken zijnde van Studie en geleertheit / sullen / tot conneritepten en 't samen-schakeling van dien / over gaen tot.

DE GROOTE ofte LATYNSCHE S C H O O L E.

Welcke als een Queeck-hof en Enterie is waer in de jonge Jeugt de Latijnsche en Grietsche talen / mitsgaders de beginselen der wetenschappen werdt ingeplant om metter tijdt ten dienste van Landt en Kercke opgetogen en bequaem gemaekt te werden. Dit is sijnck gebruyck der Schoolen is van alle Eeuwen en by alle getivilteerde Natien.

Natiën bekent / onder desen sijn in oude tyden hier in uytsteeckende geweest de Griese volckeren / en insonderheyt die van Athenen ; die in beroemtheit en menichte van Schoolen en Scholieren boven allen uytstact. In Asia is de Stadt van Ephesen , Tarsis , en meer anderen daer aber oock vermaert geweest ; oock vindmen dat d' Italianen hier insgelijchs haren pber in hebben getoont / gelijk men leest dat Charondas , dien Wet - geber van Thurien onder anderen statueerde dat alle Burgers Soonen ter Schoole moesten gehouden werden / en op dat d'onbermogende (in consideratie van haer armoede) hier in niet en souden mogen werden verhindert / stelde hy ordze dat de Leer - meesters uyt de gemeyne Stads Schat - kiste soude werden beloont. * Hier te lande heeft men oock al van outs sodanige lofsijcke exempelen soo langs soo meer na gebolgt / insonderheyt na dat het recht van Schoolen op te rechten ('t geen den Graven eertijts toe quam) by speciale vergunningen aen de Steden is overgegeven / gelijk dan by Privilegie van Graeff Willem de Vierde in dato des Woonsdaegs na Ste. Catharijnen dach des Jaers 1342. onder andere booz - rechten aen de Stadt Delft gegeven is die Schoole , en ick hebbe nergens gebonden dat eenig Stadt in Holland hare Schoole eerder in vzen eygendom hebben verkregen. Voorts doet sich op in een ober - oude Keure / *absque die & Consule* , sonder dach of datum / dit verbodt.

* *Diod. lib;*
XII.

Wanneer de Stadt 't recht van de Scholien allereerst bekomen heeft.

Knechtgens elwaert Scoel te gaen dan in't groot Scoel.

Voert en moeten geen knapel Kinderen elwaert ter Scolengaen , dan inder Stede Scole , ende wiese anders settede of ontginge die verbuerde drie pont , een derde den Heer , een derde der Stede , ende een derdenen diet anbrenget , ten wair by guet duncken vander Stede Scoelmeesteren.

Dat alle jongens in de groote Schole moesten gaen.

Voorts henen in de Beschryvinge van d' Oude Kerck hebben wy gessen dat de School - meesters gehouden waren met haer Discipulen de sebben getyden te helpen celebzeren in haer superpellicien met een Bonnet op haer hoofd sonder Caproen , ende voorts in aller manterlijckheit ende eerbaerheyt confozm d' Ordonnantie des Jaers 1450. * En in de Notuien van d' opbouwinge des Nieuwe Kerchs Toorn / hier boven mede geinsereert / hebben wy wederom gessen dat de Scholieren in den Jare 1484. van dese dienst - plichten ten grooten deele wierden ontslagen. * In de volgende eeuwne / vermits de beroerten en op - komende Oorlogen tegen den Koning van Spangie / mitsgaders de reformatie van de religie / zijn de groote publijcke Schoolen allenthalve verballen en booz een wijle tijds te niet geweest tot dat de Heeren Burgemeesteren in den Jare 1594. genegen werdende de selve wederom te herstellen in haren ouden florifanten staet / een nieuwen Rector hebben aengenomen / ende alle private Latijnsche Schoolen (die middelertijt tot weder-

Hoe de School - meesters met haer leerlingen het Choor moesten assiteren en in wat gewaet aldaer te verschynen.

* *Siet boven*
p. 160.

* *Siet boven*
p. 210. ar 87.
De groote Schoole vervallen , en wederopgtinge van dien.

derseggen waren toe gestaen) herroepen en ingetrocken / daer toe doende verkhondigen dese waerschouwinge.

Abolitie van alle Private Latijnsche Schoolen binnen deser Stadts.

Alfoo de publijcke Schoole binnen deser Stede, staende desen Oorlogh, geheel ende al vervallen is geweest, ende dat mijn Heeren de Burgemeesters om deselve wederom te doen floreren ende te brengen in heuren ouwen staet, goet gevonden hebben tot gerijf vande gemeente deser Stede, aen te nemen een nieuwe Rectoir, Soo is't dat mijn Heeren laten weten alle den geene die gegund is Latijnsche Schoole te mogen houden dat sy-luyden van des voor Paesschen naest-komende, sullen moeten afstant doen ende daer mede op-houden ende supercederen. Aldus gepubliceert opten iv. February A N N O. xvC. vier ende 'negenentigh. stilo hujusce oppidi. *

* 3 Keurboeck f. 218.

Niemant vermag eenig School aen te stellen als met schriftelijck consent.

Het was oock al van outwer tyden gebruickelijck / dat niemant vermocht eenigerhande School te houden sonder acte van consent / en wel booznamelijck was sulcx nodig onder het refozmeren van den Godsdienst / aengesien de kinderen als noch ontwetende en onervaren / seer lichtelijck tot misverstant en dwaalingen konnen werden gebracht / derhalven was ses Jaren hier bedorens by de Staten vanden Lande (tot boozkominge van veele ongeregeltheden / die in het houden van Schoolen dagelijck wierden gepleegt) een Placcaet geëmanceert waer by alle Mans ende Vrouwe-personen binnen ende buyten de Steden van Hollandt ende West-Byzesslandt geinterdiceert en verboden wierden / hen t'onderwinden eenige Schoole te houden ofte kinderen te leeren / ten sy de selve by den Magistraten haer-luyder residentie eerst behoorlijck ondersocht ende geadmitteert waren / ende acte daer af hadden verkrengen; verbiedende boozts de Magistraten / toe te laten ofte gedogen / dat ymant / van den geene die sy-luyden waren admitterende omme School te houden / eenige Boecken souden mogen doen leeren de Christelijcke Keligie contrarierende. * Alle soorten van Schoolen buyten de groote publijcke Stadts-Schoole werden by-Schoolen genaemt / ende zijn dier tyde tot verschepde malen alhier verboden / als blijkt by de Keur-boecken deser Stad. * Wordende wyders d'acten van consent noch dagelijck onderhouden. De situatie ofte gelegentheyt der grooten / anders gesept Triviale ofte algemene Schoole schijnt van al-ouden tyden geweest te zijn ter self der plaetse daer hedendaegs noch is / naamelijck in de Straet daer van de naem dragende de School-straet, dicht by het Frater-huys, boozhenen onder de Godts-huysen beschreven * / en achter het rijcke Klooster van St. Agatha gelegen / een weynig buyten de booznaemste passagie van Wagens en ander straetsgewoel afgesondert / zijnde in den Jare 1620. boozsien met een cierslijcke Boorte van blauwen Ardupn-steen na de Dorische ordze boozdien meer-geprezen Meester Henric de Keyser self gemaecht / die het self de

* Placc. Statuten van Holl. in dato 9. Maert 1589.

* Siet 3 Keurb. fol. 359.

Situatie van de Latijnsche Schoole.

* boven p. 619.

selfde onder sijne wel geproportioneerde wercken in figuur heeft uyt
gegeven: boven den ingang staet met gulde letteren dese Inscriptie.

GYMNASIUM PUBLICUM JUVENTUTI
PIETATE, ARTIBUS ET LINGUIS
IMBUENDÆ DICATUM.

Op-schrift
van dien.

Dat is: openbare oeffen-plaets toegeëygent ter onderwyfinge vande
Jeugt, in Godtvrucht, vrye konsten, en talen. Hier eben onder op de
sluyt - steen van de booch des ingangs staet een groote Griecsche Y
zijnde het Symbolum ofte Sinne-beeld / soo wel der Schoole als *Se-*
minarium Theologicum, ofte Frater-huys, by welchers beschrybinge den
uytleg van dien is gestelt; * van binnen is het gebouwe verdeelt in vijf
bysondere Schoolen ofte Classen / dienende als graden ofte trappen tot
de welke de toenemende Leerlingen uyt d'een in d'ander werden ge-
promoveert en voort gestuypt / zijnde pder Classis met een bysondere
naem onderscheyden / en door een bysonder Leer-meesker bedient en
geregeert / die haer onderhorige Discipulen gehouden zijn te onderwys-
sen / uyt te leggen en verklaren / alsulcke grond-regulen en Boecken /
als de generale ordze van't Landt mede brengt: want de methoden
die men in de Latijnsche Schoolen deser Provintie placht te houden
van ouds seer divers en different zijnde / en elck Rector sodanige Boec-
ken doende leeren als hem goet dacht / streckte sulcx tot merklijcke con-
fusie en verachteringe van de Leerlingen die soo nu en dan uyt d'ene
Stadt in d'ander ter Schoole werdende gelept / en aldaer gants andere
Boecken en methoden van instructie bindende / genootsaecht waeren
telkens te leeren nieuwe fundamenten / om welke discommoditeyten
voor te komen in't Jaer 1625. een generale School-ordze over alle
de Latijnsche Schoolen deser Provintie Staets-gewyse goet gebon-
den en vast gestelt is / na dat hare Ed: Groot Mog: door de Heeren
Curateurs van d'Aniversiteyt tot Leyden / daer over hadden doen
hooren den Rector ende Senaet vande voorsz Aniversiteyt / mitsga-
ders de gedeputeerden der Synoden van beyde de quartieren / als me-
de diverse Rectoren uyt de meeste Steden van dese Provintie daer toe
specialijcken beschreven / die pder hare consideratien soo mondelingh
als schriftelijck hebben in gebracht / waer uyt by den voorsz Senaet een
concept geformeert en 't selfde met het Advijs van de voorsz Heeren
Curateurs bekrachtigt zijnde / ter vergadering van de Hooge Over-
hept epndelijck is gearresteert. Sulcx van die tijdt af niet van eener-
ley Boecken en fundamenten op een eenparige voet in alle de Schoolen
deser Lande heeft mogen werden geleert; en alsoo daer toe in den eer-
sten een groote quantiteyt exemplaren most werden gedrukt ende dat
volgens Resolutie / (om de kosten van den self den Druk te soulageren)

* Zouen p
522.

Verdelinge
van binnen
en d'ordre al-
daer gehou-
den werden-
de.

De methode
van Instru-
ctie in de
Latijnsche
Schoolen
hier te lande
op een een-
parige voet
gebracht.

Door een
middel 'tselk
de hier te
Delft wierd
ingevoert.

de Magiftraten in pder Stadt fecker tax van Exemplaren mofters aen-nemen / om de selve dooz die gene / die tot dien eynde met de boozsz Magiftraten mochten accorderen / te doen verkopen ende uytftyten / soo wierd hier te Delft op den 10 January 1627. gepublicceert dat van doen booztaen niemant eenige exemplaren van de boozsz nieuwe geordonneerde Latynfche en Griecfche School-boecken binnen de Stadt en den bedyppe van dien mocht verkopen dan de fulcke die met het merck ofte by-teecken / des gene die de boozsz Exemplaren van de Magiftraet aengenomen hadden / onderfchepden waren ; den Schoolmeesters wierd infgelijck verboden eenige anderen te admitteren / alles op een zware boete teilens en soo menigmael pmantrarie dit verbod gedaen te hebben / mocht bevonden werden.* De opperfte en pferfiderende deser Leer-meesteren werd den Rector, dat is Bestierder of belepder gen aemt / als hebbende de directie en t bewind ober alle de Classen in t generael / dese is met eenen Regent ofte Moderateur van t Collegie der jonge Theologanten ofte Fratres / gelijk t spner plaetse is aengelwesen / * hebbende booz soo veel de Schoolen aengaet sijn Vicaris ofte Conrector aen hem volgende / en boozsz noch drie anderen onder haer / alle gegageert werdende dooz ordze van de Magiftraet ; inboegen dat d Ouders van de Schoolieren pder na sijn fatsoen en gelegentheit met een seer gering School-geld / tot een bypwillige vereering / kan volstaen / zijnde den Rector gehouden aen Stads Tresorier daer van te verantwoozden alleenlijck byf stupbers / pder vierendeel s Jaers / booz elcke Scholier de Schoole frequenterende / des mach by hem op pder termijn noch gekoort werden den vierden penning die volgens contracte dien-aengaende gemaecht / bekeert moeten werden tot pzaemien * ofte Cer-pyzfen die na t examineren van de Scholieren / tot twee-mael s Jaers (te weten in den aenbang van de Maenden February ende Augusti) aen de selfde uytgherepcht werden naer dat een pgelijck neerstig geweest en toegenomen heeft. Ende op dat alles in des te better ordze bestae ende gehouden werde soo zijn als Visitateurs ofte Curateurs van wegen de Magiftraet / vier bequame personen, en beeltijds uyt de Magiftraet self / gecommiteeert / met welckers abbijs de booznoemde pzaemien werden uytgedeeft aen den genen die des weerdig bevonden werden / zijnde tot dien eynde de gecommiteerde Heeren op de bestemde Examina ofte bepzoebingen der Classen (die dan vervolgens in het Auditorium van den Rector vergaderen) self present / om te letten en vernemen wat progressen een pder in sijne studie mach hebben gedaen. Die gene die dooz alle de Classen sijn gepasseert en verder tot d Aniversiteyt werden gepromoveert doen beeltijds tot een afscheit in teecken van haer bequaemheyt een Oratie in t publijck / zijnde daer toe een Orateurs-stoel in t booznoemde Auditorium, ofte gehooz plaets van den Rector opgerecht ; na het doen van d Oratien / geschiet oock ter selver plaetse de solemniteyt van t uytdelen der Cer-pyzfen dooz handen

* Siet 6 kurb.
fol 302.

Regeringe
van de
Schoolen.

* Siet boven
p. 523.

School-geld
vrywillig na
yders wel-
gevallen.

* Gecogen uyt
Tresoriers
Maen-boeck
f. 169.

Examina of
beproevinge,
der Classen.

Het doch van
Oratien en
uytdelen van
Cer-pyzfen.

handen van den oudsten Curateur in functie / aen de welken den eerst opgaende uyt yder Classis (soo in den naem van sijn prijs-treckende met-gesellen als sijnz zelfs waegen) een gedienst-reden van danck-segginge in de Latijnsche tale doet. Dese Cer-prijzen bestaen alle in uytgelese Boecken tierlijck ingebonden / van binnen met eenige lof-tytels ter eeren van den Prijs-trecker beschreven / en by alle de Curateurs / mitsgaders den Rectorz onderteekent / en buyten op voorszien met de Pythagorische letter / zijnde het Blaoen ofte Sinne-beeldt van de Schoolen meermaets vermeld. En het is naulijcx gelooflijck wat opwekking en aenprikkeling de representatie van soo solemnele eere kan geben op de gemoederen van jongelingen die van goeden aert zijn.

*Excitat [adsensus] studium, laudatque virtus
Crescit, & immensum gloria calcar habet.**

* Ovid. lib. 4. de pont. eleg. 2

De voorsz-gemelte Heeren Curateurs ofte School-besozgers hebben niet alleen toezicht dat alles 'tgeen de Jeugt maer dooch 'tgeen de Preceptores ofte Meesters selve belangt / na behooren gedirigeert werde / dooch komt haer toe niet alleen d'opsichte ober dese groote ofte Latijnsche Schoole / maer dooch alle anderen van de gantsche Stadt / gelijk sy Jaerlijcx op den eersten Sondach in't Nieuwe Jaer afgelesen werden met den titel van Toesinders over de groote ende andere Schoolen ; op alle welke mede verscheyde goede Ordonnantien en reglementen soo op het doen van der School-meesters proeben als andersints inde heur-boecken deser Stadt te vinden zijn ; als zijnde d'onderwysinge van de Jeugt onder een wel gestelde Regeringe een saeck van geen geringe aenzelegentheyt : daerom vergelijckt Plutarchus , in sijn gulden Boeck van d'opvoedinge der kinderen / het verstant 'tgeen alleen den mensch van alle andere Schepselen onderscheyt) by een Acker / seggende ; Een goede Aerde by gebreck van bouwinge , werd ontvruchtbaer en hoe beter die in haer selven is , hoe schadelijcker onkruyt die voort sal brengen , als haer goede haveninge komt te mancqueren , in't tegendeel sult ghy bevinden dat een harde , wrede , en steenachtige aerde , wel gebouwt zijnde voort sal brengen veel schoone en goede vrugten. Item ; De Paerden wanneer die van jongs af getemt en wel gedresseert werden , werden bequaem om de menschen veelderley dienst te doen , maer wanneer men die ongetemt laet op-wassen , soo worden sy wreed en wild. Desgelijckes seyd Ovidius van de menschen ;

De Curateurs van de Latijnsche , zijn ooch met eenige opsienders over alle d'andere Schoolen

Plutarchi gelijcknisse noepende d'opvoedinge van de Jeugts

Didicisse fideliter artes,

*Emollit mores, nec sinit esse ferus.**

* Ovid. II. de Ponto Eleg. 139

En voornamentlijck dient hier ooch gelet / dat de Jeugt / na de lesse van Salomon , in de gronden vande Heiligie wel geoeffent werde : Leert, seyd

sepd hy / den jongen de eerste beginselen na den eysch sijnes wechs, als
 * *Preverb.* hy oock oud sal geworden sijn, en sal hy daer van niet afwijcken. *
 22. 6.

*Quo semel est imbuta recens, servabit odorem
 Testa diu. **

* *Horat. lib.*
 1. *Epist. 2.*

Oefning van
 Gods dienst
 in de Latynse
 Schoolen.

Overfulcx is oock by de booz-gemelte Ordonnantie van de Hooge
 Overhept gestatueert / dat men in de Latynse Schoolen de Discipulen
 twee-mael des weechs de Catechesis in't Latijn van buyten sal doen
 leeren en daer over oock examineren; oock is het gebuyckelijck dat
 men dagelijcx aldorens tot de lessen te treden een stichtelijck gebed op-
 stoot / behelsende een aenroeping tot Godt om sijne assistentie ende ber-
 lichtinge des verstands in den loop harer Studie / mitsgaders ver-
 beteringe van d'aengebore boosheyt en verkeerde begeerlijckheden van
 de joncheyt; gelijk des avonts tot besluyp oock diergelijcke geschiet.
 Derhalven dunct my dit een godvruchtigen regel te sijn / dewelcke
 sepd / *Studiofi imprimis sint Pietatis studiofi, certoque sciant sine divini nu-
 minis invocatione, nihil se in studijs diligentia sua promoturos.* Dat is:
 Laet de Leerlingen voor al leerlingen van Godvruchtigheyt sijn, en
 onfeylbaer verseeckert wesen met al haer naerstigheyt in haer Studie niers
 te sullen vorderen, sonder d'aenroepinge van de Godlijcke albestierent-
 heyt. Doozts souden sy sonderlinge weldoen in ernstige hooch-ach-
 tinge te nemen d'ontwaerdeerlijcke kostelijckheyt van den tijdt / hou-
 dende inder daet yder dach ja yder up booz ongeluckigh / op welke
 sy nietwes toe-genomen / ofte in haer Studie op nieuwsouden mo-
 gen hebben gepropteert / alle leupe ledigheyt en onnutte tijdt-quistingh
 af heeriglijck hatende / ten allen tyden indachtig wesende aen de krach-
 tige raedtgebingen en heylsamen vermaningen dien aengaende soo me-
 nigbuldig gedaen / by soo veel booztreflijcke Mannen / die alleen dooz
 haer naerstigheyt seer glorieuse en onsterflijcke namen hebben na ge-
 laten.

*Quisquis enim duros casus virtutis amore
 Vicerit, ille sibi laudemque decusque parabit.
 At qui desidiam luxumque sequetur inertem,
 Turpis inopsque simul, miserabile transiget ævum. **

* *Vide I. For.*
Ringelb. de
rat. Stud.
Cap. 2.

Van de Studien sullen wy voortgaen tot allerhande Hallen / ge-
 meene Koop-plaetsen en Markt-pleynen / mitsgaders al rgeen wy
 ders ten dienste van de Koopmanschappen / en onderhoud van 's men-
 schen leven publijckelijck is verozdonneert / onder dese komt in onder-
 dom wel eerst te boozschijn

ZEE-VISCH-MARCKT en
VLEES-HAL.

oude kerck.

C. Decker, fca

P. Smid, excd.

DE VLEESCH-HALLE.

Welkers recht en inkomen wel-eer mede aen de Graven toebehoort hebbende / den 29. September des Jaers 1295. dooz Florens de vijfde (die des Jaers daer na dooz Heer Gerrit van Welsen omgebracht wierd) aen onse Stadt is over-gegeven / onder reserue nochtans van eenige Marct-tyden op welke de Graef de verballen en proffytten van dien als noch aen sich behil ; den bylesluyd als volgt:

Beschryvinge
Vleesch-halle

VVY Florens Grave van Holland, Zeeland, Heere van Vriessland, maken kond, allen den genen die desen Brief sullen sien, of hooren lesen, dat wy onsen lieven Poorters van Delft gemeenlijcken, die houdende sijn desen Brief om menigen trouwen dienst, die sy onsen voir-ouders ende ons dicke gedaen hebben, geven dat sy maicken mogen binnen der vryheydt van Delft, een Vleesch-huis, ende een Broot-huis daer t'hen alre oirbaerlickste dunckt te wesen, ende daer of jaerlicx in te nemen alle de renten, die daer of buyten onsen Marckten, want die houden wy aen ons selven, vallen mach of in comen, ende die rente te keeren, ende te besigen in die gemeene oirbare der Poorteren van Delft, in oirconde van desen Brieve besegelt met onsen segele, in't Jaer ons Heeren M. C. C. XCV. op Sinte Michiels dage in Vlissinge. Onder stont geschreven, gecollationeert jegens't Originael, daer't zegel, overmids ouderdomme (loet scheen) of was, ende accordeert, in kennisse van my, ende was onderteyckent H. de Eynden.

Gifte van
Graef Floris,
van te mo-
gen maken
een Vleesch-
huys en een
Broot-huys.

Dit Privilegie spreekt oock van een Broot-huys waer upt blijktt dat men van outs alhier mede een Broot-halle moet hebben gehad / gelijk als noch in Branchrijck en andere quartieren gebruickelijck is. Noch is'er een brieffe van't Jaer 1338. mede in Stads Privilegie-boeck geregistreert / waer by verklaert werd dat de Cameretten de Hallen bezypden sullen van verschepe on-gelden in den text gespecificceert:

Van outsook
een Broot-
halle.

VVY Kerstandt Janz, ende Jan Grois, Schepenen in Delft, oirconden dat die vier Cameren die voor die Hallen staen of nemen sullen der Hallen voiren alle straet-geld, plaet-geld, ende brugge-geld, datter op verschynen mach, in't Jaer ons Heeren duyfent drie hondert agt ende dertich, des Woonfdaegs na Sinte Maertijns scudde-korfs daige.

Dat de Ca-
meretten de
Hallen be-
vryden moe-
ten van straet
en andere
ongelden.

Dese Certificatie spreekt van Hallen sonder te distingueren wat soort van Hallen / en hoe-wel het apparent schijnt / ten minsten een van dese Hallen de Vleesch-hal geweest te zijn (als zijnde noch hedendaeghs soo dicht by de Cameretten gelegen) soo blijkt echter upt een ander brieff van den Jaer 1413. (in't volgende by de Laken-halle te insereren) dat ter plaetse daer nu de segenwoordige Vleesch-halle staet / als doen geweest is een Lombaert-huys ofte Banch van Leeninge / dewelcke

Onsekerheyt
waer de
Vleesch-halle
allereerst ge-
staen heeft.

met bewilliggingh van Graef Willem de sesde eerst in't voornoemde Jaer tot een Wolle en Linne Want-huis/ en te gelijk een Vlees-halle veranderd is; sulcx hier upt af te nemen is/ dat al soo lange vooz den jare 1413. de Vlees-halle omtrent de Cameretten gestaen heeft / doch op wat plaets is onseker. Seven Jaer hier na verleende Hertoch Jan van Beyeren, (Com van de Gravin Vrouw Jacoba) als voocht ende Rutwaert van Hollandt de vryheyt aen de Stadt dat de Vlees-houwers haer Vleesch mochten verkopen buyten de Halle / een ygelijck vooz sijn deur of elwaerts daer het den haet-houders genuegen mochte. Daer van is dese Hand-beste;

Ontslaging van de Vlees-halle waer by de Vlees-houwers toe gelaten wier haer Vlees buyten de Halle te mogen venten.

Iohan by der genaden Goods, Palens Grave opten Rijn, Soen van Henegouwen, van Hollandt, van Zeelandt, &c. Doen cond allen luyden, dat wy om gemeenen oirbair ende profijt onser getrouwer Stede van Delft, aengesien d'trouwe diensten ende gunsten die sy ons, ende den onsen gedaen ende bewijst heeft, ende noch van hoir immers meenen te hebben, der selver onser getrouwer Stede ende ganser gemeente van Delft gegonnen, ende geconsenteert mits-desen brieve, dat zy die Vleys-houwers die voor dese tijd, op't Vleys-huis gestaen hebben, ende den anderen, hier namaels binnen onser Steede van Delft sullen mogen setten, ende Vleysch laten houden, ende vercoopen ygelijck voor sijn deure, of andersints daert hem genuegen sal opten sijnen, sonder yemant anders hem des te onderwinnen, in oirconden desen brief besegelt mit onsen zegele, Gegeven ter Goude opten eersten dach in Junius in't Jaer ons Heeren M. cccc. ende xx.

't Gebtuyck van de Vlees-halle weer in gevoert.

't Gebouw vernieuwt en hoedanigheyt van dien.

Inboegen de Stadt als-doen van alle impositien / vooz soo veel sijn aen de Graden moest contribuieren schijnt ontslagen geweest te zijn en dit gebouw / 't welck seven Jaer te vooren soo wel tot een Vlees-hal als Wolle en Linne Laken-hal was bereept / vooztaen meest tot het laetste gediend te hebben / ter tijdt toe de Souberaine Overhept om de zware lasten van de Oozlogen te konnen suppoteren de Imposten op't Weestfael hebben verzwart; des wegen goet gebonden is / om alle contractien en sluycherpen vooz te komen / ober-al Vlees-hallen te moeten hebben / daer toe alhier de voozgaende oude Vlees-halle wederom is aengenomen / en metter tijdt te klein ballende om langer met de Laken-halle gecombineert te sijn / wiert de laeste elders verplaest / gelijk aenstonts hooren sullen; en dus is dit gestichte alleenlijck vooz de Vlees-halle ober gebleven 'twelck ober eenige Jaren van de grondt af vernieuwt en treflijck op getrocken is / bestaende in een langwerpig vierkant gebouw onder een schalieu dach / hebbende rontsom hechte muren met lucht-gaten en tralyp-werck voozsien na den eyfch / staende op een groote gewelf de Kelder; de vooz-gebel/ geheel van witten Ardunysteen / is met twee Poozten ofte ingangen / boven welke (als mede in't formeel van de frontespice ofte opperste des gebels) uptgebeelt sijn

Offe.

Osse-koppen / Schapen / Kammen en dergelijke Dee / als 't welck geslacht zijnde daer binnen werd verkocht ; en gelijk van vooren soo zijn oock van achteren twee dooz-gangen wederzijds met eenige trappen op-gaende en responderende recht tegen den anderen ober / als oock mede op de gaerden ofte rpen van de Stallen ofte Winckels dewelcke ordentlijk gerangeert twee-en-twintig in getale zijn / werdende gewoonlijk om de vijf jaren verhuurt ofte verpacht met boozwaerde dat de Vlees-houwers alle weecks by lotinge gehouden zijn om te gaen en van plaets te veranderen / oock self op de plaets haer te beur ballende te sullen staen sonder die aen een ander ober te doen : onder welke pacht naer ouder gewoonte mede begrepen werd het overschot van de seventien Stallen ofte Winckels van 't Wolle Want-huys nu geseyt Laken-halle hoewel altans gesepareert en vanden anderen gescheyden / echter tot noch toe onder eene pacht gebleven / als zijnde (gelijk geseyt is) booz dese gecombineert / en hier ter plaets by den anderen anner geweest. Wyders zijn ten allen tyden ober de Vlees-houwerp alhier veel goede reglementen en Ordonnantien geweest / zijnde al by een speciale Keure dienaengaende van d'eerste 1400. Art. 9. verboden geen Koepen noch Ossen (die men by klein gewicht verkopen wilde) te mogen slaen / ten sp men die alboorens hadde gebragt aen't Stede-huys en aldaer doen besien van den Vinders / sonder de selfde van daer te leyden eer dat sp geteckent waren / 't welck gedaen zijnde binnen vier-en-twintigh upren mosten geslacht werden / en het Vel ofte Huys van het Beest nebens 't Vleesch ter Marct gebragt om van den Vinders op nieuw besichtigt te werden. Maer het 17. Artijckel van de selfde Keure bracht in't reguard van de Vrouwe-luyden een geweldige precysheyt mede / luydende in forma :

Hoe veel Winckels op de Vlees-halle en op wat conditie verhuurt werden.

Keuren wegens de vleeshouwery soo van outs als jegenwoordigh.

Voert hebben zy gekuert dat voert an geen Vrouwen in die Halle noch buyten die Halle mit eenich Vleysch staen en moet om te vercopen noch eenich Vleysch breken noch handelen om te vercopen, by xx. stuyvers te verbeuren, ende voert te beteren by Schepenen, half den Heer ende half der Stede rechtevoert of te halen.

Geen Vrouwen met vlees ter venie te staen.

Doch dese Keur naderhant wat versacht zijnde schijnt ten naesten by geabzogeert. Om nu uyt de hedendaegsche wetten distinctielijk te weten wat dagen en upren de Vlees-halle jegenwoordig 't geheele dooz geopent werde / om alle ingesetenen na behoren te gerpen / soo dient gesien het 2. Art. van de Vlees-houwers Ordonnantie / in dato 15. Maert 1655. in houdende :

De tijd van't openen vande Halle sal wesen des Maendaeghs, Dijn-daegs, Woonstaegs, en Donderdaegs 's morgens ten acht uyren, en na de middach ten twee uyren, Saterdaegs 's morgens vanden eersten No-

Op wat tijde de Vlees-halle door 't gehele jaer

geopent en
gesloten
werd.

vember tot den lesten Maert incluyt ten seven uyren, ende vanden eer-
sten April tot den lesten October incluyt ten ses uyren, nademiddag ten
twee uyren, op peine dat den bewaerder vande Sleutel die open doende
na de gestelde uyren voor elck quartier uys sal verbeuren drie sluyvers,
en sal den bewaerder vande Sleutel gehouden wesen de Halle wederom te
sluyten, 's Maendaegs, Dijnsdaegs, Woonfdaegs voor de middagh ten
elf uyren, en na de middagh ten vijf uyren, Donderdaegs voor de mid-
dagh niet te sluyten, ende savonts soo lang open te laten als daer koop-
luyden sullen sijn, op Saterdaegs te sluyten voor de middag ten twaelf
uyren, savonts van den eersten November tot den laetsten Maert incluyt
ten negen uyren, ende van den eersten April tot den lesten October in-
cluyt ten thien uyren, op peine van drie gulden 't elcken reysen te ver-
beuren. *

* Keur-boek
f. 4. vers.

De vlees-
houwers ko-
per gewicht
te moeten
gebruycken.

Tot boozhominge van alle frauden in de gebuychten op de Vlees-hal-
le gebuycht wordende moeten de selfde alle van koper sijn / als niet
soo licht kommende werden geschropt / oock werden sy somtijts door ge-
committeerden van de Magistraet onboozsiens gebisiteert en geexa-
mineert tegen de leggers / op't Stadt-huys bewaert wordende.

Ende dit wel het principaelste zijnde / tgeen wy belangende de Vlees-
halle hebben by te brengen sullen over-gaen tot

DE LAKEN-HALLE.

Oude ver-
maertheyt
van de Dra-
perie ofte
Laken neringe
hier te
Delft.

't Is inde oude Hollandsche Chronijcken genoegh bekent dat onse
Stadt wel-eer in de Drapperie ofte bereyden van Lakenen boven an-
deren heeft upt gesteecken / daer van 't oude spreek-woord van Delfs
puyck oberbloedige getuygen zijnde / 't geen by alle beschryvers deser
Landt (soo haest maer eenige mentie maechen van Delft) doorgaens
tot lof van den ouden florifanten staet deser Stadt werd geallegeert.
De eerste bydommen die ich dien-aengaende hebbe gebonden sijn be-
grepen in't selfde Privilegie waer in de Schoole * aen de Stad werd
gegeven / te weten van Graef Willem de vierde des Jaers 1342.
waer in een periode inslueert tgeen van desen inhoudt is:

* boven p. 587.

Gifte van de
Laken-mate,
en zegelinge
ofte Loyinge
van dien.

Voort soo geven wy die Laken-mate, die zegelinge vande Lakenen,
ende die Wage, soo wat nutschap dat daer af komen mach, dat zy dat
houden ende hebben zullen, totter Stede van Delft voorsz.

Wolle en
Linne Laken
halle en waer
van ouds
gesaen.

Ter accommodatie vande Wolle / als mede Linde Laken-neeringe
sijn nock al van ouds twee Hallen opgereght die men op sijn oud duys
de Wolle en Linde Want-huysen noemde, beyde wel-eer gelegen heb-
bende ergens op het Marct-belt en by de Stadt van de Graef in pagt
gebuycht / tot dat sy in't Jaer 1413. deselve hebben verplaeft in het
Tom

Lombaert-Huys van eenen Philips de Bloote staende in de Noordwesten hoeck van het Marct-belt / 'twelcke Philips voorsz seven Jaer te boozen van de Graef gekoft hebbende nu wederom aen de Stad ver-reupit en ober doet tegen de twee booz-gemelte Want-huysen die gesa-mentlijck met de Vlees-halle in een gebouwt werden begrepen. De drie brieven hier toe specterende booz de meeste menschen nauylt waer-dig zynde om lesen / konnen lichtelijck gepasseert en overgeslagen wer-den / alleenlijck sal het nodig zijn / booz die gene die alles ten nauken-righste willen ondersoecken / de self de upt het Privilegie Boeck (in 't welcke sy confuselijck wijs en sijt van den anderen staen) hier by een achter den anderen te laten volgen ; ende eerstelijck d'opdracht van de Graef aen Philips de Bloote wegens de Huysinge staende in den Noord-westen-hoeck van't Marct-belt.

Verplaetsing
ge van dien.

Willem by der genaden Goeds Palens Grave opten Rijn, Hartoge in Beyeren, Grave van Henegouwen, van Holland, van Zeelandt, ende Heere van Vrieslandt, doen cond allen luyden, dat wy ver-coft hebben, onse geminde, Philips Huyge Blotensz, alle alsulcke Huy-singe ende Stalle, mitt allen recht, ende toebehoren, als wy staende hebben, binnen onser Stede van Delft, opte Noord-west-houck vande Marct-velde, die Mr. Gerrit Apotecarius belegen heeft an die Zuyt-zyde, ende Pieter Brenijs an die Oost-zyde, streckende afterwerfts tot die Delft toe, die nu ter tijd bewoonen die Lombarden tot Delft, om duy-sent gelresse gulden, die hy ons voldaan ende wel betaelt heeft, den lesten penninck, mitten eersten, by handen onse getrouwe Tresoriers Philips van Dorpe, die onsguede reeckeninge ende bewysinge af doen sal, ende geloven voor ons, ende onse nacomelingen Philips Huygensz voorsz, ende sijne nacomelingen, die voornoemde Huysinge mitt haren toebeho-ren ende allen rechten, dat wyere an gehad hebben te vryen, ende te waeren, tot ewigen dagen, als men vry eygen Erven binnen onsen Ste-de van Delft, schuldich is te wairen, in omronde desen brief besegelt mitt onsen Zegele, gegeven inden Hage opten xxv. dach in April in't Jaer ons Heeren M. C C C C. ende vij. hier of is een doersteecken Sce-pen-brief door desen brief gesteecken, dat Philips voorsz dit Huys der Stede vercoft heeft.

Transport
van Graef
Willen IV.
nopende so-
kere Huy-
singe op den
Noord-we-
sten-hoeck
van't Marct-
velt.

Dolgt nu de bebestiging ende waer-brief booz Philips de Bloote we-gens de twee Want-huysen booz-gemelt die de Stad van de Graef in pachte hebbende gehad als nu aen Philips voornoemt by forme van permutatie ofte verreupling ober-geeft / tegen seckere Huysinge die by Philips daer beborens van de Graef hadde gekoft / om het self de nu booztaen tot een Want-huys / mitsgaders te gelijck oock een Vlees-halle te gebuycken / 'twelck de Graef verklaert met sijn volko-men wille te geschieden en des-wegen voldaan en wel vergenoegt te zijn.

Combinatie
van de wolle
en Linne La-
ken-halle
met de Vlees
halle.

Confirmatie
van de Graef
wegens de
verreuylinge
door de Ma-
gistraet van
Delft aen
Philips de
Blote gedaen
vande Huy-
sen die's Gra-
ven Wolle en
Linne Want-
huysen ge-
weest waren.

Willem by der genaden Goids Palens Grave opten Rijn, Hertoge in Beyeren, Grave van Henegouwen, van Holland, van Zeelandt, ende Heere van Vrieslandt, doen cond allen luyden, want onser getrouwen Philips de Bloete by versoucke, ende begeerte onsen getrouwen Stede van Delft, der selver onser Stede verkoft heeft, sijn Huys dat der Lombarden-huys te wesen plach binnen onser Stede voornoemt, om haer Want-huys, ende Vleys-halle, of te maken, dat hy in voor-tyden tegens ons gecogt heeft, daer die selve onse Stede hun voor weder by onsen wille overgegeven heeft, beyde onsen Huysen, die op dese tijdt, ende tot hair toe onsen Wollen, ende Linden Want-huys geweest hebben, ende zy in pachten van ons hadden, daer zy ons op dese tijdt of vernougt hebben, soo hebben wy dat geconfirmeert, ende confirmeren met desen brieve, ende hebben denselven Philips gegeven, ende geven tot eenen vryen eygen beyde onse Huysen voorsz mit sulcken Erve, als zy op-staen op't Marct-velt binnen onser Stede voorsz, ende mit eenre strate thien voeten breed, Noortwärts vanden Wollen Want-huys voornoemt, streckende langes tusschen die twee straten, alsoo als dat selve Want-huys nu ter tijdt staet, ende oirloven, ende consenteren voor ons, ende voor onsen nacomelingen, dese voorschreve Huysinge te versetten, te gebruycken, of te vercoopen, ende anders sijnen vryen wille daer mede te doen, gelijcken mit anders zijnen eygenen gueden, ende soe wie datse tegens hem mitt cope, of anders wettelick verkrygen fall, dien bekennen wy den rechten eygendom daer of, ende geloven voor ons, ende onsen nacomelingen, onsen getrouwen Philips voornoemt, ende sijnen nacomelingen in dese voorsz Huysinge ende Erve te houden ende starcken eenen ygelicken tot eewigen daigen, besegelt mitt onsen Zegele, inden Hage opten eersten dach in Augusto, in't Jaer ons Heeren M. cccc. xij.

Dolgt nu d'authorisatie van de Graef aen de Stadt verleent om de voorsz Want-huysen van Wolle en Linne Laechenen te mogen verplaetsen / daer 't hun geliest / mits betalende een jaerlijcke eeuwigh duprende Erf-pagt van seven - en - vijftigh ponden / aen den Rentmeester van Noord-Hollandt / te weten dat Noord-Hollandt 't geen noch hedendaegs ter reecken-kamer van de Domeynen soo genoemt werd / endae Delft de Hoofst Stadt van is / gelijck wy in't begin deses Boecks * die oude en hedendaegse verdeelingen van Hollandt hebben aengewesen.

* Siet boven
p. 1. en 2.

Authorisatie
vande Graef
om de Wolle
en Linne La-
ken-halle te
mogen ver-
plaetsen.

Willem by der genade Goeds Palens Grave opten Rijn, Hertoge in Beyeren, Grave van Henegouwen, van Holland, van Zeelandt, ende Heere van Vrieslandt, doen cond allen luyden dat wy gegonnet, ende geconsenteert hebben, gonnen, ende consenteren mits-desen brieve, onser getrouwer Stede van Delft, dat zy die Want-huysen van Wolle,

Wolle, ende Linde Laeckenen die nu ter tijd binnen onse Stede voorz staen, verleggen sullen mogen, ende die houden op der Lomberde-huyzen of anders-wair binnen onser Stede voorz daer hem dat beste genuegen sal, daer zy onse Rent-meester van Noord-Holland die nu is, of na maels wesen sal tot eenen eeuwigen erf-pachte, jaerlix tot onsen behou ve voor wtreycken sullen, ende betalen seven - ende - vijftich ponden, sulcker als wy van onsen renten nemen, te betalen tot twee termijnen, daer de eerste termijn of wesen sal tot heyligen Missen naest-komende, als men schrijft M. c c c c. ende xiiij. alsoo vande eenre helfte, ende die ander termijn als vander ander helfte tot Mey-dage daer naest-volgende, ende alsoo voort van Jare tot Jare eeuwelijck durende, ende want wy voor ons, ende voor onsen nakomelingen onser getrouwer Stede voorz dit vast, ende gestade houden willen, soo hebben wy desen brief doen besegelen mit onsen Zegele hier an gehangen, Gegeven inden Hage op ten eersten dach in Augusto in't Jaer ons Heeren M. c c c c. ende xij. onderteekent T. de Swieten.

En hoewel upt de belendinge van't Lombaert-huys in d'eerste brief gespecificeert / 't self de niet en schijnt gestaen te hebben / ter plaetse daer nu de Vlees-halle staet / soo blijkt echter upt de twee laetste dat het Want-huys en Vlees-halle / te samen gecombineert / in het voorsz Lombaert-huys wierden verplaest; wopders is het notoir dat de kelder onder de jegenwoordige Vlees-halle noch jaerlijcx verpacht werd met de naem van Kellenaer van't Wolle Want-huys * met eenige stallen ofte winckels daer in begrepen / in dewelcke alle Doozters ende Dooztersen / hun generende met de neringe van Laken / Linne of Blas te verkopen / gehouden waren dooz te doen staen / of 't self de te redimeren met secker kleyn geld daer toe staende / 't geen noch jaerlijcx dooz den Pachter werd gecollecteert / gelijk oock dooz den Heer Tresorier van Stadts-wegen de seven-en-vijftigh ponden aen den Rent-meester van Noord-Hollandt voozgemelt werden boldaen / * upt al het welke consteert / dat dit Huys sedert 't Jaer 1413. tot een Want-huys en Vlees-halle heeft gebient / sulcx hier upt te besluyten is dat het Marct-belt (in welckers Noord-westen-hoeck het self de / volgens den eersten brief / heeft gestaen) tot hier toe moet hebben gestreect en sedert die tyden mercklijck verandert en verkleyn is: ten ware dit gestichte noch nader was verplaest 't geen eventwel nergens blijkt. De gracht nevens dit Want-huys en Vlees-halle heen lopende boert de naem van Volders-gragt, na alle apparentie vermits de Laken-volders hier ontrent het Want-huys veel hebben gewoont. Na de Reformatie van den publijcken Gods-dienst is St. Christoffels ofte oude Mannen-huys Capel aen de self de gracht staende / vooz de Laken-halle ingeruynt / dienende oock met eene tot een Zaep-halle / welckers neringe vermeerderen de en de plaets vooz bepde te kleyn vallende de Laken-halle op nieuw elders.

Besluit uyt de voorgaende brieven, nopende grote veranderinge van's Marct-velts

* Siet Tresoriers Maecub f. 84.

* Siet Tresoriers uytgeef b; sel. 12

Nader verplaatse van de Laken halle.

Beschryvinge
vande jegen-
woordige
Laken-hal
en des selfs
regeringe.

Over-oude
Stempels
vande Laken-
neringe al-
hier.

Officianten
van de Laken-
halle en wat
yders plicht
is.

Sit-dagen
van de Gou-
verneurs.

elders wierd verboert; zijnde daer toe verkoosen een goet gedeelte van St. Nechten Capelle / 'twelck met veele hocken en kassen / waer op pder Hoopman en Winckelier sijn bysonder merck heeft staen / seer omdentlijck en bequaem is geapproprieert; dragende de naem van Vent-hal vande Lakenen ofte Vendu Laken-hal; zijnde als een algemene winkel in't groot van allerhande Lakenen. Dit geschiede na uptopsen vande Steen/boven den ingang staende / in't Jaer 1645. Verschepde andere vertrecken zijnder / alwaer alle gemaechte Lakenen / alborens verhoft of versonden / of oock op dese Vent-hal te koop gepresenteert mogen werden de proef moeten upstaen en oordeel ontfangen of wel of qualijck gemaeckt sijn / ende na haer valeur ofte deugdelijckheyt met secker opgeslagen looden zegel gejust werden. Onder de Stempels waer mede de voornoemde zegels werden geslagen / vindm'er verre ober de drie hondert jaren oud / ja eenige van soo hoogen ouderdom als geene in geheel Hollandt sijn. De loslijcke Keuren en Ordonnantien die op dese neringe en koopmanschap in allen deelen sijn gemaeckt / sijn oock al van oude tyden menigvuldig; werdende by berloop van tyden soo nu en dan na gelegentheyt van saken gealtereert en geamplieert. Tot maintien van alle welcke by de Magistraet gestelt sijn verschepde Officianten dewelcke alle met Eden verplicht sijn naukeurig te letten dat alle de Keuren en Ordonnantien op't stuck van de Laken-neringe gemaeckt / volkomelijck achtervolgt en onverbzekelijck na gekomen werden: mitsgaders wel scherpeijck toe te sien dat een pder by sijne gerechtigheyt gehandhaeft werde: als daer sijn vier Gouverneurs, welckers ampt en officie is generale opsicht te hebben van alle saecken dese Neringe ende den welstand van dien betreffende; dese sijn met eene Loyers die oordeelen moeten wat soort van looden-munt ofte stempel pder Laken na sijn deugden hebben moet; Insgelijck sijn so oock Tarra-meesters ober 't vollen van de Lakenen / staende aen haer oordeel hoe veel Tarra de Drippers ofte Laken-reders op de Laken-bolders sullen vermogen te verhalen wegens de schade en fauten die soo van gaten / herbrøpinge als andersints by versuym vande vooz's Bolders in de Lakenen werden bebonden; zijnde gelwoon tot afdoeninge van alle dergelijcke voozballende saken drie-mael des wecks ter Halle te vergaderen; te weten Dijn's daegs / Donderdaegs / en Saterdaegs vooz-middags van elf tot twaelf upren. Sy sijn oock gehouden in qualiteit als Tarra-meesters de vol-aerde van de Laken-bolders te visiteren vooz-en-al-eer deselfde by de Dollers mag werden op gedaen / en daer ober mede haer oordeel in goeder conscientie ende oprechter gemoet uyt te spreucken / ende by al dien sy de selfde aerde sodanig binden dat sy die oordeelen onbequaem te sijn om de Lakens na behoren te konnen supveren / vermogen in sulcken geballe de selve aerde te waerken en de Bolders verbieden d'selbe op te doen. Tot alle welcke functien sy affsonderlijck werden bereed-pligt dat sy in het uyt spreucken van haer

haer oordeel/ haer in alle oprechticheyt en getrouwicheyt sullen geda-
 gen/ sonder gunste/ of afgunst en eyndelijck in alles te doen 'tgeen goe-
 de Gouverneurs/ Lopers en Carra-meesters eer ende eeds-halbe
 schuldig zijn en behoren te doen. Na dese volgen twee Provisionaers, die
 als secundes zijn en by wettelijcke absentie van d'een of d'ander van de
 boornoemden haer plaets moeten vervullen. Oock is'er een Baillu,
 die gehouden is acht te nemen op alle supckerpen/ frauden en contra-
 ventien van de Keuren/ de boeten en breucken daer toe staende te ver-
 volgen en in te vorderen. Noch is'er een Knape, die met eene Prenter
 is tot dienst en gerijf van alle die vander Peringe. Alle Jaeren op den
 tweeden Maendach na 't nieuwe Jaer/ werden centge deser by de
 Heeren van de Werth (die als-dan Collegialiter alhier ter Halle ver-
 schynen) verandert/ op boozgaende Dominatie by de als-dan noch
 in dienst sijnde Officianten gemaect/ en aen de booz-gemeeste Heeren
 acht dagen te booren ober gelebert/ waer upt d'electie hier ter Halle
 gedaen zijnde/ alle op nieuwo hooft booz hooft be-ëedigt werden. Daer
 en-boven werden by de Heeren Burgemeesteren ober 't Laken-berep-
 ders/ van ouds genaemt St. Adriaens Gilde, behalven den Deken
 (zijnde boozgaens en Magistraets persoon) aengestelt vier Hooft-luy-
 den, dewelcke alle geschillen en ongemacken soo tusschen Meesters en
 Knechts als Knechts onder den anderen de neringe aengaende/ by
 willig verblijf/ ter neder leggen en beslechten/conform d'Ordonnantie
 en Gilde-brief daer van zijnde; hier toe den eersten Maendag van pder
 Maend des namiddags ten vijf upren haer vergaderinge houdende in
 de selfde Kamer daer de Gouverneurs van de Halle op haer tijdt oock
 vergaderen. Dit Gilde heeft een loslijk gebuyck/waer in het veele an-
 deren overtreft/ namelijk dat het in een geduprige onderlinge corres-
 pondentie is/met die van negen andere booznaemste Steden van gansch
 Hollandt/ als Dordrecht, Haerlem, Leyden, Amsterdam, Gouda,
 Rotterdam, Alcaer, Hoorn, en Enchuyfen; welcke tien met den
 anderen/ volgens autorisatie van den Staet in dato 17. Julij 1638.
 om de twee Jaeren/ by tour-beurten dan in d'een dan in d'ander Stad/
 haer gedeputeerden op sekere bestemden tijdt by een senden. Die Stad/
 wiens beurte het is om de nageburren t'ontfangen/ is gewoon twee
 gecommiteerden upt de Magistraet tot haer assistentie te senden/ en
 de vergaderinge twee dagen lang van alle verteerde kosten binnen haer
 Stadt te defroyeren/ de reys-kosten werdende by pder Stad in't par-
 ticulier voldaan. Op dese vergaderinge (die belachlijcker wyse de
 Synode der Droogscheerders genaemt werd) werden alle gravamina
 't gemene best van de rederpe belangende veressent; de resolutien dien-
 aengaende genomen werden pertinentijck genotuleert en na gedane
 rappoort aen de principalen/ moeten gemeensamerhand by elck in sijn
 Stadt onderhouden werden. Noch zijn buyten de Laken-halle ober 't
 verwen van de Lakenen gestelt vier Srael-meesters die de zwart-ge-

Andere min-
 der Offician-
 ten,

Jaerlijxse
 veranderinge
 van dien.

St. Adriaens
 ofte Laken-
 bereyders
 Gilde, en re-
 geringe van
 dien.

Twee sarige
 by een komst
 en vergade-
 ringe van alle
 St. Adriaens
 Gilden der
 tien grote
 Steden.

Stael-mee-
 sters.

Laken ramen
waer van
outs en he-
dendaegs.

* Tresoriers
Maen-boeck.
• 147.

verwde Laeckenen / na dat die al-boorens in blauwe verwe hebben
geheurt / 't zwart af kroocken met alupn en soo beproeben dat sy goet
zwart moeten blyden of andersints condemnieren de self de op nieuwt
geberbt te werden. Tot nader gerijf van de Peringhe ontbreecht het
ook niet aen een goet getal Laken-ramen om de Lakenen op te droegen/
die van outs plegende te staen in een Veldt / achter de jegenwoordige
Doele (althans met Hupsen betimmert) zijn naderhandt verplaect
byten de Waterstootse-poozt in de Made Landen / die de Stadt in
den Jaer 1650. van den Hartoch van Wrenberch ende Nerschoot heeft
gekocht / waer van tot de voorsz Laecken-ramen werd gebruikht een
Camp van omtrent twee Mergen Lands / * hebbende vooz aen een
nieuwt bequaem Woon-huys vooz den gezwooren Raem-wachter, die
met eene Gilde-knegt is van het voorsz gemelte St. Wriaens Gilde.
Allernaest de nu beschrebe Laken-halle is de

S A E Y - H A L L E.

Zaey-halle
waer vooz
dese.

Hoeneet de
Zaey neringe
binnen Delft
gestabileert.

Vooz dese gemeen (gelijck geseyd is) met de Laken-halle in de Ca-
pelle van 't Oude Mannen-huys (nu St. Lucas Gilde kamer) tot
dat de rederle mercklijck toenemende / eerst de Laken-halle en nader-
handt ook de Zaey-halle werde verhuyst en grotelijck van plaets ver-
betert. Omtrent wat tijdt dese Peringe hier ter Stede sijn begin geno-
men heeft is dupdelijck te sien by secker Kesteyn op sijn oud Vlaems
in een geschildert bozdt / hangende boven de deur van de Loy-kamer /
tot waerschouwing en bemaening der gener die daer binnen te doen
hebben / waer onder tot een by-voegsel desen datum in quaed rijm ter
gedachtenisse staet ;

Binnen de Stadt van Delft gedaen ons intrey
Met de Saey-Neringe den 2. dach in Mey.

A^o. 1596.

* Siez boven
p. 333.

Endit komt vooz soo verre ober een met 'tgeen wy vooz-heenen ten
opsichte van St. Urselen Clooster * hebben by gebragt / en ergens in
Stads registers hadden gebonden / namelijk dat het self de Clooster
in den Jaer 1596. ten behoude van die van de Vlaemsche Neringen,
met een menichte van klepne Woon-huyskens betimmert en met ver-
scheyde straten doorsznedden wierdt / die genoemt sijn na verscheyde
Vlaemsche Steden. Want onse vooz-Ouders in't opkomen van den
Oorzogh tegen Spanghe / geduprende alle die bloedige vervolgingen
om de Religie / de vluchtelingen upt Vlaenderen niet der vende bestaen
te herbergen/hebben naderhand (de Republijck wat gerestableert zijn-
de) self premien op gestelt vooz die met dese Peringe hier wilden ko-
men woonen / gelijck sy dan in dit voorsz gemelte Jaer een groot aental
Hupsgefinnen binnen haer muynen hebben ontfangen ; wanneer oock

die groote en wel geordonneerde generale Keure wier gemaakt / die boecks-gewijs in druck uptging met dese Titel; Eerste Keuren van de Draperye-Neringe van de Saeyen ende Grogreynen, die gereedt werden binnen der Stadt Delft. Gedrukt by Bruyn Harmensz Schinckel, in 't Jaer 1596. waer achter aen sijn by geboegt de afbeeldingen en con-
 trefpningen der Zegels ende Teeckenen met de welke de Saepen / Grogreynen en andere stucken / binnen dese Stadt gereedt ende ge-
 maect / gefegelt en geteeckent werden. Maer al-eer wy verder voort-
 gaen sal hier ter plaetse hoortelijck dienen aengeroot dat het af-wysen
 der voort-gemelte Vluchtelingen (die soo deerlijck buyten de Doozen
 wierden geslooten als voort-henen oock is verhaelt *) niet soo seer is
 verootsaecht tot verschoning van de wateren voort de doemmaels hier
 zijnde menigbuldige Vrouwwerpen / gelijk gemeenlijck werdt voort-
 gegeven / want het wassen van haer Wolle (waer voort het water werd
 getroubleert) alleenlijck sedert omtrent vyftig Jaeren eerst is begon-
 nen en in practijck gebracht; maer vermits de Vlamingen om de Re-
 ligie quamen bluchten / en dat de Regeringe hier te Delft als-doen nog
 meer als elders Rooms-gesint was / als mede dat de persecutie en ge-
 loofs-bedwang noch langs soo meer herwaerts ober quam te naderen /
 soo wierd d'inlogering van die medelydens waerdige ballingen (onder
 pretext soo van de hoog dreygende straffe en gramschap des Konings
 van Spangie / als belasting van den Arme en dergelycke consideratien)
 afgeslagen / oock blijckt het dat eenige Jaeren hier na / de gereformeer-
 de Religie voort gebroocken en het Landt in wat beter postuy van de-
 sentie gebracht zijnde / onaengesien de Vrouwwerpen als-doen noch in
 haer volle kragt waren / echter de Zaep-Neringe is geintroduceert;
 tot bevoordering en onderhoudinge van welke seders veel goeden pber
 en genegentheyt is getoont / zijnde nu noch ober eenige Jaeren tot gerijf
 van de selfde een seer voortreflijcke nieuwe Halle op geregt in het oude
 Princen-hof / te vooren meerendeels in ongebruyck leggende / ende nu
 tot dese Zaep-halle in alle bereyplijckheden soo perfect en volmaect /
 datter niets geseyt kan werden aen te mangueren / hebbende behalven
 een seer bequame Loo-kamer (die sijn licht schept regt in 't voortde daer
 het scherpsste licht van daen komt) verschepde andere rupine vergader-
 plaetsen / en insonderheyt oock een seer groote Pack-solder rontsom
 verdeelt en afgeschoten met kassen en vacken voort de Reders en Koop-
 luden / streckende tot een Magazijn van Zaepen in voorraed. De
 voort-poozt aen straet is tierlijck op gepzoncht met eenige figuren en af-
 beeldingen in steen / op de Zaep Neringe slaende; voornamelijck siet men
 in 't midde de Lopers besig met een stuck Zaep ober den Boom te ha-
 len en den Kloppe aen 't eynde 'tlood aen slaen; onder haer voeten op
 d'eynden van het lijft-werck leggen pakken en stucken Zaepen; boven
 aen hebje 't wapen van de Stadt / waer aen vast zijn omgeblochte
 Saepen / zwierig in de hoeken op-gestricht en wederzijds met Ketens
 garen

Keur-boeck
van de Zaey
Neringe.

Redenen van
het uytfluy-
ten der
Vlaemische
Vluchtelin-
gen, die aller-
eerst de Zaey
Neringe hier
te Lande
hebben ge-
bragt.
* Siet boven
p. 425o

Nieuwe zaey-
halle en be-
schryvinge
van dien.

Ornameng
van destel's
voor poort.

Collegie van
Superinten-
dentien en
Gouverneurs
deser Halle,
hoeneer die
vergaderen,
mitsgaders
der selver
Ampt.

Plechtelijk-
heit omtrent
de de verkie-
sing van de
Gouverneurs

Oude metho-
de van dien.

garen af-hangende festonnen formierende en het principale werck in sich besluptende: Boven de ronte ofte boogh van den ingangh zijn festonnen van alierhande instrumenten en werck-tuygh tot de Zaep-Peringe soo hier ter Halle als by de bereyders dagelijck gebuycht werdende. De politie en forme van Regeringe alhier gebuychtlyck bestaet in de volgende personen: Namelijck twee Superintendenten, zijnde gecommiteerden uyt het Collegie van de Heeren van de Weth/ en drie Gouverneurs, welckers een ordinaris ook een Magistraets-persoon is/ en dese vijf te samen geassisteert niet een der Secretarisen van de Stad vergaderen alle eerste Maendagen van yder Maendt des namiddaghs ten twee uren / omme tot uytvoeringe hares aenbevolen ampts de boozgeballede differenten/ de Zaep-Peringe concernerende/ af te doen/ de ophomende zwarigheden tijdblyck booz te komen/ beletten en wech te nemen / en gesamenelijck de bebozderinge ende het toenemen van die selfde Peringe te benaerstigen en te bezorgen. De herkiesinge van de Gouverneurs (die volgens d'eerste instellinge booz drie Koningen-dag moet geschieden) is gewoon seer feestelijck toe te gaen/ als wanneer ter bestemder tijdt het gantsche Collegie van de Heeren van de Weth sich ter Halle laten binden / en het geheele Corpus van die vander Peringe (te weeten booz soo veel als sy Meesters zijn) tot het doen van de Nominatie/ daer als-dan oock tegenwozdig zijnde/ ernstelijck vermanen; dat sy onder haren Eedt daer mede sy dese Stadt als Burgeren ofte Boozteren verpligt staen / nomineren sullen ses personen/ die sy in haer conscientie weeten en kennen de nuyste en bequaemste te zijn / omme by de Heeren van de Weth deser Stadt daer uyt d'electie vande Gouverneurs van de Zaep-Peringe te werden gedaen; dat sy 't selve doende/ alleenlijck booz oogen sullen hebben de behoudenis en bozderinge van de selve Peringe / en het selve niet te laten om lief noch om leedt / om gunst noch afgunst / noch om vryndschap / noch om vyandschap / noch om geenerley saken: Soo waerlijck als hen Godt moet helpen. Dese Nominatie pleeg van ouds te geschieden alleenlijck door persoonen in desen dienst geweest zijnde / met byvoegtinge van eenige anderen door de Heeren van de Weth daer toe verhoren uyt de gegualificeerste ofte notabelste Ingesetenen 't sy der selver Peringe ofte oock anderen al waert dat sy de neringe metter daet niet en oeffenden noch en deden / en dat in consideratie/ dese als neutralen en indifferenten geen eygen-baet noch voordeel hier in kennende beoogen / des te onpartidiger mosten werden gepresumeert; hoe-wel die maxime hedendaegs / als geseyt/ verandert is. De vermaninge van in voege boozs op den Eedt gedaen zijnde / treed een ygelijck tot de Nominatie en het oberleberen van sijn billet / waer uyt by meerderheyt van stemmen gecolligeert werden ses personen / uyt welcke by de booznoemde Heeren aenstonts twee nieuwe Gouverneurs werden geeliger / ende een uyt d'oude af-gaende (niet langer dan 't laest boozlede Jaer in dienst geweest zijnde) om 't volgende Jaer

Jaer noch te continueeren / uyt welcke drie als-dan / mede by de selfe Heeren / een tot Onsfanger of Kent-meester werd aen gestelt / omme van de penningen uyt de haeten en verballen ten behoebe van de Neringe / jaerlyse reechening te doen. (Ter selver tijdt geschiet oock d'electie van de minder officianten / naer voorgaende Dominatie by de Superintenden ten als-dan in dienst zijnde gedaen / met ende nebens de nieuwe gekoren Gouverneurs die onder anderen oock een clausule in haer Eedt hebben / de selve Dominatie te doen sonder onredelijcke affectie / gunst of afgunst / ende voorts tenemael conform den teneur van de voorgaende vermaninge tot de gemeente. Dese minder officianten sijn voorsz. eerst by Loyers ofte Warandeers, die haer by-een-komst hebben ten minsten tweemaal des weechs / sWoonsdaegs en Saterdaegs smorgens / omme de Zaepen en Kassen / ter Halle gebracht / voorsz. de vendu ofte Marct-tijd (die op dese dagen alhier gehouden werd) eerst behoort te Waranderen en Lopen. Dese hebben een gewoonte van ouder herkomst / alhoorens aen't Lopen te gaen pder reys een kort eenvoudig gebed uyt te spreken / tgeen sy alle van buyten kinnen sonder eenig voorsz. schrift daer van te houden / gelijk wel in andere Collegies geschiet / bestaende in dese woorden :

verkiefing
vande andere
Officianten
van de Zaey-
halle.

Saey-Marek-
dagen twee
mael'swecks.

Loyers ofte
Warandeers
alvorens tot
haer functie
te treden ;
doen een ge-
bed.

O Heere, geef ons wijsheyt en verstand op dat wy die over dese goederen geltelt sijn, recht ende eenparig mogen oordelen ; het goede pryfen ende het quade straffen, tot wel-varen van de Stadt ende Neringh. Amen.

Behalven dese bys Lopers / is'er een Kloppe die de zegels en merken aenstaet / in't Waranderen oock sijn stem hebbende / daer benebens twee Provisenaers, gelijk van de Laken-halle is gesept / mitsgaders een Bally ende een Knape, staende alle met Eeden verpligt aen't gemeene best van de Neringe / onder solennele belofte van de behoudnisse ende vermeerderinge van dien na al haer vermogen te bezonderen. Doch zijnder tot dienst van de Kieeders en Hoop-luyden van Stadts wegen gestelt ende beëdigt twee Packers, een Meter, twee Persers, een Vollder, een Conroyer twee blacuw Verwers, twee swart Verwers, namelijk een Bleck-berwer en een Zyde-berwer / dewelcke alle Jaers op't Waranderen van de Gouverneurs en d'andere officianten der Halle onbermaent gehouden sijn te compareren op de voorsz. Halle / ende haeren Eedt / ten aenhooren van de gemeente / aen de Heeren van de Weth te komen vernieuwen / of by gebreeke van dien haer bedieningen niet langer te mogen oeffenen. Ich binde in mijne notulen getrocken uyt Stadts Tresoriers Maen-boeck van den Jare 1660. dat den voorsz. gemelte gezwooren Meeter van de Saepen ende Kassen die alhier ter Halle gepasseert werden ontfangt en collecteert secker Stadts rechte van 's ruceten der voorsz. Saepen ende Kassen / te weten van pder stuck

Verbintenisse
aller offician-
ten deser
Halle.

Andere be-
dienden ten
behouwe van
de Zaey Ne-
ringe alle
mede haer
Eed jaerlijcx
vernieuwen-
de.

Stadts regt
voor 'meten
van de Saep-
yen en Ras-
sen ter Halle
passerende.

Saep eene stuyver/ ende van yder stuck Kasse acht penningen/ welke recht hy gezworen Meeter gehouden is alle drie Maenden prijs ten behoude van de boorz Stadts in handen van den Tresorier inder tijd te verantwoorden / met attestatie van twee Gouberneurs van de Saep-halle van welck gering recht/boven het tractement van de Meeter en andere onkosten de Stadt in den gemelten Jaer noch te boven quam aen de kant van de drie hondert gulden/ waer upt te beslypten is dat jaerlijcx een groote menigte van stucken Saepen alhier ter Halle passeren.

Conclusie
van de Hal-
lan.

Van dese Hallen afscheydende / sullen wy voort gaen tot de Cameretten en Lombaert-huys, ende dat ten opsigte de by-gebragte Hand-brieften en brieven van de Vleesch-halle / als mede van de Laken-halle / nopende dese twee gestichten allenthalbe veel gewach werd gemaect / des sullen wy de bescheyden haer particulierlyck rakende omtrentshalbe hier oock by voegen.

DE CAMERETTEN en LOMBAERT-HUYS,

Eygentlyck geseyd

Het H U Y S van L E E N I N G E.

Oude bescheyden van de Cameretten.

* Siec boven p. 593.

't Oudste en allereerste bescheyt dat sich van de Cameretten op doet / is wel het Schepen-briefje van't Jaer 1338. hier boven tot voordeel van de Vleesch-halle by gebragt / waer by de Cameretten schuldig werden verklaert de Hallen te ontheffen van alle straet-geld / plaet-geld ende huzigge-geld / * sonder dat hier upt te bemercken is tot wat dienst ofte gebuyck dese Cameretten eygentlyck waren gestedineert. Doch het meergemelte Privilegie des Jaers 1342. van Graef Willem de vierde, by 't welke (behalven de Schoole / de Laecken-mate en bescheyde andere saken) oock dese Cameretten aen de Stadt werden gegeven / brenghet dypdelijck mede / dat sy toen ter tijdt tot een Lombaert dienden: Dit is den text

Gifte van de Cameretten aen de Stadt en waer toe van ouds gebruyckt.

Voort geven wy hen die Cameren dye nu ter tijdt staen voor onse Huys tot Delft, daer die Lomberde nu ter tijdt op wonen, ende die en salmen niet hooger timmeren, dan zy nu ter tijdt zijn, ende waert dat die Cameren vervielen of dat sy verbarnden, soo mogen zyse weder opmaecken alsoo wijd, ende alsoo hoech ende lanck als te voren wairen.

* Bouw p. 109
en 110.

De Graef spreekt hier van sijn Huys waer tegen ober de Cameretten waren gelegen / wat Huys dit soude mogen zijn getweest is by de beschryvinge van't oude Stadt-huys nader te bespeuren *. Sedert dese gifte vinde ick in't Privilegie-boeck weynig of niets meer aengaende de Cameretten gementioneert / maer wel van't Lombaert-huys 'twelck nader

naderhand verhuyst en verplacst is gelijk aenstonts sullen hooren. Dese soo genaemde Cameretten gelegen benebens de Zeebis-marct/ en schuyus ober de boorz Drees-halle bestaen jegenwoordig in verschepde Woon-huyzen by de Stadt aen particulieren verhuyst werdende / alle onder een dach / 'twelk van verre / sonderlinge van't Noord-weste af komende/ een aensienlyk gebouw representeert. (Te wederzijds berandert het van naem in Ooster en Weester Silver-pand. Boven aen de middel-gevel siet men nebens Stads wapen oock die van Alcaer en Oudewater/ die noch elders hier ter Stede werdende gesien / ick gaern den uytleg van dien soude hebben gedaen / ten ware my het rechte bescheyt niet was in gebreke gebleven. Wat nu het Lombaert-huys in't particulier belangt / daer van is een Acte van quijtscheldingh van 30. ponden hollands jaerlijcx / gegeven in't Jaer 1357. by Graef Willem de vijfde, die 's Jaers daer aen-bolgende in sijn Memorie geslagen / en ten laesten geheel krancksinnig geworpen zijnde / gemeenlyk de Dulle Graef geheten werd; welkers Handbeste is van desen trant :

Nader beschryvinge van dien.

beschryvinge van de Lombaert ofte 't Huys van Leeninge.

H Artoge Willem van Beyeren, Grave van Henegouwen van Holland, Zeeland, ende Heere van Vrieland, doen kond alle luyden dat wy om dat overgeven dat ons onse Stede van Delft overgegeven heeft, dat Huys dat wy hem gegeven hebben, ende verkoft datter die Lombaerde Huys geheten is hun quyte gelaten hebben, dair voir dertigh ponden hollands of te slaen van den ouden pagt, die sy ons jaerlijcx geven eeuwelicken durende in te gaen van Meye nu naestkomende, in oirconde desen brief besegelt met onsen zegele, gegeven te Dordrecht opten xxiiiij. dach van October in't Jaer M. CCC. Lvij.

Quitantie van de Graef wgens 30. ponden holl. jaerlijcx; die de selfde hadde op't Lombaert-huys ofte Leenbanck.

Maer by aldiem men den stijl van de boorzaende eeuwen (dickwils wat dupster en confusys zijnde) niet gehouden was / volgens discretie / wat toe te geben / men mogt misschien vermoeden of het oock den Secretaris niet / al een Jaer booz de Graef self / heeft beginnen te leuteren / want den sin deses briefs niet in allen deelen klaer genoeg uytgedrukt zijnde / heeft ons de regte kennisse en gerequireerde omstandigheden van dien al wat dupsterlijck na gelaten; maer gelijk men uyt de hier boven-staende gifte van Graef Willem de vierde / wgens de Cameretten aen de Stadt / bescheydelijck siet dat deselfde Anno 1342. tot een banck van Leening ofte Lombaert-huys wierden gebuycht / soo blycke wyders uyt de drie boorzaende Acten van Graef Willem de selfde, (onder de bescheyden van d'oude Laken-halle gemisereert) dat de boorz Banck van Leeningen in't Jaer 1407. gehouden wier in seker Huys staende op den Noord-westen-hoek van't Marct-veldt / welck Huys in't selfde Jaer by de Graef verkoft zijnde aen eenen Philips de Bloote / ses Jaer daer na by de selfde Philips wederom aen de Stadt is aen-gedaen om tot het Wolle Want-huys ofte Laken-halle / mitsgaders

Waer toe plaecte de Banck van Leeninge in voortyden al gehouden is.

* *Sies boven*
p. 597. en 598.

Groot ver-
schil in de
pagt ofte
huys van
dien, sedert
100. Jaren.

* *Sies i Me-*
morjaelb. van
Burgemees-
ten f. 826

Herkomst
van het
woord Lom-
bard en wie
eerste Inven-
teurs van
dien.

Reglement
omtrent de
heleeninge.

Verminde-
ringe van de
verstaen-gel-
den der pan-
den in het
huis van Le-
ninge alhier.

* *7 Keur-boek*
f. 110.

Om wat re-
den de Leen-
banken wer-
den toe gela-
ten op con-
ditiën.

gaders de Bles-halle geapproprieert te werden*. Waer nu op dit Jaer 1413. de voorsz Banck ofte Lombaert verbaren is / is my ber-
bozgen gebleven / doch in 's Stads Memoriael-boecken sal men vin-
den dat op 't Jaer 1554. den 19. November secker Coopman wylt
Dieumont / in meening zijnde sijn verkregen Octroy / om Tafel te mo-
gen houden / te verholgen / belofte doet van vijf ponden groten blaems
aen de H. Geest-meesteren tot profijt van den Armen jaerlijx te sullen
betalen geduyrende dat hy ofte yemant anders wylt kracht van't selve
Octroy sou Tafel houden binnen dese Stadt. * Honderd Jaren hier
na is 't Octroy nu verhuysd vooz den tijdt van driemael seben ofte een en
twintig Jaren / ingegaen primo April 1655. op ses duysent gulden
contant / en een pensioen van twee duysent drie hondert gulden 'sjaers
waer van den Rentmeester der beyde Parochi-Kercken ontfangt 1500
gulden / die van't Prater-huys 400. en die van't Bagijn-hof gelijcke
400. gulden. En dit is al het geene my van outs te voorszijn is geko-
men toegens het Lombard-huys, welkers naems oorsprong by veele
gesustineert werd gedaelt te zyn van de Lombardi, een Natie geseten
op de frontieren van Italie / het landschap Lombardie genaemt zijnde /
welkers Inwoonderen tot den woeker en onmatig gewin genegen we-
sende / d'eerste Inventeurs schijnen geweest te zyn die dese marime in
d'al-oude tyden gepractiseert / en verholgens alomme vooz de Wee-
relt voozt-geteelt hebben / maer de grobe misbruycken tot wtsuypping
van de gemeente soo langz soo meer ontdeckt werdende / zyn tot besnoe-
ping van dat alte grooten gelwin en beteugeling van d'onbehoorzijcke
baet-sugt / van tijdt tot tijdt by d'Oberheyt nader reglementen daer
op gestelt ; gelijck nu laest ober dertig Jaren alhier dese volgende Pu-
blicatie is gedaen.

Mijn Heeren de Magistraten deser Stadt hebben tot verlichtinge van
de gemeente metten Tafel-houder van de Banck van Leeninge nieuw
contract gemaect, twelck ingegaen is den eersten deser Maend April,
adverteren by desen de gemeente dat sy van hare panden, die sy inde voor-
seyde Banck van Leeninge sullen komen te brengen, in plaetse van een
blanck, dat sy vant pond vlaems van verstaen-geld ter weeck hebben ge-
geven, nu voortaan niet meer sullen geven als een halve stuyver, wesen-
de den derden penning minder, gepubliceert den 15. April 1637. *

Welck verstaen-geld na my berigt is noch nader vermindert is of
eerlange vermindert sal werden / in voegen de Banck van Leeninge
althans wylt goede insigten en om politijcke redenen in alle Steden de-
ser Lande / onder die behoorzijcke bepalingen / niet alleen werden toe gela-
ten / maer soo langz soo meer by de Steden self in't werck gestelt /
gelijck men meynt / na't expireren van de noch lopende huys van de
Banck / alhier oock te sullen geschieden / en dat tot des te meerder sou-
lagement

Yagement en verlichting van de behoefte inwoonderen die in tyden van nood gedrongen zijnde haer goederen te verpanden / niet met uytmergelende woecker (gelijck anders dickwils geschiet) souden werden geplaegt / waer door sommige tot steelen of andere ongeoorloofde practijquen / mochten komen te verballen. En uyt dusdanige insigten is dese instelling een prijslijck werck / en self niet strydig tegen de Christelijcke Kestige ; Wel gelucksalig is hy (seyd den Psalmist) die sich verstandelijck draegt tegen den elendigen : de Heere sal hem bevryden ten dagen des quaets. * Daer in tegendeel den woecker en ober-winstelienthalve door de gansche N. Schyft vooz een grubelijcke en abominable sonde werd uytgekreten. In andere gewesten van Europa en self oock in de naburige Spaensche Nederlanden vindmen gestigten die sy Montes Pietatis, dat is / Bergen van Bermhertigheyt noemen / wel met de naem maer niet inder daet verschelende van onse Hupsen van Leeninge. Een Hups tot desen handel bequaem en jegenwoordig daer toe noch dienende is gelegen achter de Marct op den Langen-dijck / van achteren met twee door-gangen ofte poozten aen de Burgh-wal uytkomende / een ten Oosten en een ten Supden. Hier werden beleent niet alleen allerhande klederen Lp-waet en Hups-raet / maer Gout / Silber / Juwelen en allerley kleynodien / soo wel van buyten als van binnen de Stadt / zijnde vooz die gene / die 't haer schamen / en haer behoefte niet en derben openbaren / verscheyde Vrouwlyuden die als Makelaersters der goederlyuden Meubelen gaen verpanden. En ten einde geen haetsoekende lyuden sich souden onderwinden eenigerhande Meuble goederen in pand te nemen / omme daer door haer selven te verrijcken / en de publijcke Banck van Leeninge te illuderen / soo is hier noch onlangs / tot weringe van dien / gepubliceert dat de uyt-gebers van penningen op panden / die gewoon sijn in de Banck van Leeninge gebzogt te werden / egeen het minste regt ofte actie sullen hebben op de obergenome goederen in pande / sulcx het den epgenaer van dien ten allen tyden by staet de selve goederen als by epgen te vindiceren / ende den houders van dien weder af te bozderen / sonder aen de selve noch ten opsichte van de genote Capitalen / veel min de gestipuleerde interesten van dien / in eeniger manieren gehouden te sijn ; ende dat daer en boven de boozsz uyt-gebers van penningen op conditie als boren / noch berbeuren sullen soodanige somme van penningen als by haer / op ofte vooz de gesepde goederen / in boegen boozsz / sal wesen uytgegeven ; welke boete geappliceert sal werden d'eene helft ten behoebe van den Wenbrenger / alwaert 't oock dat hy self de penningen op ofte vooz het goet genoten hadde ; de weder-helft ten behoebe van den Armen ; en boven dien noch vijf-en-twintig guld: vooz pder hondert guld: aen den Officier van de Justitie / in sodanigen meyninge dat al het geene de hondert gulden is passerende / in dien deele telkens wederom vooz hondert guld: ten vollen sal gereeckent werden ; en de uytgerepcte pen-

* Psalm 41:
2 en 3.

Leen-bancken hoe in andere Landen genaeme

Descriptie van 't Huys van Leeninge alhier.

Strenge wet tegen particuliere beleenders van goederen alhier.

* Siet 8 Keur-
boeck. f. 278.

ningen in't geheel geen hondert guld: bedragende / echter de boete van
vijf-en-twintigh guld: voor den Officier mede sullen zijn verbeurt. *
Onder d'oude instellinge / daer wy als noch van handelen / is geen-
sints van de jongste

De P U B L Y C K E W A E G H.

Beschryving
van de Waeg
mitsgaders
hoeneer en
door wie aen
de Stadt ge-
geven.

* Siet boven
p: 596.

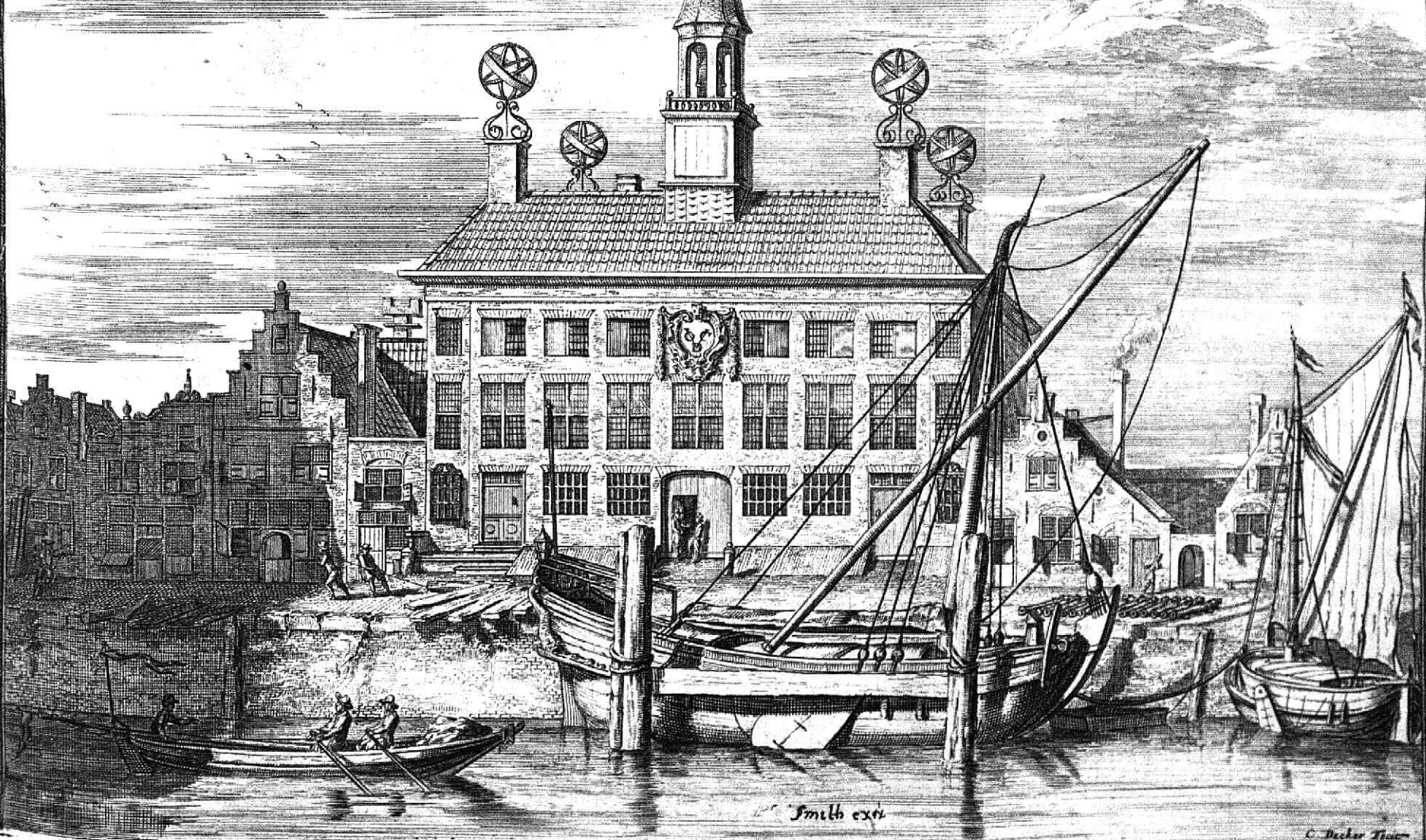
Ten welken
eynde de
Wagen sijn
in-gesteld.

Officianten
en bedien den
in de Waeg,
mitsgaders
wat yders
pijgt is.

ligt agter het Stad-huys gelegen / zijnde een hegt en sterk gebouw /
en gelijk van vooren op de Markt / soo oock van agteren op't water /
met twee ruyme poorten uytkomende. Hoeneer en door wien de selfe de
aen de Stadt is gegeven / hebben wy in de beschryvinge van de Laken
halle gesien / namelijk door Graef Willem de vierde / in sijn Privile-
gie van den Jare 1342. daer hy nebens de Laken-mate ende die ze-
gelinghe van de Lakenen oock geeft die Wage, met by-boeginghe dat al
de voordeelen daer af-komende ten behoude van de Stadt souden wer-
den geemploeyert. * Doch sedert men d'Imposten op de Wagen ge-
neralijck door het gansche Landt heeft op gestelt / gaet wel tweemaal
soo veel meer profijt aen't gemeene Landt / als wel aen de Stad. De-
se instellinge van publycke Waegen is alomme in alle gereguleerde
Landen door de gansche Werelt al een oud gebruik / om de gerechtig-
heyt te handhaben / en een yder sijn bedongen gewigt toe te laten komen /
de naem van Waegh / deriberende van't woord wegen / self sijn eppen
bedupding mede brengende. Hier moeten alle Waren en Kooptman-
schappen die ordinarij in't gros by ponden werden verhoft / gewogen
worden / en na de waerde van dien soo aen't Landt als aen de Stadt
een secker tax betalen / zijnde daer toe Twee geswooren Waeg-mee-
sters, wetende hoe veel voor yder hondert ponden na proportie moet ge-
geven werden; sulcx hoe meer de Schalen van de Waegh werden be-
laden en bezwaert / hoe meer de last van't Land en de Stadt werd ver-
ligt. Tot dienst en gerijf van alle die aen de Waegh te doen hebben sijn
eenige gezworen Arbejders die men hier veeltijts Kraen-kinders noemt
vermits sy't regt van de Kraen (daer mede de zwaerste lasten in en uyt
de Schepen bearbeyt werden) in Hup hebben / en den arbejt daer voor
vallende / oock waer-nemen / hebbende haer Hupsie nebens aen de
Waegh om altijd by de hand te sijn; dese hebben tot haer Noothul-
pen op Markt-dagen en anders als'er druck werck is / eenige Waeg-
kruyers; over alle welke te samen / de voornoemde Waegh-meesters
het opsigt hebben / sijnde tegen alle mis-verstanden en wan-ordze met
Wetten en Ordonnantien onderschraegt / wyders verpligt zijnde / de
Balancen en't gewigt klaer / en van alles behoorslyck Boeck te houden.
De gewichten moeten oock soo nu en dan door 's Stadts geswooren
Ycker tegen de Slapers (op Stad-huys bewaert werdende) over ge-
slagen en gepikt worden.

Onder de gebouwen en gestichten ten behoude van de Kooptman-
schappen

ZEE-MAGASYN VAND'
OOSTINDISCHE COMPAGNIE
staende op Stadts haven.

Smith exci

C. Becker fecit

schappen opgerecht / hoe-wel niet van de oudste / nochtans wel de vooz-
naemste is

'T O O S T - I N D I S C H - H U Y S .

Gemeenlyck genaemt d'Oost-Indische-Camer, apparentlyck vermits in d'eerste beginselen van de geotroyeerde Oost-Indische Compagnie des selfs Bewinthebberen noch geen bysonder Hups / maer alleen ergens een Kamer tot haer by-een-komst hadden / en onaengesien de saeck verandert / echter de gemeene manier van spreekken / dooz gewoonte / onderandert gebleven zijnde. Dit Hups gelegen aen't Zuyt-eynde van d'Oude Delft / omtrent de Zuyt ofte Schiedamsche-poozt / schuyms ober 'slands Immunitie-Magazijn / is gestigt volgens 'tjaer tal in de vooz-gevel boven den ingang staende Anno 1631. zijnde van een tamelyck hoogte en niet oncierlyck van buyten aen te sien / hebben de een bequame hzeete / en in de lengte tot achter aen Stadts-walle hierhaant ytkomende ; van binnen in verscheyde Vertrecken / veel Pack-hupsen en Solderingen afgedeelst zijnde. De vergader-plaets / ofte Raet-kamer is verciert met allerhande Zee-kaerten der Indiaensche Kusten / Eeden / Havens en Capen ; in de Pack-hupsen en op de Solders zijn allerhande Speceryen / als Peper / Note-muscaten / Poelie / Geroffel-nagelen / Caneel en dergelycke Indiaensch gewas / doch veelderley Catoene Ly-waten / Zyde en Zyde-stoffen / Sappen / Gommen / Werwen / Chinesse Porceleynen / Verlackte-wercken / en andere overzeesche Hups-raet ypt het andere eynde des Weerelts / die hier jaerlyck in en ypt dit Hups als in een Schuyre daer het als met een gestadige bloet en ebbe komt en wegh-gaet / en over-al / soo dooz't gansche Land als na andere plaetsen / vertiert en versonden wert. Wedersyds is'er noch een bequaem Woon-hups mede aen de Compagnie toe behorende en daeromme alle van een colour geschildert zijnde / aende Noord-zyde vooz den Boeck-houder / en aen de Zuyt-zyde vooz den Opsiender ofte opperste der Knechts en d'arbejders. Dit alles nog te klein vallende is sedert eenige Jaren aen d'oversyde wat Noordwaerts aen een nieuw groot Pack-hups opgerecht van drie verdiepingen boven den anderen / alle seer bequaemlyk op 't water ypt-komende met Deuren of Pack-solder-bensters om de goederen daer dooz in en ypt te voeren. Daer-en-boven hebben sy een groote Scheeps Timmer-werf / van de Stadt in Hups op Stadts-haven aen de Mase / alwaer vooz-nemens zijn by d'eerste gelegentheyt een considerabel Zee-Magazijn aen te bouwten / om alle noodwendigheden van Scheeps-behoefsten en gereetschap vooz d'afgaende Schepen in bewaert en opgesloten te werden. Ende dit alleen gesept zijnde vooz soo veel de gelegentheyt der gebouwten van dese Compagnie aengaet / sal het niet tenemaal ongerijmt zijn by dese occasie doch een weynig van haren oorsprong / eerste beginselen /

Beschryving
en hoedanig-
heyt van
't Oost-Indi-
sche huis van
buyten.

Des selfs hoe-
danigheit
van binnen.

Noch drie
andere Huy-
sen van buy-
ten aen mede
de Comp.
toehorende.

Scheeps tim-
mer-werf en
geproic-
teert Zee
Magazijn
aldaer.

Oorsprong
van d'Oost-
Ind. Comp.
ontstaen door
verbodig
van de Vaert
op Spangie.

Nieuwe weg
na O. Indien
gefogt.

* *Meete 18.*
f. 125. a. b.

Vershil in
korteit van
dien.

* *Pons. besch.*
Amst. p. 160.

d'Ordinaire
passage werd
ook bevaeren.

* welk door
de Staten ge-
favoriseert
zijnde seer
begint toe te
nemen.

* *Meete 21.*
f. 2. c.

Dogh den
hoop te
groot wer-
dende begin-
nen den an-
deren na de-
lig te zijn.

selen / en op-komst te melden / soo als 't self de uyt d'Historpen onses
Waderlands op't compendieuſte heb konnen by een trecken. De Ver-
eenigde Nederlanders / die tot noch toe d'Indiaensche en andere Hyt-
heemſche waren uyt Spangien hadden gehaelt / dooz seer strenge Plac-
caten des Konings boorzaen verboden zijnde de Navigatie en commer-
cie in dat Koninkrijk / wieren genootſaecht op andere middelen te
dencken / om de self de in haer Vaderland te bekomen / en wyders ook
naer andere gewesten te verboeren. d' Eenigſte wegh die daer toe open
ſtond was die na Indien leyde ober Zee / zijnde een wegh / na de na-
tuylijke en aller volcken rechten / booz alle menschen gemeen gelijck
als de Ligt : Dus heeft men in't Jaer 1595. eerst om het Noord-
Oosten dooz eenen veel korter weg en niet beset noch bevaeren dooz eeni-
ge Blooten der Vyanden de Koninkrijcken van China ende Cathay
mitsgaders de Moluckſche Eylanden getragt te naderen ; * want uyt
Hollandt tot het Coninkrijk van Japan / by al dien de Zee booz by
Ruſſandt en Tartarien navigabel wier bebonden ober de 1235. duyt-
sche mijlen niet en ſouden zijn / daer in tegen-deel dooz de gewoonlijke
vaert booz by de Cabo de bona Esperança het 2932. duytſche mijlen
te vaeren zijn. * Doch dese wegh tot drie formele Reysen / hoe wel men
de Somer en den soetſten tijdt des Jaers waergenomen hadde / egter/
vermits de menigte des Is / ondoorzgancklyck bebonden wierd / sulx
al die tochten naer veel ſuchelingen en wonderbaerlijke toeballen eyn-
delijck vruchteloos en onverrichter ſaecte afgelopen zijn. Ondertus-
ſchen ſtond men niet ſtil eenige andere koopvaerd-ſchepen die oock
ten Oorlog waren toegeruſt dooz den ordinaris bekenden wegh heen te
ſchicken / om voornamelijck ter plaetſe daer de Spanjaerts geen ge-
biet en hadden den koop-handel te beginnen / met laſt om niemant te
beſchadigen maer met d'Inwoonders des Lands vrindelijck te han-
delen / de gemaecte vrindschap met onderlinge verbonden / ten beſte
en voozdeel van de Vereenigde Nederlanden / te bebeſtigen. Dese uyt-
ruſtingen / hoe-wel in't eerſten met geen groot profijt geluckten / wer-
den echter dooz de Staten seer gebordert en voortgeſet / alle fabeur en
gunſt aenbiedende den genen die derwaerts abonturen wilde / * waer
dooz 't gebeurde dat het getal der Hyt-reders dagelijck aengroepende /
d'Oost-Indiſche Navigatie ſoo frequent is geworpen dat d'een den
ander in de weg begon te zijn. Want dewijl uyt verſchepde Havenen
niet alleen van Hollandt maer oock van Zeelandt eenige Schepen der-
waerts gingen / die / ſonder correſpondentie met malkander te hebben /
dickwils met de self de waren in een en de ſelbe Haven in Indien mal-
kander ontmoeteden / ſoo ontſtond hier uyt den koop-luyden niet al-
leen hinderniſſe en oneenigheden / maer oock groote ſchade en nadeel.
Daer by quam dat de Schepen te lichter konden oberwonnen wer-
den / vermits de Blooten hare kragten niet by den anderen brachten.
Welche zwarigheden by de Staten Generael oberwoogen zijnde / heb-
ben

ben in 't begin des Jaers 1602. verschepde boorzname Reeders en handelaers soo upt d'een als d'andere Provintie in 's Graven-hage berdagbaert/om deselve te berdragen en alle te samen onder een lichaem en generale Compagnie te brengen / 't welck na veel moeyten / beraetslagen en by-een-komsten eyndelijck met gemeene toe-stemmingh den 20. Maert is geconcludeert / waer op de Hoog-gemelte Staten haer Octroy hebben verleent / * met uytfluytinge van alle anderen boozden tijd van 21. Jaeren / 't welck naderhant berlangt is / sulcx dese nieuwe societeyt ofte maetschappye seders die tijdt de naem van generale ge-octropeerde Oost-Indische Compagnie heeft geboert. Onder de conditten wierd besloten datter ses Cameren ofte vergader plaetsen souden zijn / dat die van Amsterdam in de equipage/die tot dienst van dese Compagnie gedaen werd / de helft moeten bebozderen; die van Midd-
delburg een vierde-deel; die van Delft / Rotterdam / Hoorn en Ench-
hupsen elck een sestiende-deel. Tot elcke vergader-plaets is oock een secker getal van Bewinthebberen verozdent daer 't elcke Camer op liet versterken. Daer-en-hoben dat upt dese ses Collegies soo nu en dan een gemeene samen-komste souden werden beschreven / van sebentien personen / elck upt den hare daer toe te deputeren / die men noch de vergaderingh van de sebentiene noemt / namelijk van Amsterdam acht / die van Midd-
delburgh vier / Delft ende Rotterdam twee; Hoorn en Enchhupsen twee / de sebentiende persoon of van Midd-
delburg / of van de Maese / of van Noord-Hollandt per vices, dat is by tour-beurten; op welke vergaderinghe by meerderheyt van stemmen geresolbeert werd; den tijd wanneer men equiperen sal / met hoe veel Schepen/op wat plaetsen / verkopinge van d'ingekome waren / uytdeelinge aende Participanten en andere principale saken de Compagnie in't generael betreffende; en wat by dese vergaderinghe geresolbeert werd / moet by alle de particuliere Collegies werden geffectueert / d' uytgaende of afvarende Schepen moeten vereenigt gaen / sulcx dat schade en bate gemeen is. Dit besluypt wierd gepubliceert / en allerwegen aen alle d'ingesetenen van 't Vereenigde Nederlandt bekent gemaecht / een yder wierd genodigt om soo veel geld / als 't hem goet docht / in te leggen tot bebozdering des boozgenomen handels. En boozwaer dese verkon-
deging geschiede booz geen doobe ooren: Want eenige upt liefde tot het Vaderlandt / anderen gedreben booz hoop van winste / hebben te samen gebracht een Somme van meer dan vier-en-sestigh en een halve Tonnen gouds. Als upt dese nebens-gaende specificatie is te sien:

Weshalven alle de Rederyen op Oost Indien vereenigt en in een gesmolten wierden.

* Metere 24. J. 61. a. 6.

Der selvet wyse en maniere van bestieringe.

Opperste vergaderinge van dese Compagnie; en deselvs beraetslagingen.

Oudt ofte eerst ingeleyde Capitael van yder Camer der O. I. Comp.

Capitael van d'Ooft-Indische Compagnie.

De Kamer van	}	AMSTERDAM.	3674915
		ZEELANDT.	1333882
		DELFT.	470000
		ROTTERDAM.	177400
		HOORN.	266868
	{	ENCHUYSEN.	536775

te samen 6459840

* *Metere* 26.
f. 114. d.

d'O. I. Com-
pagnie seer
bevestigt en
gestabileert
door de dap-
perheyt van
den Admirael
Mathelief
van Delft.

Grote vrag-
ten daer van
vervolgens
by de partici-
panten geno-
men.

In dit eerste Jaer werde veertien Schepen ge-equippeert en daer onder een van 't Collegie tot Delft. De tweede Equipage geschiede in't Jaer 1605. bestaende in derthien Schepen grooter als opt vooz dese / onder het beleyd van den Admirael Mathelief van Delft, * die selve een van de Bewinthebbers was / namelijk ter Kamer Rotterdam / op wien men allenthalbe grote hope hadde geheel Nederland dooz / en niet te vergeefs ; want dese heeft de Compagnie dooz sijne diensten (soo dooz 't slaen en verströpen der Portugysse Armade omtrent Malacca, als 't maecten van alliantien en contracten met d'Indiaensche Koningen) gelijk als gestabileert en op vaste zuplen gegrondt-vest. Ober sulcx / (mijns bedunckens onder correctie) niet ongeboeglijk soude zijn / dat tot 's Wans gedachtenisse wegens synen bromen pber / sijn origineel Contrefeitsel (als noch tot Rotterdam / onder seeckere sijne na-gelate vanden berustende) in't Oost-Indische-hups van sijn geboorte-Stad alhier ten toon mocht hangen / met eenig op-schryft t' sijnere eere / en tot een op-weckend voozbeeld van bromen wel-doenders. Dit was van d'op-komst van onse vermaerde Oost-Indische Maetschappij / die na-derhand soo gesegent is gewozden / dat de vooz-gespecificeerde ingelepde Capitalen ofte hoofst-sommen in waerde verscherpde mael verdub- belt zijn / gelijk een pgelijk is bekent en wpt de volgende notitie van d'uytdeelingen / van tijd tot tijd geschiet / bewijslyck blycken kan.

Uytdelingen by de Geostroyeerde Oost-Indische Com-
pagnie aen de Participanten op haer ingeleyde Capita-
len, sedert den Jare 1605.

	guld:	ft:	pen:
1605. In Julio uytgedeelt ten hondert in Geldt.	15	- 0	- 0
1606. In Maert, in Geldt.	75	- 0	- 0
1607. In Julio, in Geldt.	40	- 0	- 0
1608. In April, in Geldt.	20	- 0	- 0
	<hr/>		
	150	- 0	- 0

In

	Transp:	guld:	st:	pen:
1609. In Junio, in Geldt.		150	-	0 - 0
1610. In Augusto, in Peper of Geldt.		25	-	0 - 0
1612. Eerstelijck in in Geldt.		50	-	0 - 0
1612. Tentwede in December, in Noten.		7	-	10 - 0
1615. In Augusto, in Geldt.		30	-	0 - 0
1618. In Februario, in Geldt		42	-	10 - 0
1620. In April, in Geldt.		62	-	10 - 0
1623. Den 15. November, in Nagelen.		37	-	10 - 0
1625. Den 15. Augusty, in Geldt.		25	-	0 - 0
1627. Den 1. Maert, in Geldt.		20	-	0 - 0
1629. Den 1. January, in Geldt.		12	-	10 - 0
1631. Den 1. January, in Geldt.		25	-	0 - 0
1632. Den 31. December, in Geldt.		17	-	10 - 0
1633. Den 1. December, in Geldt.		12	-	10 - 0
1634. Den 1. Maert, in Geldt.		20	-	0 - 0
1635. Den 14. Mey, en den 20. Augusti intwee reysen in Nagelen.		20	-	0 - 0
1636. In twee Reysen, aen Nagelen.		25	-	0 - 0
1637. In twee Reysen, aen Nagelen.		37	-	10 - 0
1638. In Capilettenen Geldt.		40	-	0 - 0
1639. Den 1. December, in Nagelen.		35	-	0 - 0
1640. Den 1. November, in Geldt.		15	-	0 - 0
1641. Den 10. February, in Nagelen.		25	-	0 - 0
1641. Den 1. November, aen Nagelen.		15	-	0 - 0
1642. Den 15. December, aen Geldt.		25	-	0 - 0
1643. Den 1. February, in gesifte Nagelen		50	-	0 - 0
1644. In twee Reysen, aen Nagelen en Geldt.		15	-	0 - 0
1646. In twee Reysen, aen Geldt.		45	-	0 - 0
1648. Den 1. January, in Geldt.		47	-	10 - 0
1649. Den 1. January, in Geldt.		25	-	0 - 0
1650. Dito, in Geldt.		30	-	0 - 0
1651. Dito, in Geldt.		20	-	0 - 0
1652. Dito, in Geldt.		15	-	0 - 0
1653. Dito, in Geldt.		25	-	0 - 0
1654. Dito, in Geldt.		12	-	10 - 0
1655. Dito, in Geldt.		15	-	0 - 0
1656. Den 1. December, in Geldt.		12	-	10 - 0
1658. Dito, in Geldt:		27	-	10 - 0
1659. Dito, in Geldt.		40	-	0 - 0
1660. Den 1. November.		12	-	10 - 0
1661. Den 15. November, in Geldt.		40	-	0 - 0
		25	-	0 - 0

 1232 - 10 - 0

	guld:	st:	pen:
1663. Den 15. Dito, in Geldt.	1232	- 10	- 0
1665. Den 15. January, in Geldt.	30	- 0	- 0
	27	- 10	- 0
Somma is uytgedeelt ten hondert in alles	1290	- 0	- 0
Komt 'tsedert den Jare 1605. tot dit lopende Jaer			
1667. beyde incluyt, alle de Jaren door den anderen geslagen, Jaerlijcx ten hondert	20	- 16	- 2 $\frac{2}{3}$

De Bewinthebberren die 't Collegie hier te Delft / sedert 't ingaen van 't Octrop tot desen Jare 1667. incluyt hebben bedient / zijn geweest dese naerbolgende personen / welkers twaelf eerste alborens principale Participanten en booz haer particulier alborepts Bewinthebbers zijnde / * eerst tot ses in getal moften uytsterben al-eer een op nieuw in haer plaets mochte komen / d'anderen successibelijck by de Heeren Burgemeesteren / uyt een tripele Dominatie / gemaecht by d'oberige Bewinthebberren nevens een gelijck getal Hoof-participanten (uyt de naem van alle de Participanten t'elkens daer toe bemagtigt) tot verbullingh van de vacerende plaetsen verkoren zijnde / volgens seckere Acte van Gecommitteerde Raden in dato den 16. Maert 1602.

welcke Bewinthebberren de kamer van Delft hebben bedient, en hoe verkoren werden,
* Metere 24. f. 61. c.

Lijste van Bewinthebberren, der Geotroyeerde Oost-Indische Compagnie tot Delft.

1. Jan Jansz Lodensteyn.
2. Arent Jacobsz. Lodensteyn.
3. Dirck Bruynsz. vander Duffen.
4. Gerrit Dircksz. Meerman.
5. Cornelis Adriaensz. Boogert.
6. Michiel Jansz Sabout.
7. Willem Joostz. Dedel.
8. Dirck Gerritz Meerman.
9. Johan Raet.
10. Jacob Sanderz. Balbiaen.
11. Heindrick Otto.
12. Jasper Moerman.
13. Pieter Clementsz Berckel.
14. Pieter Isaacqsz Boffichard.
15. Mr. Cornelis van Berensteyn.
16. Joost Jacobsz. van Adrichem.
17. Ewout Evertz, van Bleyfswijk.
18. Engelbert Paeuw.
19. Anthonis Hendricksz vander Gijssen.
20. Jan vander Chijs.
21. Everard Ewoutz van Bleyfswijk.
22. Geraldo Welhouck.
23. Pieter van Santen.
24. Mr. Maerten Paeuw.
25. Dirck vander Duffen.
26. Mr. Andries vander Goes.
27. Frans Meerman Jansz.
28. Dirck van Lodensteyn.
29. Jacob Briel.
30. Mr. Adriaen Boogaert.
31. Maerten Meerman.

Behal:

In't Jaer 1656. is by de Staten van Holland en West-Vriesland/ op't schriftelyck advijs/ by de gecommitteerde Bewinthebbers up'te respectie Kameren van de generale Nederlandtsche geoctroeerde Oost-Indische Compagnie ter vergaderinge van de Sebentienien/ aen de Staten Generael op der selver Missie geschreben / geresol- veert / dat van wegen haer Ed: Groot Mog: ter Generaliteyt werde bevoordert / ten eynde by generale Resolutie van haer Hoog: Mog: wer- de vast gestelt / dat van doen voortaan egene personen beneden de vijf- en-twintig Jaren tot Bewinthebbers van de gemelte Oost-Indische Compagnie geadmitteert / ofte ingelaten sullen werden / en dat sulcx vervolgens de voorszrebe respectie Kameren werde aengeschreben / om haer daer naer preciselyck / ende sonder eenige infractie voort toe- komende te reguleren. *

Bewintheb- bers moeten ten minste vijf-en-twintig Jaren oud zijn.

Behalven de Oost-Indische Compagnie / is noch een Geoctroeer- de West-Indische Compagnie / die mede alhier haer bysonder Hups zijn hebbende / genaemt

* Resolut. Staten van Holl. in dato 29. Novemb. 1656.

't W E S T - I N D I S C H E - H U Y S .

Staende aen d' andere gracht wel-eer genaemt de Nieuwe Delft me- de tegen ober 't voornoemde gemene lands Magazijn / 't welck op een half Eplandt / tusschen beyde dese Hupsen van d' Indische Compag- nien in / gelegen is. Dese Hupsinge voorszrebe geweest zijnde de Vrou- werpe van de Metale Pot is ober eenige Jaren / by Bewinthebbers gehocht en t'haren behoefte ingerupmt / en na den eytsch bequaem ge- maect. Doch dese Compagnie niet soo bestendigh in haer voorszrebe als wel die van 't Oosten / is van haren eersten op-gang en wel-eer florifanten staet seer laeg gedaelt / en schijnt helaes altans ten val te nepgen / sulcx dit Hups jegenwoordig van weynig dienst of nuttigheyt is ; Eventwel / gelijk wy d' ophomst van d' Oost-Indische Compagnie hebben aangewesen / soo sullen wy d' oorsprong van dese / doch kortelijck verhandelen / te meer vermits dese insonderheyt al haer geluck in 't ge- heel / heeft danck te weten aen een onser mede-burgeren / dien groten Admirael Pieter Pieterz Heyn , geboortigh van Delfs-haven. Men had al in den Jare 1607. veel gesproocken van de Zee-vaert op West- Indien mede te Octroperen / om tegen de Zee-roberpen te voorszrebe / de trafique te handthaberen / en den Koningh van Spangien af- brenck te konnen doen : maer den Treves ofte twaef jarige bestandt / tusschen de Vereenigde Nederlanden ende Hertz-Hertogen Albertus en Isabella / des Jaers daer aen gemaeckt / heeft alle die dessepen af gebroken en te niet gemaeckt ; tot dat in't Jaer 1621. het bestand ten eynde gelopen zijnde / het self de voorszrebe (tgeen nu dus lang geslapen hadde) wederom wacker wterd gemaeckt en op't tapjt gebragt ; toen wierd de vereeniging deser Compagny in vasten standt gestelt / op alles

Situatie en hoedanigheit van't West-Indische Huys.

Hoencr de West-Ind. Comp. Ge- octroyeert.

Naer wijt uit
streekende
limiten.

Hoe veel en
waer de Col-
legies van
Bewintheb-
beren op ge-
regt wierden
alsmede haer
fons ofte
eerst beko-
men Capitaal

goede ordze beraemt / en by de Staten Generael Geoctropeert en al-
senthalve publyck gemaeckt; hier by wierd verboden aen alle koop-
lieden / byten dese Compagnie / eenigen handel te mogen drijven op
de Kusten van Africa, van den Tropicus cancri af tot Cabo de bona
esperança, ende in geheel America van de Straet Magallanes, tot Terra
Nova, met de Eplanden tusschen beyde gelegen / alles op verbeurre
van Schip en goet. De bygheden en voorrechten / haer gegunt en toe-
gestaen / verders in het gedruete Octrop te lesen zynde. Dus wierden
van de Collegies opgereght in de selfe Steden daer die van d'Oost-
Indische Compagnie oock de haren hadden / met byboeginge van dat
van Groeningen / en de benodeging tot in-legh van de Capitalen wierd
den volcke by aenslag van Billetten genotificeert / tgeen niet ydel maer
van goet effect en operatie was / als dese aenteekening mede byengt.

Capitaal van de West-Indische Compagnie.

	guld:	fl:	pen:
DE STATEN GENERAEL.	500000	-	0 - 0
AMSTERDAM.	2846505	-	0 - 0
ZEELANDT.	1379775	-	0 - 0
DE MASE, te weten DELFT, en ROTTERDAM.	1039202	-	10 - 0
GROENINGEN.	836975	-	0 - 0
't NOORBER QUARTIER van HOLLAND.	505627	-	0 - 0

beliep t'samen 7108084 - 10 - 0

Opkomst en
gansche for-
tuyh van de
W. I. Comp.
te weegh ge-
bragt door de
clappere ver-
richtingen
van den Ad-
mirael Pieter
Heyn van
Delfs haven.
Siet boven
p. 180.

Decadentie
van de W. I.
Comp.

Dese Compagnie scheen al mede in't eerste wepnig voortgangh te
hebben / tot dat dooz 't goedt beleydt van den boozgemelten Admirael
Pieter Pieterz Heyn, al het succes gelijcklijck quam / soo met het ver-
oberen van de Bahia de todos los sanctos, Honduras-vaerders / als wel
booznamelijck die rijck-gelade Silver-Bloot / geestimeert op ses mil-
ljoenen ducaten waerdigh / komende van Nova Hispania, in en om-
trent de Haven Matanzas, des Eplands Cuba, 'twelck aldaer op den 8.
September 1628. geschiede / waer van die drie groote Blaggen / in te-
ken van triumphhe / noch boven sijn Marmere graf op't Choor van de
Oude Kerck zijn hangende / * en loflijck beschreven is / dooz onsen wel-
eer getrouwen Leeraer in Godts woord hier binnen Delft Dionisius
Spranckhuysen. Die meerder gelieft te weten van alle de gelegentheyt
deser Compagnie en sonderlinge van haren Brasiliaenschen handel / en
alle de geluckige expeditien daer omtrent gedaen dooz onsen hoogh be-
saenden Admirael / die lese de Nederlandsche Historien van dien tijdt.
Maer de segeningen eenmael ten hooghsten top gestegen zynde / zijn
naermaels (dooz valscheden en bedrog der Dyanden) in veel onshepen
berandert / die dese West-Indische Compagnie jegenwoordigh in soo
celt

een desolaet postuur hebben gebragt / als sy sich inwendig nu bevindt. Hier ter Stede is noch onlangs oock een GROENLANDSCHE COMPAGNIE geweest / die jaerlijcx eenige Schepen na de koude Noordste gewesten om de Walvis-bangst uyt sonden / hebbende hare Pack-huyzen op Stads-haben aen de Maese / doch by gebreck van Liefhebbers van de Negotie alhier / is dese Maetschappij oock verlopen en te niet geraecht. Men heeft tot gerijf van de Koopmanschap booz dese / als d'Engelsche-Court binnen dese Stadt noch was / hier oock een WISSEL-BANCK gehad / soo om alle stepgeringe ende baetfoeckterpen in den cours van de gelden te weeren / als om het stuck van den Wissel en de betalinge der Wissel-brieven in goede ordje te houden; waer van een gedruchte Ordonnantie in wesen is / van dato 29. Junij des Jaers 1621. Hier kost een ygelijck die eenige specien van penningen tot haren Koopt-handel van doen hadden / ofte oock eenige specien Billoenen / Massen / Grenailen / oft ander Silber of Goudt / gemaect en on-gemaect / wilden verkopen / tot een wettijcke en redelijcke prijs behoerlijck gerijft werden. De plaetse tot verskering en securiteyt van dien was op't Stadt-huyse. De Commissarissen ende bedienden hier toe gestelt / waren gehouden hun aldaer te laten binden om een ygelijck te geryden / alle wercke-dagen van half achten tot thien upren toe / ende na de middag van twee tot vier upren. * Doch dit gebuyck is (soo mits 't vertrecken van d'Engelsche-Court / als verders om de selfde reden die van de Groenlandsche Compagnie is geseyt) verntetigt.

Groenland-
sche Comp.

wissel-banck
hier te Delft
en waer toe
diende.

*Volgens Art.
xi.

Booz-henen omtrent de beschrybinge van den Doele / 't sy booz of achter de selfde / is versuymt tusschen in te boegen / de beschrybingen van de gemeenelandts Magasijnen van Krijgs-behoefsten en allerhande Wapen-tuyg / dewelcke aldaer ter materie van den Doele (als zijnde de de Schoole van den Wapen-handel) misschien eygentlijcker soude hebben gepast: Doch 't selfde nu booz-by zijnde / sullen die hier tusschen dese gestichten / ten dienste van den Koopt-handel op geregt / inslypen / als werdende den Krijg dickwils om de Commercie en behou- dinge van dien geboert. Ende eerstelijck van

Transie tot
des gemeen-
lands Maga-
sijnen van
Oorlog.

't A M M U N I T I E - M A G A Z Y N
van
H O L L A N D T.

By sommige gendemt Arcenzel, Wapen-huys, Tuyg-huys en soo boorts: is gelegen by de Rotterdamsche en Schiedamsche-poozten / op de punt van de Geer / daer het water uyt de Schte komende sich in twee verdeelt / ter selber plaetse daer wel-eer's Stads Timmer-werf is geweest / blyckende uyt de verkopinge en opdrachten van den grond ende het Erf daer dit boorts Magazijn-huys op gebouwt is / tot welcke Timmeragie en op-bouwinge de Stadt mede petwes gegolden en

Situatie, out-
heyt en uyt-
wendige hoe-
danigheyt
van 't Ammu-
nitie Maga-
zijn.

*₃ Memoriael
boek van Bur-
gemeestoren
f. 28. verso.

Ingangh en
verder om-
handigheden

Des selfs ge-
legentheyt
van binnen,
mitsgaders
ingredienten
van dien.

Wat op de
boven ka-
mers en Sol-
ders al be-
waert werd.

betaelt heeft / volgens den accoorde met de gecommiteerde Raden van de Staten van Hollandt op den 22. Maert 1601. dien-aengaende gemaecht. * Het is na dien tijdt al een deftig gebouwt / dat sig van alle kanten aensienlijk op-doet / en black in't oog valt den genen die een van beyde de voornoemde Stads-poozten inkomt. Hebbende van boven in't Zuyde een / en ten Oosten en Westen weder sijds drie opstaende Gebels met kantelingen na d'oude wyse; en gelyck het van voore een / soo heeft het aen beyde zyde twee groote ronde Poozten / om d' Ammunitie daer dooz van alle kanten af en aen te konnen Schepen; d' eenighste avenue ofte toegangh aen de land-zy komt uyt 't Noorden langhs de Geer, van waer een bzeede kaep onder langhs de voet aen d' Oost-zyde van 't gebouwt met een kromme ellebooggh ofte winckel-haeck dooz om loopt tot aen de Zuydr-weselijcksten-hoek / dienende om Canon en dergelycke op te leggen / waer toe oock is gestelt een grote houtse kraen om 't self de uyt en in de Schepen te konnen hysen; dese kaep is met een Hamere of Staketsel van de gemeene straet af gesloten / zijnde daer byten aen een Corps de garde, ofte Wacht-huys vooz de Soldaten des noods hier wacht houdende / als mede een ruym en luchtig werck-huys vooz de Arbeyders / die dagelijcx met de onderhoudinge van 't geweer genoeg te doen hebben / en alhier by haer werck opgesloten en des middaghs en 's avonts wederom uyt gelaten werden; dit werck-huys heeft sijn uytfigt op een groote plaets ofte plein 'tgeen het Magazijn van achteren van de particuliere Hupsen af-scheyt / om vooz d' ongeballen van brandt en anders des te beter bevizid te zijn / dienende daer-en-boven al mede met eene om Canon op te leggen. d' Inwendige deelen van dit Magazijn zijn by tyden van Bzeede verbult en op gepropt met allerhande Hups-raet en Imboel van den Oorlogs-Godt Mars; zijnde beneden gelegen het groffste en rouste tuyg / als vooz-erst een uyt-nemende groote quantstept van pferse Hoegels / soo Bout-hoegels als enckelde / afgrijfijcke Bomben en Granaten van allerhande soozten en calibze / in bysondere hocken en vacken yder na sijn grote / zwaerte / maet en gewichte verbeelt en onderscheyden zijnde / gelyck oock self de binne-plaets / in't midde van 't Magazijn / mede van dese Wonder-bollen is verbult. Schoppen / Spaden / Graven / Bijlen / Houwelen / Picken / Bzeudsen / Hack-messen / Bzeek-pfers ofte Kloof-beytels / Palfaden / Storm-palen en al wat men vooz de Pioniers / mitsgaders tot het maken en bzeecken van de Militaire Architecture ofte Vesting-bouw van noden heeft / ontbzeecht hier niet. Doozts siet in'er (behalven nochreen ontelbare menichte van ander tuyg) heele opgehoopte stapels van Lonten / krijgs-wyse genaemt den roden Haen / die niet anders en kraept als Moord / Brand en allerhande grubelijcke verwoestinge. Boven is het rondsom beset met kassen op-gebult en gepropt met een oneyndigh getal Musquetten / Wierroers / Snaphanen / Carabins / Pistolen / Musquettons / Wonder-bussen / Spiesen / heele / halve en dzielingen / Verre-

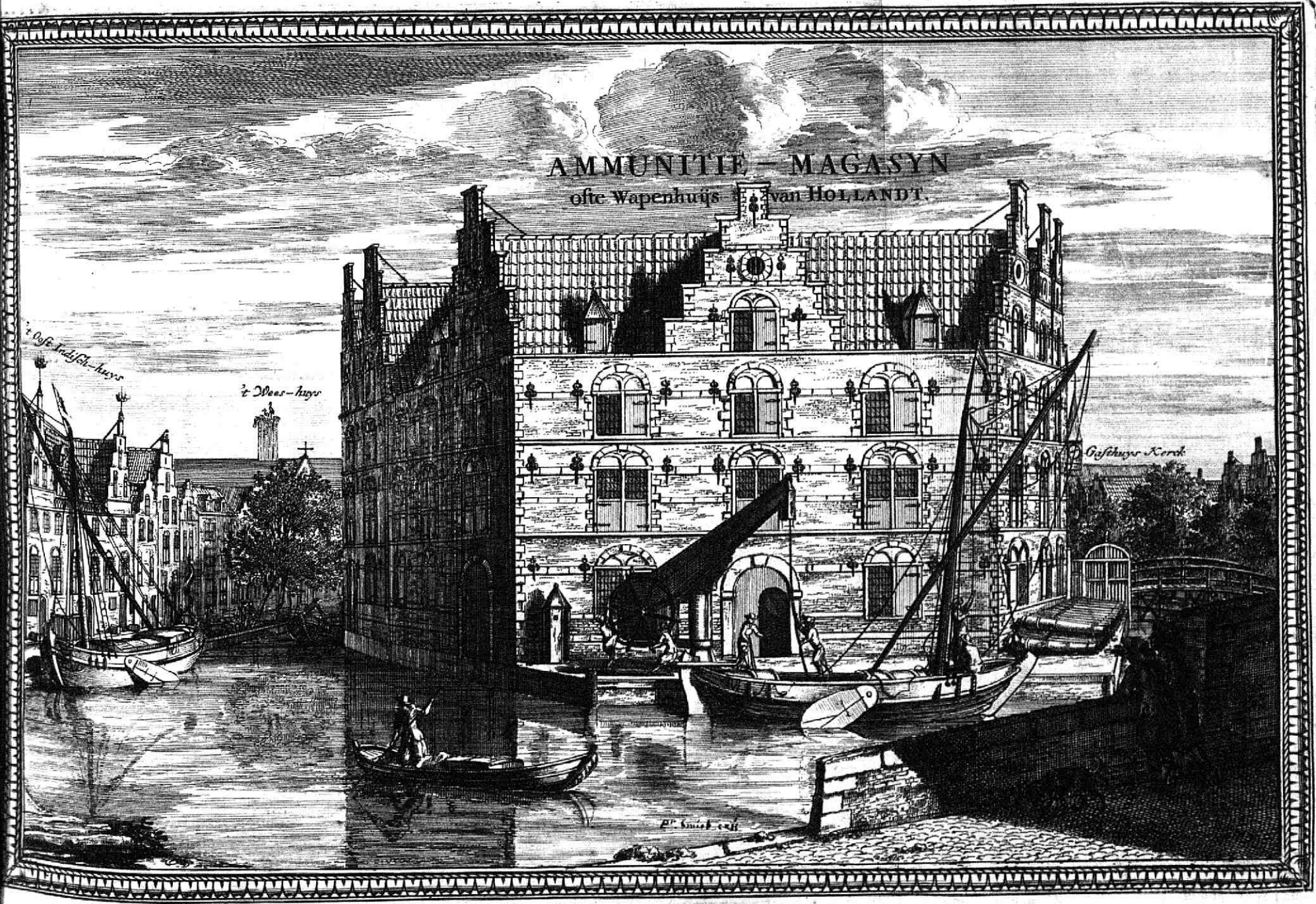
AMMUNITIE - MAGASYN
ofte Wapenhuys van HOLLANDT.

ofte Indijst-huys

de Waas-huys

Gefthuyse Kerk

de Smid-werk

Verre-jagers ofte Spring-stocken met spiefen boben aen / Morgensterren / item Degens / Sabels / Houwers en dergelijke Hals en Zijd-geweer. Hier sietmen het glinsterende stael / gewet en bereit om noch soo menig mensch het leven te beroben. Daer sietmen de Trommelen en Trompetten om 't deerlijk gehupl en gekrijt van de miserable gequesten en verflagenen in den Strijd te verdoben. Gins sietmen de racken vol Harnassen en Curassen / die daer hangen als psere Wambaisen met haer toebehorige Storm-hoeden als psere Beckenelen / om 't gewelt van den Vyand te wederstaen. In somma het schijnt allenthalbe te wesen den Winckel en Pock-huys van Vulcanus den Wapen Smit der Goden. Veele Keyfigers en boozname personen upt bremde Landen dit Arcenael komende te besichtigen / hebben ten hoogsten geadmireert de ontelbare menichte van geweer en allerhande wapentuygh die hier in boozraedt betwaert werden ; en al is 't dat sy niet alle op racken soo tierlijck te pronck zijn hangende / als men wel in andere Landen gewoon is te doen (en 't geen alhier mits de groote menichte niet wel doenlijck soude zijn) nochtans staet alles soo gereet en in soo goede ordze dat men bequaemlijck ten spoedigste en in aller pl 't grootste Leger soude konnen wapenen. De plaets alhier te kleyn vallende om al dien grooten hoop van 's Lands Canon te bergen heeft men naer meerder rupnte moeten uptien / en daer toe verhooren den Hof ofte Tuyn van het eertijts Clariffen Clooster * tegen ober de jegenwoozdige Paerde-marec / alwaer soo vzeeslijck een quantiteyt van heele en halbe Metale Cartouwen / lange en korte Veld-stucken / Serpentinaen / Falconetten / Quartier-draeken / Duur-muisers (die men anders na de gelijckenis Moztieren noemt) Houwidfers en dergelijke verbaerlijck buyzbrakend Cozlogs-tuyg te binden is / dat het niet minder met verwondering werd aengesien als 't boozgaende / sullende hier by gelegentheit ook een Magazijn-huys oppereggt werden omme alle behoefsten tot d' Artillery ofte grof geschut nodig daer in by den anderen betwaert te werden / als Affuyten met haer toehorige booz-wagens / Treck-en Lamoengarelen / Strengen / Keepen en Ketens / Zael-kussens met lichten / Broecken en Coomen / Smeer-putsen met hamer en kruck / Pulber ofte Kruyt-lepels / Wenssetters / Wiffers / Vercke-staerten / Lontstocken / Kruyt-hoorns / Stel-houten / en alle verder gereetschap booz de Canonniers / als daer zijn Beurs-tonnen / om Kruyt by 't Canon baerdig te hebben / blicke Hoorns om de brandende lonten in te verbergen / soo om by nacht niet gesien / als by onweder niet upt gedooft te werden / Lepels en Tangen tot gloepende Cogels / Schaeps-bachten tot reparatie bande Wiffers / Napre-kleen om ober 't Kruyt te leggen / en soo boozts. Het obergebleven gedeelte van de Capelle deses Cloosters is al ober veele Jaren gebuycht booz een Provisi-huys van Salpeter en Swavel / om Kruyt af te maecten / hebbende ten Oosten een uytgang onder booz Stads-wal / dichte by het / van outs soo genaem-

Verwonderigwaerdige menichte.

Plaets voor het grof geschut ofte Artillery, mitsgaders menigte van dien.
* Siet booz p. 346.

Allerhande behoefsten tot den treem van d' Artillery nodig.

Salpeters-huy.

de

de Duyvels-gat, uytkomende op de gracht/om van buyten de Stadt met vaer-tuyg alles af en aen te konnen voeren. Hier dichte by ple-gen de Staten van den Lande noch te hebben een

PULVER- ofte-BUSKRUYT-MAGAZYN.

Genaemt

't S E C R E E T van H O L L A N D T.

Situatie van
het gespron-
gen Kruyt-
Magazijn.

Hoe veel
Kruyt daer
in was,

Beschryving
van 'top-
springen van
dieu.

Hoe verre de
slag behoort
wier.

* Siet Delf-
sche Donder-
slag p. miki 4.

Gruwelijc-
ken damp.

Als zijnde gelegen achter-af buyten 't oogh van de menschen / tus-
schen de Geerwegh en den Doelstraet, benoorden den wel-eer gewesene
Nieuwe Doele / schuyplende achter eenig geboomte / sulcx van de wan-
delaers in den Doele self / nauylx kon besichtiget werden / en by de mee-
ste ingesetenen deser Stadt onbekent was. Dit Magazijn voorszien
zijnde met omtrent tusschen de 80. a 90. duysent ponden Buskruyt / is
op Maendag den 12. October 1654. des voormiddags ten half elf
upren ongeluckelijck in de lucht gesprongen / met sulck een afsgrijlich
gedruys en gewelt / dat het gespansel van den Hemelscheen te kraecken
en te bersten / den ganschen Aerdbodem te scheuren / en de Hel sijn ka-
ken op te sperren : inboegen niet alleen de Stadt en 't gansche Landt
van Delft met al haer schoone Dorpen / daer van sitterde en beefde /
maer dat geheel Hollandt daverde dooz 't yslich gedreum. De Hupsen
trilden / de glasen sprongen uyt / de fundamenten wierden beweegt /
in Steden / Wlecken / Dorpen en Gehuchten eenige mijlen verre van
ons afgelegent. Het geluyt wierd gehoozt self tot op de Helder / ja in 't
Epland Texel, aen de Noord-zee en eenige Provintien buyten Hol-
landt. * op sulck een afsgrijliche wijze openbaerde en ontdeckte sich dit
Secret, en 't geen wel-eer streete tot verderf onser Opanden gedruye nu
tot ons eygen ondergang. Dat Hups 't welck Hollandt vooz-raet gaf
van de dagen onser Vaderen aen / mosten nu (helaes) haer kinderen
vernieten. d' Onheplen en rampen daer dooz ontstaen / sijn nim-
mermeer naer waerde en rechte geschapenheyt van de saeck te beschyp-
ben ; want soo groot als 't geluyd sich tot verwondering van alle men-
schen liet hooren / in de na by en verre gelegen plaetsen / eben soo groot
is de schadelijcke wercking geweest binnen de Muynen van dese Stad /
in welcke men na den gegeven slag / sag op-gaen een soo gruwelijcke
roock/damp / en stof / eben als of al de helsche poelen haer keelen ge-
pent hadden om haer vergiftigende ademen ober de gansche Weereldt
uyt te spulwen / en die daer mede te bedecken en verduyfsteren ; begryp-
pende dese Wolck in sich een menichte van pupn / kalck / steenen / bal-
ken / en allerhande op-blegende materialen / vermengt met stucken
van Menschen / welcke men naderhant gezaept vond leggen soo buy-
ten als binnen de Wallen / tot een deerlijck spectakel vooz de aenschou-
wers /

wers / die sonder krimpung des gemoets en smelting des herte 't selve niet en konden besichtigen. Hoe het eygentlyck is by gekomen / is tot noch toe verborzen gebleven / en sal apparent by geen Mensch opt gelweten werden. Den Krucht-toorn was wegh geblogen met sijn fundamenten / sonder stuck / noch stol / noch steen / noch pael ober te laten / niet anders als een poel vol waters gepept op 15. a 16. voeten diep / daer in dit Plutoos-huys gestaen had. d'Opblasing van dese onbergelyckelijcke Wijnne nam wegh al watter by of omtrent was / slaende alle de Hupsen in berschepte straten in een oogenblich ober hoop / bedeckende en pletterende de Menschen / met alles watter in was. In wat een ellendigen toestand van saecken en deplorabile staet d'inwoonders van Delft sich toen bevonden / is eenigints af te nemen upt dese by-gaende Missive / des anderen daegs na 't ongebal / upt dese Stadt geschreven.

De nagelate
poel daer
den Toorn
gestaen had

Miserabile
effecten doog
desen slag.

DE elende en jammer, die hier geschiet is, en is met geen penne te beschryven, noch met geen gedachten te vaten, of te bedencken. Het gehuyt dat hier is, de Vrouw om haer Man, de Man om sijn Vrouw, de Ouders om haer Kinderen, de Kinderen om haer Ouders, de Suster om haer Broeder, de Broeder om sijn Suster, de eene om sijn Neef, de ander om sijn Na-maegh, die om sijn Vrienden en bekenden, is soo seer erbarmelick en betreurlick, dat een hart van steenen en Diamanten sich soude bewegen, om dese treur- en klaegh-redenen te beschreyen ende te beweenen; Ja den wreedsten Barbaer en Turck en soude dit verdrietig Schou-ronneel van alle verdrietigheden ende droef heyd, sonder lugten en hertelicke weedom niet konnen aenschouwen; maer soude moeten verbaest en buyten sich selven staen, siende dese verdelging van Huysen, verpletteringh, versmooringh en quetsingh van soo veel Menschen, en daer onder geheele Schoolen van Kinderen, en van jonge Maegdekens, die op haer werck, alwaer zy om te leeren naeyen, ende andere eerlicke hand-wercken te oeffenen, by hare Vrouwen saten, ende alsoo onder de Solders met haer Meesters en Vrouwen ellendigh om den hals gekomen en versmoort zijn. Niemand, niemant segh ick, ja alwaer het den snoodsten en wreedsten van alle menschen en soude die groote en onuytspreckelicke ellende met drooge oogen en sonder tranen konnen aenschouwen; maer soude moeten bewogen worden, om met neer-geslagen oogen alle dese jammeren, alle dese verwoestingen, alle dese op-gehoopte verdrietigheden, en onverwinnelicke schade in sijn hert met weedom betreuen en beklagen. Somma, ick en ben niet machtigh om stof te vinden, om het minste gedeelte van alle dese erbarmelicke jammeren te beschryven of uyt te drucken, om de selve uwe Ed. bekent te maken.

Missive dien-
aengaende
door d'een
vrindt aen
d'ander ge-
schreven.

Nader speci-
ficatie van de
schade door
den slach ge-
schiet.

Niet alleen beyde de na by-gelege Doel-huysen, maer etlijcke hon-
dert roeden in't ronde / wierd alles ten gronde toe verwoest en gede-
ma-

molieert. De groote en klepne Doel-straten, oock alle de nieuwe gestimmerde Hupfen aen de Laken-gracht, daer d'oude Ramen plegen te staen / mitsgaders de geheele buyt van de Geer-wegh, als mede de Verwers-dijck wederzijds ter neder geslagen en tot pupn-hoopen gemaect. De groote en tape Boomen in de Doelen waren merendeels by de gront afgeslagen / de Thupnen daer omtrent omgeworpen / dat nauylx een Boom of gelijcknis van een Boom te binden was / sommige waren soo breeyt geslagen / dat alle de tacken zijnde weg gesmeten / de stammen van onderen als geklooft niet anders als doore en spitse palen daer van waren ober gebleven. Groote hoopen aerde / groter dan Wijn-pijpen en Orhoofden / waren upt de grondt / als in ronde klompen aen een gebacken / en in den Thupn van den voozsejde Doelen geworpen / soo dat de selve Thupnen beter gelskenen / een verwoest en omgekeert Landt / als dat sy eenige gelijckenisse na Thupnen of Hoben souden hebben: Die schoone Lust-hoven ende vermaeckelijcke Speel-tuynen (sejd Petrus de Witt*) welcke waren als een Paradijs om aen te schouwen van de hoogte der Vesten, zijn nu in de diepte aen te sien als een Sodoma ende Gomorra. Waer zijn die schoone Doelen, in welke de Burgers haer oeffende met de Wapenen, maer in welke oock veele Dronckaerts, och lacy! en soo voozts. Het getal der Hupfen die tenemael om geworpen waren / wierd begroot verre ober de twee hondert / soo Hupfen als Schupzen / daer men niet van en siet als eenige stucken van Muzzagie / gebroockte balcken / hoopen steenen en pupn; behalven dese waren ober de drie hondert Hupfen van al haer Daken en Glasen ontbloot / voozts wierd geseyt dat'er niet een Hups binnen de gansche Stadt gebonden wierd / dat niet eenige schade geleden hadde; veele waren oock van binnen aen haer Hups-raet beschadigt / al het Porceleyn aen stucken / met meer andere dingen / die dooz het grouwelijck daveren upt haer postuyz waren geraecht. Bepde de Parochy Kercken, die groote aensienlijke gebouwen / waren gansch niet vyz ge- gaen / maer hadden soo harden aenstoot geleden dat vooz-erst tenemael ontbryckbaer waren / glaseloos / de wind- pferz (die seer dick en zwaer waren) gebogen en uptgerucht / de Daken aen stucken / de muren op verschejde plaetsen gescheurt. Men het Stadt-huys waren meest alle de Glasen uptgeballen. Voozts waren alle de Goods-huysen (waer onder oock 't Leprosen-huys byten de Stadt staende) en andere publijcke gebouwen, als mede groote Borzgers-hupfen / d'eene minder d'ander meer / d'algemeene schade mede deelachtig. De destructie en werckinge van den slach was soo groot (sejd L. van Nitzma*) dat hondert duyfent grof Canon-schooten in een belegerde Stadt niet soo veel oyt hebben kunnen doen. Des men Delft dzen ter tijdt by Jerusalem, Carthago en andere verwoeste plaetsen bezeeleek. Vooz-al was't in't Noord-westen van de Stadt (daer de slag sijn meeste kracht had gedaen) erbermlijck aen te sien / te meer als men bedagt wat al Menschen

* In sijn Delfsche Donderslag p. 14.

Menigte van Huysen gedemolieert, en niet een in de gansche Stadt onbeschadigt.

* Nitzma 3 deel in fol. p. 1107.

onder

onder die neer gestozte en omgekeerde Hupsen (daer men ober ginch) berplettert en versmoort lagen. Verschepde ongeluckien en rampen sijn van outs dese Stadt wederbaren / maer geen van allen / hoe zwaer dat mense mach oberwegen / sijn te vergelijcken by desen groote en onuytspreeklijcken slag des Bus-krupds. Want of men al ten hoogsten in acht neemt dien grooten vermaerden brand van den Jare 1536. die binnen weynigh upren tijds / ten naesten by de gansche Stadt in koolen leyde / soo is den selven noch / van dit gebaer t' onderschepden in twee manieren ; namelijk / hoe schielijck dat verslindent buyz sijn boort gang nam / echter tusschen sijn begin en eynde eenige tijdt verleende / om veele goederen ende insonderheyt 't leven te salveren / ten anderen schoon dat'er eenige menschen verongeluckt sijn in den boorzaenden brandt / hier en was ter werelt geen verschoningh ; want dese ongemene en booz dese noyt gehoorde Donder-slag nam geheele Hups-gesinnen wegh / ja straten met volcks / oudt / jong / sieck / gesont / rijck / arm / wie datter mocht ontrent sijn / en dat in een oogenblich en onbedenckelijke hogheyt des tijds / sonder datter een minuyt oberig was om een sucht tot Godt te geben / in sulcken extreme nootd. In belegerde Steden begraben sy haer in de wallen ; sy verbergen haer boort Canon ende Granaten in kelders / *Tela prevista minus nocent*

Schichten die men van te voren siet,
Beschadigen noch quetsen soo niet.

Maer hier en was geen waerschouwen / geen verbergen ; 't welck boozwaer wel deerlijck te beklagen was ; daer en is geen maniere van doot by dese te gelijcke / het is wel gruwelijck wanneer in een bloedigen strijd van Heer-legers veel menschen om den hals komen / en insonderheyt wanneer in een Scheeps-gevecht eenige in de Lucht springen ; maer daer is noch eenige boozbereyding / eenige waerschouwing / eenige kennis / dat sulcks te verwachten is : dat meer is / sy begeben haer selven gewilligh tot dese perijckelen : maer hier en heeft dit al geen plaets / want niemant heeft hier eenige advertentie / boozweten / kennis / noch eenige gedachten van sulcks / en werden soo subijt weg geruckt ; geen staet van menschen / geen onnosselheyt word verschoot / maer worden alle als met een val-strick / door een gelijck vonnis weg genomen / en verniet. Men heeft soo nu en dan gehoort van ongeluckige verrassingen van dit soo dangereuse Bus-krupd en de verwonderings-waerdige effecten van dien / maer men sal in geen Historien vinden dat ergens ter werelt soo een meenichte gelijckelijck is los gegaen als hier binnen Delft. Daarom (seyd seker Schryver *) Het staet te bedencken dat in de inswelgingh van Korag, Dathan, en Abiram het Aerdriek geen meer onsteltenis vertoont en heeft, als hier op dese plaets ; want aldaer scheurde, 't is waer, het Aerdriek van malkanderen : maer hier streden en woelden de Elementen gemeensamerhandt, het Vyer, de Lucht, het Aerdriek, met eenen barst door malkander ; het Vyer, 't welck sonder

Dese ongemene en horribile destructie, het grootste ongeval van alle die de Stad is onderhevig geweest.

Tegenstellinge tusschen dese slach en andere onheylen.

Nergens soo groote quantiteyt boskruyts gelijk ontsteken als hier.

* Historische verhael van het opspringen van 't Magazijn-huys tot Delft art. 14.

lucht niet kan leven, en wilde door het Aerdriek niet gevangen en afgeslooten blyven van de Lucht, noch het Aerdriek en konde door sijn swaerheyd niet wijcken om in soo haestigen furie plaetse te geven aen 't Vyer, daerom moest al barsten, breken, ende op-vliegen watter by of ontrent was, door het geweld dat het Vyer in sijn natuur heeft. Gelyck men oock bevind aen de Solfer-bergen, als Ethna, Hecla, Vesuvius, en diergelijcke, ontrent de welcke somtijds geheele Steden en Dorpen omgekeert en vernielt worden. Mengesien dan dit wonderlijcke Krupdt noch nergens soo krachtig sijn vermogen heeft getoont / soo sal het blycklyck zyn hier oock petwos wegens des selfs gebuyckts-begin en inventie te melden / 't welck by *Polydorus Virgilius* van *Urbino* * en meer anderen gestelt wordt op 't Jaer 1380. of daer omtrent / seggende den Auteurs of Vinder van dient te wesen een Duytschen Monnick / met namen *Berthold Swart*. En wat aenbelangt dat het een Monnick soude zyn geweest / ware het soo vzeemt niet / nam

Eerste vindinge des Bos kruyds en Autheur van dien.

* *Polid. Virg. de rerum invent. l. 2. c. 11. H. Gutberl. Chron. p. miki 4810*

*Non audet Stygius Pluto tentare, quod audet
Effrenis Monachus, plenaque fraudis anus.*

Dat is / den helschen Pluto self en derft niet bestaen 't geen een uytgelaten Monnick wel sou derben uytboeren. Sommige echter willende dat het Bus-krupdt al eerder soude gebonden zyn treden eenige Jaren achterwaerts: wat daer tegen *Polydorus* vooz den gemelten Monnick weet in te vzenge / kan men op de aengewese plaetse lesen; gelyk oock mede inde aenteeckeningen van *Henricus Salmith* ober *Guido Pancirollus* * 't is altyt secker dat de ledigheyt bequamer is om beelerhande onderbindingen te practiseren als wel de geduytsame occupatien / de ledigheyt is een Duyvels Ooz-kusse / seyd het spreek-woord / *otium pulvinar diaboli*, en men siet dat de menschen niet doende / veeltijds leeren quaet doen; daerom seyd *Melanthon* oock ergens / spreekende mede van dese Inventie / dat den Werck-baes is een Monnick geweest / maer de Duyvel den Architect. Daer werd oock gefustineert dat den Monnick dooz dese helsche inventie eyndelijck oock self soude omgekomen zyn / sulx men op hem oock soude konnen appliceren / &

* *Panciroll. rerum memorab. l. 2. T. 18.*

Vidimus artifices, arte perire sua.

Dat den Konstenaer dickwijls omkomt dooz sijn eegen konst. Op dese gelegentheyt van d'onderbindinge des Bus-krupds / mitsgaders den gruwelijcke Donderslagh en vernielende kracht van dien/sonderlinge hier binnen Delft geschiet / heeft den vermaerden Jooft van Vondel, de *Phenix* der *Nederduytsche Poeten* / een seer krachtig en deftig vers gemaakt / vzenge daer in verscherpde aerdtige gelyckenisse te pas.

Vers van Vondel op 't springen van 't Kruyt-Ma-syn.

Op het Onweder van 's Lands

BUSSEKRUIT te DELFT.

FLURIMA MORTIS IMAGO.

Aen den Heer

JOAN VAN MAERSEVEEN,

Ridder van S^o Michiel.

HEt was, geleerde MAERSEVEEN,
 Geenfins (a) Salmoneus, dievoorheen
 Zoo stout, op't spoor van d'Allergrootste,
 In Elis met zijn torts na bootste
 Den donderkloot en blixem-strael,
 En langs de brugh, uyt klaer metael,
 Van hoovaerdye om 't hooft gezwollen,
 Met kopre raden af quam rollen,
 Als een verbolgen Godt, en kracht,
 Die hemel, aerde, en Plutoos nachts
 Alleen braveeren durf, en plagen,
 Op zynen donderenden wagen;
 Noit had Salmoneus zoo veel harts:
 Maer 'twas de Denemercker, (b) Zwarts,
 Die, zwart van roock en smoock en koelen,
 Natuur doorgronde, en alle holen
 Van haeren boezem openbrack,
 En polste wat in't harte stack.
 Hy mengt salpeter, kool, en zwavel,
 Dat scheurt den afgront tot den navel
 Van boven open, buldert, brant,
 En slingert aerde, en ingewant,
 Kasteelen, sloten, steên te mortel.
 Dat ruckt den aerdboôm van zijn' wortel,
 Vermengelt levenden en doôn,
 En schijnt den hemel naer sijn kroon
 Te steecken, door geweld te baeren,
 Dat al de helsche slange-hairen,

(a) Desen Salmones, willende den donder en blixem na-apeu, maeckte een kopere
 brug, daer hy met een Metale Wagen langs quam afrollen: doch dit geluys en was niec
 te gelijcken by't geluyt van't Bus-kruyd, 'twelck gevonden is van eenen (b) Barthol
 Zwarts, in't jaer 1381. sedert welke tijde de grove stucken Geschuts, en insonderheyd
 de Mijnen sulcken donder en blixem hebben voort-gebracht, met sodanigen krachtigen
 uytwerekking dat tusschen 't selve en den natuurlijken Donder-kloot weynig onderscheyd
 is, verre overtreffende de voorseyde practijck van Salmones.

Uit schrick voor't Oorlogs-element;
 Te berge staen, en over endt.
 Uw jeugt, in't opgaen van haer sterre,
 O braeve Ridder, ging zoo verre
 Bespieglen, op Kampanjes-kuff,
 Den zwavelbergh, die, noit gebluft,
 Maer eeuwigh vlammen braeckt en voncken,
 En (c) Plinius gebeent noch schoncken
 Ons gunde, noch het minste merck,
 Om zyne dootbus met een' zerck
 Te decken, voor den trouwen yver
 En faem van dien Natuur-beschryver:
 Nu zaegtge, hier op Hollants gront,
 (d) Vesuvius in zynen mont,
 Te Delf, daer, tegens stijlen orden,
 Ons kruit, 's lands vyandin geworden,
 Stadt-huis ontziet, noch kerck gewelf,
 En delst een burger-graf voor Delf,
 In puin, en mensche-vleesch, en golven
 Van gloejende asche en glas gedolven.
 Wie wort van bitter schreyen moe?
 De woeste hoofd-stadt huilt u toe,
 En gaept en stinckt, in zoo veel wijcken,
 Gelyck een kerck-hof, zad van lijcken,
 Geplet, geknot, gescheurt, gezengt.
 Een Chaos, onder een gemengt.
 Een jongste dagh, vol dootsche schricken,
 En d'oogenblick der oogenblicken.
 Verbou een eeuw, en Krezus schat:
 Een vonck, een blick verwoest een Stadt.

J. V. VONDEL.

(c) Plinius den sweden dies naems, een Ondersoecker der Natuyre, willende al te nau ondersoeck doen van den brandenden Bergh Vesuvius, gelegen in Campangien, nae by de Stadt Napels, is van't selve op-geworpen vyer verslonden, vergetende zijne wederving te vertellen.

(d) Desen selfden Bergh Vesuvius is ontrent na 1547. jaeren, namelijk in't jaer Christi 1631. weder op geborsten, uytspouwende groote vyer-vlammen, roock, en damp. ende bedeckende eenige rontom gelegen Dorpen met aschen. By desen bergh wort de tegenwoordige opspringing van het Magasijn-huys tot Delfs vergeleken.

Nopens
 'getal der
 dooden en
 gequesten,

Soo veel nu belangt de dooden en gequesten daer van en heeft men
 noyt het seecker getal te recht geweten / overmits eenige gansch wegh
 geblogen / andere sonder hooft / anderen soo geplettert en geschent wa-
 ren / dat het onmogelijck was die te kennen / en met namen op te rek-
 nen? Wy hebbense gesien welkers ingewant uytgestoet op der aerde
 stiep / als of haere buycken waren op gesneden geweest. Anderen wa-
 ren

zen van haer werck-tuyg weg geruckt en sonder hooft in andere Hupsen geworpen; Vrouwen op het uiterste zwanger zijn met haer Druge te gelijk versmoort

— — Quis funera fando
 Explicet? *

*Virgil. Aen.
 II. 361.

Maer dat men tien dagen de dooden hadt gesogt en van onder de pupn gehaelt quamen wel eenige Lijsten aen den dach van de bekenste dooden / maer in het denumbzeren van vzeemde en geringe luyden / mitsgaders oock de Kinderen (die al een groot getal uytmaeckten) waren sy allenthalve discreperende. Hoe kermde (seyd Petrus de Witt) de Vader en Moederloose Kinderkens? Hoe weende de Mannen om haere Vrouwen, de Vrouwen om haer Mannen, ende die beyde over hare weerde Vruchten diese niet en vonden! ende noch worden sommige gemist, die misschien sullen achter blyven tot den dagh der verwoestinge en herstellinge van alle dingen. * Hoe deerlijck was het om sien de uytstekende / of hoofden / of armen of beenen der dooden / die van onder de balken ende steenen wierden uytgegraven / bemoddert van bloet en van hzein begruyst. De neerlag der menschen greynsde psljck. Den siecken en oude luyden waren de bedden van haer nachtruste tot haer grafsteden geworpen / en sy waren binnen Delft lebendig onder haer eygen dach als gedolven. Wat waren de straten als soo vele Schouw-toonnelen van miserien en schzickelijcke ellenden / op welke onse medeburgere of doot / of doodlijck gewond met het blees gekneust / het gebeente verhzpselt / wierden gedragen tot haer vzienden / in de Gast-hupsen / Pest-hups en andere plaetsen? Wie heeft met drooge oogen konnen aenschouwen de verpletterde / verwonde / armelose / beeneloose menschen? welckers beele vermits alhier van haer Hupsen ontbloot / naer andere Steden tot haer vzienden zijn verboert; de Chirurgijns hier oock te wepnig zijnde / konden alle die menichte niet cureren / des de Regenten van de naburige Steden hare Chirurgijns herwaerts oerzonden om d'onse te seconderen. De gequesten ter doot toe wierden van haer vzienden en magen jammerlijck betreurt. De grootste deernis sag men aen d'ellendigen die gescheyden van leden / noch uyt het leven niet scheyden konden / en met erbermlijck klagen en kermen de herten der behulpsamen deden bersten en scheuren. En hoe-wel het getal der miserabilen soo groot was / soude het naer alle waerschijnlijckheit noch grooter zijn geweest / ten ware beele Ambags-gesellen en werck-luyden volgens haer jaerlijckse gewoonte gegaen waren na de Schiedamsche Verke-marckt, en anderen na de Voorburgsche Kermis, die daer dooz in't landt der lebendigen waren oer gebleven / maer 't hups komen de sich van goed en bloed versteecken bonden. Wonders gelijk men in den boozgemelten grooten Brand des Jaers 1536. wonderen sag van de Opebaers booz heenen geallegeert * soo heeft men mede onder dese

*Donder. sag
 p. 33.

Miserie der
 gequesten
 vermits de
 menigte nie
 konnende
 geholpen
 werden.

*boven p. 593

Een kleyn
kind won-
derlijck ge-
falveert.

* Delfsche
Donderdag
p. 20.

schielijcke en al vernielende oerrompeling / nochtans eenige wonder-
baerlijcke toeballen vernomen / die by na als miraculen te houden zijn ;
onder welcke dit eene / van 't Meyfken een Jaer en onttrent dize maen-
den oud zijnde / alle verwonderingh waerdig is / 't welck in haer kin-
der-stoeltje hebbende geseten onder de pupn-hopen / den tijd van onttrent
vier-en-twintigh upren / levendig is boort gebracht / gebende upt haer
sit-plaetse / een vriendelijcken lagh tot een teecken van danckbaerheyt
aen de geene die 't geholpen hadden / zijnde aen 'teene handeken maer
een wepnig verseert / hebbende by sig een appeltje in 't ander behouden.*
Op welck subject secker goed Doet noch onlangs dese versen heeft toe-
gepast.

veersn daer
op geappli-
ceert,

E En teder wigt was in de kinder-stoel gezeten
Een etmaal lang, by zulk een zé van vuir en stof
En puin, en aan de hand slegs van 't verderf gebeten.
Der zuigelingen mond verkondigt 's Heeren lof.
Nog veele zijn'er mé gehaalt gered van onder
De smeulende asch, en meest bevonden ongewond.
In grote zaken toont d'Almagtige zijn wonder,
En rukt dien 't Hem behaegt den vuir-poel uit de mond.

Anderen me-
de gelukkig
in 't leven be-
houden.

* Iſam 26.7.

* Amos 6. 4.

Eerste opi-
nien en in-
beeldingen
der gener die
'tgevaer ont-
komen wa-
ren, wegens
desen over-
val.

Onder anderen werd oock gesegt van een Man van tachtentig jaren/
delwelcke over de ses-en-dertig upren onder de rupne gelegen hadden / en
in volle gesontheyt het leven behouden heeft. Ja dat meer is na twee-
mael vier-en-twintigh upren zijnder noch eenige levendigh uptgehaelt.
Sommige daer men in 't eerste niet konde by komen en die al onder de
dooden waren gereeckent / zijnder eyndelijck noch levendig uptgesaegt /
en tot de haren gebracht / sooser noch eenige oberig hadden / zijnde alsoo
gelijck upt den doode wederom levendig geworden. De Heere dooet
ende maect levendig (sepd de Propheet *) hy doet ter Helle neder da-
len ende hy doet weder opkomen. Hoe lange en verdzietig die gedupri-
genare nachten gevallen zijn / en hoe de gemoederen gestelt moeten zijn
geweest van die dus levendig begraven lagen / stond eens te bedencken
den genen / die daer lagen op Elpen-beenen Bedsteden, ende weeldigh
waren op hare koetsen, daer de Propheet Amos van spreekt.* Veele
die dit perijckel ontkomen waren hebben verklaert dat sy niet anders
wisten of het was nu den laetsten dagh. Self anderen / die niet onder
de rupnen hebben gelegen / horende dat grouwelijck gebons en gekraek
en siende alles in roock / damp en stof staen / lieten haer vastelijck boort
staen / dat de Elementen / 'tsamen met het geheel gebouw des werelts /
het onderste boben gekieert wierd / en dat nu den tijdt gekomen was /
dat men rekenschap soude moeten geven van alle sijne wercken. En als
men de saerck te recht considereert / was daer een groote gelijckenisse ;
aengesien dat van dien dag geschreven staet : Dat de dag des Heeren sal
ko-

komen als een dief inder nagt, dat is haestelijck en onboozsiens op sulken tijdt als men de minste gedachten daer na heeft. Doozts dat de Hemelen met een gedruysch sullen voorby gaen, ende de Elementen branden en vergaen. * Souden wy ons wyders te gemoet boeren alle de particulariteyten in desen hoerribilen slag booz gevallen / waer souden wy eyndigen / daer zijn veele ongehoorde en nauelijc gelooflijcke dingen gebeurt; sommige op de Wallen staende zijn opgeheben in de hoogte / en zijn noch in't leven gebleven / doch met gedissolbeerde / gerabzaecte en verwozongeleden; veele in hare Hupsen sittende bestigh met 'twerck harer beroepinge / zijn ter neder gewozpen en verruckt / gelijk in de Donder-slagen dickwils geschiet / ende verset aen een ander eynde van de hamer ofte vertreck / in't welke sy waren; Wy hebben 't met onse ooren van vzeemde en verre niet gehoort, onse Vaders hebben't ons niet vertelt het werck dat Godt in onse dagen gewrogt heeft. * Maer wy hebben't self gesien in de dagen onser jongelingschap / sittende in de derde Schoole der Latijnsche tale / wanneer booz-eerst alle de glazen met een onuytspreckelijck gedruys wierden ingeslagen / en verbolgens het dach van het School-hups dooz den slaggh gansch opgeligt / en alle de pannen op de straet neder-gestort; waer onder veele bluchtende Scholieren naer allen schijn souden hebben gesneubelt / by al dien sy niet dooz het onder de voet vallen van de boozste / binnens hups / waren gestut / en alsoo dooz d'albestierende handt Godts genadelijck gespaert geweest / sulc sy komende uyt dese aerdsche Schoole / een Hemels tugschool booz oogen hadden / in welke sy veele menschen met de doode geslagen bindende / tydelijck leeren konden de grootheyt der verbozgentheden van den Almachtigen Schepper der natuyre / die ons sodanige toevallen laet weder-varen / tot een waerschouwinge van al de Werelt / om haer tot in-keer te verwecken / onse nietigheyt met al wat in de werelt is te recht te leeren kennen / en dooz des selfs opmerkingh wijlijck en voozsichtig te leven / ons niet te laten verboeren of misleeden dooz dingen / die in haer selven niet en sijn / en nochtans haer met een schoone glans vertonen / die inder daet soo wankel zijn als d'ongestadigheyt selve / en eventuel dooz onse dwaase gedachten geacht werden als metale bergen. Niet lang na dese slag geschiede een Collecte dooz de gansche Stadt / tot soulagement van de beschadigde behoeftigen / in welke by veele uyt Chzistelijcke mededogentheyt groote mildadigheit is betoont / sommige hebben pzeuben van liberaliteyt gegeven / in het doen kopen en uytdeelen van eenige duysent Pannen / ten behoeve van de geringe luyden / om hare dakeloose Hupsjes mede te decken / gelijk Petrus de Witt in sijn dickgemelte Delfsche Donder-slag, * verhaelt van eene die vijf-en-twintig duysent Pannen dede uytdeelen / en boegt daer verbolgens by: Die sulcks doen hebben meer gewonnen, als diefe tot een vier-dubbelen prijs verkocht hebben, regte bloed-suygers en op-eters des volcks! die soo handelen, met dobbele dag-huyren

* Petri 3. 10.

Nopende d'andere omstandigheden in de slag gebeurt.

* 7. 44. 2.

De Latijnsche Scholieren gelukkig gesalveert.

Generale Collecte door de Sta.lt.

Sommigerlijc beraelheyt in't uytdeelen van Pannen. * Pag. mihi 36.

te nemen, ende het hare te hoog te verkoopen, om dat nu yder alle ding gebreck heeft, die en sullen niet gefegent werden. Dus verre D. de Witt, onsen gewesene Leeraer in Godts woordt; En men leest by Amos / gewisselijck de Heere, Heere, en sal geen dingh doen; ten sy dat hy sijne verborgenthey, aen sijne knechten de Propheten geopenbaert hebbe. *

* Amos 3. 7.

Belangende
* tvers van H.
Bruno achter
den Delfsche
Donder slag.

Andere ver-
sen daer te-
gen aen.

Maer een sonderlinge misslag gebuycten dien self den Leeraer / daer hy doozgaens in't booznoemde Tractaetje met behoorlijk respect en lof van de Magistraet gesproochen hadde / toeliet dat secker vers van Henric Bruno, (houdende onder andere een seer aenstootlijke en booz een wettige overheyt gansch onlydelijcke periode) daer achter aen ge- duchte werde / tot dat het self de by klocke- geslag opentlijck verboden wierd. Werschejde liefhebbers van haer Overheyt / niet konnende dulden / soo smadelijcken laster en onberdienden hoon / refuteerden dit vers en bielen den Poët en oock den uytgeber van alle kanten op't lijf; de Druick- persen roochten van al de versen die daer upt quamen / welckers een van de moderaetste hier by boegen sal.

O P H E T

L A S T E R - R Y M

Gestelt achter den

D E L F S C H E N D O N D E R S L A G H ,

Uytgegeven by P. de W I T T , Predicant tot Delft.

Luydende aldus :

*God trof u Raadhuys oock, om dat daar vele komen
(Ik spreek niet van de Vromen)
Vol Staatzucht, Eygenbaat,
Vol Haat, vol Nijd, Bedrog, vol goddeloose Raad.*

T E G E N - G I F T .

W As ramps genoeg geleden,
Toen Holland zag de Parel van haer Steden.
In asch, en stof en puin,
De kroon (helaas !) geslagen van haer kruin.
Toen Vremdelingen zagen
Het gapen van zoo yzelijck een plage:
En yder riep, met my,
Den Hemel sta u in dees jamm'ren by.
Noch vind m'er onder Zonne,
Van wrevelmoet, en bitsheit overwonne;

En oproer in den staat,
 Die klauwen in zoo diep een wonde staat.
 De tonge schiet met flitzen,
 Om 't Graauw verwoed op d' Overheid te hitzen;
 EN GEESTELYKEN RAAD
 Keurt laster, goet op d'Achtb're Magistraat.
 Waar heen zal staatzucht rekken?
 Hoe kan men met een Schape-vacht bedekken,
 EN WITTE Lamm're wol,
 Een Tyger-aard, een Wolf verwoed en dol?
 Alzoo is 't by gekomen,
 Om zulker wil (*ik spreek niet van de Vromen*)
 Dat God het Kerken-dak
 Met Donder-vuur van Boskruit sloeg en brak.
 En zoo is 't by-gekomen,
 Om and'rer wil, (*nu spreek ik van de Vromen*)
 Dat zoo een Donder-bos
 Op 't Raadhuis vloog met weynig schade los.

Ober dese soort van versen wier wederom misnoegen getoont/by den genen die 't al te driftig met den Kercklijcken Hillen / en door boozooz-deel onberstandighjck gesint zijn / gestadigh tegen de Magistraten te murmureren / niet anders als quaed-aerdige School-kinders die tog altyt tegen haer Meesters met verkeerden pber zijn ingenomen: tegen dusdanigen quam op nieuw in 't licht / secker vers / onder den tytel van Aenspraeck aen de verkeerde yveraers, verstoort op de Tugt-rymen van het Laster-dicht, &c. dat mede upt geen slechte doos en quam. Omrent dees tijdt quamen eenige gedeputeerden van de Gecommitteerde Raden/upt de naem van den Staet/te condoleantie ofte beklagredenen doen in Burgemeesteren Kamer / wegens de schade en 't groot verlies / dat de Stadt door dien ongeluckigen slag van 's Land Magazijn geleden had; en niet lang daer na wierd by de Staten van Hollandt en West- Vrieslandt een subsidie toe gestaen van hondert dussent gulden/om by Burgemeesteren deser Stadt / pro rato upt gedeelt te werden aen de beschadigde Burgeren die haer Hupsen wederom wilden herbouwen/ welke somme na 't oordeel van de bescheydenste / als niet al te wel geproportioneert zijnde na de grootheyt van de gelede schade/heel te spaersaem wierd gehouden.

Murmuratie
des wegen.

Condoleance
van Gecom.
Rad. aen de
Stadt.

Subsidie van
den Staet
aen de Stadt
vergunst.

ICK hebbe dese Historie van dien verbaerlijcke en grouwelijcke slag met den aenkleben van dien / wat wijtlooper gedebuceert / als zijnde een geschiedenisse waerdig om eeuwig in de memorie geplant te zijn / en een van d'uptnemenste die opt in Hollandt booz gevallen is; des hebbe al het boornaemste / met de waerheyt meest ober-een-komende / upt alle Auteurs daer van gewach makende / nevens mijn ergen geheugnisse

Conclusie
van't sprin-
gen deses
Kruyt-huys.

nisse en aenteekeningen by den anderen versamelt / om dus alhier mijne mede-burgeren / t' haren gerybe / mede te deelen. Laet ons nu voortgaen tot de

GENER ALITEITS-MAGAZYNEN.

Beschryving
van de Gene-
raliteits Ma-
gazynen. en-
de eerst op
den hoeck
vande Nieu-
we straet.
* Siec boven
p. 33f.

Gebruyckt
werdende
tot allerhan-
de Ammuni-
tie van hand-
geweer.

Instrument
om onder
't water te
gaen.

Magazijn aen
't Wees-huis.

Wat foort
van Oorlogs
tuyg hier al
bewaert wert

Te weten van de Staten Generael / onder d'aenbevolen opfichte en
voorzorge van den Raedt van Staten der Vereenigde Nederlanden.
Dese zijn hier vier in getal / als boozerst een op den hoeck van de Nieu-
westraet, in de Capelle van het (van outs soo genaemde) H. Geest Suster
huys* naderhand geconverteert in een Wepsties-huys; by vergunninge
van de Heeren Burgemeesteren/aen den Raedt verleent tot weder-seg-
gen/mits de reparatie tot haren lasten nemende / en 'tsels de behoorlijk
onderhoudende. Dit Magazijn werd meest geamploeyert tot een grote
quantiteyt van allerhande hals-en-zijd-geweer / gelijk by't Hollands
Ammunitie-Magazijn is genoemt / als mede Wapen-rustingen en
Curassen / waer onder eenige Cozpcelleten en Plastrons van den ouden
tijdt / met haer Mozlions en Rondassen / alle seer zwaer en teenmael
schoot-byz; daer toe een party groote antijckse Slag-zwaerden by de
Stultfers noch gebuycklijck; oock zijnder eenige seer schoone lange
Doel-roers / om uyt eenige Westing ofte belegerde plaetse seer verre te
konnen treffen / item / verschepte modellen van oude instrumenten en
gebuycken der boozgaende tyden / gelijk doozgaens in alle de Maga-
zijnen alhier gebonden werd / en onder anderen is in die Magazijn seec-
kere inventie van een kleed van breeinde gedaente / gemaecht van leer
en blick / om onder water te konnen gaen / om Schepen by nacht en
ontyden van onder in de grond te booren / hebbende hoozn-glase oogen /
loodde schoenen om 't opdyben te beletten / en insonderheyt een seer lan-
ge snuyt aen welckers eynde een tregter op't water drijft / om lucht
dooz te scheppen. Het tweede Magazijn is aen't Wees-huys, by den
Raedt in Huys gebuyckt werdende van de Regenten des boozsz Huys /
booz seekere somme van penningen daer vooren jaerlijcx te betalen /
zijnde vier verdiepingen hoog / en tenenmael in de lengte van d'Oude
Welft tot achter Stads-wal uytstende. Hier werden bewaert meest
allerhande grobe waren / als een groote menichte ysere en loode Coe-
gels van allerhande calibze / Bomben en Granaten met haer spiegels
en proppen / Brand-pypen en Bupsen / Schroot-hokers / Druyben
van verschepte calibze / zijnde een hoop Coegels in linde besloten met
touwverck bewoele; Spring-tonnen met haer toebehooren / die vol
Hand-granaten gepackt / uyt Moztieren geschooten werden; Blicke
doosen vol Musquet-kogels om op't Canon te setten / Cardous-ho-
kers / Patroon-tassen / Coegel-backen / Ammunitie ofte Wateriael-
kisten / Bood-kisten / Knap-sacken en soo boozsz. Boven heeft men
Bies-buygen / Teene-buygen van teen ofte rys gemaecht / Secrete
buyg-

bruggen / Back-bruggen / Conne-bruggen en andere soorten van Bruggen; item Lantaerns / als Houte / Blicke / en secrete Lantaerns / by den gemene-man gesept diebe Lantaers / heele Tonnen met Slick-spooren / om dooz 't slick te marcheren / die men anders Ps. spooren noemt; item Doet-angels ofte Winck-pfers / pferre buyst-Hamers / groote en klepne / pferre Handt-boomen ofte Roe-voeten / Herd-winden ofte Dommekrachten / Berrien en Draeg-boomen / Schippers en Boots-haecten / Quaerl-meulens / pferre Hand-meulens / pferre Boepen / sommige met ketens / andere met bouts / tot straffe van wederspannige Soldaten / en voorts al wat men te Velde in de Legers van noden heeft. Hier zijn oock eenige vzeemde inventien / van verscheyde pferre loopen nebens en aenden anderen vast op Affeuyten leggende / en alle gelycklijck afgaende / item Musquetten met twee lont-hanen en anders. Het derde Magazijn is buyten de Schiedamsse ofte Ketel - poort / in de vooz-Stadt genaemt 't Suyt - eynde aen de Schie / het welck aldaer by den Raedt is doen timmeren in den Jaer 1611. schuyts-gewijs / om allerhande routs goet in te leggen / als alle soorten van Hout-werck / Balcken van allerley groote / Sparre-balcken / Hevelaers / Juffers / Cap-rabens / Ribben / Swalpen / Balck-plancken en andere allerley Blancken en Deelen / Galery-deelen met haer binten / Mantelers om op Waterpen te stellen / item Palisaden en Storm-palen / Cozde-wagens / Herd-manden / Horzen / matten van Bruggen en andere rommeling. Ook allerhande Kader-werck / als Water-meulens van verscheyde inventien / Kooze-meulens op wagens staende / die men Wage-meulens noemt / kopere Obens en soo voorts. Op de plaets leggen oock een goede quantiteyt grof-Coegels / en onder anderen vier korte Metale Veld-stuckjes / schietende ses pond bals / gegoten te Brussel 1630. en voerende de naem van Henry Comte de Bergh , met zijn volle wapen boven aer / zijnde onder op de principale plaets 't wapen des Konings van Spangie / apparentlijck dooz Prins Henric , by d'een of d'ander occasie van de Spaenschen herobert. Het vierde Magazijn , is het Generaliteits Kruyd-Magazijn , de selbe weegh uyt gelegen als 't voozgaende / doch wel een Canon-schoot wijt van de Stadt af / tot voozkoming van alle onheplen en rampen / die by ongeluck daer uyt soude konnen ontsaen; hebbende binnen en buyten grachten / met een dijck tusschen beyde / zijnde aldaer gebout in 't Jaer 1660. bestaende in verscheyde afgesonderde Hupsingen en getimmerten / en vooznamelijck twee zware krupt-Coozns / daer 't Krupt in helwaert werd; een Back-en Krupt-hups / daer 't Krupt verpacht en gewogen werd / om op en af te doen; Een Granaet-hups daer in de geprepareerde Granaten gebercht werden / twee Corps de Garde / een vooz d'Officiers / en een vooz de Soldaten / waer tusschen beyde in een proef-kamertje om 't Krupt te probeeren en op te nemen. De voozsejde twee Coozns staen rontsom in diepe

Magazijn in 't Zuyt-eynde en wat behoefden daer in gebergt werden.

vier Metale Veld stuckjes van Graef Henric van den Bergh verovert.

Beschryvinge van 't Generaliteits kruyd Magazijn en hoedanig tegen alle ongevallen voorzien is.

water-grachten / corresponderende met val-bruggen aen een Eplan-
 deken tusschen beyde gelegen / daer men met een Schuyt af en aen moet
 varen / d'ingangen zijn elck met twee dubbelde deuren voorszien / ma-
 kende booz pder vier deuren te samen / welckers twee binnenste met
 koperen platen / tegens 't deur boren en anders beslagen zijn ; de Deur-
 sters / zijn mede alle dubbel / d'een binne en d'ander buyte-waerts op-
 staende / de hengelessen / tralpen / wind-pfers / grendels / self de Sla-
 ten (booz soo veel als doenlijck is) tot Sleutel incluyt / zijn alle van
 koper / als geen buyt komende geben ; soo sijn oock des-wegen de
 dozels van hout ; het nodige gereetschap als Balans met gewigten /
 Wissels / Beptels / al van koper / en de Hamers van hout. De Coorn
 zijn van binnen oock gewelst om booz bliken en ander ongebal des te
 beter bezijt te zijn. In dese twee Coorn sijn behalven 't Pack-huyt
 rupin ober de vier mael hondert dussent ponden Bus-kruyt werden
 gebergt. In het Granaet-huyt werden bewaert alle geprepareerde
 Dupz-wercken / als Bomben / Houwidser-granaten / Hand-grana-
 ten / groote en kleyne Brand-koegels / zijnde met pichtouwen dicht
 bewonden / waer dooz / in 't uytbliegen van 't Canon / in brandt geraec-
 ken / hebbende van binnen eenige pferen slagen / met Musquet-koegels
 gebult / die / ter plaetse daer den Brand-koegel termineert ofte neder-
 valt / d'omstanders van alle kanten om d'ooren springen ; Soo sijn
 d'er oock Spring-tonnen / zijnde Connekens dicht met pichtouwen be-
 woelt / houdende pder tusschen de 30. en 40. geprepareerde Hand-gra-
 naten / welke alle gelycklyck uyt Mortieren geschooten werden / het
 Conneken in 't uytbliegen mede in brandt raeckende. Oock sijn d'er
 Stinck-potten / zijnde een soort van Granaten welke verstande / een
 kleyne en onberdraeglycke stauck versprepen ; item Storm-kranssen
 hebbende de form van een houpel / mede met eenige stinckende mate-
 rialen bewoelt / om in belegerde plaetsen de Bestormers af te weeren ;
 item Petarden / die men aen de Doozen hangt / om de Doozen open
 of aen stucken te slaen / en meer diergelycke ptyck en helsch Oorlogs-
 tuyg van allerhande bedencklycke indentien / om Menschen van 't le-
 ven te beroben. Noch vindmer een quantiteit Cardousen / met pulver
 en scherp geprepareert / booz Veld-stucken die van achteren geladen
 werden / als mede eenige Connen met Swabel / Salpeter / Wick en
 Teer / Carpentijn en Lijn-olp / en sulcke licht ontstekende en dange-
 reuse Dupz-werckers materialen. Het gansche gerep is met een cier-
 lijcke booz-muyt van de gemeene wegh gesepareert / alwaer een groo-
 te steene Heul ofte Brugge onder dooz loopt / om uyt de Schie met
 Lichters en ander baer-tuygh / het Bus-kruyt en andere behoefden
 van binnen tot aen 't Pack-huyt te konnen lossen en laden / en met de
 self de Schepen tot aen de Frontieren of in 't Leger te transporteren.
 Op de kruyn van dese Brugge is den ingang dooz de booz-muyt met
 een cierlijcke Doozt / voorszien met het bolle wayen van haer Ed. Hoog

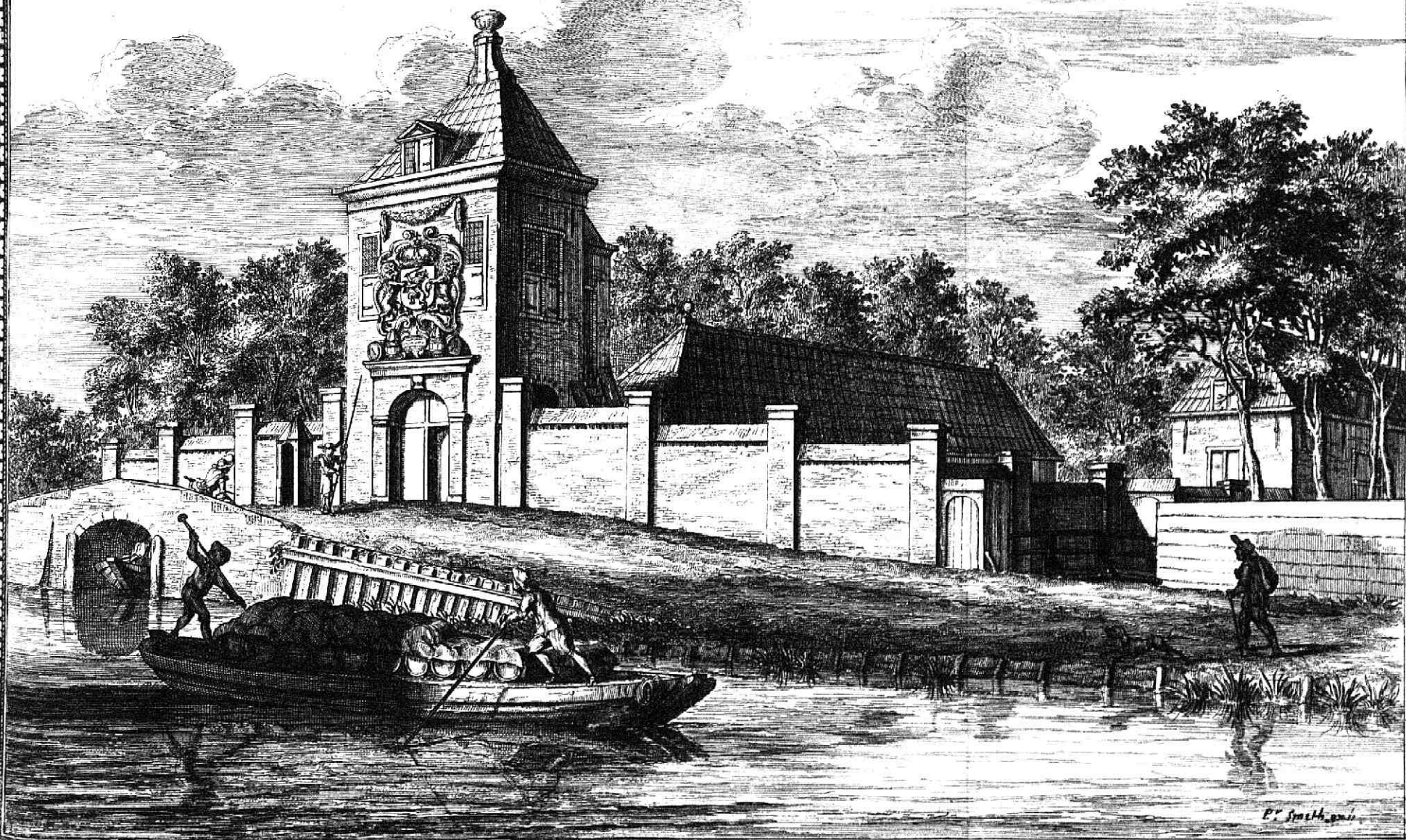
Den inhoud
 en voorraedt
 van dit kruyt
 Magazijn.

Bequame ge-
 legentheyd
 van die Ma-
 gazijn.

Paviloen
 boven de
 voor poorte.

Hoog

GENERALITETTS KRUYT-MAGASYN.

P. Smith del.

Mog. de Staten Generael / en eenige Krupt conneken daer benevens
 upt gebedd. Hier boven komt een pabelioen met een opper-kamertje
 van een sonderlingh plapferig uytfigt / van binneg verciert met sup-
 werck / eenig geschilder / en berguit / den bondel met seben pijen al-
 lerwegen te pas gebracht zijnde / als wesen de het Sinne-beeld van de
 Staten Generael der seben vereenigde Provincien / welkers debijjs
 (*Concordia res parve crescunt* , * dat is : Eendracht maeckt macht) vooz
 de Schooysteen oock by geboegt staet.

* Salust. de
 bell. Jugurth.
 c. XI.

Tot hier toe dan hebben wy gesten de groote menigte van Magasij-
 nen en Provisy-huyzen / die soo binnen als buyten dese Stadt werden
 bewaert / schijnende als of Mars met sijn Suster Bellona dese plaetse
 tot haer Pack-huyzen hadden uytkhoren ; zijnde de situatie van
 dese Stadt daer toe oock recht bequaem / als secupz binnen 's Lands
 gelegen / en vooz sien met de beste Haven aen de Wase / om alles /
 op en af de Stroumen / aller wegen heen te konnen boeren. Plijck
 is het / als dese Huyzen hare ingewanden (om soo te seggen) beginnen
 upt te braecken / en dat alle die schricklijcke instrumenten / geinbenteere
 tot verhoering van 's menschen leven / te voozschijn werden gebracht.
 Dan werden de preparatien en voozbereydselen gemaakt van die bloe-
 dige slachtingen der menschen. Dan is het geluyt van Camboers en
 Trompetten niet anders als *Arma virumque cano* , * tot ophitsing en
 aenlepding ten strijde. Dan hoorz men niet anders als van Oozlogen
 en geruchten van Oozlogen * | *Bella horrida Bella* . * En het is nootfack-
 lijck / tot bescherming van het Vaderlandt / ten allen tyde op sijn hoe-
 de te wesen / en wel vooz sien te zijn / van Oozlogs-tuyg in voozraedt /
 gelijck Lampridius in't leven van Alexander Severus, eertijds seyde :
Tempore Pacis de Bello cogitandum , * dat is : Ten tyde van Vrede moet
 men om den Oorlog dencken. En met dese vooz-genseemde menichte
 van wapenen soude men groot gewelt konnen afwoeren en tegen staen /
 als de H. Albestierentheyt sijnen zegen daer toe verleene / sonder 't welck
 wy met al die macht niets ter weerelt en souden konnen verrichten ;
 Het Peerd werd bereyd tegen den dag des strijds (segt den wijzen Ko-
 ning Salomon) maer d'overwinninge komt van den Heere . *

Conclusie
 van alle de
 Magazijnen
 binnen en
 buyten de
 Stadt.

* Virg. Aen.
 l. v. 5.
 * Mart. 24. 60
 * Virg. Aen.
 vl. vers 86.

* Lamprid. in
 vita Alexan-
 Severi.

* Prov. 21. 31.

Behalven alle dese gemeenelands-Magazijnen / soo heeft de Stadt
 noch een Artillery-ofte-grof-Geschut-huys apart / in de Capelle van St.
 Joris, by de Haegsche-poozt / staende aldaer eenige heele en halve Car-
 touwen op haer Afluyten / tot koste van de Stadt gedaen gieten / en
 sulcks met des selfs wapen vooz sien ; hoewel dit werck (onder rebe-
 rentie) obertallig soude konnen werden geoordeelt / als zijnde geen par-
 ticuliere Artillery van nooden / daer de Stapel van't gemeen is / waer
 van men by alle voozvallende gelegentheyt seer ligtelijck en bequaemlijck
 soude konnen werden gediend. Doozts hebbe in tot Alcmaer op de Wal
 omrent de Geester-poort, gesien een Metael stuck Canon op de an-
 tijckse wijze gegoten tot Utrecht / dooz eenen Jan Colhuys / sonder by-
 boe-

Stads Artille-
 ry-Magazijn

Seecker stuk
 Canon met
 'twapen van
 Delft, t'Alc-
 maer op de
 Wal.

Een ander
genaemt de
Kuyper van
Delft binnen
Schencken-
Schans,

voeging van jaer-tal / dragende de wapenen van Delft en Alcaer, mitsg: de naem van Delft boven aen; nog een ander van de selve Meester was er mede met twee wapenen / Alcaer en 't ander uyt gehouden / gegoten in't Jaer 1548. Oock hebbe ick binnen Schencken-Schans geremarqueert / secker zwaer stuk Canon / wegende 5780. ponden Metael / zijnde van calibze drie vierendeel Cartouws / en schietende 24. ponden bals / seer net en curieus gegoten in't Jaer 1575. en na alle omstandigheden / toebehoorende het Gilde van de Kuypers tot Delft ; want het niet alleen boerende is Stads wapen / mitsgaders 't merck van't hooznoemde Gilde / maer oock de naem van de Kuyper van Delft, blijkende uyt dit koddig vers onder Stads wapen staende

Wie de Stadt van Delft wil overvallen
Die wacht hem voor de Kuyper sijn ballen.

H. V. T. G. M.

Hoe en wanneer het self de daer verbaren is / is my verhoogen / en staet nader t'ondersoecken den genen / die daer aen gelegen is.

Tot de publijcke gebouwen (daer wy dus verre van hebben gehandelt) behooren noch eenige bergader-plaetsen van de Gilden / gemeenlijck gesepdt

G I L D E - K A M E R S.

Gilde van de
Rethorijckers
vermelt
1487.
*boven p. 210
*Art. 90.

Getuygenisse
van E. van
Meteren, no-
pende d'oude
Rethorijckers-
gilden;

Onder de Gilden / schijnt nevens de Schutters en der selver Confrerie / wel een van d'outste (hoe wel nu niet meer in wesen) 't Gilde van de Rethorijckers, daer vooz heen in de oude Notelen van den opbouw des Nieuwe Kercks-toorn * gewach van gemaect werd / dat sy in't Jaer 1487. van de Schutters van de Doet-booge / verkregen hebbende 't Altaer van St. Joris in de Nieuwe Kerck / aldaer sijn deerden een Gilde van de naem Jesus. Emanuel van Meteren, in sijn eerste Boeck van de Nederlandsche Historien / gesproocken hebbende van de Gilden en Confrerien der Schutteren tot oeffeninge der wapenen / voegt daer by / dat gelijk dese dienden tot verseckerheyt van 't Landt en des selfs Szaven / soo waren daer oock diergelijcke Gilden ofte Broederschappen, daer inne den geest ende sinnen geoeffent werden, in geleertheyt, konstige en manierlijcke wel-spreekentheyt, ofte Rethorijcke, dat is soo veel te seggen, als Redenrijcke, waer onder men altijt vond sulcke, die den Lands-heere ende gemeynte met eerlijcke speelen, als Tragedien, Comedien, ofte Esbatementen, Baladen, Liedekens, ende Refereynen konden den geest ende sinnen verheugen ende verquicken. Dese Gilden sijn by de Lands-heeren met vryheden en Privilegien vereert geweest, onder haer hebbende veel goede Wetten ende Ordonnantien, al op deugt, eerbaerheyt ende nuttigheyt gefondeert. Dese lieten haer gebruycken in alle blyde inkomsten, den

Lands-

Lands-heeren te congratuleren, te wellekomen, en met alle Triumphe te vercierē. Maer in tyden van Oorlogen, ende ordinairlijck, hadden sy haer private oeffenige op haer Camers.* Dus verre van Meteren, En het is secker dat dese vergaderingen van de Rethorijckers een van de outste is daer men in de Nederlanden van weet te spreekē; want van alle geheugnisse her / zijn in verscheyde plaetsen van Holland seckere Dichters ofte Rymers geweest / afkomstig van de oude Gallo- rum & Belgarum Bardi, die booz een gebzuyck hadden / niet alleen de dappere verrichtingen harer booztreffelijke Veld-obersten en Capiteynen / met gesangen en Rymen te verheerlijcken / en glans by te setten; maer de self de in tyden des Oorlogh of anders oberleden zijnde / poogden hare beroemde Helden-daden / met levende beelden / op sommige tyden des Jaers / te vertoonen / ende de nakomelingen tot een gedachtenisse / booz oogē te stellen. Gelijck ons sulx onder anderen / dooz Lucanus oock te kinnen gegeven werd / daer hy seyd

* Metren 1 B, f. 26. d en, edit Hage f. 19. verso.

Nederland- sche Rethorijckers afkomstig van d'oude Bardi

*Vos quoque qui fortes animas, belloque peremptas
Laudibus in longum, vates, dimittitis ævum:
Plurima securi fudistis carmina Bardi.**

* Lucan, libo I. v. 447.

Dat is soo veel als: ghy Bardi, die de kloecke en dappere Zielen / die in den Oorlog gesneubelt zijn / met u lof-redenen en eer-teekenen tot in veele eeuwen versent en herleben doet / ghy haelt nu je hert wel op / met u dichten en gesangen / nu je by en ontslagen zijt van't jock der Romeynen. Dese Dichteren hebben sich selven naderhande de naem van Redenrijckers toe ge-eygent. De plaetse haerer by-een-komste wierden Kamers / en de leden van de vergadering Kamerissen ofte Kamer-speelders genoemt. Hare Dicht-konst was booz-henen dooz-gaens in d'oude duytsche tael beschreven / tot dat met 'tas-sterben van Vrouw Jacoba in den Jare 1436. de Nederlanden den Hupsē van Bourgoune onder wozen wierden / waer dooz gebeurt is / dat / vermits d'uytheemische Hof-houdinge van Philips den eerste, by genaemt de goede, mitsgaders sijne Rasaten / en d'uytlandsche Stede-houderen / die in de particuliere Provincien wierden gestelt / onse Tael in korte Jaren / met veel uytheemische woorden vermengt en verbastert wierd; tot dat de laest-boozgaende vermaerste Poeten deses Lands / haer Moeder tael van d'anduytsche woorden wederom gesuybert hebben. Het rechte oogmerck en booznemen van d'eerste instellinge der oude Rhetorijckers was / na 'toud gebzuyck der Romeynen dooz sprekende en levende Personagien te vertonen alle 's menschen doen en wandel / om t'omhelsen wat eerlijck / en te schutoen wat oneerlijck is; daer toe verkiefende / de notabelste boozbeelden van manhafte Veld-obersten en kloecke Helden / sulx men dooz het aenhoren en sien representeren van

Verscheyde benamingen van de Rethorijckers.

By wat oecazie de Nederduytsche tael eerst verbastert wierd.

Het goede oogmerck van d'oude Rethorijckers.

Was haer
Spelen van
Sinnen waren

Hebben veel
goets tot de
hiervorming
van de Reli-
gie gedaen.

* Siet boven
P. 393.

Vytschry-
ving van de
Delfsche
Rhetorijkers
met presen-
tatie van Eer-
prysen aen
alle andere
Cameren
van Holl.

Ken-teecke-
nen van on-
derscheyt
der Kame-
ren.

van der selber boozsichtige dapperheyt en kloekmoedige standvastig-
heyt / d'uytkomste der saken / uyt de beginselen self / konnende af-
nemen / daer dooz niet edelmoedige gedachten wederde verbult. Sy had-
den oock een gebuyck dooz spelen van Sinnen, dat is vertooningen /
met stomme personagien haer concepten ober 't bedryf der booz-
Oude-
ren en oock tijd-genoten als in Schilderpen uyt te beelden; zijnde 'tsel-
de een oude gewoonte die eerst by Epigtenaren en vervolgens by de
Grieken en Romeynen in gebuyck is geweest. Haer vyfheyt gingh
te niet soo verre dat sy een pder / 'tgeen sijn plicht betrof / nu boertwijs /
dan niet ernst / te gemoet woerden. De Professor Boxhorn, schryft
d'oude Nederlandsche Kamer-speelders die eere toe / dat sy dooz 't aen-
wysen en bespotten van de groffste fouten der geestelijcken / veel tot
'tophomen van de Reformatie der Kercken hebben getontribueert / ge-
lijck wy booz-henen 'tspner plaetse / des Professors eegen woorden / daer
toe hebben by gebuyck. * Dese Rederijckers hadden oock een manier
van Eer-prysen op te hangen / booz den genen / die op eenige booz ge-
stelde diepsinnige vraghen de beste antwoorde ofte solutie konde geben /
daer toe sy andere Cameren waren nodigende. Dese questien ofte vra-
gen moesten Rhetorijcklyk beantwoort werden in een seker getal van re-
gulen ofte referenzen / met veele andere wetten / alle tot recreatie en
oeffening der sinnen; gelijk daer van onder anderen in den Jaer 1581.
wegens de Camer van Delft, onder de naem van Rapen-bloeme, met
consent en believen van de Magistraet / een Caerte uyt gesonden is / aen
allen Cameren van Rhetorijcklyk / binnen den Graeffschappe van Hol-
landt / op de Vrage:

Wat 't swaerst is en 't best, binnen 's werelts ronde,
Dat door 's menschen verstandt oyt is ghevonde?

Om welcke questie te solveren / sijn alhier gecompareert met groo-
ter triumphhe tien Cameren van Rhetorijcklyk / uyt diverse plaetsen /
die haer Intreden binnen de Stadt triumphantelijck hebben gedaen
den 20. Junij des Jaers boozs / waer van de gepronuncieerde Refe-
renzen alle in druck sijn / en den opperste prijs getrocken is by de Ca-
mer vanden Hage, genoemt het Coren-bloemke, om dat haer solutie
was / de Letter-konste. Die van Leyden, onder den titel van de witte
Acoleyen, hadden den opperste prijs wegens de referenzen op de booz-
gestelde Regel / Want Godt haet den Mensch die booslick leven. Noch
waren daer Pysen op de Liedekens / als mede allereerst op d'intrede
self / op elck drie verschepte / ende laestelijck een / op de beste uytspreek-
alles te lang om hier te verhalen. Pder had sijn Blasoen, dat is Sin-
ne-beeld / mitsgaders een Debys in figur-schryft / of dubbel-sin / op
de namen van de figuren alluderende / als by exempel / het Blasoen
van de Camer van Delft, was booz-eerst een afbeelding van de He-
mel-vaert Christi / hebbende onder aen twee letteren / W. en G. met
een bosje Rapen tusschen beyde / waer mede sy haer Debys te kinnen
gaben /

gaben / bestaende in de woorden / Wy Rapen geneucht , te wecten in de Hemel-baert voozsz ; Soo hadden alle d'anderen de haren / mede meest al schziftuylyck en de Debysen dooz Bloemen / Vruchten / en gewassen in dubbel-sin uptbeeldende. De Factooz en Keyser van de Delfsche Camer was toen ter tijd eenen Pieter Helleman, die vooz-af de Salutatie dede aen den Raed deser Stadt / en op't laest een afschept van danckbaerheyt aen alle de Cameren op haer Blasoenen en Debysen passende. Dit gebzuyck is metter tijdt verballen en upt de Steden geraecht / en nu alleenlyck ten platten lande onder de Hups-luyden / als in een schaduwte overgebleven; hoe-wel van oude luyden wel hebbe hoozen getuygen / upt haer vooz-ouders verstaen te hebben / dat de Delfsche Rederijckers / in heel oude tyden / om haer vernufte voozstellingen en erbarentheyt / soo in Rijm-konste als alle dichtelijcke wel-sprekentheit / soo plegen upt te schynen / dat sy van de geleerste Mannen in alle groot-achtinge konden gehoozt werden. Oock binde ick in een Resolutie by de Heeren van de Weth ten behoeve vande Diaconie genomen den 1. Julij 1613. onder andere Articulen ;

Oude be-
roemtheyt
vande Delf-
sche Rhetor-
rijckers.

Dat weer opgerecht sal werden de Camer van Rhetorica , die men tot drie of viermael 's Jaers sal laten spelen in't hof, mits dat die geene die de spelen komen sien, sullen betalen geld ten behoeve van de Charitate Camer, en mits dat de selve Rhetorisinen mede daer van sullen genieten tot discretie, en dat 't gene sy-luyden sullen verthonen en spelen, eerst by de Magistraten, ofte hare gecommitteerden sal worden gevifiteert.

Resolutie van
de Weth. tot
wederopreg-
tinge van
Rhetorijckers
Camer, ten
behoeve van
de Diaconie.

Ter selver tijdt wierd oock geresolbeert / geen andere Comedianten van buyten toegelaten of geadmitteert te werden. En des Jaers daer aen volgende / te weten 1614. den 28. January wierd by de self de Heeren goet gebonden en verstaen ;

Dat de Rhetorisijnen van't geld dat beraelt sal werden van heure spelen, by voorgaende Resolutie daer toe gestelt, sullen genieten een derde part, uyt welck derde - part, sy betalen sullen haren Componist, en dat de andere twee derde-parten getrocken en genoten sullen werden, by de Kamere van Caritaten ten behouve van den Armen, uyt welck twee derde-parten, de Meesters van de selve Camer, loonen sullen betalen, en bekostigen de Habyten, en ander tuygh, nodich en dienstig tot het spelen.

Hoe het geld
daer van ko-
mende ge-
partageert
moet werden

* Siet Resol.
boek vande
Heeren vande
Weth fol. 4.
5. verso. 7 &
verso.

Waer haer
Schouw ton-
neel hadden,
en wat spel
sy veeltijds
speelden,

De plaetse daer sy speelden is my vericht / geweest te zijn / op de Zael daer nu de Dent-hal van de Lakenen is / dewelcke oock naderhandt langen tijd tot een Scherm-school heeft gedient / en dat sy aldaer onder anderen verscheyde malen hebben geresenteert het Treur-spiel van de Moort begaen aen Willem by der gratie Gods Prince van Orangien, &c.

M m m m

ge.

Geprefu-
meerde oor-
faeck van
haer verloop

gedicht door G. van Hogendorp, en dat naer alle apparentie/ als zijnde een Historie aen dese Stadt en plaetse epgen; echter is dit werck naderhand al mede te niet gelopen en verdweenen/ wat de ware reden daer van sy/ is my onsecker / misschien dat sy verballen zijnde tot eenige wettelose ongebandentheit / al te wulps en lichtbaerdig boozde Teugt en andere tedere ooren / booztusschen-spreucken der Predikanten/in haer booznemen gestut en van het Coornieel verballen zijn; want ick in schriftelijke Notulen / van de Synode hier te Delft gehouden al in den Jare 1596. binde besloten te zijn / dat men sich booztaen tegen de Nederijckers soude behelpen met de Resolutie der Heeren Staten genomen den 10. Martij 1594. ende den 10. December 1595. ende by de Magistraten versoeken sonde/dat sy geweert mochten werden.*

*Synode Delft
1596. Ar. 30.

Beschryvinge
van St. Ni-
claes-Gilde,
en wie daer
onter refor-
terien.

Dit zijn de dingen / die gepasseert zijn / belangende 't oude Rhetorijckers-Gilde van Delft; laet ons nu sien wat wy nopende St. Nicolaes-Gilde, (noch hedendaegs in wesen) weeten te boozschijn te brengen / zijnde een van de grootste Gilden / 't welck sich seer wyd en breed extendeert / als in sich begrypende generalijck alle die met gewigt of met de ellen verkopen / item al dat tot de Marsserpe behoort / behalven noch veele andere waren in haer Gilde-brief gespecificeert. Dese hebben een Hups / gelegen aenden Langendijck / achter de Markt / genaemt de Coomans-Kolf, ofte wel Keyfers-Hof (vermits sy haer Deken of versorger en opsiender Keyser noemen) 'twelck nu verhuyst / doch van outs alleenlijck tot haer dienst schijnt gebuyckert te zijn / alwaer alle avonts vergaderingh en toeganck was / booz alle die onder 't Gilde resorteerden / kommende van d'ranck gerijft werden / en onder haer gelagh / haer waren onder den anderen benten en verkopen / achtervolgens seckere oude wetten ende Keuren van den Jare 1526. welckers begin alleen / rakende de manieren in't generael / wy den lief hebben van d'Antiquiteyt hier mede deelen sullen.

Yder Comp-
rant een Pa-
ter Noster en
een Ave Ma-
ria te lesen
voor d'afge-
storvene Gil-
de-broeders
en Susters.

Item inden eersten als die Gilde-broeders des avonts in't Keyfers Hof vander Maers vergadert sijn, ende die Keyser, Stede-houder ofte andere, die in des Keyfers stede na ouder costuyme sittende, list gebiet, so sal elck swygen, ende lesen een Pater Noster, ende Ave Maria, voor die Gilde-broeders, ende Susters, die uyt den Gilde gestorven sijn, ende voor alle Christen gelovige Zielen.

Desgelijck
oock te doen
om zegen af
te bilden
over de Neringe
van de levendigen.

Noch een Pater Noster, ende Ave Maria, voor die Gilde-broeders, ende Susters, die als-noch in't Gilde sijn, dat haer Godt neringe verleene tot haer-luyder Ziele Zaligheyt.

Hoe d'om-
vragen en op-
veylinge van
de geederen

Item als-dan sal men na den Sonne ommeganck vragen den Gilde-broeders, of sy yet veyl hebben, eerst den Mercherien beroerende, maer indien daer yemant van buyten is, die sal eerst mogen zijn goet vey-
len.

len. Ende wort voort verboden dat niemant met Stoelen ofte Bancken of anders sal mogen sittē, yemanden sittende inde Kolf, daer by den ommevraegh vanden Keyser of presiderende soude mogen belet worden, endt dat op te boete van ses stuyvers te verbeuren, by den genen die contrarie desen gedaen sal hebben.

geschieden
mit gaders
verbod van
niemand met
Stoelen of
bancken sulx
wield.

te verhinderen of in de weg te wesen. dat daer door in den omvraeg benadeelt wird.

Het twaelfde de Artijckel brengh mede wat up de Hoopmanschap aenging / en hoe lang des Keyfers Sit-plaets open bleef / al-eer een ander hem verbangende / het gebed liet doen / en tot d'ombzagen trede.

Item men sal des Keyfers stede vry houden des avonts tot ses uyren toe, ende als de klokke ses heeft, soo sal d'eerste vanden Hoofdmans, ofte by gebreecke van dien, een ander ouden Hoofdmans present wesende, gaen sittē in des Keyfers stede, ende doen lesen ende vragen omme, achtervolgende d'Ordonnantie. Ende niemant en sal eenige Honden te Hoof brengen dan des Hoofs Hond, op de boete van een blanck.

Ordre hoe
lange des
Keyfers zetel
ledig bleef,
mitg: hoe in
sijn absentie
te gedragen.
Honden uyt
het geselschap
verbanen.

Daer waren oock werten / tegen 't bloucken en zwoeren / d'een d'anderen seugenen te berloypen / scampige woorden toe te spreucken / toenamen te geben / een ander sijn plaets te beslaen / en dergelycke tot boozhoming van alle disordre en confusie. Tegen 't acces van personen geen Gilde-broeders zijnde / was dit reglement apart.

Andere re-
glementen
aengaende.

Alsoo men bevind seeckere twist en onregeltheit dagelijx te gebeurē inder Colve, overmits dat men den ingangh van dien gedoocht, veel diversche persoonen geen Gilde-broeders zijnde. Soo is't, dat voortaan niemant tot 't gebruyck ofte ingangh vander voorz Colf toegelaten en sal werden, dan die volle Gilde-broeders zijn, ende de Kinderen van dien; mits dat een perfoone geen Gilde-broeders sijnde, tot drie reysen toe, binnen een Jaer aldaer mede sal mogen komen met voorgaende verlof vande Keyser, Stede-houder, ofte in haer-luyder absentie van den genen die presideert, ende anders niet, in soo verre hy oock aldaer gebragt ofte verantwoordt word van een Gilde-broeder, welke Gilde-broeder gehouden wort te responderen voor den voorseyden personen, indien hy yet misbruyckt jegens d'Ordonnantie van der selver Colve, ende dit van elke point ende reyse op te boete van twaelf stuyvers, tot profijte vanden Gilde, soo wel te verbeuren by die sulcx geen Gilde-broeder sijnde, inder Colve komt, als by den genen die hem daer brengh, te innen met willekeur recht 't haer-luyden koste.

Ymand geen
Gilde-broeder
zijnde, niet
meer als
driemaal
'sjaers te
mogen
compareren
mits de
Gilde-broeder,
den
vremdeling
inbrenghende,
voor hem in
te staen, by
aldien ietwes
mitsdede
jegens d'Or-
donnantie.

Ende oft gebeurden dat yemant geen Gilde-broeders sijnde, sulx boeven de voorz drie reysen inder Colve quamen, die en sal geen bier getapt worden, noch oock van buyten inder Colve moeten inbrenghen, noch oock van andere Gilde-broeders drincken, noch spijs geven, ende

Pene tegen
den genen
die contrarie
dede.

geadministreert worden, op die boeten van elke reyse dat contrarie gedaen worden van twaelf stuyvers, tot profijte van den Gilde, soo wel te verbeuren by die knape die den dranck verkoopt, ende by den genen diese aenbrengt, als by den genen die spijs ofte dranck administreert, geinner te worden met wille-keur-regt tot haer-luyder kosten, behoudens die Heer ende die Stede hier ende 't eynden haer recht, jegens den voorsz inobediente personen van geweld ofte anders, dat hy daer meer aen misdaden mach hebben.

Het vijfde Artijckel/van dit reglement/brengt mede 'tuyt en d'ordne op't rekenen van't gelach.

Uyt ende verder ordre op't rekenen van't gelach.

Niemant en sal oock op gelijke boeten inder Colve moeten veylen ofte koopen eenigerley goet, naer dat by den knape 't gelach bereeckent, ende mitten borde, naer ouder gewoonte, ommegegaen sal sijn, 't welck hy beginnen sal terstont na dat die klokke seven geslagen sal sijn, op te boete van twaelf stuyvers als voren, ende die selve te innen als voren.

Tot dit Artijckel is een Ampliatie hoe men sich des winters nopende d'onkosten van't buyt gedragen moet.

Item des winters in't regard van't wuyt.

Een ygelijck sal voor-aen blyven sitten, op sijn plaets in alle stilheyt sonder over hoop te loopen, ofte eenige luytruftigheyt te plegen, ten eynde het recht van vier behoorlijck gecollecteert ende van een ygelijck ontfangen mach worden tot naer dat den Keyser ofte presiderende de stok neder geleyt sal hebben.

En in't Jaer 1546. wter dese volgende Keur gemaeckt/ tegen die geene die beschoncken zijnde St. Nicolaes-Colve frequenteerden / en sulcx 't geselschap troubleerden.

Scherpe keur eegen die beschoncken zijnde in't geselschap van de Colf quamen trouleren.

Alsoo tot kennisse van mijn Heeren van die gerechte deser Stede gekomen is, dat eenige personen komende sijn, 't savonts in Nicolaes-Colve, onder 't geselschap van der selver Colve, die aldaer veel eertijts hooge by drancke sijnde, seer qualicken, schempelicken, ende onverlatelijcken spreekende, ende hem dragende sijn, floorende ende turberende sulcx 't geselschap, dat sy niet waerdigh en sijn, in goede vreedsamige, ende toegelaten vergaderinge te komen, maer genoug verdient niet alleen uyt den voorszeyden vergaderinge, maer uytter Stede van Delft gebannen te zijn. Soo ist, dat de selve mijn Heeren hier inne willende voorsien, geordonneert, ende gekeurt hebben, tot ruste ende vrede van't voorszeyde geselschappe, dat alle die gene die by den Keyser van der voorsz Colve, omme sake wille, den inganck vander selve Colve geinterdiceert word, ofte eenigerfints anders gecorrigeert naer vermogen d'Ordonnaatien daer van sijnde, gehouden sal sijn, de selve interdictie ofte correctie t'obedieren ende

ende hem wachten eenigerfints binnen der felver Colve, binnen den gefetten tijd weder te komen, ofte oock fchempelijcken of onverlatelijcken ofte eenigfints qualijcken daer jegens te fpreecken, op te boeren van elcke point fcs gulden van xl. groot den Heeren, die Stede, ende 't Gilde elcx een derden-deel, te innen met een Stede Bode, mit wille-keur-regt, ende daer en 't eynden gecorrigeert te werden tot discretie van Schepenen, naer gelegentheyt vander faken, wel-verftaende indien yemant dochte hen befwaert te fijn, metter voorfz interdictione ofte correctie, die fal indien gevalle, eerst ende alvoren hand-vullinge gedaen hebbende van die voorfz boeten, van fcs pond, 't felve mogen verfoecken aenden gerechte defer Stede, gereformiert te fijn, mits hangende den tijd van Reformatie 't abfineren vanden inganck vander voorfz Colve, op dobbelde boeten ende correctie. Actum den xvij. January xv^c. fcs ende veertich.

Dit gansche Gilde/ hoe groot het was/ pleeg eens 's jaers met den anderen gefamentlijck een Maeltijd te teeren / en dat op den dach van haren Patroon St. Nicolaes, zijnde den 6. December/ tegen welken tijd een proclamatie wierde gedaen in beyde de groote Kercken volgens den originelen Gilde-brief van den Jare 1506. luydende de woorden defen aengaende / aldus:

Item voort fullen alle de Gilde-broeders, ende Susters eens 's jaers een Maeltijd te famen eeten op St^e Nicolaes - dach, ende dat fal men hen in beyde de Kercken laten weten, ende foo wie dan niet en quam eeten, die foude fijn Maeltijd betalen, gelijckerwijs of hy daer mede gegeten hadde, by tien fchellingen hollands te verbeuren.

En ingebal yemant / geen nering doende / echter uyt genegentheft tot dit gefelfchap / foo om haer dagelijckse Comparitien / als jaerlijckse Maeltijd / in dit Gilde begeerde te zyn / de foodanigen hadden tot haer fabeur dese periode.

Ende foo wie van minne Gilde-broeders wesen willen, ende de neringe niet doen, die fullen met haer Maeltijd ingaen, ende fullen vande Hoofdmans minnelijck ontfangen worden.

Het fpreek-woord van Colfferen, fchijnt oock fijn oorfprongh van dit Gilde genomen te hebben / want / te fitten Colfferen / hier te Delft / foo beel te seggen is / als in gefelfchap / onder beneficie van een glaesse / den tijd te korten / gelijck de Broeders van de Colf van ouds gewoon waren. Dit Gilde heeft ober etlijcke Jaren een tierlijck Kaers-kroon aen de Oude Kerck vereert / boozflen zijnde met het merck van haer booz-gemele Huys / te weten twee Colven kruys-wijs ober den anderen boven uytftekende.

Diergelijckse Gilde / dat fich mede feer breedt extendeert / is dat

M m m m z

van

Alle de Gilde Broeders en Susters te famen een vrolijck Maeltijd eens 's jaers op St. Nicolaes-dag.

Ymant uyt liefde Gildebroeder wilende zyn, most vrolijck gerecipieert werden.

Waerfchijnlijck oorfprong van 's Delftche fpreekwoord colfferen. Kaers-kroon van St. Nicolaes Gilde aen de Kerk vereert.

beschryvinge
van St. Lucas
Gilde, en wie
daer onder
resorteren.

* *Siet ghebr.*
Sol: 304.

St. Lucas
Gildekamer.

* *Siet boven*
p. 602.

Haer uyt-
wendige ge-
daente.

Hoedanig-
heyt van
bianco.

Inscriptie
boven de
Schoorsteen

van St. LUCAS, waer onder begrepen werden (volgens 't hooft van d' Ordonnantie) alle die geene, die haer generen met de Schilder-konst, het sy met Pincelen ofte andersints, in Olye ofte Water-verwen; als oock Glase-schryvers, Glase-makers, Glas-verkoopers, Plattiel-backers, Tapissiers, Borduyr-werckers, Plaet-snyders, Beelde-snyders, werckende in hout ende steen, ofte andere substantie, Schee-maekers, Konst-Druckers, Bouek-verkopers, hoedanig die souden mogen zijn, die hen alle te samen gehouden zijn te reguleren na de Ordonnantie (van't Gilde) op de boete ende peyne daer in gestatueert. * Sedert zijn hier noch by gekomen de nieuwe Delfsche Porceleyn-backers, die vooz soo veel als haer meeste knechts Schilders zijnde / uyt de natuuz van de faeck / dit Gilde onderhorig zijn / en mits den jegenwoozdige florifanten staet van des selfs Negotie / een seer groot getal uyt maechen. Dit Gilde heeft haer kamer op de Volders-gracht / in de St. Christoffels ofte Oude Mannen-huyz-Capelle / laest vooz dese gediendte hebbende tot een Kop-hal van de Saepen / als boven is geseyt / * ende nu sedert den Jare 1661. getransformiert in St. LUCAS GILDE-KAMER. Hebbende een aenstienlijke vooz-gebel van vier krups-cosynen breedt / onder yder van welke een Feston in witten steen uytgehoulwen is van allerhande gereetschap der vier Hooft-neringen onder dit Gilde resorterende als Konst-schilders, Glase-makers, Porceleyn-backers, en Bouck-verkopers. Boven de vooznoemde krups-cosynen komen de wapenen van de Stadt / St. Lucas-Gilde / ende den Heer Deken Dirck Meerman, Ridder / Raedt en Oud Burgemeester / mitsgaders Hoog-Heemraed van Delflandt. In't opperste van de Fronte-spice verthoont sich 't Beeld van Apelles, den vermaersten Schilder onder de Ouden. Van binnen is een seer ruyme en luchtige kamer / welchers muuz (daer men in't inkommen tegen aensiet / en die met eene de Schoorsteen in sich begriipt) 't eenemaal bekleet is met beschildert doeck / representerende een groote tierlijche Doozt oft Arc Triumphael, houdende in't midde boven de Schoorsteen dese latijnsche Inscriptie.

FELICIBVS AVSPICIIS

Amplis: Coss.

D. EVERHARDIA LODENSTEYN.

D. JOHANNIS GRASWINCKEL.

D. MARTINI PAAUW.

D. THEODORIVANDER DUSSEN.

Nec non

Ex-

EXCOS. NOBIL. D. THEODORI MEERMAN
EQUITIS, CHOMARCHÆ AGRĪ DELPHICI, COLLEGII
D. LUCÆ DECANI,

LOCUM HUNC, ARTIUM NOBILISSIMÆ PICTURÆ DICATUM
ÆRE COLLEGII EXTRUI ET ORNARI C. C.

SEX H. A. COLLEGII PRÆSIDES.

CIO. IOC. LXI.

Te kennen gebende / wie Burgemeesteren / mitsgaders wie Deken
van't Gilde was / toen dese Camer / toege-eygent aen d' Edele Schil-
der-konst / tot eygen koste van't Gilde / opgerecht en verciert werde /
onder de booz-sorge van de ses Hooft-luyden / welckers wapen-teeken-
nen onder dat van't Gilde zijn by geboegt: Pamelijck L. Bramer.
C. de Man. A. v. Velde. A. v. Sanen. Q. Kleynoven. A. Keyser.
Aen de rechter-spde van den Steen ofte Compartement daer dese in-
scriptie op staet / sit de Schilder-konst met Paneel en Pinceelen in de
hand. Aen de linker-spde de proportie ofte eben-gelijckmatigheyt in
de Bouw-konst / houdende een winckel-haeck en passer in de handt /
mitsgaders een Beeldhouwers-hamer / beduydende de Beeldhouwe-
ry. Onder haer voeten zijn te wederspde de Schooysteen / smalle neer-
hangende Festonnen van allerhande Schilder-tuygh / waer benedens
trappen komen / om / gelijk als tot de booznoemde triumph-boogh /
in te gaen / waer onder men siet staen twee metale Beelden levens groo-
te / Mercurius en Apollo tegen den anderen ober ; als mede twee
Boost-beelden op de hoecken van de balustre der trappen / Zeuxis en
Artemisia. Dit alles is / upt liefde booz't Gilde / geschildert dooz den
booznoemden Hooft-man Cornelis de Man. gelijk Leonard Bramer,
booz de selfde prijs het houte welfsel / bestaende in acht vacken / insge-
lijck beschildert heeft / met de seben vyve konsten / voegende / booz't
achste vack / de Schilder-konst daer by. De vyve konsten ; genoegh
bekent zijnde / sal alleen een kozt-bondigh memoriael-versie dien-aen-
gaende / booz de Latinisten / hier by voegen.

Beduydinge
vanden.

Mitsgadets
van het ver-
dere by-
werek;

Wie de Ka-
mer beschil-
dert, en ver-
ders voltoyt,
en gemeu-
bleert heeft

GRAM. loquitur, DIA. vera docet, RHE. verba colorat.

MUS. canit, AR. numerat, GEO. ponderat, AST. colit astra.

Et liberales & serviles artes, uno hoc disticho, comprehenduntur.

Lingua, Tropus, Ratio, Numerus, Tenor, Angulus, Astra.

Rus, Nemus, Arma, Faber, Vulnera, Lana, Rates.

Aen de middelfte nock van het welfsel hangt een uptgesteden wa-
pen-schild van den Heer Deken / wedersijds eben schou / met de ridder-
lijke ordze daer om / welck schildt gelijk als vast aen bie v geschilderde
staet

inoeren / door vier Engelen / in de lucht zwevende / gehouden werdt. De Glase-makers niet willende in gebreeke vlyben 't hare ook ten gemeenen beste te contribuieren / hebben alle de Venster-glazen op eygen koste geleverd en in geboegt ; gelijk dan oock de Porceleyn-bachers alle de Stoelen hebben betaelt. De Kamer voltopt zijnde / hebben van de Magistraet dese volgende nieuwe Privilegien en vooz-rechten geobtaineert.

* Motiven en beweegh redenen tot de volgende voor regten.

Alsoo de Hooft-luyden van 't St. Lucas-Gilde de Heeren vande Weth der Stadt Delft te kennen gegeven ende geremonstreert hebben, dat die van het selve Gilde, veele onkosten hebben moeten supporteren met het oprichten ende toestellen van der selver nieuwe Gilde-kamer, op de oude Looy-halle alhier, waer door genootsaeckt waren geweest, niet alleenlijk eenige middelen van het Gilde te employeren, maer oock tot verval vande kosten deswegen gedaen, tot laste van het voornoemde Gilde eenige penningen te lichten, omme welcke lasten, ten minste beswaernisse van de gemene Gilde-broeders, ende ten meesten oirbaer van het Gilde wederom af te leggen, ende daer van te werden gefubleveert, de voornoemde Hooft-luyden te rade geworden waren, omme eenige punten te concipieren, versouckende dat de selve, by de opgemelte Heeren vande Weth, souden mogen vast gestelt, ende gearresteert werden, Soo is 't, dat de selve Heeren het voorsz versoek overgemerckt, mitfgaders de voorsz punten geexamineert ende overwogen hebbende, goet gevonden hebben te Keuren ende Ordonneren, Keuren ende Ordonneren by desen,

En Vreemdelingh als knegt onder ymand van dit Gilde komende wercken 2 gul. 10 stu. voor sijn inkomst ten behouwe van 't Gilde te betalen.

I.

Eerstelijck dat alle vreemde Gefellen, die van buyten by eenige Meesters ofte Winckel-houders, onder het voornoemde Gilde resorterende, als Knechts haer in dienst begeven, omme by de selve te wercken, in plaetse van tien stuyvers, volgens het selde Articul vanden Gilde-brief, van nu voortaan voor inkomst-geldt ten proffyte van 't Gilde sullen geven twee guld: tien stuyvers.

II.

Amplierende ende altereierende het seven ende dertichste Articul, dat van nu voortaan alle de Proeven sullen moeten gedaen werden op de voorsz nieuw gemaecte Gilde-kamer, ende sal den proeveling gedurende hy onder sijn Proef sit, by den Hooft-man, outst in dienst zynde, dargelijcx op deselve Kamer geslooten, ende weder af gelaten werden, sullen den Prouveling, voor yder dach dat hy als vooren onder sijn Prouf sal staen, gehouden sijn, ten behouwe van 't Gilde te betalen ses stuyvers, ende sal daer - en - boven tot sijn eygen kosten aldaer moeten versorgen soodanige materialen ende gereetschappen als tot het doen van desselvs Prouf van nooden sullen welen, doch sal tot gerijf van die geene die haer Prouf van 't Drayen van Platielen of Porceleyn-backen sullen doen, een

Wiel

Wiel tot kosten van het Gilde gestelt werden, alle welcke Proeven ge-
keurt, ende opgenomen sullen werden, by alle de regerende, ende laest
afgegaen Hooft-luyden, mitsgaders twee Proef-meesters, ten opsichte
van welcke vacatien den Proeveling ten behouve van yder van de voorsz
Hooft-luyden ende Prouf-meesters sal moeten betalen, voor alle visitatien
drie stuyvers, behoudelijck dat indien de selve visitatien meerder als
drie in getal sijn, van de overige niet sal betaelt worden.

III.

Dat mede het geene by Ampliatie van haer Achtb: op den 16. Augusti
1655. aengaende de Prouve vande Glaes-makers is gestatueert oock van
nu voortaan geobserveert ende onderhouden sal werden ten regarde vande
Prouve vande Platiel ofte Porceleyn-backers, namentlijck dat, indien
yemant van de selve Platiel ofte Porceleyn-backers-Prouve qualijk uyt-
gevallen, ende by de Hooft-mans van't Gilde gewraeckt sal wesen, dat
den soodanigen gehouden sal sijn, een Jaer ende ses weecken daer naer
noch voor knecht te wercken, voor, ende al-eer hy sijn Prouf wederom
sal mogen beginnen.

Glaes-makers
en Porceleyn
backers
proeven qua-
lijck uytval-
lende, werd
den proefling
gehouden
noch een jaer
en ses weken
voor Knecht
te wercken.

IV.

Alle publicque Venduen, Auctien, ofte openbare verkoopinge van
Schilderyen, Konst-boecken ofte andere goederen en waren, onder dit
Gilde begrepen, sullen van nu voortaan op geen andere plaetse mogen
gehouden werden als op de voornoemde nieuwe Gilde-kamer, daer toe
aldaer bequame gelegentheyte versocht sal werden, om de op te vey-
len waren aen de liefhebbers door de Gilde-knecht te vertoonen, mits
dat de verveylders onvermindert den Boelhuys-meesters-recht, daer voo-
ren aen de Gilde-knecht sullen betalen voor sijn dienst ende opsicht, yder
dagh vier-en-twintigh stuyvers, ende voor het gebruyck vande Camer,
ofte Cameren ten behouve van't Gilde twee gulden tien stuyvers daegs.
soo lange de selve goederen aldaer vertoont ofte verveylt sullen werden,
behoudelyck ende met dien verstande nochtans, dat die van het Gilde,
sullen moeten forge dragen voor de waren ofte goederen aldaer vertoont,
ende op geveylt werdende, mitsgaders voor de vermissinge van dien inne
te staen.

Alle venduen
van Schilde-
ryen, Auctien
van Boeken,
en alle open-
bare verkoop-
pingen van
goederen en
waren onder
dit Gilde be-
grepen, moe-
ten op de
Gilde-kamer
gehouden
worden; mits-
gaders wat
daer voor't
gebruyck van
de Kamer te
betalen staet.

V.

Alsoo ondervonden werd dat op het weeckelijck Boelhuys veel Schil-
deryen van buyten alhier inne gebracht, ende aldaer opentlijck, ende on-
der andere goederen op geveylt ende verkost werden, tot merckelijcke
praëjuditie ende schade van de Schilders binnen dese Stadt woonachtich,
soo sal voortaan niemant sich vervorderen eenige Schilderyen van buyten
inkomende, op het voorsz weeckelijck Boelhuys te verkopen, ofte doen
verkopen, op de boete van dertich stuyvers op ydet stuck Schildery, ten
behouve van't Gilde te verbeuren.

Geen Schil-
deryen van
buyten alhier
ingebragt,
mogen op
het weeckelijck
boelhuis ver-
kost werden;
ende de boeten
daer toe
staende.

VI.

Dat, ingevalle van het twaelfde Articul van den voornoemden Gilde-
Rinn brief

Voor alle extraordinaire vergaderingen ten verfoecke van ymant geleit sijnde, by den gecondemneerde 2. gul. 16. st. ten behouwe van't Gilde te betalen.

De verdere Articulen van d'oude Gilde-brief voorts in sijn waerde blyvende.

brief alle questien het selve Gilde concernerende op de ordinarijs maendelijcke vergaderinge vande Hooft-luyden, is het doenlijck, sullen ter neder geleyt werden, edoch indien ten versoucke van yemant een extraordinaris vergaderinge geleyt wierde, sullen de Hooft-luyden voor hare Comparitie, in plaetse van eene gulden, volgens het achtende Articul, van nu voortaan genieten, eene gulden festien sruyvers, die betaelt sullen werden by die geene, dewelcke de voornoemde Hooft-luyden verstaen sullen, ongelijck te hebben, ofte daer inne schuldig te zyn.

Blyvende wyders alle de verdere Articulen en Ampliatien vande voornoemde Gilde-brief, door desen niet gealtereert sijnde, in haer vigeur en waerde. Aldus gedaen ende gearresteert by de Heeren vande Werth, den selden February 1662. ende gepubliceert naer het luyden vande groote klokke op't Stadt-huys, den elfden daer-aen-volgende.

Onder stont, In kennisse van my, ende was onderteyckent,

H. van BLEYSWYCK.

Maendelijcke vergadering van de Hooftluyden van dit Gilde hoeneer en wat haer te verrichten sact.

Waer te appelleren.

* St. Lucas Gilde-brief Ar. 34. Register te houden van alle Knechts en jongens onder dit Gilde.

Het sesde Artijckel van dese Ampliatie ofte nieuwe Ordonnantie / maecht gewach van een maendelijcke vergaderingh der Hooft-luyden van dit Gilde / om alle questien het selve Gilde concernerende, is het doenlijck, ter neder te leggen. Dit geschiet alle vier weecken op Maendag des namiddag ten vyf upren; en in gebolge van het twaelfde Artijckel van den Gilde-brief / sijn de Hooft-mannen gehouden als-dan te compareren op een boete van vier-en-twintigh sruyvers die absenteert. De besongies aldaer te verrichten / bestaen niet alleen in kennisse te nemen van de questien die om eenigerhande saecken / dit Gilde be-roerende / soude mogen booz-ballen; maer oock insonderheyt de Heeren en Ordonnantien haer van de 't gerechts-wegen aen bebolen / in allen deelen te doen onderhouden / en geen de minste infractie ofte inbreuck daer in te gedogen. De Hooft-mannen witspraeck hebbende gedaen over de boozsz geschillen onder de Gilde-broeders ontsaen / en partpen sich daer inne gegraveert bindende / vermogen conform het achtende Artijckel / acten lichten van't gene by de boozsz Hooft-mans in haer saecke is gebefongieert / en bozder hen adresseren en refereren aen de Heeren Burgemeesteren. De boeten ter saecke van contrabentie van den Gilde-brief vallende / mogen de Hooft-mans innen met parate executie / ende vermach den opposant in rechten daer tegens niet ontfangen werden / booz-en-al-eer hy de selve boete genamptiseert sal hebben / in handen van de Hooft-mans / volgens acte haer verleent in dato 2. July 1612. * Boozsz moeten sy pertinent Register houden / van alle Knechts en Jongens die by de Meesters / onder dit Gilde sozterende / werden aengenomen / zijnde de selfde Meesters gehouden met de selve Knechts oft Jongens te compareren op de ordinarijs zittingen / en haer behoorzijck aen te geben / met expressie van den tijd hoe lange

lange sy aen de selve Meesters verbonden blyven; * welken tyd geex-
pireert zijnde / de Knechts ofte jongens geobligeert zijn met haer Mee-
sters op nieuw vooz de Hoof-mans te verschynen / ende Acte te lichten /
uyt het Register / dat sy haer Meesters behoorlyck hebben voldaan / son-
der welke Acte de Knechts ofte Jongens vooz / by geen andere Mee-
ster mogen werden aengenomen / op een boete van dertig stupvers soo
wel by den Meesters als Knechts ofte Jongens elck te verbeuren yder
dach dat sy contrarie deses hebben gedaen; * tot het passeren van wel-
ke Acten / mitsgaders inteechenen en andere saecken / oock eenich regt
ten behoube van't Gilde is gestatueert. De Hoof-luyden waren van
ouds vier / doch sedert den Jaer 1648. zijn sy ses in getal geweest /
namelyck twee Schilders / twee Glase-makers / en twee Porceleyn-
backers / van welcke / conform den 22. Artijckel van de Gilde-brief /
alle Jaren de helft moeten afgaen / te weten van yder lit een / welke
afgaende (nu twee Jaren gediend hebbende) de naest-bolgende twee
Jaren buyten dienst moeten blyven / werdende in de plaetse van dien /
by d'aenblyvende een dubbelt getal van Mannen uyt het vooz Gilde
genomineert / ende aen de Heeren Burgemeesteren overgelevert / die
Jaerlyck op St. Lucas-dach / zijnde den 18. October / d'electie van
de nieuwe Hoof-luyden daer uyt doen.*

Verscheyde andere Gilden zijnder die mede hare Kamers hebben /
ineenige publycke gebouwen / welckers twee voornamelyck al vooz-
henen zijn beschreven / als d'Anatomie * daer die van St. Cosmus en
Damiaens ofte Chirurgijns-gilde haer by-een-komst hebben. Mitsga-
ders de Laken-hal * daer St Adriaens ofte Lakenbereyders-gilde ver-
samelt / als t'syner plaetse is aangewesen. Die van St. Jacobs-gilde,
zijnde de Schippery ofte 't Schippers-gilde / hebben haer vergader-
plaets op St. Jacobs ofte Rotterdamsche-poort / vooz welke men
met eene na de Scheepmakerpen toe gaet. De Metselaers en Leydec-
kers hebben haer Proef-hups aen de Boerhups-laen naest aen Stads-
Timmer-werf / vooz de slach van't Kruyt-Magazijn geweest zijnde
in de Doel-straet / naest den Nieuwen Doele. Veel andere Gilden
zijnder die juyst geen vaste plaetse van by-een-komste hebben / en ech-
ter al in heel oude tyden bekent staen / als daer is 't Gilde van St. Eloys,
waer onder geresorteert zijn / alle die hen met den hamer-slag in Mine-
ralen generen / en voornamelyck alle soorten van Iser-smeden / als
Gros-smeden / Sloot-smeden / Hoef-smeden / Swaert-begers / Mes-
se-makers / en soo vooz / Item Koper-smeden / Blick-slagers /
Tinne-gieters / en diergelycke Minerael-smeden / uytgesondert Gout
en Silber-smeden / die een Gilde apart hebben. Van dit St. Eloys-
Gilde werd gewach gemaect in de meermaels-gemelte oude aenteec-
keningen wegens den op-bouw des Nieuwe Kercks-Toorn / alwaer
in't 86. Artijckel werd gesegt / dat sy op haer Feest-dach des Jaers
1484. de schone Klock genaemt Redempto te bersten luyden.* St. Jans

* Art. 130

Acte van
voldoeninge.* Art. 16, en
17.Getal van
Hoof-man-
nen en der
selver ver-
kiefinge.

* Siet Ar. 22.

Verscheyde
andere Gilde
kamers.
* Siet boven
p: 572.

* boven p. 608

Mitsgaders
Gilden
geen kamers
hebbende.* Siet boven
p. 210. Art.
86.

* Siet p. 638.

* Siet boven
p. 260.
Dekens van
de Gilden
haer ampt.Geestelijk
politijcke
Gilden afge-
schafft.* Siet boven
146. en 165.
* 258.Collegies
van gebuy-
zen.

Gilde, zijnde der Kuyppers en Wijn-verlaters-gilde / is wel-eer / ten tyde de Zouwerpen hier soo dapper floreerden / een groot en rijk Gilde geweest / hebbende noch eenich Landt in eygendom ; en hier boven is vermelt / nopende secker treflijck stuck Canon / by haer gedaen gieten in den Jare 1575.* Noeh veele andere Gilden zijnd'er al van ouds geweest / die in de beschrybungen van beyde de groote Kercken / hier en daer werden gementioneert / welckers eenige van bysondere Ambachten / en sekerer soorten van Reringen (gelijck de boozgenoemde) in wesen sijn gebleven ; * Dese hebben elck haer Dekens / die als opperste verzoegers en Opfienders uyt de Magistraets-persoonen / dooz Burgemeesteren werden gecommitteert / en 't recht van de Magistraet is aenbevolen / om d'Ordonnantien in haer volkomen bigeur te doen obserberen ; de jaerlijcke Reekeningen van de afgaende Hooft-luyden te revideren en op te nemen / en op alles uyt de naem van de Stadt goede toeficht te hebben / en neerstelijck sozge te dragen. Andere geestelijck-politijcke Gilden / als dat van de Naeme Jesus , 't L. Vrouwen-Gilde , 't Sacraments-Gilde, H. Drievoudigheys-Gilde , * 't H. Cruys-Gilde * en diergelijcke / (waer onder haer lieten inschryben / Mans / Vrouwen / Jongmans / jonge Dochters van allerhande staet en conditien) sijn met de verandering van de Keligie afgeschafft / en haer inhomen / in *piousus* , geconverteert. Daer sijn oock eenige particuliere Societeypen en geselschappen van gebuyzen by de gebuyzen onder den anderen uyt eygen insichte en bewegingh op gerecht / om onderlinge vrientschap en goede Harmonie onder de gebuyzen t'onderhouden. Hebbende haer bysondere wetten / waer dooz sy haer onderlinge hebben verhouden / en daer toe haer Keyfers / Schouten en diergelijcke / Oberheyt van de Buzt / om haer Keuren te doen onderhouden ; sy hebben oock haer maendelijcke collecten by de leden van haer Buzt / wetende yder wat hy booz sijn Hups-gefin by leggen moet / waer dooz sy nevens de boeten / onder haer verballen / jaerlijcke Maelyden en andere by eenkomsten van vrolijckheyt houden.

* Beginnende
p. 193.

Doozhenen hebben wy verhandelt verschepte Hallen en koop-plaetsen / tot gerijf van de Kooymanschap en leef-tocht / * en daer tusschen in beschreben eenige publijcke gebouwen / die te vooren waren overgeslagen ; nu sullen wy achter-bolgens ons ontwerp en verdeelinghe verder considereren de

M A R C T - P L E Y N E N .

Beschryvinge van de groote Markt en hoedanigheid van dien. Alwaer de jaerlijcksche / weecklijcksche / en dagelijcksche Marctten / werden gehouden. Dese / in verschepte gewesten van de Stadt gelegen zijnde / sullen wy beginnen met de Groote Markt , die in 't middel-punt / als 't hert van de Stadt / gelegen / gelijck als / dooz hare aderen / boedsel aen alle d'anderen geeft. Dit is een treflijck regulier vier-hant plein /

plein / zijnde te samen met de Kerck / 't Stad-huys / de Waegh / en eenige particuliere Hupfen daer op staende als een Eplandt rondsom in't water gelegen / en met negen Bruggen / aen d'omlopende straten en wegen vast gehegt. In heel oude tyden / was dit plein ongepaheyt / gelijk als een Veld / daarom het hebendaegs / noch veeltijds het Marct-velt, geheten werd; en booz-henen hebben wy gehoozt / dat in't Jaer 1381. het Oostelijckste gedeelte van dit Eplandt / daer toen ter tijd de Nieuwe Kerck begon gestigt te werden / een Justitie plaets was / daer een houtte Galg stond / zijnde / als een Riet-thuyn / rondsom met Riet bewassen. * Het moet wesen dat dit Plein aen de Graeven van den Lande toebehoorig is geweest / en dat de Stadt booz 't gebuyck van dien / eenich recht aen de Graeflijckheyt schuldigh was; want onder de Privilegien en bydommen by onse booz-ouderen beregen / vinde ick eene van Philips d'eerste, geseyt de goede / by 'twelk by Anno 1436. (zijnde 't eerste Jaer sijner Huldinge) het Marct-veld aen de Stadt vergunt by te gebuycken / onder reserue alleenlijck van sijn tollen op de Jaer-marctten;

Waerom nog veeltijds Marct-velt genaemt.

* Siet boven p. 196. en 215.

Het Marct-plein aen de Graeflijckheyt toebehoort hebbende.

Phillips by der gratien Gods, Hartoge van Bourgongen, van Lotharingen, van Braband ende van Limburgh, Grave van Vlaenderen, van Artois, van Bourgongien, Palatijn, van Henegouwen, van Hollandt, van Zeelandt, ende van Namen, Marc-grave des heyligen Rijcks, Heere van Vriessland, van Salims ende van Mechelen, Doen cond allen luyden, dat wy overmits veele gueder diensten, wil, die ons onse goede Stede van Delft, ende die gemeenen poirteren, ende inwoonderen onser Stede voorschreven gedaen ende bewijst hebben, in onsen saicken, ende lasten, ende noch of Godt wil voirtan doen sullen, ende oock mede om seeckere kosten wil, die sy op dese tijd, an onser gevangenisse binnen der selver onser Stede, die mitt allen vervallen, ende vergaen was, gedaen hebben om die weder op te rechten, ende vermaken, des sy niet gehouden noch schuldich wairen van doene, der voornoemde onse Stedes, ende hoiren gemeene poirteren gegonnen, ende gegeven hebben, gonnen, ende geven mitt desen onsen brieve alle alsulcke recht ende toefeggen, als wy ende onse Voir-vaderen, Graven ende Gravinnen tot Hollandt gehad hebben tot desen daige toe an dat Marct-velt dat gelegen is binnen onser voorschreve Stede, ende strecket vande West-straet vande Marct-velt voorschreven tot aende Kerckhoue toe, vander Nieuwe Kercke, gelijk als dat binnen den vierkant aldaer gelegen is, Alsoo dat onse voorsz Stede dat hebben, behouden, ende gebuycken sal, totter Stede behouf, als hem nutste, ende profitelickste wesen sal tot eeuwigen daigen, behoudelick dat wy aldaer, ende over al, in onse voornoemde Stede Jaer-marctten onse vryhede, tollen, ende rechten, die wy jaerlijcx hebben binnen der selver onser Stede, hebben ende behouden sullen, om die van onser wegen te doen gebuycken in sulcker manieren als wy die gehad ende gebuyckt

Privilegie by welke 'tselvede aen de Stadt werd vergunt, in recompense van vrywillige reparatie aen 'sGraven gevangenhuys, en andere diensten gedaen.

bruyckt hebben tot desen daige toe, ontbieden daeromme ende bevelen onsen Rent-meester van Noord-Hollandt, die nu is of inder tijdt wesen sal, dat sy onser Stede voorsz deser onser gratien gunstelick laten genieten, ende hen dat Marct-velt gelijk als dat gelegen ende bepaelt is, rustelick ende vredelick laten hebben ende gebruycken inder manieren voorsz, sonder hem eenigen hinder of lefsel daer inne te doen, ende des niet en laten, want ons des genoucht alsoo gedaen te hebben, in oirconde desen brieve besegelt mit onsen Zegel, hier an gehangen, gegeven op ten lesten dach van Junio in't Jaer ons Heeren duysent vier hondert ses ende dertich.

De motiven/en beweeg-redenen tot dese vergunninge schynen/uyt den brief/ ten deele geweest te zijn/ in vergelding van d'onkosten/ by de Stadt gedaen/tot reparatie van 'sGraven verballen gebangen-hups/genaemt den Ouden steen, voozhenen by 't oude Stad-hups beschreven.* Sulx de Stad van dees tijd af/het Marct-velt in eygendom heeft gehad; en wy hebben in het 81. Artijckel der dick-gemelte oude aenteeckeninge van d'opbouwinge des Nieuwen Toorn/ gesien/ dat het selfde Marct-velt in't Jaer 1484. mercklijck is aengehoogt.* Hoeneer dit Plein nu gepabept en bestraet is/ is my niet gebleecken/ maer dit is alrijt secker/ dat het soo in regulierheyt als in groote wepnig of niet sijns gelijk heeft/ zijnde omtrent een Mergelands/ tusschen het Stad-hups en Kerck midden in gelegen/ die hier met haer voozgebels recht tegen den anderen overstaen/ als of sy bedupden wilde/ dat in een wel-gestelde Republijck/ de Politie en Kercke in een geduprige reflexie sich d'een in d'ander gelijk als spiegelende/ onderlinge vereenigt/ en d' als Moses en Aaron in een goede harmonie moeten zijn. Het Kerck-hof is dooz twee tierlijcke Muzen/ konstig gemetselt/ met sterren en andere figuryn/ van het Marct-plein afgesneden/ dragende/ in blaetwe Ardupn-steene compartementen/ eenige debyfen uyt de H. Schrift/ op het begraven der Dooden passende.* In't midde van het Marct-plein is een ronde Perck/ in welkers middel-punt is een Compas van blaetwe steen/ waer boven het wapen van de Provincie/ en onder van de Stadt/ uyt straet-steenen gefigureert zijn/ in't Jaer van 1595. doch meerendeels versleten en vergaen; maer tusschen de twee circkels ronds-om-loopende/ leest men met groote letteren noch seer bescheydlijck/ dese woorden

ELCK WANDEL IN GODTS WEGHEN

Dermaens - gewijs alluderende op de wandel-en-handelaers die de Marct betreden; zijnde de selfde doozgaens met lynnen en winckelhaecken van blaetwe straet-steenen tusschen de witten in/ onderscheyden/ om de ryen en gaerden van de Marct-kramen aen te wpsen/waer die staen en hoe haer rapingen houden moeten. Op dit Plein soude men
konnen

* Siet boven p. 110.

Het Marct-velt aengehoogt.
*boven p. 209
Art. 81.

In regulierheit en grote uytstreckende.

* uyt Iac. 1.
Apoc. 14.
Act. 13.
Ezech. 37.

konnen seggen een van de beste gesichten van Hollandt te zijn / want hier siet men de regulierste Marct / en hoogste Coorn van de gansche Provincie / daer-en-boven 't tierlijkste Stad-huys (uytgesondert 't on-
 bergelijckelijck gebouw van Amsterdam) en aen de Zuyt-3pde wanden-
 lende / siet men noch in 't verschiet dat antijcksche gestichte van de Oude
 Kercks-Coorn / met sijn vijf spitsen / soo verre boven de particuliere
 Huysen uyt / verheben / en gelijk als Hemelwaerts stepgerende ; al
 het welck men op een en de self de plaets staende / gelijckelijck siet. Hier
 werden gehouden niet alleen de weeckelijcksche / maer oock verschepe
 jaerlijcksche Marctten / welke / alboorens ordentlijck te beschryben /
 booz-af sullen laten gaen twee oude Handbesten tot de self de specteren-
 de / en eerstelijck eene van Graef Willem de derde, oock geseyt de goe-
 de / des Jaers 1308. mede brengende dat de penaliteyt en straffe ober
 't bechten en andere misdaden op byge Jaer-marctten / eben soo groot
 sal zijn als daer buyten.

Heerlijk ge-
 sigt op dese
 Marct:

Handvesten
 de jaer-marct-
 ten in 't gene-
 rael rakende.

WY Willem Grave van Henegauwen van Hollandt, van Zeelandt,
 ende Heere van Vrielandt, maken kond allen luyden, dat wy wil-
 len om alrehande dienst de velden, ende onse landt ende onse poirte
 van Delft in rusten te setten, ende te houden, dat soo wie dat misdede of
 vecht binnen der Jaer-marck van Delft voorseyt, dat hy die misdaet be-
 tere ende boete alsoo groot als of buyten der Marck gedaen hadde, want-
 tet onser lievere poirten voorsz Handvesten noch letteren niet of wte en
 steken die sy hebben van onsen voirders ende van ons, dit willen wy dat
 gedure 't onsen goed duncken ende wederseggen, in oirconde desen brie-
 ve besegelt mit onsen Zegele, gegeven tot Haerlem op Sinte Mattheus-
 dach, in 't Jaer ons Heeren duyfent drie hondert ende achte.

Vechten en
 andere de-
 licten op jaer
 marctten
 even straf-
 baer als op
 andere tyden

Noch is'er een Handbeste van Hertoch Aelbrecht, geduprende de
 self de (ten tyde sijns Broeders Willem de vijfdes krankhsinnigheyt)
 de lande als Ruwaert regeerde / by welke brief hy afftaet / en bekent
 aen de Stadt verkocht te hebben / 't recht op de publijcke Dobbelschoo-
 len / die op Jaer-marctten en andere tyden wierden gehanteert / in boe-
 gen de Stadt die soude mogen verhuypren en verpachten of foodanigh
 daer mede handelen als hen nut ende oirbair duncken soude.

A Elbrecht by Godts genaden Paltz-grave opten Rijn, Hertoge in
 Beyeren, Ruwaert van Henegouwen, van Hollandt, Zeeland ende
 van Vrielandt, doen cond allen luyden, dat wy van ons liefs-broeders
 wegen Hertoch Willem van Beyeren, Grave van Henegouwen, van
 Hollandt, ende van onsen als Ruwaert der Landen voorsz, gegeven
 hebben ende geven onser liever getrouwe Stede van Delft, te gebruycken
 tot haren besten oorbaer, ende te verhuypren of hem genoug, binnen
 Jaer-marctten, ende daer en buyten, die Dobbelschool, quaeckel-bort,
 ende alle Spel hoe 't genoemt is, dat daer toe behoort, na allen herko-
 men

Handveste
 daer by aen
 de Stad wert
 overgegeven
 geen dobbel-
 school qua-
 kel-bort of
 andere spelen
 te handteren
 dan ter plaet-
 se daer 't ge-
 regt goet
 vind.

men binnen der Stede van Delft, ende geoorloven hen, of hen goet dunckt, dat sy van onsent wegen verbieden, dat niemant dat spel en hanteert noch en speele binnen onser Stede van Delft, dan daer 't gerecht, dat nu is, ofte namaels wesen sal, nutte en oorbaer dunckt, by te verbeuren een boete van drie pont hollands, ende alsoo menich werve als men't dede, alsoo meenige drie pont te verbeuren, daer af te hebben ons een pont, ende die geene die jegens die Stede huurt, een pont, ende wy ontbieden onsen Rechter die nu is, ofte namaels wesen sal, dat hy van onsent wege dinge, metten geenen die hier jegens deden, ende wy geloven hem ende haren nakomelingen, voor ons, ende onsen nakomelingen, dit als voorz is, vast ende gestade te houden, tot eeuwigen dage, ende hier of hebben sy ons gegeven in ons selfs hand, twee hondert ende vijftigh matoen, daer wy te of quijt scholden, in oorconde desen brieve bezegelt met ons Zegel, gegeven in den Hage, des Maendaegs na Ste Aegten-dagh, in't Jaer ons Heeren duysent drie hondert ende ses ende 'tseftig.

Oude Keure
nopende ge-
oorloofde en
ongoorloof-
de spelen,

Straffe te-
gen 'tbotten.

Nopende den
oorsprongh
van Odulphi-
Marct ofte
jaerlijcke
Kermis.

Daer zijn noch eenige oude verstaete Keuren en Ordonnantien tegen
verscheyde soorten van tusscherpen en dobbel-spielen onder een gene-
rael verbod / dat niemant eenig spel en sal mogen hantieren of plegen,
daer alleenlijck avontuyr in gelegen is, sonder subtiylheyt des verstands,
als Dobbelen, Potreynen, Muquen, Quinque passen, ende diergelijcke,
staende alleen inder avontuyren, maer wel daer 't verstand ende die sinnen
mede veel toe helpen, als Schaken, Quaerten, Trouven, ende met schy-
ven te verkeerren, Ticktacken ende andere gelijcke speelen, soo verre die
selve spelen geschiede by den genen die haer selfs goet hadden / sonder
dat men met eenige Weesen / noch onder macht van haer Ouders of
hoogdye staende / vermocht te spelen om eenigh geld of gelagen / dan
alleenlijcken by consent ende wille van de Ouders ende Voogden; ende
soo wie contrarie deser dede / ofte oock plaetse daer toe leende / die ver-
beurde elcx drie pont / zijnde eventwel gehouden te restitueren / 'tgoet
dat hy upt sake voorsz gewonnen ende ontfangen hadde / ende voorts
aen der Stede te doen verwercken vijf duysent steenen. Die met Bette-
rpe pets af-won / was gehouden te restitueren 't geen hy alsoo af ge-
wonnen hadde / verbeurende daer-en-boven / thien ponden ende thien
Jaren der Stede. Dit geextraheerde upt een oude Keure / nopende ge-
oorloofde en ongeoorloofde spelen / hebbe hier per memorie tusschen in
gebougt / aengestien het tusschen en spelen van ouds / en ten deele als
noch / op de Jaer-marctten wel allermeeft in zwangh gaet; Voorsz
staet ons nu t'ondersoecken met hoe veel en welke Jaer-marctten dese
Stadt is voorszien / mitsgaders haer oorsprongh waer upt sy voort-ge-
teelt en gesprooten zijn; als daer is voornamelijck de Odulphus-Marct
ofte jaerlijcke Kermis / gelijck alle Steden van ouds eens 's Jaers
Kermis houden. Het begin en den herkomst van dese / heb ick noyt
by niemant te recht konnen vernemen / tot dat in het gedruchte boeckje
van

van Michael Vosmerus, nopende de Miraculen/die ten Oude Kercke van Delft wel-eer voorgeballen souden zijn /* en by de beschryvinge van de selfde Kercke voorgeballen zijn gemelt/ de originele grondslagh van dien geboude hebbe; te weeten uyt het voorgebende mirakel in de persoon van Blinde Machtelt, No. 1327. gebeurt / die uyt 's Gravenhage alhier ter Kercke de liebe Vrouwe van Jesse quam adoreren/ten eynde van haer lanckwoylige blindheyt verlost te werden / gelyck voorgegeven werd / dooz dese devotie / geschiet te zijn.* Nchter 'tverhael van welck mirakel den Auteur dese reden heeft by geboegt :

* Siet boven p. 134 en 143

* Siet boven p. 143

memoria etiamdum manet. licet non pure exhibeatur. Siquidem dies festus publicus, quem maiores nostri, religiosi homines, supplicatione annua, sacrisque, & hymnis celebrarunt, originem istam habet. Nos autem virtutis eorum degeneres, militari Pompa, ludis, epulis, alijsque male sanis delicijs producimus & temeramus. Quippe motus civiles, miseraque ac luctuosa tempora, omnem superiorem, veriorumque memoriam, si non abolerunt, saltem obscurarunt, quapropter operę fuit, iustam feriarum Delficarum causam, ex registro sacre editis, huc transcribere, ut Nepotes cognoscant prisceevi erga Numen reverentiam, eandemque teneant ac tueantur: de illa sic lego. Annus erat 1327. dies vero dominicus, qui diem S. Odulpho solennem sequebatur, cum bonus Delft populus, una voce animoque vovebat, honori, & venerationi Marię, hanc eius effigiem, in singulis annis, atque isto die, per oppidum deferre (donec oppidum stabit) cum cantu, prece, & quo maximo decet apparatu ob depulsam muliericecitatem.

Verhael dien aengaende in't Latijn door den geleerden Vosmerus.

Dat is: De gedachtenisse van het Mirakel blijft noch in wesen, hoe-wel het niet suyverlijck werd verthoont. Want dien openbaren heylig-dagh, die onse gods-dienstige voor-Ouders, met een jaerlijckse devotie, kerck-diensten, en lof-sangen, hebben geviert, heeft daer sijn oorsprong af. Maer wy, ontaert van hare deugden, brengen die door, en verwaerloosen de selfde, met 't optreken van de Schuttereyen, Spelen, brasseryen en andere heyllose wellustigheden. Gemerckt de inlandsche beroerten, d'ellendige en beklæglijcke tyden, alle de voorgaende ware geheugnisse, indien niet uytgewist, ten minste verduystert hebben, weshalven, het de moeyte waerdig is geweest, de rechte oorsprongh van de Delfsche Kermis uyt het Kercklijck register hier over te schryven, op dat de nakomelingen kennen mogen, d'eerbiedigheyt van d'oude eeuwe, ontrent het heylige, en de selfde onderhouden en beschermen: dien aengaende lees ick aldus. 't Was 't jaer 1327. den Sondagh die naect aen de Feest-dagh van St. Odulph volgde, als de goede Ingesetenen van Delft eenstemmiglijck uyt ganschert herten heylige beloften deden, dat sy ter eeren en vieringh van L. Vrouwe, dit haer beeltenis, jaerlijcx op dien selfden dag door de Stadt souden om-dragen (soo lang de Stadt staen soude) met gesangen, gebeden, en met de grootste toebereytselen als na behooren, en dat ter saecke van de blindheyt-verlossinge deser Vrouwe.

't selfde in Nederduyts.

Dus verre onsen geleerde Vosmerus voorgegemelt / die seer verhard in de Roomsche Religie / uyt een blinde devotie dese Historie van blinde

* *boven p. 146*

Vyfttekende
vermaertheit
vande Delf-
fche Omme-
gang of Ker-
mis, wel eer
door de Paus
gebeneft-
ceert.

* *Siet p. 147.*

Eygentlijke
tijd van Delf-
fche Kermis.

Ommegang
van de
Schutteryen.

* *Siet Schut-
ters Ordon.
des jaers 1655
Ar: 19.*

Twee jaer-
lijckfch
Kaesmarcten

* *Siet 7 Keur-
boek. f. 262.*

Jaerlijckfche
Paerdemarct,
waeren hoe-
neer gehou-
den werd.

Machtelt (die anders in't vergeet-boek foud' hebben geraekt) ſchijnt aen den dach gebracht te hebben. Dit jaerlijckſe feest boerde/ van wegen die groote Proceſſie ofte ommegang / by upneimentheyt. de naem van Delfſch Ommegangh; en ſtond ſoo in de Almanacken overal bekend / zijnde oock in vermaertheit ſoo groot / dat / volgens de eyge woorden in de Bulle van Paus Bonifacius ix. voorheenen geinfereert * / niet alleen van de Buyren die binnen den lande woonden, als-dan ſich hier ter plaetſe lieten vinden, maer oock mede groote toeloop en overvloedigheyt van volckeren, herwaerts aenkomende waren, uyt verre Landen. Waer toe hy oock twee Jaeren aſlaets ofte ontſlaginge van haere ſonden verleende. En dit geſchiede/ gelijk wy gehoort hebben/ den eerſten Sondag na St. Olof ofte Odulph, wiens dach op den 12. Juny verſchijnt / en de ſelf de op een Sondag komende / moſt de Proceſſie des Sondaegs daer aen gehouden werden/ 'tgeen in't regard van de Jaer-marct noch hedendaegs in praectyck is gebleven / dat die altijd de volgende weech na St. Olofs-dach werdt gehouden / en als-dan des Dypdaegs te hooren van twaelf tot half een upren / met de grote kloek van't Stad-huys ingeluyt zijnde / des Saturdaegs acht dagen daer na/ wederom werd uptgeluyt. En het ſchijnt dat de Burger-wagt ofte Schutterien van ouds met haer antijcks-geweer deſe Proceſſie ofte Ommegang mede hebben gebolgt (gelijk in diergelijcke gelegentheyt hedendaegs t' Antwerpen en op andere plaetſen na de moderne wiſſe geſchiet) of dat deſe monſtering van geweer en wapen-handeling / in des ſelfs plaetſe op de Jaer-marcten is geintroduceert / want ich deſe actie van de Schutterie verſcheyde mael en ſelfs in haer Ordonnantie met de naem van Ommegang gementioneert binde.* Op deſe Jaer-marct hebben alle Hytheemiſche Kramers / ende die eenige waren veil hebben/ bypighet en conſent met haer goederen vooz te ſtaen en te verhoppen / tot ſodanige plaetſen / als daer toe by de Heeren Burgemeesteren zijn geordonneert.

Daer zijn noch twee Jaerlijckſe Kaes-marcten, mede meerendeels op het groote Marct-plein gehouden werdende / welckers eene inſonderheyt van ouds vermaert / de St. Gillis-marct genaemt / den eerſten Donderdag in September gehouden werd / als wanneer de Kaes met grooter overvloet op Wagens en Schuyten / ſoo van verre als naer by gelege plaetſen / hier binne gebracht / en by allerley ſoo buyten als binne koop-luyden gekocht en verſonden werd. De tweede Jaerlijckſe Kaes-marct is genaemt Allerheyligen Kaes-marct, en werd gepubliceert omtrent den uptgang van October / * doch is niet wel ſoo frequent als de boozgaende.

Verſcheyde andere Jaer-marcten zynd'er noch delwelcke op byſondere plaetſen en pleynen gehouden werden / als daer is de PAERDE-MARCT, een ſeer ſpatieus en ruym Pleyn / mede vierkant / regulier en wel geproportioneert / gelegen in't Noozdt-weſten van de Stadt / daer

PAERDE-MARCT.

ARTILLERY ofte Geschut MAGAZYN van HOLLANDE
Certys CLARISSEN Clooster

Stads Paarden-Scallen

C. Deckers. sc.

D. Smith. exc.

daer vooz dese het voorsz. Magazijn gestaen heeft / en sulck een verwoesting en destructie (soo aen beyde de na-by-gelege Doelen / als particuliere Hupsen) hadden gemaect / als hier boven is beschreven.* Geen van beyde de Doelen / veel min het ongeluckige Magazijn self / hier weer herbout werdende / heeft het de Magistraet goet gedacht / dese opening tot een bequaem Marct-plein te appropzieren / vooz verschepte Jaer-marctten / en wel voornamelijck van Paerden / waer van de Stadt boven memorie van menschen / een byse Marct hadde gehad / dewelcke van alle oude tyden jaerlijcx zijnde gehouden geweest / op den elf den en twee daer-aen-bolgende dagen van de Maent Junius / naderhand ingebolge van den Octroye van de Ed. Groot Mog. Heeren Staten van Holland ende West-Overijssel in dato den 27. Junij 1594. * verlept en sedert onderhouden is geweest op den sebbende / en twee daer-aen-bolgende dagen van de geseyde Maent / waer van oock de bypheyt jaerlijcx komt in te gaen middernacht tusschen den vijft den en ses den dach der selver Maent: dan alsoo de selve Marct sedert eenige tijd herwaerts (onaengesien de selve op soo goeden sapsoen van het Jaer komt als eenige Paerde-marct in geheel Hollandt) seer was komen te verballen / soo hebben de Heeren Burgemeesteren oover eenige Jaeren ter occasie van dit bequame Marct-plein / haer gedachten laten gaen / om de verballen Marct / tot beneficte van de Stadt / met alle mogelijcke middelen te releveren en wederom in sijn oude florissanten staet te brengen; daer toe eerst ten Noorde van het Plein een seer groote rupme bestoote Stallinge oprechtende / en ten Zuiden eenige ryen Linde-boomen plantende / mitsgaders vooz afficte van Billetten alle Paerde-kopers en liefhebberen nodigende / met presentatie van allerhande gerij / soo vande geseyde Stallinge als van goede weydinge dicht onder de Stadt gelegen; daer-en-boven oock ophangende eenige premien vooz den geenen die de beste en grootste Coppels eygen Paerden ter Marct gebracht en te Coop soud' hebben gepresenteert / en soo voozts; latende oock de bypdom aen alle Koop-luyden / haer koopmanschap gedaen hebbende / aenstonts / als't hen gelieft / met de Paerden by hen gekoft of gereuyt / te mogen vertrecken / mits betalende aen Stadts Tollenaer vooz pder Paert eens ses stupvers / sonder meer. Dooz welke accommodatie en aenlockende middelen de Delfsche Paerde-marct sedert wederom soo is toegenomen / dat vooz geen van Hollandt behoeft te wijcken. Sulcx dat dese plaets / daer soo menigh mensch vooz dese / dooz t'springen van't voorsz. Magazijn / is gesneubelt / nu heerlijck opgeruynt zijnde / en ten deele met Hupsen omcingelt / wederom aen anderen / gelegentheyt streckt / om haer kost te winnen. De vermaerde J. Oudaan, in secker Spraeck-verbeelding / ter eeren van onse Stadt / onlangs gemaect / verhaelt hebbende verschepte rampen die dese Stadt wel-eer zijn wederbaren / vervolgt aldus:

* Siet p. 623 en 624.

* O'troy geleen gen in Privilegias lade No 1.

Oude Paerde marct verlopen, en dooz wat middelen weder op gerecht en gebeneficiers.

Tegenstellinge van't ongelukdoor t'springen van 's Landts Magazijn, nu ten deele tot verbeteringh vande Stadt verandert

Moest noch een Donderflag (ik schrik !) al 's Lands geweffen
 Doen daav'ren en helaas ! doen fidd'ren al den Staat !
 My trof dien Donderflag , my trofze in mijne Vesten ;
 En D E L F T verftreckte alom een berftende Granaat :
 Noch staanwe , als d'eed'le Felg der Palm-boom onbefweken ;
 Daar 't geen mijn beyaart fcheen my tot cieraad gedijd ,
 En geeft , een keurlijckheyd van wijken afgesteken ,
 't Veld , daar mijn handelaar het moedig Ros befchrijd .

Vier jaerlijg-
 fche Vette
 Beefte-mar-
 cten.

Twee jaer-
 lijfche Ma-
 gere Beefte-
 marcten.

→ *Siet boven*
 No. 344.

Particuliere
 vrydom van
 de jaer-mar-
 cten.

Eenige jaer-
 lijfche Marc-
 ten in de
 weeklijfche
 gefmolten.

weeklijfche
 Marct-dagen
 hoe veel.

Die Plein is oock geordonneert tot de Jaerlijfche Vette Beefte-en-
 Vercke-marcten die gehouden werden in 't fapfoen van de Slacht-tijd/
 beginnende den eerften Donderdach in November en soo drie daer-aen
 volgende Donderdagen duprende / welcke men gemeenlijck Toon-da-
 gen noemt / als werdende dan de Wet-wepers publijcklijck vertoont
 en te koop gefelt ; op welke tijdt de Raeds-heeren van den Hove in
 's Gravenhage / naer ouder gewoonte oock vacantie houden ; waer
 upt af te nemen is / d'bude vermaerthept en frequentie van dese Toon-
 dagen. De Stadt heeft oock jaerlijck twee treflijcke geotropeerde
 Magere Beefte ende Vaer-koe-marcten , waer van de eene gehouden
 werd den laetsten Donderdag van de Maent April / daer van de vry-
 dom/volgende het Octrop / Jaerlijck ingaet op den 21. ende eyndigt
 met den laetste der selver Maent. d'Andere Vaer-koe-marct / werdt
 gehouden op den lesten Donderdagh booz den 24. November/wel-
 kers vrydom ingaet den 15. ende eyndigt den 24. der selver Maent.
 Als wanneer de booz-kopers de Beesten met groot getal / tot Shorel/
 een Dorp in Noord-Holland / gekogt / alhier ter markt brengen / en
 wederom tot elchs gerijf in klepne partypen verkopen. Doch dese twee
 Beefte-marcten werden gehouden op de weeklijfche Beefte-marct /
 zijnde mede een seer bequaem vierkante Plein daer het Klooster der
 Winder-broederen gefaen heeft / en des wegen noch veeltijts het Broer-
 huys genaemt werdende / * genoegefaem te midde de Stadt gelegen /
 bezuyt-oosten de Nieuwe Kerck. Onder de boozs Jaer-marcten zijn
 de meeste met sodanige vrydommen begiftigt / dat op de self de niemand
 om eenige civile fchulden bekommert of gearresteert mag werden ; als
 wanneer men gewoon is een hout Crupsje aen Stads-poozten of Dal-
 byggen te slaen / zijnde een oud overblijffel en traditie alluderende mis-
 fchien op de vrymakinge Christi. Daer zijn noch andere soo Suyvel-
 als Zaed-Jaer-marcten , die meest al in de weeklijfche Donderdaegse
 Marct-dagen (die elck by na booz een Jaer-marct mogen strecken)
 gefmolten zijn / daerom onnodig verder mentie daer van te maecten.
 Wegens een Zaedt-marct is een Octrop banden Jaer 1580. in de
 Privilegie-has / Lade No. 1. zijnde boozsien met allerhande Octropen.
 De weeklijfche Marct-dagen zijn hier drie / gelijk ter occasie
 van seker different onder den Burger geresen in den Jaer 1659. den 27
 Octo

October by speciale Resolutie van de Heeren van de Weth is verstaen dat hier drie Marct-dagen ter weech gehouden werden / namelijk bawden den principalen Marct-dagh van Donderdaegs, oock des Dinsdaegs en des Saturdaegs.* Doch de principale is geprivilegeert en niet bypdom begiftigt / als blijktt uyt de Privilegien en exemptien / dooz Keyser Karel ter saecke van den grooten brandt deser Stadt in't Jaer 1536, den 26. Junij binnen Brussel verleent / alwaer onder andere articulen noch dese influerde.

* Siet Resolutieboek vande Weth fol. 35

Item dat de Supplianten sullen mogen houden een vrye Weeck-marct na ouder gewoonte, te weeten des Donderdaegs ofte 's Woonstaegs, indien 't Donderdaegs vier-dag is.

De Donderdaegsche Marct-dag geprivilegeert.

Op desen dagh vermogen volgens d'oude Keuren de vzeemdelingen soo wel als d'ingesetenen met allerhande waren vooz-staen / mits sien na inhoud der Ordonnantie deser Stede regulerende / ende te staen ter plaetse daer 't selve sien vander Stede weegen geordonneert werd / daer toe verscheyde seer wel gelege en ruymte Marct-pleynen zijn geschickt. Als eerst de Haver-brugge, tot allerley Geynen / komende uyt het West-landt / Over-maes en andere quartieren aldaer ter Marct / die 's morgens omtrent de klocke acht upren begint / en kortz na negenen eyndigt. Dit is een seer wel-gelege plaetse van tamelijcke ruymte aen d'oude Delft / recht ober / en in't gesicht van de West-landtsche ofte Waterstootse-poozt / daer de hooge Wierschaer van Delfland gehouden werd. Verscheyde oude luyden hebben noch geheugnisse / dat dese Marct drie dagen ter weech wierdt gefrequentiert / insonderheyt aen d'een ypde daer men gewoon is met Haber te staen. Dit was ten tyde de Brouwerpen soo grootelijck floreerden / wanneer vooznameelijck oock de Koren-marct, ober 't oude Gast-huys beel te doen hadde / de Koren-Schuyten doormaels in groote getale aldaer leggende / plegen alle de Brouwers / Koren-kopers / Koren-mouters / Mahelaers en allerhande Kopers en verkopers van Koozn / driemael ter weech in sulcken menichte daer te bergaren / dat sy de geheele straet van de Breetsteeg af / tot by de Peper-steeg toe / met haer krioel genoegsaem verbulden. Het is te vermoeden dat dese Koozmanschap van Koozn / al in heel oude tyden hier te Delft heeft gebloeyt / want al in den Jare 1280 de Stadt een Privilegie heeft geimpetreert / van Graef Florens de vijfde, nopende den Mudde-penning, 't welck eenig geld schijnd geweest te zijn van wegen het Koozn / want Mudde, betekent een seker Kooznmate. Dese gifte / als van grooter waerde / is geaccoordeert en toe gestaan / solemnelijck in presentie van beel voozname Heeren uyt Holland en Zeeland als getuygen / gelijk uyt den brief alhier is te sien.

Mitsgaders vrydom van dien.

De Greyne marct op de Haver-brugge van ouds driemael ter weech gehouden.

Als mede de Koornmarc.

Die al vooz vele eeuwen heeft gefloeyt.

WY Florens Grave van Hollandt, groeten, ende doen kondt, allen den genen, die desen brief sien of hoiren, dat wy onsen getrouwen

Gifte van de
Mudde-pen-
ning aen de
Stadt.

poorteren van Delft, deur menigvoudigendienst ende vreeschap, die sy ons dicke gedaen hebben, die Mudde-penningh binnen der Poorten te Delft gegeven hebben eeuwelick te dueren. Over dese voorgenoomde voorwaarde ende gifte soo wairen Heere Symon van Haerlem, Heer Johan Parsijn, Heer Claes van Paets, Heer Arnout van Heemskerck, Heer Claes van Zubburch, ende Wolfer, Heer Heynriks Wissen zoen, ende anders veele onser Mannen wt Holland ende wt Zeeland, ende om dat wy willen dat dese gifte vast ende stade blyven, soo hebben wy desen brief doen zegelen mit onsen Zegel, dit geschiede doen wy lagen voor Vredelandt, in den Jaer ons Heeren M. C. C. ende LXXX. des Sonnendaegs na Sinte Wouburgen dage. Onder stont geschreven, gecollationeert jegens den originalen brief, daer 't Zegele, overmits ouderdom, of is, ende accordeert mit den selven, in kennisse van my, ende was onderteyckent, H. de Eynden.

Anders gifte
* Siet 1 keur B.
f. 128. 2 keur-
boek 78 verso
De Koorn-
marct verlo-
pen en waer
door geocca-
sioneert,
Doch de
Haverbrugge
in fleur ge-
bleven,

En by Privilegie / van Willem de vierde, des Jaers 1342. ver-
kreegh de Stadt de Borry-makelaerdye metten uytsetten van Kooren.
Doch zijnder verschepte oude Keuren / beroerende de Koozn-marckt /
en d'ozdye daer omtrent / * uyt al het welcke blycht de wel-eer groote
vermaertheyt des Koozn-marctts van Delft; maer het verminderen
van de Vrouwerpen en daer-en-hoben seckerre precifitept / dat men de
Koop-luyden obligeerden haer Koozn in de Dlet-schuyten ober te moe-
ten werpen aleer sp't binnen de Stad mogten verkopen / heeft de Mart
dapper doen verlopen / en eyndelijck 't enemael te niet doen gaen / welk
verloop oock wierd verhaest dooz eenige voozname Vrouwers / die't
minst betaemde / en al haer goet op de Rotterdamse Marct gingen
kooopen / gelijck oock secker Maekelaer hier uyt de Stadt derwaerts
treckende / alle de Vrouwers pberig aenlochte / om haer Koozn in sijn
niewe woon- Stadt te kooopen. Doch hoe seer dese Koozn-marct ver-
ballen is / nochtans heeft de Haver-brugge eens ter weech haer standt
behouden / zijnde sedert eenige Jaren herwaerts geensints vermindert /
maer in een goeden doen gebleven / gelijck op't gesepde uyt van achte /
tot negene / ten oberbloed kan vernomen werden / dooz alle die daer om-
trent te verrichten hebben.

Weecklijcke
Beeste-marct
d'Oude Ver-
ke-marck.

Maer dese Marct volgt de weecklijcke Beeste-marct, die / gelijck hier
hoben gesepd is / gehouden werd op de plaets daer wel-eer 't Winder-
Broeders-Clooster gestaen heeft / zijnde een rupm vierhoeckig Plein /
tot welck men uyt alle vier de hoeken toeganck heeft / en seer regulier
in't vierkant met ballen beset en fraepe linde Bomen beplant en be-
schadubot is / hier werden alle weech veelerhande Dee / als Koepen /
Calberen / Schapen / Derckens / in grooter abundantie verhandelt /
zijnde dese Marct soo frequent als eenig weecklijcke Dee of Beeste-
marct in Holland mag doen. De Wercke-marct pleeg / al-eer dit Clo-
ster gedemolieert was / 't eynde de Cellebroers - steeg te wesen / aen
d'overspde van het oude Pest-hups / nu Stads Doelen / alwaer langst
het

het water heenen / een open plecke is / triangel's ofte drie-hoekis-gewijs / noch de naem voerende van d'oude-Vercke-marct.

De boordere Marctten geschieden te gelijk op verscheyde plaetsen / en sonderlinge van veelerhande bedencklijcke waren op de Groote Marct, Grote Marct die daer in Centen of Kramen werden ten toon gestelt / als Linden / Wolle-deeckenen / Hoeden / Kousen / Schoenen / Messen / Iserwerk / Koper / Tin / Mande-werck / Stoelen / Potten en Pannen / en al 't geen een ygelijck in sijn Hups-houdinge soude mogen ontbreken / hier te lang om particulierlijck te nomineren ; en dat in sodanigen quantiteyt dat het een gemeene Kermis ofte Jaer-marct van eenige andere Steden schijnt gelijk te wesen ; dies ook veele breeinden upt de naburige plaetsen / en sonderlinge oock upt 's Graven-hage hier ter Marct komen ; waer toe seer veel contribueert de schoone Boter / wiens weerga nergens ter weereldt te binden is / die hier alle Marct-dagen in seer groote quantiteyt / te koop gebzacht / verhoegt / en allerwegen verboert werd / zijnde tot gerijf van de Bouw-luyden aen de West-zyde van de boorz groote Marct / naest de Stads Waegh / een groot rupm Boter-huys, by de Heeren Burgemeesteren verhuyst werdende om etlike hondert gulden / onder conditie dat den Hupsman / geduyzende sijn Hups booz 't bestaen-geld van de Boter-tonneken / niet meer sal ontfangen noch genieten / als van 't Vierendeel ofte Kinnetje drie grooten / van 't Achtendeelste een stuyver / en van 't Beuptelaertje een blanch / als naer ouder gewoonte ; zijnde mede / na uptwysen van 't Tresoriers Maen-boeck / expreffelijck geconditioneert dat het Hups-gesin des Marct-daegs boozmiddag / in de Kelder niet sal mogen bieren / appaentelijck om geen warmte of hangigheyt te veroorzaecken / waer dooz de Boter smeltachtig / en de menschen geincommodeert mochten werden ; want de koop-luyden en Boeren als dan hier ter plaetse met sulck een menichte en gedrang om de Boter zwermen / eben als de Bpen omtrent de bloemen en dock haer Korven doen. Daer zijn oock particuliere Boter-hupsen / maer niet soo spatieus of van sodanige rupmte als dit Stads-Boter-hups. En dat dese Neringe van de Boter / binnen Delft oock seer oud en van alle tyden her / als haer Stapel hier gehadt heeft / meriteert geen twijffel ; blyckende sulck ten oberbloet upt 't contract van Hups ofte Pacht / 't geen de Stad al in den Jare 1329. heeft gemaecht / met Vrouwe Machtelt Abdisse van Reynsburch / wegens eenigh recht 't geen haer competeerde op de Boter-mate ; gelijk wy booz-henen hebben gehoozt / dat sy oock eenige Jurisdicte pzetendeerde ober de Geer binnen dese Stadt / 't welck haer dooz Hertoch Willem van Beyeren, als Grabe van Hollandt / wierd ontfeyt.* De Acte van accoozt nopende dese Boter-maet / luyt aldus :

Stads Boterhuys.

Op wat conditien verhuurt werd.

Outheyt van de Boter-stapel alhier.

* Siet boven p. 64.

WY Machtelt by der genaden Godts Abdisse van Reynsburch, makekond, ende kenlick allen luyden, dat wy verhuurt hebben by Raide

Gifte van't
recht 'tgeen
d'Abdisse van
Reynsburch
hadde, op de
Boter-mate
binnen Delft,
ten pagt van
vijf ponden
's Jaers.

Raide des meens convents der poorten van Delft, tot eenen eeuwelicke Pacht onse Butter-maet, die wy te Delft hebben mit allen rechten, als wy hadden, om vijf ponden 's Jaers alfulx payments, als die Heere neemt van sijnen renten, te betalen alle Jair te Sinte Jans-misse te mid-zomer, ende dat men dit geld niet en gawe opten voorproken termijne of binnen xiiij. nachten daer na, ende die Abdisse haren Bode daer sende, ende den Raets-mannen vermaende, ende ment hem niet en gawe, soo soude hy den eersten dach leggen op der Abdissen kost, ende daer na op der poorten kost ter tijd toe dattet geld betaelt waire, in oirconde des briefs besegelt mit onsen Zegel, ende omme diemeere seeckerheden hebben wy oock mede besegelt metten Zegel ons gemeens convents, in't Jaer ons Heeren M. ccc. ix. ende xx. des Sonnendages na Sinte Pieter ende Pouwels-dach-Apostelen, onder stont geschreven, gecollationeert jegens 'toriginael, wthangende mit twee groene Zegelen, ende accordeert mit den selven, in kennisse van my, ende was onderteyckent, H. de Eyn den.

Vrydom van
de Graef,
nopende de
Boter-maet
mitsgaders
eenighe
Keuren op
de Delfsche
Boter.

Enighe Jaeren hier na / is by het meer-gemelte Privilegie van Willem de vierde, des Jaers 1342. onder andere bysheden oock gegeven die Boter-mate. Daer zijn oock al van ouds veel goede Keuren en dienstige reglementen / soo tegen 't verken van de Boter / als Aptsheemsche Boter in Delfsche fustage of Vaet-werck te doen / mitsgaders op't Vcken / Brand-teekenen / Mercken / en wegen van het Boter-vaet-werck / en andere nodige precautien tot boozkominge van allerhande bedroggen quaetwilligheden. In seecker Keure gemaecht omtrent 't begin van d'eeuwte 1500. onder den tytel van Supvel / Boter / Kase / Melch / ende diergelijcke / binde ick het achste en negende artijckel van desen inhoudt :

't Vaetwerck
van de Delf-
sche Boter
alvooren ge-
wogen en
met Stadts
wapen ge-
brandte kent
te moeten
zijn, mitsga-
ders welcke
voor Delf-
sche Boter
passeren
mocht.

Noch is geordonneert dat men binnen deser Stede geenderhande Boter voor Delfsche Boter en sal moeten verkoopen, 't sy by de halve vaten, ofte kinnnetgens, ten sy dat die vaten eerst by den Waegh-meester ofte andere daer toe gestelt, in de Wage gewogen fullen sijn, ende die selve geteyckent metter Stede Brand, op die boeten van drie pont, des soo en sal men geen half-vaten ofte kinnnetgens mogen teyckenen metter Stede Brand, dan daer die Boter gemaect sal sijn, by den geenen die wonende zijn in den Heemraedshappe van Delflandt, Rijnlandt, Schielandt, ende nergens anders, op die boeten van drie pont, ende verbeurtenisse van de Boter, die bevonden sal worden metten Delfschen Brandt, ende binnen die voorlz limiten niet gemaect.

Hoe veel het
ledig Vaet
werk wegen
mocht.

Word mede geordonneert, dat men geen halve vaten branden en sal moeten, wegende boven die xxij. pont, noch geen kinnnetgens wegende boven die elf pont, op die boete van drie pont, ende alle Jaers, beginnende den xxv. Marty, sal men dat teyckenen van den brande ghewen sijn te vernieuwen.

Ende

Ende om de Delfsche Boter-marct des te meerder in eere te houden is naderhant geheurt/ dat de Aptheemfche en buyte Boter private en nergens anders mach gebentet ende te koop voorgeftelt werden / als op de Boter-brugge onder de Leuyf aldaer / en geensints in d'ordina- ris Boter-huyfen binnen dese Stadt/ op de verbeurte van de selve Bo- ter ten behoebe van de Gods-huyfen deser Stadt / mitfgaders seckle- re geld-boeten daer-en-boven en arbitrale correctie. Dese Boter-brug- ge is gelegen recht achter Stads-Waegh en Boter huyf voorsz/ zyn- de een tamelijcke rupme plaetse op het welffel van een groote Brugge/ van ouds genaemt mijns Heeren Brugge, doch vermits aldaer / niet alleen d'aptheemfche / maer oock alle Stucken ofte Kop-boter / georz- dommeert zijn / verkoft te werden/ heeft sy haer selve liever de naem van Boter-brugh toe ge-eygent. In't midde van dese Brugh is een rupme vierkante inham / met een overdeckte galerie / vooz dese / als d'En- gelsche Court binnen dese Stadt resideerde / tot haer Weurs verstrekt hebbende / en des wegen noch de naem van Engelsche Beurs behouden- de ; schynende dit plein van het na-by-gelegen Clooster der H. Geest Susteren (nu Mespjes-huyf) daer tegen aen palende / afgenomen te zijn ; want in heel oude tyden / dese Brug / noch oock de Gracht daer onder vooz-lopemde / niet geweest is / gelijk in een perfecte platte grond- kaerte van de Stad / drie dagen na den vermaerden Brand des Jaers 1536. geschildert / en onder my berustende / beschepdelijck blijkt. En uyt 't Jaer-tal aen de West-zyde boven de boogh staende / schijnt sy in 't Jaer 1558. gemaect te zijn. Behalven de voorsz Stucken Boter / als mede d'Aptheemfche Conne-boter / werden op dese plaets oock verkoft allerhande gebogelte / als Hoenderen / Kalckoenen / Gansen/ Enden / Duyben / Eperen / Item Konynen en diergelijcke eet-bare waren. Daer zijn oock aen de Zuid-oost-hoek eenige overdeckte en beslote Stallen / die by de Stadt werden verhuurt / om met Boter / Kaes / Speck en diergelijcke vooz te staen en met kleyn gewicht te ver- kopen ende uyt-penningwaerden / sonder op eenighe andere plaetsen meer 't selbige te mogen doen ; voorsz het plein en andere overgebleve plaetsen ten beste zijnde / vooz de Land-luyden ende anderen / omme beelerhande waren / als voorsz / ter vente te mogen brengen / ende die met de stucken en in't gros te verkopen. Dit mach / volgens de Keure / drie werf ter weech geschieden / als Dijnfdaegs / Donder- daegs / ende Saturdaegs ; * en onder de voorgespecificeerde waren / is alleenlijck uytgesondert de Kaes / dat men die op de voorsz weech marct-dagen / gelijk als op de Jaer-marctten / ten gerybe van de ge- meene luyden / oock op het groote Marct-pleyn / by (dat is oock self met kleyn gewicht) mach verkoopen * met speciale exceptie dat de Kaes-kopers van Rotterdam alhier ter Marct komende / noyt min- der als vijftig ponden teffens aen een persoon verkopen sullen / dewijl de Heeren van de Wetj gebleecken is / dat by de keuren der Stadt

waer de buy- te Boter ver- koft moet werden*

Mijn's Hee- ren brug na haer eygen- schap de by- naem van Boter-brug aengenomen

Engelsche Beurs.

Sedert wan- neer dese brugh ge- maeckt.

Wat daer al verkoft werd

* Tresoriers Maeb. f. 68 Rotterdam- sche Kaes- kopers alhier niet minder als 50. pond gelijk te mo- gen verkopen * Resol: 25. Feb. 1629.

* Resolut: 25
July 1652.

* Siee oude
Keuren van
de eeuwre 1500
nopens de
vrye Marcten.
Wat uyt de
Boter en Vo-
gel-marct
begint.

Rotterdam in dato 10. Augusti 1651. den vzeemde luyden is verboden/
aldaer minder als vijftich ponden Raes teffens/ aen een persoon te ver-
kopen / derhalven is verstaen ende geresolveert/ dat de Raes-koopers
van Rotterdam alhier gelijk recht sullen genieten. * Want al van oude
't wel toegelaten was/ aen alle vzeemdelingen/ op Donderdag en ande-
re vrye Marct-dagen/ met haer waren hier ter Marct te komen/ doch
mits (gelijk d'oude Keuren luyden) de Poorters deser Stede, ter plaet-
se van der vzeemdelingen woon-stede, mede vrye Marct zijn hebbende,
en van gelijcke geoorloft werd te doen, maer tot wat plaetse de Poorters
deser Stede geen vrye Marcten hebben, daer en sullen de Poorters der sel-
ver plaetse alhier geen vryen Marct-dagh hebben. * Tot verhinde-
ringh van de baetsoekige Monopolie is den vooz-kopers verboden/
't gebogelte en andere waren/ niet vooz tien vryen (als wanneer dese
Marct te recht aengaet) te mogen op-kopen / en dewijl d'oude Keuren
van de eeuwre 1400. aengaende Vogelen, Ganssen, Hoenren, &c. hier
oock al gewach van maken/ soo sal ik des selfs begin (met eene om haer
oude eenboudigheyt) hier mede laten indloeyen.

Geen Vogele
len sonder
hoofte te mo-
gen verko-
pen.

S Coudt Scepenen ende Raide der Stede van Delft, hebben gekuert en-
de doen gebieden, dat niemant Vogelen en moet verkopen, zy en heb-
ben hoofte ende voeten, soo wat Vogelen dattet zijn by xij. stuyvers te
verbueren.

De voorko-
pers voor 10
vryen 'tgoet
niet te mo-
gen opko-
pen, ook op
een halfmijl
na der Stede.

Voert soe en moet niemant die van buyten is eenige Ganssen, Vogelen
of Hoenren op kopen voor dat die klokke tien slaet, by xij. stuyvers te
verbueren, ende geen Poorter of Ingeseten der Stede van Delft en moet
eenige Ganssen, Vogelen of Hoenren op eenre halve myle der Stede van
Delft op-kopen, diese voert verkopen wil of diese selver niet houden en
wil voer dat die klokke thien slaet, by xij. stuyvers te verbueren, ende
voert te verbeteren by Scepenen, ende men sal een ygelick dit vermanen
op zynen Eedt.

Gesette prijs
van de Endt-
vogels.

Voert alle die gene die dagelicx ter marct komende mit Endvogelen,
dat sy die niet duerer geven en moeten dan stuck drie groot, ende dair
voer sel een ygelick den besten Endvogel die hy opter marct vind na hem
mogen nemen sonder verbueren, ende wair dair yemand die zijn Vo-
gelen verstack ende niet voer oogen en leyde, die soude verbueren die sel-
ve boeten voirsz, rechtevoert op te halen, een derde den Heer, een derde
den geselschap, ende een derde diet anbrenget, ende dit sal staen alsoe
wel opten koper als opten verkoper, ende indien ment niet bevinden en
mach salment setten tot sijns selfs Eedt.

Waer ter
plaetse de
Vogel marct
van ouds.

Voert soe en moet niemant die Ganssen of Vogelen ter marct brengen,
anders staen mit hoiren manden dan ander lagerlyde vander strate, ende
een vloech dicke, ende dat an die Oost-zyde vander nieuwer Delft tuf-
schen die Choer-sraet ende die Hude-brugge by xij. stuyvers ende die Vo-
gelen en Ganssen te verbueren, behoudelick den vryen Marct-dagh. *Hier*

Hier sientwe waer de Vogel-marct van ouds te wesen plecht/ name-
lijck aen d'overspde van de Hypolitus-buyt / doch nu niet anders als
op de boozbeschrebe Boter-brugge. De toebloeynghe en t'samenlo-
pinge der menschen is hier/ ter gesetter tijd/ soo groot / dat daer nauwlijck
doorkomen is / en booz die haestig te passeren hebben / veel eer een an-
dere straet dienen om te gaen.

Noch zijnd'er andere particuliere Marcten / als d'Appel-marct op
het nieuwe Kerck-hof ; de Boom-marct achter 't oude Gast-huyt / als
les te lang om te verhalen. Doch sullen wy booz-by-gaen d'oude Kleer-
marct, langs 't Vroude Jutten-land / de Chooz-straet / en Verthien-
huyt / alwaer men booznamelijck op Donderdag d'oude Kleer-ver-
kopers en uytzaegsters siet boozstaen met menichte van oude kleeren
van allerhande stoffen en couleuren ; zijnde als-dan daer sulcken krioel/
dat beter van verre als dicht by te sien is. Onder de weeck-marcten/
soude doch konnen getelt werden de Saep-marctten die haer bysondere
weecklijcksche Marct-dagen zijn hebbende / als boden is aengewesen.*

Andere by-
sondere
Marcten.

*bovenp-603

De dagelijcksche Marcten zijn booz-eerst de Zee-visch-marct, die
na 't weer en wind is / en na veel of weynig Visch gebangen werd/ da-
gelijck werd boozsien ; zijnde seer bequaemlijck gelegen aen de West-
zyde van de Blees-halle / gereguleert met twee lange ryen van ober-
deckte Stallen en Visch-bancken / die by de Stad onder seckere booz-
waerden en Ordonnantien werden verhuyt ; gelijk doch op de Kaech-
brugge eenige onoberdeckte Vis-stallen ofte stant-plaetsen zijn/ booz de
bzeemde luyden / met Zee-visch ter Marct komende / beginnende aen
den eersten stal van d'oberdeckte Vis-stallen/ aen de West-zyde van de
Vis-marct / langers de vleugel van de boozsz Brugge / Westwaerts
aen / en by mancquement van plaets den hoek om langs 'twater / al-
waer sy mogen verkopen Stock-visch / verschen Haring / Spiering/
Plat-visch en anders ; werdende dese ope plaetsen verhuyt booz een ge-
ringe somme / doch al mede onder seckere conditien en reglementen
als in de Tresoriers Maen-boecken staen geregistreert. Tot beneficie
van dese Zee-vis-marct is onder anderen doch geordonneert / dat alle
Visch / die booz of buyten-om de Stadt / of wel booz de Castange ober
't Lepzoos-huyt passeert / om na den Haag / Leyden / en andere plaet-
sen te baren / booz't minste alhier den tienden Visch moeten laten / om
te Marcten.

Dagelijcksche
Marcten, als
Zee visch
Marct.

De Revier-visch-marct, is in de Nieuwe-straet hier dicht by gele-
gen / altoer eenige oberdeckte Revier-visch-stallen mede verhuyt
werden / onder conditie dat tot des Huytvers proffte sal komen / het
staen van de buyte luyden met Revier-visch ter Marct komende / daer
van sy van elck mogen ontfangen / soo menigmael als sy staen / een stuy-
ber sonder meer ; dese zijn gewoon niet alleen in / maer insonderheyt
booz de self de Straet langs de water-kant van d'oude Delft te staen /
Boozdtwaerts op ; alwaer bequame bzeede stepper-trappen zijn ge-
maecht/

Revier visch
Marct.

maecht/ om sichtlich af en aen haer Wisch-schuyten te konnen komen.
 Op dese twee Wis-marcten/ is een gewoonte van outwer herkomst/ daer
 men daer eenige gekoortwichte Opebaers laet langer's straet lopen om
 op't grom/ ingewanden/ en af-bal van de Wisch te asen/ 'twelck seer
 vzeemt schynende in d'oogen van een geleert Frans Edelman/ dien
 aengaende mentie heeft gemaect in sijn gedruckte Relaes van sijn reyse
 hier te Lande gedaen/ gelijk boorzehenen is aengetwesen. * En gelijk
 het secker is/ dat dit gebogelte van alle oude tyden hier te Delft meer
 hebben genestelt als wel in andere plaetsen/ soo schynen sy oock in teese-
 ken van eygenschap te dzagen/ de coloure van de Palluren ofte Le-
 vzeepen deser Stadt/ daer hier boven van gesproocken is. *

^a Groen p. 15.

^a Sies p. 562

Groen marct

Recht booz de booznoemde Zee-wisch-marct en Vleesch-halle is de
 Groen-marct, op de Warmoes-brugge, booz het Westersche Silberpant/
 alwaer de straet in vacken verdeelt/ en met getal afgeteckent is/ om-
 me met groenten en Warmoes-kruyd/ mitsgaders Peeckel-haringh/
 Buckingham en Sporth booz te staen/ werdende dese plaetsen by de Stad
 verhuylt/ onder boozwaerde dat men niet geen Warmoes/ Been/
 Huijn/ en diergelijke/ sal mogen omlopen/ van Dijn daegs/ Don-
 der daegs/ en Saturdaegs. Verder's zyn nebens de Vleesch-halle de
 twee eerste Stallen van de Pens-bancken/ specialijck daer toe verhuylt
 dat daer inne niet anders als Warmoesters groente mach verhoft
 werden. Dese Warmoes-brugge/ werdt by de Bouwo-meesters ge-
 houden booz een konstig stuck wercks/ zijnde een kruys-welffel daer
 men van drie kanten/ te weten van 't Zuyden/ Noorden/ en Oosten on-
 der booz-baert; en dit is het derde Marct-plein op gemelf de Bruggen/
 namelijk de Haber-brugge/ Boter-brugge/ en dese Warmoes-brug-
 ge/ waer booz veel plaets en ruymte in een Stadt gewonnen werdt.
 Nebens en aen dese Brugge annex is de Kaeck-brugge, die van ouds/
 tot beelerhande/ nu hier seldsame waren/ was gedestineert/ en na 't
 schijnt/ beeltijds booz Quack- ofte Lap-salvers (die men anders abon-
 turiers en op sijn eerlijckst Operateurs noemt) geoccupeert en beslagen
 wierd/ waer tegen de Chirurgijns in haer Gilde-boeck seckere Heure
 hebben/ die op sijn oud-vzeemds aldus is ingestelt:

Wat men van
 oudts op de
 Kaek-brugge
 te verkopen
 plecht, en
 verbot tegen
 de Quack-
 vers aldaer.

Ende alsoo die Kaeck-brugge over veel Jaeren geschickt is, omme ge-
 bruyckt te werden by secker diversche persoonen, te vente brengen-
 de stoer Seel-hout, Speck, Bruyn-vissche, vers Beren-speck, ende by
 drinck-glasen verkoopers, ende gelijcke aenteuroffers, welke Brugge
 nu sulcx dagelicx geoccupeert word by die Storiers die hem generende
 sijn mit Salfven, Peter-olien, ende ander diversche aenteursche kruyen,
 dat men die selve Brugge niet bequamelijcken gebruycken en mach, Soo
 is 't dat mijn Heeren interdiceren die voorsz Storiers ende gelijcke per-
 soonen niet meer te moeten daer voort doen, maer worden die selve, die
 hier binnen begeren voort te doen, geordonneert te staen op die Brugge
 achter

achter d'Ouwe Kercke voor die Koer-straet, aen die loenen van dien, sonder ergens anders op te straeten te mogen voort doen ende heur-luyden goeden venten, op die boeten van iij. ponden, die Heer die Stede ende dien 't andient elcx een derdendeel. *

* *Geenstraal.*
uyt sweds
kemb. f. 178
versa.

Onder de dagelijcksche Marctten moet oock ghereeckent werden de Turf-marct; beginnende van de St. Anthonis-brugge, nu gesept Spiegels-brugge, tusschen welcke en de Gast-huys-brugge, 't epide de lange Breed-steegh/ van ouds geordonneert waren te leggen/ de Ponten/ die uyt de na by gelegene Turf-mijnen ofte Drenen/ met Turf ter marctt quamen/ en voortz van daer tot de Rotterdamsche-poort de Schepen/ langs de Maes uyt Brabant en andere Provincien mede met Turf alhier ter Marctt komende/ en dese districten noch te kleyn vallende/ was volgens de Keure geoorloft de Mols-laen tot de Ponten/ en de Gast-huys-laen vooz de Schepen te gebruiken. Waer uyt af te nemen is de oude wel-baert deser Stadt in die tyden/ en de groote vermindering seders van de Consumptie in den Turf alhier/ insonderheit mits 't verloop der Brouwerpen/ die van ouds veel Turf gebruikten; zijnde dese Turf-marctt naderhandt soo mercklijck ingekrompen/ dat hendaegs alleenlijck van de voornoemde Spiegels-brugge tot de Turf-tonsters-brugge, de naem van Ponte-marctt, en van de Turf-tonsters-brugge, tot omtrent achter 't Oude Gast-huys, de naem van Brabantsche Turf-marctt, behouden heeft: 't Eerste Articul van d'oude Keure dien-aengaende/ luyd als volgt:

Turfmarctten
hoe ampel en
breet sich die
van ouds ex-
tendeerde.

S Chout Schepenen ende Raden der Stede van Delft, hebben by advise van Burgemeesteren geordonneert ende gekeurt, ordonneren ende keuren mits desen, dat alle die gene die eenige Turf binnen deser Stede te koope in Ponten brengen, sullen gehouden zijn haer Ponten metten Turf te leggen achter 't Gast-huys inde Delft, beginnende van St. Anthonis-brugge, Zuydwaerts totter Breet-steghe toe, ende soo verre die selve plaetse, te kleyne bevonden word, sullen die selve Ponten mogen leggen aen Jan Molstaen; maer kleyne Turf-schuytgens sullen by Dirck Dammasz leggen voor Claes Heynen, en de Turf-schepen komende vander Mase in, sullen gehouden zijn te leggen vander Breet-steghe Zuydwaerts totter Rotterdamsche-poorte toe, ende soo verre die selve plaetse te kleyne bevonden worde, soo sullen die selve Turf-schepen mogen leggen aen Jan Ouvedircx-laen ofte Gast-huystaen, al een-wisselt, wel-verstaende dat soo-wie eerst komt, gehouden sal zijn altoos Noordwaerts op te leggen van St. Anthonis brugge ofte vast achter aen de Schepen aldaer leggende, sulcx datter geen ledige plaetse tusschen wesen en sal, op die boeten van thien stuyvers, maer alle Wagens die hier binnen met Turf komen om te verkoopen, die sullen ghehouden zijn te staen aen Harme Cockslaen by drie stuyvers te verbeuren.

Oude Orden-
nantie dien
aengaende.

Wegens den toe-bloet van Turf als mede Leef-tochticheyt deser Stadt/ is oock perwies in 't begin deses Boecks by gebracht. *

* *Siez boven*
p. 14. & 15.

Hout-marct.

De Hout-marct, hier gemeenlijk geseit de Hout-tuynen, zijn gelegen byten Stads-muyzen aen de Zuid-west-zyde van de Stad / tusschen de Waterflootse en Schiedamsse ofte Kietel-poozt / ende aldaer aen de Buypen-wegh ofte Cingel / zijnde een kleyn gedeelte van de Made Landen, eertijds by de Stadt gekoft van den Hertoch van Arenberge / mitsgaders van Symon Abriaensz. van Groenewegen / tot dat in den Jaer 1615. by de Regeerders deser Stede / een grooter partje vande selfde Landen / achter de voozsz Hout-tuynen leggende / daer wierd by gekoft / * waer af genomen is eenen nieuwen Buypen-wegh / achter de voozsz Hout-tuynen om ; sulcx dat die nu met een wijde Sloot ofte gracht zijn omgraven / ende des nachts tot haerder verseeckering / met Doozten afgesloten werden / kennende ebenwel een ygelijck ten allen tyden buypen-om passeren sonder de Hout-tuynen te raechen. Niet siet men allerley Doozts-grepen / en oock Duren-hout / van Walcken / Sparren / gesaegde Deelen / Plancken / en ander hout-werck / tot het bouwen en repareren van Huysen bereept / met groote stapels op malkanderen / te koop leggen. Tot na-buypen hebben sy de Lakenramen / vooz dese by de Dent-hal van de Lakenen beschreven. *

* Siet boven pag. 103.

* Boven p. 602

Fruyt ofte Appel-marct

Noch is'er een Fruyt-oste Appel-marct, die in de Oost-tijd mede dagelijcx gehouden werd / hebbende byten de principale Marct-dagh / haer plaets op't groote Marct-plein / langs de Muyzen van het Nieuwe Kerck-hof; inboegen hier veele en verschepte Marctten soo Jaerlijchsche / weecklijchsche als oock dagelijchsche gebonden werden / alle met goede Ordonnantien gereguleert en vooz sien zijnde.

Oude benaminge der Straten, &c.

Achter dese Marctten / en des selfs Pleynen / sullen wy laten volgen een lijst van d'oude benamingen der Straten / Stegen / Bruggen / en allerhande plaetsen / binnen en byten aen dese Stadt gelegen / soo als ick die in oude Bullen en brieven / hier en daer gevonden hebbe / en in veel Registers / Quohieren en Blaffers / soo van de Stadt / als van des selfs Kercken en Godts-huysen / hedendaegs noch genomineert en bekend staen / welckers gelegentheyt by ondersoekinghe soo upt d'omstandigheden / als by onderbraginghe van d'outste Notarissen en Practijns deser Stadt / soo nu en dan na gespeurt hebbe ; sullende de selfde na d'ordze van 't Alphabet hier achter den anderen schicken.

Lijst dien aengaende, vervolgens d'ordre van't A. B.

* Siet boven p. 333.

* Siet boven p. 669.

A.

St. Agnieten-brugge, is gelegen in't Oost-eynde ober de gracht van de Susters-laen, by't Capijt-huys wel-eer geweest zijnde / St. Agnieten Clooster. *

St. Anthonis-brugge, nu / gemeenlijk gesept / de Spiegels-brugge, als gelegen vooz de Huysinge van de Spiegel / zijnde d'eerste Brugge aen de Ponte-marct. *

B.

St. Barberen-brugge, als gelegen vooz St. Barberen Capel / nu Wees-

Wees-huys / en deswegen de naem verandert zijnde in Wees-brugge.

De Bloed-brugge, is de steene Brugh ober de gracht van de Vlaming-straet / van ouds die naem verkregen hebbende / vermits dien bloedigen slag / die in 't Jaer 1304. op dese Brugh seer hevig was / tegen de Vlamingen / waer van de Gracht oock de naem behouden heeft van Vlaming-straet, als in d'oude Hollandsche Chronijcken bekend staet.* En der Burgers Vrouwen al weenende en met schreyende oogen dit bloedig spectakel aenschouwende / van de Brug daer neben (beoosten d'Hupsinge van den Bril) gelegen / hebben / door haer lamentable actien / aen die de naem van Schrey-brug veroorzaecht.

*Oude Chron.
Holl. Div.
21. Cap. 16.
Gons. Chron.
p. 91.

Brabantsche Turf-marct, hoe die van ouds en hedendaegs sich uytstreckt / is hier boven aengewesen.*

*Boven p. 669

Broerhuys-laen, is de voornoemde St. Anthonis-brugh ober / na 't plein van 't Broerhuys ofte weecklijcke Beeste-marct / siet voorts 't volgende.

Burgwal, is aen d'overspde van de Broerhuys-laen / tot aen 't steene heultje / benevens de Brouwerpe van de Roo Leeuw aen den Langendijck / staende bepde dese Straten / soo wel de voorgeaende / als dese / op 's Stads Registers / hedendaegs noch niet anders / als met die gespecificeerde namen / bekend / hoe-wel meerendeels abusvelijck met de naem van Turf-marct werden genoemd. Dese laetste / ofte Noord-zpde / heeft oock de naem van Hamburch Nieupoort gehad.

Burgwal over de Verwers-dijck, is in effecte niet anders als d'overspde van de Verwersdijck.

C.

't Campveld, is gelegen in de Noord-westelijckste-hoek van de Stad / beneden aen de Wal / daer nu eenige Laken-ramen zijn gestelt / hebbende van ouds gestreckt als een Vecht-bodem / daer sy ten Camp ofte strepdelwaerts gingen / zijnde sulcx oock hier ter plaetse geoorloft / mits geen getweer gebuyckende.

Capels-brugge, is de Brug / die door misduydinge / gemeenlijk geseyt werd de Hooch-brugge, want voortijds ten Weste deses Brugs op 't plein aldaer / een groote Capel gestaen heeft.* Zijnde de Brug / daer neben aen / ober 't achterom gelegen / eygentlijk de Hooch-brug, als blijkt uyt de brieven van de Hupsen daer omtrent / en by Stads Opper-Klerck hier ober na gesien.

*Siet boven p. 295.

Claren-steeg, nu Haer-steegh.

St. Claren-vest, is de Wal achter 't Clooster van St. Clara / nu Artillep-Magazijn / hier boven beschreven.*

*Boven p. 669

Clockman-steeg, apparentlijk de Klock-steeg, en misschien dat wel eer een Klockman ofte Klock-gieter op den hoek gewoont hebbende / des sels Hupsinge / naderhant in een Brouwerpe geconverteert zijnde / waer van daen de naem en tecken van de Klock-ontfangen heeft / en

fulcx

fulcx de naem van Klock-steegh (na de Brouwerpe) alleen ober gebles-
ben is.

Choor-straet, als zijnde achter 't Choor van d'Oude Kerck gelegen/
hoewel by misbyzuyck/ onder den gemeenen man/ doozgaens Koe-straet
werd genoemt.

Coender-steegh, is byten de Waterstootse-poozt/ de West-zyde
van 't plein / mitgaders de Laen daer men na 't Geldeloose-pad gaet.

Crepel-steeg, heeft naderhant haer naem verandert in Cellebroers-
steeg, in opsigte de *Fratres cellarii*, ofte Cellebroeders / haer Convent
hier hadden/ gelijk boozhenen is beschreven.*

* Sieb. boven
p. 344.

D.

Den Dam, gelijk men in Stads Registers vermeld vind / de Mo-
le-straet en op den Dam, is ten Noord-westen de boozsz Meule-straet.

Dirck Langen-steeg, by wan-gebyzuyck gesept drie langerjes-steeg.

* boven p. 34

Dijcxhoorn, is 't gehucht de Hoorn, * ten Westen de Stad gelegen.

Doncker-steeg, dese naem schijnt/ by willige bergrypping/ verwisselt
te zijn in Droncke-steeg.

E.

Eijck-Luyten-brugge, ober welke de Jacob Gerritsen-straet met
de groote Marct correspondeert / schijnt de naem van de Eijcken ende
Luyten (welcke geslachten van ouds aen een zijn vermaegschapt) ver-
kregen te hebben / het sy dat sy eenige Hupsinge aen of booz dese Brug
hebben gehad / of dat sy tot maerken van de self de veel hebben gedaen/
of dat andere redenen tot dese benaminge hebben gediend; wordende nu
al mede / by misgreep / veeltijds vijf-kluyten-brugge, gheheten.

Fye Duysten-straet, is geweest ergens aen d'Oude Delft / na
't Zuiden toe.

H.

Hamburch Nieupoort, siet Burgwal.

Harman Cocx-laen, by abusibelijcke verhoorting / onder de gemeen-
te/ gesept Kokelaen.

d'Hoop-steeg, vertrouwe te zijn de Hop-steeg.

I.

St. Jacobs-brugge, is gelegen tusschen beyde de Breed-stegen / en
staet bekend in Schutters Ordonnantie/ als de loop-plaets van 't eerste
quartier.

St. Jans-brugge, is gelegen aen d'Oude Delft booz de Picher-steeg/
wordende vermelt in de boozsz Ordonnantie / ter occasie van de verdee-
linge des eersten quartiers.

Jan Foyen-laen, nu Gast-huys-laen.

Jan Gysen-laen, 't self de als 't boozgaende.

Jan Gysen-straet, is by de steene Meule ober de lange Breed-steeg/
tusschen

tusschen de Gast-huys-laen en de boorsz Meule.

Jan Ouwe Dircks-laen, al mede Gast-huys-laen.

Jan Ortwijs-laen, 't selfde.*

Jan Mols-laen, nu by verhoorting Mols-laen; gelijk oock de Mols-keeg van ouds genaemt was/ Jan Mols-steeg. Dese Jan Mol woonde wel-eer op de Zupd-oost-hoek van dese Steegh of Straet / recht tegen ober de boorsz Laen / en gaf sijn Huys nock de naem en 't teeken van de Mol / gelijk sulcx noch hedendaegs getcontinueert werd.

Jan Vaers-steeg (hebbe oock wel gelesen Jan Baers-steeg) werd nu genaemt drie Houf-yfers-steeg.

St. Joris-buyrt, is 't Noord-eynde / de Kulck / en daer omtrent St. Joris Gast-huys Capel.

K.

Kerck-wegh, is 't Oost-eynde.

Ketel-sraet, is nedens de Ketel-poozt benede den Opzel van de wal.

Keurs-steeg, moet wesen / ergens buyten de Waterstootse-poozt.

Kruyers-bruggetje, is benoorden de Marct / ober de Hupsinge van den Bonten Os gelegen / misschien de Bier-kruyers booz desen hier omtrent haer Hupsje gehad hebbende.

M.

Mijns Heeren-brugge, nu Boter-brugge.*

Mudder-steeg, ofte Modder-steeg, schijnt geweest te zijn tusschen St. Nechten-Convent / ende Waterstoot.

N.

Neel-recht-op-en-sraet, was gelegen aen de Verwers-dijck / en is booz ordze van de Heeren Burgemeesteren / verandert in vander Ma-

sten-sraet.*

Nieuwe Delft, strette wel-eer / uyt de Kulck Zupdwaerts op tot aen de Rotterdamse-poozt / alwaer sich met de Oude-Delft ver-

eenigende / te samen in de Schie loopt / werdende van dese Nieuwe Delft veel gesprooken in d'ober-oude brief van Graef Florens / des Jaers 1268.* doch nergens schijnt sy die naem langer behouden te hebben als daer sy nu laest de naem van Voor-sraet, aengenomen heeft.

Nobel-sraet, is van de St. Anne-sraet tot aen de Geerweg / hebbende als-noch geen andere naem / als Nobel-sraet / hoe-wel by de meesten onder de Geerwegh begrepen werd.

O.

Oosterse en Westerse Silverpand, is wederzijds de Cameretten.*

Overvest, is geweest een oud Stam-huys / gelegen eben ober Stads best ofte Water-gracht buyten de School-poozt / * welchers gront legentoozdig in particuliere Cupnen is verandert.

Q q q q

Pieter

* boven p. 337

* boven p. 667

* Tresoriers Maen-boeck d' Anno 1660 f. 64. verso.

* Siet boven p. 62.

* Siet boven p. 607. * boven p. 37

P.

Pieter Wouterzen-steeg, ergens tusschen de Celleboers en Drie hof-
pferg-steeg.

Ponte-mare, is hier boven t'samen met de Brabandsche Turf-mare,
onderscheyden en verdeelt.

De steeg van't Paert, nu Dricaker-steeg.

Q.

Quartelaers-steeg, nu Visch-steegh, als nevens aen de Vrouwerpe
van de Disch gelegen.

R.

Ruyts-brugge, had die naem verkregen als gesitueert zijnde/recht
boor de oude Vrouwerpe van de Ruyt/wel-er aen de Koorn-marce
haer principale Hupsinge hebbende.

S.

Schrey-brugge, siet Bloed-brugge.

Schuttelaers-steeg, nu Bagyne-sraet.

Smadder-steeg, nu Drie Aker-steeg, vermits de Vrouwerp van de
Drie Akeren op den hoek was gelegen. Dese Straet heeft in boor-
gaende tyden noch drie verscheyde andere namen gehad; als Steffen-
steegh, Voerboog-steeg, en de Steeg van't Paert.

Smede-sraet, ergens benoorden d'Oude Kerck.

Smoor-kool-steeg, nu Smits-steeg, by de Haber-brugge/vermits
enen Claes Jansz/ Stads Smit/aldaer in een groot Hups/ nu ge-
separeert zijnde/woonde/hebbende aldaer een over-groote Winckel
gehad met 7. a 8. Smeen.

Steffen-steeg, siet Smadder-steegh.

Storm-steeg, nu boor de banch Baillu-steeg, vermits de Heer Storm
van Wena/hier op den hoek woonende/Baillu van Delf-landt
wierd.

Susters-laen, werd beeltijds onder de generale naem van Gasthups-
laen geconfundeert/hoe wel met een steene Brug in't midde gelegen/
distinctelijck is onderscheyden/zijnde ten Westen de Gasthups-laen/
en ten Oosten de Susters-laen; welkers naems oorsprong ontstaen is/
upt de twee Vrouwen Cloosters ofte Suster-hupsen aldaer van ouds
gelegen/gelijck by de beschryvinge der Cloosteren aengewesen is. *

boven p. 333

Suyvel-mare, naderhand Koorn-mare.

Suyvel-sraet, vertrouwe 'tself de te zijn als't boor gaende.

T.

Trechter-steegh, megens de Vrouwerpe van de Trechter/op den
Noord-westen-hoek gelegen hebbende/anders geseyt de Heuyter-steeg,
na 't geslacht van de Heuyters/nu uptgestorven zijnde.

Tuynder-steeg, nu Kromsraet-steeg.

Verske-steeg (ooch wel Vercke-weg) naderhand St. Urselen-sraet,
als

als leggende recht achter 't Chooz van St. Arfelen ofte Nieuwe Kerk; heeft oock by sommige de naem van Trompet-straet, ter occasie een Trompetter/ op den hoeck woonende/ 't Trompet uyt hing.

Verwers-steeg, is nu maer een Poozt/aen de Verwers-dijck tusschen d'oude Doel-straet / en de vander Masten-straet/ allwaer Stads Ver- werp is.

Voetboog-steeg, siet Smadder-steeg.

Voor-omme aen de Verwers-dijck, is niet anders dan te komen uyt het Riet-veld / wederom aen de Verwers-dijck / schijnende de Pluynt-pot wel-eer oock een uytgang aen de Verwers-dijck/dooz't Clo- ster Marie Magdalene / nu Stads-Doele / gehad te hebben / in boe- gen men oock achter om heeft konnen gaen.

Voorstraet, was eertijds / 't geen nu de Koorn-maerct geheten is/ als wanneer de plaets die nu de Doozstraet genoemd werd / noch de naem van Nieuwe Delft boerde / als uyt verscheyde oude Keuren blijkt:

W.

Wijn-straet, is achter Stads-Waeg / tusschen de Nieuwe-straet en de Peper-steeg.

Nesteren nog beschreven te werden en tot cieraed der Stad behorende.

Stadts POORT-HUYSEN en TOORNS

Aen de W A L L E N.

Met welke de Stadt werd beslooten / sullende hier mede ons werck (dooz soo veel de publijcke gebouwen aengaet) insgelijcx besluypen. De- se hebben ongetwijffelt haer begin genomen omtrent den Jare 1071. wanneer Hertoch Govert, geseyt de Bult-ruggige, Delft heeft ontmalt en tot een besloote Stadt gemaect.* Naderhant zijn de self de in den Jare 1359. dooz Hertoch Aelbrecht van Beyeren, (die na een belegh van meer dan thien weecken eyndelijck dese Stadt by accooz had in gekregen) volgens capitulatie tenemael gerafeert en geslecht / sulcx de Stadt als-doen eenige Jaren wederom als een open Blecke onbeslo- ten heeft gelegen / ter tijd en wijle de Delbenaren dooz verscheyde goe- de diensten en hzome daden by den hooch-gemelten Hertoch soodanigh zijn versoent / dat sy in den Jare 1394. van den self den Hertoch/ als Grabe van Hollandt / op nieuw verkregen hebben / dat sy de Stadt met Poozten en Vesten mochten sluyten / gelijk in het bygebrachte Privilegie ter materie van het wassen en toenemen deser Stadt no- toerlijck is blijkende.* Seders zijn hier ses Hoost-poozten / en twee klepnder uytgangen aen de Stadt geweest / makende te samen acht / hoe-wel nu maer seven in getale zijn / waer dooz men langs optrecken- de Bruggen ober Stads-grachten ter Stedelwaert uyt en in kan gaen; daer - en - boven vijf uytbaerten waer dooz men met Schepen en

Stads Pooz- ten en Wal- len, hoeneer begonnen, item ten tyde van Hertoch Aelbrecht gedemoliceert en weder op gebouwt. * Siet boven pag. 49.

* Siet boven p. 70

Getal van dien.

Mitsgaders
van de uyt-
vaerten en
Water-vlie-
ten tot dienst
van dese
Stad zijnde.
* Siez boven
p. 42. & 43.

Schuyten allerwegen heen kan varen / als vooz eerst: Ten Noorden is de Vliet, die oude gracht van Corbulo, waer dooz dese Stad wel-
eer sijn oorsprong nam / en welkers aengaende in't begin deses boeks
gesproocken is; * dese loopt niet alleen na Leyden / en alle de tusschen
gelege Dozpen / als Rijnwijck / Doozburg / den Dam / en Doorzcha-
ten / maer streckt sijn arm oock uyt tot in den Hage. Ten Westen is
de Gaegh, anders gesept Sluysche-vaert, mede een overblijffel van de
voorz oude gracht zijnde / waer langs men Vlaerdingen / Maesland /
Maesland-Sluis en 't gansche West-landt bevaert. Ten Zuiden
heeft men de Schie, streckende niet alleen na Rotterdam en Schie-
dam / maer insonderheyt na Stads-Haven tot in de Hevier de Mase /
waer dooz men met allerhande vaer-tuyg af en aen de Stadt kan ko-
men. Ten Oosten hebje de Pijnackerse-vaert, langs welke de Oost-
Ambachten van Delflandt werden bevaren. Voorts is noch in't
Noord-oosten de lange Watering, ofte Noordorple-vaert, recht over
't soo genaemde Dypbels-gat / dienende vooz die van Noortdozpen an-
deren vaer omtrent gelegen.

Haegsche en
Wateringse
Poorten.

* Boven p. 70

* Boven p. 90

Voor dese
gesepareert
en na ver-
eenigt.

Hoeneet
welx geschiet
is.

Corps de
Garde.

Om nu te spreken van de Poorten / sullen wy met de Landt-be-
schrybers wederom van't Noorden beginnen / alwaer ons eerst ont-
moet de HAEGSCHE-POORT, hebbende van ouds verscheyde
benamingen gehad / als Noord-Poort, oock wel Noordorper-Poort-
Huys, gelijk in't tweede Artikel van't vooz-gemelte Privilegie van
Hertoch Melbrecht; * en in een ander van Hertoch Karel van Bour-
gonie / werd gelesen / de Poorte van Noorde.* Dese nu met de WA-
TERINGSE-POORT vereenigt zijnde / plegen van ouds gesepa-
reert en afgesondert te wesen / als blijkt by 't meergemelte Schilder-
van de Stadt in't Jaer 1536. geschildert / mitsgaders seckerere teek-
ninge noch naderhandt eben vooz de r' samenboeginge deser Poorten ge-
daen / als wanneer het Bol-werck ofte Kavelijn noch niet daer vooz
gelegen was / maer dat men uyt yder Poort liny-regt uyt ging / soo
wel langs de Wateringse als Haegse-wegh / zijnde / eben buyten de
Poorten / een houtte Quaeckel ofte Heul van correspondentie om van
d'eene wegh op d'ander te kunnen komen; doch in't opkomen van den
Oorlogh tegens Spangie / wanneer Prins Willem den Oude / sijn
Hof-houdinge binnen dese Stadt was hebbende / en dit voorsz Kave-
lijn tot defentie van beyde dese Poorten gelept werdende / wierden de
selfde met een massijf gewelf de Brug (die des nachts onder met een
yfare heck-deure gesloten werd) aen den anderen gelast / om dooz eene
wegh / te weten dooz de Hamere van de Haegse-poort achter het voorsz
Kavelijn om te gaen; op dese Brug die (na uytwysinge van het jaer-
tal binnens Stad eben boven de booch staende) schijnt gemaect te zyn
in't Jaer 1571. is een bequame Corps de Garde ofte Wacht-kamer
vooz de Soldaten / soo in d'eene als d'ander Poort haer uytgang heb-
bende. De fundamenten deser Poorten zyn seer zwaer / als mede haer
muy-
muy-

muyren graf en sterck / zijnde ten tyde vanden grooten brandt nebens
 'tganfche Poozt-eynde oock onbeschadigt gebleven / als by 't boozsz
 Schilderij is blijckende / hoe-wel het fassen van boben sedert mercklyk
 verandert is ; in welcke verandering onder allen by de liefhebbers van
 d'Antiquiteyt beklagt werd ; dat omtrent den Jare 1662. niet alleen
 de wapenen des Konings van Spangie / op de Fries van't blaecuwe
 hardts-steene lijst-werck gestaen hebbende / maer oock d'afbeeldinge van
 Koning Philips de tweede / uytsteekende konstig gedaen / nebens de
 Bourgonse Crupsen op de Coozns aen de wallen / gelijcklijck zijn uyt-
 gehackt / 't welck geschiet is / het sy dooz onkunde / of verkeert oberleg /
 op ozde van den geenen die toen ter tijd 't opsicht op 's Stads gebou-
 wen hadde. Hier van daen west-waerts omgaende / ontmoet men
 eerst een van de twee klepne Stads-poozten ofte doozgangen / genaemt
 de SCHOOL-POORT, haer naem voerende van de groote ofte
 latijnsche Schoole / in de naeste-straet gelege / gelijck men in de booz-
 gebel boben den ingang siet een fraep beeld / den Scholier vertonende ;
 het welfsel van den doozgang / is oock seer curieus gewragt. Hier bo-
 ven is een Poozt-hups (daer de Poozter op woont) met een ronde stee-
 ne Coozn daer benevens aen / (die gelijck meest alle d'andere Poozt-
 hupsen doen) buyten de wal uytsteekt / streckende sich ondertusschen
 de boozsz gewelf de doozgang van de Poozt / een stuck weegs verder
 binnewaerts in de Wal / in boegen dat men langs de boben-kant der
 selver wandelende / om het Poozt-hups te myden / niet behoeft van de
 Wal af te gaen / maer dwers boben ober de gemeene doozgangh der
 Poozt / op-en-langs de boozsz wal sijn wegh kan verbozderen. On-
 der den boozsz Coozn is een Kercker ofte gebangen-hups / daer / ten
 tyde de Tyrannige Inquisitie ofte gewetens-dwang alhier d'ober-
 hand hadde en soo gruwelijck de meester speelde / veel onnossele men-
 schen haer laesten adem hebben moeten scheppen / die ter saecke van
 Religie / en insonderheyt om d'herdoperie gecondemneert werden des
 's mergens booz den dageraet in een sack gebonden / van boben den
 Coozn in de gragt neder gestort / en alsoo versmoort zijnde / op de galg-
 werf begraven te werden ; onder welke me-dogenswaerdige men-
 schen (volgens traditie van d'oude luyden) oock naderhant wel eenige
 gereformeerden zijn geweest / die ten platten lande onder 't Crups haer
 versamelingen hadden gehad ; edoch van dese vinde ik 'tregte bescheit
 soo niet als wel der boozgaende / van welke de blijcken en betopsen uyt
 de Certificatie-boecken van Schout en Burgemeesteren / mitsgaders
 Crimineel-boecken ter Secretarie deser Stadt berustende / menigvul-
 dig te halen zijn. Dese Poozt was / van ouds alleen een Water-poozt /
 daer men / met een Schuyt of Schouw ober de gracht voer / doch
 is nu boozsten met een bequame Dal-brugge / waer ober men jegen-
 woordig na menichte van Tynnen en Bleckerpen gaet. Van waer
 men aenstonts siet dat heerlijcke gebouw van de WATERSLOOTSCH

Verder hoe-
 danigheyt
 van de poort,
 mitsgaders
 veranderinge
 van dien.

beschryvinge
 van de
 Schoolpoort

Kercker als
 daer, wel-er
 gediend heb-
 bende voor
 d'Inquisitie

Waterfloote
Poort. diver-
sche bena-
mingen van
dien.
* *Sie* *boven*
p. 12.

Waerom St.
Joris-poort
genoemt.

* *Siet* *Pf: 24*
7. & *seq.*

de capitaelste
Poort van
gansch Ne-
derlandt.

Oude hoeda-
nigheyt, ver-
anderinge en
eieraet van
dien.

POORT, wiens gelijcke in groote weynig of niet te vinden is. Den
Bydoeger op de beschryvinge der Nederlanden door Guiciardini,
noemtse de Maeslandsche-Poort, * als streckende haren weg derwaers
heenen / doch noch epgentlijcker soude men kunnen seggen de West-
landsche-Poort, als hebbende haeren uytzicht ober 't gansche West-
landt; of wel in't generael de Delflandsche-Poort, als zijnde de hooge
Wierschaer van Delflandt / gelijk vervolgens hooren sullen; van
ouds is sy toe gehepligt aen St. Joris en dierhalve droeg sy oock de
naem van St. Joris-Poort, zijnde liny-recht gelegen ober de wel-eer
vermaerde St. Joris-Kerck in de Lier / alwaer 't Beeldt van St.
Joris uytnemender wijsse was oppgericht / 't geen sy jaerlijcx op St.
Joris-dag in Processie plegen te dragen van de Lier af tot hier bin-
nen de Stadt / en komende booz dese Poozte vonden de self de als-dan
gestoten / tot dat sy in Gregoriaens maet-sang gesongen hadden seer-
kere Chooz-liederen uyt den 24. Psalm; Heft uwe hoofden op, ghy
Poorten, ende verheft u, ghy eeuwige deuren; op dat den Koning der
eeren in ga, ende soo boozts. * 't Welck geindigt sijnde / wierd de Processie
ingelaten / gaende alsoo d'eene zyde van de Waterfloodt in / de Haber-
brugh ober / en soo d'ander zyde wederont uyt; zijnde als-dan de gan-
sche Stadt op de been / om dese solemniteyt te besichtigen; ende hier
van zijn de bescheyden noch berustende onder Kerck-meesteren van de
Lier boozts. Dese Poozte is een geweldig groot en vast gebouw / wiens
gelijck ick in gansch Nederlandt niet en ken / schynende van ouds d'ap-
per op sterckte aengeleyt te zijn / hebbende twee uytsteekende dicke
Kondeels ofte ronde steene Coornen / elck in't bysonder wel booz een
Burch komende strecken / gelijck sy boozmaels noch ongelijck hooger
en boven het Poozt-huys uytsteekende zijnde geweest / recht als twee
Burchten hebben gedient / blyckende 't self de al mede uyt d'oude ge-
schilderde kaerte van de Stadt / hoorts na den grooten brand des Jaers
1536. gedaen. In de Oost-gevel deser Poozte van binnen de Stadt /
siet men op een steen dese vergulde latijnsche letteren.

M O T U B E L L I C O
D E I E C T A

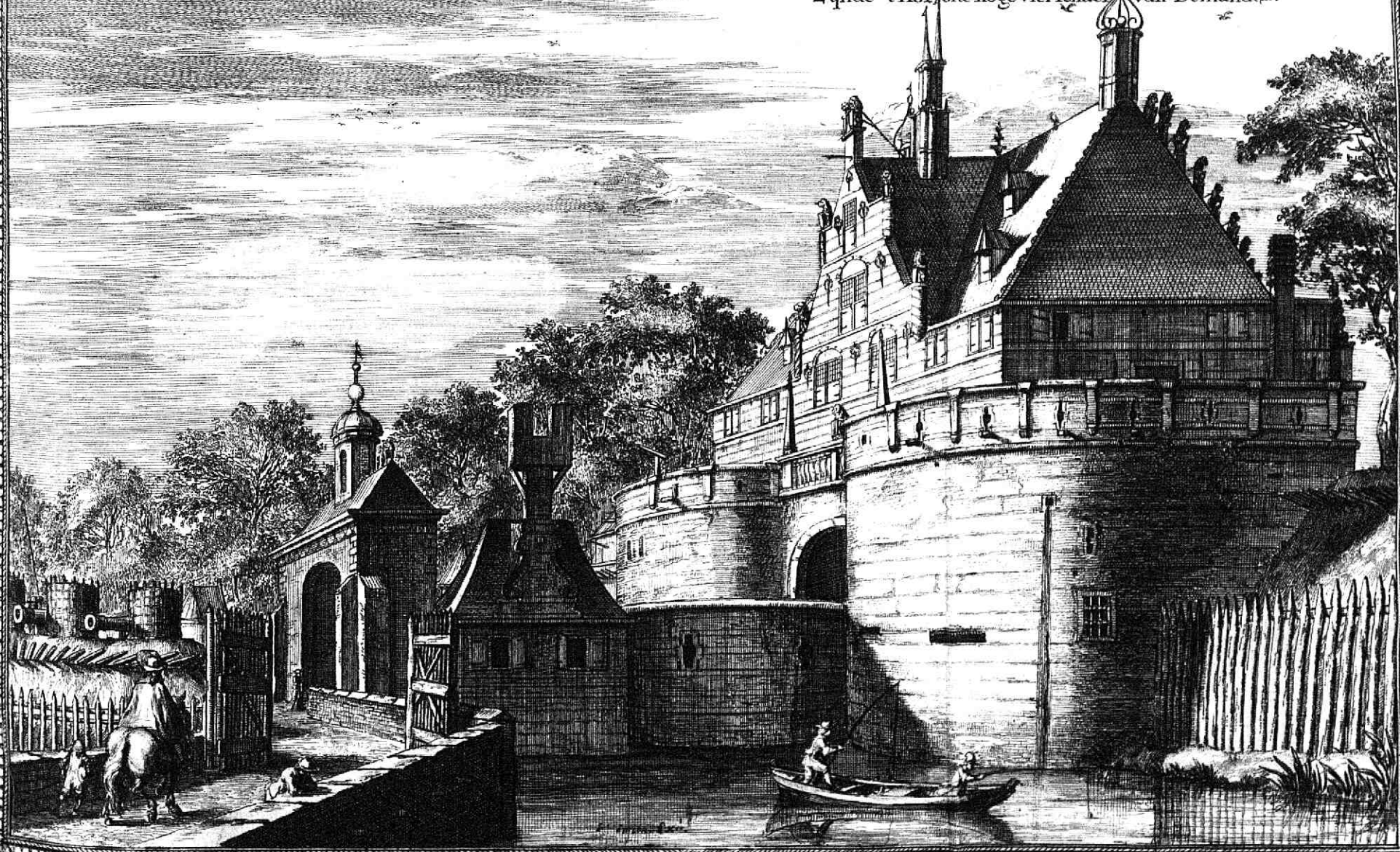
A^o. C I O. I O. L X X I I I.

N E C D U M C O M P O S I T O
R E S T A U R A T A.

A^o. C I O. I O. X C I I I.

't Welck soo veel te seggen is / als dat die Poort-huys in 't Jaer 1573.
ter neder geworpen zijnde, door beroerten van den Oorlog, echter ge-
duyrende

S^t. IORIS ofte WATER-SLOOTSE, POORT
Zijnde 't Hof, ofte hoge Vierſchaer, van Delflandt.

duyrende de selfde, is herstelt in't Jaer 1593. Zijnde nu in't hierkane op-gehaelt/ onder een blaeww lepen dach/daer drie cierlyck-en-konstig gemetselde Schoorsteenen boven uytstecken; vooz en achter is een opgaende Bevel/ met Cantelingen daer uytgehoubwe Leeuwen/ Griffioen/ en ander gedierte op sitten/ hebbende wapen-schilden/ daer in geschildert zijn diergelycke wapenen/ als van't Stad-hups/ mitsgaders de Cameretten is gesept/ * daer-en-boven oock de wapenen van't Heemraetschap/ als mede van den Hooft-Baillu en Opper Dijkgraef van Delfland/ die alhier sijn residentie-plaets en te gelyk oock sijn Recht-banck is houdende/ als zijnde 't Hof ofte hooge Dierschaer van Delflandt/ in de publijcke acten van alle tyden soo genoemt by uytne- mentheyt/ ten aensien 't Opper-recht van't Bailluschap aldaer wert gepleegt. Onder in de Coornz (die met hare dicke buycken een stukswegs buytewaerts uytstecken) zijn de gebangen-hupsen/ vooz de Criminelen/ die hier mede te recht moeten werden gestelt. Vooz het gebuyck van dese poozt moet den Kent-meester van de Domeynen van Noord-hollandt (te weten soo als Hollandt in den aenvangh deses boecks * is gedistingueert) jaerlijks aen de Stadt betalen/ de somme van vier hondert twee-en-beertich gulden volgens den besegelden con- tracte van dato den 24. Mey 1605. tusschen de Heeren Meesteren van de Reckerlinge van Hollandt en Burgemeesteren deser Stadt ge- maecht. Na buyten is noch een steene Hameye ofte vooz-poozte/ zijnde gesamentlyck bedeckt dooz een zwaer Bolwerck ofte Kabelijn/ daer recht vooz gelegen/ nevens welchers zuydlyckste hooft-linie/ is een drie-hoekig vooz-plein van redelycke rupinte/ met klinckers ofte ge- backte steenen gepaveyt/ seer gerijflijck vooz de Hups-luyden met Wa- gens en Paerden uyt 't West-landt hier ter Marct of welter Recht- dach komende/ om de selfde daer te kommen plaetsen. Van hier noch al zuyd-waerts opgaende/ komt men by de ZUYT-OFTE SCHIEDAM- SCHE-POORT, anders oock wel gesept de Ketel-poort, na d'Am- bachts-heerlijckheyt van de Ketel/ aen die 3pde van de Stadt gelegen. Buyten dese Poozt is het Veer/ soo wel van de Rotterdamsche als Schiedamsche en Habensche Schuyten; daerom sy beeltjds de Rotter- damsche-poozt werd genoemt; het is een oud/ doch echter noch sterck gebouw/ vooz sien met twee uyt-wysers/ soo wel een van buyten als d'ander van binnen de Stadt/ mitsgaders een kloekie-geflag/ waer na de Schippers van alle de vooznoemde Veer-schuyten/ sich moeten re- guleren. Hier was in't begin van den Oozlog tegens Spangie mede een Bolwerck geleyt/ doch naderhant weder op genomen en diep uyt gedolven zijnde/ dient jegenwoordig vooz een Kolck ofte Wael vooz de Schepen/ die langs de Schie uyt de Mase hier aenkomen. Volgt nu de rechte ROTTERDAMSCH-POORT, zijnde alleenlyk dooz 'twater van de Schie (gelyck aen de Noord-3pde de twee voozgaende dooz d'Oude Delft) onderscheyden/ en soo genaemt na de Stadt Rot- terdam

* Sic p. 40. & 607.

Waer toe je- genwoordig gebruyckt werd.

* Sic p. 23

Hameye Bolwerck en plein.

Schiedamsche Poort.

hoedanigheyt van dien.

Rotterdamsche Poort. Verscheydenheit van namen.

*Siet p. 348.
Gestalte van
dese Poort.

d'Oost oft St.
Catrijnen
Poort.

Fortificatie
van dien.

Koe-poort.

*Zien p. 13

Conclusie
van Stads-
Poorten.

terdam / vermits men uyt de selve / aen dese 3de van de Schie / te
lande daer na toe reyst ; anders is sy oock genaemt St. Jacobs - poort,
als zijnde wel-er St. Jacob toegewijt. In d'oude Stads-heuren/
vindmen oock vermeldt een witte Vrouwen-poort, 't welck by veele ge-
houden werd vooz de vooz-beschreue Schiedamsche-poort / doch twijf-
fese / onder correctie / of niet eerder dese Rotterdamsche sal zijn geweest /
vermits een vroulijcke Abdye Konings - veld, welchers Konnen (als
zijnde Rozbertinen / of Premonstreiten) alle in 't wit gekleet gingen /
aen dese 3de gelegen was / t'epnde de Scheepmakerpen aldaer / ge-
lijck boven is beschreuen.* Het gestel van dese Poort is ordentlijck en
regulier / zijnde vierkant van gedaente / hebbende een Vooz-poorte /
die met mupz-werck en galerpen van correspondentie / wederzijds de
doortocht heen loopende / aen de principale Poort zijn vast gehegt. In
't opperste van de Gevel binnens Stad / vertoont sich een Krygsmans
hoofd / gewapent met een Casquet ofte Helmet / 't geen de veeltensse
is van Duc d'Alba, en soo men seyt / hem sonderlingh wel geleecken
heeft. In vooz-tyden hebben op dit Poort-hups de Rhetorijckers oock
wel haer vergaderplaets gehad / nu dient sy vooz een Gilde-kamer
van de Schippers / en die daer onder resorteren. Voosten dese Poort/
is gelegen d'OOST-POORT, hebbende tot een Patronesse gehad
St. Catrijn / en daerom mede St. Catrijne-Poort gheten / konnende
met recht vooz d'outste van allen gehouden werden / aengemerckt in
den grooten vermaerden brand renemael in sijn geheel onbeschadigt is
overgebleven / en tot noch toe in 't selfe de postupz onberandert is blyben
staen / met haer twee spitse Toorns / welchers onderste gedeelte / vooz
Soldaten gebangen-hupsen pleeg te dienen ; sy heeft oock een Vooz-
poorte daer wel-er neerbvallende Schot-balcken in hingen ; Recht
vooz de principale Poort / leyt een hooge baterpe ofte Storm-katte.
De doorgants ofte binnen-rupmte tusschen beyde de Poorten / streckt
niet recht uyt / maer draeyt sich met een half rond-loopende bocht / in
sulcker boegen dat men in d'eene Poort staende / vooz den anderen niet
sien en kan / 't welck veeltijds in Fortificatien met vooz-dacht soo ge-
practiseert werdt / ten epnde niet vooz beyde te gelijk soude konnen
worden geschoten. Hesteert nu noch een van de kleyne Stads-poorten
te weten de KOE-POORT, misschien die naem verkregen hebben-
de / in consideratie de Landerypen aen dese 3de van de Stadt / Deen-
achtig zijnde / niet anders als tot weyen / om Kroepen en diergelijcke
Wee te weyden / bequaemst zijn ; * Dit is een oud houballig gebouwt/
loopende (gelijck de School-poort) mede onder vooz de Wal / doch la-
ger van berdieping / en sulcx d'onaensienlijckste van allen.
Ende dit vooz soo veel Stads-poorten belangt / die Hertoch Aelbrecht
by hand-beste toegelaten hadde weer op te bouwten / sonder nochtans
te sprecken van Toorns aen de Wallen / die van ouds grootelijcx tot
verstercking van de Steden strecken / dies hebben onse voozsat en op
haer

haer verfoeck van Hertoch Philips de goede, in't Jaer 1448. autori-
 satie verkregen / om haer Stadt met soodanige fortreffsen voek te mo-
 gen boozsien / gelijk daer van het pzbiligie t' spner plaetse mede is by
 gebragt.* Dese Hertoch was uyt den Hupsen van Bourgonie/ en appa-
 rentelijck heeft men toen / t' spner eere / die bourgonse Crupsen aen de
 Coozns gestelt / die men booz het upthacken van dien in't Jaer 1662.
 noch tot een gedachtenisse sacht. De oude namen van dese Coozns wa-
 ren de volgende ;

* *boven p. 76*

Van de Haeg - poort Oost-

waerts om.

- St. Andries-Toorn.
- St. Jooften-Toorn.
- St. Stevens-Toorn.
- St. Anna-Toorn.
- St. Clara-Toorn.
- St. Huybregts-Toorn.
- St. Joris-Toorn.
- Rietveldse-Toorn
- Koepoorse-Toorn.
- Hopsteegse-Toorn.
- Winter-ofte Oost-Toorn.
- Oost-Poort.

- St. Agnieten-Toorn.
- St. Sebastiaens-Toorn.

- Oostenrijcxe-Toorn.
- Henegousche-Toorn.
- Rotterdamse-Poort.
- Schiedamse-Poort.
- Bourgonfen-Toorn.
- Hollandse-Toorn.
- Zeelandse-Toorn.
- Waterlootse-Poort.

- St. Michiels-Toorn.
- St. Jeronimus-Toorn.
- School-Toorn.
- Bagijne-Toorn.
- Sc. Hypolitus-Toorn.
- Helle-Toorn.

Wateringsche-Poort.*

Lijst van de
 Toorns aen
 Stads wallen
 ofte aerde
 Vesten.

* *Geextra-
 heert uyt
 Tresoriers
 Maenboeck
 d' Anno 1538
 en 1582.*

Aengaende
 de particu-
 liere gebou-
 wen.

Dese Coozns plegen alle met schalien ofte lepe-daken bedeckt te
 zijn ; soo wel die nu van daken ontbloot / als noch niet ontbloot en zijn.

Ende dit is de kennisse die wy tot nog toe van de publijke ofte geme-
 ne gebouwen hebben kennien bekomen / en daer wy dus verre een lange
 wijle van hebben gehandelt ; wat wyders de bisondere Hupsen belangt /
 daer van is in't eerste Hooft-stuck in't gros aengeroert / den lof die soo
 wel oude als nieuwe Auteurs dese Stadt toeschryben / als of sy in
 tierlijckheyt / grootheyt / en nettigheyt van particuliere getimmeren
 alle Nederlandsche Steden te boven ging.* Den byvoeger op Guic-
 ciardin insgelijcks daer eenig gewach van maeckende / seyd onder dese
 is het Huys van de Sasbouts, uyt het water soo treslijck op-gebouwt,
 ontrent de Rotterdamse-poort, als mede het Huys van de Heuyters
 en veele andere meer. Dese Hupsen die den Auteur specificceert / zijn booz
 eerst / dat noch staet booz aen de Breed-steeg / nebens en aen het water
 van d' Oude Delft / zijnde nu in twee gesepareert / en in sich seiben soo
 sterck en suffisant van gebouwt / als men van particuliere Hupsen sou-
 de mogen binden / wel-er doen timmeren (na my werd bericht) door

* *Siet boven
 p. 8. en voorte
 Ab. Goos in
 sijn Neerlants
 Kaert-boeck
 p. 128. Boxh:
 Toonneel van
 Holl. p. 161.
 Blaeuw in sijn
 Atlas en
 Stede-boeken.*

Pieter Pieterſz Sasbout, fundateur van 't Hofje van gratte boven vers
 *boven p. 541 melt / * die tot ſijn Debijs daer booz dede ſtellen / Opinien der men-
 ſchen regeren de weerelt, gelijk oock 't ſelfde boven ſijn Epitaphium
 in de mupz van 't Oude Kercks-Chooz / by Kerck-meesteren-kamer/
 is geſtelt; benebens ſijn Huys aen d'ander zyde van de ſtraet was de
 Brouwerpe van de Werelt / hem mede toebehorende; het booznoemde
 Huys werd nu in deſen Jaer 1667. beſeten / dooz een van deſe funda-
 teurs naſaten / Mr. Adriaen van Bleyſwijck, die d'eene helft ſelf be-
 woont / en de weder-helft verhuurt. Het ander Huys daer den Auceur
 van ſpreekt is dat prachtige gebouw van het jegenwoordige Gemene-
 lands-huys van Welſlandt booz deſe beſchreben. * Noeh is / daer men
 *boven p. 332 altemets / onder de Liefhebbers van d'Architecture ofte Boutwkonſt/
 van ſpreekt / de booz-gebel van de Huysinge genaemt het Schaeck, in
 de Hypolit-buurt / die / hoe-wel by de meeſte menſchen (als hier in
 onkundig zijnde) weynig met een naukeurig oogh werd aengeſien / dooz
 een van de kunſtigſte Meester-Metſelaers deſer Landen / met een on-
 uytſpreecklijke moeyte en arbeyt / t'enemael van gebache ſteen ſoo cier-
 lijk en kunſtig is op gebouwt / als men op ſulck een fatſoen ſelfs in
 gehouboe ſteen niet curieuſer ofte ſinnelijcker ſoude kennen uytwercken;
 dit Huys komt jegenwoordigh toe de Hr. Arent Slachtoe. Daer zjht
 noeh verſchepde andere rare timmeragien / die van de Bouw-mee-
 ſters geprezen werden / als daer is de booz-gebel der Brouwerp van 't
 Truweel, zijnde mede ſeer curieus gemetſelt / dooz twee Broeders die
 dooz dit Ambacht rijck geworzen / booz haer ſelbe deſe Brouwerpe
 maecten. Oock werd geprezen de gebel van de Brouwerpe d'Een-
 hoorn, en andere meer / hier te lang om te verhalen; welckers eenige/
 juſt ſoo konſtig niet / echter treſſijck in 't aenſien / en magnifijck in
 gebouwo / boven anderen 't ſp met een verheben toornje of anderſints/
 zjht uytſteeckende / en van binnen als Paleſen in der daed verſtrecken.
 Het is aenmerckens-waerdigh / dat alhier ('t welck men van geen
 andere Steden ſeggen kan) ſedert den grooten brandt des Jaers 1536
 booztaen / volgens de wetten / de geheele Stadt met hard dack is ge-
 deekt gewoeſt / alleenlijk (gelijck de by-voegſelen op Guicciardin ſeg-
 gen) tot een gedencken met riet gedeekt zijnde het Huysken, daer op
 den derden Mey des voorgemelten Jaers, den brandt uytgekomen was;
 't welck ick nochtans in de Brand-poozt (daer van de naem noch voez-
 rende) aen de Blamingh-ſtraet / noyt hebbe geſien noch vernemen
 konnen. En dit ſp genoeg van de gemeene en byſondere gebouwen / laet
 ons nu overgaen tot d'inwoonders en ingebooren ſelbe.

Alle de huys-
 ſen binnen
 Delft ſedert
 1536 met
 hard dack
 gedeekt.

V Y F D E H O O F T - S T U C K .

Handelende van der Inwoonderen eygentlijcken aerdt en
 zeden, hare Neringen, handtringen, en Koopman-
 ſchappen

schappen die sy van all' oude tyden geoeffent en gedreven hebben, als de Laken-handeling, mitsgaders d'oude vermaertheyt en verloop van dien, gelijk oock wel insonderheyt de menigvuldige Brouwerien, (als zijnde het voornaemste) omstandiglijk beschreven, met verscheyde Privilegien, Handvesten, Placcaten, Ordonnantien, Procedures, en Sententien, daer toe specterende; Daer na den af-val ende het verloop der Brouwerien, tegens den opkomst der Porceleyn-bakeryen kortelijck aengeroert, als mede den rijkdom gesprooten uyt voorgaende oude koopmanschap en voorspoed deser Stede; en wyders eenige consideratien, nopende verscheyde abuysen en mis-slagen die sich daer omtrent hebben geopenbaert.

De edifitien ofte gebouwen / noch Wallen en grachten sonder de Burgers / en maecten geen welstand van een Stad / maer d'Inwoonders alleen zijn de ziel en behoudenis van de selfde / daer integendeel de gebouwen / wallen en muren sonder d'Inwoonders geconsidereert / niet meer dan een woeste plaetse ofte graf-stede soude zijn. Doch dese Stadt heeft van al-oude tyden meer als anderen seer voorszien geweest van fatsoenlijke luyden / destige families en oude boozname geslachten / gelijk als noch ten huydigen dage alhier / naer adbenant / meerder gebonden werden / als in eenige Stad deser Provincie. Wy sullen dan booz-eerst / boben den gemenen aerd der Hollanders / eenige bysondere eygensschappen aentopsen / die in haer meer als in andere Stedelingen schynen gezeydomineert te hebben; daer na sullen wy sien met wat koopmanschappen sy van outs haer booznamelijck hebben geoeffent / en waer dooz de Stadt successivelijck heeft gefloreert / en eyndelijck rijck en machtigh is geworden. Wat haer eygentlijcken aerd belangt / alle oude Schyphers wecten doozgaens bysonder veel van haer religieusheyt te spreecken. Doch de meenichte van Kercken / Kloosters / Capellen ende alderhande gestelijcke gestichten / die sy in boozleden eentoen met groote kosten hebben doen op-bouwen / en met goede inkomsten voorszien / kennen vande genegentheyt tot de Gods-dienst / en der Ingesetenen mildadigheyt omtrent de selve / genoegsame en onseylbare getuygenisse strecken : Want in geen Stadt van Hollandt treffelijcker of kostelijcker Kercken noch meerder overbloed van gewijde Personen / opt gebonden sijn / als

Inleydinge
deses Capit-
tels.

Veel oude
honorabile
flammen bin-
nen Delft.

Gods-dien-
stighet der
Delvenaren.

als blimen onse Wallen. Den geleerden Cornelius Musius, laetste Prior van't St. Nechten-Clooster alhier/ in seckerer latijnsche versen/ die wy in het volgende Hooft-stuck moeten by brengen/ getuygt onch selfs datter nergens hier te lande heerlijcker Tempelen, sindelijcker Huysen, noch geciviliseerder en fatsoenlijcker volck, noch meerder Godts-dienst en devotie te vinden was. En hoe-wel de Nelligie veranderde / soo scheen nochtans die oude godbzuchtigheyt in de nakomelingen ober te erven/ ende hebben tot noch toe de renome altijd behouden/ dat den yber in de Godts-dienst by haer floreert / ende datter soo aensienelijcken gemeente is als na proportie in eenige andere plaetsen. In dier voegen hebben sy oock aen d'andere kant / in het tweede deel van de Godtlijcke deugden (bestaende in de liefde tot onse even-naesten) geensints in gebreecken willen blyven / maer uptmuntende sozge gedragen tot soulagement en vertroosting van allerhande arme / ellendige en miserabile personen ; De Gast-huysen / Wees-huys / Oude Mannen en Vrouwen-huysen / Krancksinig-huys / Charitaet-huys / en andere gestichten / booz de nootdriftige onder de menschen / daer van overbloedige betopsen zijnde. En het geen onder dese allen te noteren staet / is niet alleen / dat ten behoebe van het Huys van Charitate (t welck meest upt Aelmoessen bestaet) boven de ordinaire collecte van Diaconen in de Kercken / noch een jaerlijcke Collecte dooz de Magistraet / aen alle de Huysen van de Stadt werd gedaen / die veele Jaeren achter een (self in de lastigste tyden) noch altijd rijcklijcker is besgunstigt ; maer daer-en-boven werden veele eerlijcke Matronen gebonden die verschepte / stilzwygende behoefte Huys-gefinnen met kost en klederen ten deele onderhouden / en haer alsoo van de publijcke Godts-huysen af honden ; hier in gelijck zijnde aen Tabitha ofte Dorcas, die vol was van goede wercken, ende Aelmoessen, die sy dede, uptdeelende veele rocken ende klederen / die sy self gemaect hadde / weshalve veele Weduwen haer Doot betreunden / en daer ober weeneden ; gelijck men in de H. bladeren leest.* Oock zijnd'er veele die verschepte arme luyden / upt medogen in't werck stellen / met Spinnen / Weben en andersints. Eenige hebben een gewoonte op seckeren en gesette dagen eens ter weeck uptdeeling te doen aen allerhande armen / t sy met geld of stucken broods / en soo boozts. Sulcx de Welbenaers allenthalve uptsteckende in mildadigheyt boven veele anderen / van haer soude mogen gesegge werden / t geen Paulus van de Macedoniers ofte Philippensen seyde / dat sy na vermogen / ja sommige boven vermogen waren gewillig geweest / tot den rijckdom harer goetdadigheit.* En boozwaer wat hand'er loflijcker en prijslijcker toegeschreven werden aen d'Ingesetenen van Delft / als dese Chzistelijcke deugt van mildadigheyt aen haren eben-mensche / waer van de Sagmaecker belooft heeft / de allerminste niet ongelooft te sullen laten.* De boozgemelte Musius, prijst de Welbenaers oock wegens haer oprechtigheit

Haer liberalheyt en goeterticrentheyt onrent den Armen.

* Act. 9. 36.
39.

* 2 Corinthe 8.
2. 3.

* Mat. 10. 43.

en sincerstept in haeren handel en wandel; 't welck Jacobus Eyckius, Haer opreg-
van Antwerpen, mede schijnt te confirmeren / daer hy in secker vers tighet.
ter eeren van dese Stadt gemaecht / onder aen aldus is singende.

*Verba dedere olim Graijs fallacia Delphi;
Nunc Batavis Delphi rem sine fraude ferunt.**

* J. Eyckij
Vrbium belgia
centur. p. 34

Beleeftheit.

Anderen Auteurs wecten oock van haer manierlijckheyt en beleef-
heyt te roemen. Secker onbekent schryber die Iohannes Isacius Pon-
tanus achter sijn Historische beschrypinge van Amsterdam / in 't lichte
gegeven heeft / en ontrent het Jaer 1500. geleest hadde / meldende dat
Delft een colonie ofte volck-planting der Brabanders is / boech daer
noch by d' Ingeleutenen sijn boven andere Hollanders beleeft ende beval-
lich, en aldernaest gelijk met de manieren der Brabanders, van de wel-
ke, gelijk geseyd is, haer oorspronck gekomen is. Maer wat belange
dat de Delbenaers af komstig van Brabant souden sijn / is onseker /
nademael men by geen andere Schrybers diergelijcke getuygenisse
vindt / * zijnde dierhalve desen Auteur meer te geloben / in 't geen /
waer in hy dooz anderen werd bevestigd / als daer hy singulier in wert
bebonden / en een pgelijck kan oock met vaster en beter fundament spre-
ken van dingen die hy selfs in sijnen tijdt gesien en beleeft heeft / als
van het geene lange te boezen is gepasseert. 't Geen dan tot ons ooght
merck insgelijck veel credijt moet geben aen den vermaerden Georgius
Braun, ontrent tachtig Jaeren na dese boozgaende Auteur / spreek-
kende in sijn werelts Coonmeel van de inwoonders deser Stede / seyd
dat sy sijn verciert met een bysonder ingeboren beleeftheyt, burgerlijc-
ke zedigheyt, ende een goede politie, ofte wel gestabileerde regeringe.*
Dus veel hebben dese Schrybers te seggen gehad van de burgerlijcke
deugden onser boozsaten / zijnde een klaer bewijs / dat sy / ten tyde van
dese Auteurs / daer in / boven d' inwoonders van d' andere Steden /
sijn uytmuntende geweest / en dat sy een pgelijck vriendelijck / goetda-
dig / gunstig / mitsgaders den vzeemdelingen gedienstigh waren / ont-
haer te borderen / en de behulpsame handt te bieden. De Burgerchap
is hier altijd oock geposeerder en modester bebonden / als wel in an-
dere plaetsen. Een oudt rijmpje behelsende in 't kort d' eysenschappen /
eeniger boozname Steden / seyd onder anderen:

* Siet boven
p. 60.

* Georgius
Braun Thase
Orb. Terr.
l. 3. No. 29.

Modestie en
statigheyt.

Delft is statigh.
Utrecht prelatigh.

En men siet d' Inwoonders dooz de banck hier veel serieuser en besa-
diger als in sommige naburige Steden / 't welck prijslijcke deugden
sijn / by aldien de Delbenaers by veelen niet al te domestijc ofte hups-
vast / en te solitaire ofte eenzaam / wierden gesept ; want alle deugt in
middel-maet bestaet. Sy sijn oock van ouds niet quistachtig / maer
suerzaam en sorgvudigh / om haer kinderen en nakomelingen veel
Suynigheyt.

Sinnelijke
nettigheid.

*boven p. 9

Getuygenis-
ten van dien.

* Georg Brun
ibid.

middelen naer te laten. Een ander eysenschap hebben sy noch van alle tyden gehad / van seer sinnelijken reyn te wesen / soo ober haer lichaent als Huysen / Huys-raet / ja self de straten booz haer Huysen ; in al het welcke haer nettigheid uytblyckt / want gelijk wy in het eerste hoofstuck hebben aengeroot / * dat de Stadt seer water-ryck is / en dat de straten in sulcker voegen sijn gelept / dat sy dooz den regen genoegsaem haer selven schynen te wasschen / soo werden sy doozgaens / selfs daer de meeste handteringe leyt / dooz dit der Burgers nettigheid te hulp komende middel / soo supber gehouden als in andere Landen het binnenste der Huysen ; den meergemelten Werelt beschryber Georgius Brauo, verheft dese sindelichheit van de Welbenaers soo hoogh / dat hyse't eenemaal onvergelykelyck stelt. *quemadmodum [inquit] in edium, & domestice supelletilis nitore atque munditie, communi eorum sententia, qui varias mundi perlustrarunt partes, uni Hollandiae palma conceditur, ita in nitidissima Hollandia, primas eius laudis, inter omnes ejusdem territorij urbes, soli attribuunt Delphos, quo etenim pluvia frequentior, qui alias defoedare urbes ut plurimum solet, eo venustius huius oppidi vici & platea ob situm nimirum elegantem, nitent, cum ea occasione sordes omnes ad canales & aquas peropportune transmittat.* * Dat is: Gelijkerwijs in de heldere schoonheit en reynigheid, volgens d'eendrachtige gevoelen, der gener die veelderhande gewesten der Werelt hebben doorsien, Holland alleen d'opperste eere werd toege-eygent, alsoo werd in dit aldernetste Hollandt, onder alle de Steden van dese contreyen de eerste plaetse van desen lof aen de Stadt Delft gedefereert: Want hoe dat het meer regent, 't welck elders de steden machtig vuyl pleeg te maecten, soo veel te schoonder bliucken de wijcken en straten van dese Stadt, te weten om haer fraeye situatie, vermits het water, by die occasie, alle vuylnis seer bequamelijk naer de waterloopen ende grachten voort-drijft. Jan Francois le Petit, Grefier van Bethune in Arthois / in sijne beschryvinge van de vyve Nederlantse Provincien / by hem in't licht gegeven in't Jaer 1615. naer dat hy dese Landen met groote en neerstige ondersoekinge hadde besien / prysst ook de Delfsche nettigheid soo seer / dat hy absolutelyk verklaert nergens geen meerder curieusheit gebonden te hebben als binnen dese Stadt / waer van hy verhalende onder anderen seyd: De Huyfingen die daer nu staen sijn soo groot, soo hooge op geheven, en soo kostelyck van binnen, soo in rijcken Huys-raet van Schrijn-werck, Tin, Coper, Yfer-werck, ende nette vloeren, dattet te verwonderen is, ende een lust om sien: Soo dat men geen Stadt in geheel Nederlandt en vind, daer de Huysen stuck voor stuck beter opgeschickt sijn, soo van buyten als van binnen: Noch daer 't heel Jaer door de straten, soo reyn en fuyver van slijck zijn, selfs in den meesten regen, soo datter niet een kladden te halen is: 't Schijnt datter de straten met vlijt gewassen zijn: Ook en mag niemanteenige vuyligheid uyt de Huysen of in de straten werpen, maer moet gebracht werden in seckere vuylnis-backen op de kant vant water, daer

daer toe expreffelijk gemaect, dewelcke vol zijnde, geruymt worden in Schepen ofte Schuyten daer toe verordineert.* Indien nu de gemeene straten soo schoon en fupber werden onderhouden / soo staet te bedencken hoe reyn het in de Hupsen selfs mach bevonden werden. By beelē is het ongeoorlooft gelijk in de H. plaetsen der superstitieufe Heydenen de trappen op te klimmen / ofte in eenige beflote kamers te treden / sonder albooren de Schoenen upt getogen te hebben; en in gevalle yemand die vrouwelijcke zwackheyt niet en luste te gemoet te komen / boozwaer dien onbeleefde sou dit curieufe Vrouw-volck sonderlinge seer misfagen! Ja eenige haer sinnelijckheyt is soo excessijf en overtollig / dat het / naer reden by na booz een mis-verstand mochte gereekent werden / want het is ongelooffelyk hoe veel kostelijcken tyd (het dierbaerste van allen) sy in dese ydele saecke / ten dienste van haer Hups en Hups-raed verguiftelijck consumeren. Het schijnt of sy hebben willen stryden / om de reputatie vande sindelijckste vanden ganschen Wereldodem / want ingeballen men geloben mach / 't geen dese twee beroemde en geloofwaerdige Heeren getuppen / dat Delft de netste plaets is van geheel Nederlandt / ick soude vertrouwen dat sy 't oock is van 't gansche Christenryck / ende consequentelijck mede vande geheele Werelt. Doch dit laeste / meest op de vrouwelijcke Sexe aenkomende / sullen wy oock perwies melden 't geen de manhaftigheit ofte manlijcke deugden meest betreft; namelijk dat onse boozfaten ten allen tyden hebben getoont / in den aert te zijn groote boozstanders en ware liefhebbers van de Vaderlandfche Vyfheyt / gelijk sulcx in de geschiedenissen onses Lands noyt aen bewysen heeft ontbroocken / ende om een lange reex van veelerhande exempelen / in d'oude Chronijcken / booz by te gaen / sullen wy alleen aenroeren / 't geen ten tyde van Graef Jan d'eerste van die naem / en Soon van Graef Floris de vijfde / boozgeballen is / namelijk dat Heer Wolfert van Borsselen, Heer vander Veere, des Grauen Advocaet en oberste Raedt / zijnde een foys Man / die (volgens eenparige getuppenisse aller Schypvers van dien tyd) niet alleen een groote kleynachtige en versmadenisse hadde boozde Hollandfche Heeren / * maer oock de Graef veel quaden raed gaf / hem oprockenende / om de Steden in haer rechten en Privilegien te verkoorten / * mitfgaders verschepde nieuwigheden haer ober den hals te dzingen; waer dooz hy hem soo hatelijck maecte / dat hy eyndelijck hier binnen Delft / als Jzebel * des Konings Dochter der Sidoniers / ter venster upt geworpen / en boozts ellendigh doot gestagen wierd; Ick sal d'eygen woorzen / upt de latynsche Chronijck van Johannis a Leydis, mitfgaders de Nederduytsche Chronijck / Gedrukt in 't Jaer 1517. als mede dien grooten ondersoecker der Hollandfche geschiedenissen / Petrus Scriverius, in sijn oud Batavia / soo veel doenlijck sy hier na volgen. Sy seggen dan booz 't laeste / dat Heer Wolfert vander Vere / na 't bilipenderen van de rechten der Steden / den Hollanders

* Petit bes
schryvinge
van de vyve
Nederlanden
p. 89.

Delft de
reinfte plaets
vande gehele
Werelt.

Delvenaers
van alle ty-
den vrome
Patriotten
en groote
voorstanders
van de vry-
heyt.

* Oude Chro
Holl. Dis
xx Cap. v.
* Ibid, c. xx

* 2 Koning: 9
33.

wil-

Notabel ex-
empel van
dien.

willende beswaren met eenre nieuwer munte ende schattinghe, settende alle ding na sijns selfs belieften ende goet duncken, waer door heel Holland in onrust was, sulcx gebeurt is, dat, op een tijd, als de Graef in den Hage was, ende met hem Heer Wolfert vander Vere, daer dagelijks een groot rumoer ende op-loop der Heeren Edelen van Hollandt geschiede, seggende onder den anderen, siet onse Vyand is hier nu tegenwoordigh, hoe lange sullen wy aldus van hem wesen geregeert ende benauwt? Laten wy hem doot slaen, ende besien wat hem sijne aanslagen ende nieuwigheden, daer hy ons aldus lange mede heeft gemolesteert ende belast, baten ende helpen sullen. Ten laesten hebben sy een vergaderinghe gemaeckt, ende een vasten tijdt beraemt, om van desen verwoede ende felle Man (wiens regeringe sy niet van sinne waren langer te verdragen) en van sijne onbehoorlijcke wercken, wraecke te doen. Heer Wolfert dit vernemende, is des morgens vroegh voor den dageraed met den Graef uyt den Hage gereyft na Schiedam, om met eenig vaer-tuyg, daer leggende, over te schepen na Zeelandt; 't welck by die van Delft vernomen zijnde, hebben hem met groote macht van volck ende menichte van Booten en Visch-schuyten op de Mase achterhaelt, en soo wel de Graef als Heer Wolfert binnen Delft gebracht, en ten ware de Graef daer by hadde geweest, doe hy gevangen werde, sy souden hem aenstonts doot geslagen hebben, soo seer warensse verbittert en op hem gaende: Doch het worde op die tijdt, om des Graven wille, gelaten. Tot Delft gekomen zijnde, liet men toe, dat sy gingen op een groot steenen Huis, staende op den hoeck van de Choor-straet achter d'Oude Kerck, wanende daer vry te wesen om niet geslagen te werden. Ende siet terstont worde daer een op-loop en rumoer voor dat Huys, en riepen allegader met luyder stemmen; geef ons Heer Wolfert, vander Vere, ofte wy sullen den brandt in't Huys steecken, en verbarnent met alle die daer inzyn: Door dese dreygementen ontroert zijnde, ende verwaert, hebben die daer binnen op't Huys waren, Heer Wolfert (sonder harnas wesende) van boven neder ter venster uytgeworpen, ende hy werde terstont doot geslagen, door-houwen en door-steken.* **Wat nu dit steenen Huys sy geweest / daer van is booz-henen / ter occasie van d'oude gebouwen deser Stadt / eenige uytleggh gedaen.* De rechte Jaer-tijdt van dese geschiedenisse / is (volgens de getuygenisse van Melis Stocke, Auteur van d'oude Rijn Chronijck) geweest op St. Pieters-dach den eersten Augusti 1299.* Aldus is van / Wolfard van Borsfelen, Heer van der Veer, met alle sijne nidige ambitie / en quellende wan-gunst / 't seffens om hals geraecht; waer dooz / seyd den Schypber van't leben en daden der Heeren van Amstel / Graef Jan, van sijn ingedzongen Vooght en Meester / en de Hollanders van haer dwingeland ont-slagen wierden.* Deswegen / den Auteur van het Hof-tapijt, op dit boozval de Stadt van Delft dese lof toeschryft:**

* Joh: a Ley-
dis lib: xxv.
cyp: xi. oude
Chron: Holl:
Div: xx. cap.
xii. Oude
Radau: p: 285
* boven p. 111

* Rijn Chro:
fol. 59.

* Leven en
daden der
Heeren van
Amstel p. 129

Een Stadt, die toonde, datz' in Vryheyt was geseten;
 Doe 's Graven ondervoogd, zich certijds wou vermeten,
 Haer Wet te ziften, en' het volck, met een gedruis,
 Hem door de Venster wierp, van't hooge steenen Huis.* Hof-tap
P. 336

De voorzreffelijke en hoog-beroemde History-schryver onser Neder-
 landen Pieter Cornelisz Hooft, in zijn Creur-spel van Geraerd van
 Velzen, doet / een Key van Amstellandsche Maegden / in't vierde
 bedrijf / dese versen singen.

Den openbaren Dwinghelandt
 Met mocht te bidden wederstandt
 En op de herffen-pan te treden:
 Om met het storten van zijn bloedt
 Den Vaderlande 't waerste goedt
 De gulde Vryheyt te bereden.
 Dat is van ouwer herkomst wijt
 By d'aldertreffelijckst*, altijd
 Beloont met Eeren-beelden dancklijck
 Die Roem is uytgeblasen, met
 Geleertheydts heldere Trompet
 In Schrift en Dichten onvergancklijck.

Dat de Delvenaren haer lijf en leven seer dichtwilts voor 't Vader- Menigte van
Delvenaers
haer leven
voor 't Va-
derlandt op
geoffert.
 landt hebben geconsacreert / heeft insgelijcx in beele gelegentheden ge-
 bleecten / en wel insonderheyt wanneer de byzheyt eenigsints begon te
 wanckelen of al te naeuw gepzangt wier; dan is booznamelijck haer
 bysonder en pver ten allen tyden uytstekende geweest; edoch om de wijt-
 loopigheyt te myden / sullen wy alle d'outste geschiedenissen / dies aen-
 gaende / voor ons tweede deel ofte Historisch-verhael / reserveren / en
 boozts hier alleenlijck reflectie nemen op den eersten aenbang van den
 Oorlogh tegens de slaefachtige onderdzuchinge en openbaer geweld
 van den Spaenschen Coning / toen de byzheyt soo verre al was over-
 wonnen / dat sy genoegsaem schein te sneubelen; wat een pver hebben
 sy niet getoont om d'overgebleven deelen van dien / naer uysterste ver-
 mogen te beschermen / en 't geen alree verballen was weer op te rech-
 ten? Tot ontfet vande belegerde Stadt Haerlem / in't Jaer 1573. on-
 der 't beleyt vanden Heer Baron van Batenburch / wierden / tot ha-
 ren grooten lof / geen meer Voluntaire-burgers als Delvenaers ge-
 von-

vonden / en onse Historij-schryvers getuygen dat boven 50. van ter Goude / 30. van Rotterdam / 40. van den Briel / 76. byptwillige burgers van Delft / nevens den voozsz Heere self / aldaer ter plaetse doot bleven / sonder te reekenen de andere die juist geen Burgers waren / als veel Zouwers-knechts op besoldinge vande rijke Zouwers afgesonden / die dan te samen upt dese Stad alleen een getal upmaachten van 116. dooden vooz het Vaderlandt / aen wien sy alle te gelijk haer bloet opofferden den 9. July des Jaers voozsz. Waer van wy een pertinente lijst doen ter tijd gedrukt / noch overich hebben ; So dat de miserie en ellende van dese slachting / den Welbenaren geen geringe smerte dede gevoelen.

d'Oorlog baert veel droeve saken ;
Gelukkig zijn sy , die 't niet smaken.

Wat sy tot
ontsetting
van Leyden
hebben ge-
daen.

Geduyzende het strenghe beleghe en hongers-nood tot Leyden in 't Jaer 1574. hebben zy oock haer uiterste debvoir bewesen en niet weynigh assistentie gedaen / waer in haer liefde tot de bypheyte oock seer krachtigh is gebleecken / toen Delft alleen / in d'onkosten tot ontsettinge nodig / veertich ten hondert contribueerde. Toen sy daer-en-boven besloten en inder daet betoonden liever by na een ondergoedelijcke schade te lijden / heel Delflandt te laten ondergaen / en niet aen te sien wat noch vooz gewas te velde stont / dan dat sy haer mede-Litmaten in Leyden wilden laten / en hun van haer Vaderlandsche bypheyte en Privilegien / mitsgaders den alder dierbaersten schat Godes H. woordt te laten bezoben ; want d'Heeren Staten van Hollandt / resolbeerden tot Delft / met sijn Excellentie den Prince van Orangie / om dit gedeelte van Hollandt daer men 't mochte doen / in het water te setten / om de benaeuwde Stadt Leyden / waer het mogelijk / dies te bequamer te konnen ontfetten / sulcx dat de Slupsen al 't samen wierden op-geset / en den Dijk tusschen Rotterdam en Delfts-haven onder anderen mede vooz-gesteeken ; daer na het water gewassen zijnde / hebben d'Angesetenen deser Stadt met haer Coorn-en andere plat-boomde-schuyten , mitsgaders de Arcke van Delft , den Wyandt soo veel af bzeuckt en verhindernisse gedaen als doenlijck was / ten besten vande belegerden ; tot dat sy ten laetsten met gemeensamerhand op den 3. October gelukkig wierden ontfet / waer ober aenstonts binnen dese Stadt in alle de Kercken een generale dancksegginge tot Godt gedaen werde / met een ongemeene confluentie van volck verbult met wonderlijcke bzeugt en vierigheyt ; en weynig dagen daer na / werden boven d'in-gebrachte victualie tot Leyden / vooz alle de Steden van Hollandt een gemeene handreppinge gedaen / vooz de uytgehongerde en verarmde Leydenaers / als wanneer sy met wagens en schuyten alder-eerst tot Delft omgingen / en hebben aldaer (onaengesien de vooznoemde excessive contributien) meer alderhande spijs en geld vergadert / als in enige

eenige andere Stadt / 't welck haer niet alleen seer veel heeft geholpen / maer heeft oock een grooter liefde en baster verbintenisse tusschen dese steden gemaect. * op sulck een manier hebben onse vroom-hertighe Dooz-ouders van d'oudste tyden af (in welke haer noch veel bloediger neerlagen om't gemeene best zijn wederbaren) sich doozgaens gequeten / metter daet betoonende / soo dickwils als de noot aen de man ging / dat sy (gelijck den Orateur Cicero † een recht vroom / en dapper Burger beschrijft) het gebaer van lijf en leven / Vrouw en Kinderen / en al wat sy in de werelt dierbaer hadden / minder hebben geagt / als de welstandt van de Republijc. De continuatie van dien vromen in-bozst / werd die van Delft noch toegeschreven / by den vermaerden Historij-schryver en Poeët / J. Oudaan, in een *protopopæia* ofte spraakverbeelding / ober wepnig Jaren tot lof van dese Stadt gemaect / luydende

* *Borro vira*
f. 62. c. Ori:
beschryu. van
Leyde p. 542:

Hoe haer
doorgaens
van ouds ten
dienste van
gemeen ge-
dragen heb-
ben.

'k Heb sedert dierb're bloed van mijne Inborelingen,
Daer 's Lands verdadiging een dapp're bystand eyscht,
En ik het Spaansch geweld voor Haerlem dorst bespringen,
Niet dierbaer gewaardeert: of moedeloos gedeyst.

Godt gebe dat het edelmoedige bloedt van onse Dooz-vaderen / van tijd tot tijd / onbebleekt mach neder dalen in de aderen van ons haere afkomelingen / en dat wy / gesproten uyt soo vrome en getrouwe voozsaen / noyt van hare lofsijche deugden mogen ontaerden.

Wensch en
vermaning
tot volhar-
ding van die
oude dapper-
heyt.

Uyt de Vruchten en de Plant,
Werd bespeurt den aerd van't Landt.

Een ygelijck sy dan gedachtig / hoe duy? de Vaderlandsche Wyshheit (welckers fundamenten en grond-steenen / in de kalck / van onser vooz-ouderen bloet en tranen gemengt / gelept zijn) ons aenbevelen is / om die ongeschonden en ongekreucht aen de Posteriteit ober te laten. Alle die daer in te seggen hebben / en aen wien de bewaringe van dien werd toe vertrouwt / sijn schuldig alijt veel gehoor te geben / aen diergelijche salutare vermaningen / als de soet-bloepende Poeët / de Heer Jacob vander Does, in sijn beschryvinge van 's Graven-hage op Rijn / aen de Hollanders in't generael / in deser voegen doet.

Is aen de Vryheyt, u door soo veel bloed verkregen,
En uyt het Vier gehaelt, maer eenigints gelegen:

* *Cicero pro Caio Rabir. Qui cum Auxilia labefactari, conuallique videres, ferre opem patriæ, succurrere salutis, fortunisque communibus. suam suorumque salutem postriorem salutis communi ducte non dubitauit.*

Gelijck ick weet dat u die naem raectt aen het hert.
Siet toe, dat ghy aen haer verlies niet schuldig wert.
Sy hebben s' u gelijk als in de handt gegeven,
Op trou en cedt, om die met ziel, en lijf, en leven,
En weldoen voor te staen, en soo ghy dat niet doet,
Ghy laet op u de wraeck van haer vergoten bloed.*

* I. wzn̄der
Does's Gra-
wenhage p. 10

Geproje-
cteerde Devijs
voor de Stad

Indien men onse Stadt (gelijck verscheyde anderen) een Sin-spreuk
of Devijs moest toe-epgenen/ ick soude (onder eerbiedigheyt) in ober-
weginge van haer oude bromigheyt/ probireit en dapperheyt (welc-
kers nabolginge den afkomelingen ten allerhoogste aenprijelijck is)
niet bequamer noch toepasselijcker kennen uptbinden/ als dese wep-
nigh woorzen

AVITO CANDORE ET FORTITUDINE.

Kommende de selfde dienen / als een gestadig opweckende les en indruc-
kende regel / om al ons doen en laten / na 't lofslijck exempel der booz-
Ouderen ware oprechtigheyt / en stantvastige kloelchmoedigheyt / te
rechten. Wy hebben nu gesien hoe beele getuygenissen / ons ten beste /
daer van oberig zijn / waer upt men volkomelijck kan bemerken/ wat
reputatie d'ingesetenen deser Stadt van al-oude tyden hebben gehad ;
ick sal hier tot beslupt noch by boegen / dat sy alijt seer goetwillig zijn
bevonden om haer wertige Oberheyt met behoorlijcke eerbiedigheyt
allenthalven te gehoorzamen/genegen zijnde volgens den gemenen aerd
der Hollanders (die hier in een verwondering is van alle andere Nationen)
meer met sachtsinnigheyt geleyt / dan dooz een strenghe bedel en rigou-
reuse executie geregeert te werden / want de violente remedien/die men
wel in andere oberheerde Landen / onder d'eenhoofdige regeeringe /
in't werck stelt / hebben hier te Lande alijt van verkeerde uytflag en
tegens 't humen van dese volckeren geozdeelt geweest / en de gemeen-
te heeft met sachtigheyt alijt tot haer plicht vermaend en onderrecht
willen zijn / en dan / booz dese noyt te beschuldigen geweest / van des aen-
gaende in gebreucken te blyven.

Der ingesete-
nen gewil-
ligheyt en
onderdanig-
heyt.

Haer voor-
naemste
Coopman-
schappen en
Neringe.

Laeckehaan-
delinge.

Wat nu aengaet de handteringe en handelinghe der Burgers / den
meergemelten Nutheur / wiens schriften den geleerden Pontanus, in't
licht gegeven heeft / en echter tot noch toe onbekent is / seyd in het ver-
volgh van zijne wepnigh regelen / waer mede hy de gelegentheyt vande
Stadt in synen tijdt beschrijft / haere Inwoonderen oeffenen sijn mee-
stendeel met Brouwen, en Wolle Laeckenen te maecten. Waer van de
Draperie ofte het Laecken bereyden / volgens 't gemeen geboelen wel
het oudste is / gelijck de Stadt wel-eer daer dooz oock beroemt was /
want vermits sy seer goet en van de fijnste Wolle gemaect / en in
grootte

groote meenichte ober al vertiert wierden (de naem boerende van de plaets daer sy gemaecht waren) quam het in een seer gemeen en loffelich sprceek-woord 't is al Delfs puyck, * want puyck beteekent by ons Nederlanders pers dat aerdig en konstig gefabriceert is / als een uytgelesen sake. Ongetwijffelt (sepd d'Heer Borhoorn) van het puca der Griecken, 't welck onder anderen / 't selbige beteekent. * En dit Delfs puyck moet hogseecker wel vermaert sijn geweest / aengesien meest alle auctueren / die van dese Stadt pers aengeroert hebben / met een gemeene ober-een-stemninge daer oock van vermelden / gelijk in 't beschryben van de Laecken-halle mede is gesept. En tot meerder bewijs dat dese Manufacture van seer oude tpden hier al is geweest / soo dient oock gelet / dat die van Delft al in d'eeuwe dertien hondert / eenige Privilegien van de Graven van Hollandt / tot beneficie van dese Negotie verkregen hebben / ende dat de selfde grotelijc van tijd tot tijd heeft toegenomen / blijkt oock daer uyt / dat sy in 't Jaer 1413. genootsaecht waeren de Laecken-halle in een grooter ruimte te transporteren. * 't Is seer aenmerckens waerdig / 't geen den Engelschen Historp-schryber Speed, op 't Jaer 1327. verhaelt / van haer Coning Eduard de derde, die met sijn Moeder in ballingschap sijnde / booznamentelijc dooz toe-doen van onsen Graef Willem de derde, en Joncker Jan van Hollandt, des Graven jonger Broeder (een dapper Edelman / die met een groote vende Nederlandische knechten / en daer onder 300. Ridderen / selfs met hem in Engelandt overtrock) in sijn rijck herstelt / en op sijn Conincklijcken Stoel bevestigt wier / als getrouwt sijnde met onse Hollandsche Philippa, Dochter vanden booznoemden Graef Willem; by welke occasie desen Schryber * genoegsaem te kennen geeft / dat de Nederlanders van dit Bondt verwantschap niet meer te bet hadden / als dat Coning Eduard, dooz sijn lang verblijf alhier in 't Landt / hun afgesien hebbende de groote conquesten die sy deden met de Laken-bereyden (d' Engelse doen ter tijdt noch geen kennisse ter werelt daer van hebbende / maer hun alleen met den Landt-bouw / Schapen-hoeden / en Wol te verkoopen generende) middel gesocht ende gebonden heeft / om de Nederlanders die boozdelige handteringe te ontrecten / en de selbe in Engelandt ober te voeren / 't welck in 't Jaer 1336. sijn eerste beginselen hebbende genomen / soo by d' Engelsche onderkropen is geweest / dat de Nederlanders sedert die tijd / dien treffelijcken handel soo langs soo meer by na heel en al sijn quijt geworzen / daer sy in tegen-deel te voeren de geheele werelt met Laeckenen plegen te stofferen / alleenlijc de Wolle uyt Engelandt t'uyrgende / als blijkt uyt onderlinge oude contracten / tusschen Engelandt ende Nederlandt / oock by oude Privilegien der Steden in 't gemeen / soo wel in Engelandt als aen dese yde / welckers beele men onder de Privilegien van Delft mede getinsereert bind; het is dan lichtelijc af te nemen / dat dese handelinghe daer doozael-er tot Delft oock niet

* Siet de bym
voegselen op
Gutciard.

* Borh Theat
Holl. f. 169o

Blijcken van
vermaertheit
en ouderdom
der Draperie
tot Delft.

* Siet booken
p. 596.

* Speed f. 67b
No. 43.

Laken-ma-
kens kunst
wanneer, en
by wie den
Nederlan-
ders ont-
vreemt, en in
Engelandt
overgebracht
waer door
die Neringe
uyt Delft
oock is ver-
loopen.

* Ema. van
Met. lih 3 f.
62. 61 of 63. 6

Engelsche
Court.

Brouwerijen
en bewijs
van hoe ou-
den tyden
hier al sijn
geweest.

wepnig vermindert is. Al-hoe-wel den wijs-beroemden Emanuel van Meteren, in sijn derde boeck/ de selve oorzaeck/ secker inundatie/ ober ontrent derd' half hondert jaren/ in Vlaenderen/ sonderlinge toeschijft/ waer dooz het volck met groote menichte in Engeland (als haer naest-gelegen) bluchtende/ brachten aldaer de konste van Laecken-maken/ dat / gelijk hy seyd / daer geheel vzeemt ende nieuw was.* Doozts wijt hy het noch nader op de strenge Placcaten en straffe vervolgingen van dien / in't Jaer 1569. waer dooz de Vlamingen / met haer familien in overbloed naer Engeland bluchtende / geheele Steden / die doen verballen waren / wederom verbuuden / veel gereedschap / tot het wol-werck dienstigh / mede boerende. 't Is wel te geloven dat dese twee redenen de Laken-redinge in Engelandt grootelijc hebben vermeerdert / maer het geen den Engels-man self / van de eerste oorzpiong hy brengt / heeft oock goede gratie / en is in geenendeele te verwerpen / want dese Stadt / die eertijds dooz de Draperye floreerde / en die daer d' eerste en oude prijs af gehad heeft / is de self de meerendeels al quijt geweest / lange booz den Oorlog / en oock 't publiceren van dese Placcaten. Maer ober eenighe Jaren werde alhier noch ghehantert de Markt en de Stapel der Engelsche Laeckenen / de Engelsche Court genaemt / die naderhant tot Rotterdam verrocken en nute Dozt is.

Edoch terwyl van ouds de saem der Delfsche Lakenen metter tijdt verdwien / soo nam de Stadt daer-en-tegen rijcklijck toe in menichte van Brouwerijen / die oock van seer oude tyden hier al schynen ghe-weest te hebben / en sulcx geeft te kennen een oud Privilegien in't latijn van den Jare 1274. dooz Graef Floris de vijfde verleent / en bevestigt met een vidimus ofte certificatie van een Capellaen tot Delft / mede-brengeude / dat men niet meer Gruyt-geld ontfangen sal van d' Inge-setenen van Delft / dan van de genen die buyten woonen ; De originele woorden bande oude hand-beste luyden in forma als volgt:

Vidimus van
een Privileg:
dat men niet
meer Gruyt-
geld ontfan-
gen en sal
vande poor-
teren van
Delft, dan
van den gee-
nen die buy-
ten wonen.

V Niversis presentia visuris vel auditoris, nos Gerbrandus Capellanus in Delft cupimus esse notum, quod nos anno Domini M. C C C. vicesimo sexto Sabbato post duodecimam, qua cantatur quasi modo, literas illustrissimi principis Florentij comitis Hollandie non cancellatas nec in aliq: suaparte viciatas, cum sigillo suo sigillatas, de verbo ad verbum vidimus & legitimus in H. verba. Florentius Comes Holl. oppidano suo de Delft qui grutam tenet in dicto oppido salutem Mandamus vobis, & volumus quatenus ab oppidanis nostris de Delft, non Magis recipiatis nec requiratis de gruta (quam a Nobis recipiunt vel requirunt) quam vos de eadem gruta recipitis ab illis, qui extra dictum opidum commorantur. anno Domini M. C C. lxx. quarto, feria sexta post octavas Nativitatis beati Johannis.

Om nu te verstaen wat epgentlijck Gruyt-geld is / soo hebbe het selfde tot noch toe nergens nader onderbonden als by den geleerden
Ha-

Hadrianus Junius, van Hoozn/ dewelcke elders in sijn beschrybinge van
 Batavia ofte oud Hollandt / spreekende van het recht des Gruyts /
 seyd / het werd in onse Moeders taele Gruyt-geld genoemt, 't sy of onse
 Voor-ouders dit wordeken van de Vlamingen ontleent hebben, dewel-
 ke de groenigheyt der staende wateren, die in de Somer daer op groeyt,
 en drijft, en d'Eenden een aengenaem voedsel is, Gruyt noemen, 'twel-
 ke by ons oneygentlijck Croes of Croost genoemt werd, alsoo dat Gruyt-
 geld een Thol soude zijn, welck gegeven werdt om het Gruyd van het
 water wech te nemen ende te reynigen, ten eynde de Brouwers met haer
 schep-vaten en emmeren klaer water om den Mout-dranck van te brou-
 wen, tot het gebruyck der menschen mogen scheppen.* En dit en is
 soo vzeemt niet / aengesien van oudts het binnelandsche water / veel
 meerder stille stond / en dienvolgens meerder Croos subject was / als
 wel jegenwoozdig / vermits de meerderheyt van Slupsen doet / ende
 gelijk althans niemant buyten de Steden of ten platten Lande eenige
 Brouwerpen oprechten mach (als in't verbolgh noch naeder sullen
 hooren) soo is nu binnen dese Stadt niemant anders gewoon booz het
 gebruyck des waters / als de Brouwers alleen / het Gruyt-geld te beta-
 len / die wel-eer (volgens de getuygenisse van den Auteur boozs) den
 hondertsten penningh daer booren betalen moesten / aen de Heeren van
 Wassenauer, als Burch-graben van Leyden / en Leen-mannen der Gra-
 ven van Hollandt / doch naderhand heeft men van pder brouwte van
 een-en-beertig stock-stuck lanck / op een seckeren taux gestelt / waer
 van de eene helft laest toegekomen hebbende de Coninglijke Majesteit
 van Spangien / als Grabe van Hollandt / ende nu uyt kracht van
 seckere beleeninge in het derde Hooft-stuck * geinsereert / by de Stadt
 Delft ontfangen en geheben werd / de weder-helfte toebehoort hebben-
 de de booznoemde Heeren van Wassenauer / is noch onlangs / gelijk op
 de boozsejde plaetse oock is gedoceert / * by de Stadt aengekocht / en
 werd als nu daer booz mede ingebordert / wat aengaet d'andere accp-
 sen en ongelden op de Bieren / sullen hier na noch volgen. Doozts heeft
 de self de Graef Floris / die dit boozgaende aen die van Delft gegeven
 hadde / vier Jaeren daer na oock de Mudde-penninck van't Hoozn aen
 de Stadt geschoncken / gelijk den brief daer van hier boven by 't ver-
 hael van de Hoozn-marct is getoont.* En gemerckt van ouds den
 Hollanders niet geozloft was / met andere Hoppe haer Bier te brou-
 wen als met dien / welcken sy gekocht hadden van den Grabe / soo
 heeft Willem de vierde, in't Jaer 1340. aen de Brouwers van Delft
 gegunt ende overgegeven / dat sy haer Bier selfs souden mogen hop-
 pen / of de Hoppe soo wel van andere als van 's Graven-wegen te mo-
 gen hoopen / alleenlijck onder geringe conditie / dat sy / booz 's Gra-
 ven-regt booz elcke thien baten Bier / souden op-bzingen eenen holland-
 schellingh of twaelf deniers: Sulcx dat de Stadt doen ter tijdt met
 brouwen van goede Bieren al seer gefloreert heeft / gelijk uyt den brief
 selfs oogenschynlijck blijkt.

Verklaringe
 van het
 Gruyt-geld.

* 1^{un}. Batav.
 cap. 19. pag.
 mih: 327.

Wat de Hee-
 ren van Was-
 senauer uyt de
 naem van de
 Graef, als
 mede de
 Graef selves
 daer af troc-
 ken.

* Sier p. 962

* Sier p. 108

* Sier p. 663

die van Delft
 haer Bier
 selfs te mo-
 gen hoppen
 en onder
 wat condi-
 tien.

Wil.

Privilegie-
brief dien
aengacnde,

Willem Grave van Henegouwen, van Holland, van Zeelandt, ende Heere van Vrieland, maecten cond allen luyden, want veel crooningen, ende stoots geweest heeft, tusschen onsen goeden luyden den Brouwers van Delff, op die een syde, die wel clagden ende croonden dat onse Gruyters van Delff alsoe goede Hoppe niet en gaven daer sy haer goet mede bewaren mochten, ende als sy hem schuldig waren te geven, ende tusschen onsen Gruyters van Delff op die ander zyde, die wel croonden ende claegden dat hem de Brouwers niet en brochten alsoe geel gelts als sy schuldich waren te brengen, na dien dat sy veel brouwen, ende om dese croone ende claginge voorz, ende wel meer stoots, daer af komen mochte te schuwen tusschen ons ende onser Stede van Delff, soo sijn wy by guetduncken ons gemeens raeds over een gedragen mit onser goeder luyden Schepenen ende Raed, ende onsen gemeenen guede luyden van Delff, dat van desen dage voort elck man binnen der Stede van Delff, die brouwen Hoppen Bier, of namaels brouwen sel, hun selven Hoppe sel, ende daer alsoe selmen ons geven, of den geene diere van ons of verliet zijn, voor onse recht vander heele Hoppe, of voor der geenre recht diere van ons of verliet sijn, van elcken thien vaten die men binnen Delff brouwet, alsoo als die coopman den Brouwer betaelt twaelf penninck hollands, of sulck payment als men ontfaet van onsen renten, vaten van achte vierders, ende hier by en sullen wy noch niemant van onser weegen geven noch leveren eenigerhande Hoppe, ende mits desen twaelf penningen voorz te geven van thien vaten als voorz is, soo sellen onse Poorters van Delff voldoen, ende voldoen mogen ons, ende onsen nacomelingen, ende allen den genen die recht maken mogen ander Hoppe tot eeuwigen dagen, ende sellen se daer mede vry ende quijt houden van ons ende onsen nacomelingen, ende van allen den genen die regt hebben moigen van onsen wegen of van hoir selfs wegen totten Hoppe, voort waert dat saecke dat men eenigen Brouwer meer eysschede dan by belyde wilde, dat hy gebrouwen hadde, daer soude hy rechtevoort eenen eed voor doen, den geenen die van onsen wegen eysschede, ende dien oorlove wy dat hy en selve staven moige, ende daer mede sellen wy ons gepaeyt houden, ende mit desen over een dregen voorz, soo sellen te niet wesen alle brieven ende hand-vesten die geweest hebben voirdese tijd, ende spreecken of spreecken mogen, of roeren mogen, eenich rechte vanden Hoppe, sonder al archlist, in oirconde ende kennisse dat alle dese poincten voorz wettelijck ende trouwelicke sullen worden gehouden van ons, ende van onsen nacomelingen, soo hebben wy desen brief open besegelt, wthangende mit onsen zegel. Gegeven in den Hage des Vrydaegs nae derchiendach in't Jaer M c c c. ende xl.

Dit recht van't Hop-geld/ schijnt naderhant met het Gruyt-geld
booznoemt gecombineert te zijn / aengestien het meesten tijdt over-al
gelijckelijck werd genomineert / als onder anderen te sien is / in de voorsz
beleeninge

beleeninge van Keyser Carel.* En dooz dese vergunninghe van de Graef / in dit bovenstaende Privilegie begrepen / is voornamentlijk geschiet / dat den rijkdom der Burgers in wepnig Jaeren doppert heeft toe genomen / dewijl die van Delft alleen / en niemand anders dese byzheyt toegelaten was / en dat haer Bier ober-al begeert werde / hermits het dooz de goetheyt der Hoppe / en om haer lichten en aengenamen smaech. (gelijk Opmerus oock verhaelt) seer ober-een-quam met het Londens-bier der Engelschen / ende het Hamburchsche der Cimbrischen!* Doch den selfden Aucteur heeft sich onder correctie hier in mis-grepen / of ten minsten qualijk onderrecht geweest / dat hy alle dese dingen die in dit Privilegie verbat werden / Graef Willem de tweede (die oock Roomsche Coning was) verkeerdelijk toeschrijft; want upt de acte van't Privilegie selfs / is lichtelijck te zien / dat hy hier in gedwaelt heeft. De selfde Graef Willem de vierde / heeft twee Jaeren daer na den Doozteren van Delft. (om meentigen trouwen dienst die sy hem en sijn Dooz-ouders hadden gedaen) noch daer-en-boven onder andere bereeringe verleent de Maekelaerdye en Coozn-monsters / 't geen hy met ober oude termen noemt de borry Makelaerdye met den wytletten van Cooren, 't gene al mede genoegsaem aentwijst ende te kennen geeft / dat de Coopmanschap van Coozn en Granen / toen ter tijd al moet gebloeyt hebben / daer na verkregen sy in't Jaer 1411. van Willem de sesde, soo heerlijcken booz-regt dat geen Steden van Hollandt ofte Zeelandt / geene impositien ofte eenigerhande lasten meerder mogten stellen op eenighe goederen ofte koopmanschappen der Doozteren van Delft / dan sy op haer eygen Inwoonders goederen keurden ende setten: Het welck boozwaer geen geringe emolumenten en boozdeelen moet toe gebzagt hebben / sonderlinge als het naderhand dooz Martiliaen van Oostenrijk / als getrouwt geweest zijnde aen onse Graavin / Vrouwe Maria van Bourgondie / en nu nae haer doot in haer plaets gesuccedeert zijnde / in't Jaer 1487. ter saecke van de Brouwers en werde gerenoveert ende geamplieert.

* *boven p. 96*
Oorsprong van den rijkdom der Brouwers van Delft.

Om wat redenen het Delfsche bier soo begeert wierd.

* *Boch. Theat. p. 162. b.*

Maeckelaerdye en Cooren-monsters verkregen.

Maximiliaen by der gratie Goids Roomsche Coninck, altyds vermeerdere'srijcks, ende Philips by der selver gratie, Eerts Hertoge van Oostenrijk, Hartoge van Bourgongen, van Lotharingen van Brabant, van Lembourch, van Luccenberch, ende van Geldre, Graven van Vlaenderen, van Thierol, van Arthois, van Bourgongen, Palatinen, van Henegauwe, van Hollandt, van Zeelandt, van Namen, ende van Zutphen, Marc-graven des heyligs-rijcks, Heeren van Vrieslandt, van Salins, ende van Mechelen: Allen den geenen die dese presente letteren sullen sien saluyt: Alsoo van wegen onsen lieven, ende wel geminden die Burchmeesters, Scepenen, Raiden, poirters ende inwoonende, onser Stede van Delft in Hollandt ons verthoent is geweest, hoe dat over den tijdt, van wijlen onsen voerder Hartoge Willem in Beyer-

Confirmatie tot het Privilegie van Willem de sesde, in dato 3 Novemb: 1411. verbiedende de belastinge van de Delfsche Bieren.

ren, doen ter tijdt Grave van Hollandt, ende Zeelandt, te weetene in't Jaer duyft vier hondert ende elve, de voorfz thoenders hebben geweest ende noch fijn, onder andere dingen geprivilegeert, dat niemant vanden voorschreven Steden, ende plaetsen van Hollandt, ende Zeelandt, moigen imponeren, noch op-stellen op die goeden, Bier-Coopman-fcepen, noch andere dingen, hoedanich dat die fijn vanden voorschreven thoenders, hoger lasten noch meerder prijs dan op hoire eygen goeden doende, ende stellende fijn, ende seeckere andere poincten breder verklaert inden brief van den felven Privilegien, van den welcken van woirde te woirde 'tinhouden hier na volgt, ende is sulck. Hier naer volgde het Privilegie van Hertoch Willem, in forma / het welcke wy om hoetheits wille hier sullen oberflaen / doch t'zpnner tijdt op't Jaer 1411. in ons Hi-storisch-verhael ofte het tweede-deel t'eenemael laten infiuieren / aentgeffen het berfcheyde andere faecken / hier niet ten propooste dienende / in sich behelst. Sullen verhalven met dese (principelijck tot onse reden streckende) alleenlijck voortgaen; als volgt: Ende hoe-wel dat achtervolgende desen, de voorschreve thoenders, die principelijcken gefondeert fijn, op die Brouwerie, gewoenlick fijn t'allen tyden, te doen voeren, vercoopen ende flyten in veel plaetsen, ende Steden van onsen voorschreven landen, van Hollandt, ende Zeelandt, haer luyden Bier, keuyte, ende andere goeden, sonder daer van in sommige plaetsen belast te wese-
 ne, maer onbelast fijn gebleven, naer wtwyfen der voorfz Privilegien, desen niet-te-min het is oock gebeurt dat eenige vanden voorfz Steden, ende plaetsen van Hollandt ende Zeelandt, omme heur-luyden eygen proffijt, ende oorbaer ende ommete verdryven, ende te bannen dat Bier vanden voorfz thoenders hebben hem vervordert hoiger te stellen, die Imposten, ende Excijns, vanden voorfz Bier van Delff, dan fy op heur-luyden eygen in-brouwen Bier doende fijn, 't welcke niet tamelicken en is te doene, noch die voorschreve thoenders en behoirden dat niet te laten geschiene, maer sy en hebben daer niet, of lettelt op geacht in tyden voorleden menende dat hem-luyden, niet alsoo praëjudiciabel soude mogen wesen, ende dattet hem-luyden tot geenem achter-deele, noch tot quader consequentie comen soude, niet te min eenige vanden Steede ende plaetsen van Hollandt, ende Zeelandt hebben haer geporret van soe lanck soe meer de voorschreve Excijse te hoigen, ende haer-lieder voorschreve Bier, keute, goeden, ende Coopman-fcepen meer belasten, ende hoger te stellene, dan fy op heur-lieder eygen Bier, ende keute bin-
 nen heurs selfs steden, ende plaetsen, soo dat de voorschreve onse stede, ende de neringe van dien, daer by gescepen ware grotelick te verminde-
 ren, ten ware dat by ons daer op voorsien en worde, ons versouckende dat gemerckt 't gunt dat voorschreve is, ende sonderlinck den dienst die fy hier voortijts ons gedaen hebben ende noch begeren te doene, ende ten eynde dat de voorschreve onse Stede niet en vervalte, noch tot geheelder duyne en komme, 'twelck soudent mogen gebeuren, mits dat de neringe
 van

van der Brouwerie, die de principaelste is, vander voorschreve Steede, geheel ende al ten nieten gaen mochte, ons believen hem-luyden te confirmeren de voorschreve Privilegien, ende hem daer op verlenen onse gratie: Soo eist, dat wy de saicken voorschreve over gemerckt, gegengen wesen ten beede, ende begeerte van den voorschreven thoenders ende hier op gehadt 't advijs, ende goet duncken, van onsen lieven ende getrouwen Neve, ende Stadt-houdere van Holland, Zeeland, ende Vrieslandt, den Grave van Egmond, ende vanden luyden van onser Camere van den Raide in Hollandt, den voorsz thoenders omme dese, ende andere redenen wille ons daer toe porrende, hebben geconfirmeert, gevestigt, geratificeert, ende geapproveert, confirmeren, vestigen, ratificieren, ende approberen 't voorschreve Privilegie hier boven geincorporeert, ende even verre alst noot is, hebben hem-lieden wt onser sonderlinger gratie, ende rechter wetenheyt, geconsenteert ende geven, consenteren ende geven van nieuws mits-delen de voorschreve Privilegien, omme van nu voortaan, daer van te gebruyckene ende useren, over al in onsen voorschreven landen van Hollandt, ende Zeelandt naer de forme, ende inhoudende vanden brieven, vanden voorschreve Privilegie, behoudelick dat de selve thoenders schuldich, ende gehouden wesen sullen binnen onser Stede van Delft op't vreemde Coren, ende andere goede comende aldaer uytten anderen Steden, ende plaetsen van onsen lande van Hollandt ende Zeelandt niet meerdere, noch hoiger Excysen setten, stellen, of ordonneren, dan sy op heur-luyder selfs Bier, Coren, ende andere gueden gewoonlicken ende costumelicken sijnt te stellen ende ordonneren, behoudelijck oock in anderen saicken ons rechts, ende elcx anders in allen, ontbieden daeromme, ende bevelen onsen voorschreven Neve, ende Stede-houder, van Hollandt, den luyden van onsen voorschreve Camere vanden Raide aldaer, ende allen anderen onsen Justicierien, Officierien, heur-luyder Stede-houders ende elcken van hen, die't aengaen sal, dat sy van desen onser jegenwoordiger gratie, confirmatie, approbatie, vestinge, ratificatie, nieuwe Octroye, ende consente, gelijk ende inder manieren als voorschreven staet doen, ende laten den voorsz thoenders, ende elck van hen, volkomelick, ende vredelick gebruycken, ende genieten, sonder hen daer tegens te geven noch gedogen, gegeven te sijne, eenich hinder, letsel, of wederstoet ter contrarie, want ons alsoe belieft, gegeven in onse Stede van Brugge, den xxx. dach van Meye in't Jaer ons Heeren duyft vier hondert seven - ende - tachtich, ende vanden rijcke ons Maximiliaen tweeste. ende stont onder opte ploye geschreven, by den Coninck, ende B. le Feure, mit seeckere signatuyre, ende noch, collatie is gedaen, *Sigillata de expresso Mandato regis*, ende noch Douuebeke.

Ende als de Stadt / ten tyde van Hertoch Philips van Bourgondien, (geseyt de goede) nu niet alleen dooz het Brouwen van Bieren / die allerwegen

Delvenaers
al vande eer-
ste die de
Zee-vaert
hebben in't
werk gestelt.

* *Siet boven*
p. 77.
* *Siet ook*
p. 82.

wegen door de Haven en anders oberbloedich wierden getransporeert en dat dien-volgende de Commertie meer en meer floreerde / soo zijn d'Ingesetenen van dese Stadt / al vande eerste geweest hier te Lande / die de Navigatie ende hanteringe ter zee hebben aengevangen / gelijk sy om die reden van den voornoemden Hertoch verkregen het Oortoy om hare Haven te vergrooten en andere bygheden meer / als breeder blijkt uyt de woorden selfs vanden brief in het derde Hoofst-stück geïnserceert / in dato den 3. July 1451. * sulchs dat de Stadt Delft in die tyde / oberbloepende van neeringe ende wel-vaert / onder de gearchste Coopsteden van geheel Nederlandt gereechent werde. * Waer over de gemelte Auteur van't Hof-tapyt niet heeft naer gelaten te seggen :

Een Stad, die stoft op't puyk van drank en wolle kleding ;
Opydelijck gemack ; en rijcke Scheeps-uytreding.

Inclinatie
der Graven
van Hollandt
voor de
Brouweryen
tot Delft :

Beroerende
die Water-
meulens in
faveur vande
Brouweryen
wel-eer bin-
nen dese Stad
gemaect.

En vermits de Coopmanschappen zijn / de ziel ende 't lichaem vander Staet / en dat den Schat-kist der Graven van Hollandt geen geringe emolumenten en verballen daer af aen en quam / soo heeft ten allen tyden gebleecken de goede sozge die sy doozgaens gedragen hebben om de Brouwerpen binnen dese Stadt in alle manieren te maintineren / als zijnde de principaelste Hoofst-neringe / niet alleen van dese Stad / maer oock vande gansche Provincie / t'eenemaal bestaende in Coopmanschap van Coorn en alderhande Graenen. Den voornoemden Hertoch Philips de goede, heeft des jaers te vooren eer hy de vergrootinge vande Haven consenteerde tot conservatie van het water booz de Brouwers binnen dese Stadt / noch een Handveste verleent / beroerende seker Water-meule / van oudts by dese Stadt / in faueur vande Brouwerpen / op gerecht zijnde / welkers Copie autentieq wy hier sullen in voegen / vermits daer uyt niet alleen te bemercken is / hoe veel sich den Hertoch bekende aende Brouwerpen gelegen te zijn / maer oock hoe het water hier te Delft wel-eer schijnt gebloeyt en booz gespoelt te hebben / ende andere opmerckelijckheden booz de liefhebbers der oude gedachtenissen meer.

Akte van
Oortoy dien
sangaende.

Phillips by der gratien Goids Hartoge van Bourgongen, van Lotharingen, van Braband, ende van Limburch, Grave van Vlaenderen, van Artois, van Bourgongen, Palatijn van Henegouwen, van Holland, van Zeelandt, ende van Namen, Marc-grave des heyligen rijcx, Heere van Vrielandt van Salins, ende van Mechelen, onse lieve ende getrouwe, de Heere van Laimon Ridder, onse Stede-houder ende die ander luyde van onsen raide, by ons gestelt, ende geordineert in onsen Lande van Hollandt, Zeelandt, ende Vrielandt, Saluyt, ende minne, wy hebben ontfangen die oitmoedige supplicatie van onsen lieven geminden Burge-
meeste-

meesteren. Scepenen, ende Raide, van onser Stede van Delff, inhoudende hoe dat onse voorschreve Steede principalijcke gefundeert is op die practijcque, ende neringe van Bier te brouwen, daer of wy nemen ende bueren seeckere renten-ter cause van onser Domeynen, te weeten 'trecht dat geheten is Grote-geld ofte Hoppe-geld, ende is wair dat in voorleden tyden die voorschreve van Delff plaigen te hebben abondantie ende overvloetheyt van waetere, ende dicket vernieuwet by den vloet, ende loop die aldaer plagen te lydene, ende te lopen, voor die tijd, dat om die wel-vaert vanden platten, ende Nederlanden versien ende geadviseert was, dat men maken ende leggen soude, seeckere kayen, ende dijcken, om dat te wederstaen, in sulcker manieren, dattet water wesende binnen onser voorschreve steede, nuter tijdt aldaer stille blyvet leggen, ende te malen, daerom lichtelijck stincke, soo dat men van die voorschreve waterre, op dattet daer alsoe stille blyvet leggen, ende daer in anders niet voorsien en worde, geen Bier en soude moigen brouwen, dat tot eenigen proffijte soude mogen komen, daer mede die voorz practijcquen, ende neringe vande Brouwerie gescepen wair verloren, ende te niette te gaen, 't welck grotelicx wesen soude tot onser scaide ende intrest, ende ter eeuwiger verderfenisse van onser steede van Delff, alsoo die voorschreve van Delff seggen. Dewelcke van Delff om te scouwen, ende te wederstaen de inconuenienten ende hindernissen die daer in komen mochten, ons ende onse voorschreve steede van Delff hebben doen maecken, ende timmeren een Water-moolen, om door deselve Moolen te trecken, ende te doen werpen, als des van noode es, water wten slooten, vesten, ende grasten, van onser voorschreve steede die van hoire vryheyt sijn, om te comen invallen ende lopen inden water vanden selven onser steede, daer men of plach te brouwen, ende alst van noode is, die te vernieuwen, ende te verscheren, die welcke Molen alsoo gemaect mit hoiren toebehoiren, sy niet oprechten noch stellen en souden dorven, ten wair by onsen weeten, ende willen, ende consente, daerom sy angesien dese saecken voorschreve, ende dat daer by onse voorz steede, noch die sterckheyt van dier geen hinder, noch kranckheyt hebben, noch lyden, soo sy seggen, ons oetmoedelijck gebeden, ende versocht hebben, waeromme wy dese saecke gemerckt ende overgesien, begerende de wel-vaert, oirbaer, ende onderhoudenisse van onser voorschreve steede van Delff, hebben den voorschreve Burgemeesteren, Scepenen, ende Raden van Delff voornoemt geconsenteert, ende gewillecoirt, consentere, ende willecoiren hem-luyden, daer of gevende mit desen brieve, dat sy dese voorschreve Molen, mit haer toebehooren, dese werven doen rechten, ende stellen in behoorlicker plaetsen, daer sy best dient, om daer mede te doene, ende te gebruycken, om die wel-vaert van ons, ende van onser voorschreve stede, gelijk ende inder manieren als voorschreve, ontbieden u daerom, committeren ende bevelen, mit desen jegenwoordigen brieve, op dat noot is, dat ghy u van onser voorschreve gratie, octroye, consente, ende oorlof, in al-

soe verre dat immer niet en sy in præjuditie, ende hindernisse van ons, ende van onser heerlickheyt, noch oock van den gemeenen oorbaer, doet gedoecht, ende laet daer of, dien voorschreven van Delff volkomelick, ende rustelick gebruycken, ende genieten, sonder eenigen stoot of moy-nisse ter contrarie van desen te doene, in eeniger manieren, wanttet ons alsoo gelieft gedaen te hebben, gegeven in onse steede van Bruesel den xij. dach in Junio, in't Jaer ons Heeren duysent vier hondert ende vijftich, onder onse zegel van't secreet, in absentie vanden groten, aldus geteyckent. G: de Bul.

En om soo veel doenlijck was te precaberem alle frauden en bedroch die tot nadeel bande Koopmanschap soude mogen gebeuren / heeft den self den Philips binnen drie weecken daer na oock geordonneert ende gestatueert / hoe veel dat yemandt Cautionaris (ofte een ander tot boz) willende strecken / in die tijdt gegoed moeste zijn.

Rijckdom
van Cautionari-
sen bin-
nen Delff,
sedert de ty-
den Hertoch
Philips de
goede.

Phillips by der gratien Godts, Hartoge van Bourgongen, van Lotharingen, van Braband, ende van Limburch, Grave van Vlaenderen, Artois van Bourgongen, Palatijn van Henegouwen, van Hollandt, van Zeelandt, ende van Namen, Marc-grave des heylich rijcx, Heere van Vrieslandt van Salins, ende van Mechelen, doen cond allen luyden, alsoo die van onser steede van Delff, ons getoent ende te kennen gegeven hebben, hoe dat nair ouder costumen ende gewoenten vander voorschre-ve steede, een Poorter aldaer die geguet is tot thien ponden hollants die mach ende is ontfangen yemant anders het sy Man of Wijf, te verborgen te recht te brengen, ende dat overmits dat by gebreecke van guede andre voorschreve borge dickwyle, ende menichwerven, kleyn of luttel verhael is, mits kleynheyt heuren goeden, soo ist somwijl gebeurt hier voortijts dat die Heere ende partye onbewaert bleven sijn van hoiren regten, het welcke een onredelicke saicke is, ende op dat alsoe lange blyve staende gescepen waer, daer in noch meer frauden, ende boesheyden te geschien, ende gebesicht te werden alsoe wel 't onsen scaide, verlies, ende achterdeel als van partien, Soo is't, dat wy die hier in begeren, ende willen versien ter bewaernesse van onse, ende elcx anders recht diet aengaen mach, ende omme alle boosheyt te wederleggen, ende op dat die Heere ende partye te bet in heuren rechten bewaert, ende verseeckert moigen sijn, hebben geseyt, gewilt ende geordineert ende by desen brieve, daer op gehadt goet advijs ender rijpheyte van Raide seggen, willen ende ordineren, voor ons, ende onsen erven, Graven ende Gravinnen van Hollandt, dat nu voortan niemant wie hy sy, hy sy een Poorter of Poortersse onser voorschreve steede van Delff, en sal an dien mogen verborgen in onser voorschreve steede, het sy Man of Wijf, Poorter of vreemde, nog daer toe ontfangen worden, het en sy dat die geene die alsoo sal willen ende begeeren eenen anderen te verborgen, te rechte te brengen, rijcke ende

de gegoet sy tot hondert gulden ryders toe of daer-en-boven elcken ryder vander waarde van vijftich grooten, onser vlaemscher munte, ende anders niet, ontbieden daerom, ende bevelen onsen lieven, ende getrouwen Schout, Burgemeesteren, Scepenen ende Raide onser voorichreve steede van Delff, die nu sijn, ende namaels wesen sullen, ende alle andere onsen Justiciers, Officiers, ende onderfaten wient angaen mach, heuren Stede-houderen ende elcken bysonder, soo wye scarpelixt kunnen ende moigen, dat sy dese onse Ordonnantie, ende al't inhouden van desen onsen brieve onthouden, ende volkomen, sonder daer jegens te doen, gaen, of laten geschien, nu noch in toekomende tyden, in eeniger wijs, ter contrary, want ons dat alsoe belieft, ende begeeren dat gedaen sy, in oirconden desen onsen brieve, ende onsen zegele daer an gehangen, gegeven in onser Steede van Brusele drie dagen in Julio in't Jaer ons Heeren M. C C C C. ende L. onderteyckent by mynen Heere, den Hartoich.
DE LA PORTE.

De grootachtinge van de Brouwerpen blijkt ook in het Octroy van Hertoch Carel van Bourgondie, by genaemt de Route, des Jaers 1473. omme een Dupcher te mogen maechen op den Leydschen-dam/ mitsgaders een Schot-deur vooz de steene Brugge/tusschen Rijswijk en Doozburch/ en een ander vooz de steene Brugge ober de Kerstangie/ daer by boegende/ een sozmele Ordonnantie op het sluyten ende onsluyten van dese Verlaten en Sluys-wercken/ ten eynde de Landerpen dooz d'operatie van diert/ geen schade en quame te lyden/ en dat de Brouwerpen binnen dese Stadt ebentwel van verscher water als vooz desen mosten geaccommodeert en voozsien werden/ gemerkt de Grachten in die tyden/ soo diep niet wesende/ de Brouwers/ by dzoge Somers al te met met brack-water schynen gequelt geweest te sijn/ waer tegen de boozgemelte Water-molen haer als-dan weynich heeft konnen helpen/ dies sy noch meerder behulp-middelen hebben geconcipteert ende beraemt/ welkers practijcke/ vermits dooz d'onderbindinge dienstelijck hebonden zijnde/ noch hedendaegs meerendeels in effecte werde onderhouden/ gelijk oock de Schot-deuren aende Kerstangie dooz de voozsorge van een goed Regent/ noch onlangs sijn gerepareert/ sullen derhalve de Acte daer van upt Stadts Privilegie-boeck hier nevens laten gaen.

Verscheyde middelen tot verversing van de wateren, tyde Hertoch Carel in't werk gestelt.

Karel by der gratien Goids, Hartoge van Bourgongen, van Lotharingen, van Braband, van Limbouch, ende van Lutsenburch, Graue van Vlaenderen, van Artoys, van Bourgonge, Palatijn van Henegouwen, van Hollandt, van Zeelandt, ende van Namen, Marc-grave des heyligen rijcx, Heere van Vriesslandt, van Salins, ende van Mechelen, doen kond allen luyden, alsoo die vanden Gerechte van onser steede van Delff, onse lieve, ende getrouwe Stadt-houder Generael, ende Raide

Motiven tot 'tconsentieren van 't volgende Octroy

van

Concept ver-
soeck.

van Hollandt, eenen seeckeren tijdt geleden geklaegt, ende te kennen ge-
geven hebben, hoe dat in droge jaer-schairen 't water binnen der voorsz
steede van Delff soo kleyn, laich, ende brack is, dat sy in 't stuck van der
neringe van der Brouwerie groote gebreecken daer by hebben ende ly-
den, want in sulcke droge tyden al't Bier, dat zy brouwen, brack is, ende
niet versch, 't welcke sy-lieden seyden dat gescepen was, te komen tot
verderfelicken scaide van den gemeenen Poorteren, ende inwonende van
der voorschreve steede, want die voorschreve steede van Delff alleenlick
gefondeert is op tie neeringe vander Brouwerie, ende om daer in te re-
medieren, ten minste quetsse, soo hadden sy geraemt een Sluys geset te
wesen in de Zijdwin by der overtoch, om dat Rijn-water te bringen, deur
die voorschreve onse steede van Delff, als des noodt wesen soude, ende
eerst een Scot-doer gemaect te wesen, voor die steenen Brugge tusschen
Rijswijck ende Voorburch, ende een ander voor die steenen Brugge, die
voor den Siecken buyten Delffleyt, over die Kerstange, welcke Schot-
deuren men schieten ende laten vallen soude inden grond tot alreijd, eer
men die Sluys staende inde Zuyd-winde op winden souden, ende als men
die voorschreve Schot-deuren neder soude laten vallen, soo soude men
terstont, die andere drie Schot-deuren staende after Dijkhoren in Lots-
watingh, ende in Monster-wating op winnen, ende die open hou-
den, alsoo lange als die voorschreve twee Schot-deuren, te weten onder
die Voorburchse-brugge, ende onder die Kerstansche-brugge neder ge-
slooten soude wesen, welcke Sluys staende in de Zijdwin men tot geenre
tijdt open doen en soude, om 't water daer in te laten, ten waire dattet
water soo laech waere in die vaert, dattet een voet beneden dat peyl ston-
de, gelijk die voorschreve raminge van den voorschreven vanden Ge-
rechte van Delff dat breder inhouden, ende begrypende was, die selve
van Delff onderdanichlick versouckende, ende begerende, dat wy hun-
luyden consenteren, ende toelaten wouden die voorschreve hoir raminge
te mogen ter executie leggen, ende want wy der voorschreve onser
steede van Delff gaerne gevordert saegen in saecken die redenen vermo-
gen, soo ist dat wy genegen wesende ter ootmoediger beede vanden voor-
schreve onsen Gerechte van Delff ende eerst, ende alvooren daer op ge-
hadt hebbende, dat advijs van onsen Dijk-Grave ende Wel-gebooren
Heemraders van Delfflandt, welcke Dijk-Grave, ende Wel-geboore
Heemraders, daer op geropen ende versaemt hebben gehadt, dat mee-
ste ende ganste deel van die geerfde ende gelande van Delfflandt voorn-
die in die voorschreve raminge geconsenteert hebben, als die selve Dijk-
Grave, ende Wel-gebooren Heemraders den voornoemden onsen Stad-
houder ende raide geaffirmeert hebben, in geschrifte, onder die hand van
hoiren Clerck den voornoemde onsen steede van Delff gegonnen, ende
geconsenteert hebben, gonnen ende consenteren mits desen onsen brieve,
dat tot hoiren koste by schieringe, ende Ordonnantie vanden selven on-
sen Dijk-Grave, ende Wel-gebooren Heemraders van Delfflandt ge-
maect,

Inhout van 't
Octroy, mits-
gaders regle-
ment van
dien.

maeckt, ende onderhouden wesen sal, een Sluys in die Zijdwind by den overtocht om dat Rijn-water te bringen, deur die selve onse stee de van Delff als des noot wesen sal, een Schot-deure voor die steenen Brugge, tusschen Rijswijk ende Voorburch over die vaert, ende van gelijcken noch een Schot-deure voor die steene-brugge leggende voor die Siecken buyten Delff, over die Kerstange, welcke Schot-deuren men schieten, ende laten vallen sal in die grond, tot alre tijdt, eer men die Sluys staende in die Zijdwind op winnen sal, ende als men dese Schot-deuren neder laten sal, soo sal men terflont die drie andere Schot-deuren staende after Dijcxhoren, in Loos-wateringe, ende in Monster-wateringe op-winnen, ende die open houden, alsoo lange als die twee ander Schot-deuren voornoemt, te weten onder die Voorburchse-brugge, ende onder die Kerstansche-brugge neder geschoten sullen wesen, men en sal oock die voorschreve Sluys staende in die Zijdwin tot geenre tijdt op doen, om water daer in te laten, ten sy dattet water soo laeg is in die vaert tusschen den Hage ende Delff dattet eenen voet beneden dat peyl is, datter staet an die steenen Brugge voorschreve, die men tot Voorburch vaert, ende als men dat water ingelaten heeft, in die Sluys, ende soo hooch weder staet in die vaert als dat voorschreve peyl staet, soo sal men die selve Sluys weder toe doen terflont, soo dat 'twater boven dat peyl niet komen en sal, ende aen dese voorsz Sluys sal een Slot gemaect wesen, dat men die toefluuten mach, ende die Slotel van den voorschreven flote sal geleverd wesen, in handen van onsen getrouwen Raed, ende een vanden voorschreve onsen Wel-gebooren Heemraders van Delflandt, Gerrit Heere van Assendelff, of eenich vanden anderen Heemraders sijnen mede-gesellen in officie, die dat best gelegen wesen sal, om te bewairen dat men die voorschreve Sluys niet open en doe, dan inder manieren boven verklaert, ende an elcke Schot-deur sal van gelijcken een sloth gemaect wesen, daer men die mede fluyten sal, die slotelen van welke floote geleverd wesen sullen, den voorschreven Hoigen-Heemraders van Delflandt, om bewaert te wesen dat men die Schot-deuren schieten noch winden sal, dan als voorschreve is, ende dese Ordonnantie sal geduyren tot wederseggen van ons, of van den selven onsen Stad-houder, ende Raide van Holland, die selve onse Stede van Delff, en andere die daer interest by hebben souden mogen, eerst ende alvooren daer op gehoort wesende, welke Ordonnantie wy den voorschreven onsen Steede van Delff, gegonnen, ende geconsenteert hebben, in den manieren boven verklaert, indient Landt daer by niet beschadigt en sy, in welck cas, ende op dat, dat den voorschreve onsen Stad-houder Generael ende Raide behoorlicke, ende volcomelicke blijcke, die selve Ordonnantien van onwairden wesen, ende geen stede houden en sal. Ontbieden daerom den voorgenoemden onsen Dijck-grave, Wel-geboren Heemraden van Delflandt voornoemt, allen anderen onsen Justicieren, Officieren, gelande, geerfde, ende ondersaten van Delflandt, ende Rijnlandt voorsz, dat sy der voornoemde

Namelijk tot een Sluys in de Zijdwinde tot ververschinge van het water van Delft.

onser Reede van Delft, dit onse Ocfroy, ende consent inder manieren boven verklaert doen, ende laten gebruycken rustelick, ende vredelick, ende haer daer inne doen alle hulpe, ende bystant, des vermaent wesende, want ons dat alsoo belieft, ende gedaen willen hebben. Gegeven onder onse zegele hier onder aenghengen, opten xij. dach van Julio, in't Jaer ons Heeren duyfent vier hondert drie ende tseventich.

Ende stont onder op de ploy geschreven by mijnen Heere den Hartogte ter relatie van den Stadt-houder Generael van Hollandt, Gerrit Heere tot Assendelft, Meester Jan van Halewinsz, Lodewijck vander Eycke, ende Hendrick vander Mye, Raets-luyden in Holland, Zeeland, ende Vrielandt, onderteykent **B O U L L I N.**

Ten tyde van Keysar Carel is by het Hof van Hollandt uytspreeck gepronuncieert tusschen de Stadt Delft / ende Heemraden van Delflandt / mitsgaders d' Ambachts-bewaerders van eenige Dorpen daer onder resorterende / verbiedende dat sy geen versch water in de Polders en Ambachten mogen in-laeten / sonder dat al-vooren de Stede Delft / daer ober gehoert zijnde / sulcx heeft toe gestaen / al mede ter doersaecke van de Brouwerpen boorsz.

Ordonnantie van den Hove van Hollandt, dat geen versch water in de Polders en Ambachten mach ingelaten werden als met speciale bewilliging van die van Delft.

Alfoo die van Delft by den Hove van Hollandt, hebben doen beschryven die Heemraden van Delft-landt, ende die Ambochts-bewaerders van Voorburch, Rijswijck, Berekel, Pijnaecker, Delfgaen, ende Ketel, die al op huyden voor den Hove gecomparrert sijn geweest, aldaer by die Gedeputeerden vande voorschreve stede van Delft verhaelt worden, dat die stede, ende die vander neringe van Brouwerye groot gebreck gehadt hebben, om die groote droochte van desen Somer van versch water, ende al was't soe, dat sy door 't Verlaet by den Leydschen-damme, of Delfs-haven, of door Rotterdam versch water inne lieten komen, nochtans worde hem 't selve ontstolen by den Landt-luyden van de voorschreve Dorpen, die dat inne lieten lopen tot haer eygen profijt, soo dattet selve an de stede van Delft niet komen en mochte, dat oock die selve Landt-luyden in grooten gebreecken waren haeren Slooten te diepen, sulcx dat in't voor-jaer, die Slooten van den Landen soo hooch laegen, datse geen water ontfangen, of behouden en mochten, tegens den Somer, ende drooge weder, begeerende daer inne voorsien te worden, waer op die voorschreve Heemraden, ende Ambochts-bewaerders ghehoort sijn geweest, ende na dien dat by partyen bekend, ende geconfesseert worde, dat d' Ambachts-bewaerders geen water inne laten en mogten, dan by consent van den Heemraden, soo was, ende is by den Hove van Hollandt geordonneert geweest, dat die voorschreve Heemraden, als sy van eenighe Dorpen ofte Polders versocht sullen worden, omme consent te hebben, omme waeter inne te mogen laeten, dat sy als-dan eerst ende al-vooren ontbieden sullen die Regierders der stede van Delft, ende

ende van hem-luyden te verstaen of 't selve inne laten, die stede niet hinderlick wesen en soude, ende daer nae consent dragen, of anders disponeren, na de gesteltenisse, ende exigentie vande tijd ende saecken. Ende nopende 't reynigen, ende schieten vanden Sloten, 't Hof ordonneert den Officiers die de kennisse daer van competeert, daer op goede Ordonnantie te maecken, 't sy omme die selve te schieten, ende te diepen alle twee, drie, vier, of vijf Jaeren, nae dattet oorbaer, drooch wedere, of anders gedisponeert sal wesen tot oirbaer vanden Lande, ende indien die Officiers negligent bevonden worden, sal daer inne metter overhand worden voorsien. Gedaen in den Haege den xxij. September Anno xvc. ende veertich, by Heeren Gerrit van Assendelft, eerste Raet presiderende, Jan van Duvenvoorde Heere tot Warmont, Abel van Colster, Ridderen, Meester Guliaem Segerisz, ende Willem Willemsz, Raets-luyden van Hollandt, in kennisse van my, J. de JONGE.

Seben Jaer daer na / is boornamentlijck ten opschte vande Brouwerpe by sijne Keyserlijcke Majestejt gewille-heurt ende gestatueert / dat niemant eenige Kalck of Steen-obens vermach te maecken / tot op een half mijle nae aende Stadt Delft / werdende mits-dien seckere Hugo de Groot / Dooster der voorschrebe steede / specialijck gecondenneert een Steen-oben / over het Lepzoos-huyjs begonnen / wederom te demolieren / d'Acte van Octroy luyd als volgt :

KAerle by der gratien Goids, Roomsche Keyser, altijs vermeerder rijcx, Coninck van Germanien, van Castille, van Leon, van Grenade, van Aregon, van Nauarre, van Napels, van Cecilie, van Majorke, van Sardeyne, vanden Eylanden van Eyndien, ende vasten Landen vander Zee, Oceane, &c. Eerts Hartoge van Oistenrijck, Hartoge van Bourgongien, van Lothrie, van Braband, van Lemborch, van Luxemburch, ende van Gelre, Grave van Vlaenderen, van Artois, van Bourgongien, Palsgrave, ende van Henegouwe, van Hollandt, van Zee-landt, van Ferette, van Hagenault, van Namen, ende van Zutphen, Prince van Swave, Marcgrave, des heylich rijcx, Heere van Vries-landt, van Salins, van Mechelen, vanden Stadt, Steeden, ende Lande van Uytrecht, Over-yffel, ende Groningen, ende Dominateur in Afte, ende in Affrijcke, allen den geenen, die desen onsen brief sullen sien saluyt, van wegen onsen beminden die Burchmeesteren, ende Regierders onser steede van Delft, is ons verthoent geweest, hoe dat die voorschre-ve steede leggende is ontrent 't middel van onsen Lande van Holland, aldaer veele personen komende nyt onsen Landen van Brabandt, Vlaenderen, Duytslandt, ende elders, willende reysen naer den Haege, Leyden, Haerlem, ofte Aemstelredamme, ofte van daer komende, ende reysende naer Rotterdam, Dordrecht, onse voorschre-ve Landen van Brabandt, ofte Vlaenderen, gewoonlijck sijn, die voorschre-ve steede te

Octroy van
geen Kalck
of Steen-
ovens te mo-
gen maecken
ontrent de
Stadt.

passeren, ende hoe wel mits-dien, niemande schuldich en waire eenighē neringe daer ontrent te beginnen, daer deure, quaden roocke, ende stank soude mogen komen inde voorschreve steede, wesende lastelijck den reysfenden luyden, bysonder gemerckt die voorschreve steede liggende is, in Landt seer bequame omme goet suyvel te maecten, dat oock de Burgers van dien hen veele metter neeringe vander Brouwerye generen, daer goede lucht, sonderlinge uyten Noorden komende, sulcx meest oock al die Coel-vaten gestelt worden, seer proffytelick is, dese niet jegenstaen eenige parsoonen, als Huyge de Grootē, Poorter der voorschreve steede met sijnen consorten van meeninge sijn ende begonst te hebben te doen, stellen een Steen-oven, over 't Leproos-huys der voorschreve steede, wesende van den selven steede, niet boven twee hondert roeden, ende 't selve oock by der gemeenen wege daer 't volck van daer ontrent gestadelick passerende is, al tot groot verdriet, ende achterdeel vande voorschreve Supplianten, soo sy pretenderen, mitsgaders vanden reysbaren personen, ende landt-luyden daer omtrent woonende, ende meer sal, ten sy dat by ons met behoorlicke remedie daer inne voorsien worde, alsoo sy seggen, ons daeromme seer ootmoedelick biddende, dat ons believe hem-luyden te Ostroyeren, dat niemant op seeckere peynen, jegens ons te verbeuren, en sal mogen eenige Kalck, ofte Steen-ovens setten, op een halve mijle naer onser voorschreve steede van Delff, ende 't selfde oock van den gemenen wegen, Ordonnerende by provisie den voorschreven Hoge de Grootē, ende sijnen complisen met 't voorschreve begonste werck te surceren, tot dat wy naer bredere informatie, ende kennisse op der voorschreve saecke gedisponeert sullen hebben, ende op al doen expedieren onse openen brieven, in sulcke saecken dienende: Soo is't, dat wy de saecken voorschreve over gemerckt, gesien in onsen secreten Raide, 't befoinge van onsen lieven, ende getrouwen Ridder ende Raedt ordinaris in onsen Raide in Hollandt, Heeren, Gelem Zegers, dewelcke naervolgende onse Ordonnantie ende last daer op gegeven, onsen lieven ende getrouwen, den eersten, ende anderen luyden, van onsen voorschreven Raide in Hollandt, voor hem ontboden heeft, soo wel den voornoemde Supplianten, als Mr. Dirck Pijnsz, Schout onser voorschreve stede van Delff, voor hem selven, ende uyten name, van Huyge de Grootē, gerequireerde, ende opposanten, ende hem-luyden an beyden syden in't lange gehoort op heuren geschillen, roerende die saecken voorschreven, sonder dat hy den voorschreve partyen daer van heeft konnen accorderen, mits welcken hy tot versoecke van den selven partyen hem geïnformeert heeft, op 't gunt des voorschreve is, besunder wat schade, ende præjuditie, de voorschreve Supplianten, ende de Poorteren der voorschreve steede, met andere reysfende luyden, ende passanten lyden souden, indien die voorschreve Steen-oven op gemaect, ende gebruyckt waere, gesien oock de voorschreve informatien, ende munimenten over geleverd, by den voorschreve partyen, mitsgaders 't advijs van den voorschreve van onsen

onsen Raide, in Hollandt den voorschreve Supplianten, genegen wese-
 sende tot heurer bede, ende begeerte, ende willende verhoeden ende
 preserveren onsen onderfaten van quade lucht, stanck, infectie, ende
 corruptie, die sy souden moetenlyden, in heuren persoonen, ende vic-
 tualien by den voorschreven Oven, Hebben om dese, ende andere reden-
 nen ons daer toe porrende gewillekoert, geostroyeert, ende geconsen-
 teert, willekoren, ostroyeren, ende consenteren uyt sonderlinge gratie,
 by desen onsen brieve, dat van nu voortan, niemant en sal mogen eenige
 Kalck-ovens, of Steen-ovens setten, op-maecken, ende gebruycken op
 een halve mijle naer onse voorschreve stee van Delff, 't welck wy een
 ygelijck verbieden alsoo te doen, op de peyne dat men deselve Ovens af-
 breecken sal, sonder hem-luyden daer af te recompenseren, ende op ar-
 bitrale correctie, bevelende voorts den voorschreven Opposanten den
 voorschreve Steen-oven by hen begonst van stonden aen af te breecken,
 of doen af-breecken, mits by den Supplianten hem-luyden betaelende,
 de kosten die sy gedaen hebben totten constructie ende maeckinge van
 den voorschreve Oven, ende 't gunt dat kosten sal omme den selven te
 doen af-breecken ende demolieren, ontbieden daeromme ende bevelen
 den voorschreve van onsen Raide in Hollandt, Schout van Delff, ende
 allen anderen Justicieren, ende Officieren, wien dit aengaen sal mogen,
 ofte heuren Stede-houderen, ende een ygelijck van hen soo hem toe be-
 hooren sal, dat sy den voorschreve Supplianten, van dese onser gratie,
 Ostroy, accord, ende interdictie, ende van al den inhouden van dien,
 inder voegen, ende manieren voiren verhaelt doen, laeten, ende gedo-
 gen den voorschreven Supplianten rustelick, ende vredelijck genieten,
 ende gebruycken, sonder hem-luyden te doen, noch te laeten geschien,
 eenich hinder, letsel ofte moyenessse ter contrarie, ineeniger manieren,
 want ons alsoo gelieft, des t'oirconden soo hebben wy onsen Zegel hier
 an doen hangen: Gegeven in onse Stadt van Rins, den derden dach van
 Augusto, in 't Jaer ons Heeren duysent vijf hondert ende seven-en-veer-
 tich, van onsen Keyserrijcke, t'xxvij. ende van onsen rijcken van Ca-
 stille, ende andere t'xxxij. Op de ploye stont geschreven, by den Key-
 ser in synen Raide, onderteyckent SOLE.

Hyt alle dese voorgaende Hand-besten blijkt genoegsaem de goede
 genegentheyt der Oude Gzaven van Hollandt / ontrent de Delfsche
 Brouwerijen / want het is ongelooffelijck wat voordeelen en wat een
 inkommen sy Jaerlijcx voor de Stadt vergaederden en oock doorgaens
 voor de Graeffelijcheit op-brachten; maer nae dat de Spaensche
 Singinorj over den rijckdom en groote vyfheyt der Nederlanden ja-
 loers geworden was / poechden sy haer Privilegien te besnoepen / de
 Steden te bedwingen / en by gebelch d'onderdanen meerder onder sub-
 jectie / en allenshalven in haer gemelt te krynpen / om / haer by tijdt en
 wijlen dien rijckdom des te machelijcker uyt te persen / daer van te par-
 ticipen

wat de eerste
 oorfaeck
 was van het
 krencken der
 Brouwerijen

Pretext om
nieuwe Or-
donnantien
en Placcaten
op de Brou-
weryen in te
voeren

Commissa-
rissen vanden
Keyser ter
saecken van
de Brouwe-
ryen gedepu-
teert.

Haeren last
ende bevel.

iciperen en mede deelachtigh te wesen / doch de begeerlijckheyt heeft de wijsheyt bedrogen / gelijk wy by den upkomst sullen vernemen. In den eersten vingmen aen eenige vzeemde procedure / onder dese volgenden de presuppoosten / dat / alsoo zijne Keyserlijcke Majesteit tot verscheyde reyse, by menichvuldige klachte vernomen hadde, datter groote onregeltheden, gebreucken, en onder anderen oock in sommige plaetsen by de rijckste Brouwers (gelijck men voozgaf) Monopolien, ofte secreete comploteryen in swangh waren gaende, door welcke middelen eenighe weynige tot hen-lieden alleen aentrocken het meeste gedeelte vande gehele neringe, waer dooz niet alleen soude sijn geschiet / dat d'anderen daer van wierden gepzibeert / maer oock datter veele Bzouwerpen / waren den boom in geraecht / tot soo verre dat dese geconsocieerde ofte t'samen ghespannen / het Bier naer haer eygen motiben soo dun ende slegt begonnen te bzouwen / als haer winst-gierigheyt selfs begeerde / 't welck alsoo het was streckende tot groote verminderinge in het slyten en trecken vande Hollandsche Bieren, naer Vlaenderen, Zeeland, Vrieland, ende andere diversche zijne Landen, oock tot merckelijke verachteringe ende nadeel van sijne Domeynen en Gruyten, soo heeft zijne Keyserlijcke Majesteit omtrent den Jare 1548. eenige Commissarissen herwaerts af gesonden / met last / omme hen-luyden te laten binden ter plaetse en in de Steden / in welcke de Bzouwerpen aldermeest floreerden; waer onder dan vooz eerst werd genomineert / dese Stadt van Delft, omme aldaer te vernemen, waer uyt 't voorschreve gebreck ryfende was, ende hen-luyden t'informeren in der waerheyt op d'inhouden vande Oude Keuren ende Ordonnantien op de Brouweryen, mitsgaders hoe dickwils inde weecke elcke Brouwer brouwende was, hoe veele stock-stucx elck Brouwer hadde van elck brouwsel, ende hoe veel Tarwe, Rogge, ende Gerste, ofte andere Graen hy stortede in elck brousele Biers, en dat de voorschreve Commissarissen al t'samen metten Wet-houderen van elcke Stadt communiceren souden, daer uyt sluytende den geenen vande gerechte die selfs Brouwers waren, actuelijck doende de Negotie van de Brouwerye, en boven dien dat deselve Commissarissen binnen de plaetsen voorschreve, souden met de overige Magistraets-perfoonen overleggen ende beraemen eenige goede bequame middelen omme de voorschreve onregeltheit te weder-staen, en voorts te verhoeden dat de voorschreve Monopolien ende verloop van de voorschreve Brouweryen, en by consequentie die depopulatie vander steeden, daer van eenige meest gefondeert waren op de Traffique vande Brouwerye. Achtervolgende welke commissie de voozsz Commissarissen haer last voltrocken hebbende / ende haer-luyder gebesogneerde ober gebzacht / eerst aen den Stad-houder van wegen den Keyser in Hollandt / insgelijck den eersten ende andere luyden van sijnen Stade / mitsgaders die van sijne reeckeninge in Hollandt / omme daer op te hebben haeren ende heur-luyder adbpsen / dewelcke dan voozts aen den Keyser gesonden wiet.

wierden in zijnen Raedt tot Buzel / omme daer in by sijn Majestejt gedaen te werden / alsoo 't behooren soude ter gemeener wel-baert van sijne Landen ende ondersaten. Soo is 't dat naer voozgaende visitarien van alle de voozschzebe stucken en adbpsen / tot afweeringe ende ver-hindernisse vande voozschzebe monopolien ende onbehoorzlyche pzaactijehen by den Raedt van Staten / secreeten Raed / ende die vande finantie uyt den naeme van den Keyser / ten oberstaen van sijn Suster de Conninginne Douagiere van Hongarien / van Bohemen / Regente ende Goubernante vande voozschzebe sijne Landen / ingestelt ende geozdonneert is / gelijk als een inquisitie vol nienwe onghoorzde en slaefachtige wetten / die t'eenmael onmogelijck waren t'obediëre en t'onderhouden / namelijck vooz eerst ; dat elck Brouwer van die tijdt af aen , niet meer dan twee-mael ter weeck en soude mogen Brouwen , en dat elck brouwt niet langer soude mogen wesen dan een-en-veertig stock stucx ten hoochsten , dat is een-en-veertig Tonnen , behoudelijck dat indien eenige Brouwers hadden groote Ketels , Kuypen en vaten willende brouwen meer dan de voorschreve een-en-veertig stock stucx van elcke brouwte Biers , 't selve souden sy mogen doen tot twee-en-tachtich stock stucx van elcke brouwte Biers en niets meer , mits alvooren des hebbende consent ende oorlof van den Schout ofte Officier , en in dat gevalle souden sy maer eens ter weecke mogen brouwen , en voor een Jaer twee-en-vijftich reysen , &c. En dit op de pene van confiscatie vande Bierren gebrouwen boven de voozschzebe Ordonnantie / ende van thien stucbers van elcke stock-stucx / wel-verstaende dat 't gene / dat die voozschzebe Brouwers min gebrouwen souden hebben op eener weecke / dan hen-luyden toegelaten was / dat souden sy mogen verhaelen in de naerbolgende weecken / behoudelijck oock dat het getal voozschzebe niet geexcedeert en wierde. Item / dat men van eene brouwsele niet en soude mogen brouwen dan eenerley Bier , endat op de pene voorschreve. Welck Bier die Schout ofte Officier / mitsgaders die Borzgemeesters en Schepenen souden stelle / ofte ordineren in seckeren prijs by adbpsen vande Vinders ofte Proevers , die daer toe soude gestelt werden. Item dat t'elcken Maend den Schout ofte Officier en die van den gerechte (daer uyt gestooten de Brouwers die selve neeringe doende) souden , by advijs van luyden , hen-luyden des verstaende , ordonneren hoe veel Graens , en wat soorte van Graen elck Brouwer soude gehouden sijn te storten , in elcken brouwsele Biers , en dat op pene t'elcken reyse te verbeuren (soo wanneer die selve Brouwers souden doen ter contrarie) de somme van thien Caroli gulden / aenschouw nemende by den voozschzebe Officier en gerechte op de dierte / rypende / goedt-hoop / ende qualiteyt vande voozschzebe Graen / in sulcker wijs dat den Brouwer / overmits sijne moepte ende sozge / mochte een graeslijcke ende redelijcken winninge en profijt genieten / en dat oock 't Bier t'spenen pypse waerd mochte sijn. Item / dat die voorschreve Magistraet souden setten Vin-

Instellinge van nieuwe Ordonnantien.

hoe veel reyse men ter weeck soude mogen brouwen.

Ende hoe lange hoopeyl

Wat boete daer tegen

In yeder brouwsele niet meer dan eenderley Bier te mogen brouwen en die getaxeert te werden by de Wet naer advijs vande Proevers.

Oock by 't gerecht geordonneert te werden wat quantityt en qualiteyt van Graen den Brouwers storten soude

ders

Mitsgaders
eenige Op-
finders en
Vinders daer
over te stel-
len.

Haer com-
missie onder
Eede.

Haer vermo-
gen.

Hoe de boete
geexecuteert
moften wer-
den.

Brouwers
geen nieuwe
Vaten te mo-
gen maec-
ken.

Geen Meu-
lens in de
Brouweryen
te mogen
hebben.

Geen twee-
derley Nego-
cie te mogen
doen.

ders en Proevers geen Brouwers sijnde, dewelcke overfien, proeven ende viltieren souden of die voorschreve quantiteyt en qualiteyt van Granen sulcx als voorschreve is, oock inder daet gestort mocht wesen, ende souden die voorschreve Vinders ende Proevers doen die proeve vanden voorschreve Biere/ alle ongeregeltheden/ gunsten/ ende acceptie van persoonen uptgesloten zijnde/ waer vande voorschreve Vinders ende Proevers gehouden souden wesen solemnelen Eed te doen in handen van den voorschreven Schout en Officier/ in de jegenwoordigheit van den Burgemeesteren en Schepenen ofte eenige van hen-lieden. Ende soo verre de voorsz Bieren mochte sijn al te slecht ofte ondeugende/ moften die geconfisqueert worden/ en den Brouwer boven dien gecondemneert wesen/ inde boete van thien Caroli gulden voorsz elcke reyse/ dat hy't quaet Bier soude gebrouwen hebben/ en indien deselbe Bieren bebonden wierden min-waerdig sijnde/ dan sy behoorden/ soo soude deselbe Bieren getaxeert wesen by den voorschreve van den gerechte ende verhocht voorsz de prijs die sy daer op souden gelieven te stellen/ boven dien den Brouwer gecondemneert werdende/ inde boete voorsz: Item, dat indien de voorschreve Vinders bevonden eenige Brouwers die min Graens gestort mochten hebben in haer Brouwsel ofte daer in geexcedeert mogen hebben de quantiteyt van den stock-stucx voorschreve, soo moften sy daer af rapport doen, den Schout ende die vander gerechte van der Stede, omme alsulcke overtreders te doen wipen inde voorsz boete/ en noch boven dien andersints arbitralijck geconzigeert te werden/ soo verre bebonden ware/ dat die voorsz Brouwers in't geene voorsz is meermael misbruycht hadden. Item dat die voorsz Vinders souden macht hebben (den welcke oock albereyts volkomen was gegeven) t'elcken reyse dat hen-luyden goed en oorbaerlijck dacht te horen, ende examineren by Eede, de Knechten, Maegden, Dienaers ende huisgesin vande voorsz Brouwers, om te weten of sy tegen dese Ordonnantie ofte eenighe poincten van dien, eenichsints mochte hebben misdaen: Item dat alle de voorsz breucken in gevalle by contraventie, en naer dat deselve gewesen souden sijn preciselijck geexecuteert moften wesen, niet jegenstaende oppositie ofte appellatie, ende sonder eenich achterdeel van dien, verbiedende voorsz wel ernstelijck allen Raeds-luyden te decreteren/ ofte doen expedieren enige provisien ter contrarie. Hier nae volgde noch eenige lasten en servituten van minder importantie/ als dat de voorsz Brouwers niet en souden mogen doen maecten eenighe nieuwe Vaten binnen haer Huysen, nochte by hare Knegts ofte Dienaren, nochte dat sy binnen haer Huysen niet en soude mogen hebben eenighe Meulens, uptgenomen den geenen die sulcx toegelaten was/ by ende uptkrachte van Privilegie ofte sententie. Item dat van die tijd afegene Brouwers de Negocie van Drapperye mochte exerceren, 't welck te booren by eenige in gebuyck schijnt geweest te sijn/ voorts dat niemant meer eenighe Brouweryen ten platten Landen mochte opstellen; bevelende

bevelende dien-aengaende geobserveert te werden de brieven van Or-
 troop ende Ordonnantie by zijne Keyserlijke Majesteit geconsenteert/
 den Steden van Hollandt in dato den lesten October 1532. Daer-
 boven wierd de Magistraet geordonneert ende belast / in geballe sp ee-
 nige meerder Keuren / ende statuten boven 't gene hier booren aenge-
 togen is / souden oorzbaerlijck achten geordonneert te werden (sonder
 nochtans aengaende dese op-gemelte Ordonnantien vets te verande-
 ren ofte altereren) dat sp daer af een bewerp mochten maecten / om
 het self de vooz al-eer sp het condigden / aen zijne Keyserlijcke Majesteit
 ofte desselfs vooz-genoemde Susster ober te senden / omme gevisiteert
 ende geapprobeert te werden / indien zijne Majesteit ofte zijne Susster
 de Gubernante voozsz 't soo belieft / ende bebonde expedient en be-
 hoefelijck te wesen: Voozsz werd den Stadt-houder en het Hoff be-
 volen / dat sp dese voozsz Ordonnantien van stonden aen doen kondi-
 gen en uytwerpen in den Landen van Holland ende West-Bylesland/
 ober-al daer men de voozsz Reeringe van Brouwerpen-exercerende
 was / en eyndelijck belastende / deselve Ordonnantien in allen haeren
 poincten ende articulen wel / ende scherpeelijck te doen onderhouden /
 ende observeeren / by den Schouten / Baillious / Officiers en gerechten /
 Winders ende Brouwers / ende allen anderen die 't aengaen mochte /
 sonder vetwes daer tegen te doen ofte laten geschieden ter contrarie.
 Procederende ende doende procederen tegen den overtreders by re-ele
 executie vande peine boven verhaelt / sonder faueur verdrach of disti-
 mulatie / gebende den Stadt-houder / het Hof / den Magistraeten /
 Winders ende Broebers / ende elck van hen volkomen macht / autho-
 riteit en sonderling bebel / om het selve in't werck te stellen / en upt te
 boeren. De conclusie was / want ons alsoo belieft, gedateert tot Brusel
 den 18. January in't Jaer 1549. Onder stond geschreben / by den Key-
 ser en sijn Raiden, ende geteekent / L. de Zoete.

Dit gaf een schrickelijcke Wonderflag / in de ooren dien daer aen ge-
 legen was / en sonderlinge hier wel ober Delft / daer het alder grup-
 welijck daberde / dies volgden niet lang daer naer veele Requesten en
 vortmoedige supplicatien van Burgemeesteren / Schepen ende Raden
 van Delft en eenige andere Steden / pretenderende dat in't onderhou-
 den der voozsz Ordonnantien / inde poincten daer gesept is / dat elck
 Brouwer niet meer dan twee-mael ter weecke soude mogen brouwen, en-
 de voor elcken reyse maer 41. stock-stucx. Ook dat men van een brouw-
 fel niet en soude mogen trecken noch uytbrengen, meer dan eenderley
 Bier. Item, dat men seckere quantiteyt van Graen ende stoffe soude
 moeten storten in elck brouwfel. Dat oock de voorschreve Bieren ghe-
 waerdeert ende gevisiteert souden moeten worden, ende gestelt op seec-
 keren prijs; alle 't welck alsoo geobserveert moetende werden, dat als-
 dan die voorschreve Stede ende anderen, op die Negotie van de Brou-
 werpe geofondeert, t' eenemacl souden moeten vergaen ende verdorven

Verbod van
 Brouweryck
 ten platca
 Lande.

De Magi-
 straet dese
 Keuren wel
 te mogen
 meeren maes
 niet minde-
 ren.

Bestuyt van
 die Placcact.

Requesten
 der Brou-
 wers daer op
 gevolgt.

Remonstran-
tie.

Presentatie.

Nieuwe he-
fendinge daer
op verkre-
gen.

En verlightin-
ge vande
voorgaende
Ordonnantie

wesen, aenwysende/hoe dat/als men maer eenerley Bier uyt een brouw-
sel soude mogen trecken/die Bieren soo goet en substantieus niet souden
mogen vallen/als of sy den langen peyl onder-hielden/ en daer uyt troc-
ken diversche soorten van Bieren/ daer by voegende dat de Excysen/
de Gzupten/ ende andere rechten/ soo wel de Keyserlijke Majesteit/
als de voorsz Stede toebehoorende (waer mede sy betaelden heure poz-
tie in den hede ende andere lasten) souden grotelijc verminderd werden/
ende eyndelijc de Peringe vande voorsz Brouwerpen in andere Lan-
den soude werden getransporteert/ alwaer geozloft mochte sijn/ sul-
ke/ en soo goede Bieren te brouwen als hen-luyden goet dagte. Ende
gelijck hare saecken op goede redenen waren gefondeert/ presenteerden
haer voorsz stel klaerlijck te doen blycken/ indient zijne Majesteit ge-
liedde hen-luyden daer toe te admitteren/ ende tot dien eynde Ordon-
neren eenige Commissarissen. Om welcke saecke sy een wijle tijds seer
ootmoedelijcken hebben gebeden/ tot dat sijne voorsz Majesteit op den
eersten dach van October 1550. gedeputeert heeft eenige Commissa-
rissen/ omme te oversien ende visiteren de reeckeningen vande Steden
Delft ende Leyden/ voorsz soo veel als aenging d' Excysen vande voorsz
Brouwerpen/ 't Gzupt-geld/ 't Graen/ Turben/ ende Hoppe/ en
dat van den twee lesten Jaere 1548. en 1549. ende oock de reeckeninge
vanden Jaere 1550. bysonder sedert Sr. Jans-misse tot den daege
vande audtentie van dien/ neerstelijck examinerende de onderschept
ende dimnautie die soude mogen gebeurt sijn inde voorsz Excysen ende
rechten/ uyt saecke dat de voorsz Ordonnantien onderhouden was ge-
weest: Doozts dat deselve Commissarissen hen-luyden sommierlijck
souden informeren op alle particulariteyten/ gelijck 't selve breder is
blijckende in de acte vanden voorsz eersten October/ volgens dewelcke
de voorsz Commissarissen haer belastinge af gehandelt ende ten eynde
gebraght/ oock haere verichtinge wel in 't lange in geschrifte gestelt
hebbende/ ende daer van rappoort gedaen/ aen den eersten en andere van
den Raide ende reeckeninge in Hollandt/ is het self de met haer adby-
sen opwaerts gesonden aen zijne voorsz Majesteit/ dewelcke die stuc-
ken/ informatien/ ende adbysen wederom hebbende doen visiteren
ende examineren in den Raide van State/ ende secreeten Raed/ heeft
by goede ende rijpe deliberatie den voorsz Supplianten ende alle ande-
re Brouwers van Hollandt/ wederom gepermitteert ende geconsen-
teert te gebuycken alsulcken peyl 't sy lang ofte kort/ soo dickwils ter
weecke te mogen brouwen/ ende te mogen trecken alsoo veel soorten van
Bieren uyt een brouwsel/ als hen-luyden goed duncken souden/ ende
bebonden oirbaerlijck te wesen/ sonder daer omme subject te sijn de vi-
sitatie/ waerderinge/ ofte appzietatie vooren berhaelt/ mits by hen-
luyden betalende naer advenant vande voorsz getale stock-stucx de reg-
ten van Excysen/ Gzute/ ende andere gewonelijcke rechten/ behou-
delijck nochtans dat elcke Brouwer niet en soude mogen laten brouwen in
sijnen

ſijnen Huylſe binnen een Jaer meer dan acht duylent vijf hondert ſtock-
 ſtucx, in wat manieren dat het ſoude mogen zijn, het ware op Soudie in
 andere luyden Huylſen, of op de naeme van heuren vrienden, Kinderen,
 magen, of gebuyren, ofte voor Schip-bieren, ofte Azijn-bieren, ofte
 andersints op de verbeurte vande Bieren, die gebrouwen ſouden weſen,
 boven het voorſz getal; en daer-en-boven ſes ſtuyvers van elcke Tonne
 Biers, &c. **Verders de boozgaende Oꝛdonnantien vanden 18. Janu-**
ary boozſz noch in allen hare poincten ofte articulen / niet geroert ofte
verandert / blybende in heur kracht ende waerde: Aldus beſloten tot
Brufel den 17. Maert 1551. zijnde onderteeckent by dien bermaerden
Preſident Viglius, en De Zoete. Ende al-hoe-wel deſe nieuwe acte van
permiſſie tot een uytnemende grote verlichtinge vande eerſte rigoureuſe
Oꝛdonnantie was ſtreckende / ſoo ſijn echter binnen korten tijdt daer
na wederom eenige (gelyck het ſchijnt vande minſte ofte geringſte)
Brouwers van Delft/aen den Keyſer klachtigh gevallen over ſommi-
ge van de grootſte ende rijkſte / haer beſchuldigende / dat ſy ſich ver-
vorderde de voorſz toelaetinge ſinifterlijck te interpreteren ende naer
haer-luyden beliefte te brouwen op Soudien, in andere luyden Huylſe di-
rectelijck tegens deſelve acte van permiſſie, doende oock die gebrouwen
Bieren, en 't getal van dien aenbrengen op den naem vande geene in wiens
Huylſen die ſelfde gebrouwen waeren, ſoo dat die ſelve Brouwers het
voorſz getal van acht duylent vijf hondert ſtock-ſtucx lichtelijck kon-
den te boven gaen ende excederen, ende al-hoe-wel ſy ſchoone groote
Brouweryen hadden, daer in ſy haer getal gemackelijck konden brouwen,
nochtans niet vergenoeght ſijnde, pooghden twee ofte drie verſcheyde
Brouweryen te gebruycken, ende indien daer inne niet geremedieert en
wierde, in't eynde eenige weynige alleene de neeringe hebben en onder-
hen-luyden behouden ſouden, ſulcx niet alleen by de overtredinge vande
voorſz permiſſie geintreſſeert ſouden werden de Supplianten, maer alle
de anderen de Brouweryen aengaende: En niet tegenſtaende ſp de booz-
ſchrebe transgreſſien en abuyſen te kennen hadden gegeven/aen ſommi-
ge van den gerechte / ende begeert dat men ſoude procederen tegens die
geene die brouwen op Soudie in andere luyden Huylſe / ſoo ſchijnt
echter dat deſe mal-contenten naer haer motijf geen genoegſaeme ſa-
tisfactie bekomen hadde / ober ſulcx ſuſtinerende hoognodigh te we-
ſen 't ſelfde aende Keyſerlijcke Majestejt booz te dragen / hem onder-
danighlijck biddende / dat het zijne Majestejt geliefde / daer inne te
boozſien met behoorzijcke remedien / hier op is gevolgt / dat den Key-
ſer by den Hobe van Hollandt op deſe ſaecke hebbende doen informe-
ren / ende ontfangen hebbende eenige geſchriſten / debat ende contra-
debat vande Supplianten ende den Kegeerders deſer Steede / heeft
zijn Keyſerlijcke Majestejt ſijne boozſz permiſſie naeder geinterpre-
teert ende oock geertendeert / verbiedende wel en expreſſelijck een pge-
lijck Brouwer dat ſp niet vermochten te excederen 't boozſz getal van
8500. Tonnen / 't ſp binnen haeren Huylſe ofte gehuyſde Huylſen / ofte

Onder con-
 ditie van
 meerder
 ſchattinge te
 ſullen op-
 brengen, en
 echter yder
 Brouwer met
 meerder dan
 8500. vaten
 binnen
 's jaers te
 mogen brou-
 wen.

Nieuwe
 klage vande
 kleynſte
 Brouwers.

Wat daer op
 is gevolgt,
 namentlijck
 naerder ver-
 klaringe van
 de voorſz
 extenſie der
 nieuwe vry-
 dommen.

op Soudie / ordonnerende voorts dat op niemands name de gebrouwe Bieren en 't getal van dien aengebracht souden moge werden / van den geenen die den selven toequam / sonder te useren de namen van den geenen in wiens Hupsen sy gebrouwen souden mogen hebben op Soudien als boben / en dit op de peine begrepen inde permissie hier booren gemelt ; ombiedende daer omme alle Rechteren / Justicieren / ende Officieren / bysonderlyck den Schout van Delft / dese zijne interpretatie / extensie en verbod / mitsgaders sijne voozgaende Ordonnantie / ende permissie wel / ende stricktelijcken t'observeren ende doen observeren / registrerende 't selve inden registre van zynen voozsz Raide / ende Steden daer 't behoeflijck ende van node was / &c. En desen was te Brussel onderteichent den 2. Maert 1552. by den Keyser als voren. Doch dit en was noch al niet genoegh / want dooz experientie wierdt bevonden dat dese interdictie insonderheyt selfs dooz de klepne en gemiscontenteerde Brouwers meer tot nadeel als tot voordeel streckte / aengemercht de groote Brouwers haer getal verbult hebbende en niet mogende gebruikken de Brouwerpen bande anderen (die te voren gewoon waren op Soudie te brouwen) daer nu oock niet eens meer naer om en sagen / sulcx dat de Brouwerpen bande voozsz klepne Brouwers meerendeel ledich bleben staen / sonder neeringh ofte proffijt ; 't welck alsoo het t'eenemaal was bryngende haer volkome rupne / en absolute ondergangh / sijn deselve wederom op nieuws klachtigh gevallen / bekennende ende betuygende de laest voozgaende interdictie wederom te wesen seer schadelijck ende te tenderen / tot verminderinge bande neeringe in 't gemeen / sonderlinge prejuditie van haer Supplianten / ende groot achterdeel van 't recht vanden Grote zijne Majestejt competerende ; welcke haere Requeste ten laetste wederom is geaccoordeert en by zynner Majestejts op-gemelte Ordonnantien verklaert geweest / dat alle de Bieren die van doen vooztaen gebrouwen souden werden op Soudie / niet en souden werden gereeckent / op 't getalt bande geene die 't selve soude doen brouwen ; neen maer op den name ende getale van den geenen in wiens Hupsede voozsz Soudie soude geschien / blyckende by d'acte / daer van zijnde / in 't fransch / in dato den 22. Junij 1558.

Welcke interpretatie voor de aenklagers selfs alder nadeelichts wierdt bevonden.

waer door sy genootsaeckt waren hare Requeste te misereren.

Waer op ten vierdemaal is gedisponneert.

Sulcx de Magistrat eynelijck geraden vond de substantie uit alle voozgaende amptiatien ende verklaringen aengaende t brouwen op Soudie by articulen te stellen.

Als den Keyser nu al lange upt den Lande verrocken was / ende het gebtet aen zyn Soon Philips de tweede hadde gedefereert / hebben Burgemeesteren ende Regeerders deser Stede / naer alle dese favorabelder appostillen en interpretatien / om de misnoegden / ten vollen satisfactie te geben / en vooznamentlijck om te precaveren alle dwalinge / abusen / en inconvenienten die ter oozsaecke bande menichbuldige veranderinge ende alteratien (tot d'oversche tyden in de voozsz Ordonnantien geschiet) souden mogen vooz-ballen / de pointen van de gepasseerde Ordonnantien / permissien / ende verklaringen daer op gevolgt / by articulen gestelt / en deselve nader doen publiceren / ten eynde

niemand in't toekomende / onder pzetext van ignorantie / sich soude mogen exciperen of dooz eenich onderstand / obermits de voorsz. zebe alteratien en veranderingen / in geen schade soude vallen / disponerende onder anderen der voorsz. Soudie aengaende / sulcx als die twee articulen hier naerbolgende vermelden :

1. Item, niemand en sal binnen der Stede van Delft mogen brouwen hy sal hebben een eygen ofte gehuyrt Huys, ten minsten een Jaer langh geduyrende, ende sal 't voorsz. Huys selver moeten bewoonen, ende oft gebeurde datter suspicie ware van eenige simulatie ofte collusie, daer van Borgemeesteren ofte Wet-houders blijck, hun-luden genoeg zijnde, sul- len ter dier oorsaecke ende deur alsulcke suspicie, t'allen tyden als't hem gelieft, die Brouwer, Brouwster, ofte andere mogen ontbieden ofte wel in't brede op sijnen Eedt vraegen (dien hy gehouden sal wesen te doene) ofte hy niet contrarie die Keuren doet ofte gedaen en heeft.

2. Hebben voorts gestatuert ende gekeurt, dat geen Brouwer nog Brouwster meer brouwen ofte doen brouwen en moet binnen sijnen ey- gen ofte gehuyrden Huysen daer hy inne woont, binnen een geheel Jaer, beginnende 't selve Jaer op Mey-avond naer mid-nacht, dan acht duy- sent vijf hondert vaten, ende indien yemand meer Bier dan voorschreve is behoefde, sal 't selve mogen doen koopen ofte doen brouwen buyten sijn eygen ofte gehuyrden Huys op Soudie in een Brouwerie daer hy sel- ver geen huyr, part ofte deel aen en heeft, ende waert dat eenich Brou- wer ofte Brouwster binnen sijn eygen ofte gehuyrden Huys directelijck ofte indirectelijck meer brouwde ofte dede brouwen, binnen een geheel Jaer dan acht duycent vijf hondert vaten stock-stucx, die soude verbeu- ren dat Bier, dat boven 't voorsz. getal gebrouwen is, en boven dien ses huylvers voor elke Tonne Bier.

En dit alles specialijck achterbolgens 't Placcaet daer mede sy Ke- geerders deser Stede hadden willen beletten alle wegen van contraven- tie die jegens en in pzetudie van de leste acte van verklaringe soude mogen geschieden ofte werden gepractiseert / daer-en-boven verklaer- den noch nader haer meeninge en het verstand van de woorden der sel- ver acte / buyten den huys van de Brouwers, te weten / dat 't selve verstaen was van hun eygen ofte gehuyrde Huysen / ende dat deselve Soudie mochten geschieden daer sy selver geen huylze / part ofte deel aen ofte in hadden / soo anders lichtelijck te verstaen was ; Doch daer schein eenige umbrage ofte suspicie te wesen / gelijk als of eenige per- sonen / in fraude van de voorsz. acte / heymelijck verstand soude mo- gen hebben gemaect / dies sy onder gefingeerde Contracten hadden verhuylt hun eygen Huysen / ofte part en deel aen eenige Huysen / om- me daer inne te hrouwen / t'haerer contentement ende begeerte / op den naeme van den geenen die daer inne woonde / alle jegens d'intentie van zijne Majesteit / die gewilt hadde dat de neerlage soude werden ver- sprept / ende gedeelt onder de Burgers in't gemeen / en dat die klepne

Niemand
buytens
Huis, selve
mogen brou-
wen.

Een Brou-
wer in een
geheel Jaer
niet boven
de 8500. vat-
ten Biers te
mogen
brouwen ;
doch de rest
op Soudie.

Noch nader
interpretatie
over eenige
woorden.

Reden dast
van

Waer op sy
confirmatie
verfoecken.

't welck sy
verkrygen.

Dogevenwel
niet en wer-
de geobfer-
veert.

Maer by de
weth provi-
sionelijck
verandert en
op nieuws
vrydom toe
gelaten.

Brouwers mede eenich genot ofte proffijt by de boozsz Soudie souden hebben / ende hoe-wel de boozsz twee articulen / conform de boozsz leste acte / mitsgaders oock d' interpretatie vanden tweeden Maert 1552. niet alleen (gelijck de woorden luyden) in alle redenen waren gefondeert, maer oock nodich om alle abuysen en defraudatien jegens de voorlz acte te verhoeden; nochtans vermits de Magistraet beduchte was / dat by eenige onwilligen (die studeerden by alle wegen die boozsz acte / tot schade ende achterdeel / te maecken illusoir) daer jegens soude mogen werden geopposeert / dooz dien ende onder dechfel dat de boozsz acte soo bzeet niet en sprack / en dat het in de macht vande Magistraet niet soude sijn / de boozsz Ordonnantie ofte acte te interpreteren ofte eenichsints deselve te extenderen / hoe-wel het self de inde boozsz schzebe acte vanden 2. Maert genoegsaem uytgedrukt word; versogten derhalbe dat het zijne Majesteit geliefde in consideratie van't gene boozsz is / en tot breder sterckenisse ende onderhoud vande boozsz acte te appzoberen de boozsz twee Articulen en Keuren hier boven gemefereert / ende hen-luyden daer van verleenen acte in behoorzijcklike forme / gelijck alsulcx / naer boozgaende oberweginge / ten vollen is geschiet / zijnde onderteekent den 17. Maert 1562. binnen Brusel. Welcke Keure ende Ordonnantie al-hoe-wel al wederom op niculw / hoe scherpelijck werde belast ende bevolen / des niet tegen-staende by de groote Brouwers noyt en konde nochte mochte poinctuelijck achtervolgt ende onderhouden werden / ende wel insonderheyt ten opsichte van den tax in het brouwen / 't welck doch allenthalben wierde gecontramineert / soo hebben de Heeren van de Werth deser Stede / in't Jaer 1564 by advise van den oud Raed (ofte gelijck'er staet) van eenige vande oude Hegeerders hen dies verstaende / goet gebonden ende geresolveert / uyt haer eygen mortben ende aucthoriteyt / dese laeste Ordonnantie by proffisive booz een Jaer wederom t'altereren ende veranderen / in sulcker boege / dat elck Brouwer binnen sijnen hupse / in plaetse van acht dupsent vijf hondert stock-stux binnen 's Jaers / soude mogen brouwen negen dupsent stock-stux / grobe ofte zware Bieren / ende boozsz soo veel kleyne Bieren / Scheeps-bieren / Haringh-bieren ende anderen tot vier-en-twintig stupers toe inclups / als den Brouwers boven de boozsz negen dupsent vaten meer ende in *infinitum* ofte oneyndelijck / bozders soude willen brouwen; onaengesien dat in den eersten tax van acht dupsent vijf hondert vaten / alle kleyne Bieren / mede begrepen waren / ende dese augmentatie en vermeerderinge van tax en exemptie van die boozsz soozten van Bieren / te beginnen op Mey-abond na mid-nacht / was genomen tot een proef omme Mey 1565. daer aen volgende deselve tax te mogen verminderen ofte vermeerderen ende d' exemptie te mogen restringeren ofte amplieren / nae men behinden mochten tot oirbaer van de neeringe ende gelegentheyt van den tijt te dienen ende te behooren: Echter begonnen de minder-Brouwers dese niculwe

nieuwe toelatinge en licentie aenstondt wederstrebige te werden / met sulcken hebbigheyt daer tegen aenstantende dat sy des by na met kragt scheenen te willen weder-staen / waer upt dat beele geschillen en oneenigheden sijn geresen / tot ten laeste de saeck is in proces getrocken / verfoeckende d'aenklagers ofte requiranten / dat Schout, Burgemeesteren en Schepenen der voorz Stadt van Delft als opposanten ende ge-requireerden belast souden worden die voorz Keur ende Ordonnantien kolteloos ende schadeloos af te doene, ofte ten minsten te revoceren, met interdictie van gelijcken meerder te doen, maer dat sy souden gedogen dat d'oude Ordonnantie van de Majesteit heuren voortganck soude hebben, onderhouden worden, ende sorteren heur effect, waer tegen die boozsz opposaten gefustineert hebben / dat dooz goede redenen om het wel-baren van der Stede van Delft / ende d'inwoonderen van dien met rijp-hede van raede / deselve Keure gemaectt ende geordonneert was by forme van affay ende op proebe tot seecheren tijdt daer inne gementioneert / ende alsoo by experientie bevonden wierdt / dat deselve seer goed / en oozbaerlijck was / oock veel proffijts in toekomende / den selven Stede ende der gemeenen Brouwers / te sullen verleenen / concluderden derhalve / dat die requiranten verklaert souden werden tot heuren eysch ende conclusie niet ontfanckelijck, ende dat die selve, van heur verfochte provisie ontseyt mochte werden, maeckende eysch van kosten. Welck proces volgende seechere Ordonnantien in den secreeten Raede ober gefonden zijnde / ende aldaer gesien den eysch / antwoorde / replicq ende duplicque / mitsgaders het gebesogneerde by de Commissarissen van den Hobe van Holland / ende seechere informatie by hen genomen / en al het geene dat parthyen ter eener ende andere syde hebben willen oberleggen ende exhiberen ; soo verklaerde zijne Majesteit met rijpe deliberatie van raede / en seyde dat die boozsz requiranten sonder redenen noch oozsaecke hen-luyden beklaegt hadden / en mits-dien niet waren onfangbaer noch gefundeert / absolberende de gerequireerde bande conclusien tegen hen-luyden genomen / condemnierende de requiranten in de helft bande koste van desen processse / d'ander helft upt cause / compenserende / den tax van dien gereferveert den Hobe : Ende niet te min / willende nu en booz den toekomenden tijdt ozdere stellen / op't fait bande Brouwerpen binnen der boozsz Stede van Delft / seyde ende ordonneerde / dat elck Brouwer soude mogen 's Jaers brouwen, grove ofte sware Bieren negen duysent stock-flucx, en boven dien kleyne Bieren, Scheeps-bieren ofte Azijn-bieren, tot vier-en-twintig fluyvers toe incluyt, twee duysent vijf hondert stock-flucx. Daer benevens en souden die vander Weth der selver Stede geen Keuren ofte statuten meer mogen maecten / contrarierende eenige Placcaten ofte Ordonnantie van zijnder Majesteit / dan by consent van den Hobe van Hollandt / ende op affay en provisie alleenlijck booz den tijdt van ses maenden / omme boozsz de boozsz ses maenden oberstreecken zijnde / die

't Welck de kleyne Brouwers wederstreven, ende daer over proces moveeren.

Doch d'aenklagers krygen de bout op't hooft.

Nevens nogtans eenighe restrictie voor de grote Brouwers.

En oock de Magistrats,

die selve Keuren / statuten / Ordonnantien zijner Majestept gepresenteert te worden / omme geapprobeert ofte gereprobeert te wesen / soomen vooz die wel-baert ende tranquillitept der selver Stede ende Inwoonderen van dien bebinden soude te behooren. Gedaen in den voorlz secreeten Raide, gehouden te Brusele, den 2. September 1566. ende was onderteekent / Vlierden.

wat men uyt alle dese voorgaende soudekennen besluyten.

Hoe weynig uyt die eerste Ordonantie is in gebruyk gebleven.

En hoe het nu gelegen is met de Brouweryen.

Watoogmerk de Spaenschen voor genomen hadden in het opstellen van diergelijcke Ordonnantien.

Noch een Nieuw Placcaet vanden Coning, verbiedende geen swaerder Bieren te mogen brouwen dan van 2. guide de Ten.

Uyt alle welcke vooz-verhaelde ebidentelijck is ghebleecken dat de Brouwerpen van Deift meerder moeten gefloreert en te doen gehad hebben / als sijne Keyserlijcke Majestept in den eersten wel was vermoedende / en dat alle dese limitatien en verbintenissen t'eenmael onnabogghlijck en impracticabel waren / hoe scherpeelijck sy immers wierden gelast ende bevolen / gelijk men siet dat alle dese hozt op den anderen volgende strenge Placcaten / seer wepnich effect hebben gesozteert / ende mijns wetens en is daer van oock niets in usantie gebleven / als alleenlijck het Articul / interdicerende ofte verbiedende de Brouwerien ten platten Lande / want een pegelijck Brouwer brouwt jegenwoozdigh soo veel als hy wil / en dat van alderhande soozten dan Bieren / na dat hy gelukkig ofte ongelukkig is in sijne Peringe / en niemandt en is eenie Visitateurs / Opsinders / Proevers ofte Vinders / over sijne eppen handelinge nochte eenige andere ondraegghijcke lasten subjeet. Het soude immers een van de onmogelijkste dingen sijn / ende men soude met geen gedachten ter werelct kunnen concipieeren eenige bequame middelen om de Craffijcquen ende Coopmanschappen soodanig te bepalen / dat sy ober al egael ende eben-gelijck verdeelt souden sijn ; een pegelijck is geozloft sijn best te doen en dooz alle legitime en rechtberdige middelen sich selven voozspoediger te maecten / en sijn fortuyn soo veel het mogelijk is met allen pber voozt te setten. Echter poogde de spaense Monarchy / de maximen bande oberheerde Landen in een vrye republijc in te voeren / om metter tijdt alles onder hare absolute macht en dwingelandie te subjgeren ; maer de uytkomst bande saetlicke heeft geleert / dat de Negotie niet gebonden ofte gedwongen mochte sijn / en dat de manieren bande Spaensche / en andere opper-hoofdige regeeringe / hier te Lande geen plaets en konde grijpen. Naderhand (het gene remarquabel is) is noch in den Jare 1573. secker Placcaet uyt gekomen / mede bzingende dat alsoo tot kennisse van zijne Majestept gekomen was / dat door't brouwen van veele diversche swaere Bieren in sijne Landen ende Graeffschappe van Hollandt het Cooren aldaer tot seer grooten en excelliven pryse dagelijcx hoe langer hoe meer rysende ende verdierende was , ende dat door't brouwen vande selve swaere Bieren die Steden , ende Vlecken van Hollandt ganschelijck van Kooren ontbloot soude mogen werden , 't welck niet alleen een groote dierte in deselve zijne Lande soude causeren , maer daer door oock in deselve sijne Provincie meerder inconvenienten souden rysen en voort-spruyten , ende gemerckt mede door't brouwen van deselve swaere Bieren sijne Ingeletenen

geferenen van Hollandt groote oorfaecke van dronckenschap gegeven wierd, waer door veel dood-flagen en andere diversche onregeltheden, fouten, ende versuymenissen villen ende gebeurden, derhalven soo was't dat zijne Majesteit om hier inne behoorlick te voorsien ende te remedieren, by advise van sijnen lieve ende getrouwen Neve, Ridder van zijnen Orden van den Gulden vliese, Stad-houder ende Capiteyn Generael over Hollandt, Zeelandt, Vrielandt ende Utrecht, den Prince van Oraingie, Grave van Nassauwe, ende die van sijnen Raede Provinciael van Hollandt geordonneert ende gestatueert hadde, dat niemant van sijne Inwoonderen ende Ingesetenen van Hollandt, wie hy oock soude mogen sijn, van doen voortaan eenige Bieren soude mogen brouwen tot hoger prijse dan van twee ponden van veertich grooten die Tonne, nogte oock die selve Bieren te mogen verkoopen in eeniger manieren. Dat voorts niemant eenich hardt Cooren soude mogen verbrouwen naer d'exspiratie van een maend nae de publicatie van desen, alles op pene soo dickmaels yemand bevonden soude werden contrarie desen te doen, die selve verbeuren soude sijn gebrouwen ofte verkofte Bier, en daer-en-boven noch de somme van hondert goude realen, &c. Den datum was; gegeven binnen onser Stede van Delft, den 21. July in 't Jaer onses Heere xvc. drie-en-tseventich.

Ook dat men
geen hard
Coorenmeer
soude mogen
verbrouwen.

Straffe daer
tegen.

Onder stont geschreven na 't originael van dit Placcaet, gepubliceert naer sijn forme ende inhoud, naer voorgaende klokke geslagh, ende 't volck meest vergadert sijnde op den 23. July leest-leden, ende geboden eenen yegelijke te reguleren naer het inhoud van 't selve Placcaet op de pene daer inne begrepen. Actum onder my gewoonlijcke handchrift ten dage ende Jare als boven by my J. Adrianz.

Maer die van Delft sich hier aen niet willende verbinden / en is dit Placcaet by de boozschrebe Stadt noyt onderhouden / gelijk men wel expresselijck en notanter by de Copie daer van sijnde / per memorie aengeteekent vind; want dit sagh nergens anders op nyt / als onder een schijn-goed pretext de luden soberlijck te doen leven / ten eynde sy onderdanen van haer slaefachtige spaersaemheyt / en overgaren / dies te meerder aen des Konings Schat-hist soude mogen contribueren / sulcke en diergelijke waren de proeben van soo machtigen en redoutabilen Opper-hoofden Spaenschen Koning / ober dese van ouds byse Landen / die nu alsoo langsoo meer waren geboleert ende bekracht / tot dat ten laetsten / onse booz-Ouderen die vreeselijke handen van die hoogmoedige spaensche Natie / naer een langdurigen en kostelijken Oorlogh / door de hulpe Godts / soo miraculeuselijck sijn ontwozstelt : Want de oorfaecke van 't aen-nemen der Wapenen tegen Spangien / booznamentlijck / en insonderheyt is geweest / de beschermingh des Lands / gemeene bysheden en booz-rechten / mitsgaders 't tegenstaen van 't breeken der Privilegien / waer mede men niet anders en soght dan volkomen en absolute heerschappie / waer door

Dogh is noyt
by die van
Delft achter-
volgt, al-hoe
wel 't Plac-
caet selfs bin-
nen dese Stad
was gege-
ven.

Uyt wat in-
sichte die
voorz ver-
bod gedaen
werd.

Hoe wy ein-
delijck van
dusdanige fla-
vernye ver-
loft sijn.

Voornaem-
ste oorfaecke
vanden Oor-
logh tegen
Spangie:

**Siet Meter:
voor aen in't
2 boek, Reyd:
p. 9, en ver-
der den brief
der Staten
van Holl: aen
Amsterdam
in't 10 boek
van Bor
fo. 203.*

den jaloerschen en nidiigen Spaenschen Raed / by schattinge van ver-
schieden penning op te stellen / eenen rijkdom (die van Peru te boben-
gaende) den Koninck en alle sijne Dienaren mede dachte rijk te maec-
ken * gelijck 't selve gebleecken is by de Sententie des Konings Anno
1566. geschrebe / waer mede hy verklaert hadde / alle der Nederlan-
ders Privilegien / lijf ende goed / verbeurt te zijn / hebbende 't volck
lange gequelt ende getergt om eenige bzeemde rebellige stukken aen te
rechten / om tot sijn gesogt vooz-nemen een goede glans van reede te
mogen hebben.

Als het Landt nu al lange intwendig was beroert en allenthalven in
brandenden Oorloch was geraecht / werde noch in't Jaer 1578. tusschen
die van Delft / ende de Hoog-Heemraden van Delflandt dit volgende
Contract gemaect / omme twee Verlaten te steken op den Leydschen
Dam / als hebbende daer van Octroy verhegen by zijne Keiserlijche
Majestejt Karel de vijfde, in't Jaer 1536. na den grooten Brandt /
ten eynde de Schepen met Coorn / Bier / en andere waren / geladen /
bequamelijcker sonder quetsen en bederffenisse / daer door mochte pas-
seren / 't welck andersints om de beschadinge vande Schepen te ver-
myden met Schuyten en kleyn baer-tuygh ober den over-tocht most
gehaelt ende tot Leyden getransporteert werden / omme voorts van
daer naer Noord-Hollandt / Drieflandt / en elders te vertieren.

*Accoort om-
me twee ver-
laten met
een Colck
aen den
Leydschen-
Dam,*

OPten xvijen dach in October Anno xvc. acht-ende-'tseventich, sijn
gecompareert voor de Hooge-Heemraden van Delflandt, collegia-
liter vergadert wesende, Burgemeesteren der Stad Delft, dewelke verlogt
hebben dat de voornoemde Hooge-Heemraden wilde believen ende con-
senteren in't steecken van twee Verlaten met een Colck, ter plaetse daer
den over-tocht, genaemt den Leydschen-dam staende is, overmits dat
de Schepen, Bier ende andere waren geladen hebbende, als oock den
reysende Man tot meerder gerijf van den Lande, ende sonder quetsen,
ende bederffenisse van der Schepen, ende Schuyten, daer deur soude mo-
gen passeren, des hebben Burgemeesteren voornoemt gepresenteert te-
gens den aenstaenden tijdt de Brugge tot Ouderschie (die boven de an-
derhalf-roede als nu niet wijt is) te doen maecken met Jocken, ende
soo wijt uyt te delven, als die Schie wijt is, sulcx dat de water-losinge ter
plaetse daer die selve Brugge leyt, mede omtrent elf roeden wijt wesen
sal, als die Schie deurgaens aldaer is, ende noch daer-en-boven tot sulcken
tyden als het Landt van Delflandt mette wateren belast soude mogen sijn,
ofte die van doen soude mogen hebben, hoir-luyden Sluyfen op Delfs-
Haven (die alleenlick totte Vaert ende Navigatie-dienen) te openen,
ende open te houden, soo lange als het oorbaer, ende het Land van Delf-
landt van de wateren tot discretie van de Hooge-Heemraden voornoemt
ontlast wesen sal, ende noch ter gelegender tijdt als over een Jare, drie,
vier, ofte vijf onbegrepen, tot meerdere gerijf vande water-losinge, die
bin-

binnenste Sluysen op Delfs-haven te vernieuwen, ende te maecken tot sulcken wyte, als de buytenste Sluyse ter Maes-waert gelegen jegenwoordelick is, gehoort welcke versouck, ende presentatie van Burgemeesteren voornoemt, ende deur gesien hebbende verscheyden ouden Acten, ende advysen van onsen voorlaten in officie op't steecken van de voorz Verlaten, ende Culcke eertijds wtgegeven, ende bevindende op onsen Eede, dattet Heemraetschappe ende gemeene Landt van Delflandt daer deur in de water-losinge grotelick gebatet sal sijn, hebben wy Hooge-Heemraden van Delflandt 't voorschreve versouck van Burgemeesteren van Delft, voor goet aengenomen, gewilligt, ende geconsenteert, bewilligen ende consenteren by desen, dat ter voornoemde plaetse daer den over-tocht van den Leydschen-dam tegenwoordelick staet, twee Verlaten met een Culcke gesteecken sullen worden, wesende den selven Culcke niet langer dan twintig roeden, ende niet wyder dan vijf roeden, maer wel minder, mits dat die plaetingen, als oock die deuren van de selve Verlaten sijn sullen een halve voet hooger dan den houe Zijd-winde tegenwoordelick is, ende dat deselve altyds een halve voet boven den houe Zijd-winde verhoogt sullen worden, indien die in't toekomende sullen hoger gekeurt worden, ende dat de selve altyds dicht, ende sonder eenich lexlum gehouden worden sal, dat oock mede tot geenen tyden beyde de Verlaten op eenen tijdt teffens, ende die selve ten hoogsten niet meer als vier-maels tusschen dach, ende nacht geopent sullen worden, dan by consent van onse Hooge-Heemraden voornoemt, dat oock mede die selve Colcke wel geplatet, ende gecadet, ende de Verlaten, Culcke, Caden, ende plaet-wercken tot allen tyden, goet ende volmaeckt sullen wesen, als wy Heemraden, ofte onsen gewairden Clerck, ofte Bode, die wy daer sullen seynden, daer op komen sullen, opte boete van thien ponden, te verbeuren 't elcken, als daer inne eenich gebreck, ende faulte bevonden worde, wel-verstaende dat Burgemeesteren voornoemt, volgende haer presentatie gehouden sullen sijn, tegens den aenstaenden tijdt in't werck te treden, ende die Brugge tot Ouderschic op te nemen, de selve uyt te graven, ende in de plaetse van dien te steecken een Brugge met Joicken, lanck ontrent elf roeden, ende de Schie aldaer wijt te maken, sulcx het Canael van dien deurgaens is, ende oock ter gelegender tijdt ten langsten binnen den tijdt van seven Jaren eerst-komende, de binnenste Sluysen tot Delfs-haven te vernieuwen, ende die te maecken van sulcke wyte als de buytenste Sluysen ter Maes-waert leggende jegenwoordich is, ende dat Burgemeesteren gehouden sullen wesen t'allen tyden als wy Heemraden tot de gemeene Landts oorbaer bevinden sullen 't selve van noode te sijn, ende hen-luyden des deur onsen gewairden Clerck, ofte Boode versoucken, haren Sluysen op Delfs-haven te openen, omme 't water daer deur te losen, ende quyt te worden, volgende de voorgaende beloften. Al 't welck Burgemeesteren der Stadt Delft voor hen, ende haren nasaten belooft, ende overgegeven hebben, wel

* Sies Privi-
leg. en Hand-
vesten Rijn-
lands p. 364.

ende getrouwelick te volbrengen, ende sijn tot kennisse hier van gemackte twee besegelde brieven, die wy Otto van Egmont, Heere van Kenenburch, Ridder, Joncker Abraham van Almonde, Mrs. Arent vander Meer Vranckensz, ende Pieter Hanneman, als Hooge-Heemraden van Delft, met onsen zegelen, ende Burgemeesteren der Stad Delft met des voornoemde Stads-zegel besegelt, ende by onsen Clerck ofte Secretaris van't Heemraetschappe, ende Burgemeesteren voornoemt by hare Pensionaris gedaen teyckenen hebben, ten daege ende Jaere als boven, ende was onderteyckent S. Storm, G. Biefe. * Lager stont geschreven, Collatie gedaen jegens d'originale brieven van accoort, onderteyckent als boven, belegelt met vijf uythangende zegelen, een van groene, ende vier van rooden wassche, bevonden t'accorderen by my, A. vander Meer.

* Bieren p. 102

Van welke Verlaten twee Jaren daer naer de Stadt gekogt heeft het recht ende den ontfang van dien/gelyck vooz-henen is aengeroert. * Maer alsoo de Bieren en andere goederen toebehoorende de Burgers van Delft / al van ouds allerwegen in Hollandt tol-vry waeren verklaert / ende dat ober sulcx de Schippers met Delfsche Bieren by nagte komende te passeren lingers de stroomen voor by Gorichum, ofte Schoonhoven, niet anders gewoon waren als alleenlyk de Collenaers aende Deeren aldaer aen te roepen / en in deser boege vry / en onverschindert haer reys te vorderen / mits in't weder-keren aen te leggen / ende indien sy eenighe onbrye goederen hadden in-gelaeden den Collenaers aen te geben ; doch vermits geduyzende den Oorloch de vooz Collenaers tot haerder verseeckeringsh sich des nachts vande Deeren af / binnen het beslypt van de Steden waren retirerende / pooghden derhalven de vooz-by-varende Schippers met Delfsche Bieren nevens anderen by nacht oock te houden leggen / tot der Stads-poozten opganck / dat sy de Schepen quamen visiteren / maer nademael sulcx niet alleen tot nadeel vande Schippers / maer oock tot desavantagie vande Delvenaers / en sonderlinge van de Brouwers was streckende / hebben die vande reeckeninge in Hollandt (ten berseecke vande Magistraet van Delft upt name van hare Ingebooznen) van nieuws Oecrop verleent / om by nacht de Delfsche Bieren sonder aenleggen / ofte eenighe verhindernisse vooz by de Collen te mogen boeren / mits d'ordinaris Schippers vande Bier-Schepen by Eeden verplicht souden sijn / t'seyn te geben vatt in't wederkomen aen te sullen spreucken / en alsdan wel getrouwelijck te verantwoorden indien sy eenighe onbrye goederen / mochte mede in gehad hebben. De acte daer van luyd aldus :

Delfsche Bieren self ten tyde van Oorlog oock by nacht on-

Alsoo-Burgemeesteren ende Regierders der Stede van Delft, uyten naeme van haer-layder Burgeren, ende den Brouwers, voerende hare Bieren, ende waeren die lecke op, voor by Schoonhoven, ende die Mzse. ofte Walc op, voor by Cornichem, die vande reeckeninge, in Hollandz

landt by requeste verthoont, ende te kennen gegeven hebben, dat van allen ouden tyden, die Schippers voerende der voorschreve Burgeren, Bieren, ofte andere waren, ende komende by nachte te passeren voorby Schoonhoven ofte Gornichem, gewoon sijn den Tollenaers aen te roupen, ende oversulcx te passeren sonder veranderinghe van haer-luyder reyse, mits in't weder-keren den Tollenaer aenspreckende, ende henluyden aengevende indien sy eenige onvrye goeden hadden inne-geladen, dan pogen die jegenwoordighe Tollenaers, den Schipperen by nachte passerende, ende niet dan vrye goeden toekomende Burgeren der Stadt Delft inne-geladen hebbende, te houden leggen tot op ten dach dat sy uyten Steden komende, die Schepen mogen besien, ende dat onder den schijn, dat de Tollenaers die voor den Oorlogen buyten het besluyt van de voorschreve Steden plagen te woonen, als nu binnen de Steden hen sijn onthoudende, maer gemerckt 't selve niet alleenlicken streckt tot groot ongerief van Schipperen, ende tot verachteringhe van haer-luyder reyse, dan veel meer tot schaden vande Burgeren der voorschreve Stadt Delft, bysonder soo wanneer sy bederffelijcke ende vente-goederen, als namentlijcke zijn die Bieren, die sy de voorsz stromen op-voeren, versochten daeromme sy remonstranten, dat men gelieven wilde den voorsz Tollenaers van Gornichem, ende Schoonhoven te ordonneren, ende be-lasten, dat sy den Schipperen, voerende goederen, ofte waeren toeko-mende Burgeren der Stadt Delft, ende by nachte doen voeren, den vo-ren verhaelden stromen op-varende, vry ende onbehindert laten passeren, mits dat den selfden, indien sy eenige onvrye goederen inne geladen had-den, in't weder-keren gehouden sullen sijn, den Tollenaers aen te spreec-ken, ende die behoorlicke Tol-rechten te betalen, ende die Schipperen die met Burgeren der Stad Delfts waeren ende goederen, d'voorschreve stromen gewoon sijn op te vaeren, ofte voortan sulcx sullen doen, van't selve wel, ende getrouwelicken te achtervolgen tot vermaninge vande voornoemde vande reeckeningen, ofte de voorschreve respectie Tolle-naren gehouden sullen wesen den behoorlijcken Eedt te doene. Soo is 't, dat de voornoemde vande reeckeninghe overmerckende 't gaent voorsz is, ende eerst ende alvooren hier op gehad hebbende het schriftelijk ad-vijs van Pieter van Beveren, Collecteur vande voorschreve Tollen van Gornichem, geconsenteert ende geaccordeert hebben, consenteren, ende accorderen mits desen, als dat de voorschreve Schipperen met haer-luy-der Bier-schepen van nu voortan sullen by nachte mogen vaeren, ende voeren voor by de voorsz Tolle, ende ook de wachte van Schoonhoven, mits eerst ende alvooren doende aen handen vande voorschreve Tollenaer den behoorlicken Eed, als dat sy-luyden 's nachts in't voor-by vaeren sullen doen een teecken van haer-luyder Spriet te laten lopen ende oor-los te roupen, op haer weder-komste, inden Tollen getrouwelijck sul-len aanbrenghen, die onvrye goederen, die sy-luyden derwaerts gebracht mogen hebben, ende dat alles by provisie ende tot kennelijk wederleggen vande

vande voornoemde vande reeckeninge, ordonnerende den Collecteurs vande Tollen van Gornichem ende Schoonhoven, hem-luyden hier nae te reguleren. Aldus gedaen ten Burele vande Camere van reeckeninghe inden Hage desen xxvj. Novembris Anno xv^c. seven-ende-tnegentich Onder stont geteyckent jegenwoordich C. vander Goes, geregistreert in't vyfde boeck appt: fol: 170.

Hoe seer de
Magistraet
de Brouwe-
ryen hebben
voorgestaen
ende beyvert

Placcaten tot
conservatie
van Brou-
wers-Ton-
nen.

Wat schatten dese Brouwerpen moeten op gebracht hebben en hoe veel sy sijn geconsidereert geweest / daer dus veel als booren verhaelt / om is te doen geweest / heeft ten allen tyden genoeghsaem gebleecken / soo dickwils als de Magistraet en Hegeeringe deser Stede sich daer aen ten hoogsten liet gelegen wesen / en dit was de reden waerom dat by de Overheden allenthalven ten beste vande Brouwerpen goede ordze wierd beraemt / en oock altijd sozge werde gedzage / dat haer Privilegien wierden gemaintineert / hare rechten bebozdert / en dat men haer in alle manieren boozstond soo veel als de billicheyt konde lyden / tegens de Tollenaers / Pachters / oock Bier-steekers / en alle anderen die met haer te doen hadden. Daer waren oock tot verscheyde tyden veele scherpe Ordonnantien ende Placcaten geemaneert tegen het ruyneren ende verderben van het ledigh Vaet-werck / die dickwils wierden gerenoveert ende vernieuwt / als daer was het Placcaet van den Jaere 1559. t welck wel expzesselijck en voornamentlijck ter slachte vande Burgemeesteren ende Hegeerders der Stadt Delft wierde gepubliceert alomme in Vlaenderen / Hollandt / Zeelandt / ende andere gewesten / daer de delfsche Bieren insonderheyt wierden vertiert / en daer het vande Supplianten wierde versogt / want nademael sy Brouwers hadden vertoont d'excessive schade ende achterdeel die sy waeren lydende in haere ledige Bier-tonnen en Vaet-werck, soo in den Stede als ten platten Lande, niet tegenstaende (dit was den inhoud van't request) de voorschreve Brouwers hare Tonnen daer inne sy haer Bieren doen vaten ende verkoopen, elck met een seeckere ende bysonderen merck ofte teecken waeren merckende, daer by een ygelijck ten vollen mochte weten, waer, ende tot wat Brouwer de selfde Tonne toebehoorde, en dat ten eynde de Tonnen soo wanneer die ledigh mochte sijn, hen-luyden mochten wederom thuyt gebracht werden. Daer van sy oock den brenghers voor hare sozge ende moeyte van't weder-thuyt-brenghen van dien gewoonlijck waeren tot redelijckheyt te contenteren, ende al-hoe-wel over sulcx niemand en behoerde nochte vermochte die selve Tonnen den Brouwers af-handigh te maecken, ofte op eenigerhande maniere te beschadigen, soo gebeurde het nochtans, dat die selfde Tonnen by veele roeckeloofse en onbescheyde Menschen tegen alle recht ende billicheyt malitieuvelijcken wierden verdestruert, met instucken te slaen, verbranden ofte tot haer eygen profijte en behoefte t'employeren, deselfde door midden te sagen, en tot Tobbens te gebruycken, oock daer van maeckend

andere Vaten, als Boter-vaten, Melck-vaten, ende andere diergelijcke, pogende sommige oock de boyemen vande selve Tonnen omme te keeren en alsoo de mercken van den Brouwer te verduyfteren, oock die te verkoopen, &c. Maeckende alsoo by aller wege van contraventie die Brouwers haer Tonnen af-handigh, hoe wel sy wel weten dat die hen-luyden niet toe en behooren, ende met die Bieren niet en sijn verkogt, ende daer om die Bieren uyt gedroncken sijnde, die Tonnen wederom behoorden tot den Brouwer te schicken, of ten minsten niet te beletten, dat by den facteur ende toesiender van de Brouwers 't selve gedaen mocht werden, ende gemerckt 't selve soo langs soo meer daer tegens gedaen en gepleegt werde, overmits de dierte van Tonnen houd ende berninge, mitsgaders de groote petulantie ende dertelheyt van eenige die hen-luyden laeten duncken dat sy daer mede niet en mogen verbeuren, hoe wel 't selve genoegh smaect dieverye, en niet alleene en komt tot groote enorme schade ende verlies vande voorschreve Brouwers, maer oock vande geheele gemeente die heur Bieren eensdeels daer na moeten koopen, wes-halven de voorsz Brouwers sijne Konincklijke Majesteit ernstelijk verfogt ende gebeden hebbende, dat het sijn Majesteit geliefde daer inne te versien by syne brieven van Placcaten ofte andere provisien en met behoerlijke remedien. **Welcke gefondeerde boozslagh en ootmoedige supplicatie by zijne Konincklijke Majesteit soodanig is geapprehendeert/dat by de stricte Placcaten in dato den lesten January des Jaers boorsz: daer-en-tegen heeft gedisponeert/welck Placcaet op 't versoek ende aenklachte vande Brouwers oock naderhand tot verscheyde tyden by hare Ed: Hoog Mog: mijn Heeren de Staten Generael der Vereenigde Nederlanden is gerenoveert ende doen publiceren/ en wel insonderheyt op den 8. Augusti 1643: geamplieert met eenige nader clauselen welckers inhoud en substantie was/ dat haer Ed: Hoog Mog: tot bevorderinge des gemeene wel-vaerts interdiceren ende verbieden eenen yegelycken, van wat state; qualiteyt, ofte conditie deselve souden mogen wesen, als mede de Soetelaers ende andere die sich doen ter tyd met het slyten van Bieren in haere Legers doorgaens waren generende, hen voortaan te vervorderen de voorschreve Brouwers-Tonnen aen hem te houden ende te gebruycken, 't sy tot steygeringe ofte stellagie, die te breecken, aenstucken te slaen, ofte te sagen, ofte eenige andere Vaten ofte Cupen daer van te maecken, ofte de selve te verbernen, ofte oock de boyemen vande voorschreve Vaten omme te keeren, ofte te veranderen, ofte die tot andere Brouwers met Bieren te doen vaeten, ofte met eenige andere manieren den Brouwers hare Tonnen af-handigh te maecken, op de boeten van vier-en-twintigh Caroli gulden t'elcken reyse te verbeuren, ende noch arbitralijck gecorrigeert te werden, de selve boeten t'appliceren d'een helft ten behoeve vanden Officier, die d'executie doen sal, en d'andere helft tot behoeve vanden Aenbrenger. Verbiedende ende interdicerende voorts allen Brouwers te besigen ofte met Bieren te**

Straffe te-
gens de over-
treeders van
dit Placcaet.

vollen

vollen andere Brouwers-tonnen, ofte tot dien eynde oock andere Brouwers-tonnen te ontfangen, oock medehare Tonnen of halve-vaten uyt te setten ofte leenen tot Spoelingh, Wey, oft Boter-vaten, noch tot eenich ander misbruyck in desen Placcate verboden, op de boete van hondert gelijcke guldens mede bovenarbitrale correctie. Datse oock de Tonnen ende Half-vaten met haer merck gemerckt sijnde, niet en sulen mogen verkoopen, of wech-geven, of schencken, directelijck of indirectelijck, in wat maniere 't selve soude mogen geschien, alles op gelijcke pene ende boete t'appliceren als vooren, ende op dar de voorschreue misbruycken te beter souden mogen werden achterhaelt, hebben sy gelast ende geaucthoriseert alle Officieren vanden voorschreue Lande, soo Politijcken als ook Militairen, vry ende onbekommert door haer selven ofte haere Dienaers hen te mogen vervoegen, en te visiteren alfulcke plaetsen, 't sy inde Legers ofte daer buyten nae gelegentheyt daer sy vermoeden hebben dat Tonnen souden mogen wesen geincorpreert ende afhandigh gemaeckt, bevelende voorts alle Justicieren ende Officieren, en alle andere in haere dienste ofte onder haer gehoorsaemheyt wesende, naer gedane publicatie deses des selfs inhoudt strictelijck te executeren, ende achtervolgende, procederende ende doende procederen tegens de contraventeurs ofte overtreders van dien sonder genade, oogluyc kinge, gunste, dissimulatie, ofte verdrach, want sy sulcx ten dienste vande goede Ingesetenen van desen Staet bevonden hebben alsoo te behooren, &c. In boegen dat de Brouwers van oudts allenthalve de handt wierdt boven 't hooft gehouden / waer door sy oock in meerderheyt toe-naemen / en byp beter prospereerden als wel segentwoordigh doen / ondertusschen wierden met het rijck werden vande Brouwers / en 't gemeen werden van het geld / d'Accysen op de Brouwerpen oock verhoogt ende vermeerdert. Lange booz den Oorlogh tegen den Koning van Hispanien was al by deselwe / volgens d'Ordonnantie / op elck Brouwe van eenen-beertig stock-stuex of ses-en-dertig volle vaten / op de stellge gebatet / of die uytgescheyt worden / een Impost gestelt van elf stupbers en een oortge / 't welck by de Staten den laesten Martij 1555. booz Paesschen (gelijcker staet) noch werd verhoogt met vijf grooten / be-loopende t'samen dertien stupbers en een blanch / en dit albereyts boven de vijf grooten blaems van Hop ende Gruyt-geld / 'twelck de Konincklijcke Majesteit als Grabe van Hollandt ende d'Heeren van Wassenauer / als van ouds des Graven Leen-man / yder was booz de helfte competerende / ende nu in 't geheel aende Stadt is toebehoorende / als boven klaerder aangewesen is / * waer by noch is gekomen de drie groeten vande Curf-accijs / be-loopende te samen seventhien stupbers en een blanch / in plaetse van welcke verschepe Accysen nu betaelt ende ontfangen werd van elcke Conne Biers stock-stuex seben penningen hollands / sulcx dat een Brouwer getaxeert staende op vijftig Tonnen per brouwt / aen de Stadt geben moet een-en-thwintig stupb: veerthien penningen /

In tegendeel vande maintenance der Brouwerijen mochtmen oock haere Accysen verhoogen,

* Siet bouwen sel, 100 ca 695

Brouwerije Accijs.

penningen / 't welck al t' samen nu onder de naem van het oude Gruyt en Hop-geldt doozgaet / nebens noch twaelf stupvers dooz Stadts-Pachter vande Bieren / compenserende den Ervijs van haer dagelijck d'rinckie-bier dooz haer familie ofte Hups-gefin / komende dan te samen tot vier-en-dertig stupvers min twee penningen / ende dit alles noch boven den grooten Accijs / van twee stupvers per Wat / mede by den Brouwers te betalen / ten behoeve vande gemeene saecken ; soo dat het lichtelijck af te nemen is / wat een rijkdom en wel-baert dat dit aende Stadt moet gebzacht hebben / als sy in booztyden / boven alle anderen van dese contreye / dooz de meenichte vande Brouwerpen floreerde. In't kleyn Chronijckje van Eduwart van Jozck / ende Heyndrick van Lanckastre Koningen van Engelandt / binde ick op't jaer 1477. dese woorden: Het Brugsche Bier genaemt Keyte, was in desen tijd gestelt op twee Engelschen, en de Delfsche Keyte op vier Engelschen de Stoop, dat doen eenen seer excellenten dronck Biers was. En gelijk dan dese Stadt wel-er vermaert was dooz de beste Laeckenen / soo is sy daer na niet min beroemt geworden dooz de meenichte der goede Bieren / die hier gebrouwen en allerwegen by den gebuyz-volckeren seer geprefen ende getrocken wierden / vermits het wel gekoocht en van aengenamen en gesonden smaectk was / gelijk den meer-gemelten Junius in sijn korte latijnsche verhandelinghe vande voornaemste Steden van Hollandt / omtrent ober hondert Jaren by hen geschreben / onder anderen mede aerdig te kennen geeft / alwaer hy komende tot de derde Stadt / spreekt in deser maniere ; volgt nu (sepd hy) Delph niet die Stadt dewelcke door het Orakel van den Af-godt Appollo, maer die door de voornaemste prijs des gebrouwen drancx van Coorn (daer Ceres de Godinne van is) naest het Engelsche Bier vermaert is, ende soo veel meer vermaert als geene, vermits die om eengrootachinge van een frivole, leugenachtige, en ydele saecke [te weten vande boozsegginge ende t'antwoord van Appollo] haer vermaertheyt bekomen heeft, maer dese uyt het profijt en nuttigheyt, streckende tot voedsel des Lichaems en dienst des levens, heeft door haer eygen vernuftigheyt desen lof verwonnen, dat by na nergens eenigen drancx begeert werd als die in de Delfsche Ketelen gebrouwen is, tot soo verre dat by na het meestendeel van Vlaenderen, mitsgaders Zeelandt en het grootste gedeelte van Hollandt, geen ander vreemt Bier gebruycken, welcke saecke seer considerabel voordeel aende Stadt en geen geringe vorderinghe aende Commertie toebrenghet, dewijl dat over-al soo veel duyfent Bier-steekers, Tappers, en Bergiers, aen desen honorabelen staet der Brouwers (die aldaer de senuen en wel-stand zijn van het gemeene best, en by na het derden-deel van de Stadt uytmaecken) gehouden, verpligt en oock verbonden zijn. * Dus herre Junius, maer den Auteur vande by-boegselen op Guicciardin, wat nader komende / getuygt dat het Bier niet alleen werde versonden sonderlinge naer Zeelandt en Vlaenderen, maer oock in de Quartieren

Oude waerdigheyt en vermaertheit der Delfsche Bieren,

Aerdige beschryvinge vande vermaertheit der Delfsche Bieren,

*Juny Batavi, c. 17. p. 260.

Nader beschryvinge van de selve vermaertheit door een ander.

Wat neringe en welvaert de Brouweren al aenbrachten.

Liberaelheit en rijkdom der oude Brouwers.

Eenige oude coustuymen, contracten en Ordonnantien onder de Brouwers.

van Noord-hollandt, Over-yffel, Vriesslandt en elders, hebbende de Brouwers over-al haer Factoors ofte Bier-steekers, bequaem tot desen handel, door welck middel dese Stadt rijck en machtig boven haere gebuyren geworden is, want by nae het derdendeel der Stadt waren Brouweryen, soo dat de Coopmanschap van Terwe, Gerst, Mout, Bouckweyt, Haver, de Hoppe, Hout, en alles dat tot het Brouwen nodig is, hier door oock bloeyde meer dan in andere Steden, 't welck ook veroorsaect dat het hand-werck der Kuypers, aldaer uytermaten goed is, dewijl sy gestadelijck soo grooten getal van Tonnen den Brouwers moeten leveren, aengesien by meenichte der selver jaerlijcx in den loop sijn blyvende. De voornoemde konst van't Brouwen en brengt geen geringhe wel-vaert aende Kramers, Backers, Herbergiers en anderen, door de veelheyt der vreemde Schippers, dewelcke somtijds genootsaect sijn den eenen voor den anderen lange te leggen wachten, naer het Bier, terwyle het al gebrouwen word, die dan met kleyn vaer-tuygh, Vlet-schuyten, Dam-loopers, en anders het Bier uyt de Stadt over den Leydschen-dam (sijnde onderwege geen diepte genoegh) tot Leyden brengen, alwaer het in grooter slagh van Schepen, als Lichters, Kagen, &c. verlaeden en getransporteert werd, in voegen veel duysent menschen door de Brouweryen gaende gehouden werden, d'arme luyden vinden oock aldaer goet onderstand door de liberaelheit van de rijcke Brouwers, die haer mildelijck gedencken, Jaerlijcx doch genoegh overschietende, soo dat sy het overschot dat sy in haer eygen staet en gelegentheit niet in en schieten, oock gewoon sijn aen schoone Landeryen, Hof-steden, Boomgaerden, ende Tuynen te besteden, gebeurende oock somtijds dat haer die wel aen komen by transport van hare Debiteurs, die sy lange geborgt hadden, want sy sulcx niet sonder fundament aen en gaen, eerst verseeckert sijnde, dat sy niet verliesen konden, soo dat sy dickwils veel swaere Schuld-boecken hebben, werdende de rijckste geacht, die meest van soodanige boecken versien is, wetende waer op staet te maecken, daer by komende dat de geene die goede Neringe hadde, daer door deselve behielt: Want het is een coustuyme onder haer, dat haer Schuldnaers soo lange sy op haer Schuld-boeck staen, gehouden sijn haer Bier by haren Crediteur te halen, of andersints ten vollen af te betalen, ende daer-en-boven sou die Brouwer by den welcken sy op nieuw souden willen Bier halen, voor de achterstallen des eersten Brouwers moeten staen, en door desen middel behoud een yder sijne oude Calanten en Neringe, tot groot wel-varen van de gansche Stadt, dewelcke oock groote forge draegt voor de goede Ordonnantien en Keuren ten-besten vande Brouweryen gemaeckt, soo ten opsichte van het water in dese Stadt, schoon, klaer, en soet te behouden, om welcker redenen men op groote boeten geen Zeep-sap, of eenigerhande vuyligheden mach in het water brengen, waer toe Vlod-schuyten sijn verordonneert, die de selve door de geheele Stadt vergaederen en weg-voeren, en andere dienstige wetten. (hier te langh om te verhaelen)

voor de Brouweryen meer, dewelcke alle by de goedwillighe Burgers naerftelijcken fijn onderhouden geweest, haer wel bekend zijnde, dat foo wie Neringe heeft defelve moet waernemen, ende op het water ('twelck binnen de Stadt anders oogenschijnlijk foo goet niet en lijkt) den Brouwer wel letten moet. Hier werden verscheyden soorten gebrouwen als Delfts-luybs, Delfts-Engelsch, Delfsche Pharao, ende Israël, dewelcke door de kragt van het Mout en Hoppe altemets wel de hoofden vande Huys-luyden op haere Maelyden doet omkeeren. Voor 'tgemene volck werd oock dun-bier gebrouwen, genoemt Delftsche Keuyte, het water alleen door den Bostel ofte het drafgelopen sijnde.* Dit sijn de woorden van den geleerden Petrus Montanus, die den oberbloet der Delfsche Brouwerijen dus wijdloopig verhaelt; maer daer waeren nog eenige andere soorten van Bieren/die desen Nuteur/misschien dooz onkunde/ booz-by-gaet/ als Meuselaer, Valle, Kuys, &c. ende tot bestinghe van 't geene hy te kennen geeft / hoe dat dese Stadt niet alleen meest Hollandt met Coozen-branck laefde / maer oock hoe wijd en zijd sy andere plaetsen van Delfts-bier fourneerden / soo dient oock gelet sy dat upt het booz-gemelte Contract van't Jaer 1578. en upt de laest daer-aen-bolgende handbeste / namentlych van't passeren der Bier-Schepen booz by Gozichem en Schoonhoven in't Jaer 1597.* insgelijcx oock blijkt dat sy doen ter tijdt noch al elders als naer Zeeland en Vlaenderen (daer Junius particulierlych van spreekt) moeten gebaren hebben. Als de Legers vandesen Staet tegen den Koning van Spangie te velde trocken / plegen de self de oock altijd van Delfs-bier boozsien te werden / onsen vermaerd Historp-schryver Everard van Reyd, spreekende van den grooten oberbloet van Probiande in't Le-ger booz Steenwijck, Anno 1592. voegt daer by / dat de Kuyters sich by de Soetelaers in de kost bestedende / doozgaens Delfs-bier toe bedongen.* Tot Haerlem is hedendaegh noch een oude verballen gragt die men de Delft noemt / alwaer men seyd / dat de Schepen met Delfsche Bieren / naer Noord-Hollandt en Vrielandt gedestineert / plegen deur te baren / en ober sulcx de naem van Delft successibelijck behou- den heeft. Georgh Braun spreekt aldus: *Delphium, elegans ac mu- nitum Hollandiæ oppidum, omni propemodum orbi notissimum ex Cerevisia, quam abundantissime ejus Incolæ coquunt ac distrahunt.** Dat is: Delft een traeye en wel bemuyrde Stadt van Hollandt, by na de geheele Wereldt door seer vermaerd, door haer Bier, 't welck hare Ingeletenen met gro- ten overvloed brouwen, en over-al versenden. 't Is dan licht te be- grypen en een pgelijck kan wel haest bedencken in wat een florifanten staet de Stadt als-doen moet sijn geweest / wat consumptie dit alles heeft gemaeckt / aengesien soo meentich duysenden menschen aen de Brouwerijen hebben moeten dependeren. Als daer sijn ordinaris in de Brouwerijen self Opper-brouwers / Mout-maekers / Meulenaers / Kuypers / item / Knaeps / ofte Knechts / die daer waechen by de

Eenige na-
men der ou-
de Delfsche
Bieren.

* Byvoegselen
op Guiciard,
beschryvinge
vande Neder-
lande. edit.
1612 in sel.

Confirmatie
der oude ver-
maertheit
der Delfsche
Bieren.

* Siec boven
f. 722. en 724.

* Reyd. p. mibi
310.

Groote en
hooge getuy-
genisse daer
van.
* G. Braun in
Indice l. 3.

Hoe veel
menschen, en
wat volck
daer aen de
Brouweryen
al te werck
quamsen.

Brouw-ketels / en die de Bieren daeten / verstoornen en uytsetten / Ec
 noch van bupten aenkomende Ambachts-lupden die dagelijcx aen dit
 werck te passe komen / als Groot-werck-maekers / Koper-flagers /
 Timmer-lupden / Metselaers / Bomgers / Postel-dragers / As-lup-
 den / Ec. Noch sijnder die van wegen de Stadt gestelt werde / als daer
 zijn Maeckelaers / Pont-gaerders / Coorn-meeters / Kool-wegers /
 Sacken-dragers / Turf-dragers / Inslagers / Krupers / Dletters /
 Lichters / Ec. met menichte van Rood-huipen daer toe specterende.
 Noch waren buptens huys op haer selven / tot dienst en behulp vande
 Brouwerpen veele Moutmaekers / dat doorgaens eerlijcke en wel-
 gestelde lupden moesten zijn / menichte van Krupers die het nieuwe
 Daet-werck maekten / Meulenaers / booz die geene die geen gelegent-
 heyt binne huys en hadden / en soo boozs / gelijk men hedendaegs
 noch eensdeels kan sien ; in't kozt / het maekte sulcken wel-baren dat
 een ontelbare menichte van lupden haer nootduft hier door hebben
 mogen winnen. Soo dat men toen ter tijdt met recht van onse Stadt
 wel seggen mocht / 't geen de Heer Jacob vander Does, in sijn's Gra-
 venhage op Rijn / noch onlangs schrijft ;

Dit's Delft de derde Stadt, vermaeckelijk gelegen,
 Die overvloeyt van volck, van neering, en van zegen,
 Een Stadt daer wel-vaert is, en die haer leck're Bieren
 Met groote menichte, door Neerland kan vertieren ;

Verloop en
 af-val vande
 Brouwerijen

Hoe lange de
 brouwerijen
 hier ter plaec
 se hadden
 gefloereert.

En waer den
 overvloet
 der brouwe-
 rijen verva-
 ren is.

Doch nademael ter wereld niet geduprigh is / nochte altijd in eenen
 stand blijft / maer dat alle dingen eenmael aenbanck nemen ende eyn-
 digen / geboren werden ende vergaen / en dagelijcx vermeerderen ofte
 verminderen / gelijk sulcx ober den ganschen Aerdbodem ten allen ty-
 den wijteluchtig heeft gebleecken / en noch altijd blijcken sal soo langh
 daer menschen oberigh zijn / alsoo heeft de wisselballigheyt der saken /
 sich dock toe gedragen ontrent de Delfsche Brouwerpen ; want nae
 dat in't Jaer 1567. de inlandsche troubelen (tusschen d'Ingeboornen
 en Spangiaerden waren ontstaen) en dat het verboeren vande Bieren
 door den langduprigen Oozlogh soo langh soo meer werde verhindert
 ende belet / soo sijn de Brouwerijen metter tijdt vermindert verdoenen en
 ober-al verstroyt / na dat sy ontrent twee hondert en vijftig Jaren booz-
 spoedelijk bloepende dat men weet / binnen onse wallen haer woonsteden
 hadden geplant / veel Brouwers booz rijkdom ofte ouderdom de moepte
 en hoofdzeecke langer ontsiende / hebben haer / d'eenen booz / den anderen
 naer / tot stilte en ruste begeben / eenige sijn vertroocken en in andere plaet-
 schen gaen woonen / die van Oorzrecht en Haerlem ontleenden metter
 tijdt een groot gedeelte / en wel aldermeest die van Breda / doch nae't we-
 der overgaen van die Stad / aen de 3de des Konings van Spangie / in't
 Jaer

Jaer 1625. zijn sy meest tot Rotterdam gekomen/ alwaer sy nu naderhand door de gestadige veranderlijckheyt aller menschelijcker dingen/ mede wederom al by verloopē zijn. Sulcx dat althans alhier binnen Delft veele oude aenstienlijckie familien/ meest alle upt Vrouwerpen gesprooten / nu op haer inkomende renten leben. Deswegen de meergemelte Heer J. vander Does, aengaende onse Stadt aldus besluyt:

Wat dunckt u Leser? Heeft dat volck niet wel gebrout?
Dat's hare Kassen sien voor Mout gepropt met Gout?

De Vrouwers sijn hier ter plaetse altijd meest in estime geweest en boven andere koop-luyden by onse door. Ouders geacht/ als sijnde meestendeel van de beste en gegualificeerste luyden / die tot de Regeringhe van de Stadt wierden verhooren. Eenige wepnige van die oude stammen / welckers oberbloediger tacken brugbaerder sijn geweest / dan wel anderen / sijn jegenwoordigh de voornaemste Vrouwerpen noch in eere houdende. Verscheyde Nuthouren hebben speculatie gheda om van den aerdt en epgenschap der Bieren te schrypen / als eenen Eobanus Hessus, Erycius Puteanus, Martinus Schoockius, en andere meer. Onsen grooten Delbenaer Hugo de Groot, heeft onder allen oock wel-eer tot lof van de Bieren dit volgēde latijnsch vers gemaeckt / 't geen ons waerdig gedacht heeft / hier ter plaetse te reciteren.

Oude estime van de vrouwers hier te Delft.

HVGONIS GROTH PRO CERVISIA

Humor dulcis aquæ, sed igne coctæ,
Quam succo Ceres imbuit salubri,
Qui corpus vegetas, nec impotente
Commotam furias vapore mentem,
Quo potu fruuntur Batava tellus,
Neptuni domus horreumque Mundi,
Et quotquot populos mares ab allo
Cæli culmine conspicatur Arctos,
Ipsæ sitiunt novem Sorores,
Nec permittide proluuntur unda,
Ex quo Græcia Barbaro sub hoste est,
Nec Bacchicyatos amant puellæ,
Sed Rhæni Vahalisque temperatos
Almis partibus hauriunt liquores.

Duræ mentis, iners, merumque rus est,
Si quem Bassia non movent Secundi,
Et quos Doussa canit parente major
Cælo sydereos rotante cursus,
Et quæ spicula Baudio vibrante
Non unum sibi destinant Lycamben,
Et quos dat numeros nihil vetustis
Cedens vatibus Heinsii Thalia.
At me (sentio) largæcum sequatur
Vini copia, frigidique fontes,
Heu Musæ fugiunt. Venite quondam
Dilecti lavices: nec esse crudum,
Nec contra decet, ebrium Poëtam.

By souden noch veele Heuren / Ordonnantien / Placcaten / Sententien en andere stukken de Vrouwerpen concernerende / hier by gebracht konnen hebben / en onder anderen oock alle de ordonnate en rustige oppositien / tegens den op-hef en schattinge van den thjenden penning /

wederstand van den tienden penning ter saecke van de vrouwers.

door Duc d'Alba, die by die van Delft seer krachtelijck is tegen gestaan / insonderheyt ter saecke van de Brouwerpen / daer sy haer door gaens op beriepen / welchers aengaende ons noch een verbael oberig is / wel waerdig om het licht te sien / doch elders nader te pas sullende komen. Maer om nu epudelijck eenigermate te laten blijcken de oberbloedige meenichte der Delfsche Brouwerpen / soo sullen / ter gedachtenisse van de saeck / laten volgen een Lijste van hare naemen / door soo veel wy hebben konnen bekomen / ende door eerst alleenlijck der generdie sedert den Jaer 1600. tot den Jaer 1640. uytgebroocken zijn / ende sulcx binnen desen jegentwoordige eeuwte noch in wesen sijn geveest.

Brouwerijen sedert het Jaer 1600. tot den Jaer 1640.
uytgebroocken.

Lijste van
uytgebroocke
Brouwerijen
alleenlijck
sedert 'tjaer
1600.

Beginnende van de Schiedamsche ofte Ketel-poort, langers de West-syde van d' Oude Delft, tot de Wateringse-poort toe.

De dubbelde Passer.
De Papegay.
De Sterre.
De twee Pijlen.
Den Diamant Ring.
Den Witten Hoorn.
Het Claver-blad.
De Harts-Hoorn.
De groote Klock.
Het enkelde Trueel.
De Witte Lely.
De Roo Leeuw.
De Klock met de Kroon.
De drie Haringen.
De Passer.
De Handt.
De dubbelde Vuyft-hamer.

Van de Haeg-poort weder naer de Kolk, sijnde de Oost-syde.

De Cop.
Het dubbelde Kruys.
De Baers.

Inde Kolck:

De Kit.

Van de Kolck tot de Rotterdamsche-poort, langers de West-syde van de Voorstraet, Hypolitus-buyrt, Wijn-straet, Koornmarkt, en de Geer meest alle aen d' Oude Delft uytkomende.

De Witte Leeuw.
De Flap-kanne.
De Schaer.
De Hand-boogh.
De Ruyt.
De Muyl-tromp, ofte dubbelden Ancker.
De drie Sterren.
Het Laersgen.
Den Beugel.
De Pauw.
De drie Klocken.
Den dubbelden Beugel.

Aen d'Oost-syde van dese selfde passagie, wieren uytgebroocken voor eerst aen de Voorstraet

De drie Trueelen.
Het Hamertgen.

Het dubbeldé Hellebaert.
 Het Paert.
 De drie Aeckeren,
 Het Hoef-yfer.
 Het dubbeldé Kruys, achter de
 Kerck.
 Swerten Eenhoorn.

En aen de Oost-syde van de
 Koorn-marct,

Den Brill, of het Hert met de
 Kroon.
 De Trechter.
 De Klauw.
 De drie Lelyen.
 De Pot, met de Kroon.
 Ende Metale Pot.

In 't Achterom.

De Kroon.
 De Schenck-kan.
 De Ros-kam.
 Den Ham.

Turf-marct.

Het Swaert.
 De drie Hameren.
 Den Aecker.

Achter de Marct.

Den Ringh.

Achter de Nieuw Kerck.

Het Heck.

In 't Oost-cynde.

Den Dissel.

Volgen nu de Brouwerpen die Anno 1645. noch hebben gestaen/ en
 als-doen noch actueelich waeren brouwende/ welckers verscheyden
 seders mede upt gebroochen sijn / sulcx alleenlijck restieren en tot noch
 toe sijn continuerende / die met een Sterreken aengewesen werden.

Aende Oude Delft.

* Den Buys, nu twee klimmende
 Leeuwen.
 * De dubbeldé Sleutel.
 De Simbel, ofte Ros-bel.
 De Slange, naderhand Roskam
 ober de Haber-brugge.

Aen de Voor-straet Oost-
 syde.

* Den Osch, nu Post-hoorn.
 De twee Bijlen, ofte Pauw.
 * De Visch.
 * Den Oyevaer.
 * De B. nu P.

West-syde.

* De drie Kroonen.
 De drie Simbellen.

Hypolitus-buyrt.

Het Hellebaert.

Aen de Koorn-marct Oost-
 syde.

* Het Trueel, met de Kroon.
 * Het Swaenshals.
 * Den Eenhoorn.
 * De Halve Maen, met de Kroon.
 De drie Halve Maenen.
 De Griexsche A.

De Koorn-marct West-
 syde.

* De drie Hoef-yfers.
 De Werelt.

Aen de Burg-wal, over de
 Broerhuys-laen,
 Het Heck.

Aen

Aen de Ponte-marct.
 * De Verkeerde Werelt.
 Achter de Nieuw Kerck.
 * De Roode Leeuw.

De drie Klaveren.

In 't Oost-eynde.

* Het Conduyt, ofte drie Sonnen.

Andere
 Brouweryen
 al voor den
 Jare 1600.
 uytgekroken

Wel hondert
 Brouweryen
 binnen den
 tijd van een
 eeuw uytge-
 broken.

Porceleyn-
 bakeryen.

En hoe veel
 an getale.

Noch zijn my dooz oude luyden hier en daer eenighe Brouwerpen aengewesen/ oock anderen hebbe ick altemets vermeld gebonden/ welke al dooz den Jare 1600. schynen uytgebroochen te zijn/ als aen de Oude Delft / d'Halve Maen. 't Wapen van Hollandt. 't Wapen van Spangien. 't Wapen van Portugael. 't Swerte Paerd. 't Spijcker-boor. De Sleutel, wordende geoordeelt misshien op den hoek vande Baillu- steegh geweest te zijn/ daer een groote houte Sleutel pleeg uyt te hangen. De twee Swaerden. De Roos, ongetwijfelt op den hoek van Dircklangen-steegh. De gulde Sterre, zijnde noch jegenwoordig een Nijin-Brouwerp ober 't Sr: Joris Gast-hups. De Rooster, apparent op den hoek van de Wolck. Het Swaentjen, al mede daer omtrent. Aen de Kroon-marct/ en op d'Oude Delft uythomende zijn noch geweest dese volgende: Den Hamer met de Kroon. 't Dubbelde Kruys. De Witte Roos. De Keyfers Kroon. De Baers. De Vergulde Kop. Het Schilt. En aen d'overzypde van de Beer / Het Vosken. Mitsgaders de Vergulde Voet. Van hier wederom doozwaerts op/ omtrent het Oude Gast-hups/ de Spade. En by het Crutweel met de Kroon/ is noch geweest 't Witte Claver-bladt. Tusschen het doozsz Crutweel en't Hellebaerd/ zijn geweest de Bijl, en de Kandelaer. Noch hebbe ick vermeld gebonden sonder des selfs plaetsen te weten/ Het Paertgen. De twee Ringen. Het Anckertgen. Den Haspel. Schynende wat meer achter af gelegen te hebben als wel de voornoemde; maeckende te samen een getal uyt/ van verre ober de hondert Brouwerpen; behalven alle d'anderen die dooz verloop van tyden/ my noch verburgen en onbekent zijn gebleven/ daer nu noch maer vyfthien van overigh zijn. En aldus zijn voozerst de oude vermaerde Drappiers vande Delfsche Puycken, en daer nae de gerenomeerde Brouweren vande Delfsche Bieren vermindert/ en onder gegaen/ in't op-komen vande nieuwelingen de Porceleyn-bachters vande Delfsche Porceleynen, die nu wederom soo begeert werden/ dat de Porceleyn-bachterpen alhier/ binnen weynig tijds/ dooz den jegenwoordigen Oozloch/ alberepts tot acht-entwintigh in getal gesteygert sijn/ hebbende yder naer advenand haer hertieringe/ een meenigte van Arbeyts-volck soo buyten als binnens hups in't werck/ want nergens het hierlands Porceleyn subtylver noch sijnder gewocht werd/ als in dese Stadt/ daer in sp de Chinesen allerbest schynen na te bootsen. Die van Haerlem/ Goude/ en Grotterdam/ maecten mede wel eenich Nerde-werck/ maer al grof/ soo dat alleen het Delfsche Porceleyn wijdt en zijdt werd getrocken in Wa-

band / Vlaenderen / Franckrijck / Spangie / en oock Engelandt / ja werd oock selfs by wijlen na Oost-Indien geboert / daer het alderfijnste herwaerts van daen komt. Den geleerde *Julius Caesar Scaliger*, en oock *Job: Isa: Pontanus*, * hebben van de Porceleynen geschreeven / en daer van vergelijkingen gemaekt met de kostelijke vaten der Ouden / die men *Murrhina* noemden. Den Commentateur over *Pancirollus*, heeft oock een gansch Capittel van de Porceleynen.

By de Peringen en Koopmanschappen deser Stadt / soude hier oock geboegt konnen werden / dat de Druckerpen kortz na de bindinge van die Konst / hier al seer hebben gefloreert ; blijkende onder anderen oock by dien vermaerden Nederduytsche Bibel / geprent tot Delft, ende albaer voleyndt in 't Jaer der incarnatie ons Heeren duysent vier hondert seven-en-tseventig, den tienden dach der Maent Januarius, zijnde d'eerste Bibel die in Nederduytsche taele in druck is uytgegaen / en oversulcx onder lief-hebbers van rare Boecken seer ge-estimeert / en by uytneementheyt genaemt den Delfschen Bibel, gelijk de selfde noch hedendaegs t'Amsterdam op't water / in een uythang-bort / wegens sijn vermaertheyt / werd gerepresenteert. Achter verschepde oude Boecken / van d'eerste editien der Geuoe 1400. vinde ik ook veel dat sy zijn geprent t'Handwerpen binnen die Camer-poorte in 't Huis van Delft, misschien dat aldaer oock wel een Delfsche Druckerij soude mogen zijn getransporeert.

Wydere vermits dese Stadt / in vooz-tyden / gelijk wy getoont hebben / dooz de Koopmanschap / Commercie ende handteeringe van de aldermeeste hier te lande heeft gefloreert / en dat des selfs Inwoonders haer principaelste rijkdom daer dooz oock hebben verkregen / 'twelck (volgens getuygenisse Plutarchi) is de behoudenis van 't gemeene best / seggende dat wanneer een Stadt, als een seecker Lichaem ofte gemeente uyt verscheyde familien of gesinten te samen gestelt, en by een vergadert zijnde, dan aldereerst de gemeene saecke machtig is, als het met een yegelijk Burger in 't particulier wel gaet. * Soo sullen wy tot bewijs-redenen dat de Stadt Delft van aller geheughenisse der ouder geschiedenissen af / onder de aller vooznaemste en vermogenste Steden van Hollandt is geweest / uyt d'oude Registers en gemeene Archiven hier by brengen de schattingen die de Burgers van Delft / en oock die van andere Steden al over eenige hondert Jaren tot onderhoud van de gemeene saecke hebben op gebzacht / mits dat het niet ongeoorlooft sy hare macht nebens die van andere Steden te confereren / ten eynde eens ygelijcx oude aensienlijckheyt en vermogen openbaerlijck blijcken mach. In 't Jaer 1427, als Hollandt in tweeën gescheurt was / en dat Noord-Hollandt / te weten gelijk wy 't in 't eerste Hoofst-stuk * hebben onderscheyden / mitsgaders Kennemerlandt en West-Byzieslandt Hertoch Philips van Bourgondie, tot Grabe wilden hebben / en dat die van Supd-Hollandt Vrouw Jacoba volgden / soo werde den Hertoch

A a a a

Werwaerts
het Delfsche
Porceleyn al
vertiert werd
* *Scal. exerc.
contra Card.
Pont. Descrip
Amst. l. 2.
c. 14. Panc.
l. 2. T. 2.*
Druckeryen
van ouds ook
te Delft ge-
floreert.

* *Plutar in
comp. Arist.
& Catonis.*
Bewijs van
den ouden
rijkdom en
vermogen-
heyt deser
stede, geno-
men uyt een-
nige oude be-
den der Gra-
ven.

* *Siet boven
p. 1.*

op

Bede aen
Hertoch
Philips in ge-
willigt.

op sijn verfoeck van sijnre goedgunstige Steden / boven des Graefflijck-
hepts Domeynen een bede toe gestaen / van 30000. hollandsche Schild-
den / tot welke bede de Stadt Delft op-bracht 3500. doch die van
Haerlem (dewelcke re dier tyde meest gecontribueert hebben) 5000.
Leiden eben soo veel als Delft 3500. maer Amsterdam (nu jegen-
woordig de machtigste koop- Stadt) alleenlijk 3000. Rotterdam noch
ongelijck veel minder 1250. Hoorn 2000. en eyndelijck de Stadt van
Enchuyfen 625. Schilden / pder Schildt gereeckent tot een pondt
hollands / ofte dertigh grooten 't stuck / welke totale somme wierde
uytgeroycht tot betalinge van ses maenden Soudie van 1500. gewa-
pende Mannen / aldus (sepde de Heer Boxhoorn) waeren doe ter tijd de
saecken gestelt, dewelcke nu soo vermeerdt zijn, dat Hollandt mach
met goede reden gehouden werden de rijkste Provincie der Nederlanden,
wannere door Koopmanschap ende handteringe soo mildelijck gevloo-
ten is, dien slag-regen van Goud en Silver in den schoot vande Holland-
sche Danac.* Wederom in't Jaer 1427. als den Hertoch ende Grabe
voorznoemt een tocht vooz hadde op Vlaenderen / soo verfocht hy aen-
de meeste Steden van Hollandt 20000. Schilden / tot voldoeninge van
twee maenden besoldinge der Soldaten / die binnen Hollandt in Quar-
nisoen bleven leggen / 't welck hem geconsenteert wier / ende daer toe
betaelde.

*Boxh Theat.
Holl. cap. 2.
p. 14. c.

HAERLEM	4622	} Schilden.
DELFT	3305	
LEYDEN	3305	
AMSTERDAM	2833	
ROTTERDAM	833	
ENCHUYSEN	100	

Een ander
Bede Hertog
Carel van
Bourgondie
toegestaen.

Een-en-beertigh Jaren daer na te weten 1468. in de maendt van
Mey / verfocht Hertoch Carel van Bourgondie, soo ras als hy gehult
was / een Bede van sijne Landen van 240000. Leuten / 't stuck toe
dertigh stupvers / maeckende 480000. Schilden; noch vooz sijn Hups
vrouw (sijnde des Konincx Suster van Engelandt) tot spelde-geldt
(gelijck men sepde) op acht Jaren te betalen 32000. Schilden; noch
tot gifte ende Heuscheden van sijne Domestijcquen ofte Hof- gesin
16000. noch tot verballinge vande kosten by de Riddereschappen ende
Edelen ende anderen gedaen / in't reysen om deser saecke wille 4800. be-
dragende 't samen de somme van 532800. Schilden / waer toe die van
Hollandt ende West-Vrieslandt mosten betalen 372800. hier tegen be-
viel den Grabe aen hem / vooz soo veele Dorp ende haere omleggende
Steeden en Dorpen ('t geen eygentlyck alleen Zuydt-Hollandt is)
moste geben de somme van 39200. soo resteerde noch vooz de andere
Steden ende Dorpen te betalen de somme van 333600. dewelcke be-
taelt soude werden op vijftien achter-een-volgende Jaren / komende
vooz

voor twee termijnen alle Jaeren 41035. Hier toe gaben jaerlijc dese volgende grote Steden van Noord-hollandt ende Kennemerlandt: als

HAERLEM	3594	} Schilden.
DELFT	3375	
LEYDEN	3375	
AMSTERDAM	2875	
GOUDE	1770	

Maer de klepne Steden gelijk sy in dit oude Register genoemt werden / hebben op gebzacht /

ALCMAER	800	} Schilden.
ROTTERDAM	1150	
SCHIEDAM	350	
HOORN	2000	
MEDENBLICK	450	
ENCHUYSEN	470	

Ende de reste / was tot laste van alle de andere Steden/Heerlijckheden/en Dorpen. Sulcx dat hier upt genoegsaem werd bevestigt / dat de Stadt Delft / uptgesondert Haerlem / van ouds de meeste nebens Leyde (die gelijk geschat wierden) tot de gemeene saeckie heeft gecontribueert en te berde gebzacht / en dit volgens een oudt overgebleven Register bande contributien op extraordinaire voorballende gelegentheden / waer in die van Haerlem wel de liberaelste schynen getoest te zijn / en in hare giften hebben willen uptstecken. Maer het behoort by wat meer luster en aensien te geben / en oock veel aenmerckens waerdiger werden geacht / dat Delft in tyde van nood / namentlijck tot ontfettinge van de Stad Leyden twee-en-beertig ten hondert heeft gecontribueert te weten / dat tot yder hondert gulde / die de Provincie van Holland tot dien eynde opbzacht / de Stad van Delft voor hare quote alleen soo veel mael twee-en-beertigh guldens contribueerde. Immers werdt dese Stadt voor secker en ontwijffelbaer gehouden een bande alderwelbarenste ende vermogenste Steden te sijn geweest deser Nederlanden / en in geballen de Koopmanschappen hier soo wel als in andere Steden hadde mogen hooger op-klimmen en noch meer en meer toenemen / sy soude apparentelijck in haer voorzaende staet hebben gecontinueert / en als noch onder d' aldergrootste en machtigste Steden van Europa gebleven hebbe. Vier aenmerckelijcke misflagen sijnder by onse voorouderen begaen / die soo wel d' een als d' andere groote beletselen hebben veroorsaecht / van het voorspoedigh avancement en voortganck deser Stede ; voor-eerst toen de Stadt in den Jaere 1536. soo deerlijck was verbrandt / dat nauwelijcx het hierendeel (bestaende inde slechtste

Delft ten tyde van de hoochste nood, tot behoudenis van 't Vaderlandt by na de helft alleen op gebracht.

Vier considerable medusen van ouds gecommitteert tot groote schade en zehterdeel vande Stadt.

Eerstelijck na den brandt niet verhuift te hebben naer de Haven, Oorfaeck waerom 't selve achtergebleven is.

Tweede misbruyck het weygeren vande vlammingen in te nemen, mitsgaders redemen van dien

* *Siet boven p. 603.*

Naeberouw over dese nalinge.

Hypsen) daer van overbleef / dat men by die gelegentheit de Stadt niet heeft getransporeert en herbouwt aende Haven ontrent de Ribiers de **Maze** / 't geen bequameelijck en seer lichtelijck had konnen geschieden / ten ware d'hooch-wijsteekende en destige gebouwen vande overgebleven **Cozens** (die dooz dien geschooren hoop ofte kerckelijcken deser Stadt alte veel wierden bemind) mitsgaders de schoone Wallen en wijde grachten het selvige niet en hadden verbeden en woederhouden: Want insonderheyt bracht den verkeerden pber van die geschoore kruppen der geestelijckheyt soo veel te weeg / dat men meerder sagh op de schoone gebouwen als op een toekomende gelukkig welbaren vande gemeente: dus gaben sy de eerste grondslaggh van een ondoorzichtighen ongeluckige naerlatigheyt. Het tweede abups is voorgevallen in't begin vande **Nederlandsche** troubelen / als onse naburige **Landtsaeten** in **Vlaenderen** en **Babandt** om de **Kelgie** willen dooz d'inquisitie / mitsgaders de wreedheyt en ongehoorde **Tyrannie** van den Hertoch van **Alba** / met alle onbermhertigheyt te vier en te zwaert soo vervolgt / en van haer goederen en leben berooft wierden / dat sy geperst en gedwongen waren / **Hups** en **Hof** / **Landt** en **Sand** / en alles te verlaeten / en haer met **Wijf** en **Kinderen** op de blucht te begeben / onder de protectie van andere **Oberheden** / alwaer sy de vryheyt van conscientie mochten hebben / om in't openbaer **Gode** te dienen naer synen heyligen wille / als in **Engelandt** / **Duytschlandt** / mitsgaders ook dese geconfedereerde **Provincien** / dewelcke de wreedheyt van den **Albaen** vieriglijck tegen stonden / en haer gemeente vooz het onberdraeglijck jock der **Spangiaerden** / met goed / bloed / en gemoed sochten te bewaren / en dierhalve geen geringe toeloop kregen: Doch de **Magistraet** deser Stadt toen ter tijdt noch meerendeels **Rooms** gesint zijnde / hielden haere **Poorten** geslooten / ende refuseerden de **Bluchtelingen** in te nemen / * latende haer met groote meenichte bukten-om passeren / haer wpsende naer andere naburige **Steden** / die doennaels meer volck gebreck hadden. Tot dat de **Kelgie** herbozmt zijnde / en de **Woutneeringh** nu naderhand dooz de continuatie van den **Ozloch** meer en meer beginnende te verlooopen / men allenthalve gewaer wier der geburz-steden voozpoeden aenwas / die sy dooz 't in-nemen en ontfangen der vzeemdelingen bekomen hadden / hebben sy noch ten laesten alle bedenckelijcke middelen aengewent / om mede eenige toeloop aen te locken / 't geen de **hyboegselen** op **Guicciardin** dupdelijck te kennen geden / alwaer men leest dus danige woorden: Dese Stadt haer lang vernoegende met haer eygen ingebooren ende **Burgery** noch over eenige **Jaren** doen by de omleggende **Steden** de uytgtweecke **Vlamingen** , ende andere **Vreemdelingen** seer welckom waeren ende ontfangen wierden , de selven vergunnende der **Poorteren** gerechtigheden , **Privilegien** en andere **vryheden** by haer niet ontfangen en sijn geweest ! tot dat sy eyndelijck vernomen hebbende het merckelijck wel-vaeren der selver **Steden** dooz

Kenige Keu-
ren tot laste
vande Bur-
gers op de
Have, doch
naderhand
geabrogeert.

Die van Rot-
terdam deden
grote presen-
tatie om de
Kooplyden
van Delft te
intercipieren
en aen te loc-
ken.
Dies ten lae-
sten meerder
liberteyt aen
de Havenaers
is toegestaan

houden / en het oberloopen naer de Have soo veel doenlijck was te be-
letten; niemand en vermochte aldaer te Timmeren sonder speciael
consent van onse Magistraet / nochte eenige Hupsente maechen / dan
sulcke en soo veel als het hare Achtb: souden gelieven / daer werde
oock een seeckere mate van hoogte gestelt / waer-en-boben niemand
geoozloft was / sijn Timmeragie hooger op te trecken / en beelderhan-
de servituyten meer / oock als naderhand de Navigatie hier te Lande
in verscheyde andere Steden soo langs soo meer begon toe te nemen /
en de Brouwerpen alhier te verminderen / soo wilde men niet toe staen
dat beelderhande Traffycquen / aende Zee-handelinge dependende /
en die tot noch toe alhier ter plaetse waren gepleegt geweest / op de Ha-
ben mochte geexerceert werden / al-hoe-wel de Meders en eygenaers
vande Schepen presenteerden hier selfs metter woon te blyven / alleen-
lijck tot meerder commoditeyt van hare Navigatie sulcx instantelijck
begeerende / maer men verstonde dat alle Meerlinge en handteringe die
tot noch toe binnen het district vande Stadt hadden geoeffent geweest /
als noch wel konden blyven / tot dat naderhand die van Rotterdam /
veele vypheden en schoone beloften hoor gebende / veel van onse Koop-
lyden ganschelijck met hare Hups-gezin ontrocken hebben / en eyn-
delijck gelijk ten tyde van Keyser Karel in de Stadt / oock nu hier op
de Have het gemeene spreek-woord gebleecken is / dat de koop-han-
del noyt gedwongen wilde zijn / sulcx men ten langen lesten (om verder
nadeel te precaveren) genootsaecht sijn geweest meerder vyphet aende
Havenaers te verleenen. Ick en kan my by dese occasie niet onthou-
den / een brief onder my berustende / nopende dit subject in voorszden ge-
schreben van een wijs en voorszichtig man / die kennisse van saecken had-
de / den goedwilligen leser hier nebens mede te deelen ende te commu-
niceren / aengesien men upt deself de alle de voorgaende abusyen en mis-
tastingen ogenschijnlijck kan bespeuren / uptgesondert alleenlijck van
het refusus des Admiraliteyts Collegie / aengemerckt den Auteurs
van dese Missive de voordeelen die de Stadt Rotterdam daer hoor ge-
nooten heeft noch niet gesien nochte beleeft en hadde.

Inhoud van
sekeren brief
ontdeckende
de voorgaen-
de mislagen.

't Is te verwonderen en mogelijk te beklagen (schreef den eenen vziind
aen den anderen) dat terwijl alle Hollandtsche Steden met een toeloop
van Brabanders ende Vlamingen ter saecke deser trouble grootelijcx ge-
augmenteert en geprosperereert zijn, alleen onse Stadt versmaet ofte ver-
suymt heeft, den Vreemdelingen vreemde hand-wercken te admitteren,
niet tegenstaende alhier soo goede en beter commoditeyt was: Te meer
waert by aldien de Raden der Stadt niet hadden geperfsisteert (tegens haer
eygen welvaert) op de voet vande voorgaende Regeerders, omme te on-
derhouden ende in servituyt te maintineren Delfs-haven, niet lettende
dattet verscheyden is yets gedwongen te werden om doen ende yet libe-
ralijck te gunnen, mits reserverende de hooge Overheyt de judicature:
't Welck had men gelieven te verstaen soude althans Delfs-haven geflo-
reert

reert hebben boven alle Havenen aen de Maze, en consequentelijk soude onse Stadt machtigh in rijckdommen, Domeynen ende aucthoriteit hebben geworden, ende genomen men wilde 't selve niet gonnen vreemde personen, ten minsten behoort men dan de Burgeren sulcx te admitteren, en daer na den vreemden die eerst seeckere Jaren in Delft als Poorters souden hebben gewoont, met des selfs Kinderen alhier geboren. In welken gevalle de Stadt Delft niet en soude werden ontrocken maer geconserveert en gebeneficeert; ende gemerckt het een onrecht gevoelen ofte oordeel is onder veele menschen, dat men considererende den welstand van een Stadt, voornamentlijk regard wil nemen op de plaetse, muynen, ende Vesten, en niet allermeeft op den Burgers, welcke Burgers alleen, oock sonder muynen ofte Vest, de rechte Stadt zijn, en den welvaert veroorsaecken. Men soude mogen bybrengen ontelbare exempelen van oude Steden die, by wysen Rade, hebben gemigreert ende verplaest tot haer groote welvaert, ja tot republijcque en principaetichappen, ende om de waerheyt te seggen, wie en merckt niet dat de Stede van Rotterdam, door de Zee-handeling van de Burgers van Delft floreert, meer dan door haer eygen ingeboornen. Waer uyt goed om verstaen is, dat de treffelijcke Coopliden binnen Delft blyvende, met hare familien hare eygen Haven souden benificeren en dat d'ene plaetse door d'andere in Neringe en rijckdome soude op-waffen: Daer nu ter contrarie den Burgers van Delft haer Vaderlijcke Stadt althans siet verlaten, om by die Water-steden haer Brood te mogen winnen, soo dat men soude mogen seggen, dat Delft vruchtbaer is om volck of Mannen voor te brengen maer gebreckig in't onderhouden ofte voeden tot haer eygen welstand. Welck immers moet verstaen werden te komen uyt misverstand en gebreck van reckelijcke humeuren, immers behoorde men dan te verstaen en toe te laten alsoodanigen handel als tot Delft niet gelegen is te exerceren, als van Zeyl-maecten, koopmanschap van Masten, Peck, Teer, staen van Wandt, groot Scheep-maecten, Sout-maecten, Papier-meulens, Vul-meulens en diergelijcken; waer door onse Stadt geen praëjuditie geschiet, want hoe-wel sommige vande genomineerde Traffijcquen tot Delft wel mogen werden gepleeght, soo wil dat selfde aldaer niet werden gesocht, gemerckt de lieden willen wesen by de stroomen, en sullen veel eer 't Wand, Masten en Peck, &c. soecken tot Rotterdam, Dord, en andere plaetsen, dan een mijle of twee te landewaerd, &c.

Dit is den inhoud vande Missive die genoegsaem te hennie geeft / dat ingeballe wy van oudts hadden verhuyst na de Hade / onse Stad aparentelijck althans van de aldergrootste en machtigste koop-steden deser Nederlanden hadde geweest. Oock by aldien wy de Vlamingen (daer de Stad Leyden noch wel of baert) hadden ingenomen / dat die conditie voer ons geen geringe voordeele soude hebben bedongen; daer-en boven soo wanneer Delfts-haven van eersten af / meerder bydom hadde genoren / dat wy als dan naer alle schijn van waer-

Wat con-
quentie nys
desen brief
kan etogen
worden.

* Siet boven
p. 51

Voornaemste
op - komst
van de Stadt
Rotterdam.

heyt tegenwoozdig de principaelste en booznaemste Haven soude gehad hebben aen de Rivier de Waaze / en dat de nu vermaerde Koop- Stadt Rotterdam / die wel- eer by Delft niet in comparatie quam / * booz Delfsche Burgers soo niet soude toegenomen en in Koopmanschap- pen boven ons gebloeyt hebben / sulcx dat dit laeste en daer by noch het booz-berhaelde / aengaende het Collegie ter Admiraliteyt / natuyplij- kerwijse / de booznaemste en genoeghsaem d' eenigste op- komst aen de Stadt Rotterdam heeft verleent / en ons in tegendeel een irreparabile schade naer gelaten heeft / daerom was het oock een gemeen seggen van den Advocaet van Hollandt / Johan van Oldenbarneveld, zijnde te booz- ren / selfs Pensionaris der Stadt Rotterdam geweest / de precijsheyt van die van Delft, en de schaersheyt van die van Schiedam, hebben Rot- terdam groot gemaect. Doch wy en mogen de resolutien by de booz- faten genomen / noyt soo seer beschuldigen en t' eenemael ruineux ver- klaren naer dat de upkomsten van de saecken daer op ongelukkig sijn gesucceedeert / want gelijck de Poet seyd:

————— Careat successibus opto,
Quisquis ab eventu, facta notanda putet. *

* Ovid.

In wat voe-
gen wy de
gepasteerde
verrigtingen
van anderen
oordelen en
beproeven
moeten.

Maer (indien men de redelijckheyt geen plaets en begeert te weygeren) soo moet men de selbe alleenlijck oorbeeten / naer de hoedanigheyt van de saecken selber / ende d'omstandigheden die haer ten tyden van het nemen van soodanige resolutien daer ontrent souden mogen hebben ge- openbaert / en waer op als- doen nootsaeckelijcke reflectie hadde mo- gen en moeten werden genomen. Welck volgende indien men onpar- tydig sijn gedachten gelieft te laten gaen / op de onderscheyden toebal- len en veranderingen die pder- mael nebens de booz-berhaelde gele- gentheden te beduchten ende te vresen stonden / en of het niet beter en ware / gelijck men seyde / eene Vogel met gerustheyt in de hand te be- houden als thien in de locht te sien vliegen / soo sullen wy ons booz- Ouderen niet soo absolutelyk van nalatigheyt / versupin / en quade toe- sicht konnen overtuygen / maer bekennen moeten / dat het doen ter tijd soo geschapen stond / dat sy met eenige reden sijn gepermoveert en be- wogen geweest tot het nemen van alsulcke ongeluckige / heyllose / en als nu beklagelijcke raedslagen / wepnig denckende dat sulcx soo ver- keerden upslagh soude nemen / en selfs tot desavantagie en nadeel strecken van haer eygen afkomelingen. Ende echter onaengesien alle dese booz-berhaelde rampen en tegenspoedigheden / en noch meer an- dere mislagen (waer booz men den Haring al mede heeft ober 'thoofst geseyt) salick hier en tegen / tot verwonderinge / by brengen / secket sileyn Extract by eenich boozval getogen sijnde upt d'oude Registe- ren wepnig Jaren booz den Bzandt / mitsgaders de memorie en aen- teyckeningen by een curieus persoon daer ober gehouden / concerneren- de de groote en wonderlijcke / op- klimminge en verstepgeringe in de Schat-

Schattingen en contributien by verloop des tijds en 't gemeen werden des gelds geschiet / waer uyt nebens de bzeemde en wonderlijke augmentatie en vermeerderinge / in dese saecke vooz geballen / doch specia-lijck blijcken sal d'uytsteekende macht en vermogen der Delvenaren.

Binnen de Stads-muyren van Delft uytgefeyt Delflandt, is op gebracht aen den Rent-meester des Keyfers inden Hage van den Jare 1507. totten Jare 1524. 371413. ponden 11. schellingen Hollands, ende nu word inde 17. Jaren wel op gebracht onder Delft ende Delflandt, te weten van den Jare 1606. totten Jare 1623. incluys, sijnde mede 17. Jaren, alleen van 't Gemael, en de Bieren, de somme van 1870000. gulden, uytgefondert alle andere Excysen ende ongelden, gelijk 't Zout, 'twelcke mede op brengt 289000. gulden, den Turf, 204000. gulden, als oock mede Beestiael, Hoorn-geldt, Hout, Zeep, Azijn, xl. penning, Verpondinge, Hooft-geld, ende den 200sten Penning, ende meer andere, die hier te langh soude vallen omme te verhalen, welcke twee Excysen, dat is van Bieren, ende 't gemael, meerder op-brengen als doen alle de Excysen, ongelden, contributien, &c. de somme van 1498587. gulden, sulcx dat de vier Imposten, dat is de Bieren, 't Gemael, 't Zout eade den Turf, met haer vieren bedragende de somme van 2363000. behalven alle de andere dewelcke by giffinge wel op-brengen meer als achtmael soo veel, 'twelcke beloopt alleen over Delft en Delflandt, behalven alle andere Steden, de somme van 189004000. gulden, tot 20. stuyvers 't stuck, ick segge achtien millioen 't negen~~gh~~ hondert en vier duysent gulden.

En uyt dese tegenstellinge en comparatie / van een gelijk getal van seventhien achter-een-bolgende Jaren / alleenlijck eene eeuw na den anderen verscheenen / kan men oock / tot bevestinge van 't geene te boven is verhaelt / krachtelijck bemercken de groote differentie en veranderinge in den rijckdom binnen korten tijdt geschiet / waer dooz insgelyx niet weynig werd geconfirmiert 't geen d'Heer Borhoorn seyde / van den gulden slag-regen in den schoot vande Hollandsche Danae: * Want hoe-wel de Stadt nu al op zyn hoogste hadde geweest (wanneer oock van de aldermeeste op-bragt) echter nu na soo veel onheplen noch sulck een groten en verwonderens-waerdige schat opbragt / inboege men met reden soude mogen seggen / dat een Edelmans rijckdom van voozleden tyden / nu een Boere rijckdom / en een Land-heers vermogen / nu maer een Koopmans macht is / doch alleenlijck met den naem / en niet in waere / en getrouwen rijckdom / die ten aensien van 't geestelijcke alleen in vergenoeginge bestaet. * Wyders / in de doleantie van den breden Raed ofte gansche Veertig deser Stadt (over eenige geschilten / nopende de bedieninge van des selfs Tresorp) aen de Coninginne van Hungarpen / Suster van Keyser Carel de vijfde / ende deswegen Gouvernante in de Landen van herwaerts over / gedateert den 6. November 1551. betuygt den Raed / dat de Stadt sedert den Ja-

Hoe machtig evenwel dese Stadt noch is gebleven.

Mercklijcke vermeerdering sedert hondert jaren na den anderen, in't op-brengen der Pagten, van de gemeene lands middelen, binnen 't district van Delft.

* Siet boven p. 738.

* 1. Tim: 6. 6.

Delft bevoor-
rens den gro-
ten Brand de
hoogste inde
Verpondinge
van alle de
Steden van
Hollandt.

* *Doleantie
des Jaers*
1551 art. 24.
* *Ibidem art.*
30.

Hoe over-
vloedig sy
noch heden-
daegs aen't
gemene landt
op-brengh.

Self meer als
een heele
Provincie.

* *Nov. 8. §*
I. in princip.

* Welck ook
tot een be-
wijs van haer
deugtfaem-
heyt mach
werden geal-
leceert.

* *Euang. Mat.*
22. 21. Rom.
13. 7.

Over wat
fonten en
misbruycken
wy heden-
daegs alder-
meest te be-
schuldigen
sijn.

re 1524. tot den grooten Brand des Jaers 1536. toe / in de Beden, Subventien, ende lasten van 't Landt van Hollandt, in der Verpondinge altijd gestaen hadde hooger dan eenige andere Steden van Hollandt, ende dat sy daer inne jaerlijcx oock meer hadden moeten op-brenghen dan eenige Stadt deser Provincie.* **O**bersulcx sustineerden sy / in alle reberentie / dat dooz de Goubernante veel eer boben anderen behoorden gefavorisert te werden / in plaetse dat sy van hare bypdommen ontbloot / ende niet nieuwiggheden souden werden gequelt.* **I**ck en sal hier ter plaetse oock niet stil-zwpgens booz by konnen gaen / als streckende nebens 't boozgaende tot een krachtig argument en overtuygende bewijs reden booz onse Stadt / en de goede Ingesetenen van dien / dat sy noch jegenwoozdig ten huydigen dage alle Jaren booz het gemeene best in de principale Pachten soo veel op-brenghen / als drie andere Capitaels Steden / namentlyck: Dordrecht, Rotterdam, ende Schiedam. **I**n sy hebben tot noch toe de gemeene middelen des Lands soodanig gebernisseert / dat men oogenschynlyck wel soude seggen / dat sy haer eppen Stadt daer dooz hebben benadeelt. **E**n dit booz soo veel de ordinaire middelen van consumptie aengaet / die men de Pachten noemt / zijnde in de extraordinaire lasten tot onderstand van de gemeene saecken / soo hoogh aen geslagen / dat men 't een met 't ander te samen geconsidereert / in waerheyt kan seggen / dat Delft alleen meer contribueert als een geheele Provincie / namentlyk Over-yssel, upt al het welcke dan evidentlyck blyckt / niet alleen dat dese Stadt ten allen tyden wel boozsien moet sijn geweest van veele rijke Burgeren / waer dooz / volgens 't seggen van den Keyser Justinianus, 's Lands Schat-kist allermeeft werd vervuld, * maer dit kan oock booz een onseplbaer getuygen strecken van de byromigheyt / oprechtigheyt en getrouwigheyt der Delbenaren / dat sy altijd goede Patriotten en Boozstanders sijn geweest van het Vaderlandt / en dat d' Ingesetenen deser Stadt minder genegen sijn tot frauderen van 's Lands Impositien / nochte haer met eenigerhande byple practijcquen en onrechtmatige middelen niet soo seer soecken te behelpen als wel in andere Steden werd gedaen / doch liever geven aen den Keyser wat des Keyfers is, * gelijck alle eerlijcke en fatsoenlijcke luyden van consciencie wegen onwederstrediglyck schuldigh sijn. **S**oo veel te meer was het dan van den Hemel te wenschen / dat de booz-verhaelde mislagen (die met al het na-berouw van de wereld nu niet te repareren sijn) noyt en ware booz geballen en gecommitteert / ten eynde de Coopmanschappen en Heeringen / die naderhand van tijd tot tijd / en insonderheit alchans geduyzende dese droebige en bekommerde Boozloggen seer verballen en verslapt sijn / binnen dese Stadt wederom meerder mochten bloeyen ende toenemen. **H**ier benebens sijn wy heden-daegs niet wepnich te beschuldigen / en het is waerlijck een beklagelijcke saecke / dat wy alle Inwoonderen en Burgeren / het beneficieren ende wel-doen aen onse Stadt / niet meerder ter herten laten gaen / en wy

mal

malliander in het welbaren ontrent de Neeringe ende Coopmanschap-
 pen niet pveriger booz en staen / want seer veele onder ons gebonden
 werden / die / om al te geringen boozdeel als dickwils geschiet / veelder-
 hande dingen uyt andere plaetsen gaen halen / en oock dickwils sonder
 eenig proffijt / haer selven van alles dat sy van nooden hebben in booz-
 raet gaen boozsien by de vzeemdelingen / waer door sy de Coopman-
 schappen en Neeringen van haer eppen mede-burgers seer onbehoor-
 lijk noch meer en meer helpen ontrecken ende te niet doen / want de
 soodanige in deser boege / eben soo veel proffijt ofte winste booz de In-
 gesetenen overig laten / als of sy by haer in dese Stadt niet woonach-
 tigh waren / en altemets maer alleen by gebal het geld quamen gun-
 nen ; isser een gulde ofte twee met hand-werck te verdienen ofte met
 verkoopen te winnen / sy verleenen dat alsoo lief aen vzeemdelingen als
 aen haer eppen mede-burgers / sonder te letten of onderschept te ma-
 ken van personen / daer het nochtans wel degelijck van nooden is.
 En men siet oock dagelijck dat de soodanige met wepnigh bescheident-
 heyt te werck gaen / de rouwe en ondeugende menschen alsoo ligt den
 penningh gummende / als vroomme en oprechte Christenen / in het min-
 ste oock niet in consideratie nemende van wat booz Keligie ofte leven
 dat sy zijn / al-hoe-wel de goede immers een grooter preferentie en
 booz-recht behooren te hebben boven de quaden / indien wy geen open-
 bare lief deloosheyt willen begaen tegens de Godbzuchtigheyt ; doch
 de Theologanten hebben in desen genoegsaem krachtige argumenten
 doet wel (sepd den Apostel *) aen een ygelijck, maer aldermeest aen de
 huys-genooten des Geloofs, en niet anders als volgens de leere der
 Godsaligheyt / hier in de grond-oozsaecke vande rechte Christelijcke
 lief de alleen bestaet / soo is oock na de weth der natuyre en den regel
 des burgerlijcken ommegangs de lief de tot ons Vaderlandt / daer in
 sonderlingh gelegen / dat men sijn mede-burgers gunstiger is / dan de
 vzeemden / en haer altijd poecht boven anderen te maintineren en booz
 te staen / en in allen deele soeckit te betrachten / het welbaren van onse
 geboozte plaets / daer men alles aen schuldig is ; en gelijck den Ora-
 teur Cicero, Burgemeester van Romen / in sijn eerste Boeck vande
 onderlinge plichten treffelijck sepd / *Chari sunt liberi, propinqui, fami-
 liares ; sed omnes omnium charitates patria una complexa est, pro qua quis
 bonus dubitet mortem oppetere, si ei sit profiturus ?* Dat is : Onse Kinde-
 ren, Bloed-verwanten en familiare vrienden sijn ons seer lief ; maer al de
 liefde jegens dese alle, begrijpt het Vaderlandt in sijn alleen, voor't
 welcke, wat mensch dat deugtfaem is soude kunnen twijffelen de Door-
 t' aenvaerden, indien hy het selfde daer door vorderlijck mochte sijn : *
 En elders / *Omnibus qui Patriam conservarint, adiuvorint, auxerint, cer-
 nus est in caelo & definitus locus, ubi beati eva sempiterno fruuntur.* Dat is :
 Voor alle die geene die haer Vaderlandt tot behoudenisse, tot behulp,
 ofte verbeteringe hebben gestreckt, is een seeckre en vaste plaetse in den

Behuyt.

* Gala. 6. 10.
 en siet deos
 aengaende
 Saldent Weg
 des levens.
 cap. XVI. pag.
 369.
 Hoe seer men
 aen sijn Va-
 derlandt ver-
 bonden is.

* Cicero. de
 Officijs

Hemel, alwaer sy geluckfalyge, d'oneyndelijke eeuwigheyt mogen genieten.*

* Id. in *sonno*.
Scip.

SEDE HOOF T - S T U C K.

Zijnde als een Cataloge ofte Register, inhoudende een aensienlijk aental van illustre Persoonen, ingeboore Delvenaren, Mannen in allerhande Professien en Faculteyten van geleertheyt, ofte wel eenige glorieuse Helden-daden, ofte oock eenige vernufterige Konsten, uytmuntende en vermaert. Voor af met een korte beschryvinge des onderscheyts tusschen den Mensch en andere Dieren, mitsgaders de voortreflijkheyt des verstands, ende der geleertheyt.

Leleydinge.

Voortneen sijnde gesproocken van beele voortreflijke Gebouten / en nu laest / nebens der Inwoonderen egentlijcken aert en zeden / oock van hare koopmanschappen / Reeringhe / Handteeringe / Rijckdommen en vermogen / alle bergantlijcke en metter tijdt verdwynende saecken / soo komt ons nu te vooren een Cataloge en lange reer van doozluchtige en wijt-beroemde Helden / soo in Geleertheyt / Krijgs-daden / als in treflijke Konsten ; Mannen van aensien en van grooten naem / die wegens haer geboorte aen dese haere Vaderlijke Stadt geen geringe eere hebben toegebracht ; want gelijk van al-oude tyden de Steden van de beroemheden haerer ingeboornen hebben geparticipeert / soo kan de Stadt Delft sonder eenige contradictie glorieeren op sulck een aensienlijk aental van vermaerde ingeboornen dat sy daer in beele anderen verre te boven gaet / en is het waer / 't geen men leest / dat seven Steden van Griekenlandt onder den anderen hebben gestreden / om d'eere van de naem der geboorte-plaets des voortreflijcksten Poëet Homeri, elck willende bewerren / dat hy in haer Stadt gebooren was / gelijk dese verghens te kennen geben :

Seven Steden
twisten om
d'eer der ge-
boorte-
plaets van
Homerus.

*Septem urbes certant de stirpe insignis Homeri,
Smirna, Rhodòs, Colophon, Salamis, Chios, Argos, Athenæ.*

Soo magh onse Stadt met groote redenen byzlijck proncken met soo een uytmuntenden hoop / als wy aenstons sullen te voorschijn brengen. Het heerlijckste en waerdigste aen den Mensch van Godt gegeven in de Werelt / is het verstandt. Dooz de wercken des verstands en geleert-
heyt

hepts alleen leeft men eeuwigly / daer in tegendeel alle andere dingen des doods eppen zijn. Daerom de Prins der Historp-schrybers Salustius * in den aenbang sijnes Boecks te kennen geeft / dat alle Menschen die geneygt zijn de vedelose Dieren te overtreffen / naer vermogen behoren te trachten haer leven niet in leuwe ledigheyt stilzwoogens booz by te laten gaen / gelijk het Dee / 't welck uyt haren aert genegen is / alleen haer buyck te gehoorsaemen : Maer ons leven bestaende uyt Ziel en Lichaem / en in de Ziel het verstandt gelegen zijnde / wop de selfde met de Goden / en het ander met de Beesten gemeen hebben. Sulcx het verstandt alleen het rechte onderscheyt maecht tusschen den Mensch ende alle andere Dieren / want behalve dese isser nauylx pers / als den uytspzaeck en de rechte gestalte / of sy zijn daer mede deelachtigh van ; by exempel / alle des menschen actien en werckingen bestaen in't gevoelen en bewegen ; de Beesten (soo wel als de Menschen self) hebben oock gevoelen en bewegen ; zijnde insgelijcx boozsien van Zenuwen / Musculen / Alderen en Arterien / van de welcke 't gevoelen / bewegen / leven en voedsel over 't gansche lichaem bloepen en verspreyt worden ; hebbende daer toe soo wel als de Menschen / oock seer veele Weenderen die met ligamenten seer konstigh en wonderlijck aen mal-kander gebonden / en met leden aen een gevoegt en vereenigt zijn / tot dienst van een byve en willige beweginge ; verschelende alsoo van andere kruppemde / wemelende / en onbolmaeckte Dieren. Hun ontbrecht oock geen Herte / Hersenen nochte Leber / die hare krachten door onepndelijck veel passagien tot alle andere partypen senden ende uytdeelen. Sy zijn oock begaest / met de Sinnen van 't Gesicht / Gehoor / Reuch / Smaeck / ende gevoelen : Van gelijcke is in haer een natuurlijcke en ingebore drift / om haer selve te beschermen booz alle uytwendigh ongelijck ; ontberende oock niet de kracht van appetijt om eeten en dzincken tot haer voedsel en onderhoud / sonder hulpe van eenigh onderwoijs. Daer benebens tot verbullinge van 't gebreck der natuure / namelijk de sterflijckheyt / is haer mede gegeven een vrugt-bare en voort-teelende geest tot onderhoudinge van hare specie. Men bevindt oock in haer / liefde / vryndschap / tegenwoozdigheyt des gemoeds en andere genegentheden / door welke kracht sy den genen / die haer goet doen / danckbaer zijn / en weder liefde betopsen / en den genen / die haer ongelijck of leet aen doen / met haet en wraeck verbolgen. Epndelijck daer is weynig in den Mensch te binden / 't welck by na in andere gebierten niet en is. Maer den Almachtigen Schepper des Hemels ende der Werde / heeft den Mensch soo lief gehad / soo hoogh geacht / en met soo groote eere en weerdigheyt verciert / dat hy hem boven alle andere Creaturen verheben heeft / ende hem tot een Heere van alle andere Dieren / een besitter van lage en onderste / een ondersoekker van de hooge en bovenste dingen / en epndelijck hent alleene re-dens en verstandts deelachtigh gemaect heeft ; daer - en - boven tot

* Salust. in
princ. belli
Cattia.

Onderscheyt
tusschen den
Mensch en
andere die-
ren.

Voortreffelijck-
heyt van den
Mensch en
des selfs ves-
tand.

meerder onderscheept hem gevende (gelijk geseyt is) een rechte gestalte met d'Oogen siende na den Hemel / als na sijn beginsel ende oorspronck op dat hy de wonderlijckheden van sijnen Godt aenschouwend / hem sijnen Schepper loben en dancken mach over de groote en heerlijcke werken aen hem gedaen:

*Pronaque cum spectent animalia cetera terram,
Os Homini sublime dedit, caelumque tueri
Iussit, & erectos ad sidera tollere vultus.**

* Ovid l. 1.
Metam.

De Hersenen / sijnde / na 't gemeen gevoelen / het logement des oordeels ofte onderschepts / den stoel der wijsheyt / de winckel der memorie / het Instrument van alle krachten der ziele / in weerdigheyt d'eerste en voornaemste van alle / heeft hy in 't hoogste ende opperste plaetse van den stronck des Lichaems als op een Burch gestelt / op datse dies te lichter van haer sien en d'uyterlijke sinnen bequaemer gebruycken mochte. De Mensch nu met sulcke begaeftheden verbult / is bequaem om alle dingen / als hy sijn verstand daer maer aenhangt / lichtelijck te begrypen ; derhalven is hy een binder van alle Konsten die hy na sijn believen gebruyckt ; alles wat in de gansche Werelt is / weet hy alsoo te bewegen en te handelen / dat hem by na alle dingen onderwozpen zijn / dies hy de self de besigt tot wat dienst hy oock wil / veranderende de gedaende ende figuryn van veele der selver. Ja hy ghebruyckt selfs d'Elementen als hare Heere en Regeerder na sijn believe ; hy heerscht over de gebierten / soo wel der Aerde / als des Waters / ende 't gevogelte des Hemels.* Gebruyckende de selve soo wel tot lust en vermaeck als tot dienst en nuttigheyt sijns lebens ; ende hy regeert niet alleen over d'onbernuftige Dieren / maer soo over andere Menschen / als oock over hem selven / 't welck geen onredelijcke Schepselen konnen doen. Hy is dock nebens de gemeenschap der Menschen alsoo gesint / dat hy vooz de weerdigheyt / vermeerderinge en welbaert van 't gemeene best / niet alleen sijn goed / maer oock self sijn leben niet en breeft te laten / zijnde hem alsulcke begeerte tot de byzheyt ingeboren / dat hy geen slaverijpe verdragen / noch geen onrecht dulden kan. In summa de Mensch is allenthalve een godlijck Dier / hem soo na als mogelijck is nae de godlijcke Natuyz consozmerende / en daerom niet andere aerdsche gebierten geensints te gelijcken / maer met godlijcke en hemelsche dingen / ende dit alleenlijck vooz de begaeftheyt ende 't licht des verstands / die grooter en hooger dingen aenmerckt en vooziet / dan die 'tmensche lijck leben aengaen ; die vooz 't oberdenken van de grootste / en verborgene dingen ons een groot vermaeck aenbringt ; die het gansche al hoe groot en onepidig het is / in een oogenblich vooz-loopt / omvangt ende begriipt ; die ons leyt tot een goede en wijse maniere van leben / die daer maect dat wy de grootheyt en waerdigheyt aller dingen oordeelen /

deelen / onderscheyden / en aenmercken konnen / 'tgeen ons brenge tot
 walginge en berachtinge van laege en aerdsche dingen / welke by de
 hooge en Hemelsche in 't allerminste niet te compareren zijn. Ten lae-
 ste om de heele saeck met een woord te besluyten / sy is het self waerom
 de Mensch voornemelijck van Godt geschapen is / namelijck om sijnen
 Schepper te verheerlijcken en sijn eben-naesten na vermogen goet te
 doen. Die dan dese heerlijcke gabe en dit kostelijck talent allerbest ge-
 bruyckt hebben / tot nut en dienst van 't gemeene best / die behooren /
 als lichten en exemplaren aller nabolginge waerdig / ons met haer
 wel verdiende lof vooz-gestelt / en haer gedachtenissen by den nako-
 melingen in zegeninge gehouden werden ; op dat hare lof-waerdighe
 namen nebens hare Lichamen (nu lange ten Gabe gedaelt) de ver-
 ganchlijckheyt geensints gemeen mochten zijn / en niet soo buyten ge-
 heugnisse in een grondelose vergetenheyt geraecken / gelijk (helaes)
 dooz d'eenboudige simpelheyt / onkunde en versupin van de voozgaen-
 de dooze en onbzychtbare Letter-eeuwen / buyten alle twijfel hier te lan-
 de / niet dan al te veel sal sijn geschiet / en self sommige onser vooz-
 Daderen is weder-baren / gelijk de Poët Horatius te sijnen tyde al heeft
 geklaegt ;

De verstandi-
 ge weldoen-
 ders te lau-
 deren.

Doch veelē
 door gebrek
 van aentece-
 kening on-
 waerdiglijk
 buyten ge-
 heugnis ge-
 raecht.

*Vixere fortes ante Agamemnona
 Multi, sed omnes illachrymabiles
 Urgentur, ignotique longa
 Nocte, carent quia vate sacro.**

* Horat. Car.
 l. 4. Od: 91

't Welck Joncheer Matthijs vander Houve, by een andere occasie ach-
 ter 't eerste deel van sijn Chartre Chronijck aldus in 't Nederduytsch
 heeft gestelt :

Voor Agamemnon groot
 Veel Mannen van faem.
 En Helten sonder Naem
 Ontraent † stierven de Doot
 Vergeten in 't Graf stack
 Want den Poët ontbrack.

† Alias onbe-
 traent.

d' Eenboudigheyt hier te Lande was van ouds soo groot / dat men
 wepnig luyden bond die lesen of schryben konden / alleen haer werck
 maeckende van een bzoom / oprecht / leven te leyden ; ja men seyde dat sy
 dooz onkunde van lesen noch schryben selfs geen brieven van transport
 eeniger vaste goederen plegen te maecken / maer alle de kinderen van
 de buytē ter plaetse van 't verhochte bzychten / en aldaer verhaelden /
 dat

Siechte een-
 voudigheys
 der voor-
 gaende ty-
 den.

dat soodanig stuck Lands / Hupsinge / grond / ofte Erbe / was ver-
kocht aen sulcken een; vermanende dat sy des gedencken / ende in haer
oude dagen kennisse en geheugnisse daer van dragen wilden; ende ten
eynde het self de des te beter mocht werden onthouden / hadden een ge-
woonte / de Jongens / ten oorzonden van dien / by de Ooren te grijpen
en te reck-ooren / waer van daen het woord oorzonden schijnt te diribe-
ren: gelijk oock het zegelen van Schepenen / gesustineert werdt / uyt
gebreck van niet te kunnen schryben of onderteekenen / sijn oorzpronk
genomen te hebben. Sulx niet te verwonderen is dat van ouds wep-
nigh by geschryft is naergelaten / en by gebolgh veele saecten ons ver-
bozgen sijn gebleven. Tot dat de Geleertheyt wederom aen't bloeyen
geraecht zijnde / veele schryften en boecken heeft voort gebracht / waer
toe niet wepnigh geholpen heeft de lofsijckie Konst van Druckerij / die
binnen kortte / de geheele Werelt met Boecken heeft vervult / en pder
Exemplaer soos vermenigvuldigt / dat onmogelijck niet kunnen ver-
gaen / sulcx wy nu te recht en met grooter reden mogen seggen / tgeen
Virgilius al voormaels heeft uytgeroepen / dat de Boecken in geduy-
saemheyt / de marimere Cer-beelden en allerhande gedenck-teeckenen /
verre overtreffen;

Opkomst der
Geleertheit
en effecten
van de Boek-
Druckerye.

*Marmora Meonij vincunt monumenta libelli
Vivitur ingenio, caetera mortis erunt.**

* Virg. Eleg.
de Mecan.
abit.

Dienstighēyt
van 's schry-
ven der
Boecken.

* Cicero: pro
Marcello.

Dooz dit middel kan de gedachtenisse van de deugt aller bequaemst
worden onderhouden. Wat waren doch veele Helden en der selver tref-
lijckie daden sonder dese? Gewisselijck haren lof ware gansch haeste-
lijck verdtwonen / en gelijk als met hare Lichamen onder d'aerde be-
graben / wat waren d'pneemeste verstanden sonder dese? Doozwaer
alle hare heerlijckie meditatieen / waren by na tusschen hare lippen en
tanden verstozen. Der Orateuren en Poeten geestige concepten /
frase gedachten / en tierlijckie woorden / waren met haere stemmen
vergaen / en heen geblogen. Daerom seyd dien allerbooztreflijckste
Orateur Cicero: *Non vita hęc dicenda est, quę corpore & spiritu con-
tinetur: illa, inquam, illa vita est, quę viget memoriā seculorum omnium,
quam posteritas alit, quam ipsa eternitas semper intuetur.** Dit en is geen le-
ven, 'twelk uyt lichaem en geest bestaet, maer dat is seg ick, dat is het leve,
'twelck waft en toeneemt door de geheugnisse van alle eeuwen, 'tgeen
de nakomelingen voeden, en de eeuwigheyt self geduyrigh aenschout.
Dit is dan in de Werelt de grootste en by na d'eentigste vergeldinge /
van alle die haer leben tot conservatie van 't gemeene best hebben op
geoffert / of den Vaderlande en haer mede-Burgeren goede diensten
hebben gedaen / dat hare Namen gelijckie als met gulde letteren in de
Boecken werden aengeteekent / waer dooz een onsterflijckie Saent
hare meriten ober de gansche Werelt met een eeuwigduyrende en on-
eynde

eyndelijcken lof verkondigt / gelijk de vooz-gemelte Orateur oock el-
ders seyd / *Ex omnibus præmijs virtutis, amplissimum est præmium gloria :*
quæ vitæ brevitatem, posteritatis memoriâ consolatur : quæ efficit ut absentes
adsumus, mortui vivamus : cuius gradibus etiam homines in cœlum videntur
*ascendere.** Dat is: Uyt alle de beloningen van de deugt, is'er geen tref-
lijcker als d'eere, die de kortheyt des levens vertroost, door de geheug-
nisse van de nakomelingen; die maect dat wy in ons af-wesen tegen-
woordigh zijn, en dood zijnde, leven; door welckers trappen de men-
schen oock tot in den Hemel schynen op te klimmen, Daerom seyd de
meer-gemelte Horatius, oock seer heerlijck:

* Id. pro Mi-
lone.

Dignum laude virum Musa vetat mori,

*Cælo musa beat.**

Et alibi

Illum aget penna metuente solvi

*Fama superstes.**

* Horat. lib.
3 v. Od. 8.

* Id. lib. 11
Od. 2.

Wy sullen dan oock hier / gelijk als in spijt van de nydige Tijd / die
anderints alles in de dupstere vergetenheyt weg-sleept / een gansche
bende van vermaerde Welbenaren / en der gener die in't gewest van
Delft / en d'omleggende landstreecke van de Stadt geboren zijn / uyt
alle Hoeken / van soo oude als nieuwe Schypvers by een halen / en
naer ordze van jaer-tal haerer sterf-dagen (vooz soo veel hebbe konnen
na-speuren) achter den anderen laten volgen.

Lijste van vermaerde Personagien uyt Delft en Delfland
gelprooten.

Onder dese komt ons wel eerst te voorszijn Suster GEERTVYLT
van OOSTEN, wiens leben in d'oude Hollandsche Chronijcken
soo wonderlijck beschreven staet / en die by de Rooms-gesinde vooz een
heylighe Maget werdt ge-ëert en gebiert / gelijk dit alles vooz-
henen t'spner plaetse is by-gebracht.* Niet dat sulx by ons sou kon-
nen werden aengenomen / maer om dat sy echter (het sy dan hoe men
wil) soodanige vermaertheyt bekomen heeft / dat alhier met geen on-
partidigheyt/stilzwygens kan werden vooz-by-gegaen. Dese/effecti-
ve wel niet binnen de Stadt / doch onder het Heemraedschap van
Delflandt / namelijk tot Voorzburgh/geboren zijnde / heeft echter al-
tijd te Delft gewoont / en aldaer haer vermaertheyt ontfangen / gelijk
sy daer oock eyndelijck gestorven is / op drie Koningen-dagh den sesden
January des Jaers 1358.

Suster Geert-
truyt van
Oosten een
H: Maget.

* Siec boven
p. 308. & seq.

Heer CLAES VAN BLEYSWYCK, de vierde in ordze onder
d'eerste Canonicken van't Capittel St: Pancras ofte Hooglandsche
Kerck

Hr: Claes van
Bleyswijck
Canonic van
St: Pancras.

**Joh. a Leyd.*
l. 31. c. 15.
**Chron. Holl.*
Div: 26. c. 13.
**Gouthof* 117
**Boxh. Thea.*
f: 193. **Besf.*
Leyd. p. 110.

Kerck tot Leyden/ aldaer in gestelt in't Jaer 1366. volgens de getuygenissen van *Johannes Gerbrandi a Leydis.* * d'Oude Hollandsche Chronijk gedruet 1517. * Item *Gouthoven.* * De Professor *Boxhoorn.* * Als mede *Jan Orlers*, in sijn Beschryvinge der Stadt Leyden / * en andere meer / die van d'instellinge deser Canonispe spreeken / en met eene de namen der Canunnicken specificeren; hy was geboortig van Delft/ als blijkt by een ober-oud Register gekomen uyt St: Pancras Kerck boorsz / waer in alle de wapen-teecken / en namen der Canonicken deses Capittels successibelyck waren gestelt / gebende daer-en-boven te kennen dat sijn booz-Ouders / hier te Delft in Regering waren geweest / item dat hy was gepromoveert der Canonicalen ofte geestelijken rechten Doctor / en veel gedaen hadde tot fundatie van dit eerbare waerdige Collegie van den heyligen Pancratius, wiens leven hy oock naderhand heeft beschreven en veele Jaeren onder de Kerck-boecken aldaer is bewaert geweest.

Mr. Dirck van Delft, Hof-prediker van Hertogh Albert.

Mr. DIRCK VAN DELFT, was een Alumnus ofte Boedstelingh van Hertogh Aelbrecht van Beyeren, Grave van Hollandt / die hem t'sijne koste liet Studeren / soo verre dat hy Doctor Theologie wier gepromoveert / t welck in dien tijd hier te Lande sonderlinge raer was / weshalven den Hoog-gemelten Hertogh als sijn goetgunstigen *Meccenas*, hem een jaerlijcx pensioen tot een premie toe leyde / en om sijn sonderlinge gaben en geleertheyt daer-en-boven noch tot sijn Hof-prediker aen-nam / als blijkt by dese antijckse brief.

ALbrecht, &c. doen cond allen luyden, want wy Mr. Dirck van Delft vande Predecaren ordere ter Jacopynen t'Utrecht, jaerlijcx tot veel Schoolen geholpen hebben, alsoo lange dat hy Doctor in Theologia geworden is, dat men heet Meester inder Godheyt, daer ons sonderlinge lieve toe is, want geen ander in onsen Lande en is, als wy vernomen hebben, ende om dat wy hem nu niet willen verlaten, na den voorsz gratie die hy als ons wail aengebracht is, met groten arbeyde ende koste verkregen heeft, soo hebben wy Mr. Dirck voorsz, om ontfanckelijcken dienst die hy ons gedaen heeft, ende noch of Godt wil alle dagen doen mach, gegeven ende geven mit desen brieve xx. oude Schilden 's Jaers, xl. groten voor een Schilt gerekent, die wy hem bewijst hebben, ende bewysen jaerlijcx te ontfangen uyt onsen Tresoryen binnen den vier heylig Kars-dagen aldaer die eerste dagh afwesen sal, binnen de vier heylig Kars-dage naest-komende, ende ontbieden en bevelen onsen Tresorier die nu is, of namaels wesen sal, dat hy Mr. Dirck voorsz, de voorsz wedden alle Jaren optentijd voorsz uytreycke en betalen, ende daer af neme sijn brieve van quitantie om voir ons mede te rekenen, sonder meer gebods of bevelinge van ons daer af te hebben, voirt ontfanen wy Mr. Dirck voorsz mit dese tegenwoordige brieve voir onsen dienre ende familiær

miliair in onser Capelle voir ons te leeren ende Predicken, alst wel goddelijck ende eerlijck is, ende bevelen alle onse huys-gefinde dat sy den selven Mr. Dirck daer voir houden ende starcken, dit sal geduren tot onsen wederseggen. In oirconde &c. gegeven in den Hage opten xvij. dach van December Anno 1399.

In de Lijst van de geleerde Mannen / die Wouter van Gouthobe / hooz sijn Chronijck van Hollandt stelt / heeft hy onder anderen HUGO BOLETUS, geboren van Delft / is geweest eerst Pzooz van de vermaerde Abdye t' Egmont / daer na Pzooz van de Cathuseren tot Cappelle by Wdinghen in Henegouben / ontrent den Jare 1465.

Hugo Boletus, Prior van Egmont;

ÆGIDIUS DELPHUS, op plat duytisch gesept / Gillis van Delft, was een uytsteekend Professoz der H. Theologie / begaest met veelerhande geleertheit / en sonderlinge bloepende in de Poetspre / met wiens vryndschap en gemeynsaemheit hem seer verblpde die grote D. Crasinus van Rotterdam / * die van onsen Ægidius getuygt dat hy ten naesten by de gansche H. Schryft op versen hadt gestelt. * Hy floreerde in't laest van d' eeuwve 1400. zijnde naderhand van hem in Druick uytgegaen / dese volgende stucken:

Ægidius Delphius, Theologant en Poet.

Epistola Pauli ad Romanos, quam inscripsit Stephano Episcopo Parisiensi. Inpress. Basil. 1562. fol. cum Annotationibus Gilberti Cognati Tomo II. operum illius: itemque Parisiis apud Badium, 1507. cui adheret.

* *Boxh. Theas.* p. 166.
* *Sweert.* Ath. belg. p. 106.

Defensio pro Cleri Flandriae libertate: cum Brugis peteretur subsidium, Rege Casteliae Hispanias cogitante.

Psalmos VII. Penitentiales; ac Litanias versu reddidit, secundum in 4. absque anno & loco editas.

Commentarius ejusdem in Ovid. de Remedio amoris, excusus est Paris. 1495. 4.

JOANNES DELPHIUS, mede na sijn Vaderlijcke Stadt soo genaemt / heeft veele Jaeren Suffragaen-oste-Wy-Bisschop van Straetsburg geweest / heeft ook eenige Tractaten in't Latijn geschreven / die na sijn doot in't licht gegeven zijn / als van de Pauselijcke macht. Item van de kenteekenen der Kercke / 'twelck by de Rooms-gefinden hoog geacht is / en andere meer:

Jan van Delft, Wy-Bisschop van Straetsburg.

De Potestate Pontificis. Colonia Typis Cholini 1580. 8.

De Notis Ecclesie ibid. 8.

Heer FRANCISCUS SONCK, Soon van Dirck Sonck Janzoon, Schout van Delft / mitsgaders Hoog Heemraed van Delfland / ende Magdalena van Bleyswijk Dirckid. werd tot Delft geboren in den Jare 1489. was in sijnen tijd een vermaerde Man / hebbende veele en verschepe / soo Politijcke als Kercklijcke / Ampten bekleet / en onder anderen

Hr. Francois Sonck, Coadjutor van den Bisschop van Utrechts.

deren oock Coadiutor, dat is d'eerste persoon na den Bisschop van Utrecht geweest/ als dese latijnsche Inscripctie/ op de lijst van sijn Schilderij staende/ te kennen geeft.

FRANCISCUS SONCK, JURIS UTRIVSQUE,
DOCTOR NATUS Ao. 1489. 14. MARTIJ CONSI-
LIARIUS REGIS GALLIÆ MONSTRALIAo. DE-
CIMO. IN FLANDRIA ADVOCATUS Ao. DUO-
DECIMO. MECHLINIÆ Ao. DECIMOQUARTO.
CONSILIARIUS CÆSARIÆ MAJESTATIS PRIN-
CIPIS HOLLANDIÆ Ao. DECIMOSEXTO. CA-
NONICUS TRAJECTENSIS Ao. DECIMOOC-
TAVO. EPISCOPI OFFICIALIS Ao. VIGE-
SIMOSEPTIMO. ET ARCHIOFFICIALIS
Ao. QUADRAGESIMO, ÆTATIS 51.

Maerten van
Dorp, ver-
maert Pro-
fessor te
Leuven.

MARTINVS DORPIVS, anders geseyt/ Maerten Bartel-
meesz. van Dorp, gebooren tot Paeldwijck/ anderhalf myl van de
Stadt af gelegen/ een Man in geleertheit en naem met weynigh te
vergelijcken; was eerst Professor in de wel-spreekentheid en Philo-
sophie/ en daer na oock in de Theologie tot Leuven/ uytstekende er-
baren in kennisse van alle byge konsten ende der Griecsche en Latijn-
sche Tale. Hy sterf in de fleur sijns lebens/ den lesten Mey 1525.
werdende van alle geleerden in sijnen tijdt seer betreurt en beklaegt/
als sijnde van seer groote hoope en verwachtinghe/ gelijk Erasmus
(met wien hy oock seer familiær was) self van hem getuygt.* En
Adrianus Barlandus, kan niet genoeg uytdrucken/ het verlies dat de
hooge Schole van Leuven/ dooz 't ontydig sterben deses Mans/ ge-
leden heeft. Plus [inquit] in uno hoc viro amisit, Scola Lovaniensis, quam
aut æstimari potest, mirè Poëtarum omnium fabulas tenebat: Oratorum &
Historicorum libros omnes excusserat: Dialecticorum argutias callebat: Phy-
sices arcana peruestigaverat. In sacris litteris nihil tam arduum & difficile,
de quo non subtiliter & accuratè disputavit. Quàm Latinus & elegans, pla-
neque Romanus illi sermo! quanta divinorum eruditio, &c. Sijn lichaem
is begraven in de Galerie des Cartusers Klooster te Leuven/ als
waer dooz eerst dit heerlijk Hof-vers/ dooz meer gemelte Erasmus
gemaect/ t'spner gedachtenisse te lesen is.

* Erasm. lib.
xix. epist. 83
ad Barland.

* Adv. Barl.
in Chron.
Ducum Bra-
bant.

MARTINVS ubi terras reliquit DORPIVS,
Suum orba partum flet parens Hollandia,
Theologus ordo luget extinctum decus,
Tristes Camenæ candidis cum gratiis

*Tantum patronum lachrymis desiderant :
 Lovaniensis omnis opplorans scola,
 Sidus suum requirit ; ô Mors , inquiens ,
 Crudelis , atrox , seva , iniqua & invida ,
 Itan' ante tempus floridam arborem secans
 Tot dotibus , tot spebus orbas omnium
 Suspensa vota ? premitte voces impias ;
 Non perit ille , vivit , ac dotes suas
 Nunc tuto habet , subductus aeo pessimo.
 Sors nostra flenda est , gratulandum est DORPIO.
 Hæc terra servat , mentis hospitium pie ,
 Corpusculum , quod ad canora buccina
 Vocem , refundens optima reddet fide.*

OBIIT ANNO M. D. XXV. FRID. KAL. JUNIAS.

Behalven dit/ is'er noch een ander Epitaphium, t'spner eere door
 den geleerden Ludovicus Vives, ingestelt als volgt:

QUICUNQUE PROPERAS, VIATOR,
 SISTE,
 EXIGUAM MORULAM POSCIMUS;
 TUANE MAGIS CAUSSA, AN NOSTRA,
 UBI HÆC COGNOVERIS
 CENSETO.

MARTINUM DORPIUM BATAVUM
 MORS SUPERUM MINISTRA
 MORTALIBUS ERIPUIT.
 IMMORTALIBUS REDDIDIT.
 SIC VIXIT, UT TERRA ESSET EO INDIGNA;
 SIC MORTUUS EST,
 UT COELUM VIDERETUR ILLUM
 TERRIS INVIDERE.
 ANIMAM TULIT DEUS,
 CARNEM MORBUS,
 OSSA NOBIS AD SOLATIUM RELICTA;
 AMICIS TALEM MORTEM PRECAMVR,
 INIMICIS TALEM VITAM.
 IN REM TVAM MATVRE NVNC PROPERA
 VALE ET VIVE.

Deele en verschepte latijnsche schriften heeft hy na gelaten: als
Dialogum Veneris & Cupidinis, Herculem animi ancipitem in suam mili-
tiam, invitâ Virtute, propellentium.

Complementum Aululariæ Plautinæ, & Prologum in Militem eiusdem.
Epistolam de Hollandorum moribus, ad Epist. Chrysostomi Neapolitani.
 Lovanij, apud Theod. Martinum Aloftensem, 4.

Orat. De Laudibus Aristotelis, adversus Laur. Vallam, habitam anno
 D. clj. Id. x. *ibid.* 1514. 4.

Orationem de Laudibus omnium disciplinarum & Academia Lovaniensis,
 Kal. Octobris clj. Id. xij. *in Lectionum renovatione habitam, typis ejusdem,*
eod. an. 4.

Orationem De Assumptione Virginis Dei-paræ. Ibid. 4. 1514. cum illa,
De Aristot. laudibus.

Orationem De Laudibus D. Pauli, De litteris sacris, &c. habitam in Præ-
lectionum Paulinarum initio. Basil. 1520. apud Frobenium.

Scriptit etiam Epistolam ad Erasmus, de Encomio Moris parum feliciter
edito, hortaturque ut eidem Apologiam, Sapientiæ reponat. Basil. Typis
Frobenij, Pargnesin Isocratis, Argicola Interprete, recognovit. Argentinæ
 1520. 8.

Heer looft
 Sasbout Can-
 celier van
 Gelderland.

* Gouth. p.
 221.

JODOCUS SASBOLDUS, I. C. in Nederduyts Mr. Jooft
 Sasbout, hy Adrianus Junius abusivelyck gestelt / als of hy upt den
 Haegh van geboorte was / zynde nochtans onseplbaer te Delft gebo-
 ren / alwaer hy oock was getrouwt met Catarina vander Meer, Dochter
 van Pieter Arent Franckensz vander Meer, en Liedewy de Wilt van
 Bleyswijck, was een bysonder groot Rechts-geleerde / en des-wegen
 Raed in den Hove van Hollandt berhoren / Anno 1515. daer na dooz
 Kepsen Carel de byfde tot eerste Cancelier van't Hof van Gelderland/
 opgericht tot Nernhem 1543. * Hy sterf aldaer / ende is begraven
 in de Cathedrale Kerck Anno 1546. oud zynde 59. Jaren 8. Maen-
 den en 10. dagen / hebbende by sijn leven hem selven dit volgende graf-
 schrift gemaecht / twelck by Guicciardin, Boxhoorn, en andere be-
 schryvers van Nederlandt / om sijn bysondere frapigheit / allenthalve
 werd geallegeert / en wy oock aldaer ter plaetse hebben gesien / waer
 in hy de Stadt Delft booz sijn Vaderland erkent / in dese forme:

Siste gradum: quod es, ipse fui, fortassis eris cras

Quod sum, cadaver putridum.

Olim Iudocus eram Sasbout: me misit in auras

Delft clara pars Bataviæ.

Ter denis patriæ caussas decidimus annis

Pars consili haud ingloria.

Deinde

*Deinde & rectum Praeses jus, Casare, Gelris
Dixi, jubente Carolo.*

*Quid tituli, quid opes, quid nunc prudentia prodest?
Mors summa miscet infimis.*

*Sola manet virtus homini post funera, solam
Dum vivis, hanc ama, Vale.*

VIVUS SIBI SCRIPSIT. VIXIT ANNOS
LIX. MENS. VIII. DIES X.

OBIIT M. CCCC. XLVI. NOVEMB. XIV.

Verscheyde Schryvers stellen abusivelijck als of dit Graf-schrift / op een Sarch / boven sijn Graf gelegen / gehouden stond / maer het staet op een konstig / doch ouwerwets uytgehouden steen-werck / tegen een muur in den Trans van het Choor op gerecht / onder een klein Sceleton of geraemte / en na my voorslaet soo las ick in een Frontespice / wederzijds met pilaertjes poozts-wijse gemaecht / dese passagie uyt de N. Schryfture / 1 Corint. 15. H. 17. Indien Christus niet op geweckt en is, soo is uw Gelove te vergeefs, soo zijt ghy noch in uwe sonden.

F. ADAMUS SASBOLDUS, anders Broeder Adam Sasbout, geboren No: 1516. den 21. Decemb: sijn Vader was Heer Jan Sasbout Dircksz die vijf-en-twintigh mael het Burgemeesterschap tot Delft heeft bedient / zijnde de Broeder van den geleerden Cancellier voorsz / die by gebolgh Dom / en geen Broeder was van Adam / gelijk sommige verkeerdelijck hebben gestelt ; dese de fundamenten van sijn Studie gelegte hebbende in sijn geboorte Stadt / is daer na door Georgius Macropedius, tot Utrecht onderwesen in de Poeësie en wel-sprekentheyt / en voorsz hem begebende tot volkome kennisse van de Griecse Cael / heeft soodanige progressen in dese Studien gedaen / dat hy al voorsz sijn achtiën Jaren de Griecse Ilias van Homerus in eben soog veel latijnsche versen heeft vertaelt. Hy was soog gelukkig en sterck van memory dat alle de twaelf boecken van Virgilius, genaemt de Aeneidos, sonder missen van byten reciteerde.* Daer na tot Leuden de Philosophi / Theologi en Hebreuse tael geleert hebbende / heeft sich aldaer onder de ordze van de Franciscaner Monniken ofte Minder-broederen begeben / by den welcken hy vermits sijn groote geleertheyt / wel-sprekentheyt / grooten pber en godvruchtigheyt / verhoert wierd tot haren Leeraer en Professoz. Valerius Andreas, getuygt van hem dat hy was / in singulis singularis & eximius, vitæ integer, scelerisq: purus & sanctimonia clarus.* Een man in allerhande wetenschappen uyt-reckende, volkome vroom, en oprecht, van leven en van heyligheyt

Broeder Adam Sasbout, vermaert Gods geleerde.

* Sweert's Atk. Belg. p. 90.

* Val. And. biblior. p. 4.

vermaert, waer dooz hy by een ygelijck een sonderlinge grootachtinge en estime vooz sijn persoon bequam. Men seyd doek dat hy vooz sijn Boecken/in sijn Celle/niet anders begeerde als een Brevier/den Bibel/en sijn eppen hand-schriſten. Ma dat hy hier dus negen Jaeren geleest hadde/ is hy den 1. December des Jaers 1553. dooz een ontydighe doot/ mit spulwen van bloed/ weg gerucht/ in't 36te Jaer sijn ouderdoms. Ende is in de Capittel-zael des Cloosters begraven/ alwaer men dese versen / van onsen Cornelius Musius, tot sijn Graf-schriſt leest.

D. O. M.

*ADAMVS nomen, Batavi mea patria DELFI,
Progenies SASBOVT non inhonora fuit.
Trajectum Latias & Gracas tradidit artes,
Lovanium Hebraas addidit atque sacras:
Quas ut proferrem (culpa est sepelire talentum,
Et Domino usuras non soluisse suas)
Commoda visa mihi Francisci semita: at illam
Dum sequor, in mediis cursibus eripior.*

CORNELIUS MUSIUS DELF. AMICO
POS. OBIIT AN. SALUTIS CL. IO. LIII.

ÆTAT. XXXVI.

Prenten die
van hem uyt
gaene

Sijn Contrefeitsel in't kloosterlijck gelvaet/gaet op tweederley manieren in prent uyt/ 'teerste gedaen dooz Jan Wiricx, met sijn debijs *Omnia vanitas*, dat is / alles ydelheyt, en een latijnsch vers daer onder; 't tweede (zijnde Copp) heeft dese bermaninge onder aen: *Gedenckt o mensch dat ghy stof sijt, ende in stof sult ghy wederom verkeert worden. Maer het vers/ dat op sijn afbeelding gemaakt is/ luit aldus:*

*Bis decimum & quintum Delphorum Consule Patre
Clarus, & agnatis Presidibusq; viris,
Assisij vatis leges habitumq; sequutus,
ADAMVS SASBOVT haud secus ora tulit.
Quale viro ingenium, vis, mens, qua copia sacri
Eloquij & quatuor lingua diserta sonis*

Sunt

*Sunt libri testes, solers quos suspicit orbis,
Auctoris nomen dum canit & titulos.
Quae n̄ pulchra duat mansuram Gloria Famam,
Debuerant vitæ de brevitare queri.*

Berscheyde van sijne schriften sijn na sijn doot uytgegeven door de Boeken doof
voorzorge van eenen Cornelius Verburch, zijnde sijn Lands-man / en hem beschree-
noek Heef / die om dit goede werck (gelijck den Professor Borhoorn ven.
seyd*) meriteert geprezen / en van ons gedacht te werden; sijn eerst * Bonh: Theas
elk in 't bpsonder uytgekomen / en daer na alle by den anderen / tot twee Holl: p. 266.
berscheyde reysen gebrukt in folio tot Ceulen / Typis Joannis Birchmanni
1568. & 1575. waer van tck oock een Exemplaer onder mijne Boeck-
ken vinde / inhoudende dese volgende Tractaten:

*Commentaria in ESAIAM Prophetam, quibus pramisit Tractatum
de Scripturarum sensibus.*

*Explicationes in omnes D. PAULI Epistolas, & quorundam aliorum
Apostolorum.*

Homiliarum opus, quas varijs in locis Lovanijs Latinas habuit.

Conciones tres super illud Levitici, eritis mihi sancti, &c, Lovanijs 1552.

Orationem quodlibeticam, de vera Christi Ecclesia.

*Denique Orationem funebrem in obitum Tilmanni Geldropij, Collegij Pon-
tificij in Academia Lovaniensi Præsidis.*

De eerste en voornaemste van dese schriften / zijnde d' uytleggingen
oer de Propheet Esaias / mitsgaders oer de Brieven des Apostels
Pauli / sijn soo heerlijck / dat onder de geleertste Theologanten / self
Gereformeerden / in seer groote hoog-achtinge sijn / gelijck als booz-
henen is verhaelt. * Den Auteur van de Historie der Martelaers van * Siet boven
Gozcum getuygt / dat onse Sasbout uyt sijne schole veel geleerde en p. 406.
vermaerde Mannen heeft voort-gebracht. * * Marc: van
Gore: p. 140

Ontrent dees tijd / leefde eenen ARNOLDUS vander MEER,
geboortigh van Daeldwijck / Licentiaet in de Rechten / en Jerusalems
Heer / die uyt 't Spaens in 't Latijn vertaelde seckerere aerdige t' samen-
spraeck / genaemt *El desseoso*. En in 't Latijn: *Desiderium, de expedita
ad divinum amorem via*. Lovanijs 1554. 8. W. van Gouthobe / in sijn
Catalogus van de geleerde Mannen / die in Hollandt ghebooren sijn /
schijnt desen Man te noemen Arnout Wandmeer. * * Siet Goutho.
p. 219.

In tegendeel van veele Godbzuchtige Mannen uyt Delft en Delf-
landt gesprooten / soo heeft de Stadt (gelijck onder de beste bzuchten al-
temets 't snoodste onkruid werd gebonden) oock te voorschijn gebragt /
eene die niet en meriteert genoemt te werden / ten sijn dat het geschiede
tot een af-heer en schrick der nakomelingen. Dese is DAVID JORISZ,
David Joris
Aerds-Kattee
dien.

dien vermaerden Hoofd-ketter / zijnde geweest een konstig Glas-schilder / van sijn Ambacht / van wiens hand-werck noch sommige overblijffelen sijn te sien / een Speelmans Soon / ongeleerd / en geen talen kundigh behalven de Duytsche / doch / volgens zetuppen van alle die van hem hebben geschreven / seer eygen-wijs / en niet te min bysonder loos / een machtigh Weinsker en ontweinsker in 't Kercklijck / bequaem om na aller menschen manieren / en na tijd en gelegentheyt sich te boegen / niet haestig van sinen / schoon van Wenschijn / ende wel gemachte van lijf en leden / in gebeirden en zeden manierlijck / in sijn woorden beset ende wel-spreekende. Dese sich in den tijdt vande wederdoopersche Swermerpen in Nederland / en den Munsterschen Krijg / onder dat gebzoedsel vermengt hebbende / wierd eer-lange door eenen Obbe Philips, tot een Bisschop over de Doops-gefinden binnen Delft geordonneert. Ja dat meer is / de ses-en-twintig Apostelen / die van den Koning der wederdooperen waren uytgefunden / om sijn Rijck te verbreyden / en haer Leere met sijn bloed presenteerden te bevestigen / beweerdten opentlijck / dat sedert Christi tyden vier Prophteten waren op-gestaen / twee waerachtige / namelijk / Jan van Leyden / en David van Delft, en eben soo veel valschen / te weten de Paus van Roomen / en Martijn Luther. * Hy had oock / soo sommige sustineren / van den Koningh eenige penningen ontfangen / om in Wyestlandt en elders volck te doen werben tot ontfet van Munster / daer den Koningh in belegert was. Doch dat Rijck ten eynde raeckende / sloegh hy andere wegen in / scheyde sich metter tijdt van de Doops-gefinden / verweckte / dog seer behendelijck / een eygen Secte / daer hy alleen het Hoofd ende vinder der selver van was / en veel geldts van trock ; sich verborderende sijne ongehoorde en nleuw geindenteerde Leere met seer listighe en geberwde woorden niet alleen mondeling / maer self schriftelijck onder den menschen hier en daer in te voeren / noemende de self de 't Woord der Volkomenheyt of Prophtie / gelijk hy sulcx sonder schroom in 't Boeck der Volkomenheyt verbetert heeft / 't welck den volmaecten te lesen gegeven wierd / maer wat bedeckter en heymelijcker in 't groote Wonder-boeck, ober-al verbreydet is. En nademaal de selve Leere den menschen op eenen ruppen en genoeglijcken wegh leydet / en de sonderlinge natuyre op een sacht kussen set / daer benebens met een sonderlinge maniere van sprecken / als of die uyt een hoogen Prophtischen geest voort-quam / oock met eenen schoonen uytwendigen schijn der bromigheyt opgesnucht was / heeft se licht ingaende / lichtelijck / by beele ydele en veranderlijcke menschen plaetse gebonden. Sy had oock boven allen dit boozdeel / dat hare aenhangers wel mochten anders sprecken / en met uytelijcke woorden en wercken voor de lieden sich aenstellen / en nochtans heel anders in 't herte gesint sijn ; met den Wederdooperen / Papijsten / Luteranen / Recht-gelovigen / in allen stucken des Kercken-dienst gemeenschap honden / na gelegentheyt des

werd Bisschop over de Doops-gefinden van Delft.

* Siet Hortens-Oproer der Wederdop. fol. II.

Verwekt een nieuwe Secte.

Oorsaek van sijn aenhang.

des tijds en plaetse / daerse zijn / haer boegen / mits alleenlijk haer geloobe in't herte bewarende. Dese verleydende en bedrieglijke Secte der Davidianers, of/ soo anderen haer noemen/ David Joristen, door den grooten aenwas soo langss soo meer ontdeckt werdende / soo quam in den Jaere 1538. in dato 2. January een Placcaet upt door gansch Hollandt/ inhoudende dat soo wie David Jorisz, ofte Meynert van Embden/ Leeraren onder de Wederdooperen / logeerden/ sonder die aen te brengen/ lebendig in sijn eygen deure gehangen souden werden/ welck Placcaet den 26. February daer-aen-volgende wederom wierd vernieuwt.* Tusschen beyde dese publicatien was hier te Delft in hechtenis geraekt de Moeder van onsen David, die geexecuteert wierd met den swaerde/ alleenlijk ter saecke sy herdoopt was; en hoe-wel men de herdoopte Vrouwen gewoon was in Sacken aen de School-poozts Coorn in 't water te smooren / gelijk boven is aengeroert / * soo wierd haer / vermits groot leet en berouw dat sy toonde / by forme van gratie noch vergunt/ dat sy binnen 't Clooster van de Cellebroeders onthooft/ en aldaer doech begraven soude werden / als blijktt upt 't volgende ge-extraheerde / upt t' Crimineel-bouck ter Secretarpe deser Stadt berustende.

Werd ver-
volgt

* Placcaet:
f 176. verso
en 188. verso.

p boven p. 677

Sijn Moeder
in hechtenis
en onthooft.

Op huyden den xxj. February xv^c. xxxviii. is Marij-ge, Jan de Gorters Dochter, Weduwe wylen Joris de Coman, ende Moeder van David Jorisz. geexecuteert metten swaerde, overmits sy herdoopt was, ende alsoo de selve van dien seer peniteerde, soo werde de selve executie gedaen ten Cellebroeders ende aldaer begraven.

Twee Jaeren hier na heeft David een Apologie / ofte verantwoor- ding/ in't licht laten gaen / de welke noch oberig is / onder dese Titel: Onschuld David Jorisz. gedaen unde gepresenteert an die Wol-geborene Vrouw, Vrouw Anna, geborene Gravinne van Oldenburg, &c. Gravinne tot Embden, &c. in't Jaer 1540. Tegens die verkeerde valsche Articulen, soo hem over al na geschreven unde gesecht sijn. By welck geschrift hy sich selven op een beleef de en demoedighe wijze poocht te verschoonen en sijne Leere valselijck en dubbelsinniglijck te ontkennen. Doch 't mocht al niet helpen / werdende eben pberig/ als booz desen / vervolgt. Sulcx hy nu in gansch Nederland en de naest-gelegene Lan- den / van wegen sijne Godslasterlijcke Leere soo grootelijck bekent ge- worden zijnde / ende nergens meer konnende secker wonen / soo is hy eyndelijck ontrent twee Jaeren na dat hy noch sijn Wonder-boeck in't ligt gegeven hadde/ An: 1544. met sijne bysonderste Vrienden en Hugs- gesin heimelijck na Bazal vertroocken / alwaer hy/ onder veranderingh

Hy geeft een
Apologie
uyt.

Vertrekt be-
destelijck na
Bazel.

Sijn huyl-
larie aldaer.

Sijn psecu-
tien om niet
bekent te
worden.

Sijn Swager
rebellect te-
gen hem.

van naem/sich geliet als een statelijck Edelman/ die/ dooz vzeese der
Pauselijcke verbolgingen/uyt sijn Vaderlandt geweken / ende dooz sich
selven de gesintheit der Zuinglianen (die te Basel boben vzeef) als de
reyne leere t'eenemael toegedaen was ; des werd hy tot Burger aen-
genomen / deed / na 't gebuyck der Stadt / sijnen Eedt / ende is alsoo
uyt een slechter en geringer staet van Glase-schypber David Jorisz.
van Delft / Jonckheer Johan van Brugge , uyt Vlaenderen geworzen /
met woorden en wercken sich alsoo gebzaegende als een bysonder pbe-
raer in de Baselsche Religie / gaende met hen neerstig ter Kercken tot
den gehoor des godlijcken Woords / de Sacramenten doozgaens met
een bysonderen schijn van aendachtigheyt gebzuyckende. Den Wet-
houderen was hy onderdanig / den Armen mildadig / den krancken
troostelijck / den nooddruftigen behulpsaem. Dit veroozsaecte dat
niemant lichtelijck yet quaets van hem konde vermoeden / maer dat
hy van veele gehouden wierd / booz soodanig en soo groot als hy wilde
schynen te zyn. Ondertusschen heeft hy dooz sijne correspondenten /
veele slechte en eenboudige lieden van hoogen en lagen staet in Neder-
landt / die hy met sijne dupbelsche Leere ingenomen hadde / alle Ja-
ren veel gelds af-geschat / ende harer veele / van alle haer goet en wel-
baren / ja van eere en middelen ontbloot / in groote elende en armoede
gebracht. Hy middelertijt boerde een heerlijcker staet / kost Hupsen en
gronden / daer hy sich na liet noemen. Sijn Hups-honding was wep-
nigh min dan Doostelijck / hy leefde lekker en wellustigh / doch echter
ozdentelijck. Dize saken stelde hy sijn Hups-gesin / om gestadigh t'on-
derhouden / booz : Cerstelijck / dat niemant de naem van David Jorisz
(die in Hollandt en Wytestlandt te seer bekent was) op straet brachte.
Ten anderen verboot hy te melden van wat staet of conditie / handtee-
ringh of hand-werck hy in't Vaderlandt geweest was. Booz-al wierd
hy hem verhoed dat niemant tot Basel / noch in't Eedt-genootschap
van Zwitserlandt tot t'aen-nemen van sijn Secte aengesocht werde ;
waer in hy nabolgde de natuyt van de Maertens ofte Weselkens die /
men seyd / dat geen schade doen ter plaetse / daer sy hare wooningen en
verblijf-plaetsen hebben / om des te bepliger en seeckerder in haere
schuypl-plaetsen te mogen blyven woonen / als sy andere afgelegene be-
schadigt hebben. Maer onderwysen liet David niet na / sijne Leere dooz
brieven / Boecken / en Borden in Nederlandt boozt te setten en boedtsel
te geben. Dus vermomt ontrent elf Jaren gerustelijck te Basel ge-
leest hebbende / is 't gebeurt dat sijn eygen Swager / en liefste leerling /
dien hy sijn Dochter ten Huwelijck gegeven hadde / sijne Leere in twy-
fel trock / en geheel tegens hem op-stond. Doch schryben eenige dat te
dien tyden ymant uyt Beerlandt was gekomen / die hem en sijn geheel
gesin soo klaer beschreef / dat hy / dooz 't overwegen van't gebac /
waer in hy stack / om ontdeckt te werden / tot twijffelmoedigheyt en
wanhoope / en dooz die wanhoope met sijn Hups-bzoutw te samen ver-
bit

bil in een zware kranckte/ die haer eerst weg-nam/ en hem kortſ daer na dede volgen: Namelijck op den 26. Augusti 1556. Dus danigh was het eynde van dien beroemden Ketterſchen Patriarch ofte Eerſt- Vader David Jorifzoon, die den geleerden Ubbo Emmius, noemt d'aldergrootſte te weſen/ die opt onder de Chriſtenen te binden is geweest; dien weder- haen en roer- binck van Nederlandt/ gelijk hem oock ſommige noemen/ die (volgens de getuygeniſſe Thuani*) ſich vooz Godlijcker/ grooter/ en alſoo onſterflijck als Chriſtus ſelf/ had uptgegeven. Onder alle Boecken van hem geſchreven/ zijnder twee de voornaemſte/ niet alleen van wegen hare grootheyt/ maer inſonderheyt als de byſonderſte leer- ſchrijften/ daer in hy ſijne gansche Leere/ gelijk in gemeyne plaetſen/ verbatet heeft; te weten/ dat Wonder-boeck, ende 't Boek van de Volkomenheyt. Het Wonder-boeck is het grootſte ende wonderlijckſte onder alle ſijne Boecken/ in groote niet geheel ongelijck den Bibel/ ober 't welck hy verſchepde Jaren heeft gearbeyd ende ſich be- moept/ op dat 't ſelbe zijn ſoude een volkome begriyp der ganscher leer/ nodig vooz alle ſijne Jongeren om daer in te ſtuderen. Dese Boecken (daer ſommige/ noch veele Jaren na ſijn doot/ Hemelſche verborghen- heden in hebben geſocht) zijn in d'oogen van anderen ſoo verwoert en dupſter/ datſe meer na dromen als na redenen gelijcken; want vermits hy daer vooz dochte en verſhoopte/ de werelt te bedriegen/ en de geleerden ſoo wel als ongeleerden in te nemen/ ſoo heeft hy van nootſ- wegen ſommige ſtucken/ die geheel te plomp waren en de menſchen te grof in d'oogen ſcheenen/ met vooz- dacht ſeer bewimpelt/ ende met veelheyt van wijsd omzwebende woorden bedeckt/ eenen langen mantel daer om gehangen/ herwaerts en derwaerts met liſtige onnutte redenen geſloddert/ aen d'een plaetſ ſijn vergift upt geſpogen/ en op d'andere wederom in-geſloct/ om alſoo den Leſer om te voeren/ ende te verblinden.* Als nu eyndelijck dat wonderlijcke Boeck veerdig ge- worden was/ heeft hy dat aller-eerſt Anno 1542. (eer hy na Baſel reysde) ende daer na wederom van nieuws vermeerdert ende verbeterd Anno 1550. in de hollandiſche ſpzaake met ſeer heerlijcke letteren/ en in hooper geſnede figurlijcke Sinne-beelden/ als een ſonderlingen ſchat/ in druck uptgegeven/ en deſen tytel daer vooz geſtelt:

Oorſack ſijns doots en Kerf- daga.

*Thuan. hiſt. lib. xxii. p. 1003.

Sijn voor- naemſte Boeken dooz hem geſchre- ven.

Oordeel van diem.

*Ubbo Emmius van de leere- ende den geeſt- des Hoofke- ters p. 16.

't W O N D E R - B O E C K,

Waer in, dat van der Werlt aen ver-
loten, geopenbaert is.

Ende verholgens op d'ander zyde des tweeden blads/ eenen Kelck-
ofte drinck- beker geſtelt/ geformiert van woorden vol geeſtelijck ſe-
wijns/ met welke hy vooz heeft/ de gansche gedachteniſſe der Pro-
phey.

* Vtho 5^{om}:
ibid. p. 17.

Andere Boe-
ken van hem
in't licht ge-
komen.

phetische en Apostolische schriften/ uyt de herten der Lesers uyt te blusschen.* Hy heeft oock onder den synen heymelijck in druck uyt gegeven een lasterlijck en smadelijck schrift / tegen de Gereformeerde Leere / en de Kercken-Dienaren / gelijk 't selve noch te vinden is / met desen tytel: Vande ongerechte ende rechte Predikanten. Noch gaet van hem uyt / Verklaringe der Scheppenisse, aen u mijn beminde Kinderen unde Broeders, lief-hebberen Christi alleen, geschreven; daer in oock verhaelt werd een Twee-spraeck tusschen Godes-Geest, stemme ende Liefde, ende den verloren Mensch. Item een gespreck tusschen een God-geleerd, Bybels-geleerd, ende Sophist-geleerd. Noch is'er een Tractaetje uytgegaen Anno 1542. beginnende: Een seer goede vermaninge of onderwysinge voor alle goedwillige Godvresende herten des Geloofs, &c. Item: Dit is den wegh, den selvigen gaet, &c. Noch een Boeckstken genaemt Catechesis, dat is, onderwijssijck ghespreck tusschen Vader ende Soon, &c. De voornaemste leeringen die hem toe geschreven werden / en uyt sijn Boecken hebben kunnen getrocken werden / zijn dese:

De Hoof-
pointen van
sijne Leere.

Dat de leere des O. en N. Testaments onvolkomen en onnut, de zijne daer-en-tegen, volmaect en krachtig ware om de geenen diese aenneemen zalig te maken: Dat hy de waarachtige Christus en Messias ware, de beminde Soon des Vaders, niet uyt den vleesche, maar uyt den heyligen Geest en den Geest J. Christi geboren. Welcke Geest Christi, als hy na den vleesch was vermetigt, t'eener plaetse, allen heyligen onbekent tot noch toe van den Vader behouden ware, en nu David Jorisz. in't geheel gegeven, en te zijner ziele ingetogen: dat hy 't huys Israels, en de waarachtige Kinderen van Levi, te weeten, die sijne leere aannaamen, en met eenen den waren tabernakel Gods sou herstellen, niet door kruis, tegenpoed of doodt, gelijk die andre Christus, maar met sachtmoedigheid, met liefde des heyligen Geestes, en met de genade die hem van den Vader gegeven was.

Hy had de magt om zalig te maken, of te verdoemen, de zonden te vergeven of te behouden, dies soude hy de gansche Werelt ten jonghsten dage oordeelen. Christus Jesus was van den Vader gesonden, en in het vleesch gekomen, om de menschen, als Kinderen en kleenen, toen noch onbequaam om de volmaakte leeringen te vaten, met sijne leere en ceremonien der Sacramenten in tucht te houden, tot dat David Jorisz. quame, die de volkomene en krachtige leer aan den dagh sou brengen: Hy was de minste, daar Christus van seyde, de minste in het koningrijke der Hemelen is meerder dan Johannes de Dooper. Dat alle sonden die tegens den Vader en Soon gtschieden, vergeven wierden, maer niet de sonde die tegens den H. Geest, dat is, tegens David Jorisz. begaan wierde. Dat het Huwlijck vry en niemant door 't selve aan een Vrouwe verbonden ware. Daarom moest de voorteeeling der kinderen den geenen die door den geest van desen David wedergeboren waren, gemeen wesen.*

* G. Brants
kers verbaal
der Reformat.
p. 166.

Men

Men getuyghit oock van hem / dat hy dien Geest / die te bleeflijck was / te veel te wil zijnde / in't heymelijck seer vertel en wellustig had geleest / en hier van daen heeft ongetoyfset het Delfsche sprack-woord (voorz-henen geallegeert*) sijn oorsprong genomen. Sijn doot had sijne Leerlingen wel seer ontstelt / maer by hen bleef noch eenige hoope dat hy binnen drie Jaeren weer sou op-staen / ende dan volbrengen soude 't geen hy haer soo vast beloofst / en toegeseyt hadde. Doch binnen dien tijdt / sijn saecken publijck gebuerden zijnde / wierd hy op-gegraven en met sijn Boecken en Contrefeitsel uyt last van de Magistraet te Basel buyten de Steen-poozte / de gewoone Recht plaets / dooz Beuls handten tot Wfische verbrand / op den 13. Mey 1559. na dat men alvorens sijn geboelen uyt gedruichte en ongedruichte Boeckten en brieven / t'spnen huys gebonden / wel naukeurigh had ondersocht ; gelyck dit alles omstandiglyck te lesen is in secker verhael dooz de Professoren van d'Universiteyt tho Basel des selfden Jaers uytgegeven / en naderhand in't Jaer 1603. hier te Delft na gedruicht / alwaer onder andere sijn gedaente in de Baselsche tael aldus werd uyt gedruicht : dat hy was een Man van een eerbaer en aensienlyck wesen, van een fraye gestalte, hebbende een geelen Baert, twee graeuwe Oogen, die hem blinckten in 't hooft, een ernsthafte spraecke, doch met groote sedigheyt vermengt, sijn gelaet en geberden des ganschen lichaems, waren alloo gestelt (gelyck het sich liet aensien) als of niet dan vromigheyt by hem geweest ware, in kledinge hiel hy sich deftig, doch geheel statig ; in somma niemant hadde anders konnen seggen, als dat hy een uytnemend eerlyk Man geweest ware, die sonder bedrog en met oprechtigheyt omginge, alloo eygentlyck voegdet sich alles te samen, de saecke die hy voorstelde, de Persoon die men sagh, de reden die men hoorde. Alleen wat in't herte verborgen was sach men niet, &c. **Wp gedenckt in't leven van den Keysar Marcus Aurelius, gelesen te hebben / een passagie die hier seer wel op staet ; seggende :** Met een klaer op-slach van aensicht, smeeckende woorden op de Tonge, sedige besadigheyt in den persoon, ende door groote matigheyt van spreken, kan een ygelyck heden een ander licht bedriegen en verraden, en self morgen met dat selfde bedrogen zijn.* **En hier op past wederom 'tgeen den H: Euangelist Matth: seyd :** Maer wacht u van de valsche Propheten, dewelcke in Schaeps-klederen tot u komen, maer van binnen zynse grypende Wolven.* **Wpders hoe-wel sijne schriften nebens sijn lichaem (als geseyt is) dus waren verbrand / soo was nogtans sijne Kettery noch soo licht niet uyt-geroept. Verschepde Jaeren na sijn doot sijn etlycke defentien / voorszpraecken / en verschooninge / van sijne absurde Leere aen den dach gegeven / als onder anderen in't Jaer 1582. gedruicht tot Staden / de Summa van die gansche Leeringe van David Joriszoon, in't korte begrepen, tot nut van den onpartidigen ; waer in de saeck seer schoon werd voorz-gestelt. Item in't Jaer 1584. een Tegen-bericht, op het voorz-geallegeerde van de Professoren tot**

* *Sie bovem*
p. 405.

Sijn lichaem
werd op ge-
graven, en
nevens sijn
Boeckten
verbrand,

Sijn gedaente
en uyerlijck
wesen.

* *Marci. Auct*
cap. 13.

* *Matth: 7. 15*

Sijne Secte
noch veele
Jaeren na sijn
doot geduurt

tot Basel. In de Synodale notulen vinde ick dat noch in Synodo/ gehouden tot Dordrecht/ Anno 1608. wierd vooz gestelt/ dat mochte verhindert werden het Drucken van de Boecken van David Iorisz. 't welck als-doen noch binnen Gouda geschiede. * En in Synodo ghehouden

* Synod. Dort 1608, art. 19. Anno 1623. in den Briel/ wierd geresolveert/ dat de David Ioristen in onse Kercken niet getrouwt mogen werden na het gewoonlijcke Formulier. * Den meer gemelten Ubbo Emmen, van Broeningen/ in sijn schrift tegen dese Secte ('t welck van sommige onbekende upt haere schuypl-hoecken dapper is bebochten) spreekt daer van aldus: 't is voorwaer bedroeflijck ende oock niet min te beklagen, dat de Duyvel soo krachtig sy, inde herten der ongelovigen menschen, dat men noch sommige vindt, die sich oock des naems deses grooten booswichts, als hares hoofts ende hoogste Leeraers, diese ter zaligheyt leyden sal, niet en schamen: Ende dat ettelicke, welcker doch 't minste getal is, hoe wel sy hen des naems, om der schanden ende naseggens wille, voor de werelt, van wegen de onredelicke daden des Meesters, ende ettelicke oneerlicke poincten der leere, oock om tijdlicken gewins wille, schamen, ende daeromme sich voor den menschen uyerlicken van hem affsonderen: Nochtans inwendigh in 't herte in die Duyvelsche leere, ende de Boecken daer in de leere begrepen is, groot ende sonderlinge vergenoegen hebben. Van den welcken men, ja doch niet oordeelen noch gevoelen en kan, dan datse sulcx doen, niet daerom, datse 't selve in hare conscientie voor goet achten ofte waerachtig bevinden: Maer om datse merken dat hun daer in een ruymte ende vryheyt werd gegeven, tot haer vleeschelijcke lusten ende genegentheden, ende oock een vryheyt aller dingen, om alsoo hare conscientien in slaep te wiegen: &c. En een wepnig lager vervolgt noch den selfden Auteur; Maer wat kan doch den mensche aengener ende soeter wesen, dan dat hem in dese Secte van desen Leeraer vergunt word, als datse wel mogen, om hares voordeels ende profijts wille, de heucke na den wind hangen, groote Meesters ende Heeren met woorden ende wercken in alles soecken te behagen, ende alsoo tot eere ende rijckdom kommen, en soo voort.*

* See Vbbo
Emm. van de
leere en geest
des Hoofstetters:
p. 10. &
seq.

conclusie van
besch: deses
Kettens.
* Pont. Bes:
Amst. p. 58.
60. & seq.
Vide etiam
Job: Hoornb.
Summa Con-
overfarum.
p. 350 351
357 & seq.

Heer Franc
vanden Berg
Raeds-heer
in parlement
te Mechelen:

Wij hebben het leven en de leere deses mensch wat lancktopliger verhandelt / en het voornaemste ober-al upt getrocken / in consideratie dat allenthalve veel gewach / hem aengaende / werd gemaect / en self ope-reuselijck werd beschreven in de Beschryvinge van Amsterdam / dooden geleerden Ioh: Isaac Pontanus, * dies my dachte (in 't wel-nemen) dat sulcx hier / by sijn geboorte-plaets / met geen minder reden en eegenschap kon geschieden.

Ontrent den uytgang van David Iorisz leven / werd Mr. FRANC vanden BERGH, van Delft / zijnde Raeds-heer in den Hove van Hollandt ende Zeelandt / tot Raeds-heer in den grooten Raede te Mechelen verhooren / ende sterf aldaer 1559. Hij was Soon van Claes Vranckenisz

Vranckenſz vanden Bergh, Schepen deſer Stadt / Anno 1511. en eenige volgende Jaren.

In deſen tijdt leefde oock WALRICUS LITHODOMUS, in Nederduyts geſeyd Steenhuyſen, mede een Welbenaer / zijnde gelijck als geboren om de Studien der jeugt te bebozderen / heeft geſchreven en uytgegeven / de beginselen der latynſche ſpraecke / en andere dingen / die de konſt van het wel-ſprecken betreffen / tot ſonderlinghe nut en voordeel van de jonge Studenten. De Titels van ſijn ſchriften zijn deſer:

Walric van Steenhuyſen, vermaert Grammaticus.

Linguae latinae crepundia seu progymnasmata. 1558. 8.

Progymnasmatum altera pars Syntaxeos precepta continens & figuras. Huic epistolam praemisit, ad Bonifacium Pistorium Scholae Erasimianae Gymnasiarcham, prolixam satis & elegantem; dignam legi à praceptoribus omnibus.

Hier boven tuffchen beyde de Sasbouten in / behoorde (na ordze van de ſterf-dagen) gevolgt te hebben Mr. AERT vander GOES, maer de Druck-perſ wat geavanceert zijnde / ſal hem hier tuffchen in voegen. Deſe zijnde d'oudſte Soon van Heer Aert vander Goes, (die eerſt Penſionaris deſer Stadt / en daer na Advocaet ofte Raed-Penſionaris van Hollandt wierd) was hier te Delft geboren / terwijl ſijn Vader daer noch woonde / naderhand is hy wegens ſijn geleertheit en wel-ſprekentheyt tot Advocaet des Parlaments ofte grooten Raeds van Mechelen verkoren / ende is Anno 1550. aldaer Overleden / en begraven in de groote Kercke van St: Krombout / onder een blaeuwwe Sarck met acht quartieren / 't welck / in die tijdt / al wat ongemeens was / hebbende wyders dit op-ſchrift:

Mr. Aert vander Goes groot Regts-geleerde

EPITAPHIUM ARNOLDI à GOES,

IVRIS VTRIVSQUE CONSVLTISSIMO ET CAESARVM IN SVPREMO SENATV MECHLINENSIVM PATRONO DISERTISSIMO, ARNOLDO à GOES ARNOLDI FILIO VXOR LIBERIQ: MARITO PARENTIQ: CHARISSIMO DOLENTES POSVERVNT. OBIIT ANNO SALVTIS RESTITVTÆ M. D. L. VII. CAL. JVNII. VIXIT ANNOS LVI.

JOANNES GODSCALCVS ISERMAN, heeft beſchreven *Itinerarium terræ Sanctæ. Een Jeruſalemſche reys die hy ſelf gedaen hadde 1561. daer Christianus Adrichomius, en anderen van ſpreken. Sijn Contrefeytsel is noch te ſien onder ſijn nakomelingen / voor deſe gewoont hebbende op de Marct in de Duffſinge genaemt den Yſerman.*

Ian Godſchalck Yſerman, Jeruſalemſ reys beſchryver.

Pater Slupyk
Brecht-Va-
der der Cla-
riilen.

* *Siet boven*
P. 346

* *Sweert. At.*
Belg. f. 636.
Gent h. f. 221

PETRUS SLUPICK, Franciscaner Monnick / een Man van een sonderlinge devotte / sijn Ouders waren van't Doorp Slupick by ter Goude / maer hy hier te Delft geboren / alwaer hy was Biechtvader van de Clarissen ofte Nonnen van Sinte Clara / booz-henen beschreven / * was een grooter Prediker / en / soo men seyd / soude in sijn tijd omtrent ses duysent Sermoenen alleen in Delft en Delflandt gedaen hebben. Heeft eenige geestelijke Tractaten upt-gegeven ; nempe

*Praxin spiritualem Orationis Dominicæ, quâ agitur de Sacramentis, quotidiana penitentia, de VII. Horis, alijsque ad Orationem pertinentibus, Antwerp. 1561.**

De Geestelijke betrachtting van het Gebed des Heeren, is van hem oock in Neerduyts uptgegaen en gedrukt alhier te Delft 1557.

Heer Adriaen
vander Goes
Raed-Pen-
sionaris van
Holland en
sijne descen-
denten.

† *Nota ad*
hunc Adrian,
Goesium uxo-
rem ducturum
scripsit Ioan-
nes Secundus.
Vide Odarum
Lib. Od. v.

Heer ADRIAEN vander GOES, Broeder van Heer Aert Aertzoon vander Goes, hier boven gemelt / ende mede hier te Delft geboren / terwijl haer Vader Pensionaris deser Stadt was / hy was een groot en verstandig Rechts-geleerde / en ober sulx als Raedt en Advocaet van Hollandt en West-Prislandt (* welch men nu Raedt-Pensionaris noemt) in sijn Vaders plaetse gesuccedeert Anno 1543. en in die qualiteyt Overleden in't Jaer 1560. hy had getrouwt † Justre Anna van Spange Laurensd: hier te Delft / alwaer hy eenige Jaeren bleef woonen / ende won aldaer Mr. Christiaan vander Goes, Heer van Spijck / en Schout der Stadt Delft / een Heer die sonderlinge be- mint was onder de Burgery / wiens Contrefeitsel in pzent is / met dit om-schryft ; *Christianus Goesius J. V. L. Prætor Civitatis Delphens : Anno M. D. Lxxviij. Etatis 47.* Dese liet na twee Soonen / met namen Meester Adriaen vander Goes, groot Rechts-geleerde / en des wegen niet alleen by sijn vaderlijke Stadt / maer oock van versche- de andere Steden / soo van Hollandt als van Zeelandt tot haeren Ad- vocaet Ordinaris aen-genomen / mitsgaders by sijn Excellentie Prins Maurits van Orangie / die / onaengessen desen Rooms-gesint was / soo grooten vertrouwentheyt op hem hadde / dat hy sijn grootste ge- heymnissen booz hem niet verburgen hiel / gelijk hy oock Raed Or- dinaris en Reken-meester is geweest van Prins Frederic Henric / en in die functie Overlede in 's Gravenhage Anno 1632. en aldaer be- graben in de Klooster-Kerck met sijn vier quartieren / en dit op-schryft op sijn Sarcf.

HIC REQUIESCIT NOBILIS DOMINUS
ADRIANUS GOESIUS I. CIV. PRINCIPI
AURIACI CONSILIARIUS. E PATRE
DELPHENSIUM PRÆTORE, AVO ET
PRO AVO HOLLANDIÆ ET WEST-
FRISIÆ ADVOCATIS.

d'Andere

D'Under Soon van Mr. Christiaen voozsz: was Jonckheer Gerard Renoy vander Goes, de naem van Renoy sijns Moeders 3de aengenomen hebbende; dese van sijn jonckheyt af Officier in de Militie geweest zijnde / ten dienste van den Coning van Spangie / heeft eyndelijck / in recompense van sijn meriten / een pensioen gekregen op het Casteel van Gent / alwaer hy sterf en begraven is inde Kercke van St. Maerten tot Akergem met dit op-schryft op sijn Sarck / nevens sijn vier quartieren.

D. O. M.

Nobili Strenuoque Viro ac Doio: D. Gerardo Renoy vander Goes, qui Delphis apud Batavos Claris ortus Natalibus, Patria relicta, a primis Prætextæ Etatis Annis, Pedestri militia pro Hispan: Reg: Cathol: nomen dedit in eaq; diu & gnaturus sese gessit ac demum rudè donatus, emeritos inter & Veterannos urbis huius arcis Præsidiarius, Obijt Anno Domini 1623. die 8. Augusti.

Sijn Debijs / in het Kouw-bozt staende / was / SANS REPOS, dat is: Sonder Rust, als willende te kenneu geven dat een Krijgsmān altijd / wacker / blytich / en in geduprighe actie behoorde te zijn / gheelijck mede wederzijds het wapen een tijdt-dicht op't voozsz Debijs aluderende / soo in't Latijn als Spaensetael / geschreben staen.

HUGO BLOTIUS, Welbenaer / nae 't getupgen van de Professor Boxhorn, een wel-sprekend Orateur van een statigh en met eene vrozijck verstand / * is Oberste geweest van de vermaerde Keijserlijcke Bibliothec van Maximiliaen en Rudolph de tweede, gelijk Lambertius in sijn Bibliotheca mede getupgt. Hy heeft uptgegeven dese volgende latijnse Oratien.

Hugo Blotius Bibliothearius van den Keyser. * Boxh Theat. p. 166.

Orationem in duorum Juvenum Adriani Frisij Tigurini, & Laurentij Eisleri, Patricij Viennensis, homicidas.

Orationem paræneticam Louanij habitam ad iuventutem, an reatè parentes, liberos suos Louanium, moribus studijsque informandos mittant?

Oratiunculas De Elephante nuper in has regiones inuecto, & de Horologijs Louanienfibus. Antuerpiæ, typis Siluij, anno 1564. 4.

Mr. JAN van BLEYSWYCK, Priester / was mede een geleert Man / had geschreben een Boeckje van de kleynachtige des tydelijcken rijckdoms / op den Text / De [goede] naem is uytgelefenen, dan grooten rijckdom; de goede gunste, dan silver, ende dan Gout.* En

Mr. Jan van Bleyswijck, Priester.

* Prov. 23. 1.

voorzoo veel ick uyt de traditie van de nakomelingen hebbe konnen be-
nemen / was hy een oprecht / vroom en godbzuchtig Man / goedaer-
digh en minlijck / soeckende doorgaens te betrachten 't geen hy ge-
schreven hadde / veeltijds uytlaggende soodanighe menschen die
nacht en dach woelen / en arbeiden met een onophoudelijcken dzift /
om tot de hoogste rijckdom te geraecken / en voer een korten tijdt te
genieten eenigen overbloed / daer toch niemant van en leeft. Hy specu-
leerde gestadig op een hooger gewin / en alleenlijck sijn vermaeck ne-
mende in studieuse besigheden / achte alle andere wereldsche saecken
soo wepnigh als niet. †

† *Dignitas con-
temnere & pro
nihilò ducere,
magni animi
& excelsi est:
Cic. L. 3. Offi.*

De rechte roem bestaet in deugt, men vind geen saecken,

Die yemant, buyten haer, eerwaerdig konnen maecken.

Sijn Contrefetsel is noch in wesen / met sijn Boeckje in de handt /
mitsgaders sijn Debijs onder aen *Disce mori*; dat is / Leer sterven :
gelijck hy oock veeltijds op sijn Boecken schreef. In sijn jonckheit had
hy veel gereyft soo door Spangien als Danchtrijk / en quam wederom
t'huys / volgens sijn aenteekening / den 27. September 1507. Hy
was geboren den 8. November 1483. ende is Overleden den 25. Au-
gusti des Jaers 1565. sulcx dat sijn certificatie / voer-henen ten pro-
pooft hebbende gediend / * wepnigh tijds voer sijn doot / als hy om-
trent (gelijck'er staet) 82. Jaeren oud was / is gepasseert / want hy /
alhoorens die Jaeren te adimpleren / noch Overleden is. By d'omstan-
digheden van sijn Overlyden en pzeypsen tijdt van dien / vinden wy ge-
annoteert / dat des Jaers daer aen op St: Bartholomeus-dach / zyn-
de 24. Augusti / de Beelde-storm hier te Delft geschiet zijnde / * over
sulcx des anderen daegs / den Verjaer-dag van sijn sterben niet had
konnen werden getelebzeert / waer uyt dan mede af te nemen is / hoe
deerlijck de Kercken gehabent moeten zijn geweest. Ick sal ter occasie
van die materie / die onsen Mr. Jan, in synen tijdt soo seer beminde / hier
noch by voegen een stichtelijck gedicht / op't self de subject applicabel /
getrocken uyt d'Eenvoudige uytdruckfelen van godvruchtige gedach-
ten, in rijm gestelt door de Heer Jacob de Witt, Oud Burgemeester der
Stadt Dordrecht, Raedt ende Meester der Rekening van de Domey-
nen van Hollandt.

* *Siet boven
p. 152.*

* *Siet boven
p. 412. en 415*

Het leven dat wy hier in dese werelt leven,

Waer in wy vast door een gelijck de Mieren siveven,

En loopen gins en weer, om hoogh, om leegh, en soo

Versamelen met angst een hoop van kaf en stroo;

Werd by den sotten mensch (ô dommigheyt van sinnen!

○ blindheyt van verstant, vol ydelheyds van binnen!)

Bykans voor't hoogste goet gerekent en geacht,

En toont soo dat hy't goet niet kent, veel min betracht.
Dit leven sou wat zijn, 't is waer, en dese leden,
Soo wy die t'eenmael tot Godes eer besteden:

Want dat 's alleen het wit waer op Godt heeft gelet,
Waerom hy dese ziel in't lichaem heeft geset,
Om dat oock hier om leegh sijn macht en eeuwig Wesen,
Met danckbaerheyt sou zijn verkondigt en gepresen.

Al ons geluck en goet bestaet in dit gebruyck,
En niet, ô dwase mensch! in't vullen van u buyck;
Niet in des werlds eer, of vollen van u kisten:
Niet in verwaende macht, waer naer met soo veel listen,
Mer treken en bedrogh, begeerte sonder endt,
Soo vierigh werd getracht, geloopt en gerendt.
Neen, neen, dat is geen goed, dat kan u noyt versaden,
Het rechte goed alleen bestaet in goede daden;
Gaet oeffent u verstand, gaet betert u gemoet,
Gact reynigt uwe ziel, soeckt soo het beste goet,

De wel-geleerde Mr. HERMAN SCHINCKEL, gepromoveert
Meester in de vyfde konsten ofte Philosophje / seer godbzuechtig van le-
den / hem generende met Boeck-drukken; werd ter saecke van de Ge-
refozmeerde Kelligie met een onberwijnlijke standvastigheyt gemart-
riseert / in den Jare 1568. op den 23. Julij / gelijk t' sijner plaetse is
verhaelt / * upt het Boeckje genaemt den Delfschen Martelaer, t' sijner
gedachtenisse beschreven en in't druck uptgegeven / dooz Mr. Dirck
Verburg, die mede behalven dit volgende Nederduytsche Graf-schrift
berschepde latijnsche versen t' sijner eere heeft gemaecht.

Mr. Herman
Schinckel,
Gerefor-
meert Mar-
telaer,

* Siet boeck
p. 428

Mr. Herman Schinckels Graf-schrift,

HIER LEYD SYN LYF IN D'AERD' VERROT,
DE ZIEL ONTKECKERT LEEFT BY GOD;
OM DAER TE HEERSCHEN OP DEN THROON,
STANTVASTIGHEIT DRAEGT NU HAER KROON.

Apocalyf. 2. vers 10.

Esto fidelis usq; ad mortem, & dabo tibi coronam vitae.

Sijt getrou tot inder Dood, ende gy sult ontfangen de kroone des Levens.

¶¶¶¶ 3.

Mr.

Mr. Iacob
vanden Eyn-
de, Raed-
Pensionaris
van Hollandt
Martelaer
voor 's lands
Vryheyt.

Poincten
t'synen laste
geleyt.

* Bor. v. f.
149. a

scerft in de
gevankenisfe

Mr. IACOB vanden EYNDE, eerst Pensionaris en Raed deser Stadt / wierd in den Jaer 1562. tot Advocaet ofte Raed-Pensionaris van de Staten van Hollandt verhoren / en in die qualiteit omtrent ses Jaeren daer na / namelijk 1568. in't lest van January / by den Grave van Bossu als Stad-houder over Hollandt en Zeelandt / in den Hage op eenen avond te gast genood en gebangen gehouden / en naderhant met alle sijne Schyften / Papieren en Munimenten / die men t'synen Huse ghebonden hadde / na Brussel by den Hartoch van Alba gevoert / alwaer hy op de Couwenberghsche Doozte in stricter gevangenisfe is geleyt / en daer gelaten als vergeten / sonder hem eenige aenspraech ofte eysch te doen / tot dat ten langen lesten op de menigvuldige sollicitatien syner vrienden met groote onkosten en moeyten / wegens den Procureur generael een eysch over-geleberd wierd / inhoudende beele en verschapde Articulen / meest raeckende sijn bedryf / dooz last van sijne Heeren en Meesters geschiet. Onder andere poincten wierd hem te last geleyd / dat hy op't vertrecken van den Coning, hy toen ter tijde (als gesept is) noch wesende Pensionaris van Delft, hem gevonden hadde binnen Gent, in presentie van sijne Majesteit, om te versoecken, dat de Spangiaerden, geordonneert tot bewaringe van de Frontieren van herwaerts over, in Spangien souden werden gefonden, ende uyt dese Landen vertrecken mochten; en dat de Requeste tot dien eynde op de naem van de generale Staten gestelt, onder sijn papieren was bevonden, en dat sulcx soude geschiet sijn sonder last van Burgemeesteren van Delft, syne Meesters, &c.* om al hetwelcke te verdedigen / en met eene verders te bebozderen de ontslaging van dese gevangenisfe / eenige gedeputeerden van de Staten van Hollandt na Zaband wierden gesonden / waer onder verschapde Burgemeesteren en Regeerders der ses groote Steden / dewelcke by haer hebbende een voornaem Rechts-geleerde / die naermaels President van den Hoogen Raede is gewoorden / om het woord te voeren / wierd de self de (mits hy wat te bymoedig defendeerde de saech ende 't goet recht van den gedetineerde) een gansche dach in hechtenis gehouden / en niet los gelaten / dan onder eede van te zwoegen 't geen hem booz gehouden was; waer over sich de Gedeputeerden / uyt vrese van alle by den Raedt van trouble / ofte Bloed-raedt gebangen te werden / van daer maechten / en onverrichter saeke t'huis keerden. Ondertusschen is Mr. Jacob vanden Eynde, naer een Jaer en ses weecken sittens / soo dooz verdriet en hert-seer / die hem sonder sijn schuld aen gedaen wierd / als dooz siechte en ongemack op den 12. Martij des Jaers 1569. als een Martelaer booz 's Lands bypheyft in de gevangenisfe tot Brussel / genaemt Creurenburg / deser wereld Overleden / in presentie van sijn Soon Joncker Jacob vanden Eynde, en noch twee goede Heeren aldaer mede gebangen leggende. Hy was getracteert geweest met groot rigueur en bitterheyt / maer sijn onschult / die in Hollandt genoeg bekent was / bleech seer klaer booz al de wereld na

na zijn dood / als wanneer hy twee Jaeren daer na / van des Procureur generael's eysch / by ghesproocken / en bonnis t' synen boorddeel kreeg / met relaxatie van alle sijne goederen / die nevens zijn persoon waren aengeslagen / gelijk dit alles in de Historien onses Lands byder te lesen is.

Werd onschuldig verklaert.

HERMANNUS d'OVERSCHIE, een geleerd Jongman van seer groote hoope / in de vermaerde Academie van Leuben gepromoveert zijnde / soo in de byse konsten ofte Philosophye als in de Rechtsgeleerttheit; heeft zijn leven verlaten in het een-en-twintighste Jaer sijns ouderdoms Anno 1572. zijn Broeder heeft hem ter eere en gedachtenisse dit Graf-schift / doen op-rechten tot Leuben in de boornaemste Kerck aldaer.

Mr. Hermann d'Overchie, Rechtsgeleerde, &c.

D. O. M.

ET PIIS MANIBUS
M. HERMANNI FRANCISCI DOVERSCHIE
DEL FENSIS
PETRUS FRANCISCUS DOVERSCHIE
FRATRI CHARISSIMO
FRATER MOESTISSIMUS.
POS.

*Hoc tumulo HERMANNI DOVERSCHIE membra
quiescunt,*

Quem fratri struxit fratris amica manus.

Delfica cui dederat tellus primordia vite,

Lovanium erudijt moribus & studijs;

Et juvenem primo legum insignivit honore,

Vix licet impleffet lustra quaterna semel.

Quis justas igitur possit prohibere querelas?

Quis fratrem ad fratris flere vetet tumulum?

VIXIT ANN. XX. OBIT A. CIO. IO. LXXII. III.

NON. JUNII. CUIUS ANIMAE DEUS SIT

PROPIIUS.

Onder

Andere ver-
maerde luy-
den van dit
zelfde geslagt

*Ned. Herauld
pag: 174.

Onder mijne Contrefeitselen in pzent van vermaerde Delbenaren vinde ick eene van D^r. Christianus Godefridus d'Overfchie Delphenfis, in volle postuyt tot onder de voeten toe uyt / dese (na my bericht is) was een groot Astrologijn / seer bereyft in Aytcheemsche gewesten / spreekende veelderley talen. Anno 1557. was hy in Portugael ghemaeckt Ridder van d'ordze van de Avesiens, welckers blasoen gelijk Jonckheer Tomas de Rouck, in sijn Nederlandsche Herault beschryft / van ouds was een root Krups met twee kleyne bokelkens onder een de voet.* Hy hadde een Broeder genaemt Ysbrant d'Overfchie, die Anno 1564. tot Jerusalem is gemaecht Ridder ten H: Grave. Noch is'er geweest eenen Lambert d'Overfchie, een goet Rechts-geleerde / bereyft hebbende de geheele Christen wereld / en spreekende tienderley talen / uytropfende sijne hand-schryften / zynde tot Leuben in Philo- sophia primus van d'Univerfiteypt geweest.

Cornelius
Musius, over-
de van St:
Aegten Clo-
ster, Rooms-
gelynt Mar-
telaer.

Sijn extractie
en opkomst.
*Guicciardin

CORNELIUS MUSIUS, soo genaemt na sijn Peter / eenen Cornelis Muys; sijn geslachts-naem was anders van Spangen, ge- lijk sijn wapen (in de pzenten die van hem uyt gaen / en oock elders te sien zynde) mede brengt / hoe-wel sijn Vader genaemt Jan Pieterfz. van een geringe staet en conditie / doch een broom een naerftigh Am- bachts-man was / van Vlaerdingen hier metter woon gekomen / al- waer hy voort-teelde dese beroemde Cornelius Musius, groot Theolo- gant en booznaem Doeet* / die in seckere latijnse versen / in sijn Boekje van de snelheyt des tijds / dese Stadt Delft voor sijne geboorte Stadt erkennende / de selfde een sonderlinge lof toe schryft / daer hy seyd:

*Matre proba exortum, nec non fidoque bonoque
A genitore satum,
Delphica me exceptit, quã non urbs altera terris
Clarior in Batavis.
Seu sacra templa Deo longe augustissima spectes,
Sive domos nitidas.
Seu populi integros mores, sanctamque requiras
Innocuamque fidem. Primum
Heic flevi, heic risi, primum heic, ut discere vellem;
Blandus uterque parens
Crustula multa dedit, vel poma aut dulcia liba.
Heic studijs impendi operam,
Sed segnem impendi, donec, genitore sepulto,
Lovanium petitur, &c.**

*Mus. in oda
de fugacitate
Temp. ad Iac.
Sanctaragus-
dum Studio-
rum ac pere-
grinationum
sensum.

Den dach van sijn geboorte werd gesteld daegs na St: Odulph /
 't welck is den 13. Junij des Jaers 1500. zijnde 't Jubel - jaer van
 die Ceuwe / en boven dien vermaert dooz de geboorte van dien groten
 Keeser Carel de vijfde. Het Hups waer in hy geboren was / pleegh
 (volgens de getuygenisse van Opmerus *) aengewesen te werden tus-
 schen het St: Joris Gast-hups en de Haegsche-poor. In sijn Jeugt
 de fundamenten van sijne Studie alhier gelegd hebbende onder Iohan-
 nes Nardenus, (vermaerd Rector der latijnsche Schole deser Stadt /
 van Harderwijck beroepen) heeft de selfde naderhand in Brabant en
 Brancryck onder de geleerdste Professoren van dien tijdt voltrocken ;
 en nu eenigen tijdt het Priesterchap in Henegouwen bedient hebbende /
 is't gebeurt / dat Iohannes Colmannus, Oberste van St: * Agathen
 Clooster (wiens schilderij noch tegenwoordig op het Stadt-hups in
 de Wees-kamer is hangende) alhier komende t'overlyden / hy in des
 selfs plaetse wierd beroepen / en dat booznametlyck om sijn upstee-
 kende deugden / soo van Godbzuchtigheyt en eerbaer leven / treflijken
 sijn van preecken / en bequame methode van Chooz-sangen te singen
 en andere qualiteyten meer: Hy aenbaerde dit Wuyt den 12. Maert
 1538. op welcken dach hy jaerlijcx gewoon was sijn familiare vrienden
 en goede bekenden met een vrolijcke Mael-tijdt treflijck t'onthaelen :
 Want hoe deboot en hepligh van leven dat hy was / echter beminde hy
 seer de eerlijcke vrolijckheyt en vermaeck over de mael-tijdt / insonder-
 heyt met luden van wetenschap en geleertheyt / zijnde self seer ghe-
 neuglijck en beballig in sijn by-wesen / hoe-wel hy in't publijc een son-
 derlinge achtbaerheyt representeerde / zijnde van een destigh postur /
 ernstigh en statigh wesen / upt 't welck nochtans bleeck een minlijcke
 zedigheyt / supdere bzoornhertigheyt / en vooz een ygelijck aengena-
 me spraeksaemheyt ; gelyck de meer-gemelte Opmerus, dit alles te
 hemmen geeft met dese woorden: *Convivebatur enim perlibenter cum probis
 clarisque viris, praesertim doctis, quorum eruditis colloquijs, aut acute face-
 teve dictis, mirum in modum delectabatur, ipse interea sermonibus diderisque
 suis oblectans convivantes. Neque alicuius erat, eo praesente, cuiusquam vitam
 traducere, vel mores carpere, vel denique quicquam ab honestate alienum effu-
 tire: Sed tantum meri sales, Atticique lepores, & praeque hilaritatis confabu-
 lationes in mensa personabant. Quin & in publicum prodiens, comiter ac blan-
 de obvios salutare, cum summa interim cum gravitate togatus incederet. Erat
 quippe statura eecelsa, corpore quadrato ac integro, vultuque ad severitatem
 apte composito, ex quo amabilis tamen morum elucebat candor, grataque cun-
 ctis affabilitas. Jurasset Palladem (& quid vetat autem de Poeta tam illustri
 vel hic more loqui poetico?) cum Gratijs Musisque in illo ornando etiam serio
 certasse.* * Doozts was hy sonder op-spraek van bitterheyt en ook self
 by den Driuse van Orangie aengenaem. Dese Man sijn Wuyt / om-
 trent de vijf-en-dertig Jaeren / met grooten lof bedient hebbende / is
 epndelijck op den 10. Decemb: des Jaers 1572. dooz den Grave vander

* Opm. Hist.
 Mart. Batav.
 p. 67.

* Siet boven
 p. 129.

Eygenchap
 van sijn heu-
 meur, als
 mede gestale
 te.

* Opm. ibid.
 p. 70.

Sijn deerlijk
 eynde,

* Siet boven
p. 444. Item
ontfelde
Le. uw p. 215

Marck, Heere van Lumey; seer schandelyck mishandelt / en met veele onchrystelyck aangedane tozimenten gemaffacreert in't 72de. Jaer sijns Ouderdoms / gelijk vooz dese is verhaelt.* De dood van desen treflijcken / en by een ygelijck wel beminden Man / wierd met veel Ger-versen seer beklaegt en betreurt / soo wel van Gereformeerden als Rooms-gefinden self / waer upt klaerlijck blijkt / dat de deugt in hem upmuntende moet sijn getweest. Des sullen wy hier de Lijck-kilachten van twee booznaemste Poëeten en geëerdste luyden dier tyde / en oock groote tegen-strebers der Roomsche Keligie (die hem nochtans grooten lof en sonderling veel eer toeschryven) hier by voegen; zijnde 'teerste van den vermaerden Hadrianus Junius, van Hoozn.

Fervers door
Hadrianus
Junius.

*In Cornelium Musum Delphensem virum doctissimum
indignâ morte sublatum, Epicedium.*

*Virtutis omnis seminarum jaces
Fœda peremptus (heu nefas seclî) nece:
Speculum modestiæ, sacerdotum ordini
Sordis malignæ & fraudis expers abdita,
Fontes perennes largitatis pauperum
Turba reclusisti. Usque nec tuæ indigos
Vacuosque opis discedere à te passus es.
Musas amasti liberales, à quibus
In familiam traductus olim Musi,
Tibi occupasti nomen indelebile,
Tibi labis exors vita clarum ad posteros
Transmisit exemplum bonis, probrum malis:
Trigemina pectus Gratia, ingenij fibras
Camena, tinxeratque mentem Charitas,
Amorque recti, & sancta conscientia.
Sed fati inextricabilem vim quis fugit?
Præsaga mens dextram futuri nesciam
Quam saepe vulfato absque jussit scribere?
Involuit illa te beatum, si tua
Non extulisses tunc pedem extra mœnia,
Quum perduellis publice instructum rapit*

Lacerum =

*Lacerumque fæde barbaris tractat modis,
 Innoxiumque & criminis purum necat;
 Ne fæda torti vulnere innotescerent:
 Laqueoque sanctum licitor implicat caput.
 Valete leges, commeatus publici,
 Auctoritas ubi interibit, perdit
 Scurræ libido uti obtinet legum vicem.
 Vos liberi à contagione carnea,
 Saluete manes lucidi axis incolæ:
 O ter beati, qui labores irritos
 Mortalium videtis, ac Tyrannidem
 Despuitis, & trophæa ducitis truces.*

*Clarissimi viri manibus mæstus canebat.
 Had. Jun. Horn.*

't Ander Cer-bergs is van Petreus Tiara, vermaert Medicijn en
 Doet in Driestlandt; en luyd als volgt:

PROH dolor, & ô Diuum fidem ac mortalium
 O calites, & si quid in terris pium
 Sanctumque superest: O facinorum vindices
 Vbi nunc quiescit vestra vis Erynnies?
 Vbi sunt faeces, quos miser Orestes pertulit,
 Vltor paternæ justus indignæ necis?
 Sanusne sum? an sevus mihi mentem dolor
 Expectorat? nil lampade inferna est opus.
 Deus ipse, Deus hæc suo tempore ulciscitur
 Animi flagrantem conscij subdens facem:
 Equare quam fax nulla Tisiphonis queat.
 Sed quisue iussit, quisque patrauit scelus
 Crudele, trux, immane, plusquam barbarum?
 Qui iussit hunc natum esse oportet tigride:
 Qui perpetravit, huic fuit mater lupa.
 Ausosue fauces esse, sic elidere

¶¶¶¶ 2

Talis

*Talis viri fune, atque torta canabi.
 Illamne linguam obstruere? quæ nil impium
 Auditum, nil unquam prophanum effunderet:
 Sed sancta, casta, referta pietate omnia.
 Illæque benignæ & nemini clausæ manus
 Istouæ pacto debuerunt claudier?
 Quis vidit unquam Musii occlusam domum
 Mediocribus, maximisue, aut infimis?
 Cui nocuit unquam Musius? Cui Musius
 Occasioni, ne iuuaret, defuit?
 Cognomen ipsum, in Scytharum pectora
 Gereretis, abstinere docuisset manus
 A capite Musis sacro & horum prasidi.
 Tantum potestis religionem dicere,
 Quam Patris, avique hereditate acceperat,
 Defensam ab illo. Itane omnium cervicibus
 Dissipientium Sparta laqueique imminent.
 An ille Christum cum Patre & cum Spiritu
 Vobiscum eodem non reponerat loco?
 An fuga metusque debuit Cornelio
 Capitalis esse? Quis vero sic puniit?
 Vt non monerent tanta virtutum bona.
 Non retudit atas. Non misertem est frangere
 Guttur senile. Adeone cuncta humanitas
 Ab hominibus discessit atq; omnis pudor.
 At tu anima Musi exempta nunc ergastulo
 Perfruens illo, quem sitiisti, tuo
 Christo, minas Carnificis ac laqueos supra
 Nos multa patimur, metuimusque omnia.
 Hac ipsa, quæ justus mihi dicitat dolor
 Deplangere inter arma, non vacuum metus est.*

Cornelio Musio Petreius Tiara Frisius Poeta.

Inter alia monumenta restat & Carmen Chronographicum, utrumque Musij Symbolum continens, cum Juvenis, NON SINE FATO, loco symboli usus fuisset, ingravescente autem etate illam sententiam in, NON SINE CHRISTO, immutaverit.

MVSIVS est fato, heV, fVnctVs non sine fato:

qVI In Christo hIC VIXIt, nVnC VIVIt non sine Christo.

Tijd-diege
alluderende
op sijne vijns

Epitaphium ipse sibi vivens scripserat, e quo & viri modestiam agnoscas;

QUOD CORNELIUS MUSIUS
HOC IN SEPULCRO CLUDITUR,
NEMO IN DECORE LACRUM ET,
VIVUS RESURGET DENUO.

Sijn Grafs
schrift voor
hem self ge-
schreven.

Scripsit vero Musius carmine familiari, ac faventibus Musis, Institutionem Fœminæ Christianæ, exult. Proverb. capite.

Odas & Psalmos aliquot. Piſtavii. typis Marnesſior. 1536. 4.

De Temporum Fugacitate, Deque ſacrorum Poëmatum Immortalitate, Ibid. 1536. 4.

Boeken door
hem geschree-
ven.

Imaginem Patientiæ, versu elegiaco.

Tumulorum Desid. Erasmi libellum. Lovaniÿ, 1536. 4. apud Rescium.

Encomium Solitudinis rythmicæ. Antver. typis Plantini. 1566. 4.

Hymnum de S. Cornelio, S. Agatha &c.

Denique Monachum, & Silvulam Precationum Regularum, quas ferunt Guilielmum II. Hollandiæ Comitem & Rom. Imp. recitare solitum, cum Musii Precibus honorarijs, a morte ejusdem evulgavit Lucas ab Opmeer, Delphius J. V. D. Lugd. Batav. 1582. 16. apud Joan. Stratum.

Berschejde Prenten gaen van hem upt / onder anderen een in't klein gesneden / dooz den vermaerden Philippus Galleus, na sijn Contrefeit- sel dooz Heemskerck, twee Jaeren vooz sijn dood gedaen / 't welck hy in recompense aen den voorsz. Galleus vereerde / met dit versje daer by / te kennen gebende / dat hy toen in volkome gesontheit noch wel te pas zijnde / seventich Jaeren oud was.

Prenten van
hem uitgege-
de.

Vitæ septeno-decies CORNELIUS anno.

MVSIVS, integro corpore talis eram.

Andere Prenten zijnd'er berschejde in grooeter formaet / waer by bevoegt sijn d'af-beeldingen van sijn martyrisatie met d'uytlegginge

¶ f f f f 3

daer

Sijn leven in
latijns Rijm
door C.
Plemp.

van dien / soo in't latijn als dupts. Cornelius Plempius, van Amster-
dam heeft het leven en sterben deses Maans in latijns rijm beschreven/
welck mijns wetens / nopt in Druck zijnde gheweest / wy hier den
Lief-hebberen ten beste mede deelen sullen.

C. P L E M P I I

M V S I V S.

SIuis, lector, quis sim scire,
Possum paucis expedire;
Nec est opus fufius:
Ex tutore Delfi natus
Sum Cornelius vocatus
Cognomento Musius.
Pater erat Flardinganus,
Pauper, sollers, & humanus,
Nec torpens inertia:
Obtigit mihi natalis
Mensis prorsus æstivalis
Lux decima tertia.
Ipse Quintus nascebatur
Anno, qui tum vertebatur,
Carolus Gandensibus.
Tandem dixi, Delfum vale,
Juvenis non vivam malè
Cum bonis Petrensibus.
Stagiritam tum tractavi,
Et memoria mandavi
Scita Naturalia:
Græcam linguam cum Latinâ
Ex Castrensi disciplinâ
Sum nactus, & alia.
Mox Gandavum veniebam,
Pædagogus hîc fiebam,
Patribusque placui:
Dèin Lutetiam profectus,
Et Piætavium provectus
Mentem doctus acui.
Abbas Aquicinctianus
Nummos mihi dans in manus
Suscepit inopiam:
Mox poëtis Laureatis
Gratus fui ceu cognatis

Rerum propter copiam.
Dum biennium morabar
Piætavij meditabar
Diligens opuscula,
Quibus supra vulgum clarus
Eruditis forem charus
Docta dans munuscula.
Post hæc domi sum sacrarum
Factus Pater puellarum,
Meque castum præstiti:
Agatha me tuebatur,
Quæ mihi tum colebatur;
Semper culpæ restiti.
Sic triginta quinque fere,
Anni mihi successere,
Per quos hospitalitas
Fulsit inter meos mores;
Sed & in esuritores
Blanda liberalitas.
Nunquam fui cuiquam gravis,
Semper mitis, ac suavis
Multas amicitias
Unus mihi comparavi,
Nec suas quenquam vexavi
Dicax ob nequitias.
Valdè Lindanum dilexi,
Atque Susium suspexi
Præsidem Batarie:
Illi nunquam accusarunt,
Nec imprudentes damnarunt
Musium ignavia.
Solitudinem cantavi,
Et Imaginem mandavi
Rythmis patientiæ:
Sic Sum Patres imitatus,

*Veterisque collatatus
 Cultu sapientiæ:
 Maximè dum senex essem,
 Et Catholicam consuësssem
 Disciplinam tradere:
 Libellos tum multos scripsi,
 Quos legunt qui student ipsi
 In pios evadere.
 Tandem Princeps dexter mirè
 Musium jussit abire
 Cum * suis Virginibus;
 Hicque, dixit, habitabo,
 Teque memor deamabo
 Tuis in liminibus.
 Musius his excessurus
 Dixit, hic es periturus,
 Princeps nobilissime:
 Verum dixit ut propheta,
 Qui novit Dei secreta:
 Occidit citissime
 Rei Belgicæ mutator,
 Postquam venit salutator
 Medium trajiciens,
 Dominumque quem vocabat
 (Facinus dissimulabat)
 Prorsus interficiens.
 Musius cùm discessisset,
 Nec vel dicto quem lassisset,
 Incidit in retia:
 Lumæo res perplacebat,
 Ingens ex hac capiebat
 Gaudium facetiâ.
 Captum jussit cruciari,
 Uri simul, & secari:
 Sudat mox crudelitas.
 Diras ergo quæstiones
 Intendebant nebulones:
 Crimen fit fidelitas.
 Manibus altè sublati,
 Axillisque perassatis*

*Musius suspensus est:
 Saxa corpus extendebant,
 Quæ de pedibus pendebant;
 Sic pœnas emensus est.
 Magnas pœnas! at majores
 Etiam parant tortores:
 Per os aquam frigidam
 In corpus senile fundunt,
 Hanc mox baculis extrudunt.
 O Orchestram rigidam!
 Per pedes hinc ligabatur,
 Inque cœlum tollebatur
 Septuagenarius;
 Digitos tunc amisere
 Vincla, carnem tenuere:
 Nil hoc monstro rarius.
 Mox in forum senex tractus
 Truncus est in crucem actus
 Læidanis spectantibus:
 Anima viri victoris
 Venit in cœlis his horis
 Grata Triumphantibus.
 In locis mortalitatis
 Mansit fama sanctitatis,
 Martyris vocabulum,
 Mellitis cantatum sonis
 Exemplum religionis,
 Pietatis pabulum.
 Velles, Læida, scio, velles,
 Tuus nunquam sic satelles
 Vexasset Cornelium;
 Velles Musa liberasset
 Musium, nec hunc necasset
 Rabies crudelium.
 Frustra doles, ac dolebis;
 Nunquam Musios habebis,
 Quos ita dilanias:
 Metuent viri probati,
 Vel in sinu tuo nati,
 Ne rursus insanias.*

* Sacriæ

In een latijnsch Tractaet de Gloria, van eenen Hieronimus Osorius Mr. Bartel
 gedrukt tot Ceulen in't Jaer 1577. staet bekend BARTHOLO- van Bode-
 MEUS BODEGEMUS DELPHUS, I. C. als een sonderling gem,
 geleert

geleert Man. En Petrus Opmerus, in sijn Historie van de Hollandsche Martelaren / schryft het vierde boeck (handelende van dien H. Man/ Carthusianer Monnick boven vermeld *) ook aen hem toe / onder dese tytel: *Martyrium D. Jodoci Carthusiani, ad Clariss. I. C. Bartholomeum Bodegemium Delphum.*

Christiaen van Wapevelt, afgesant in d'Oostersehe gewesten.

Onder de vermaerde luyden die van ouds in pzent zijn uptgegaen/ is'er een van CHRISTIANUS a WAPEVELT DELPHENSIS, Anno 1579. Dese / eerst lofslyck gestudeert / en daer na sich geoeffent hebbende in den styl van koopmanschap / is wegens desen staet in de gewesten van Asia / op diversche plaetsen / geemploeyt geweest als Consul van de Nederduytsche Partie / en vervolgens in aensienlycke Ambassades / aen den grooten Heer van Turckpen / den Koning van Persien / en andere machtighste van de Werelt. Van sijn Keyser t'huys-komende / is getrouwt met Catharina Sasbout, Dochter van Pieter Pieterz. Sasbout, Burgemeester alhier / waer by hy gewonnen heeft onder andere Maria van Wapevelt, getrouwt aen den geleerden Mr. Michael Vosmeer, hier na noch te beschryven. Sijn debyls / onder de pzent staende / was *Flectimur, sed non frangimur undis.* Dat is: Wy werden wel gebogen, maer niet gebroocken door de baren.

Heef Arent Sasbout, president van den secreten Raede te Brussel.
* *Les Tombeaux des hommes illustres qui ont paru au Conseil prive du Roy Catholique au pays bas. p. 23.*

HE. ARENT SASBOUW, Ridder, Heer van Spaland (Soone van Hr. Jooft Sasbout, hier boven vermeld*) werd eerst Raedt in den Hobe van Hollandt / ende is Anno 1546. sijnen Vader gesuccedeert in den staet van Cancellier van Gelderland tot Vernhem. Daer na werd hy door Koning Philips de tweede, verhoren tot President van sijnen secreten Raede te Brussel / by brieven daer van sijnde getekent te Madrid 1. Juny 1572.* doch weech daer na Anno 1576. (vermits de troublen) naer Hollandt / en storf in den Hage Anno 1583. Hy was een seer treflyck en vroom Man. Van dese ghetuygt onder anderen oock Guicciardin.

Pater Christiaen van Adrichem, Overste van St. Barberen alhier.

* *Siet boven 332.*

Sijn begraef-plaets en graf schryft.

CHRISTIANUS ADRICHOMIUS, Soon van Hr. Adriaen Claesz. van Adrichem, Burgemeester deser Stadt / die de Roomsche Religie sonderlinge was toe gedaen / en over sulcx desen Christiaen tot het Piester - ampt op - voede / gelyck de selfde noch na sijn Vaders doot tot Overste van St. Barberen Convent, ofte de gesalide Nonnen van St. Barbera / * alhier beroepen wierd / maer door de opvolgende veranderinge van de Religie / genootsaecht zijnde sijn Vaderlandt te verlaten / is eerst na Mechelen / van daer naer Maestricht / en laestelijck na Ceulen geweecken / alwaer hy in qualiteyt als Overste van 't groot Nazareth (een Clooster van Maegden Canonessen van St. Augustijns Orden) overleden is den 20. Juny 1585. in 't 52. Jaer sijn ouderdoms / en in de Kerck van't gesepde Clooster begraven met dit op-schryft:

D. O. M.

D. O. M.

MONUMENTUM REVER. ET ERUDITI
D. CHRISTIANI ADRICHOMI DELPHI
SACRATARUM VIRGINUM. S. BARBARÆ
APUD DELPHOS HIERARCHÆ

OBIIT ANNO NATIVIT. DOMINI
CLO. IO. LXXXV. XII. KAL. JULII
ANNO ÆTATIS LII.

EXILII VERO QUO CAUSSA FIDEI.
A PATRIA EXULAVIT XIII.

*Gens ADRICHOMA Deo nomen, sed patria DELPHI
Vitam inter Batauos clara potensque dedit.*

*BARBARÆ apud sanum rexi sine labe sorores
Integra quando domi Paxq; Fidesq; stetit.*

*Ast ubi cuncta ruere, Fides, Pax, Iura, recessi,
Anteferens patrio rura Vbiana solo.*

*Hic Solymorum urbem Bavara de gente dicabam
ERNESTO, Præstans & memorabile opus.*

*Otia pertasus, scripsissem plura, sed atrox
Vtile Mors studium sustulit omne meum.*

Hy was een groot Schrift-geleerde / en seer erbaren in de kercklijc-
ke Antiquiteyten / gelijk hy onder andere Boechen / insonderheyt het
heylige Landt / en de Stadt Jerusalem seer fraey in 't latijn heeft be-
schreven / 't welck tierlijck met Kaerten en af-beeldingen in een groot
volumen van hem uyt-gaet. Valerius Andreas, in sijn Boeck van de
Nederlandsche geleerden / op-tellende al het geen onsen Adrichomius
geschreven heeft / vervolgt aldus: *Soletque se scribere Christianum CRU-
CIUM, & vidi eo nomine editam Antverpiæ, 1578. 12.*

*Vitam JESU Christi ex IV. Euangelistis breviter contextam, cum an-
nexa Oratione de Christiana beatitudine, quam habuit in Synodo sive Capitulo,
ut vocans, Generali celebrato an. CLO. IO. LXX. die XXIII. Julii. Atque
huc respexit Corn. Musius, ejus gentilis, in Epitaphio, quod vivus vive
posuit.*

Boeck door
hem be-
schreven.

Gggg

illustre

*Illustrè à CHRISTO sumptum qui nomen habebam
Et duplici Delphis qui CRUCE notus eram ;
Conditus hîc jaceo reliquis cum Patribus, olim.
Exsurrecturus, cum tuba clara canet.*

Coloniæ autem in discutiendis Ierosolymitanæ urbis atque antiquitatis rudibus versatus fuit, fidelemque & accuratam hîc operam posuit; nisi quod Berofo, Manethoni, & id genus supposititiis, ut creditur, Scriptoribus, ab Anno Viterbiensi vulgatis, plus æquo tribuas interdum. Scripsit autem.

Theatrum Terræ Sanctæ, cum Tabulis geographicis: quod à morte auctoris an. 1593. & 1600. in fol. Arn. Mylius Coloniæ foras dedit, Complectitur.

Discriptionem Terræ Sanctæ, juxta XII. Tribus Israël.

Descriptionem Urbis Ierosolymitanæ.

Chronicon, utriusque Testamenti historiam continens. Atque in Theatro hoc erigendo ornandoque variis, ut dixi, Scriptoribus usus est. Neque Belgæ nostri a symboli fuere, à quibus varii in Terram sanctam piè susceptâ peregrinatione, feliciterque, & ex animi voto perfectâ, eandem aut descripserunt ipsi, aut ab aliis descriptam ad posteros cum grata sui memoria transmiserunt, &c. [& Paulo inferius]. Joannes Heuterus, Prætor Delphensis, anno CIO. IO. XXI. unâ cum Joanne Scorelio, Canonico Ultrajectino & pictore celebri, aliisque peregrinationem suam absolvit. Quin & dictus Scorelius civitatem Ierosolymitanam ex oculari inspectione delineavit; quod ipsum exemplar vidisse se testatur ibidem Adrichomius. Ioannes Godscalcus Iferman, Delphius, an. Dom. CIO. IO. LXI. iter illud absolvit & descripsit, teste iterum oculato populari ejus Adrichomio.

Heer Pontus de Heuyter Proost der Kercke van Aernhem.

* Gouth f. 223
Marcel van Gorc. p. 320.
* Boxh Theat. p. 167.

* Rerum Belg. lib. IX p. 499

* E. van Me-
deren I. Boeck
f. 10. a.

PONTUS HEUTERUS, (natuurlijke Soon van Hr. Jan de Heuyter, Schout deser Stad) is eerst getweest Canonnic tot Gorcum/ daer hy Anno 1572. door den verwoeden Heere van Lumnepe geban- gen/ ende met de Winder-broederen in den Briel geboert/ en nebens de selfde/ hy na mede gehangen toerd.* Daer na werd hy vereect met de Broosdpe der Kercke van Aernhem/ ende ten laesten sich selven van het Hof ontslagen hebbende/ is gaen wonen te St: Crupden in't landt van Luyck / * altoer hy overleden is anno 1602. oud zijnde 67. Ja- ren/ want hy was geboren/ gelijk hy (in sijn Nederlandsche geschie- denissen / onder 't Hups van Oostenrijck) wegens sich selven getuygt/ des Jaers vooz den grooten vermaerden Brand deser Stadt / den 23. Augusti ten 4. upren namiddagh.* Hy was seer begaest met alle goe- de qualiteyten des verstands / uytsteekende geleerd / in de oude Ro- meynsche/ als mede onse Nederlandsche Historien sonderling erbaren; daer in hy (volgens de getuygenisse van Emanuel van Meteren) geen arbeypden heeft gespaert; seggende/ Pontus Heuterus van Delft, Proost van Aernhem, heeft de geschiedenissen onder Keeser Carel wel beschre- ven

ven, en veel arbejd in de Nederlanders Historie genomen, hebbende die gecontinueert tot onse civile Nederlandsche Oorlogen toe. Daer-entbopen in het ondersoeken en opstellen van geslacht-registren der Dorsien en Adellijcke familien / seer naukeurig en naerstig / zijnde daer in wepnig of geen sijns gelijk geweest ; al het welcke in sijne gedruchte Boecken allenthalve is blijckende. Hy heeft meest in't Latijn beschreben alleenlijck (voorzoo veel my bekent is) twee Tractaetjes in't Nederduytsch ; als voorsz-erst / de Nederduytsche Orthographie, dat is / maniere om die tael wel te spellen en schryven / gedrukt t' Antwerpen in de Winckel van Christoffel Plantijn, in 8. als mede de Historie der Martelaren van Gorcum, in duytsche Rijmen / t welck Etkius in sijn beschryvinge van de selfde geschiedenisse / bekent tot sijn behulp ghebruyckt te hebben / * zijnde het selfde mijns wetens noch noyt gedrukt. D' Andere Boecken door hem beschreben zijn de volgende :

Boecken door hem beschreven

* Mart. van Gorc. p. 3225

Rerum Burgundicarum libros VI. De rebus gestis eorum, qui è Valesia Francorum Regum familia apud Burgundos ac Belgas imperarunt: cum Genealogijs Familiarum, quarum in opere illo fit mentio. Antver. typis Plant. 1583. fol.

Rerum Belgicarum atque Austriacarum libros xv. qui Vitas resque à Principibus Austriacis in Belgio gestas continent: quibus Tract. De Vetustate & Nobilitate Familiae Habsburgicae. Ibid. typis Nutii, 1598. 4.

Otto Egmondus Zallandiae Drossardus, in honorem Autoris, composuit carmen numerale, huius libri editionis annum continens.

EXILII AVDIVM, qVod Confert deLFICVs HeVter
LeCtorIs toLLEt tēdla sepe sVI.

Valerius Andreas, de Auctore nostro, & ejus libro jam laudato, sic loquitur. Continuarit postmodum idem opus, Historia secessionis Belgicae conscripta, deductaque ab anno CIO. IO. LXIV. usque ad annum CIO. IO. LXXV. & ultra; soletque aliquando adseruari in Camera Finantiarum Bruxellis.

* Val. And. in Bibl. belg. p. 782.

* *Et Franciscus Sweertius, his addidit; Magna illi familiaritas intercessit cum Christophoro Affonlevillio, [Hautevillae ac Bochoutij Domino, inter primos intimosque rerum Belgicarum antiquissimo Regis Catholici Consiliario] excuius ore & Musæo multa hausit pro Historia Tumultuum Belgicorum, quae nondum vidit lucem.* Scripsit perro.*

* Francif. Sweert. Arb. Belg. f. 649.

De Veterum ac sui saeculi Belgio, lib. II. Quibus adherent.

Monetae veterum, ac sui saeculi Analogica Comparatio.

De Mensuris Longitudinum vet. in faciendis itineribus.

Etyma variorum Nominum Germanicae originis.

De Libera Hominis nativitate, seu de liberis naturalibus. Ibid apud Ioan. Keerbergium, 1600. 4. Simul verò hæc omnia edita Lovanii, typis Iustii Coppenii, 1643. fol.

Nicolaus Oudartus Officialis Mechliniensis, Amico Opt. Max. hoc scripsit Epitaphium.

Graf-schrift.

*HEVTÈRO tribuunt Batavi cunabula DELPHI,
Et studijs CHRISTI Pieridumq; dicant.
Heresijs extorrem sed agit, laqueo ante necatum
Tantum-non: furias sic moderante Deo.
Belgicas conscripsit; rigat ossa Cissindria functi,
Dive ubi Sarchinij maenia Trudo foves.*

Heer Lucas
van Opmeer
Regtsgeleer-
de en Poet,
mitsgaders
des selfs
Broeder Pie-
ter Pietersz.
Opmeer.

LUCAS ab OPMEER DELPHIUS, was alhier gebooren / ter occasie sijn Vader den vermaerden Petrus Opmeer, hier getrouwte zijnde / oock bleef wonen / was der beyden Rechten Doctoz / en heeft dooz sijn Epigramma, ofte latijnsch punt-dicht / op de dooz-gemelte Historie der Oostenrijchsche Dozsten dooz onsen Pontus Heuterus, uptgegeven in den Jaer 1598. doen blijcken / dat hy oock een goet Poet was / zijnde doenmaels Raed ter Admiraliteit / wegens den Koning van Spangie / tot Antwerpen / en van den voornoemden de Heuter onder andere geleerde Mannen / dooz in sijn Boeck / erkent als een / die hem in't self de werck / mede behulpsaem hadde geweest. Hy had 'tlaetste Tractaet van Cornelius Musius, als hier boven vermeld / nae des Mans doot / doen drucken en uptgegeven. Sijn Vader sterf hier te Delft in't Jaer 1595. oud zijnde 69. Jaren. En sijn Broeder Pieter Pietersz. van Opmeer, mede alhier geboren / heeft nae des Vaders doot des selfs latijnsche Chronijck van de geheele Werelt met eenige vermeerderingen en aenhangsels in't licht gegeven.

Broeder Roeland van
Delft Minder-
broeder
t Utrecht.

F. ROLANDUS DELPHIUS, in duytisch geseyt / Broeder Roeland van Delft, Minder-broeder tot Utrecht / werd vermeld dooz de Professoz Borhoorn in sijn *Theatrum Hollandiae*, als een sonderlingh exemplaer van zedigheyt en patientie / onder de Monniken van sijn orde / gelijk de self de hem ter eere in haer Kerck aldaer dit lofslijck Graf-schrift hebben gestelt ;

M E M O R I Æ S A C R.

F. ROLANDO DELPHIO ORD. FRATRUM
MINORUM, MODESTIA ET PATIENTIA
AD MIRACULUM PRÆDITO:
MONASTICARUM OBSERVATIONUM
LAUDI NATO, HARUNDEM
ÆTERNO DAMNO DENATO
CONFRATRES RELIGIOSI
HUNC TITULUM ET TUMULUM
MOESTI POSS.

Hospes prece me vivus juva, mortuus juvabere.

CL. IO. CII. Ibid Septemb.

A B

ARNOLDUS CORNELII, was tot Delft geboren van een seer eerlijck geslacht/ genaemt Storm van 's Gravesande, en in sijn jonckheyt dooz sijn Ouders buytens landts ter Studie gehouden tot het Predick-ampt der Gereformeerde Keligie / hebbende sijn eerste beroep gekregen in de Kercke tot Franckendael / en sijn Vader hier te Delft in den Jaer 1573. eens komende besoecken / is aldaer beroepen / en met toe-staen van de Kerck van Franckendael gebleven / tot een van d' eerste Gereformeerde Predikanten sijner Vaderlijcke Stadt / gelijk dooz heemen in de Lijste is getoont.* Hy is geweest een Man van seer groote geleertheyt en wel-spreekentheyt / uytneemende pberigh in den Gods-dienst / niet te min seer nederigh / en van hem selven kleyn geboelig; soo dat hy niet alleen sijn geboorte-plaets / maer de geheele Gereformeerde Kerck van Hollandt tot een cleraet streckte / en met eene tot een sonderlingh voordeel diende / dooz sijn geduprigen arbeyt in het beslechten van alle Kercklijcke zwaarigheden / gelijk hy in Synodale handelingen veeltijds de voornaemste plaets bekleede / als onder anderen self in het Synode Nationael / gehouden tot Middelburgh / in den Jaer 1581.* en anderen meer / tot dat hy eyndelijck dooz vermoeptheit uyt-geteert zijnde / in den Heere ontslapen is / den 5. Juny des Jaers 1605. sijns ouderdoms het acht-en-vijftigste. Na sijn doot is hy het Classis van Delft en Delflandt / om sijn voortreflijckheits wille / uytgegeven secker Boeckshen / genaemt

Arent Cornelisz. een van d'eerste Gereformeerde Predikanten deser Stadt.

* Siet boven p. 450.

* Siet onfelda Leenw p. 526

Christelijcke betrachtungen der Geloviger zielen, over het Gebed onses Heeren Jesu Christi. Mitsgaeders noch een aendachtige Meditatie over de drie eerste versen des derden Capittels, vanden eersten Brief Johannis.

Boeckskens door hem beschreven;

Waer in men bevond dat dese vrome Man hem bebluyticht hadde / niet alleen de rechte kerren van den sin des Heyligen Geests / soo in de woorden des Heyligen Apostels / als in dat heerlijcke en sin-rijcke Gebed / wel te treffen en uyt te drucken / maer het selve oock te doen met een bequame ordeninge / met een gecierde / lieflijcke bloepende taele / met beweeglijcke manieren van sprecken / ende dooz-al met goede eygene duytsche woorden / daer hy een sonderlinge gave van hadde: Deswegen de gemeente van Delft / die hem in sijn Predicatie gewent waren geweest te hooren / dit Boeckshen plegen te houden als een Tuweel / tot een gedenck-teecken van haren getrouwen Herder en Leeraer / die mede uyt haer geboren was / als dienende haer tot vernieuwinge en verberfchinge der goeder onderwysinge / ernstige vermaninge / heftiger bestraffinge / ende lieflijcke vertroostinghen / die de Godzalige man aen haer lieden dickwils in sijn leven / uyt den woorde Gods / soo van den Predick-stoel in't gemeen / als aen een ygelijck van hem in't bysonder / tot vorderinge haerder Godzaligheyt en saligheyt gedaen hadde: Want gewisselijck als sy den stijl ende aerd van dit Boeckshen wel aenmerckten / soo lieten sy haer voorstaen dat sy noch sijne ernstige eygen

Oordeel daer over, mitsgaeders lof van dien.

woorden en treffende vermaningen sijner lebendighe Tonge met haer ooren aenhoorden / soo natuurljck schijnt sijnen pberigen Geest in dese verklaringe af gedrukt te wesen / dat de self de een beeld daer van genoemt mach werden.* In boege dat Arnoldus Cornelij, hebbende in

• *Getrokken
uyt de voorre-
den by de
Classis van
Delft en
Delfland voor
het boeckje
gestelt.*

Bedrukt:

Ses Predicatie over het Lyden, Sterven, ende begraven onses Heeren Jesu Christi, vol aendachtige en Godvruchtige overdenckingen, door den selfde aen de Gemeynte tot Delft, gedaen in den Jare 1603. welcke hy in de latijnsche tale hadde te samen gestelt, doch door een ander in 't Nederlantfch sijn vertaelt.

Sijn Contre-
feytsels in
Schildery en
Frent.

Deses wel-beminden Mans Contrefeytselen siet men noch onder verscheyde boozname geslachten / geschildert self door den konst-rijcken Mierebelt / en des selfs beste discipulen. Ook heeft W. I. Delft daer een pzent van laten uptgaen / met dit om-schryft: *Arnoldus Cornelij, Delpho-Batavus, verbi Divini, in urbe Patria, Minister primarius. Aetat. suae. 58. Obiit 1605.* Als mede dit latijnsch vers daer onder.

*Hic est, qui Delphis rigidus virtutis amator
Sustinuit pura religionis onus.
Pavit oves Christi, vigili molimine curans
Impia ne scabies tangeret ulla gregem.
Quem diu celiflue demulsit flumine lingua,
Instillans puram cum pietate fidem.*

Cornelis Ma-
telief Admir:

Noch was een Delbenaer van geboorte / CORNELIS MATELIEF de JONGE, een van d'eerste Bewinthebberen der geoctroyeerde Oost-Indische Compagnie ter Camer Rotterdam; een Man soo in Kriegs-saecten als handelinge van Koopmanschap wel bedreven / aen wien Anno 1605. het opper-bevelheberschap over dertien de kostelijckste Schepen / al noch opt naer Indien uptgebaren waren / op gedragen wierd / en die sich in die waerdigheyt als Admirael soo bromijlich gequeten heeft / dat hy daer door de fundamenten van die Compagnie heeft bevestigd / gelijk booz dese t'spner plaetse is aen gewesen.* Weshalven hy niet alleen / hier onder de vermaerden deser Stadt met groote reden gestelt / maer oock by de nakomelingen eeuwigly gepresen te werden verdient heeft. Den tijdt van sijn overleven is my onbekent / doch na sijn weder-komst is hy te Rotterdam in de Regeringe beroepen / en het Burgemeesterschap aldaer bekleet hebbende / is hy op de tour-beurte van die Stadt / gecommitteert ter vergaderinge van d'Ed: Hoog Mog: Heeren Staten Generael.

* Siet boven
p. 614:

WILLEM CRIEP, (volgens getuyge van Gouthove) geboren te Delft / was eerst Raed in den Hobe van Hollandt tot Utrecht 1573. en des Jaers daer aen / werd hy Raed in den grooten Raede te Mechelen; tot dat hy Anno 1586. van daer beroepen wier / tot Cancellier van den Hobe van Gelderlandt tot Roermonde / alwaer hy sterf No: 1610 oud zijnde 75. Jaren.* Hy was een treffelijck Poet / als uytwysen eenige *Epigrammata*, ofte punt-dichten / by hem uytgegeven / en onder anderen oock een booz de Historie der Oostenrijckse Vorsten door onsen booz-gemelten Heuterus, die desen Heer Cancellier / booz in sijn boeck / mede erkent / als een die hem in dat werck behulp heeft toe gebzacht.

Willem Crip Cancellier van Gelderland tot Roermonde.
* Gouth. fol. 224.

CORNELIUS GROTIUS, (na ghetuygenisse Boxhorni) te Delft geboren Anno 1546. in sijn jeugt eerst te Parijs in de Philosophy / en de Historien seer naerstigh geweest zijnde / heeft daer nae tot Orleans met geen minder yber gestudeert in de Rechts-geleertheit / van waer hy weder gekeert zijnde / is hy Anno 1575. met grooten lof en eere verhoren tot eerste Professor in de Rechten van de Nieuwe Academie tot Leyden / aen dewelcke hy veele diensten hebbende gedaen / epndelijck aldaer overleden is op den verjaer-dag sijnz geboorte / wesende den 25. Julij des jaers 1610. en zijnde nu booz de sesde-mael Rector Magnificus, vande Universtiteit. Hy was by de geleerste Mannen van sijnen tijdt / en insonderheyt Justus Lipsius, uitermaten aengenaem. Daer en sijn van hem wel geen schriften in druck / maer Boxhorn * getuygt / datter onder de Wyzinden noch veele berusten / de burgerlijcke rechten aengaende / die ober-waerdig sijn in 't licht gegeven te werden. Onder dese werden gespecificeert:

Cornelis Huzgentz de Groot eerste Professor in de Regts-geleertheit tot Leyden.

* Boxh: Theat. p. 167.

Commentarii ad libros IV. Institutionem Iuris Civilis.

Ad primam Partem sive libros IV. priores Digestorum.

Commentarii & Observationes Feudales: item Tract. singularis De differentiis Feudorum à Feudis Hollandicis.

De Hr. Mr. **LEONARD de VOOCHT**, wesende Pensionaris deser Stadt / wierd in 't laeste van den Jare 1588. als Ambassadeur der Vereenigde Nederlanden aen de Koninginne van Engelandt / en des Jaers daer na aen den Koning van Schotlandt gesonden.* Hy was een groot Rechts-geleerde / en deswegen werd hy naermaels tot Raeds-heer in den hoogen Raede in 's Gravenhage verhoren / alwaer hy sterf seer subetelijck 1613.

Mr. Leonard de Voocht.

* Bor xxx. f. 47 a. en 52. b.

Hr. **SASBOU VOSMEER**, Licentiaet in de Godheyt / Aerts Bisschop der Philippensen ende Utrecht / mitsgaders Vicarius ofte Stad-houder van den Paus ober alle de Vereenigde Provincien / was hier mede te Delft geboren uyt een oud Magistraets-geslachte / sijn Vader was Michiel Vosmer, Raedt en Tresorier deser Stadt 1567.

Hr. Sasbout Vosmer, Aerts Bisschop van Utrecht, &c.

Ge

getrouwt aen de familie van Sasbout, welke naem van oudts eerst tot een Doop-naem/ en naderhand beele Jaren ook tot een geslachts-naem gebzuycht zijnde geweest / in desen Werds-Bisschop haren Soon / nu wederom tot een Doop-naem was verhoren / als te sien is in de Lijk-Oratie ober sijn Doot gedaen / en in Druick uptgegeven/ by de welke hy (naer gewoonte van groote Personagies/ in qualiteit van haer hoge Ampten en bedieningen) doek niet anders als met sijn doop-naem genoemd staet ; onder dusdanigen Titel :

ORATIO FUNEBRIS,

IN OBITUM

ILLUSTRISSIMI

AC REVERENDISSIMI

DOMINI,

D. SASBOLDI,

ARCHIEPISCOPI PHILIPPENSIS
ET ULTRAIECTENSIS, NEC NON HOLLANDIÆ,

Zelandiæ, eisdemque unitarum atque reductarum Provinciarum

VICARII APOSTOLICI, &c.

Hier in/ werd sijn geslacht/ mitsgaders sijne deugden en grote gaben van verstand en geleertheit seer hoogh upt gemeten / en alle sijne goede qualiteyten seer breed geextendeert ; zijnde gedruickt tot Ceulen / in't Jaer 1614. in welck Jaer hy aldaer is overleden / en begraven in de Clooster-kerck van d' Obserwanten/ met dit Graf-schrift/ in de Muz-
staende / seer kostelijck vergult.

D. O. M.

ILLUSTRISS. ET REVERENDISS. D.

D. SASBOLDO VOSMERO DELFIO.

ARCHIEPIS: PHILIPP. ET ULTRAJECT. FÆ-
DERATAR. AC RECEPTAR. CIVITAT. BELGIJ
VICARIO APOST. QUI Ao. DOM: M. D. C. XIII.

V. NONAS MAIJ OBYT. TIELMANUS VOS-

MERUS FRATRI OPT. MOESTUS FECIT

IN ODÆO, AB IPSO DICATO.

Sijn

Sijn geslachts-wapen van Vosmeer is gequartileert met dat van de Sasbouten onder een Herds-bisschoplijcken hoed en staf / hebbende sijn acht quartieren daer nevens / als eerst ter rechter-spide Vosmer. Heuvel. Eynde. Rodenrijs. en ter sincker Sasbout. Burgh. Duffen. Santen.

JACOBUS EYNDIUS, alias Joncker Jacob vanden Eynde, Heer van Haemstede / Capitein ten dienste der Vereenigde Nederlanden / Historp-schryver van Zeelandt / was / volgens ghetuygen van Franciscus Sweertius, en Valerius Andreas (beide naukeurige onderzoekers der Nederlandtsche saecken) mede een Welbenaer van geboorte.* Hy heeft getoont dat de geleertheit wel kan geboegt werden by de Wapenen / en dat de voornaemste vertierselen van een Edelman bestaen in het samen voegen van de selfde / want hy was van seer grote lecture / en uytsteekende in beelerhande geleertheit / hebbende onder allen beschreven in't latyn / de Historie ofte Chronijck van Zeeland tot het Jaer 1296. in welkers schryven / tot groote schade en nadeel van de Lief-hebbers der Historien haeres Vaderlands / hy noch jong zijnde / is van de Teeringh gestorven / in't Jaer ons Heeren 1614. op sijn Hups te Haemstede in Zeelandt. En hoe-wel dit werck door de ontydighe doot noch onvoltroeken was gebleven / is't selfde echter nae sijn doot / door last van d'Ed: Mog: Heeren Staten van Zeelande doen Drucken en in't licht gegeven / als niet begerende dat soodanigh een Juweel van haer outheit in't verburgen soude blyven. Noch heeft hy geschreven een Boeckje / de Saltationibus Veterum, aengaende het dansen der Ouden / 't welck hy heeft op-gedragen aen dien Phentx der geleertheit Josephus Scaliger. Hy was mede een voortrefflich Poet / gelyck hy in latynse versen verhandelt heeft / behalven de Nederlandtsche Oorlogen / verscherpde andere materien.

Poemata ab eo relicta, editaque Lugd. Batav. 1611. 4. in quibus; Nassovica, & belli belgici lib. II. Mars Exul. Senatus Convivalis. Nugarum lib. I.

Scripsit & Epicedion in acerbum Fani Douae funus.

Hr. PIETER vander MEER, volgens getuygenisse van Gouthove, hier te Delft geboren / * was eerst Raeds-heer in den Hobe van Hollandt 1573. en werd Anno 1575. Pensionaris deser Stadt / na dat hem / des Presidents van 't vooz Hof / doennaels vacerende plaetse / volkomelijck was gedefereert ; waer op schijnt te slaen het vers van Grotius, onder het Contrefeitsel in prent van onsen Mr. Pieter vander Meer staende / luydende aldus :

Sic PETRVS sic ora senex MERANVS habebat,
Consilium DELPHIS, eloquiumque suis.

Hyhy

Prima

Joncker Jacob vanden Eynde Krijgsmann en History-schryver.

* Sweert: Att: Bat: fo: 361. en Val. And: Bibl. p: 409

Boecken door hem beschrevene

Mr. Pieter vander Meer zijnde Raeds Heer van't Hof van Holland, en versocht sijnde om het presidentschap van dien te bekleden, kiest het Pensionarijschap van Delft.

* Gouth, f. 106

*Prima Iura togæ supplex cum detulit illa
 Erubuit celsa mente repulsus Honos.
 PATRIA da veniam. Non reddere Iura negavit
 Civibus: ipsa Domus Curia semper erat.*

Hug. Grotius

Sijn Kerf-dag
 op Nafact.

Hy sterft hier te Delft den 4. Mey des Jaers 1616. en liet na een
 Soon Abraham vander Meer, mede tot Delft geboren 1584. dese werd
 Raedt deser Stadt 1618. en twee Jaeren daer na Raedt van 't Hof
 van Hollandt. Hy gaet mede in prent upt/ hebbende dit vers van
 Vossius onder hem:

*Hoc ore, his oculis, est VANDER-MEERIVS: acris
 Quo Batavi gaudet Curia sancta viro.
 Linguas edocuit Cyllenius, Vraniëque
 Sidera, Calliope carmina, jura Themis.
 IUSTITIÆ vindex, at COMIS moribus, omnens
 SÆVITIAM exofus, sola SEVERA probat.*

Ger. Joh. Vossius.

En dese Debysen daer hy / *Severè non sèvè*, dat is: Gestreng maer
 niet wreed. En noch *Iustitia & comitate*, dat is: Door gerechtigheyt
 en beleeftheyt.

Mr. Michiel
 Vosmeer,
 mitgaders
 sijne schrijfe
 1584.

MICHAEL VOSMERVS, I. C. Broeder van Sasbout Vos-
 meer, Herds-Bisschop hier boven vermeld / en hy gevolg mede Su-
 sters Soon van Broeder Adam Sasbout, mede alboorens gementio-
 neert / welchers leven / als mede een Apologie booz sijne schrijften hy
 uptgegeven heeft / met dese Titels:

Vita Adami Sasboldi, Ord. Minorum Theologi.

Responsio adversus calumniam cuiusdam de Sasboldi Scriptis. Coloniae 1613.

4. *cum Sasboldi Homilijs, & Vosmeri in eas Argumentis.*

Maer allereerst heeft hy noch jong zijnde / uptgegeven eenige ho-
 te versen in 't latijn / hy pder prent van de Graven van Hollandt / in 't
 licht gebracht door den konst-rijcken Willem Fibout, en Gedrucht
 te Antwerpen by Plantijn 1578. in fol: 't welck hy naderhand meen-
 de te vermeerderen en verbeteren / doch door sijn oberlyden noch achter-
 wege gebleven is. Hy heeft mede beschreven de Miraculen van de Lie-
 ve Vrouwe ten Oude Kercke alhier, voor-henen geallegeert.* De Pro-
 fessor Bozhorn, getuygt als of hy mede petwees achter gelaten hadde/
 aengaende d' Antiquiteyten deser Stadt / spreekende daer van met lof

* Sieh boven
 P. 134. en 143
 &c.

in deser boege: *Dicitur insuper de Patriæ urbis antiquitatibus nonnihil memoria prodidisse. Qui commentariolus si typis mandatus exstaret, incredibile dictu est, quantum ad illustrandam urbem hanc, atque Antiquitatem eius eruendam conferret. Emitterent igitur tandem in lucem, qui eusmodi cimelia adservant, & serio cogitent, non sibi tantum hæc scripta esse, sed rei & gloriæ publicæ.** Dat is: Men seit daer-en-boven dat hy eenige aenteeckeningen na gelaten heeft van sijn Vaderlijcke Stadt. 'twelck by aldien't gedruckt ware, 'tis ongelooflijck om seggen, hoe vorderlijck het soude sijn om dese Stadt te verheerlijcken, en hare outheden op te halen. Laet sy't dan eenmael te voorschijn brengen, dewelcke soodanige schatten onder haer bewaren, enlaetsy ernstelijck gedencken, dat dit niet alleen voor haer, maerter eere en glorie van't gemeene best geschreven is. *Dosmerus* is gestorven in't Jaer ons Heeren 1616. den sestienden dach van September.

* *Boxh: Theat.*
p. 167.

Wouter van Gouthove, in sijn lijst van de geleerde van Holland/ &c. noemt mede eenen JOANNES HAGIUS, geboren te Delft / die beschreven / en Anno 1616: te Dordrecht doen Drucken heeft / het Boeck genaemt:

Johannes
Hagius.

* *Gouth. fol.*
226.

Den Lust-hof der Medicynen.

Noch meldt den selfden Gouthove, van TIELMAN VOSMEER, geboren te Delft / Licentiaet in de Godheyt / ende Censeur ofte vifitateur van de Boecken te Drucken tot Ceulen Anno 1618.* Dese was jonger Broeder van Sasbout Vosmeer, den Herdts - Bisschop / als mede Michael, beyde hier boven bermelt.

Tielman
Vosmeer, Vi-
sitateur van
Boecken te
Ceulen.
* *Gouth. f.*
225.

CORNELIUS PYNÆCKER, I. C. werd by Sweertius, en oock Andreas, gestelt als een Delfvenaer van geboorte; maer Gouthove, seyd dat hy by Delft geboren is / misschien dan in't Dorp de selfde naem boerende. In sijn jeugt heeft hy veel gereyst door Franckrijk en Duytslandt / leerende veelerhande en self oock d' Orientaelsche talen: t' hups komende / heeft sich selven eerst tot de practijc van regtsvorderingh geapliceert / upt welke functie hy in den Jare 1598. beroepen is tot Professor in de Rechten tot Leyden; en van daer wederom in de Nieuw op-gerechte Academie tot Groeningen; tot dat hy epndelijck in den Jare 1622. door ordre van de Staten Generael der Vereenigde Nederlanden in Ambassade is gesonden / na Algiers en Tunis, van welke reyse / als mede van d' Africaense saecken hy oock vetwes geschreven heeft. De Boecken op sijn naem uptgaende / zyn dese:

Cornelis
Pynæcker,
Professor in
de Rechten,
afgesant na
Algiers en
Tunis.

Jura & Privilegia Militum ex varijs collecta.

Andree Fachinei Controversiæ Juris, Centurij XIII. juxta Pandectarum seriem dispositæ, breviterque decisæ. Anno 1619. 4.

Jacob Iansz.
gereformeert
Eremijte.

Oorspronck-
lijk motijf
van sijn God-
vruchtig le-
ven.

Sijn onver-
anderlijke
gestadigheit,
mitsgaders
eenfame
wooninge.

JACOB JANSZON GRASWINCKEL, toe genaemt Boort,
misschien om dat sijn Vader Jan Iansz. Graswinckel, Cresforter deser
Stadt / eertijts in de Brouwerie van de Boort / doch naderhand in de
Ruyt woonde ; was een Man juist niet van uytsteeckende geleertheit
maer / gelijk den Gods-geleerden Dionisius Spranchuysen, van hem
getuygt / een bysonder exemplaer / soo van Redzigheyt / Soberheyt /
Lijdsaemheyt / Weldadigheyt / Godbzuchtigheyt / Eenboudigheyt /
Sachtmoedigheyt / ende meer andere deugden ; des wy de Historie
sijns levens hier kortelijck sullen by een trecken / uyt secker Boeckje
door den gemelten Spranchuysen, dien-aengaende beschreven / onder
den tytel / van den Delfschen Israelit, ofte het leven van Jacob Iansz.
Graswinckel, geboren Burger en Inwoonder der Stad Delft ; 't welck
tot noch toe niet en is in't licht gebracht. Dese Man noch maer seften
Jaren oud zijnde / is't gebeurt / dat / hy neffens andere jonge luden
sich gaende vermaecken / varende met een Schuytje na Delfsgaew /
in't weder-keeren het selfde Schuytje by toe-bal / met al het jong ge-
selschap is komen om te slaen / en als alle anderen uyt het water ontho-
men waren / soo word ten langen lesten / Jacob Iansz. alleen vermist /
elck een gelovende dat hy boozsecker ander het Schuytje most wesen
versmoort / doch het Schuytje gekeert wesende / heeft men hem noch
levendigh gebonden / zijnde wonderlijck en boven alle verwachtinghe
door Godts boozstenigheyt bewaert : Hier door is Jacob Iansz. tot
soodanig een in-keer gekomen / dat hy te recht bedenckende en ter her-
ten nemende de ydelheyt van de playstieren deses Werelds / d'onseker-
heyt van het menschelijke leven / ende boven al de liefde en sozge Gods
over den Armen mensche / dat hy van die tijdt af alle de dagen sijner
wandelinghe soo heeft gepasseert / dat hy wel te recht gehouden mocht
worden booz een wonder van sijnen tijdt ; een kloeck practisijn van God-
saligheyt met genoegsaemheyt / een Model van een deugdelyk / bzoorn /
en ingetogen leven / waerdigh om altyt geheugt te werden ; een leven
't welck geweest is soo betoont / en onder sulcken scherpen tucht / dat
het de duyfsenste mensche niet en soude geloben / ten waere de gansche
Stadt Delft / te sijnen tijde / daer van genoegsame kennisse hadde ge-
had / en by onse oude luden noch in geheugnisse was gebleven. Eer-
stelijck soo is hy van dat oogenblick des tijds der wereld al levende af
gestorven / sulcx dat hem naderhand noyt ymant uytbozstig heeft sien
sacchen ; noyt onbertogen woord heeft hooren spreeken ; noyt ver-
gramt of ontstelt gebonden door eenigh ongelijck hem aen gedaen.
Wanneer sijne Ouders de Brouwerie van de Ruyt verlieten ende gin-
gen woonen in een secker Hups / staende aen d'Oude Delft / dat na-
derhand bewoont is door de Heer Peckius, gelegen tusschen de Hup-
singe van de Rit-meester Ryhoven, en van de Gravinne van Solms, soo
heeft oock hy Jacob Iansz. aldaer in een secker Achter-hups op hem
selven gaen woonen / ende is daer blyben woonen ongehoud in eenfame-
heyt.

heyt sonder dienst-knecht ofte dienst-maegt / ofte eenig geselschap ter wereld/ eben als een Creynijc / als een Ciupsenaer/ tot den eynde sijns levens toe/ booz sich nemende als een goed Discipel te practiseren de lesse Salomons/ die sich af-sondert, tracht na wat begeerlijx, hy vermengt sich in alle bestendige wysheyt.* In die eensaemheyt stelde hy sich tot een ongewoonlijcke strengigheyt des levens: Ja soo daer eenige menschen op aerden hun vleesch hebben getuchrigt/ gekrupst en alle weelde ontrocken/ hy en is onder de selfde niet geweest d'alderminste. Sijne klederen waren seer eenboudigh en armlijck binnens huys / doch op de straet komende daer liet hy sich selven sien in een gemeyn burgerlijck habit / als een eerlijck Man betaemt. In spijse en dranch is hy soo sober geweest als de soberheyd selve; anders niet gewoon zijnde te eten / als droog brood gekrupmelt in een Schotelken / en daer by een wepnigshen Kaes geschraapt / als of men een Leeuwerck in een Kope hadde willen voepen. Sijnen dranch en was geen ander als Wep. Dat hy 't sedert sijn 18. Jaren een kianne Biers / of pinte Wijs gedroncken soude hebben / en weet men niet. Gelijck men mede niet en weet dat hy een pondcken Vleesch / ja een Eytgen booz hem selven heeft laten koocken. Daer en was in sijn gansche Huys geen Bedde / geen Kusse / geen Tafel / geen Bancken of diergelijcke; alleenlijck hadde hy eene Stoel daer op hy des daegs sat / en daer in hy des nachts slijep / dwers tegen sijn deur aenleggende / met sijn beenen op een banckje. Dus slijep hy 's Winters soo wel als Somers / behalven dat hy 's Winters een test met een kooltje vuyt onder sijn beenen settede om niet heel te verstyven. Een ongemeen exempel / diergelijck of booz of na de Stadt Delft niet gesien heeft. Een spiegel van ootmoedigheyt en versakinge sijns selfs; Edoch aengesien de lichamelijcke oefeningen / bestaende in vasten en waecken / in't onthouden van sachte klederen * en andere ongeoorlofde dingen / na het getuygenis des Apostels wel eenige nuttigheyt heeft / maer niet seer groote / * ja doch wel kan misbruyckt werden / in superstitie veranderen / * en tot bederf van de ziele strecken / soo behoort onder alle Christenen de Godsaligheyt in hooger achttinge gehouden te werden / want de Godsaligheyt is tot allen dingen nut, hebbende de beloften des tegenwoordigen en des toekomende levens.* Ober sulcx heeft dese Jacob Jansz. ter andere zyde / om sijn schuldige danckbaerheyt aen Godt te bekynsen / booz alle geestelijcke en lichamelijcke weldaden / en specialijck booz sijne wonderlijcke verlossinge uyt het pynckel des doots / alle de dagen sijns levens besteed ten dienste Godts / en om Godts wille ten dienste van sijn eben-naesten. Alle sijnen handel en wandel was soodanigh / dat daer in tastelijck konds bespeurt werden / de vreesse en liefde Godts. Het woord van den Coning en Propheet David was sijn stock-regel; Ick hebbe den Heere alrijt voor oogen, * hertelyck lief heb ick u o Heer myn sterckte; de Heer is myn Steen-rotse. myn Borg, myn uythelper,

* Prov. 13. 7.

Sijne kledye spijnges, en nachtrusk.

* Matt. 23. 5.

* 1 Timoth. 4. 8.

* Col. 2. 21.

22. 23.

* 1 Tim. 4. 8.

Sijn danckbaerheyt tot Godt, en Godvruchtigheyt.

* Ps. 16. 2. so

weten d'oude

Oversettinghs

* Ps. 18. 2 3.

* Ps. 116. 12.

Sijn geduyr-
saemheyt in
den gebede.Sijn Biblio-
theec.Publijcke
Gods-dienst.Oügemene
Mildadigheit
aen den Ar-
men.

myn God, myn Rotze, op welcken ick betrouwe; myn Schilt en hoorn
mynes heyls; myn hoogh vertreck.* Hoe sal ick den Heere vergelden
alle syne weldaden * en soo boort. t'Wups wesen de / daer lag hy meest
den tijdt met gebogen knien en gebouwen handen uytgestrect / booz
den Heer sijne gebeden / en danckseggingen / nu en dan met tranen be-
gietende / gelijk men meermaels dooz de spleten en reten van sijn deur
en veinster gesten heeft. Ja soo geduyrig was hy in den gebeden / dat
men eyndelijck bevonden heeft / in desen Jacob Janz. t'gene Eusebius
schrijft van Iacobo den Apostel, namelijk dat syne knien ende elle-
bogen bereelt waren als hoozn / ofte als de bulte van een Kemel-dier;
dooz het menigbuldigh vallen en langwoelig leggen op de self de. Van
het bidden op-staende / soo begaf hy sich tot het lesen van Gods Wep-
ligh Woorz / en oock van andere sichtelijcke Wutheuren / soo dat hy
nopt minder alleen was / dan wanneer hy alleen was. Hy hadde een
tamelijcke Libzarie / die men na sijn doot met papierkens / dzaetgens /
toutjens / speltekens en andersints seer dooz-teeckent heeft bevonden /
ja veele der selve soo dickmael dooz-lesen / datse ten naesten by dooz-
sten waren; wanneer hy petwes las / t'geen hem behaegde / dat anno-
teerde hy aenstonts / op dat het sijne memorie te beter aenleuen sou-
de; dupsenden papierkens bond men by hem / altemael beschreven / of
met uytsteeckende plaetsen der H. Schzifture / ofte met beverglijcke
gebeden. Ten publijcken Gods-dienst en heeft hy oock niet versupmt /
maer ging veel te Kercken / doch meest des abonds / om de Predicatie
te hooren / by de gemeyne gebeden de syne te voegen / en andere oesnim-
gen der Godsaltigheyt waer te nemen. Ten reguarde van sijn eben-
naeste / heeft hy sich niet min Godbzuchtig gebzaegen / hem selven
soo niet op offerende ten dienste Gods / dat hy afschepdende van alle
mensen / de lief de tot sijnen eben-naesten ter syde gestelt soude heb-
ben: Maer gelijk de Sonne haer licht / soo liet hy oock sijn deugd
pder genteten. Geen mensch heeft hy opt willen bedzoeben / veel min
beschadigen. Alle de wereld te helpen en te dienen / was sijn playstier /
en selve en wilde hy niemands dienst ghebzupcken / ofte in geval
eenigh mensch pets booz hem dede / dat loonde hy rijchlijck. Woorz
namelijck was hy seer weldadigh aen Arme en krancke menschen /
aen welke hy alles ten beste gaf / sonder naulijcx pets booz hem sel-
ven te behouden; maeckende daer van pofessie al sijn leuen lang om
de Arme luyden te besoeken en wel te doen. Hy en wachte niet soo
lange dat pmand een Welmoesse van hem quam begeren en sijn noot
kilagen / maer hy socht de schamele menschen op / gelijk een Bzack;
gestadigh waernemende waer de behouftigste Wups-gesinnen te bin-
den waren / en dan ginck hy derwaerts / om de selve te besoucken en
te versorgen; en dat ordinarie des abonds met den donckeren / om
dat hy haer armoede en sijne weldadigheyt niet en begeerde ten thoon
te stellen booz de Wereld. Men verhaelt dat by dese occasie is gebeurt
dat

dat Iacob Iansz. op seckeren tijdt dese sijn Pelgrimagie / na de Hupskens van eenige Armen gaende doen / om pet te brengen / daer hy wist dat gebzeck was / hem ontmoetende een Kabbaut of Dief / die hem sijnen Mantel van 't lijf nam en daer mede dooz ging ; de goede Man dit gewaer werdende / liet niet alleen sijn Mantel volgen / maer riep den Dief toe ; Vriend doet ghy dit uyt armoede, soo hout stille, ick sal u noch wat geldt geven daer toe, waer dooz den anderen soo wierd geroert / obertuygt en obertwonnen / dat hy aen Iacob Iansz. sijnen Mantel datelijck wederom bzagt / en beschaemt henen liep. Waer in men bespeuren kan hoe groot de kracht van de deugt somkopen is / oock self ober ondeugende menschen. Van al sijn in-komen / heeft hy (naer giffinge sijnere Vrienden) niet meer dan schaers / vijf ponden vlaems, Jaer aen Jaer verteert / al de rest was booz den Armen / die hy sijne Schaepkens ofte Kinderkens gewoon was te noemen. Wat hy konde bejagen / dat was al booz den Armen. Op Bzuploften / Maeltypden ofte plaetsen van wel-leben en quam hy niet ; maer ergens hy sijne vrienden genodigt zijnde / soo ging hy booz-heenen t' haeren Hupsse ende sepde ; brengt booz mijn deel een goede Schotel in dit of in dat Hups / daer dan arme luyden woonden. Hy die soo sober was hy hem selven / was soo ongemeen mild en liberael aen den Armen : Om naecten te mogen kleden / heeft hy selve menigmael naect in sijn Hups geseten / en honger geleden om hungerige te mogen spysen / inboegen dat hy met handen / uytgemagert booz abstinentie / andere vermagerde menschen / haer onderhoud rijckelijck toe-dienende / in wercken der barmhertigheyt / misschien niemant (van alle daer men ter wereld van weet) heeft behoeven te wijcken. Insonderheyt heeft hy die groote mildadigheyt en behulpsaemheyt / aen d' arme menschen / uytnemende bewesen / wanneer sy sieck waren / en opdat hy de selve te meer deugds mochte doen / begaf hy sich tot het studium van de Medicine / en avanteerde daer in soo verre / dat hy sich sonderling wel verstonde op den aerd en kracht van meest alle de medicinale krupden / houdende oock tot dien eynde goede corespondentie met den vermaerden Paludanus, van Enchupsen / en meer anderen / voornamelijck met eenen Iohannes Nasserus van Lins, in Oostenrijck / die veel byleven aen hem geschzeven heeft. Sijnen Hof ofte Thuyt achter sijn Hups / hadt hy vol medicinale krupden beplant / soo vol datter niet een hoerken onbeplant en bleef / en die pleegde hy met soo groote zorgbuldigheyt / als eenige Delfsche Vrouwen haer Hupsen (gelijck onsen D. Spranchuylen sepde). Desen Thuyt konde hem noch geen krupden genoegh leveren ; maer dickwerf gingh hy buypen de Stad allerwoegen heen om te Herbariseren ofte medicinale krupden op te soeken en te versamelen. Wat hem noch het Veld noch den Thuyt konde geven / dat kost hy in de Apothekers winckels. Te dingen en was hy niet gewoon / maer braegde slegs wat het gelden most / of gaf aen

Sonderling
voorval hem
gebeurt:

Hoe weynig
by jaerlijck
voor hem
selve ver-
teerde.

Begeeft sich
tot het Stu-
dium der
Medicinen
om d' Arme
krancken te
cureren.

Hy leerde
sock distille-
ren, waer in
hy veel ver-
mask selde.

Sijn sorgvul-
digheyt en
eroostelijk-
heyt ontrent
de krancken,

Sijn gevoe-
len wegens
de verdienste

*Sied Matth.
28. 23 24. 25.
en Luc: 17.
20.
* Ps. 19. 13.
Onde Over-
setting.
* Ioan. 14. 6.

Sijn Kerren.

den Apotheecker een stuck gelds/ en seyde houd daer af soo veel als gy hebben moet. Hy heeft oock de konst van Distilleren geleert om de krachten van de krupden upt te trecken / en die altijt geereet te hebben/ ten goede der ellendigen. Sijn meeste sinnelijckheyt en vermaeck was gelegen in het distilleren / en by die gelegentheyt / hadde hy familiere kennisse met de Gravinne van Solms, hoger memorie/ die naest sijn deur woonde / en hem menigmael liet by haer komen/ om dat sy hem gaern hoorde discoureren van allerley krupden / en van de maniere van die te distilleren. Sijn Hups was niet gestoffeert met Schilderpen/ Cappten of eenigh behangsel; maer met Potten/ Kannen / Glasen/ vol medicamenten na gelegentheyt van een yders siechte. Hy hadde een leeren Riem om sijn lijf / en als hy 's avondts na de krancken wandelde / soo hingen aen dien riem verscheyde glaeskens / kanneskens / en pothens. Van alle krancken die hy pleegde / hiel hy pertinent register / heele vellen groot / daer op booz sijn memorie getepkent stond / wat hy elck een booz Medicine beschicken soude / en wat booz een Welmoesse daer toe / als na sijnen doot upt de papieren gebleecken is. Die Registers volgende soo dede hy sijne ronde. Avondaen avond bracht hy een yder sijn bescheyden deel / ende na dat hyse in den Heere getroost hadde / beloofde haer doozgaens / in sijn afscheyt / God booz haer te sullen bidden. Sijne patienten beginnende wat te verkommen / ging hy na de Hoender-marct of Vlees-halle / en kost booz haer wat goeds / 't welck hy by sijne Vrinden hebbende laten koocken nae den eyfch / bracht het dan tot de krancken / ten eynde sy 't selve nuttigende/ wederom nieuwe krachten mogten krygen / en op de been geraecken. Kortelijck dese Jacob Janz. was niet alleen den Armen Almoesnier en Schaft - meester / maer oock in tyde van siechte haer Doctoz en Apotheker. Op sulcke wijze heeft dese goede Man geleest / en daer in volhard / tot dat sijn Apz-glas verlopen zijnde / hy upt dit tydelijk leven van Godt geroepen is tot het eeuwige / en van dit Cranen - dal / ober-geboert in't Paradijs van vzeugde. Als ymant sich verwonderde ober sijn streng leven en mildadigh geben / hem booz-houdende of hy dachte den Hemel daer mede te verdienen ; soo schudde hy sijn hooft / ende antwoorde als met een verfoeyinge: Och wat souden wy den Hemel verdienen, die onse schult niet en kunnen betalen. Och ! wat souden wy den Hemel verdienen, die onse schult niet en kunnen betalen.* Ick hebbe geleert met den Prophete David na den Hemel te suchen ; wie kan mercken hoe dickwils dat hy feylt ? O Heere ! vergeef my mijn verburgen gebreecken.* Maer ick gelove dat Christi verdiensten mijn verdiensten zijn, en ik hope in den Hemel te komen door hem die de weg, de waerheyt, ende het leven is, * wat moogt ghy my vragen? Einde-lijck is hy / die heptlijck in den Heere hadde geleest / oock Saltijck in den Heere gesturben den 10. Martij des Jaers 1624. sonder dat hy begeerde eenige assistentie ofte behulp van vrinden of magen / soo langh

langh hy sich selven maer eenigstints helpen konde / maer ten laesten onderbindende dat sijne krachten van tijdt tot tijdt verminderde / en dat hy sich selven onmogelijck niet langer konde reddē / liet hy toe dat eenige vanden t'sijnen huyse in-quamen / om hem in sijn onmacht een wepnigh by te staen. Hy gebuyckte wepnigh medicamenten; Eenige dagen vooz sijn doot / had hy niet anders begeert / als een pot met Oly van Olyben / toe-gemaect met Supcher en wat Polye / en vooz sijn spijs een wepnigh geersten Byp. Beduyckende sijn sieckte / bad hy altijt om de genade Godes in Christo Jesu / gebuyckende dickmaels eenige korte suchtingen / waer in hy sich selven met de woorden vanden H. Job hy een armen wozm bergeleek.* Dus oberleet dese / van hem * Job 25. 6.

sels kleyn-geboeligen Man / wel getroost in den Heere / oud / en des lebens sat / *majoro damno aliorum quam suo*; Wel tot schade en droefheit van anderen (insonderheyt van de Armen) maer tot sijn eygen vzeugd en Saligheyt; genietende nu in den Hemel het eynde sijnes Beloofs / en de soete vzeugt van den arbeyt sijner liefde. Soo haest hy een Lijk gewozden was / hebben de Vanden hem ter gedachtenisse laten af con-tersepten / 't welck hy sijn leven van hem niet was te verkrpgen. Sijn doz en vermageret Lichaem / wierd eerlijck ter aerde gebzacht / in het Noozd-krups van d' Oude Kerck alhier / in het Graf van sijn naeste Vanden en Bloed-vertwanten / daer men in een kopere Plaet op een oude Sacck het na-volgende Graf-schrift vind:

Sijn Con-
feitfel.

Begraefnis
en Graf-
schrift

In dit Graf rust

JACOB JANSZ. GRASWINCKEL, geseit BOOT,

Geboren 25. July 1536.

Was

Tot een Wonder

D E N A R M E N R Y C
H E M S E L V E N A R M .

S T E R F X . M A R T I I A N N O . M . D C . X X I V .

Sijns Ouderdoms LXXXVIIII.

FREDERICUS vander MYE, M. D. & L. A. M. Delbenaer / was seer geleerd en erbaren in de Medicine / werdende ober-sulcx be-roepen tot Stads Doctoz van Breda / was oock een sonderling goet Doeët; en heeft verschepte Tractaten in de Medicinen beschzeven / als namentlijck:

Doctoz Fre-
deric vander
Mye, ordina-
ris Medicijn
der Stads
Breda.

*De arthridite & calculo gemino Tractatus II. in quibus vniuersa horum
affectuum essentia, caussa, differentia, signa & curatio, secundum Hippo-
cratis*

cratis & Galeni mentem dilucidissimè explicantur. Haga-commitis, apud Arnoldum Meursium.

*Disputationem Philosophicam, de lapidum generatione. Ibidem
Historiam Medicam, de vertigine, catharro, tussi vehementi, abortu,
&c. & curaratione tentata honestæ feminae Corneliae van Dunne Bredæ,
anno 1624. 4.*

Jacob vanden EYNDE, Gouverneur ofte Casteleyn van
Woerden / een geleerd Man / en goet Poet / daer Valerius Andreas,
aldus van spreekt / *V. N. atque eruditus, arciq; Woerdanæ Prefectus,
scripsit, cum a publicis curis otium esset.*

*Enigmatum lib. 1. singula Enigmata distichis singulis complexus: quem Lug-
duni Batariorum adseruat, M. Zucrius Boxhornius.**

* Val. And.
Bibl. p. 409.

* Gouth. fol.
198.

* Siet boven
p. 774.

Hy sterf seer oud en hoog van Jaeren No. 1629. Dese was de Va-
der van den Hr: van Haemstede boorndeint / * en apparentlijk de Soot
van onsen gewesene Pensionaris / die vooz 's Landts Wytheft in de
gebancknis te Brussel stierf / in presentie van een sijnen Soonen / die
Bor insgelijcx Jonckheer Jacob vanden Eynde, noemt.*

Den Admi-
rael Pieter
Heyn, over-
winnaer van
de Silver-
Vloot.

Onder de vooztreflijckste en befaemste Delvenaren / en kan niet ver-
geten werden dien hoog-beroemden Admirael PIETER PIETERSZ.
HEYN, geboren op Stadts-haven aen de Mase / die hoe-wel van
flechte en geringe extractie / nochtans van een groote ziel en glorieu-
sen in-bozst was; en sulcx het begin sijns Jonckhepts / hoe-wel ver-
hopen en onbekent versleten hebbende / nochtans in sijn Manlijcke da-
gen dooz sijn dappere verrichtinge aen de gansche weereld genoegh is
bekent geworden. Van kinds-been af was hy geweest in dypsent pe-
rijckelen / soo te water / als te lande. Hy is verscheyde malen geval-
len in handen en banden van sijne Vyanden / die hem dickwils de punt
van haer Spietsen en Kapiereen op de bozst / en op de keele geset heb-
ben / en nochtans is hy al dat gebaer te boven gekomen. En met-
ter tijdt dooz sijne meriten tot het bewint en bebel geraecht zijnde / is
hy doozgaens geluckigh en gezegent geweest. Wat soude men al kon-
nen seggen van sijn groote en geluckige exploiten / sijn wijse directien /
sijn stoute avonturen / sijn miraculeuse bewaringen / sijn bermaerde
Victorien / waer in de wateren / winden / 't bier / ende de aerde / vooz
hem schenen te bechten / niet anders / als of hy ober de selve soo wel
als ober sijn Soldaten hadde geheerst? Alleen daer uyt kan mensyn
vailiandise genoegsaem afnemen (seyd Dionisius Spranchuysen) dat sijn
blooten Naem den Vyanden soo verschrickelyck geworden was, gelyck
het Vel ofte de Trommel van Zischa; want hy dede beven den alder-
stoutsten Papist, ja geheel Vlaenderen, geheel Spangien, ende de ge-
heele nieuwe Wereld. Over-al was dese machtige Jager van de Zee be-
kent en gevrees, soo gevrees, dat het simpel dreygement van synen na-
me,

Ontslaglijk-
heit voor sy-
ne Vyanden.

me, de krytende Kinderen in de Wiege tot stilte bracht.* Onder alle de
 Victorien die sy booz het Vaderlandt bebochten heeft / was wel de
 grootste het veroveren van de Spaensche Silver-Vloot, op den 8. Sep-
 tember des Jaers 1628. geschat ter waerde van ses millioenen Du-
 taten / ofte 300. tonnen gouds. Een schrikelijcke afbreuck der hoog-
 moedige Spaensche Natie / die haer nakomelingen na veele eeuwen
 noch moeten beklagen / soo menigmael sy daer aen gedencken; en in
 tegendeel / soo heerlijk een Victorie booz de Nederlanders / dat sy daer
 booz een onepndelijcke danckbaerheyt / naest Godt / oock aen desen
 Overwinnaer schuldigh zijn. Insonderheyt dede dit veel goeds aen de
 W. I. Compagnie / die sonder soodanigh een geluck noyt veel op-
 gang schein te sullen hebben gehad: * Daerom onsen Spranchuysen
 aldus uptoeyt; O gelukkig Vaderlandt, dat soo kloecke Helden en
 Patriotten uytleyvert! O gelukkig Prince, wiens wimpels en vlaggen
 over sulcken Valianten Hooft mogen af-waeyen! O geluckige West-
 Indische Compagnie, die u vind al vallende van soo een styve kruck ge-
 supporteert ende onderschoort! Ende gy gelukkig O onse Stad Delft!
 Binnen uwe Muyren is geboeren den Doorluchtigen Vorst, Hendrick
 Frederick, Prince van Orangien, onsen getrouwen Gouverneur ende
 Stadt-Houder, de eenige schrick van dat Spaingen, dat al de Wereldt
 doet schricken en beven; maer als ofte dit noch niet zegens genoeg en
 ware, siet buyten uwe Poorten, uyt uwe Haven soo laet Godt opstaen
 eenen sulcken Campioen ter Zee, dat synen blooten Naem (met Gods
 hulpe) voortaan sal doen swichten, strycken, en plotselyck neder val-
 len de Seylen, Treylen, en Wimpels van de groote Galioenen, Craec-
 ken, en andere Schepen onser Vyanden.* De Poeëten mancquerden
 niet dese daet / van dese over-groote Victorie naer merite te melden:
 Sommitge noemden hem eenen anderen Jason, die het gulde Vlies ver-
 oberde / waer op de Heer Adrianus Hofferus, dit aerdigh punt-dicht
 in't latijn heeft gemaecht.

* Spranchuysen
 Franen over de
 booz van den
 grooten Adm
 miraal.

* Siet boven
 p. 618.

* Spranchuysen
 Triumphe
 over de geluckige
 Victorie.
 p. 7.
 Aerdige allu-
 sien op't gul-
 de Vlies.

Epigramma ad Regem Hispaniarum Aurei velleris donatorem.

Aurea qui donas magnis Heroibus unus
 Vellera, Rex, vellus, magne, tuere tuum.
 Insidiatur ei Belgarum audacia gentis,
 Trajicit & ditem crebra carina Peru.
 Si capiat, qui sulva soles dare vellera solus,
 Cogèris donis vilior esse tuis.
 Namque brevi, auriferæ spoliatus munere terra,
 Non nisi lanigera vellus habebis ovis.*

* Nederd.
 Poemata van
 Ad. Hoff. p.
 270.

Welck door den Eerwaerdigen Heer Jacobus Revius, zijnde na ge-
volgt / in't Griecx / Francoijs / en Nederduyts / wy hier alleen 't lae-
ste oock sullen by voegen.

Gy die het **GOUDEN VLIES** geeft aen u trouwe knechten
PHILIPPE, wacht u Vlies, en wilter doch voor vechten.

Een tweeden **JASON** hem begeven heeft ter Zee,

En tracht, niet door de list en konsten van **MEDÉ**

Maer rustigh voor de vuyft dit cleynoot te verkrygen.

Sijn naem is **PIETER HEYN**, wat hoeft men se te swygen?

Hy heeft u dese vacht soo rouwelyck gepluckt,

Dat, soo hem andermael de kansse wel geluckt,

Gy wel het **GOUDEN VLIES** moogt geven aende Staten,

En met het **WOLLEN VLIES** u vergenoegen laten.

Sijn Devijs;
mitsgaders
voortreffelijke
deugden.
* Bandart.
gedens-spreuk-
ken p. 496.

Deses Helds Devijs was; *Argentum auro, utrumque virtuti cedit.*
Welckers sin is; het silver is geringer dan het gout, maer beyde moet
het voor de deugt wycken, berstaende door de deugt, kloeckheyt / dapper-
perheyt / manhaftigheyt / en soo voort.* Hy was van een onbergelijc-
kelijcke Courage / mitsgaders een onberbeterlijck beleyt / ondersteunt
door een wonderlijcke ontsaglijckheyt onder sijn Matrosen en Soldaten;
in voegen in hem alle de manhaftige Krijgs-deugden / van een dapper
en onbersaegt Oorzogs Held / soo te samen bloepden / dat men van hem
sepde / de Wereld / niet alleen noyt beter Admirael / maer nimmer-
meer sijn gelijck gesien te hebben. Daerom Spranchuysen, hem oock
noemde / de Bloem van alle Zee-varende-luyden, en de glorie van on-
sen Staet. Dese na veel rijcke en groote overwinningen / is eyndelijck
self oock overwonnen: Maer hoe overwonnen? Soe dat hy noch-
tans overwinner gebleven is. In summa soo als hy in sijn leven ge-
weest is / soo is hy oock geweest in sijn sterben: Victorieus in het eene:
Victorieus in het andere. Sulcks dat de Schepen met sijn doode Li-
chaem in-komende / nauylx wisten wat sy souden doen / of treuren ober
sijn Doot / of triumpheren ober sijn Victorie: Ja 't laeste heeft noch
't meeste hy de selve gewogen / hoe-wel na scherper oordeel / 't eerste het
laeste in gewichte verre te boven ginck.* Hy had in der daet altoos la-
ten blijcken / dat hy niet anders en socht te leven / dan om eerlijck te
sterben; namelijk *pro Aris & focis*, voor sijn Godt en voor sijn Va-
derlandt; dus stierf hy op het Bedde van Cere na sijnen wensch; want
dit was hy hem sijn uyterste oogmerck en hoogste begeerte. Noyt en
begaf hy sich van het Land op de Zee / of hy dede dat volgens getuy-
genisse

* Spranch,
zranen over de
Doot van den
grooten Ad-
mirael.
Hoe hy sich
prepareerde
teu Stryde.

genisse van onsen Spranchuyfen) in sulcker boegen / als of hy gegaen hadde van de Werde na den Hemel. Eerst en booz-al besorgende sijne Ziele / die wasschende door de handt des geloofs en des gebeds in het bloed des Lams Jesu Christi / ende boozes de selve bebelende in handen vanden getrouwen Schepper der Zielen / den Eeuwigen / Almagtigen / en Barmhertigen Godt. Daer na soo disponcerde hy doek van sijne eydelijcke goederen. Eyndelijck soo nam hy een Chzistelijck af-scheyt van sijn Vrouw en Vrienden. Ende sulcx alles na besoren gedaen zijnde / soo ginck hy heenen met een vaste resolutie / ofte om door Godts genade upt te voeren / 't gene hy booz genomen hadde ; ofte om daer by te sterben / en sijn leven te laten in den dienst van sijn Vaderlandt / wel wetende dat soo te sterben niet alleen heerlijk / maer ook genoeglijck en zaligh is : gelijk den Poëet seyd :

*Dulce & decorum est pro patria mori.**

Hier op verbolgt onsen Auteur / laet de Romeynen roemen van haren Curtius. Laet d'Atheniensen proncken met haren Codrus. Laet de Carthagiensers braveren met haren Philænos. Wy Hollanders mogen met soo goeden en beter recht te boozschijn brengen onsen Admirael Pieter Pietersz Heyn, die noch om gelt / noch om eer (welcke dingen hy alrede oberbloedelijck bekomen hadde) maer upt pupze liefde tot sijn Vaderlandt / en lust om de Zee te schupmen van het Spaensche gedrocht / hem selven ter Zee begeben heeft ; met sijn leven / 't leven van onse arme Disschers bedrydende ; en alsoo de gemeene welstand van den Staet met het verlies sijns selfs behoudende. Sijn heroique en glorieuse daden alle daer toe hebbende gestrect / zijn al de wereld genoegsaem bekent / en niemant is 'er die daer van niet en weet te sprecken ; des sal de heldere klaerheyt van sijn wel-verdienden lof / sijn naem nimmermeer in vergetenheyt laten komen / soo lange de besaemde Helden / ende deugden in eere sullen zijn. Cicero, de Vader van de Roomsche wel-spreekentheyt / vermaent hierom seer heerlijk ; *Eo omnis vita nostra ratio transmittenda, ut magnam nominis nostri famam, ex maximis in Repub. meritis collatis posteris relinquamus.** Dat is : Daer he-
nen behoort ons gansche levens bedrijf, bestiert te werden, dat men van wegen de diensten, aen het gemeene best bewesen, in de gedachtenisse der nakomelingen een onsterflijcke naem na laten. En noch krachtiger gaet hy dit bevestigen / daer hy seyd : *Qui pro Repub. vitam redderunt, nunquam, me Hercule, eos mortem potius, quam immortalitatem affectos putavi.** Dat is : Die gene, die ten dienste van't gemeene best gesnevelt zijn, hebben noyt de sterflijckheyt, maer veel eer d'onsterflijckheyt bevochten. Soo is doek in erkentenisse van alle onses Admiraels goede diensten en groote deugden / eyndelijck na sijn doot door ordze van den Staet / boven sijn Graf op't Choor van d'Oude Kerck alhier / tot meerder geheugnisse / een Marmer gedenck-teecken op gerecht / met

* Hor. Carmo
l. 3. Ode. 2.

Vergelijck-
kinge tus-
schen hem
ende oude
Helden.

* Cicero in
P. Vatin.

* Idem pro
Planc.

* *Siet boven*
178.

een heerlijcke Inscriptie in de latijnsche tale / booz-henen by des selfs beschryvinge geïnserceert ; * dan alsoo 't selfde een sommier van sijn leven behelst / sullen wy 't oock hier in't Nederduyts laten volgen.

Vertalinge
van sijn
Graf-schrift.

TOT GODES EERE, ENDE EEUWIGE GE-
DACHTENISSE.

BEweent (o vereenigde Nederlanders) den gestorvenen, den welcken syne treffelijcke verdiensten, voot dese Republijc, niet lyden sterffelick te wesen.

Hier leydt den Admirael **PIETER HEYN**, voor Brasiliën, de Mexicaensche Zee, Portugesen, en Vlamingen een noodscickelijcke en schrickelijcke naem; dien de kloeckmoedigheyt de dood, ende dood het leven gegeven heeft.

Op **DELFS-HAVEN** in't Noorden geboren sijnde, soo heeft hy door het veroveren van een rijcken buyt uyt de Haven van Matança in't Westen, de Faem van sijn Geboord-landt in beyde de Werelden gebragt. Syner Ouderen geringe af-komst door kloeckmoedigheyt en eer van uytgevoerde daden overtreffende, heeft hy getoont dat de Helden niet altyts geboren, maer door kloeckheyd gemaekt werden. Door onvermydelycke gevallen van het avend-uer ter Zee en te Lande door Godts gunst ontworstelt zynde, heeft hy Indien, Spangien, Vlaenderen tot getuygen gehad, eerst van sijn slavernye, daer na van syne vryheyden overwinningen. Sonder lichtvaerdigheyt onversaegt, sonder opgeblasentheyd grootmoedig, de Scheeps-tucht nauw onderhouden-de, niet sonder strengheyt, gelyk te voren in alle onderdienstbaerheyd lydsfamig, alsoo daer na tot alderley heerschappye bequaem.

In't Iaer 1624. Vice-Admirael zynde, heeft hy de Stadt **St. SALVADOR** in Brasiliën, self onder de eerste op de Wallen klimmende, den Portugesen ontweldigt.

In't Iaer 1627. heeft hy als Generael vande Vloot ses-en-twintigh Schepen van den Vyandt onder de muyren van de selfde Stadt, met een wonderlyck stout bestaen vermeerstert, geplundert, verbrandt: Noch drie andere met een ongelooffelycke dapperheyd ontrent het Eyland **MAREA** overvallen hebbende, heeft hy die Oorlogs-prysen in't gesicht van den Vyand wegh gevoert.

In't Iaer 1628. een Vloot van twintigh Schepen, met Goud, Silver, en teer kostelycke waren gelade, aen de stranden van **CUBA** met een geluckige ontmoetingh betrapende, heeft hy de selvige met geluckiger wapenen over-wonnen, en als een nieuwen Argoos-Held, uyt het nieuwe Colchis van de nieuwe Wereld, het gulden Vlies van den Koning van

van Spangien, schrickelyck voor de Prinssen van Europa, niet in Grieken, maer in de vereenigde Nederlanden, 't welck noyt te voren was geschiet, overgebracht, en voor de West-Indische Compagnie onwaerdeerlycke Ryckdommen, den Spanjaerd gebreck, syn Vaderland sterkte, en hem selven een onsterffelycke naem verkregen.

E Y N D E L Y C K,

Het Admiraelschap van de Zee, 't welck hy buyten verdient hadde t'huys verkregen hebbende, terwyl hy in een Scheeps-slagh met de Duynkerkers stryd, na een bloedigh gevecht overwinner blyvende van de Schepen en Vyand, soo is hy met een Grof-Coegel getroffen en alsoo tot syn bestemde perck, onversaegt en loffelyck gegaen.

Om syn vermaertheyd dan ende kloekheyd, hebben de Raeds-Heeren, Oversten van de Admiraliteyt, volgens het besluyt van de doorluchtige, en Hoogh-Mogende Heeren Staten, hem dit gedenck-stuck op-gericht.

Hy heeft geleeft LI. Jaren, VI. Maenden, XXIII. dagen.

Ten wierd' noyt Man geacht voor schandelik te sterven,
Maer dooreen eerloos eynd hem schande te verwerven.

De voornoemde Adrianus Hofferus, heeft ter eeren desen wijtberoemden/ en noyt genoeg geprefen Admirael/dit volgende Graf-scheyft in rym gemaect.

G R A F - D I C H T,

Ter eeren van den Manhaftighen, ende Wijd-beroemden Held:

PIETER PIETERSZ. HEYN,

Lt. Admirael van Holland, voor het Land kloekmoedigh gebleven op den xvij. Iuny Anno 1629.

D E vreesse van de zee, de schrick van 't trotse Spaangien,
Een eere van ons Land, end' sterckte van Oraangien,
Die 't Westen heeft berooft, end' van sijn schat ontbloomt,
End Cubam heeft versaegt gemaect tot in den dood,
Die met een lichten brand Brasilien heeft doen branden,
Die aan haar eygen Land den Vyand heeft doen stranden,
Die

Die waar hy voer, of quam de vreesse met hem bragt,
 Die waer hy vocht, of streed vernielde 'svyands magt:
 Die van sijn jongheyd af gewoont heeft op de baren,
 End overal in't Oost, end 't Westen was bevaren,
 Die midden in de nood noyt vreesde voor de nood,
 End dickwils in de dood verloft is van de dood:
 Wiens deugden, ende lof braveren d'oude tyden,
 'tSy Griek, het sy Romeyn vermaard door klokke sryden,
 Die tegen 't Spaansch geweld geduyrig hief sijn hand,
 Wiens leven is geweest tot voordeel van het Land:
 Die met hem na de dood geruckt heeft 's vyands Schepen,
 End stervend naar het hert des Spaangiarts nog gegrepen,
 Duynkerckers hoogen moet gebroken, end vernielt,
 End d'overwinningh oock al stervende behielt:
 Ligt onder in dit Graf nu van de dood geslagen,
 Hoc sult ghy noch sijn dood, ô Nederland, beklagen!
 End seggen overluyd: Hier rust die groote Held
 Die levend', ende dood den Spaangiard heeft gevelt.

Gedeuck-
penningen,

Spranchuysen gaf een Tractaetjen upt / 't geen hy noemde Tranen
 over de Dood van den grooten Admiraal van Holland. Daer zijn ver-
 schepde gedenck-penningen ter gedachtenisse van sijne Helden-daden
 in gout en silber geslagen / hebbende elck hare inscriptien / mede sijn
 lof en eer verhepente. De Contrefeetselen die van hem in Prent upt
 gaen sijn verschepde / en onder allen is'er een met dit latijns Tylt-digt
 onder aen:

*BeLLO CrVdeLes Helm debeLLAVit Iberos,
 Regls & hispani tVnC spoLLia aMpLa tVLLit.*

Pieter van
Naeldwijk,
vermaerd
Doctor.

PETRUS a NAELDWYCK, de naem aengenomen hebbende
 van sijn geboorte-plaets / omtrent anderhalf upz buyten dese Stadt ge-
 legen / was een vermaert Doctor in de Medecine tot Gottenburg in
 Sweden / en schreef aldaer:

*Philippicorum sive de Equorum natura, Electione, Educatione, Disciplina
 & Curatione lib. II. Lugd. Batav. 1631. 4. apud Clouequium.*

Jacobus Ro-
landus Predi-
cant alhier.

JACOBUS ROLANDUS, d'elste Predikant die binnen dese
 Stadt

Stadte bevestigt is / * gaet in Drent upt met een op-schrijft te kennen ^{* Sic 6000}
 gebende onder anderen dat hy was geweest eerste Assessor van de ver- ^{* 4500}
 maerde Nationale Dordrechtse Synode / geboortig van Delft / &c.

Jacobus Rolandus Synodi Nat: Dord: Primarius Assessor: fun-
ctus S. S. Ministo. A^o. 45. In Palat: Wiselochij & Decan:
Germersh. A^{os}. 7. Delph. 5. Franckendal. 5. Amsteld.
28. Natus Delph. A^o. 1562. Denatus Leydæ
Anno 1632.

Woven aen staet: *Occupatus in versione belgica N. & Revisione V. Testa-*
menti. Dat is / besich zijnde in d'overfettinghe van't Nieuwe Testa-
ment in de Nederduytsche tale, als mede 't oversien van't Oude, zijnde
hem sulcx by de Synode voornoemt op-gelept. Onder aen komt dit
vers door sijn Soon / op sijn Vaders af-beeldinge gemaecht.

*Q*uo vultu Venerandus erat, quòque ore ROLANDVS
 Conspicuus, dum fata senem superesse sinebant,
 Hospes, in hac pictà datur usurpare tabellâ.
 Si Probitas, si vera FIDES, si nescia turpis
 [Eusebiè] lucri, si parta Scientia, & inde
 Consilia in dubijs rebus prudentia, sique
 Diris in probris victrix Patientia, possent
 Sistere fatales horas, aut solvere iussa
 Æterna legis, superasset fata ROLANDVS:
 Nunc, quia communi satus esset sorte caducus,
 Concessit fatis; humanis indeque rebus,
 Iam Satur, exemptus, Cœlique receptus in arcem,
 Vitâ, cum CHRISTO, fruitur sine fine beatâ.

Tim. Rel. p. p. pietatis ergo.

FRANCO BURGERSDYCK, vermaerd Professor in de Phi- ^{Franc Bur-}
 losophie tot Leyden / was hi't Ambacht van de Lier / een groot upp- ^{gersdyck, Pro-}
 bupten de Stadt geboren / in't Jaer 1590. hy heeft beschreeben en ^{feffor in de}
 uptgegeven: ^{Philosophy.}

Ideam Philosophiæ Moralis, 1629. 12.

Ideam Philosophiæ Naturalis.

Institutionem Logicarum libros II.

Synopsin Institutionum logicarum.

|||||

De

De usu Logices librum singularem.

Exercitationes Logicas.

Institutiones Phisicas.

Collegium Physicum Disputationibus XXXII. absolutum. Leida, 1637. 12.

Institutiones Metaphysicas.

Martinus
Hortensius
Professor in
de Mathema-
tije.

MARTINUS HORTENSIUS, soo genaemt na sijn Moeders Vader Mr. Maerten vanden Hove, zijnde anders sijn Vaderlijck geslachts-naem van Swaenswijck, had in sijn jongheyt eerst beginnen te Studeren in de Theologie / maer groote lust en begeerte hebbende tot de Mathematijc / heeft daer sonderlinge neerstigheyt toe gepleegt. Terwijl hy tot Leyden noch ter Studie was / wierd hy versocht van secker Heer van Doordrecht / om met des selfs Soon als sijn Gouverneur en Opfiender / een reys aen te vaerden dooz Wyancrijk / van waer hy t'huys komende / aenstonds beroepen wierd om te wesen Professor in Mathematijc tot Amsterdam / 't welck hy eenigen tijdt met grooten lof bedient hebbende / is hy Anno 1639. op de Aniversiteyt tot Leyden beroepen / om aldaer de Mathematijc oock openlijck te komen leeren / alwaer gekomen zijnde om hem van een gelegentheyt te voorsien / werd sieck en sterf aen de Cering den 17. Augusti des Jaers voorsz. sijn Lijck wierd alhier in sijn geboorte-plaets verboert / en by sijn vindingen begraven. Van hem sijn na gelaten eenighe Oratien / als mede eenige Mathematisehe schriften / by de geleerden hoogh gewaerdeert. Als daer zyn :

Philippi Lansbergij Commentationes in motum terræ diurnum & annum; e belgico sermone in latinum versæ, præmissa præfatione sua, qua Astronomiæ Brahæanæ fundamenta examinantur, & cum Lansbergianæ Astronomiæ institutione conferuntur. Middelburgi, 1630. 4.

Pleiadographia, sive Pleiadum descriptio, quam amicis edendam mandavit.

Johannes
Meurs, ver-
maert Histo-
ry-schryver
en Professor.

JOANNES MEURSIUS, I. V. D. van Loosduynen geboren / omtrent anderhalf upz buyten de Stadt / was naulijck derthien Jaren oud / of maechte al versen in de Griecsche tale / gelijk hy tot de grondige kennisse van dien sonderlinge genegentheyt beroonde / en oock naderhand veele outheden dien aengaende (ten naesten by verloren en vergaen) wederom herstelt en in't licht gebracht heeft. Aller eerst is hy gebuyekt by 's Lands Advocaet / Johan van Oldenbarnevelt, tot Pedagoog en Opfiender over sijn Kinderen / met de welke hy gereyft / en de principaelste Hoben / en Bibliotheken der Voosten van gansch Christenryck / besichtig heeft. t'huys komende is hy beroepen tot Professor in d'Historien en Griecsche tale van de Leydsche Aniversiteyt / welke functie hy omtrent 15. Jaren met lof bekleed hebbende / is dooz Christiaen IV. Koningh van Denemarcken versocht om sijn Konincklycke Historij-schryver / en met eene Professor Po-
liticcs

litices te wesen / 't welck hy aen-nam / en sturf aldaer in't Jaer 1641.
Hy was een Man sonderlinge diep dooz-lesen / en van een onuytputte-
lijcke en infatigabilen arbeeyt / gelyck sijne menigvuldige schriften / en
gedruckte Boecken / genoegsaem te kennen geben / waer van wy hier
een specificatie nebens sullen laten gaen.

- Notæ breviores ad Macrobij Saturnalia.* Lugd. Batavor. 1597. 8.
*Exercitationes Criticæ, sive curæ Plautinæ, & Animadversionum miscel-
tarum libri IV.* Ibid. 1598. 8.
Criticus Arnobianus & Hypocriticus Minutianus. Ibid. 1599. 8.
De Gloria lib. I. cum Auctario Philologico. Ibid. 1600. 8.
De Funere liber; & De Puerperio Syntagma. Hagæ-Comitis, 1604. 8.
*De Luxu Romanorum liber singularis, cum Mantisa sive Observationibus
Criticis, & Notis in Astrampsychi Onetrocriticon.* Ibid. 1605. 4.
Panegyricus dictus Jacobo I. Regi Britannia, in auspicijs Regni, 1603.
Cato De Re rustica, cum Notis, 1598.
Apuleij Apologia, cum Notis brevioribus, 1607.
Phædri Fabulæ, cum Animadversionibus 1610.
Meditationes in Psalmum CXVI. & CXIX. 1604.
*Rerum Belgicarum libri IV. de rebus per sexennium sub Ferdinando Duce
Albano in Belgio gestis, 1614. 4.*
Rerum Belgicarum liber I. De Inducijs Belgicis, 1612.
*Guilielmus Auriacus, sive De rebus ab eo gestis, usque ad excessum Lud;
Requesenij, 1620.*
Athenæ Batavæ, sive De urbe Leidensi & Academia libri II. 1625:
*Aelnotus vetus Scriptor De martyrio S. Canuti Regis Dania, cum Notis,
Hafnia in 4.*
*Historiæ Danicæ libri III. De rebus gestis à Christiano I. Joanne ejus
filio, & nepote Christiano II. Ibid. 1630. 4.*
Poëmata varia, Fambij, Elegia &c. 1602. 8. Leidæ
*De Græcis aut edita primùm, aut Latine facta, Notisve explicata, aut quæ
ritus Græcos antiquitatemque spectant, circumferuntur ista:*
*Lycophronis Cassandra, libro Commentario illustrata, natali Meursii XVIII.
1597. & 1599. 8.*
Theocriti Spicilegium, cum Notis. 1597. 8.
*Georgius Codinus De Originibus Constantinopolitanis, cum Notis; apud
Commelinum, 1607.*
*Constantinus Imp. Porphyrogeneta De administrando Imperio, & Tactica
ejusdem, Meursio interprete & Scholiaste, 1611. 8.*
Leonis Imp. Tactica, Græco-Lat. cum Notis, 1612.
Glossarium Græce-Barbarum, 1612. & multò auctius, 1614. 4.
Herodis Inscriptio Græca, totidem versibus expressa.
*Hesychij Milesij Opuscula, De originibus Constantinopolitanis, & De Viris
doctrina claris, Græco-Lat. cum Notis.*
Bessarionis Card. Epistola, Græco-Lat. cum Notis.

Menigvuldia
ge Boecken
door hem ins
ligt gebracht.

- Constantini Manassis Annales, Græcè & Lat. cum Notis, 1616. 4.*
Palladij Historia Lausiaca, Græcè, cum Notis 1616. 4.
Eusebij, Polcybronij, Pselli Expositiones in Cantica Canticorum, Græcè cum Notis, 1617. 4.
Chalcidius, Græcè item & cum Notis; ut & sequentia:
Theophylacti, Bulgariae Archiepisc. Epistolæ.
Aristoxeni, Nicomachi & Alypij Musica.
Philostrati Epistolæ aliquot cum Dissertatione de Philostratis, 1616.
Theodori Metochitæ Historia Romana, à Julio Cesare ad Constantinum Magnum, Græco-Lat. cum Notis.
Procopius Gazæus in libros Regum & Paralipomenon.
Apollonij Alexandrini Thaumasia sive Historiæ Commentitiæ liber, Græcè cum Commentario, 1620. 4.
Antigoni Caristij Paradoxæ sive Historiarum mirabilium collectanea, 1619. 4.
Phlegontis Tralliani opuscula, De rebus mirabilibus, cum Notis, 1620. 4.
Variorum Divinorum liber, sive Orationes Patrum nunquam editæ, 1619. 4. cum Notis, videlicet Anastasii, Antiochiæ Archiepisc. in Letum nunium immaculatæ Deiparæ allatum: Andreae Hierosolymitam, Cretæ Archiepisc. in Vitam humanam & defunctos: Methodij de Libero arbitrio: Timothei, Presbyteri Constant. De accedentibus ad S. Ecclesiam &, De duabus Jesu Christi naturis: & Hilarionis Monachi De pane mystico Græcorum, & azyme Latinorum.
Porphyrj Philosophi Omnia, Græcè cum Notis.
De populis Atticæ liber singularis, in 4.
Atticarum Lectionum libri VI. 1617. 8.
Archontes Athenienses. 1621. 4.
Fortuna Attica, sive De Athenarum origine, &c. 1622. 4.
Cecropia: De Athenarum arce, 1622. 4.
Orchestra: De Salutationibus Veterum, 1618. 4.
Græcia Feriata: De Festis Græcorum libri VI. 1619. 4.
Panathenæa sive De Minervæ festo gemino, 1619. 4.
Eleusinia: De Cereris sacro & festo, 1619. 4.
Græcia Ludicra, sive De Ludis Græcorum, 1622. 4.
Pythi stratus, De ejus, liberorumque vita & tyrannide, 1623. 4.
Areopagus, sive De Senatu Areopagitico, 1624.
Athenæ Atticæ, sive De Athenarum Antiquitatibus, 1624.
Regnum Atticum.
Denarius Pythagoricus, sive De numerorum usque ad denarium qualitate ac nominibus secundam Pythagoricos, 1631.
Aeschylus, Sophocles, Euripides, sive De Tragediis eorum libri III. in 4.

Geen geringe eere heeft aen de Stadt Delft toe gebracht/ de geboorte van dien onbergelijckelijken Parel der geleertheit/ dien grooten en wyden

wijd-vermaerden HUGO GROTIUS, wiens Naem dooz de gansche wereld bekennt is / ja soo verre dat geen Landt sich beroemen durft opt kloeker verstand boort-gebracht te hebben / en over-sulx hy alle geleerden van wat geboelen of gesintheden dat sy zijn / ten allen tyden seer hoogh geacht en geadmireert / wegens sijn algemene kennisse en wonderlijck groot verstand ; sulx sy vergelijking makende tusschen hem / ende den grooten Erasmus , getuygen dat hy de selfde in veelen deele geleekt / in weynige weech / in eenige hem overtrof ; het schein hy veele als een mirakel van de natuuz en wonder van de Ceuto / te sien soo veelerhande wetenschappen op-gesloten in een eenigh persoon. Hy was alhier geboren Anno 1583. sijn Vader was Jan de Groot , van een oud Magistraets-geflachte / van wien noch eenige latijnsche versen overig zijn / als mede eenige brieven dooz den geleerden Lipsius , aen hem geschreven / mitsgaders eenige versen van Doula. Sijn Groot-Vader Hugo, was insgelijck een geleerd Man / soo in de Griecsche / Hebreeusche als latijnsche tale.* Sijn Oom was Cornelius Grotius, de eerste Professor in de Rechts-geleertheit / hier boven beschreven.* In boegen hy van alle kanten uyt geleertheit afkomstig / en sulx van natuuz en geboorte aen de goede wetenschappen toe ge-eygent schein te wesen / hy was van een prematuruz en vroeg verstand / nauwlijc negen Jaren oud zijnde componeerde hy versen in 't Latijn / en op sijn seftien-de / was hy al Advocaet booz den Hove van Hollandt.* Anno 1607 werd hy tot Fiscael van 't boorz. Hof verkoren / en Anno 1613. tot het Pensionarischap van Rotterdam versocht / 't welck hy aen-nam. In dese bedieningh zijnde / is hy over eenige verschillen nopende de Commercie / wegens desen Staet in Engeland gesonden / allwaer van Koning Jacob , beleef delijck ontfangen is / al mede van den seer geleerden Isaacus Casaubonus.* Eyndelijck de Religions geschillen hier te Lande geresen zijnde / tusschen Remonstranten en Contra-Remonstranten / is hy des wegen in den Jare 1618. op den 28. Augusti / nebens den Advocaet van Hollandt / Johan van Oldenbarnevelt, en verscheyde andere Heeren gefaiseert / en eyndelijck op 't Hups te Loubesteyn booz al sijn leven gerelegeert geweest / waer tegen hy naderhand sijne Apologie ofte verantwoordinge uyt gegeven heeft. Hier in sijn droef heyt zijnde / heeft hy sijne ledigheyt dooz gebracht met verscheyde heerlijcke Boecken te schryven / tot dat hy ten laeste dooz het kloek beleyd van sijn waerde en getrouwe Hups-vrouw Maria van Reygersberge (die hem in sijn detentie geduyrig vergeselschapte / en sijn last hielp dragen) op den 13. Maert 1621. in een Koffer (waer in sy Boecken plach te senden) behendelijck tot Gorcum wierdt geboerd / van waer hy in een onbekent gewaet na Daellwijck / en soo boorts op Antwerpen betroock / schryvende aldaer een brief aen de Hoog Mog. Heeren Staten Generael / inhoudende behentmaechinge van sijne ontflaginge sonder eenige extractie ofte corruptie geffectueert ; mitsgaders

De wijd-vermaerde Hugo de Groot.

By Erasmus vergeleken.

Sijn geboorte en afkomst.

* Sweert. Ab. f. 352.
* Sier p. 791.

Sijn prematurrheyt.

* Val. Anab. Bibl. p. 397.

Werd in gefantschap na Engeland gesonden.
* Sweert. Ab. f. 352.

wert in eeuwige gevangenis gecondemneert.

Waet in hy met list evaerde.

• *Stet. Aijz.*
• *B. f. 44.*

protest wegens d'oprechthgheyt sijns herte / en sijn liefde tot het Va-
derlandt.* Sijn Hups-vrouw hil haer in den eerste stille / en bleef noch
met patientie omtrent drie weecken in de gevanckenisse sitten / tot dat
den 5. April van haren 't wegen by requeste aen haer Ho: Mog: wiert
geklaegt / dat sy op Loebesteyn gedetineert wierd / versoekende haer
natuurlijke vryheyt. De saecke met sijn Excellentie gecommuniceert
en aengemerkt zijnde / dat de Soldaten self hem hadden uptgedragen;
en dat by haer niet sonderling daer in misdæen was; wierd twee da-
gen daer na haer versoek toe gestaen.* De Poëten konden op dese gee-
stige eschappade van Grotius, niet ledig staen / sijnde in haer gedach-
ten al te aerdigen subject om daer ober haer pen niet te ghebruycken.
Onder anderen is'er een d' eysenschap en omstandigheden van dese
Historie eenigermate aentopsende / onder den tytel:

• *Idem ibid.*
fol. 46.

Op de Af-beeldinge vanden Heere Hugo de Groot.

Zie daar dat is de Groot, die tusschen bey de Kroonen
Van't Frans, en't Sweedsche Rijk gebruykt is tot Gezant,
Na dat hy balling was geworden van zijn land;
Verwezen van te voor om eeuwig opgesloten
In't stercke Louvestein, met grendelen en sloten,
Met muuren, wall en gracht tot driemael toe omheint,
Te wachten na het uur dat leed en leven eind,
De Grieksche Dedalus ten Doolhol in gesloten
Vond door de locht een weg met pennen, vast gegoten
In een gesmolte was: dees doet het door een Kas
Die nauwer hechtenis voor weynig' uyren was.
De wacht, dien het Casteel en hy was dier bevolen,
Droeg selfs het koffer wech waar in hy lag verholen,
En meenden dat het was met boeken weer gelaan
Gelijk het altemet plag op en af te gaan.
Ook school daar meenig boek en veel geleerde bladen,
Maar die die groote Man had in zijn hooft geladen.
De morrende Soldat was vol van achterdocht
Of't niet wat anders was dat hy ter Schepen brocht,
En of hy zelfs den Heer, om veylig heen te varen,
Niet uit het Fort en droeg daar hy hem moest bewaren.
Hy brengt hem evenwel ter yfre duuren uit,
Daar men den kerker toe, en hem daar buyten sult.
De Stroom-goon haasten haar om hem de lucht te geven,
De Maas en Waal, te zaam ter Merwen af gedreven,
Geleyden hare vracht tot binnen, Arkels-Stad.
Daar ging den Hemel op voor die in't Koffer zat.

Een ander is'er in maniere van antwoord van sijn Hups - vrouwe aen den misnoegden Commandent van Loebestein / 't welck ik noyt in druck hebbende gesien / om de koddige allusie op sijn naem / hier noch by voegen sal.

Vrouw Reygersberg sprack tot den Casteleyn
De Slot-voocht van het stercke Louvesteyn ;
Wat hebt ghy (seg doch) over my te klaegen ,
Dat ick mijn Man heb uyt het Fort doen draegen ?
Bemint my eer , als dat ghy my beticht ,
Ghy had de HUICH , en die heb ick gelicht.

In't Latijn zijnd'er oock verschepde / welckers een van de kortste hier volgt.

AD BAIULUM SEU SATELLITEM QUI
CISTAM CARCERE EXTULIT.

*Cum gravidam ferres arcano pondere cistam ,
Insolitum nunquid te malè pressit onus ?
Credo equidem , nam qua latitabat GROTIUS arcâ ,
Hac Latium atque omnis Gracia clausa fuit.*

Enige tijd hier na begaf hy sich door raedt sijner vrienden na Parijs / alwaer hy sich aen de Kaden van den Koningh hebbende bekent gemaect / en sijn berontschuldige gedaen / is niet alleen by haer seer beleef delijck / maer oock self by den Koning seer vriendelijck bejagent / en oock met een jaerlijck tractement vereert. By de voornaemste van 't Hof toonde hy doorgaens sijne genegentheyt tot sijn Vaderland / bidde dat haer Ed: geliefde het beste te doen by den Koning / ten eynde de goede genegentheyt die sijn Heer Vader / onsterflijcker Memorie / ende sijne Majesteit onse Landen altijd hadde toe gedragen / mochte blyben achter-volgen / ende sijne Majesteit mogte tonen / dat hem de rust en het wel-varen van de selve Landen ter herten ging. Hy had mede al lange wel-gestaen in de goede gunst en genegentheyt van Prins Henric , die na sijn Heer Broeder Maurits doot in des selfs plaets succedeerde / en geduyrende Grootij aentwesen tot Parijs desen brief aen hem schreef.

Raeckt te
Parijs by den
Coning.

Houd groote
correspon-
dencie met
Prins Frede-
ric Henric.

*M*onsieur. Je vous remercie des bons Offices que vous m'avez rendu par de là vers quelques uns du Conseil du Roy : ce-que je vous supplie de continuer tant vers les susdits qu'autres que vous jugerez à propos, vous assurant que je cognoistray cette bonne volonté en toutes occasions, ou j'auray le moyen
de.

de vous servir : je vous supplie aussi de faire estat de mon affection & vous assurer que je vous la continueray tousiours y estant obligé par celle que vous m'avez tesmoigné de tout temps. J'ay prié vostre beau Frere le Seigneur Reygersberg de vous escrire particulièrement sur quelque sujet, sur le quel je seray fort aise d'entendre vos advis : vous m'obligerez fort de me l'envoyer, comme vous avez desia fait par le memoire que vous m'avez envoyé, dont je vous remercie bien fort, je souhaitteroie de pouvoir estre utile en vos affaires par deça & m'y employerois de tout mon cœur : mais vous sçavez la constitution des affaires estre telle, que ny moy, ny vos autres amys, ne pouvons vous y servir, comme nous desirerions bien, je veux esperer que le temps y pourra apporter du changement & que je vous pourray revoir en ce Pays estimé & honoré comme vos rares qualitez le meritent : de quoy je ne recevray pas moins de contentement que j'ay fait de vostre liberté ; cependant je vous souhaite en vostre éloignement de vostre patrie tout le contentement, bonheur & prosperité que vous sçauriez desirer, ce que je prie à Dieu de vous donner, & à moy l'occasion de vous faire paroistre par effect que je suis, Monsieur,

* Idem ibid.
146.

Vostre affectionné a vous faire Service

FREDERIC HENRY de NASSAUW.

De la Haye le 4. Aoust. 1621.

Dat is in 't Nederduyts :

MYN Heer. Ick bedanke u voor de goede Officien die ghy my gedaen hebt aldaer by eenige van den Raed des Konings; het welcke ick u bidde te willen continueren, soo wel by de boven-genoemde als anderen, die ghy goet sult vinden, u verseeckerende dat ick dese goede wille in alle occasien erkennen sal, daer ick de middelen sal hebben om u dienst te doen: Ick bidde u oock van staet te willen maken van mijn affectie, ende u verseeckeren dat ick die altoos sal continueren, daer toe verobligeert zijnde, door die, dewelcke ghy my altoos van alle tijdt af betoont hebt. Ick heb u Schoon-broeder den Heer van Reygersbergh gebeden, van u particulierlijck over eenig jubeect te schryven, op hetwelcke ick seer blyde sal wesen om u advys te verstaen: Ghy sult my seer obligeren van die te senden, gelijk ghy alrede gedaen hebt door het Memorie, dat ghy my alrede gesonden hebt; waer voor ick u wel seer bedancke. Ick wensche bequaem te kunnen wesen in uwe affairen alhier, ende soude my daer toe met al mijn hart employeren; maer ghy weet de gelegentheyd van saecken soodanig te zijn, dat noch ick, noch uwe andere Vrienden u daer in niet en kunnen dienen, gelijk als wy wel souden desireren; ick wil hoopen dat den tijdt daer eenige veranderinge in sal toebrengen, ende dat ick u in dit Land sal kunnen weder sien, geëstimeert ende geëert, gelijk als uwe rare qualiteyten het meriteren; waer van ick geen minder contentement sal nemen, als ick gedaen hebbe van uwe vryheyt. Ondertusschen wensche ick u in het afwesen van u Vaderlandt alle

Alle contentement, voorspoed ende geluck, dat ghy sout konnen begeren; het welck ick Godt bidde u te willen geven, ende aen my de occasie, van u metter daet te doen blijcken, dat ick ben, Mijn Heere,

Uwen geaffectioneerden om u dienst te doen

FREDERIC HENRICK van NASSAUW.

Uyt den Hage den vierden
dach van Augusti 1621.

In't Jaer 1631. omtrent 't laeste van de Maent Augustus quam hy wederom in Hollandt / en bleef daer tot in December des selfden Jaers / als wanneer daer ordze was om hem op nieuwt' apprezehenderen / sulcx hy ober Amsterdam vertrock na Hamburg / alwaer hy (gelijck Aitzma seyd) seer eerlijck en minlijck is beschermt geweest. * Wat meer dan twee Jaren daer na / is hy om sijn groote geleertheit kennisse en beguaemheyt / van wegen Christina Coninginne van Sweden / als Ordinaris Ambassadeur gesonden / aen de Kroon van Franckrijck; welke charge / met seer groote eer en weerdigheyt omtrent elf Jaren bedient hebbende / ende epndelijck daer van te rugh geroepen en ontslagen zijnde / nam hy booz van Stockholm op Lubeck te reysen / op welke tocht hy onder weegh veel storm en onweer met groot perijckel subject zijnde geweest / in een siechte is vervallen / daer van hy den 28. Augusti R: stijl des Jaers 1645. binnen Rostock Oberleden is / waer ober d' Universteit van die Stadt seer groote droefheyt beweeg. Sijn Lichaem wierd gebalsemt om na Hamburg / en van daer naer Holland te boeren / het ingewant in een koper kistien in de Dom-berche te Rostock begraven / * en het gebalsemde lichaem na derhand alhier in sijn geboorte-Stad op't Choor van de Nieuwe Kerk den 3. October daer-aen-volgende / waer op de grootste Doeet van ons Vaderlandt / dese versen paste.

Komt weer in't Vaderland, doch geoblgeert weer te ruy-men.
* Aitzm. II: B. f. 1173.
Wett Wegens Sweden in Ambassade na Vranorijck gesonden.

Te rug gekomen zijnde, werd sieck en sterf.

* Geextrah: uyt 't verhael van de Voyagie van de Heer Hugo de groot gedrukt 1645

U I T . V A E R T

Van zijn

E X C E L L E N T I E.

Aen de Wet-houders van Delft.

INCONTAMINATIS FULGET HONORIBUS.

HElaes! wie komt mijn hoop vermoorden?
Wat onweêr ruischt'er uit den Noorden?
Verzekert flucks ons beste pant:
Verzekert, bergt het Hollantsch Wonder.
Hoe haeld de zon haer aenschijn onder!
O Baltisch meir! ô storm! ô strant!

Vondels gedicht op lijn Uit-vaert.

IIII

Helaes!

Helaes! waer is **DE GROOT** gebleven,
 Die voor de schipbreuck van zyn leven,
 Zelfs onder 't opgeheven zwaert,
 't Gezicht des Doots braveerde; en stercker
 Dan stael, voor eeuwigheit van kercker
 Noch bittren latter was vervaert?
 Dit was, 't Kristyn, dat u verraste,
 Toen ghy naer uwe Rycks-kroon tastte,
 En socht den schoonsten diamant,
 U tot cieraet en roem beschoren;
 Maer zocht vergeefs; hy bleef verloren:
 Een voorspoock van uw Rycks-gezant!
 Hoe luysterden noch stracks uw ooren,
 Die onverzaet 't Orakel hooren,
 Dat in uw Koninglyck Pallais,
 U zyn geheymenissen melde;
 U in den dagh der Wysheit stelde,
 En toonde d'eere van den Pais:
 Dan zagh men Pais uw hart bewegen;
 Zoo dat ghy den geschaerden degen
 Scheent op te steecken, op zyn woort,
 En met uw heiren af te trecken;
 Die nu de Kriste weerelt decken,
 En openen den Kryg de poort:
 Plus hoopte Munster hem t'ontfangen;
 Nu delft heel **DELFT** met Lyck-gezangen
 Zyn' **INGEBOREN** in het graf;
 Daer d'Afgunst, entlyck afgeronnen,
 Zyn doot gebeente rust moet gonnen,
 Die zy den levende noit gaf.
 Och krancke troost in zulcken een jammer!
 Men stell', gelyck den Rotterdammer,
 Een beeld den wyzen **DELVENAER**;
 Men paer' die groote nageburen,
 Wier Faem alle eeuwen zal verduren.
 Zoo sta de Wysheit op 't Altaer.

J. v. VONDEL.

d'Ger-berfen / Graf-dichten / Ec: waren sonder eynde / alleen sal
 hier by boegen een die noyt in druck gesien hebbe / en met Romeyns
 getal-letteren het Jaer sijn's sterben uptbeeldende.

hVgo de groot een LICHT, Was ALLer WERElt's
 Wonder,

Aln sleLe Leeft bli godt, sIn LIChaaM Leght
hler onder.

d'Egentlijke plaets van sijn Graf-stede / op 't Nieuwe Kerckshoort
choort vooznoemt / is aen de Noort-zyde / alwaer men de wapen-tee-
kenen van hem / en sijne familie siet hangen. Sijn overgebleven bin-
den en nakomelingen hebben al over eenige Jaeren van de Magistraet
van Delft permissie en consent versocht om ter gedachtenisse van ha-
ren Hoogh-geleerden Vooz-bader / eenigh uytgehouden steen-werck
boven de Sepulture tegen de muur mochten laten aenhechten / 'twelk
haer is toegestaen onder limitatie / dat sy altooren ghehouden sullen
zijn d'Inscriptie aen haer Ed: Achtbaerheden te communiceren / ten
eynde den genen / die de directie daer van soude mogen hebben / niets
aenstootlijck daer in soude moge laten influeren. Op sijn Beeltenis ge-
schildert / en wonderlijck uytgeboert dooz onsen konst-rijcken Conter-
sept-Schilder Michiel Mierevelt van Delft / heeft J. v. Vondel, dese
onsterflijke lof-rijmen / geschreven.

Waer begraven leyde.

Sijn Contra-
feyts en
Eer-verten
daer onder.

Het HOLLANDSCH LICHT werd dus van MIERVELDS Pinceel
Gevollegt, doen het gaf sijn Ichijnssel op 't Paneel;
Doch niet gelyck het blinckt op 't helderst voor elcks ooghen,
Maer met een dunne wolck van sterflicke betoghen.
Om duytsch te spreucken, dit 's die Fenix HVICH de GROOT
Wiens groote Geest verlicht den gansche Wereld-kloot.
Wat vraegh ick wat CEFIS of DELFIS eertyds seyde?
Een DELFSCH ORAKEL spreeckt meer wysheyd als die beyde.*

* Blaewd in
sijn Atlas
eerste deels
tweede buck
f. 44.

Dit Schilderij in een kopere plaet gesneden zijnde / dooz W. Delft,
des Schilders Schoonzoon / heeft de Professor Heinsius dit Latijns
punt-dicht daer op geapliceert.

*Depositum cali, quod jure Batavia mater
Horret, & haud credit se peperisse sibi
Talem oculis, talem ore tulit se maximus Hugo
Instar crede hominis, cetera crede Dei.*

D. Heinsius. Ao. 1614.

Verschepte andere zijnd'er noch hier en daer in de Boecken der Ne-
derlandtsche Poëten te vinden / als mede eenighe vooz in sijn eygen
Boecken / dooz bedrijf der Druckers gestelt. Sijne wercken / die seer
overbloedig zijn / werden in het Privilegie van den Keiser / vooz sijn
latijnsche Jaer-boecken staende / aldus verdeelt:

Boecken
door hem
bechreven.

Tomo I. Annotationes ad vetus Testamentum.

IIII 2

Tomo

Tomo II. *Annotationes ad Novum Testamentum.*

Tomo III. *Continente diversa Opuscula Theologica, ut sunt, de Veritate Religionis Christianæ. Pietas Ordinum Hollandiæ. Eorundem Ordinum Decretum cum Notis. De satisfactione Christi; contra Socinum. Disquisitio, an ea Dogmata sint Pelagiana, &c. De fato. De Cœna celebranda ubi Pastores non sunt. Notæ ad Cassandrum. Animadversiones in animadversiones Riveti. Votum Pacis. Discussio Apologetici Rivetiani de pace. Notæ ad Decalogum. De Fide & Operibus. De Anti-Christo. Appendix adversus Borbintam. Conjecturæ de Gog & Magog.*

Tomo IV. *Politica; Tractatus de Jure Belli & Pacis. Apologeticus Rectorum Hollandiæ. De Imperio Summarum potestatum circa Sacra. Oratio super hac materia, Amstelodami habita.*

Tomo V. *Juridica; Introductio ad Jurisprudentiam Batavicam. Florum Sparsio ad Jus Justinianæum. De mari libero. Tractatus alii varii.*

Tomo VI. *Historica; Annales, & Historiæ Belli Belgici. De antiquitate Reipubl. Bataviæ. Obsidio Grollæ. Notæ ad Procopium. Disquisitio de Origine Americana.*

Tomo VII. *Philologica; Notæ ad Martianum Capellam. Ad Arati phænomena. Ad Lucanum. Ad Senecam Tragicum. Ad Tacitum.*

Tomo VIII. *Poëtica; Anthologia Græcorum Epigrammatum. Excerpta ex Stobæo. Excerpta ex Tragœdiis & Comœdiis Græcis. Tragœdiæ Phœnissa, Elektra, & Supplices.*

Tomo IX. *Poëmata Latina tam edita hætenus, quam nondum edita, cum Epistolis.*

Præterea ab eo profecta sunt

De portuum investigandorum ratione, Metaphrasis latina, libri belgicæ conscripti a Simone Stevino. Lugd. Bat. 1599.

Syntagma Arateorum, id est, Arati Phænomena ex Metaphrasi H. Grotij, intertextis Ciceronis reliquijs: Notæ in ejusdem Arati Phænomena & Diosemia; in germanici Cæs: & Festi Avieni Interpretationem; in fragmenta Ciceronis &c. ibid. 1600. 4.

Notæ in Hymnum Orphei. ibid.

Tragædiæ sacre quibus titulus Christus patiens, & Adam exul anno 1601 & 1608. ibid. 8. Ceteraq: Fratris sui Poëmata collegit & edidit Guilielmus Grotius 1617. ibid. 8. accessit his Silva ad Franc. Aug. Thuanum Jacobi Aug. Fil. Paris. Typis Rob. Stephani 1621. aliaq:

Scriptis & Illustrationem historiæ Mosaicæ ex scriptis Ethnicorum. Item Comparationem Rerumpub. Atheniensis, Romæ veteris, & Bataviæ, quas tamen nunquam vidi.

Perfectie
van dien.

Alle dese booz-gespecificeerde Stucken/ zijn soo geelaboreert en door
wozgt/ dat wy d'upnemencheyt en booztreflyckheyt van dien wel
lichtelijck kunnen roemen / ja verheffen tot in den hoogsten graet/ doch
baer volmaechtheyt en kennen wy / alleen niet met woorden/ maer self
oock

doek niet met gedachten bereycken / want daer en zijn geen van sijne
 schriften die onse gemoederen tot sijn hoogste verwondering niet en be-
 horen te trecken / als zijnde met soo grooten kracht van verstande be-
 weert / met sulcken erbarentheyt bevestigt / en met sulcken konst en
 neerstigheyt geordineert en te samen geboegt / dat sy self de aldergeleer-
 ste Mannen van de Weereld niet alieen ten hooghsten boldoen / maer
 rucken haer oock wegh in groote admiratie. Sijn Theologische wer-
 ken (hoe-wel in veele pointen Remonstrants) werden boozts nochtans
 by onse eppen Predikanten seer hoogh ge-estimeert / en menighmael /
 om haer booztreflijckhepts wille / op den Predich-stoel geallegeert.
 Daerom werd van hem geseyd dat hy *Communi Doctorum consensu, re-
 rum divinarum atque humanarum omnium ad miraculum usq: sciens, erudi-
 toinifq: Princeps habetur*, * zijnde in alle Godlijcke en menschelijck we-
 tenschappen soo ervaren / dat volgens een algemeene ober-een-stem-
 ming der geleerden / booz een Opper-bozst der geleertheit gehouden
 werd. Petrus Scriverius, onsen grooten ondersoeker der Hollandische
 saecken / hoe kozt hy in sijn kozte Beschryvinghe der Nederlandsche
 Oorzogen / van sijn Oberlyden aenroert / kan nochtans niet na-laten
 al mede eenige eerbiedigheyt booz desen Man te tonen / hem noemende /
 een uytneement Licht in geleertheit, ende met recht den Hollandschen
 Phenix, meer tot eer als geluck geboren; * De booz dees gemelte Au-
 teur van't Hof-tapiit, schijnt op de naem van desen groten Welvenaer
 te willen alluderen / daer hy spreekende van dese Stadt in deser boe-
 ge vervolgt :

Theologische
 Schriften.

Der geleer-
 den oordeel
 over Grotius

* Schotzels
 p. 1268.

* Schiv. kette
 beschryv. der
 Nederl. Oorlo.
 p. 318.

De aldergrootste niet, maer groter dan men meent:
 Wanneer men let, dat zy bewaerster van't gebeent
 Is, van veel Helden en van hoogberoemde GROTEN,
 Deels by haer self geteelt, daer door zy d'eer genoten
 Heeft en behoud, dat waer men lof in wap'en stelt,
 Of wijsheid roemt, haer naem in grootheid werd gespelt.

Een ander soetbleynd' Doeët noch onlangs eenige veersen ter eeren
 van onse Stadt boozt-bzengende / besluyt aldus :

Dus is nu D E L F T allengs ten top geklommen,
 En zwigt geensints voor praal van Adeldommen,
 Maar beurt het hoofd, gelijk een Vorste-Bruyd,
 Met ed'len zwier ten ronden Aard-kloot uyt.
 Wat Mannen zijn niet uyt haar schoot gesproten!
 Het wonder van onze eeuw, het ligt der groten,

De grote G r o o t, de mond van't regt, de schat
 Der wijsheid die aan Themis voeten zat,
 't Orakel, dat yet Hemelsch uyt kon brommen,
 En Koningen in 't aanzigt dê verstommen.
 'k Ga willende hier éne lange ry
 Van Helden in geleerdheid nog voorby,
 Berugt van naam, vereeuwigt door haar vëren,
 Die nijd en tijd en dood ten trots braveren.

Prins Frederic
 Henricks
 geboorte.

* Bor. 18.
 f. 37.
 * Mes. 11.
 f. 211. b.

* Siet boven
 f. 151.

* Bor 18. f. 52
 B. Meter. 11
 f. 211. b.

Sijn Doop en
 wie over de
 selfde gestaen

27. Memoriael
 boeck van
 Burgemeesteren
 f. 121, verso.

* Fred. Span.
 Orat. Funeb.

Woben alle ingebooznen / heeft in doozluchtigheyt den meesten luy-
 ster aen onse Stadt gegeven / dien grooten Doozt F R E D E R I C
 H E N R I C, P R I N C E van O R A N G E, alhier in't Oude
 Hof geboren den 29. Januarj * (of gelijk andere seggen) Februarj *
 des schyckel Jaers 1584. in welken gebal de rechte Verjaer-dagh
 van sijn geboozte maer eens om de vier Jaren verscheen. Het geschie-
 de in den avond tusschen acht en negen upren / en daer wierd noch in
 den nacht / soo met luyden van kloeken als andersints groote bzeugde
 dooz de gansche Stad betwefen : * Hy was de twaelfste en laetste / doch
 geensints van de minste der wettige Kinderen van Prins Willem van
 Nassau, dien grooten hersteller en grond-legger deser Republijc ; een
 waerdig Soon van soo een waerdig Vader / gewonnen by sijn vierde
 Hups-vrouw / Vrouw Louyse de Coligny, Weduwe van den Heere
 van Teligny, ende Dochter van Gaspar de Coligny, Admirael van
 Francrijk / bepde binnen Parijs jammerlijck vermoort / op die ver-
 bloeckte Bartholomeus-nacht. Den 12. Junij wierd hy gedoopt en
 gheuoemt na sijn Peeters / de grootmachtige Coningen Frederick de
 tweede, Coning van Denemarcken / ende Henric de Bourbon, Co-
 ning van Navarre / die naderhand oock Coning van Francrijk is
 geworden. De Magistraet van Delft / die mede als getuppen ober
 den Doop stond / gaf een lijf-pensioen van 400. gulden Jaerlijck. *
 't was wepnig tijds te booren dat dese Soon wierd geboren als de Va-
 der / mede soo verradelijck wierd vermoort in sijn eygen Hof alhier.
 En gelijk de natuy / eer sy vergaet / haer ondergang / veeltijds met
 eenig haer ongemeen effort / of wreeckt of vergeld / soo schijnt sy oock
 in Willems laetste Kind / dien geheelen Held aen de Wereld te hebben
 willen vertonen / wepnig Maenden te boren / eer hy / dooz die gehuy-
 de Moort verging. * Dus heeft onsen doozluchtigsten Delfnaer sijn
 Wieg by na met Vaderlijck bloed besprengt gesien / op dat hy scheen
 en tot waeck van sijn Heer Vader geboren / en dooz des selfs upterste
 stem tot het hand-habenen der Nederlandtsche Dypheyt gheroepen.
 Sijn geslacht en af-komst schijnt by sommighe al in gedachtenisse
 ge-

geweest te zijn / ten tyde van Julius Cæsar, en sulcx eenige Jaren vooz
 Chzisti geboorte / zijnde naderhand verschepte malen getrouwt aen Key-
 sers / Koningen en Voosten van't Chzistenryck / waer onder ook veel
 treffelycke en victorieuse Veld-oversten getelt werden.* Men dit groot
 en doozluchtig geslacht is hy geensints schuldig gebleven.

Sijn geslachte
 oude door-
 luchtigheid.

* Sicq Meter 2.
 10. 202. d

* Vir: Lib: 23
 Eneida

— *Magnorum haud unquam indignus avorum.**

Maer gelijk als in de Waepenen geboren / en als een Doesterlingh
 van den Krijgs-god Mars, in't midden van den woedenden Oozlog op-
 geboedt / heeft hy sijne glorie-vallende daden op de vleugelen van de
 Faem over de geheele Wereld verspreyd. Sijne eerste tocht was Anno
 1593. als sijn Heer Broeder Maurits, den 24. Juny de Stadt Geer-
 trudenberg veroverde / alwaer hy in de besittinge der Stadt ende heer-
 lijckheyt van dien (als zijnde de selfde aen hem van sijn Vader by Te-
 stamente gemaecht) gesteld wierd / gelijk oock met eene tot Gouber-
 neur / nu noch maer negen Jaren oud zijnde / met by-boeginge van
 Joncheer Arent van Dupbenboorde tot sijn vice-Gouverneur.* Ge-
 duppende sijn Jongelingschap / heeft hy een gedeelte op de Hooghe
 Schoole tot Leyden in't leeren van verschepte talen / konsten / en Rid-
 derlycke oeffeningen dooz-gebracht. Sijn Gouverneur / by sijn Vrouw
 Moeder / met approbatie van de Staten van Hollandt / over hem ge-
 stelt / was den Heere van Dommarville, een Heer van groote discretie /
 seer bequaem tot sulcken staete / die naderhand is geweest Colonel in
 dienste deser Landen / en in dien dienst Overleden. Sijn Praceptor is
 geweest Daniel Tassin, Sone van den Heere van Torlay, die d'oudste
 Broeder was van den Predikant Jan Tassin. En behalven eenige Pa-
 gies d'honneur, van d'Edelen deser Landen / hebben de vooznoemde
 Heeren Staten den jongen Heere Prince vooz Edelman by-geboegt
 Joncheer Johan vander Does, Soone van den Heere Johan vander
 Does, Heere van Noozdwijk / een seer geleerd jonck Edelman / om
 hem dagelijcx te vergeselschappen / ende dit alles om des te beter het
 Naturel der Ingesetenen deser Landen te leeren kennen en aen te ne-
 men / om ter gelegener tijdt in dien dienst deser Landen gebuyct ende
 geemployeert te werden.* Gelijk hy voozts om vooz in de Regerin-
 ge ende affairen van Staet geoeffent te werden / op't seventiende Jaer
 sijns Ouderdoms tot Raed van Staten der Vereenigde Nederlanden
 verkoren wierd / om in het by-woonen van alle de gewichtige delibe-
 ratien / daer vooz-ballende / te mogen hooren en sien watter inde Re-
 geringe om-ginge.* Kortz hier na met sijn Broeder Maurits in die
 vermaerde Veld-tocht in Vlaenderen wesende / heeft sijn groten moet
 en couragie niet weynig laten blijcken. Sijn Heer Broeder hem / om
 sijn jonge Jaren / willende verschonen / begeerde in alle ernst / hy hem
 te scheepe soude begeben ende sich alsoo buyten het gebaer van't na-
 kende gevecht behouden. Hy daer-en-tegen badt / als met traenen in
 d'oogen /

Weld Gou-
 verneur van
 Geertuden-
 berg, noch
 maer 9 jaren
 oud zijnde.

* Metere 17.
 f: 95. d

Sijn opsichte
 gedurende
 sijn aenke-
 melingehag

* Bor: 30. f
 8. verso
 Werd Raeda
 van Staten
 op sijn 17.
 Jaer.

* Metere 25.
 24. d
 Leyd groote
 eer in de slag
 van vlaende-
 ren, en ande-
 re occasien

* Reyf: 754

* F: Spank:
Lijk-redenSuccedeert
in sijn Broe-
der Maurits
plaetsc, en
overwinde
alderkerkste
Fortressen
des Wereld.Noyt sonder
Triumphe
weder ge-
keert.* Boxh: Thea:
p: 168.

d'oogen / dat hem sulcken on-eer niet mocht werden aengedaen / hyl stand / en weech in die hasardeuse Batalie niet eenen voet weegs van sijnen Veld-heer / nevens den welken hy hem soo manlyck droeg / dat hy daer door albereyds een groote naem had in geleyd. Hem wies de moet met de grootheyt des gebaers / en hy achte der Nassausche naem niet betamelijck te zyn / den Wyand de rug te keeren / oft ober sijn lijfs behoudenis te raed te gaen / daer men van de behoudenis des gemeene beste handelde. En dus deelachtig aen't gebaer / is hy oock aen d'eere van die gedenckwaerdige overwinninge geweest. Eynelijck veel andere en treflijcke daden door hem hy 't leben van sijn Broeder Maurits verricht / is hy Anno 1625. den 23. April / als sijn Heer Broeder Oberleden was / geworden sijn Erfgenaem in alle sijne Dorstendomen / Domeynen en Heerlijckheden / gelijck oock mede Stad-houder / Gouverneur en Admirael Generael der Vereenighde Nederlanden. In welken Staet hy binnen korte achter-een-volgende Jaren / soo veel vaste / stercke / en booz dese ontwinbaer geachte plaetsen / gewa-penderhand / in't gesicht van Keyserlijcke en Koninglijcke Hery-kragten oberweldighe / gewonnen / en onder de gehoozsaemheyt van haer Hoog Mog: gebracht heeft / dat de Wereld nauwlijcx per ontwinbaers meer wist te binden. Geen Stadt heeft hy met ernst aengetast of hy heeft die ingenomen ; soo veel Belegeringen / eben soo veel Victorien en Lauwer-kransen telden hy. In boegen / de Nederlanden / terwyl hy bloepde / waerlijck geacht waren / als een School en Veldt van Mars, werwaerts upt alle gewesten van Europa te samen bloepden / alle die haer werck maechten om de rechte kunst van Oozlogen te leeren / en diese hier hadden geleerd / wierden oock booz de bequaemste en waerdigste geacht tot de hoogste Ampten van den Oozlogh ; zijnde onsen Veld-obersten de booznaemste Meester in dit stuck van alle menschen in synen tijdt. Derhalve de Professor Boxhorn van hem seyde / dat niet alleen het gansche Vaderlandt, maer de geheele Christen Weereld desen Vorst als een hedendaegh Overwinnaer sijner Vyanden en een heerlijck Triumpheerder aenslag, verhefte en eer bewees. * Enden vermaerden Petrus Scriverius, schreef dit latijns punt-dicht / ter eeren van des Dorstelijcke geboozte-plaets.

*Nominis auspiciū dictā tibi CORVULO fossā
DELFA, dedit; primas GIBBER in urbe domus;
Iura COMES CAESAR; tria maxima fulmina belli.
Accedit quartus, non minor ipse tribus.
Ne mirere, tua Princeps qui natus in urbe
Exprimat antiquos sē FREDERICVS avos.*

Que

*Quae data sunt Belgis pugnacibus arma duobus,
Solus hic (at fato prosperiore) gerit.
Et si spectet opus, lentâ sua castra dolabra
Muniat, & non sit Roma ligone prior.
Sic noster pugnat, cedit, foditque. quid horres,
DELFA? tuus quondam CORBVLO talis erat.*

De heerlijke daden en glorieuse verrichtingen van dese doozluchtigen Veld-heer / die alleen geen enkele bladen maer geheele boecken konnen verbullen / sullen wy hier niet specificeren: Alle Historien van sijnen tyd zijn daer vol af / en de boornaemste Poëten van ons Land / de boetstappen der oude Barden (daer hier boven van gesproken is*) nabolgende / hebben die elck in't bysonder naer verdiensten met een hoogdzabende toon ter eeuwiger ghedachtenisse van den Passauschen Oberwinner / allenthalve soo wijlclustig uyt getrompet / dat den Echo sijnen weer-galm daer van noch dagelijcx hooren laet. Een groote menichte van Medailles en gedenk-penningen op sijne overwinningen geslagen / sullen de roemruchtbaerheyt van sijne zege-pralen al mede in eere helpen houden: Sulcx de wel-verdiende lof van dien / ongetwyfelt soo lang leven sal / alffer in de wereld boecken en memorien sullen oberig zijn. Daerom seyde de Professor / Fredrijc Spanheym, in sijn latijnsche Lijk-reden (over de Doot van desen Doot gedaen) De outheyt heeft het geheugen der Nakomelingen groote namen aengepresen. Echter zijn wy noch in geen onvruchtbare Eeuw van dapperheden gevallen; 't geen onse Eeuw der ouden dapperheyd tegen stellen kan, heeft sy in desen Heldt gehad. Voorwaer het vereenigd Nederlandt heeft in hem een Themistocles, Camillus, Pericles, Fabius, Epaminondas, Schipio, Timoleon, Emilius, Iphicrates, Chabrias, Lysander, Miliades, en al, wat de oude tyd in de grootste Veld-oversten gesien heeft, gevonden. De natuyr scheen sich in desen Heldt geweld gedaen, en in hem voleyndigt te hebben, wat sy elders begonnen heeft. De deughden, welcke elders verscheyde huys-vesten, scheenen in dit eenig hooft, een t'saemgevoegde woonplaets gehecht te hebben. Hy heeft oock in consideratie van alle sijne hooge meriten / waer dooz hy de hoogste trap van alle roem (welcke de menschelijke dapperheyt schijnt te konnen bereycken) te boven was geraecht / aller-eerst den tytel van Hoogheyt aen sijn doozluchtig Huys gebracht; gelijk den Coning van Brancrijck in den beginne des Jaers 1637. hem die Cer-tytel op-offerde / volgens de Missive en memorie die sijne Majesteyts Ambassadeur aen den Staet doenmaels overleberde. Cyndelijck heeft hy naer alle sijne Triumphen dien grootmachtigsten Koning van Spangie / dien trotsen en op-geblasen

Overvloedige schriften van sijne daden.

* Siet boven p: 639.

Engedenckenningen.

Sijn lof door de Professor Spanheym.

Den tytel van Hoogheit allereerst aen sijn familie gebragt

Den Koning
van Spanje
tot Vrede ge-
drongen.

blasen Wyandt deser Landen / gedwongen om Vrede te spreken / die hy niet anders verkreeg / als mits dese vereenigde Nederlanden verklarende vooz vyve en souberaine Staten / Provincien ende Landen / op welcke noch op haere geafforiceerde Landschappen / Steden ende aenhorige landen niets meer te pretenderen hadde / noch nu noch naemels vooz hem selven of sijne successieurs / immermeer yet soude mogen pretenderen / gelijk als in't eerste Articul van de Vrede tot Munster gemaecht / breder kan gesien werden. Soo groot een Heldt die de Godlijchheyt allernaest scheen te wesen most eyndelijck al mede den loop der Natuyze gehoozamen / en rebens de geringste menschten grave dalen ; daerom seyd de Psalmist / ghy sijt Goden en Kinderen des allerhoogsten, nochtans sult ghy sterven als een mensche, * op welcken sin H. Bruno, in't aenschouwen van't doode lichaem van sijne Hoogheyt dese kortz punt-dichten soo in duytisch als latyn schijnt gemacht te hebben.

Sijn sterflijk-
heyt.

* Ps. 82: 6. 7.

Verfen daer
op staende.

*Hic jacet aeternis nunquam moriturus in actis
Auriacus, fato jussus & ipse mori;
Hic jacet, (heu!) hominem sua quem divina negabant
Facta fuisse, negant fata fuisse Deum.*

't Selve in Nederlandts.

Hier leyt d'Oranje Vorst, die eeuwiglick sal leven
In daden ; die oock sturf door 't stervens noode-lot.
Hier leyt hy wiens bedrijf hem deed voor meer uytgeven
Dan mensch, maer dien de doodt ontkent te zijn een
Godt.

* Siet boven
p. 272, en 273

Serb. ti. de.

De Heydenen self hebben mede hare leersame en nadruklijke spreken ober sodanige voozballen gehad / gelijk wy vooz-henen by de beschryvinge der Comben oock eenige heerlijke Sententien dien-aengaende hebben by gebracht. * Dus scheen dan / dat niet het eynde van den Oozlog / 't Godt Almachtig geltet de / den grootsten Oozlogs-meester van Europa ons uyt dese wereld af te halen / en hem onder het sluyten van de menschelijcke Vrede / oock de Hemelsche Vrede te vergunnen. Die fatale dagh was den 14. Maert des Jaers 1647. wanneer sijn Hoogheyt 's mergens met het op-gaen der Sonne sijn oogen sloot / en op een seer Christelijcke wijze dese wereld versaecht hebbende / boven alle menschelijcke hoogheyt verheben wierd / na dat drie dagen daer beborens de plechtelichheden van eeuwig adieu der hooge Collegien deser Landen waren afgelept / in maniere als uyt de volgende Resolucien van Staet kan gesien werden.

Extract

Extract uyt het Register der Resolutien van de Hoogh
ende Moghende Heeren Staten Generael der vereenighde Ne-
derlanden.

Lunæ den xj. Martij, 1647.

DE Heer Ripperda ter vergaderinghe presiderende heeft ghepropo-
neert dat sijn L. is geweest in de kamer van sijne Hoogheydt, ende
aldaer verstaen ende gesien de groote swackheyd van de selve sijne Hoog-
heydt, ende dat de selve sijne Hoogheydt aen-gedient wesende, dat hy
Heer presiderende aldaer was, heeft verfocht dat hy soude naderen tot
sijn Bedde, ende als-doen op hem Heer presiderende heeft verfocht, aen
haer Hoogh-Mogende te willen refereren, dat hy van Godt Almachtig
wenschte, dat hy synen genadigen zegen wilde continueren ende geven
over de Regeeringe van hare Hoogh-Mogende, ende dat de selve, na
eenige intermissie van spreken, daer by heeft gevoegt, dat sijn E. ver-
hoopte, dat de getrouwe diensten, by sijn E. den Lande bewesen, ende
gepresteert, haer Hoogh-Mogende aengenaem souden zijn, ende ver-
volgens aen hare Hoogh-Mogende recommanderende sijn Huys, sijn
Vrouw, ende syne Kinderen.

Waer op gedelibereert zijnde, is goedt gevonden ende verstaen, dat
twee Heeren uytder Provintie, met den Griffier, Staets-gewijs sullen
gaen voor het sieck-bedde van sijn meer-hoogh-gemelte Hoogheydt, ende
zyn dien-volgens verfocht ende gecommiteert uyt de respectie Provin-
tien, de Heeren van Zoelen, Graef van Flodroff, Wimmenum, Meer-
man, Jacob Vet, den Raedt-Pensionaris Stavenisse, van der Hoolck,
Roorda, Ripperda, Nykercke, Eyben, om aen syn hoogh-gemelte
Hoogheydt te betuygen de groote droeffenisse, die haer Hoogh-Mogen-
de hebben geschept uyt de groote swackheyd van syn meer-hoogh-ge-
melte Hoogheydt; ende daer neffens uyt syn E. te verstaen, offer yet wes
soude mogen syn, dat hy aen haer Hoogh-Mogende soude gelieven voor
te dragen, of recommanderen, met de complementen op soodanige ge-
legentheyd passende, daer met de op-gemelte Heeren na sijn meer-hoog-
gemelte Hoogheydt zyn af-gegaen.

Ende alsoo van wegen de Provintien van Uytrecht, Vriesslant, ende
Stadt en Landen respectie niet meer als een Heer Gecommitteerde in
haer Hoogh-Mogende vergaderinghe jegenwoordig present en is geweest;
Soo is uyt dese reden en oorsake maer een Heer van wegen de selve Pro-
vintien met-gegaen.

De op-gemelte Heeren hebben staende vergaderinghe gerapporteert,
dat sy haren boven-verhaelden last aen syn meer-hoogh-gemelte Hoog-
heydt voor-gedragen hebbende, daer op by de selve syne Hoogheydt met
een af-gaende stemme is geantwoort, dat syne E. haer Hoogh-Mogende
ten hooghsten was bedanckende voor de eere hem in desen aen-gedaen,

¶ m m m m 2

wen-

Solemnele
af-scheit van
de Statens

wenschende den Staet deser Landen alle heyl ende voorspoedt, met verklaringe, dat hy altoos forge hadde gedragen voor den welvaert van het Landt, ende welstandt van Godts Kercke, daer voor hy syn leven dickmaels hadde gepericliteert ende besteed, dat hy nu ginck eyndigen, ende dat hy alle 't selfde voor syn laetste recommandeerde aen hare Hoog-Mogende met verfoeck dat de selve syne getrouwe diensten geliefden voor aengenaem te houden, ende voor syn Huys, Vrouwe ende Kinderen forge te willen dragen. Daer op by den Heer van Zoelen is geseyt, dat hare Hoogh-Mogende niet en souden na-laten aen syn Huys, Me-Vrouw de Princesse, ende syne Hoogheyds Kinderen met alle goede affectie te betuygen, hoe seer aengenaem waren syne Hoogheyds getrouwe voor-orge ende diensten aen dese Landen bewesen.

W. Ripperda. ut.

Accordeert met het voorsz Register

Corn. Musch. 1647.

Extract uytte Resolutien van de Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt, in haer Ed. Groot-Mog. vergaderinge genomen op

Maendagh den xj. Martij. 1647.

IS ter vergaderinge gedenuncieert als dat syne Hoogheydt desen voorleden nacht een acces van een stercke koortse heeft gekregen, en dat naer 't oordeel van de Medicynen wel-gemelte syne Hoogheydt met het af-gaen van de selve wel soude mogen komen te verscheyden, en is dienvolgende in deliberatie geleydt, of de Vergaderinge en Corps, of wel door Gecommitteerden, in de kamer van syn wel-gemelte Hoogheydt sal verschynen, omme den laetsten af-scheydt van den selven te nemen; Waer op synde gedelibereert, is goed gevonden dat de Vergaderinghe, soo de selve jegenwoordelyck is gecomponeert, sich na de anti-chambre van meer-gemelte syne Hoogheydt sal verwoegen, om aldaer te letten wat gelegentheydt sal wesen, omme het voorsz. laetste officie te mogen doen, en heeft aenstonds de Vergaderinge en Corps sich getransporteert na de op-gemelte anti-chambre, d'selve vindende vervult met een groot getal van allerhande perfoonen, en is terstond daer na de Raed-Pensionaris van hare Ed. Groot-Mogende in de kamer van syne Hoogheydt verfocht te komen, de welcke binnen gekomen synde, is geleydt aen de zyde van de Ledicant, daer op wel-gemelte syne Hoogheydt was leggende, niet sonder seer droevige bewegingen siende dien grooten Prins in foodanighen benaeuwden gestaltenisse, ende nu gaende den wegh alles wleesch, staende Me-Vrouwe de Princesse ten hooft-cynde van't voorsz. Ledi-

Ledicant, en benevens haer de Predicant Goedhals, en rontfomme staende en sittende Prins Willem, de Princesse Royael, de Heer Cheur-Vorst van Brandenburgh, ende de jonge Princesen, mitsgaders verscheyden andere Personagien, en hebben sich aen de andere zyde van de Ledicant vertoont verscheyden Heeren van't Ridderchap deser Provincie; Waer door Me-vrouwe de Princesse, ende de meer-genoemde Predicant Goedhals, praesupponerende, dat hare Ed. Groot-Mogende en Corps ofte Gecommitteerde mede daer ontrent ofte achter de Ledicant waren staende, sulcks syne Hoogheydt aen-seyden, waer op syne Hoogheydt veel pooghde te spreken, doch meest niet al verstaen konnende werden, en nam meer-genoemde Predicant Goedhals daer op occasie te seggen, Dat hy (de declinerende stemme van syne Hoogheydt nu gewoon synde) wel verstondt de woorden, die syne Hoogheydt was spreekende, seggende deselve in effecte uyt te brengen, dat wel-gemelte syne Hoogheydt hare Ed. Groot-Mogende was bedanckende van de eer die Hy ende de zyne tot noch toe van deselve hadde genoten. Dat hy het Landt getrouwelik hadde gedient, maer dat hy jegenwoordelyck niet meer en vermochte. Dat hy daerom aen hare Ed. Groot-Mogende was recommanderende den Staet van den Lande, Godes Kercke, mitsgaders syn Huys ende Familie. Dat wel-gemelte syne Hoogheydt noch veel was spreekende, maer dat weynigh woorden recht konden werden verstaen. Dat korts daer na den Doctoor van den Hartogh van Longeville (die voor Medicyn onder andere by syne Hoogheydt word gebruyckt) in de anti-chambre voorsz. ten versoecke van hare Ed. Groot-Mogende gevraegt zynde over de constitutie van syne Hoogheydt, verklaerde onder andere, dat hy meynde, dat met het af-gaen van de koortse wel-gemelte syne Hoogheydt den lesten adem wel soude mogen komen te geven, en zyn daer op hare Ed. Groot-Mogende naer beneden vertrocken, En is rapport van't geene voorsz. is met droefheydt en alteratie aen-gehoord, en zyn niet te min met toe-genegentheydt aen-genomen de laetste woorden by syne meer-gemelte Hoogheydt uyt-gesproken.

Accordeert met het voorsz. Register

Herb. van Beaumont.

D. Goedhals, onsen Leeraer in Gods woord alhier binnen Delft/ en in dese laetst-voorzaende Resolutie mede vermeld/ heeft een Tractat beschreven / 't geen hy noemt / Het Godsaligh Overlyden van sijn doorluchtigste Hoogheydt, Frederick Henric, Prince van Orangie, &c. in't welcke alle de Godbzuchtige r'samen-spreekingen met sijn Hoogheydt/ mitsgaders de verber omstandigheden/ in dese laetste upzen hooggeballen / in't brede staen verhaelt. D'Hyterlijcke gedaente van desen Dorst was van een upnemende schoonheit wegens geheel sijn lichaem; in sijn gelaet en oogen woonde een groote Majesteusheyt/ van een pge-lyck.

Omstandigheden in sijn af-sterven.

Sijn uytet-lijke gedaente.

Sijn minfame wel-spreekentheyt.

Sijn maxime in't regard van der Steden voorrechten.

lijck waerdig geacht om te heerschen; daer benebens was hy begaefte met een deffige en zoed-bloepende manier in't spreken/ waer dooz hy machtig was de herten te mennen werwaerts hy wilde en tot sijne raedslagen te buigen/ het sy dat men hem het woord hoorde voeren in den Raed / of het Krijgs-volck aenmoedigen / of den gesanten bescheid geven. De Steden maintineerde hy by haere oude booz-rechten en coustumen / poogende nimmermeer haer gesag eenigstints t'ontreken/ waer dooz hy/by alle ware lief-hebbers van het Vaderlandt/ als een recht Vader des Vaderlands geacht / ge-eert / mitsgaders by alle ingesetenen deser landen upsteeckende bemind / en by sijne Wyanden van buyten soo veel te meer gevreesst wierdt; des de booz-gemelte Poete J. van Vondel, dese versen op sijne af-beeldinge schreef:

Liede der Ingesetenen en gevreesstheyt der Vyanden.

Op de BEELTENIS VAN VORST

FREDRICK HENRICK.

Wie, die dit aenschijn siet, moet niet in liefde blaken?
 Wat vyand schouwt dit aen, en siddert niet bedeeft?
 Dit's FREDERICK, die stal hield' in't verloop der saken,
 En binnen wierd bemind, van buyten wierd gevreesst.

Anders.

AL ruckte burger-twist den degen uyt der scheede:
 Al stonden (God verhoed 't) de Steden tegens Steên:
 Men maeckte om sijnent wil op staende voet weêr vreedde,
 Soo flux maect FREDERICK met dit gelaet verscheen.

J. v. VONDEL.

Sijn besadigheyt.

Sijn man-moedige dapperheyt en ongewone beschepdentheyt verdienden te recht de gunst en liefde der Nederlanderen / de jalousie en spijt der Spanjaerden in sijn leven / en na sijn leven d'eerbetidinge van een ygelijken. Een wonderlijke besadigheit van gemoed wierd overal in hem bespeurt / self in't heetste van den Strijd / en't gevaerlijckste van't gevegt; wes-halven onsen booztreflijcken History-schryver / en Poet Pieter Cornelisz. Hooft, dese fraeye allusie op sijn naem heeft gemaekt.

Prins FREDRICK was soo rijck van vreed' in zijn gemoet,
 Dat hy noit t'onvree bleek, in't mid' van brand en bloedt.

Op

Hy was een seer wijs en berstandig Vorst van een judicieux / scherp-
sinig / net / klaer en vast oordeel / wes-halven hy dan oock na sijn
verdiensst wierd gehouden / vooz het Ozakel en den groten aenwas van
sijne ecuto / van wien groote Koningen ende Princen / het niet beneden
haer waerdigheid hebben geacht in haer verlegene saken / raed te vza-
gen. In somma soude ick alle sijne bekende deugden en goede quali-
teyten willen verhalen / ick soude schynen / de Son met een sackel ofte
toortse te willen toe-lichten.

*Historie
d'Orange
f: 813.*

*Fred. Span;
Orat. Functio*

Noyt sal sijn grote naem , noyt syne deugden sterven,
God wilsse zegenen , en kroonen in sijn crven.
En maeck' die Vorsten van soo hoog verheven bloedt ,
Tot Princen van de deugt , en Heeren van gemoect.

*I vand' Does
in sijn's Graf-
venhage p.
109.*

Omtrent twee maenden na 't Oberlyden van dees hoog-beroemde
Vorst / namelijk den 10. Mey 1647. is sijn gebalsemde lichaem / in
teecken van laetste eere met groote pompe en magnificentie / alhier /
dooz het vooznaemste van de Stadt / her-om-geboert / en ten laetste in
de N. Kercke op het Choor gebracht / alwaer in de Combe van sijn
Heer Vader als te bedde gelept ten uytersten dage in de spelonckie des
doodts.

*Sijn begraef-
nis.*

Dus maeckt helaes de doot het alles weer tot stof!
Treckt Herders uyt haer Hut, en Vorsten uyt haer Hof:
De grootste Heeren self hoe groot ook van geslachten,
Die moeten hier in't Graf dien groten dag verwachten.

Ten self den dage deser begraefnisse geschiede alhier een seer heerlijc-
he Lijck-predicatie dooz onsen Eerwaerdigen Dionysius Spranckhuy-
sen, zalig: gedachte / vooz een seer groote menigte des volcks / die hy
naderhand op 't versoek van veele in druck heeft uyt laten gaen / on-
der den Titel van Rouw-klaege over de Doot van den doorluchtighen
hoogh geboren Vorst Frederic Henric, &c. De Heer Constantijn Hu-
gens, Heere van Zuylichem / des Princen Raeds-Heer / heeft een
hozt-bondigh Graf-schryft / ter eeren van desen Vorst geinventeert /
't welck achter d'af-beeldingen in prent van den Apt-baert aldus is
gestelt.

*Lijck-predi-
catie alhier
gedaen.*

PARTA PATRIÆ TRANQUILLA LIBERTATE,
QUÆ EST PAX VERA,

SATUR

SATUR NON DIERUM, SED
LABORIS, ET GLORIÆ, ÆTERNA
TRANQUILLITATE FRUITURUS, QUÆ
EST PAX VERISSIMA, TALIS
OBDORMIVIT.

AN. DOMINI CL. I. CC. XLVII. ÆTAT. LXIII.

Poesien en
Eer-versen
op den Uyt-
vaert.

Te spreken van alle de Eer-versen / Creur-dichten / en Poeëtische
Graf-schryften / die op desen Uyt-baert te voorschijn quamen / en ware
geen eynde / alleenlyck sullen wy hier by-bzengen / eenige weynige die
aen en op onse Stadt hebben gereflecteert / als vooz-erst dit latynse:

IN

E X E Q U I A S

Celsissimi Principis

FREDERICI HENRICI,

Auraciæ D. G. Principis, Nassaviæ &c. Comitis.

MAGISTRATV I DELPHENSI

Sacrum!

*E*gremio, quâ, DELPHA, Tuo MARS luce resurgit,
Nulla triumphanti latior orbe dies!

*I*n gremio, quâ, DELPHA, Tuo MARS nocte recumbit,
Nulla fatigato mastior orbe fuit!

*Tu tamen, (o Genitrix!) si qua est tibi cura Tuorum,
Si quid amor, si quid Belgica vota movent;
Disce Patrem Auriacum, & cineres servare sepultos,
Certus in extinctis ossibus Vltor adest.*

Scilicet Heroum distant & funera vulgi,

*Quî ruat in nihilum quod fuit ante nihil?
Tunc etiam moreris FREDERICÆ? & triste sepulcrum
Ingredieris? nec Te panitet ira Tui?*

Tu

*Tu moreris? nec Te populi pia nomina tangunt?
Nec Patriæ, nec Te publicus writ amor?
Debueras non posse mori, vel posse renasci,
Vel Batavos in Te posse beare Tuos!*

F. PLANTÆ.

De booz-gemelte P. C. Hooft, heeft den lof van desen Dozst/ en te gelijk van onse Stadt in een seer kort-bondig vers van twee regels aldus begrepen:

Noit Hollant baard' een Helt, zoo goet zoo
groot,
Als Delft ontving, eerst op, lest in zijn' schoot.

Op diergelycke manier heeft Henric Bruno, een Graf-schryft gein-
venteert / met Romeinse getal-letteren / 'tsterf-saer uytbeeldende.

Graf dichten.

Hier rVst oranles rRns, VVlen DeLft sIn
VVlegh en graf,
en krIlghs - eer een LaVrler, en goD sIn
VreeDe gaf.

M. DC. XLVII.

De selfde heeft noch een ander gecomponeert / van langer adem/
doch mede niet te versmaden / waer mede wy 't sullen beslypen:

Hier leyt, helaes! hier leyt, ô Vry-gevochte Landen,
Hy die uw' welstandt had, naest Gods-hant, in sijn' handen.
Die onbesluymert, nacht en dagh, en laet en vroegh
't Gemeene-best in't hert, in't oogh, op schoud'ren droegh;
Hier leyt die grootte Vorst, in wien de grootste zegen
Van't zege-ryckste volck ten hoogsten was gelegen;
Die ongehoorde lof altydt heeft in-geleyt,
En leydde 's levens tydt op 't padt van eeuwigheyt.
Hier leyt het Leeuwen-hert, Bescherm-heer onser Leeuwen;
De grootte Oorloghs-heldt van dees' en alle eeuwen.
Hier leggen, hier in een, tien Nestors in de raedt,
Tien Alexanders, tien Achillen in de daedt.

¶¶¶¶

Een

Een Titus onses tydts voor syne onderfaen;
 Het Delfs Orakel in vergaderingh van Staten;
 Den stalen arm van Mars; der seven Suft'ren vuyft;
 Soo dickmael met de verw' van't Spaensche bloedt begruyft.
 Hier leyt hy leven-loos, wiens lust, wiens wensch, wiens leven
 Was 'tsyne voor het ons' ten besten geern te geven.
 Die voor gingh daer hy't heyr hem na te gaen beval:
 Spits-Broeder, en Soldaet, en Veld-heer over-al.
 Die midden in't geraes van Tromm'len en Trompetten,
 In't dond'ren van't geschut, in't haeg'len der Mousketten,
 In't schricklick wissel-veldt van blixem-kruyt en loodt,
 Van ruylen lys om lys, van onderlinge doodt,
 Daer duysent Ys're luy malkanderen doorbooren,
 In't sterven van ter zyd', van achteren, van vooren,
 In't vellea tegen Hem van meer dan eene Speer,
 Geen doot in d'eer en sagh, geen leven dan in d'eer.
 Hy die, soo menigmael sijn vyandt onder d'oogen
 Soo onbetcutert trock, soo rustigh, onbewoogen,
 En hem soo vreesflick, soo ruw op d'hacken sat,
 Gods vrees', de goede saeck, 's Lands dienst voor oogen had.
 Hier leyt die FREDERICK, noyt sonder roem te noemen,
 Van yeder een geroemt, en noyt genoegh te roemen.
 Die FREDERICK die door sijn' wond'ren heeft verdient
 Gemeen verwondering van Vyand en van vriendt.
 Die FREDERICK wiens hooft met soo veel Lauwerieren
 Behoorden Burger, Vriendt, en Vyandt selfs te gieren,
 Als hayren zyn op't hooft. Hier leyt, helaes! hier leyt,
 Van wien, die treurigt' swygt, welsprekenft' heeft gefeyt.

Mr. Simon
 Groenewegen
 vander Made,
 groot Rechts-ge-
 leerde.

Boecken
 door hem
 uitgegeven.

Mr. SIMON VAN GROENEWEGEN vander MADE, I. V. D.
 in sijn leven Secretaris van dese sijne Vaderlijke Stad / wiens vooz-
 ouders een lange reer van Jaren hier in Regeringe zijn geweest / en
 daer in de vooznaemste Ampten met eer en reputatie hebben bedient /
 heeft aen de Rechts-geleertheyt deser Lande soo grooten dienst gedaen /
 dat alle Advocaten en andere Practijns in Rechten eeuwiglijck aen
 hem verplicht sullen blyven / en dat vooznamelijck in 't schryben van
 tweederlep boecken / eerstelijck heeft hy met byvoegsels en aenmerc-
 kingen vermeerdert d'Inleydinge tot de Hollandsche Rechts-geleert-
 heyt, beschreven door Hugo de Groot, en de selve bevestigt met Plac-
 raten / Handbesten / oude Herkomen / Rechten / Rechts-geleerden /
 Sententien van de Hoven van Justitie in Hollandt ende elders; mits-
 gaders noch daer by-geboegt sijne nieuwe aenmerckinge over R. Ho-
 gerbeets, van het aenleggen en volboeren der Processen / vooz de res-
 pectieve Hoven van Justitie in Holland / als mede over het Hollandsche
 her-

werkerf-recht / alles te samen gedrukt eerst tot Dordrecht / en naderhand tweemaal tot Delft by Arnold Bon, in 4. Over dit seer dienstigh en goed werck schreef de Heer Hugo de Groot, toenmaels Ambassadeur / wegens de Kroon Sweden aen't Hof van Francrijk zijnde / aen Groenewegen vander Made, desen latynsen Brief:

Brief van den
Ambassadeur
Grotius aen
hem.

Vir Clarissime atque Eruditissime:

*V*idi novam Institutionum nostrarum editionum cum Annotatis Claritatis Vestrae, bene elaboratis & perutilibus: qua de re gaudeo Lectorum causa. Mirari non debes Cla: vestra simihi non ea quae ipsi fuere adminicula. Multum est potuisse me praestare quod praestiti illo loco ac tempore. Quaedam, quae controversi juris esse iudico, velim definiri ab ijs quorum ista est potestas, ut minor sit litium materia. Praestitere id magno suorum populorum bono in multis rebus Archiduces Albertus & Isabella. Possent eam rem promovere, si velit, Nobilissimus Do. Graswinckelius, cui ut & Clar. vestrae omnia opto prosperissima. Lutetiae x. Decembris CIO IOC. XLIII.

Clar. V.

Addictissimus

H. GROTIUS.

De superscriptie was;

Clarissimo Eruditissimoq: Viro

D. Simoni Groenewegio a Made

Iurisconsulto.

Na het upgaen van dit eerste schreef hy noch een ander seer dienstig Tractaet geintituleert:

Tractatus de legibus abrogatis & inusitatis in Hollandia vicinisque Regionibus. Lugd. Bat. 1649. 4.

Welcke beyde Boecken / soo doordrukt en met sulck een ongelooftlyck arbeit en sorgvuldige naerstigheyt by-een-gebracht en beschreven zijn / dat by d'allergeleerste Practisjns in hoogachtinge ghehouden / en dagelijcx ten Hobe met groote autoriteyt geallegeert werden. Dese Man door sijn onversadelijcke lust / en groote geduytsaemheyt in sijne Studie / sich selven afgemat en te veel gefatigeert hebbende / is deswegen door een heftighe koozse ontydighlyck upt dese wereld weggerucht / op den 5. July 1652. sijns Ouderdoms 39. Jaeren 4. maenden 9. dagen. Sijn uptgang deser wereldt wierdt onder de geleerden seer beklaeght; secker Drindt schreef aen den anderen dese periode; *Hunc interceptum ac interversum nobis conqueror: Hunc ob factorum irrefragabilem & cursum & dispositionem intermissum doleo, quantum I. C. ad huc usui futurus fuisset non ignarus.* d'Advocaten en Procureurs boode

Sijn Sterftag

de Bierschare deser Stadt / haer genegenheyt te kennen gebende /
schreeven Lijck-dichten en Graf-schryften / die ter begraeffnisse werden
upt gedeelt / ende my echter tot noch toe zijn ontbreckende.

Mr. Nicolaes
Kinschot,
eerst Fiscael
van't Hof van
Holland daer
na Pensiona-
ris deser
Stadt.

F. Sweertius, van Antwerpen / steld in sijn Boek / genaemt *Athenae
Belgiae*, onder de geleerde supden van Holland Mr. NICOLAES
KINSCHOT, onsen wel-eer getwefene Pensionaris deser Stadt /
alhier geboren inden Jaer 1584. seggende dat sijn Vader was Che-
faurier van Prins Maurits van Nassau / en dat hy op sijn sestiende
Jaer geschreeven / en openlijck in d' Academie van Leyden gedaen /
en vervolgens in d'uch uptgegeven heeft een Oratie van de heerlijckie
Eaden des voornoemden Vorst / met dese Titel:

*Sweert. Ar.
Belg. f. 578.*

*Oratio Panegyrica de Rebus a Mauritio fortiter gestis. Haga comitis
Typis Alberti Henrici 1600. 4.*

Hy wierd Anno 1614. Raedt en Advocaet Fiscael in't Hof van
Hollandt / en daer na Anno 1638. Pensionaris in dese sijne gheboorte
Stadt / 't welck hy twee-en-dertig Jaeren seer verlijck bedient hebben-
de Overleden is / in October des Jaers 1660.

Willem de
Groot, groot
Rechts-ge-
leerde.
*Siet p. 820

WILLEM de GROOT, jonger Broeder van Heer Hugo, wiens
Dersen en Poëtische wercken hy in't Jaer 1617. by een versamelde
en uptgaf / als boven is vermeld. * En gelijk den vermaerden Hugo
wel-eer beschreeven en laten uptgaen hadde / d'Inleydinghe tot de Hol-
landsche Rechts-geleertheyt, soo schreef en gaf hy upt / noch in sijn
besaertheyt / d'Inleyding tot de Practijck van den Hove van Hollandt,
eerst in't laijn / en daer na in't duyts / de selve toe-eygenende aen Bur-
gemeesteren van Delft ; op welcke beyde Boeckien (te weten van Hugo
en Willem) op den anderen slaende : J. Westerbaen, dese Rijmen paste.

DE wijd-beroemde G R O O T ; van niemand te vol-loven
Om dat sijn groot verstand giagh alle lof te boven,
De Phenix van sijn tijd, wees ons den ingangh aen
Om tot de kennis van het Hollandsch Recht te gaen,
Na dat hy, in sijn land mishandelt en verstootten
En voor sijn leven lang ter kercker opgeslootten
In't Huys te Louvesteyn, was uyt het fort geraeckt
En door behendigheyt sich hadde vry gemaect :
Nu komt sijn Broeder hier, en leert de Nieuwelingen
De saecken na dat Recht bepleyten en voldingen ;
Hoe datmen eyscht en weert, en schrijft, en kijft, en vecht,
Tot dat het in den Raed gebracht werd en geslecht.
d'Een gaf haer wetenschap van Hollands keur' en wetten,
Den ander wijft haer hoe die is in't werck te setten,
Hoe dat men 't gaeren wart, en hoe het is te reën,

En hoe men 't eynde reys raectt door de Twist-zee heen.
Aenkomelingen, ziet hoe dese Groote mannen
Uyt liefde t' uwer dienst sich hebben ingespannen,
En toont haer alle bey, dat u haer wel-doen raectt:
't Geen HUGO had begoft heeft WILHEM opgemaectt.

Hy was mede een goet Poët / hebbende allenthalve de reputatie Sijn Contr-
van een seer vroom / nedzig en oprecht Man te wesen gelijk dit Cer- feitfel en eer-
bers / van den grootsten latijnsch Poët onses tijds / onder sijn Contre- vers daer op.
feitfel / in pzent uptgaende / mede te kennen geeft.

*Astrea Phœbique decus, sic nectare dio
Plena minor natu GROTIVS, ora tulit;
Sive ageret conspecta foro facundia causas
Laus prior in toto vix erat ulla foro.
Otia seu pœan curisque vacantia ferrent
Tempora, mirata est hos quoque fama sonos.
Cum fratre ambigua poterat contendere palma:
Sed major pietas ambitione fuit.*

Nic: Heinsius.

Hy was geboren 10. Feb: 1597. en is gestorben 12. Maert 1662.

Mr. DIRCK GRASWINCKEL, Ridder van St. Marco tot Venetien, in sijn leven Advocaet Fiscael van Hollandt, &c. van sijn jeugt af-aen altijd seer naerstig en arbeidsaem geweest zijnde / gebzupte vooz sijn debijss: *Nemo ignavia factus immortalis.* Dat is: Niemand is door luyheyt onsterflijck geworden. Daer-en-boven was hy begaest met een wonderlijke stercke Memorie / waer door hy tot een generale kennisse van veelerhande wetenschappen is geraecht: sulcx hy oock veelerhande Boeken beschreven heeft / welckers eenige hier op-tellen sal / als

Mr Dirck
Graswinckel
Adv: Fiscael
van Hollandt.

1. De Jure Majestatis.
2. De Jure præcedentiæ inter Rempublicam Venetam & Sabaudia Ducem.
3. De Mari libero contra Seldeni Mare clausum.
4. Commentaria ad Bellum Cataliniorum Salustij.
5. Commentaria ad Authorem quendam Hispanum super vita & nece Cassij & Eruti.
6. Stricturæ contra N. N. Felden.
7. Psalmi Davidis carmine Heroico versi.
8. Thomas a Kempis de imitatione Christi carmine Hexametro.
9. Wel-levens-kunst.
10. Commentarien over de Placcaten van de Lijf-tochten, Sive Tractatus de Annonis.
11. 's Lands stand raeckende recht, ofte vande opper-macht der Staten van Hollandt.

Boeken door
hem bechre-
ven.

Sijn Contrefeitfel gaet upt in pzent met dit Cer-bers onder aen:

R n n n n 3

Ad.

*Adspice, non quem Cirrha dedit, sed Belgica vatem,
 Cui sacrum ex alia Phocide fluxit epos.
 Principis Hebraei numeros & verba disertus
 Fatur & ad Latij plectra Sionis opus.
 Palladis angustas implet Sapia chartas,
 Gorgoneasq; timent Livor & Ira minas,
 Regia seu pulchris Maestas scribitur ausis,
 Seu Veneti sedes imperiosa soli.
 Publica cum dubias aperit Facundia causas,
 Isto Mercurios credimus ore loqui.
 Ipsa dedit Nemesis gladios, Astraea bilancem,
 Et Batavum tanto vindice jura valent.
 Cingitur his Patriae famulans insignibus aetas,
 Et Superos gaudet conciliare sibi.
 Desine pro populis mirari, Belga, loquentem.
 Cum tot Numinibus rem THEODORVS habet.*

C. Barlaeus.

In de vier hoeken van de Pzent staen de teeckenen van Apollo,
 Pallas, Mercurius, en Themis; en boven aen sijn voornomde Debijs.
 Opndeljk is hy in een beroertenisse tot Mechelen Overleden den 12:
 October 1666. oud zijnde 66. Jaren / ende op 't Choor van de groote
 Kerck binnen 's Graven-hage begraven / alwaer men in een fraep
 uptgehecutwen steen-werck dese Inscriprie leest:

PIETATI & HONORI

S.

V. N. THEODORO — GRASWINCKELIO. I. F.

EQ. S. MARCI HOLIACI D. N.

*Delphis Bataavorum stirpe Cos: prognato.
 Qui a prima Aetate ingenio: (quod nactus erat
 Omnium scientiarum capacissimum:) gnavissime usus,
 Non solum delibavit, sed & absolvit encyclopædiam,
 Memoria tam vasta, & fideli; ut omnia qua unquam
 didice-*

didicerat, oportunissime semper promeret.

Et ad prudentiam legitimam, ac civilem

(quam sibi praeceteris desponderat)

excolendam referret.

Hinc a privatis fori curis, ad fisci patrociniū

Translatus, dicasterioque lege pacis monasteriensis

cauto grammateus datus, chartisque tradundis

Exactor Missus.

Scriptis interea plurimis Patriam, Iuxta VENETOS,

aliosque sibi obstrinxit.

Officiis, ac comitate quosvis Domi peregreque demeritus,

eruditione incomparabili raptos in stuporem

afflictis suppetias, egenis subsidia,

opifera manu ferens.

Pietatis solidae cultor, citra fucum, & simulationem,

sollertia, & rerum agundarum facilitate

nemini secundus.

Erecto spiritu, & sublimitate animi cunctis antistans

sed dum non minus impositum munus, quam de jure

summi imperii, bono publico, & nomini Batavico.

occeptas lucubrationes exequi satagit,

Et sic vel supremum anhelitum Reip. impendit,

absens violenta paralyfi de medio tollitur.

Mechline ad D. XII. Octebri ANNI MDCLXVI.

N. DN. GEERTRUDA VAN LOON

CONIUGI DE SE OPT. MER. HEIC INHUMATO.

P. C.

VIXIT ANNOS LXVI. D. XII.

CHRISTOPHORUS DELPHICUS, Burg-graef ende Graef
van Dona, Koninklijke Rijx-raet van Sweden / en Marschalck
generael van des selfs Krijgs-machten / en jegentwoordig in dit Jaer
1667. Ambassadeur extraordinaris aen dese onse vereenigde Neder-
landen / is hier te Delft geboren / en na de Stad genoemt in sijnē Doop /
Christopho-
rus Delphi-
cus, Graef
van Dona,
&c.
gelijck

Sijn inbael-
Ang alhier.

gelijck de Heeren Burgemeesteren inder tijdt oock als getuygen oover den selven hebben gestaen / sonder echter als noch specialijck te weten wat pille-gabe aen sijn Excellentie hebben toe-gelept; maer den 15. Maert van desen lopende Jare 1667. is hy uyt dien selfden hoofde als een doozluchtig Burger en Inboozling deser Stadt / dooz de Magistraet solemmelijck geregaleert / onder 't geluy van de groote klokken en los-bzanden van't Canon / op welckers blyde inkomst dese congratulatie is gemaect / dooz Nicolaus Lilius a Westerovia. Bohemus. Incola Delfensis.

Honoris ergo

Illustrissimo Domino, Domino

CHRISTOPHORO DELPHICO,

Burg-gravio & Comiti de DONA, Regis Regnique
Succorum Consiliario Bellico, Generali Militiæ Mareschalco,

Nec non ad Provincias Belgicas Unitas Legato Extra-
ordinario meritissimo,

*Delphos natale solum feliciter intranti 15. die Martij
Anno salutis reparatæ 1667.*

Christophorus Comes en de Dona Delphicus intrat
Delphos, hic fuerat Patrius ante locus.

*Sic Fatis visum peregrinis missus ab oris,
Ut relevet Patrios accelerando lares.*

*Quantæ molis erit discordes reddere partes
Unanimes, firmum & fœdus inire novum.
Tantæ laudis erit de antiquo stemmate Dona
Burg-gravio, Patrios sic relevasse lares.*

*Sunt Caroli Magni monumenta ad secula mille
Belligerans hæc gens inclyta Dona fuit.
Primus Aloysius Gallorum castra sequutus,
Eligit in terris vivere Teutonicis.*

*Non procul à Dresdâ Bojorum climata versûs,
De Donâ gentis prædia amœna vigent.
Post varios casus post tot discrimina rerum
Usque adeò à Donâ gens pia salva manet.*

*Delphicus & Suecicus Vir sic concurrat in unum
Quo Belgarum Res-Publica tuta fiet.
Mutua damniferæ discedant seminarixæ,
Utrius & partis vivat amica fides.*

Der:

Verfchepde andere hooge stands-personen sijn hier te Delft geboren / welckers eenige Overleden en anderen noch in leven sijn / doch als-noch niet hebbe konnen beschryben / vermits de nodige beschepden my ontbroochen / en de tijdt vooz dees reys niet toegelaten heeft / daer verder na te soecken ; als daer sijn verschepde Princesen van Portugael / welckers eene SABINA DELPHICA, mede na de Stadt genoemt en gedoopt is / dese was de jongst-gebore Vrouweling van den doozluchtigen hoogh-geboren Voost Don Emanuel, Priace van Portngael, ende Vrouwte Emilia, gebore Princesse van Orange, Gravinne van Nassau, &c. genietende een jaerlijcx pensioen van de Stadt tot een Pille-gabe / gelijk de Princesse JULIANA CATHARINA, mede hier geboren en pupille van de Stadt / uyt dien selfden hoofde / noch jaerlijcx ontfangt 240. guld: in twee termijnen ; haeren Broeder DON EMANUEL van PORTUGAEL, was volgens de woorden van de belydenisse sijns geloofs (vooz-henen geallegeert*) mede alhier geboren.

Aengaende
andere hoge
stands-per-
sonen.

Prins en
Princesen
van Portu-
gaci.

* Siet boven
p. 457.

De Historien der Graven van Egmondt vermeld / dat Vrouwte SABINA van EGMOND, een der twaelf kinderen van den Grave van Egmond (die Anno 1568. dooz bevel van den Hertoch van Alba, wierd onthooft) Anno 1595. hier te Delft troude met Grave GEORGIUS van SOLMS, en dat sy beyde hier bleben metter woon haer leven lang geduyrende ; Wat nu der selver geboorte en haer voortellinge aengaet / daer van en sullen wy niet spreken : Gelijk ook niet wegens de Graven van Hohenlo wel-eer mede alhier gewoont hebbende : Want den tijdt die alle dingen verslijt / en de geheugnisse uyt de memorie der menschen weg-rucht / en sijd niet dat wy des-wegen perkwes vast stellen / op dat wy niet buyten de waerheyt tredende / den Leser abusibelijck onderrechten ; vertrouwende dat de geene die buyten de waerheyt spreeken en leugenen schryben / haer selven soo wel als anderen bedriegen. Gelijk wy oock daerom niet en konnen affureren van ABRAHAMUS GORLEUS, mede alhier gewoont hebbende / * van wien den geleerden Gassendus getuygt / dat hy / vermits sijn groote kennisse van Romeinse en Griecse Medailles / nebens de vermaerste Mannen deses Landts / namelijk Scaliger en Cluvius, by den Kaedshcer Peirefc sonderlinge bemind was / * en dat d'een soo wel als d'andere alle drie komende t'overlyden in den Jare 1609. sulx den Heere Peirefc grotelijc bedroef de / en in sijn siechte dapper affligeerde en dat dooz dit Overlyden van Gorleus, sijn Paralipomenon van Medailles achter-weeg is gebleben. En andere diergelijke personen meer van outs alhier gewoont hebbende.

Graef van
Solms.

Graef van
Hohenlo.

Abraham
Gorleus,
groot Anti-
quariu.
* Siet boven
p: 585.
* Gassend de
vita Peresky
p. 116.

Echter soude men uyt alle dese menichte van de vooz-verhaelde vermaerde Mannen die haer Wieg en geboorte-plaets seckerlijck binnen onse Stadt hebben gehad / tot beslypt een gelijkennisse konnen trecken / dat gelijk Delft de twee grootste Coorns * soo oock de twee uytste

* Siet boven
p. 8.

* Siet van
h:m p: 822.
& seq
* Siet p. 812.

kenste Personagien van geheel Hollandt ja geheel vereenigt Nederland heeft te voorschyn gebracht. Want wie isser opt te compareren geweest in 't stuk van Oorlogen by onsen Delfschen Mars Fredrick Henric, die 't sijner tijdt in Krijgs-baden / boven alle Oorlogs-helden soo uytblonck als de Maen onder de klepne sterren / waer doo? hy sijn oude en doozluchtige Familie soo vermaert ghemaecht en soo veel luster toegebracht heeft / dat hy daer in alle sijne vooz-Ouders heeft overtroffen.* En wie is'er in geleertheit en verstand (na 't oordeel van de geleersten) opt te vergelijken geweest / by dat Delfsch Oorzel / met naem en daet de Groot genoemd.*

Beschryvinge der Delfsche Schilders, en andere Konstnaren.

Transitie tot
d'ingebore
Konstnaren.

Laet ons nu gaen sien wat vermaerde Schilders / Beeld-houtwers en andere uytstekende / en gelijk als de natu? - trotsende / Konstnaren / onse Stadt oock voozt-gebracht en uytgelevert heeft / die verscheyde van hare konst-rijcke en verwonderens-waerdighe wercken van hare handen hier en daer in de wereld ten toon ende ter gedachtenisse hebben nagelaten / van welchers groot getal wy eenige hier in 't kozt / naer vermogen (doch onmogelijck naer haer waerde) sullen beschryben / en daer in tot ons toeblycht en behulp nemen / het Schilder-boeck van Carel van Mander, als mede het gulden Cabinet der Schilder-konst doo? Cornelis de Bie, mitsgaders noch eenige konst-kenners en lief-hebbers die my van hare onderrechtinge gunstelijck hebben gediend.

David Jorisz
Glas-schilder

* Siet boven
p: 762.

Hier in komt in oudhepd (vooz soo veel ons bekent is) wel eerst te booren / den vermaerden Hooft-ketter DAVID JORISZ. als een konstig Glas-schryber / wiens leven hier boven is beschreven.*

't Leven van
Augustyn
Jorisz. Histo-
ry-schilder.

Ten anderen AUGUSTYN JORISZ. VERBURCH, geboren van Jorisz. Jansz. Verburch, ende Maertje Cornelisdr. van Tetrode, wiens leven doo? Carel van Mander, konst-schilder van Molebeke in Vlaenderen / in sijn Schilder-boek vooznoemt / aldus beschreven staet. De heerlijke Stadt Delften was geen kleen vermaertheit verschenen te hebben in de Schilder-konst, en hadde 't ongeluck door vroege dood haer niet ontnomen haer jongh Borger, Augustijn Jorisz. Hy was geboren te Delft, in 't Jaer ons Heeren 1525. Zyn Vader was een Brouwer, geheeten Joris Jansz. welcken zynen Soon Augustyn bestelde te leeren Schilderen te Delf by eenen Jacob Mondt, een gemeen Schilder, alwaer hy bleef ontrent drie Jaren. Vertreckende is gekomen te Mechelen, alwaer hy oock by eenigh Meester was, en reysde van daer voorts na Parys in Vrancryck, begevende hem aldaer te wonen by eenen Mr. Pieter

ter de la Cuffle, een fraey Plaet-snyder: **En een wepnig lager verbolgt desen Auteur.** Doe Augustyn hier vijf Jaer hadde gewoont, quam weder te Delft, daer hy met een kleen getal van stucken te maecken, te weten, vijf, hem selven grooten naem heeft gemaect. Hy was een goet Meester in groote Beelden, en te schilderen ordinantien. Tot syn Broeder te Delft een Goud-smid, zyn eenige dingen van hem, insonderheit een S. Anna geslacht, seer wel geschildert, en gracelyck verdreven, en word seer gepresen. Landschap heeft men hier te Lande van hem niet gesien. Doe hy nu vyf maenden t'huys was geweest, noch vry geselle wese, is gevonden doot, en verdroncken achter in eenen Borne-put, sonder dat men weet hoe dit geschied is, dan dat uyt seecker teyckenen gemerckt wierd, dat hy hadde willen bereycken water tot den wit-pot, oft primuer-borstelen, en dar zyn voeten uytgeglispt, en hy soo daer is in geschoten, en hulploos verdroncken, tot groote schade oft jammer der Konsten: want hy een groot begin hadde getoont. Hy is gestorven Anno 1552. oud 27. Jaer. **Daer gaet een Medaille van hem uit waer op sijn Cronpe in profyl / met dit omschryft: AUGUSTYN VERBURCH DELFVS. P. CEL. Dat is: Aug. Verburch Delvenaer, seer vermaerd Schilder.**

C. van Mandt
Schilder-boek
f. 147.

In dees tijd leefde dien voortreflijcken en alderkonstigste Beeldt-
houwer / **WILLEM DANIELSZ. van TETRODE**, die dat
ober-konstige en kostelijke Auteur ten Oude Kercke alhier hadde ge-
maect / wiens gelijke in konst in gansch Nederlandt niet te vinden
was / sulx de luyden uyt vreedde Landen quamen reysen om 'tselvede
te besichtigen / gelijk boozhenen by de beschrypinge van d' Oude Kerck
is aengewesen.* **De geleerde Hadrianus Junius, schryft van hem in syn**
nen tyd: Habet Hollandia & Sculptorem marmorarium Guilelmum Tetro-
dium, quem nedum Praxiteli, sed etiam toti prope Romę nunc Opponat, de quo
in natali ipsi urbe Delphis fusius agam. Dat is: Holland heeft jegenwoor-
dig een Marmer-beeldt-snyder Willem Tetrode, die sy niet alleen tegen
Praxiteles, maer oock by na tegen al de konst die geheel Rome in sich be-
grypt, stellen kan, van wien ick by syn geboorte-Stadt Delft, breder
handelen sal. En daer na van onse Stadt spreekende / maect daer
boozde Latinisten dese circumscripctie van. Delphorum ædes vetustior,
quæ & primaria est, ad ostentationis arcem nunc aspirat, opere sculpiili, præ-
cipuæ artis ara marmorea, cui non immeritò posse inscribi Zeuxidis illud exi-
stimo, Inuisurum aliquem facilius, quàm imitaturum, à Delphensi ciue, al-
tero Praxitele, Guilelmo Tetrodio elaborata, qui consumptis multiis in Italia
annis, nobilissimæ artis ignem, non in ferula cum Prometheus, sed memori
mente haustum conceptumque ad juos attulit: quod opus ubi viderit, deiera-
bit opinor Ausonia, artis (cuius non omnibus apertas fores illa habuit hætenus)
gloriam ad Batauos emigrasse. Iamque auguratur animus, eandem Delpho lau-
dis perpetuitatem manere, quæ olim Thespias & Gnidum secuta est, ut diuini
operis

* Siet boven
p. 169.

operis admiratores undique fama sit excitura, pari ferme omine, quo Gnidium Lyciae urbem multos nauigasse refert Plinius in copioso illo Naturalis historię volumine, solum ut viderent signum illud Gnidię Veneris toto terrarum orbe illustre, Praxitelis manu elaboratum. Thespias quoque (id Bęotia oppidum est) ita nobilitas Cupidine ejusdem artificis dextra facta, testatur Cicero, ut propter illud signum, etiam si non alia magnopere subesset causa, Thespię viferentur. In quo sculptore illud memorabile est, quod quum domestica plęrunque fordere, sui exemplo abundę docuerit Protogenes, hunc ceu inuidia maiorem artis pręstantia cunctis admirabilem gratiosumque fecerit.* Petrus Opmeerus, in sijn Chronijc van de gansche Wereld / getuygt dat het booz-gemelte Alutaer door onsen Tetrode gemaect is / onder de wonderen des wereldds te tellen was / en brengt daer by dit koze-bondig Ger-bergs / 't geen Cornelius Musius, daer op gemaect hadde.

* In sijn Barz
p. 262.

*Hoc opus augustum diuerso ex marmore pulcre
Perfectum, ut nusquam cultius inuenias,
Alter Praxiteles, si non illustrior illo est,
Delphus apud Delphos Tethrodius posuit.*

Pieter, de
Soon van de
rijcke Smit.
* Siet boven
170.

Carel van Mander, verhaelt in't leven van den vermaerden Konstschilder Bloclandt (die wel 20. Jaeren hier te Delft aen den Langendijck hebbende gewoont * eyndelijck t' Htrecht Anno 1583. overleden is) dat hy onder andere Discipelen gehad heeft eenen PIETER, wesende de Soon van den Rycken Smit tot Delft / die gepresumeert wierd meer berstand te sullen hebben gehad / als sijn Meester / en een uytnemende groot Konstenauer geworden sijn / ten ware de nydige doot / toe groot jammer der konst / hem niet al te vroeg was overvallen.

Siet van
Mand: f. 173
*

Lange Jan

LANGE JAN, van Delft / was een Discipel van den vermaerden Mr. Cornelis van Haerlem, van dese werd getuygt / mede een seer groot begin gehad te hebben / doch is insgelijcx / den draet sijn lebens door de doot al t'ontydig afgesneden.

Siet van
Mand: f. 207
*

Christiaen
van Bieseling
gen.

CHRISTIAEN JANSZ. VAN BIESELINGEN, was een goet Meester in het Contrefeyten en Keuckens te schilderen / en soo vast in het coloreren en temperen van sijn verwoen / dat / als den Prince van Orange inden Jare 1584. alhier in't oude Hof was door-schoten / en van de Staten deser Landen verboden zijnde hem te contrefeyten (op dat de Opanden misschien sulx in handen krygende / daer mede niet en souden spotten) soo heeft hy echter gelegentheyt gesocht / om het doode lichaem maer alleen in't rouwe eens te mogen teekenen / na welcke Schets hy soo goed een Contrefeytsel heeft weten te maecten / dat by alle kunst-kenners seer gepresen zijnde / naderhand is gebuycht en na gevolgt /

gevolgt/ in dat groote stuck/ 't welck Anno 1620. dooz Henric Gerritsz. Pot, wierd gemaecht / en hier in ons Velfs Stad-huyg in Schepeⁿen Kamer is geraecht / alwaer noch jegenwoordig hangt.* In sijn jongheyt had hy niet gereyft / maer getrouw zijnde / en al twee kinde^ren hebbende / is in Compagnie van eenighe jonge luyden die naer Spangien souden reysen (alsoo hy een vrolijck Man / en des-wegen by de boornaemste van de Stadt wel bemind was) mede t' Scheep gegaen om haer uytgeley te doen / hy te samen wel vrolijck zijnde / en de wind goet werdende / heeft de Schipper Sepl gemaecht / en is alsoo dooz haer aenhouden / om't geselschap / mede naer Spangien gereyft ; daer gekomen zijnde / is geraecht te Madrid in't Hof van den Koningh en aldaer gebleven / tot dat sijn Vronw was Overleden / doen weder in Hollandt komende / heeft een ander getrouw / met welcke tot Midd^elburgh in Zeelandt is gaen woonen / alwaer Overleden is in het tweeⁿ-beertigste Jaer sijns Ouderdoms.

* Siet boven p. 127.

Geraecht op een vrende manier na Spange.

Komt wedet en sterf tot Midd^elburgh

Onder de Discipelen van Frans Florisz. uytneemende Konst-schil^der van Antwerpen / die overleden is in't Jaer 1570. stelt van Mander onder anderen / eenen APER FRANZ. vander HOUVE, van Delft ; die sijn dingen wist toe te stellen op een seer fraye ordze / doch de konst niet oeffende als om sijn playsier. Hy wist den Bacchus van sijn Meester soo na te Copieren / dat mentgh lief-hebber / soo goet behagen daer in hadde / als in het Principael.* Hy had een Soon gheⁿnaemt Abraham vander Houve, een goet Historij-schilder / die eenigen tijdt tot Rome is geweest / en daer na Vaen-drager van de Schutterij in sijn geboorte-Stadt / doch mede weynigh schilderende. Dese sterf den 15. Februario 1621. oud 45. Jaren.

Aper Franz. vander Houve mitsgaders desielfs soon

* Van Mand, fol: 162.

JACOB WILLEMSZ. DELFF, was een goet Contrefeiter / als te sien is op Stads-Doele aen het Roth Schutters dat hy in den Jare 1592. heeft uytgebeeld / 't welck met het springen van 's Lands Krupt-Magazijn Anno 54. nevens anderen dapper gerupneert zijnde / dooz toeficht van sijn Soons Soon de Heer Jacob Delff (doenmaels Stads Haven-meester wesende) weder is by een gevoegt en herstelt.* Hy is overleden den 5. Mey 1601. hebbende gehad drie Soonen / alle in de kunst geoeffent / den oudste Cornelis Delff, Leerling eerst van sijn Vader / en na van Meester Cornelis van Haerlem booz-gemelt / was een beerdig en goet Schilder * van stilleggent-goet / en booznamelijck seer uitnemende in koper te schilderen / gelijk men aen sijn dingen in veel boozname oude Burger-s-huyzen noch sien kan. De tweede Rochus Delff, was een goet Contrefeyter / gelijk te sien is aen't oude Schilderij van d' Officiers van't Oranje Vandel in de blaewwe Zael op den Doele / dit stuk heeft booz het springen van het booznoemde Krupt-Magazijn veel grooter geweest / maer nevens andere jammerlijck geschonden zyn-

Jacob Willemz. Delff.

* Siet boven 565. Corn: Delff.

* Van Mand: f. 207. verso.

Roch: Delff

Will: Delft.

de/ heeft niet beter konnen gerepareert werden. De derde was Willem Delft, die dooz sijn Broeder Rochus eben gemelt / in qualitept als Wendzich van't Ozingle Wendel in't voorsz Schilderij uptgeschildert staet / hy was seer uptsteekende en konstigh in't Plaet-snyden / hebbende een seer stoute en vaste handelinghe in't snyden / als blyckt aen so beele van sijne treflycke wercken / onnodig hter te noemen / als zijnde hy alle lief-hebbers genoegh bekent / werpende de self de allenthalve in seer hooge waerde gehouden ; was getrouwt met een Dochter van dien onbergelijcklijcken Contrefeyter Michiel Mierevelt, wiens Contrefeytselen van vermaerde personen hy meest alle in Koper gesneden heeft. Is Overleden 11. April 1638. oud zijnde 58. Iaren.

Hubrecht
Grimani.

HUBERTUS GRIMANI, anders geseyd Hubrecht Jacobsz. was in sijn jonghept te Venetien wel negen of tien Iaren / in het Hof van den Hertoch aldaer / van wien hy de naem van Grimani aengenomen hebbende / noch onder sijn nakomelingen geboert werdt. Hy was een goet Contrefeyter / als te sien is aen sijn wercken in veel oude Bozgers-huyzen : maer hem begebende te schilderen veel Engelse Heeren en andere (die niet veel patientie hadden om te sitten) heeft / dooz het al te licht overloopen sijn goede handeling by wat bedozven / hy sterf in den Bziel / omtrent den Iare 1628. of 29.

Pieter van
Ryck.

PIETER CORNELISZ. van RYCK, wiens leben in siet Schilder-boeck aldus beschreben staet. De Oeffenaers onser Const, die buytens Lands, besonder in Italien, hun langen tydt hebben onthouden, t'huys weder komende, brengen gemeenlyck mede eenige wyse of gedaente van wercken, die de gemeen oude Nederlandische in schoonheit en treflyckheyd te boven gaet, oft daer men soo een ongewoon geestige aerdigheyt in siet. Dit heeft men oock soo bevonden aen de handelinghe van PIETER van RYCK, Schilder, geboren te Delft, welcken de Teycken-konst aenving te Delft, by JACOB WILLEMSZ. doch na den tydt van twee maenden, werdt van de Const genomen, en op ander dingen gehouden den tydt van drie Iaren. Doe werdt hy door lust weder tot de Const gedreven, en quam leeren by HUBRECHT JACOBSZ. eengood Schilder en Conterfeyter te Delft. Hier was PIETER aen Teyckenen ses maenden, en soo veel tydts oock aen de verwen en het Schilderen. Daer na begaf hy hem met den Meester na Italien, alwaer hy bleef den tydt van 15. Iaer, werckende met veel verscheyden Meesters, oock voor veel Princen, Heeren, Prelaten, Moniken, Nonnen, en alderley volk, meest in alle plaetsen van Italien, soo van Oly-verwe, als op den natten kalck. Hy is dit Iaer 1604. een Man van 36. Iaren, wonende tot Haerlem, alwaer hy oock verscheyden fraey dingen heeft gedaen, soo groot als kleen. Onder ander, een stuck van een Keucken, wesende eenen Rykeman en Lazarus, en staet buyten Haerlem tot de Siecken. Eyndlinge heeft

heeft hy gedaen op eenen seer grooten doeck een Keucken, met veelderley ghevogelte, en ander dingen, met- oock verscheyden beeldekens, beesten, en gedierten. Hy heeft een fraey maniere, welcke genoeg uytwyft en te kennen geeft, dat hy veel na BASSAENS dingen gedaen heeft, en is seer veerdig en aerdigh van handeling. Syn wercken die veel hier en daer gesien worden, getuygen hem een groot Meester in onse Conste wesen, soo in ordinantien, als oock in Conterfeytselen.*

*Van Mand,
f: 211. verso

PALAMEDES PALAMEDESZ. STEVERS, was wel niet hier te Delft geboren / maer sijn Vader / zijnde een Blaming / en seer groot Konstnaer in't maechen van allerhande Coppen en Wasen van Jaspis / Porphyre / Agaet en andere preeieuse edel-gesteente / hier te Delft zijnde komen woonen / is wegens sijn konst ontboden / by Conning Jacob van Schotland / alwaer hy eenigen tijdt met sijn Huysvrouw op-gehouden zijnde / is Palamedes te dier occasie aldaer geboren / doch met sijn Ouders weder geboerd zijnde naer Delft / is aldaer boort opgeboerd / en sijn leven lang blyven woonen. Hy heeft hem selfs genoegsaem sonder Meester in de konst geoeffent / sich meest behelpende met te copieren en studeren naer de dinghen van den vermaerden Esaias vanden Velde, welchers handelingh hy seer nabolgende / eerlange oock verre boort-by gepasseert is / in het uytbeelden van Kuytergebechten / Stormen en stilstaende Legers / waer in hy soo uytsteekende is geworden / dat hy daer in niemant en behoefde te wijcken / over-sulx Cornelis de Bie, Notaris binnen Lier / Auteur van het gulden Cabinet van d' Edele vrye Schilder-konst, in sijnen tijdt / dit sijn lofrijm op den blamschen trant heeft gecomponeert.

Palamedes
Palamedesz.
Sijn af-komst

Hoe de kunst
geleert heeft

PALAMEDES PALAMEDESSEN
Batalie - Schilder.

IS PALAMEDES op-gekoestert
Van Mars, oft wel de wree Bel-
loon
Oft van de furien gevoestert
Het schynt hy is des Krygs-Godt
Soon.
Om dat syn Cloek vernuft het leven
Soo heeft door syn pinceel ondeckt,
En sulken kracht aen Const gegeven
Dat daer maer 't leven in gebreckt.
Wanneer hy in syn wonder belden
Heel leger-tochten druckten uyt,
En't Crygsvolk in slagorden stelden
Daer jeder tracht naer roof en buyt.

't Schynt datmen hoort de trommel
roeren
En't moort-trompet geblasen wort
Daermen fiet de standaerts voeren
En menich herten Cogel snort.
Den rooc door al het groufaem schie-
ten
Verdooft de oogen met torment,
En al het droevich bloed vergieten
Het schynt te nemen noyt geen end.
Daermen menich Held fiet sterven
Door het spelen der Canons
Door het houwen ende kerven
Daermen breeckt heel eschadrons.

Sijn Lof.

Siet gulde
Cabinet p. 102

Hy had sulcken lust in de konst dat hy (noch altijd na hoger aspire-
rende) gestadig seyde/ noch eerst te sullen beginnen te studeren / doch is
in synen goeden pber en edelmoedig boornemen / dooz d'albernielende
doot belet geworden/ den 26. Maert 1638. noch maer 31. Jaren oud
zijnde. Palatende een ouwer Broeder/ genaemt Antony Palamedesz
Stevens, altans noch in leben / een goet Contrefeyter / en seer aerdigh
in 't uytbeelden van geselschappen / en Corps de Guardes / hebbende
een seer vaste en stoute manier van Teekenen en Schilderen.

Jacob Vos-
meer.

JACOB WOUTERSZ. VOSMEER, van het rechte geslacht
der oude Vosmeren / is eerst geweest een Landschap-schilder / maer
hem naderhand t' ennael begeben hebbende tot het Schilderen van
Bloemen / is daer seer uytsteekende in geweest. In syn Jeugt Italie
besocht hebbende / is van daer Anno 1608. (wesende doenmaels 24.
Jaren) weder in syn Vaderlijke Stadt gekomen / alwaer hy de konst
met groot genoeg van alle Lief-hebbers heeft geoeffent / zijnde met
eenen Masooz van de Burger-wacht / 't geen hy sterf in Junio 1641.

Michiel Mie-
revelds ge-
boorte en af-
komst.

* Car: Verm:
Schilder boek
214.
Sijn humeur
en leerlaem-
heyt.

Sijn eerste
Meesters in
de schilder-
konst.

Leert uyt syn
selve grave-
ren.

* 12. ibidem
p. 196.
Raecht hy
Blocklandt.

MICHEL IANSZ. MIERVELD, was geboren op den
eersten Mey-dach des Jaers 1567. aen het Marct-veld / alwaer syn
Vader/zijnde een konstig Silber-smit / woonde. Sijn Moeders Va-
der was een konstig Glas-schypver.* Hy was (volgens getuygen van
Carel Vermander) van jongs aen van stillen en goetaerdigen wesen/seer
vernuftig en geestig / en heel jong ter Schole besteld zijnde / was op-
merckig en vlytigh in't leeren / alsoo dat hy maer een Jaer van acht
Jaren wesende / in de schryf-konst soo toegenomen hadde / dat hy be-
ter schreef als meenig School-meester binnen de Stadt. Daer na heeft
sijn Vader hem tot de Schilder-konst gheschickt / de beginselen van
dien eerst leerende by eenen Willem Willemsz : En geraechte van daer
hy een Discipel van den wijdt-vermaerde Blocklandt, met naemen
Augustijn, die seer bloepende van geest en inbentien was / maer sterf
jong/ sulx Mierevelt niet meer als omtrent tien wecken by hem was/
echter wonderlyck in de konst toenemende ; hy heeft oock (na 'tgetuy-
gen als-boren) op syn elf en twaelf Jaren met 't graef-pser van syn
eygen Inbentien beginnen te snyden ; onder anderen het Samaritaen-
sche Vrouken / een ding (seyd Vermander) met grooter aendacht ge-
daen : Den Christus tet rechter syde sittende, bewyft een treflyke ernst-
achtigheyt, de Vrouw t'onderwysen, met handen en aensicht wel syn
actie doende. Noch werd onder de Lief-hebbers gepresen een Iudith,
heel op de manier van Blocklant / bysonder 't Hoofst van Holopher-
nes, 't welck is uytnemende met den graef-pser gehandelt.* Ten lae-
sten is hy omtrent veertien Jaren oud zijnde gekomen tot Utrecht by
Blocklandt boorz / en bleef aldaer twee Jaren en drie maenden. Als
doen Blocklandt sterbende / quam Miereveld wederom tot Delft by
syn

Sijn Vader/ die hem meende te houden tot het schilderen van Ordonnantien en Beeld-werck/ alwaer hy oock sonderlinghe bequaem toe was/ volgende de manier en handelinghe sijns Meesters/ soo in't inventeren/ teekenen/ als schilderen wonderlijck na. Sijn blytigen pber en groote naerstigheyt heeft Cornelis de Bie, in sijn meer-gemelte gulden Cabinet, met dese volgende gelijckenisse (op sijn Naem alluderende) beschreben.

DE Mier, die heele somer daegen
Is besich in het groene veldt,
En schier door arrebeydt verstedt
Om Coren-graentjens wegh te draegen.
(Provisie voor de winters kouw)
Op dat sy die dan eten souw.
Soo sachmen MIEREVELTS gedachten
Oock swieren op het glad panneel
Door Conste die sijn eel pinceel,
Waer med' heel dagen ende nachten
Hy was bekommert inden geest
Oft hy een Miere had geweest.

Hy heeft oock seer uptnemende gewoest om Keuckens te schilderen/ alles seer natuurljck na't leven doende. Soo dat den konst-verstandigen dunckt/ hy aldien hy alleen op Ordonnantien der Historien te schilderen toegelepd en daer sijn stuck afgemaecht had/ hy soude noch veel uptnemender dingen gedaen/ en de konst ter hoogster volkomenheyt gebracht hebben. Maer alsoo de luden hier te lande in sijnen tyd haer genegentheden soo langts soo meer van de Historien en groote Beelden begonnen af te trecken/ en op Contrefeitselen te laten vallen/ soo heeft hy hem daer gansch en geheel toe begeben/ zijnde daer in soo diep geavanceert/ dat hem den meer-gemelten Vermander, al te sijner tyde in sijn Schilder-boeck noemt sonder tweeden ofte weer-ga te wesen. Specificerende verscheyde stucken die Miereveld onlangs hadde gedaen en dooz hem waren gesien. Hy heeft dooz sijn konst de genegentheden der Vorsten soo weten te trecken/ dat den Eertsch Hertoch Albertus, hem dickmael heeft doen versoeken hy hem te komen/ niet conditie van Vyphet der Religie en heerlijcke belooningen/ maer is beleefdelijck hy hem afgeslagen. Daer na als Coningh Carel d'eerste troude met de Dochter van Brancryck in den Jare 1625. werdt hy versocht om tot Londen hy sijn Majesteit te komen/ het welck hy misschien geresolveert soude hebben/ ten waere dis Somer-tijdt het

Reden waerom hy meekt tot Contrefeyten helde

zijnde daer in onvergelijckelijck geworden, sulx hy des-wegen de gunst van veele Vorsten tot hem verwekte.

Pest-buyz binnen London soo ontstach / dat de koning en Koninginne
 selfs geraden bonden de Stadt te rupmen / suiz hy van doen af booz-
 nam sijn leven in sijn Vaderlandt te eyndigen / gelijk hy oock gedaen
 heeft / altyt besocht zijnde van veel groote Heeren en Vorsten die in sijn
 nen tijdt in Hollandt quamen / een ygelijk van hem gaern geschildert
 begeerende te zijn / gelijk blijkt aen de groote menichte van Contre-
 feitfelen die hy van soo veel groote Personagien heeft gemaecht / en
 dooz sijn Swager Willem Delff, booznoemt / al meest in koper zijn
 gesneden / * om alsoo meer en meer de namen van Miereveld en Delff
 de Wereld dooz te verbruyden / en de vruchten van hun geslacht te sa-
 pen onder de menschen / dooz de ober-konstige wercken die sy dagelijck
 boozt-brachten ; tot dat eerst de Swager / en eyndelijck oock de Schoon-
 Vader alhier is Overleden den 27. Julij des Jaers 1641. De ver-
 maerde Poëet / J. Oudaan, maeckte dit tijd-tellend Graf-schrift 'tse-
 ner eere.

* Siet boven
 p. 846.

Graf schrift

dat aan den grooten MiereVELD
 sterf Lk Was,
 aLs't tot aSch
 en stof heen VIEL, Is hier 'esteLd,
 het ander Laat gedaChtenIs
 aan dees kreIts;
 of rê Welts
 na't rilk daar geene naCht en Is.

M. 100. XLI.

Eer-verfien

Gen ander Lief-hebber heeft op sijn af-beeldinge / dooz hem self ge-
 schildert / dese volgende Eer-versen gemaecht :

Pictura toont haer konst volmaecktelijck in't wesen
 Van Michiels deftich beeld, gemaalt met eygen hand,
 Men roemt Apelles konst, met recht soo hoog gepresen:
 Maer grooter Eeren-kroon, verdient dit braaf verstand;

Anders.

Dit's d'uyterlijke schijn van MICHIËL MIEREVELDT
 Die door sijn groote geest hem selfs onsterflijck stelt.

M. V. H.

* Siet boven
 p. 566.

Van sijn werck is in't publijck te sien een groot stuck op Stadts-
 Doele / daer hier boozen van gesproocken is.* Hy heeft noch twee
 Zoo-

Soonen gehad / den eersten Pieter Miereveld, gheboren 1596. den 5 October is mede een seer uytnemende Contrefeyter geweest / gelijk men sien kan aen een stuck op de Anatomie / hier boven beschreben / zijnde in allen deelen seer heerlijk geteekent / geschildert / en geordoneert / * soo dat het gesien hadde geweest / dat hy soo voort-gegaen sijnde / zijnen Vader seer dicht soude hebben na-gevolgt / doch heeft / in de fleur sijns lebens / sijne dagen ge-eindigt / op den 11. January 1623. Sijn tweede Soon Jan, had mede een seer goet begin / en maecte seer fraye Contrefeytselen / maer wierdt krankhinnigh en sterf Anno 1633.

Sijn Soonen
Pieter en Jan
Miereveld.

* Siet boven
p. 576.

Onder de Konst-schilders die Anno 1604. ten tyde van Carel van Mander, in leven / en te gelijk Leerlingen van den konst-rijcken Miereveld waren / specificceert hy niet alleen den vermaerden Paulus Moreelsz. van Utrecht / maer oock twee boozname Delvenaren / seggende: Daer is oock te Delft een uytnemend Jongman, geheten PIETER GERRITZ. MONFOORT, geboren binnen Delft, van goet geslacht, die by lust met groot opmerck de konst oeffent, oud wesende ontrent 25. Jaren: Dese is een Discipel van Michiel Miereveld, daer hy doch maer een half Jaer by en was. Hy is neerstigh t'onderfoecken de meeste schoonheyt van de Schilder-konst, en coloreren, practiserende uyt sich selven op verscheyde wyfen, teyckenende oock ondertusschen op blaue papier, met hoogen en diepen sijn dingen uytbeeldende. Sijn meeninge is binnen sijn leven niet veel maer yet bysonders te maecken.* Men seyd oock dat Miereveld, hem sonderlinge seer beminde en beelmeer vryndschap en byzheyt in het onderwysen gaf als anderen van sijn Discipelen / in consideratie hy de konst niet als uyt liefde en lust oeffende / zijnde dien-bolgende oock seer neerstigh en van groote verwachtinge.

Sijn Discipelen.

Pieter Monfoort van
Delft.

* Van Mand.
fol: 213.

Woorts verbolgt den op-gemelten Auteur: Noch is een Discipel van Michiel Miereveld, PIETER DIERICKSEN CLUYT, van Delft: sijn Vader was een uytnemende beminder en kender van alderley Bloemen, wien als een Voesterlingh van Flora, den Bloem-hof te Leyden was bevolen, en maecte van de Bloem-lievende Honig-byen en den Honig seer geleerdlijck een Nederlandsch boeck. Pieter sijn Soon is seer neerstig om tot volkomentheyt der Schilder-konst te komen, en is seer geestig in't inventeren, teyckenen, en schilderen.*

Pieter Cluyt,
Soon van
den vermaerden
Theodorus Clutius
mede van
Delft.

* Id. ibidem

WILLEM vander VLIET, wiens geslacht af-komstig is van een jonger Soon van het oud-adelijck geslacht van Vander Woert, hadd' sich eerst geoeffent in Historien en Inbentien / doch naderhant in het Contrefeyten / hebbende een vaerdighe en bloepende manier van Schilderen / doende oock seer wel gelijckenen / waer van menichte van sijne wercken in de booznaemste Burgers-huyfen hier te Delft getuygen komen sijn / en met groot genoegen van de kenders gesien werden.

Willem vander
Vliet.

Henric van
der Vliet.

Hy is overleden in December 1644. oudt zijnde 58. Jaren. Sijn Broeders Soon Henric van der Vliet, eerst by hem / en nader hand by den vermaerden Miereveld geleerd hebbende / is aithans mede een goet Contrefeyter geworden / zijnde ook niet ongelukkig in Inventien en Historien / soo dach als nacht-lichten / hem de perspectiben wel verstaende / gelijk te sien is / aen sijn moderne of hedendaegse Tempels / wanneer hy die op sijn best heeft gemaect / zijnde als dan seer wel verschietende en ingaende oock natuurlijk gecoloreert.

Johan van
Nesch.

JOHAN VAN NES, Soon van Dirck Isnoutsz. van Nes, en Catharina Verburch, is vermits sijn groote lust tot de Schilder-konst door sijn Ouders besteld by dien tweeden Apelles den meer-gemelten Miereveld, door wiens onderrechtinge hy seer toegenomen hebbende / heeft hem naer Franckryck en Italien begeben / en wederkerende / van daer gebracht een seer kloetke en vaerdige handeling die hy alhier in sijn geboorte-plaets uyt lust en genegentheyt onderhouden heeft / hebbende onder sijn vanden veel heerlycke Contrefeytselen gemaect / als oock verscheyde Ordonnantien / die gene anderen van sijnen tijd behoeben te wijcken. Hy is deser Wereld overleden den 26. April 1650.

Cornelis van
Kittenstejn.

CORNELIS WILLEMSZ. VAN KITTENSTEIN, ghewoont hebbende tot Haerlem / doch van Delft van geboorte / was een seer konstig Plaet-snyder en oock vooznaem teekenaer / werdende sijn werck onder de Lief-hebbers seer gepresen / daerom Samuel Ampzing in sijn poëtische beschryvinge van Haerlem van hem meld.

* Ampzing
Haerl. p. 373.

Hoe handelt KITTENSTEIN het slyt, en meest de pen! *
Hy was een Leerling van Jacob Matham, uytnemende Meester in die konst / is tot Delft geboren 25. October 1597. en tot Haerlem overleden Anno 1652.

Carel Fabricius.

CAREL FABRICIUS, een seer vooztreflijk en uytnemend Konst-schilder / die / in matery van perspectiben / als mede natuurlijk coloren ofte leggen van sijn verwe soo prompt en vast was / dat (na 't oordeel van veele konst-kenders) noch noyt sijns gelijk heeft geschad; dese sullen wy hier mede onder de vermaerde Delfsche Schilders rangeren / ter saecke wy niemant bescheydelijk heeft konnen aentwysen / waer ter plaetse hy andersints geboren was; zijnde ondertusschen al de wereld genoeg bekent / dat dese grooten Konstenaer na veele Jaren alhier gewoont hebbende / eyndelick door het springen van het Kruyt-Magazijn (vooz-henen beschreven*) in sijn eygen Huys jammerlyck is verplettert / op den 12. October 1654. nevens sijn Schoon-Moeder en Broeder, mitsgaders Simon Decker, gewesene Koster van de Oude Kerck / met wien hy bestig was om uyt te schilderen / als mede noch Mathias Spoor, sijn getrouwen Discypel en Leerlingh; alle welke gesa-

* Siee boven
p. 622.
Sijn misera-
bel eynde,
met 't sprin-
gen van
's Lants kruit
Magazijn.

gesamentlijk met het in-storten van het Hups seer subitelyk zijn gesneubelt / werdende (na ses a seven upren onder de pupn gelegen te hebben) met groote droefheyt en geen hlepne moeyte door sijn medeburgers daer uyt gehaelt ; Mr. Fabricius alleen had noch een weynig leven in hem / en wterd (vermits de destructie van soo veel Hupsen) by probisie in't oude Gast-hups gebracht / alwaer omtrent een quartier tyds geweest zijnde / sijn benaeyde Ziel uyt het ellendig gekneufde lichaem een af-scheyt nam / zijnde nu noch maer 30. jaren oud. Op welck seer ongelukkig toeval / Arnold Bon, dese versen heeft gepast :

Treut-dicht
over sijn doot

Op de droevige, en ongelukkigste Doot van den aldervermaarsten, en Konst-rijcksten Schilder,

C A R E L F A B R I C I U S.

ALdus gekneuft, geplettert en gebrooken,
Aan Arm' en Beenen dat onkenbaar was,
Lag CAREL FABER schier versmoort in d'as,
Door't heyloos Kruyd; wie weet hoe aangestooken?

Zyn matte Ziel gansch machteloos gekreten,
Wierd noch gered uyt dese bange noot,
Maar d'alvernield' en d'onmedoogde Doot,
Heeft hem den draat zyns levens af gebeten.

Soo voer den grootsten Constenaar ten dale,
Die Delleft oyt of Holland heeft gehad,
De meeste scha' van dese brave Stad
Wierd weer geboed, maar Hy, niet weer te halen.

Wie treurt dan niet op zyn gekrooote beenen,
Die oyt de Konst-Goddin Pictura mindt,
Hy was van haar het beste troetel Kindt,
En zoog 't geheymste uyt haar Borst en Speenen.

Ontyd'ge Doot moest dit doen hy soo schrande,
In't malen van syn deftige Pinceel,
En als hy bragt een Welen op't Panneel
Dat soo geleek, als't eene Ey het ander?

Moest nevens hem dan Decker ook al sneven?
Als of de nyd, hem noch benyden wou,
Dat yders oogh, noch namaals seggen sou,
Ten is geen Doek, het is het ware leven.

Moest gy de Geest van Faber oock soo sullen
Mathias Spoor, een gau fris longeling,
(Die dagelykx leer-gierig by hem sting)
Om soo de Konst ter werelt uyt te rollen?

pppp 3

Soo

Dus bleev' dien Phenix op zyn dertig jaren,
 In't midden, en in't beste van zyn swier,
 Maar weer gelukkig rees'er uyt zyn vier
 VERMEER, die't meesterlyck hem na kost klaren.

David Beck
 sijn geboorte

Heeft de Co-
 ning van En-
 geland leeren
 teekenen.

Is in dienst
 van de Co-
 ningin van
 Sweden.

Was seer be-
 reyft en veler
 talen kundig
 als gesonden
 zijnde om al-
 le Vorsten
 van Europa
 uyt te schil-
 deren.

DAVID BECK, vermaerd Schilder van haer Ma: Christina Coningin van Sweden / was hier te Delft geboren den 25. Mey des Jaers 1621. zijnde gendeint na sijn Vaders Broeder een uytsteekend groot Poet die tot Arnheim in Gelderlandt is overleden / onder andere sijne Leer-meesters werd getelt / dien wijsd-beroemden Van Dijk, Ridder en Schilder des Conings van Engeland. Tot sijn Meesterschap gekomen zijnde / heeft hy d'eere gehad van in dienst geweest te zijn van de meeste Coningen van Europa / namelijk van Carel I. Coning van Engeland / wiens Kinderen hy alle heeft leeren teekenen / als den jegenwoordigen Coning / de Hertogen van Jorck en Glochester / als mede Prins Robbert. Daer na is hy oock in dienst geweest van de Coning van Francrijck / mitsgaders van Denemarcken / ende laestelijck van de hoog-gemelte Coninginne van Sweden / in wiens dienst hy als Camerling en Schilder den 20. December 1656. (niet sonder, suspitie van bergif) is overleden binnen 's Graven-hage / zijnde vooz sijn particulier (doennaels haer Ma: te Parijs wesende) eens herwaerts overgekomen / om sijne Vrinden te besoeken. Hebbende nu veele Landen dooz-wandelt / als Italie / Spange / Francrijck / Engeland / Duytsland / Denemercken / Sweden en andere gewesten / spreekende alle Talen prompt / zijnde van haer Majestept oock uyt-gesonden geweest / om alle Potentaten en doozluchtighe Personen van Christenrijck vooz haer uyt te schilderen / die sy van oock haer eppen pourtret schijnt toe-gesonden te hebben / gelijk de Poet dese versen daer op heeft gemaect :

De liefde tot de kunst luickt op, met grooter hoope
 Van eer en prijs, nu BECKS de Vorsten van Europe,
 Uyt last der Coningin, door zyne kunst herteelt,
 En hun Christijn vereert, in haer onsterffelijk beelt.
 Soo wort Gustavus bloet, van Hof tot Hof geboren.
 Wie klaagt dat aen dees verf, en wissel wort verloren ?

J. v. VONDEL.

Sijn groote
 veerdigheyt
 in't schilde-
 ren.

Men getuygt oock van hem dat hy soo veerdig was in't schilderen / dat de meer hoog-gemelte Carel I. Coning van Engeland / eenmael tegen hem septe / Beck, 'k geloof dat ghy te Paert sittende soud kunnen schilderen. In den Jaere 1653. te Rome zijnde / wierd hem dooz de Bentvogels ofte uytheemsehe Schilders aldaer / veel eere betwefen / hem tot

tot een Bent-naem gevende / den gulden Septer, ende dat vermits Sijn Beetz
naem. sijn deftigheyt en apparentlijck oock in consideratie hy in dienst was van de Coningin / gelijk hy t'spree eere een ghedicht uytgalmden / 't welck door omtrent de festic hands was onderteekent / waer van 't beslupt bestond in dese woorden :

U vriendelijck ontmoet, en u beleefde reden
Die wyfen selfs uyt, dat ghy syt de Perfoon ;
Die menig heeft verthoont, de Koningin van Sweden,
Door u vermaert Pinceel, seer weerdig by de Croon,
Ons staet nu hier te doen, dat wy u gaen erkennen,
In de Romeynsche Bendt, met eenen nieuwen Naem,
Die als met vleugels door de Wereld sal gaen rennen,
't Is dan geresolveert : Wy roepen al te saem,

Viva de Gulden Septer.

7. December. 1653.

Hy was een seer schoon / en wel-gemaectit persoon / hoe-wel van de Sijn gedaen-
te. grootste niet / gelijk uyt sijn Contrefeetsel in't Gulden Cabinet, van Cornelis de Bye af te nemen is / waer onder men dese subscriptie in de Fransche tale leest : *David Beck Peintre, & Valet de Chambre, de la Serenissime Reyne de Sweede, envoyé de Sa Ma: pour peindre les personnes Illustres de la Chrestienté, natif de Delft en Hollande.** * Siet Gulde
Cabine p. 160

EVERT van AELST Willemsz. geboren 1602. is geweest een Evert van
Aelst seer uytnemend Schilder in allerhande soort van stil-staende leven / insonderheyt Fruyt / het selve seer natuurlijk uytbeeldende / als mede p'sere Harnassen / Storm-hoeden en andere omstandigheden seer eygentlijck haren glans en weer-schijn doende hebben / en in alles een goede houding en welstandt gebuyckende / is alhier geboren Anno 1602. en overleden 1658. Naerlatende sijn Neef WILLEM van AELST, Willem van
Aelst. Soon van sijn Broeder Jan van Aelst, gewesene Notaris alhier / die dese konst van sijn Oom soo wel geleerd heeft / dat hy noch al jongh zijnde hem te boven ging / en jegenwoordig soo diep in die studie is geavanceert / dat sijn werck langer geen Schildery maer waerlijck het leven self schijnt te zijn. Hy heeft in sijn Jeugt vier Jaren in Brancrich en seben in Italic besteed / alwaer hy by Cardinalen / Vorsten / en veel groote Heeren in hoogachtinge is geweest / eyndelijck in den Jare 1656. weder in sijn Vaderlandt gekeert zijnde / heeft hem metter woon tot Amsterdani begeben / alwaer sijn konst by alle Heeren kennders en Lief-hebbers grotelijck ge-eert / en tot seer hoogen prijs / so buyten als binnen 's Lands begeert en getrocken werd : Des-wegen onsen meer-gemelten Planning Cornelis de Bie, in sijn gulden Cabinet dese Rijmen steld.

AL'tgen' Natura can uyt haeren boesem dringen
 (By onse Constenaers genoemt stil-staende dingen)
 Waer in een leven schuylt dat geen gevoelen heeft
 Een leven sonder ziel, doch in sijn selven leeft:
 Als in d'aerds vruchten is te sien met open oogen
 Dat kan een Schilders handt met haer Pinceel vertoogen,
 Ist silver oft sijn gout, ist yser ofte stael
 En eenich ander stof, van op gemaect metael.
 Daer sich de Const in thoont, gewrocht van menschen handen
 Dat maect Van AELST bekend, in veer gelegen Landen
 Door Const van sijn Pinceel, die 'r leven gans ontdeekt
 Die sonder leven is en op het leven treckt.

De Heer
 Jacob Delff.
 * Siet boven
 p. 846. &
 850.

HR. JACOB DELFF, Zoon van den konst-rijke Willem Jacobsz. Delff, die getrouwt was met de Dochter van den vermaerde en noyt vol-prsesen Apelles onser eentu/ Michiel Miereveld, als boven is geselt,* en alsoo gelijk als uyt de konst geboren zijnde / den 24. Maert 1619. heeft met geen reden konnen nalaten sich daer in te oeffenen / hebbende d'occase / en't geluck van tot een Leer-meester te hebben / soo vermaerde en roemwaerdighen Groot Vader / aen wiens helder licht der diepsinnighe wetenschap / hy de Fackel sijn verstandts dage-lycx kon ontstecken / en on-aengesien daer toe niet genootsaecht was / is echter niet te min / dooz grooten lust en yber / soo verre daer in gebordert / dat hy verschepte Contrefeytselen heeft gemaect / die nebens sijn Groot Vaders wel mochten gestelt worden / gelijk'er onder anderen een van hem is te sien op den Doele / daer in hy alle de Officiers van het witte Wendel ten boeten uyt geschildert heeft / soo meesterlijck en konstig gedaen / dat niet licht te berispen / heel min te verbeteren soude zijn / en ober-sulx soo een openbare plaets wel weerdig / gelijk als 'rself de na het rupneren banden Ouden Doele / op den Nieuwen is gestelt / tusschen de twee stucken van beyde sijn Groot Vaders / soo van Vaders als Moeders zyde / hier boven in de beschryvinghe haers persoons mede vermelt.* Hy is geweest Raed en Haven-meester deser Stadt / en deser Wereld oberleden den 12. Juny 1661. tot sijn gedachtenisse heeft Anna van Hogenhouck, sijn nagelaten Huys-vrouwe dooz Pieter Rijcks, meester Beeld-houwer (doenmaels alhier woonende) een tierlijck uytgehouden steenwerk boven sijn Graf op't Chooz van d'Oude Kerck doen oprichten / met dese latijnsche inscriptie daer in:

DE O O P T: M A X.

E T

Pia Memoria Amplissimo Viro

D. J A C O B O D E L F F,

Qui

* Leven p. 845
 en p. 850.

*Qui Senatoria Edilitiâque, in urbe Delfensi, Dignitate cum
laude functus, prid. Id. Iun: An^o. 613. 106. LXI°. Etatis
vero sua XLII°. vita cum Morte, commutata, deside-
ratus beatorum resurrectionem hic expectat.*

M A R I T O C H A R O

A N N A H O O G E N H O U C K

A B R A H A M I F I L I A :

Hoc quale quale Monumentum Mærens posuit.

SEQUARTE DILECTISSIME CONIUX.

PIETER VAN BRONHORST, was alhier geboren den 16. Pieter van Brouchorst
Mey 1588. hebbende in sijn Joncheyt Francrijk besocht / heeft hem
geoeffent in de perspectiven / zijnde seer aerdig in't ordonneren in teek-
kenen van Historien in't klein / wetende de figuren / daer toe spette-
rende / seer eygentlijck in haer verschiet te bougen / gelijk in veel plaet-
sen van sijn geestighe wercken te sien zijn / en onder anderen een in de
Wierschaer op het Stad-huyz zijnde een rijclijck en groot gebouw en
daer in de Historie van het eerste gerecht Salomons / waer van booz-
henen oock is vermeld.* Maer noch een veel konstiger stuck is van * Siet boven p. 111.
hem te sien tot de Weduwe van sijn Soon / zijnde een Tempel daer
Christus de Kopers en verkopers uyt-drijft. Hy is alhier overleden
den 21. Juny 1661.

ADRIAEN vanden VENNE, vermaerd Schilder en Poëet / Adriaen van den Venne,
wiens leven door de Bie, in sijn gulden Cabinet aldus beschreven staet:
De loffelycke ervarentheyt van Adriaen vande Venne en heeft niet ge-
dooght achter te laten de vermaerde wetenschap der Schilder-konst daer
desen vanden Venne mede is verrijckt geweest, die geboren is inde roem-
weerde Stadt DELFT (te weten Anno 1589.) hoe wel dat syne Ouders
(de welcke achtbare lieden en van vermoghen waren) gesproten sijn uyt
Braband. Ende gelijk de Latijns studie grootelijcx dienstigh is voor
eenen Schilder, overmids daer door het verstand geset word ende over-
vloediger ordonnantien kan voortbrengen, als yemant (tot de Const na-
tuerelyck aengewent synde) geen studie en heeft, soo ist dat Adriaen
vanden Venne met de Latynse studie sijn verstand heeft gaen scherpen
ende is daer door gevallen inden schoot van onse edele Pictura, waer
van hem de fundamenten eerst aengewesen zyn van eenen Sr. Simon de
Valck, Goud-smid ende Schilder tot Leyden. Alwaer hy eerst hem neer-
stelyck heeft geoeffent met teekenen ende verlichten ende daer naer de
selve Schilder-konst grootelycx vervolgende en trachtende door een an-
der

Gulde Cabinet
N. 234.

Wat voor-
deel de poesie
aen de Schil-
der-konst
geeft.

der handeling te sien wat vruchten ende verholen secreten in dese Const waren schuytende, begaf hem daer naer by eenen Ieronimus van Diest, uytnemende fray in het wit en swert te schilderen, ende naer dat hy hem daer by eenigen tydt gehouden hadde, heeft hem daer naer voorts geoeffent by syn selven sonder Meeſter, met neerſtig onderſoeck van de uytterſte krachten der edele Schilder-konst door de hulpe van syn wetenschap der Latynſe tael daer hy hem in't begin ſeer vlytigh had in gequeten. **Doorts ſpecificceert den Auteur / en wijſt oock aen / verſcheyde heerlijcke ſtukken van ſijn werck / die hy ſoo vooz den Prince van Orange, Coning van Denemercken en anderen Dozſten heeft gemaecht / daer de konſt-verſtandigen in verſcheyde Landen loſlyck van getuygen; daer na vervolgt hy noch:** Ten is niet te verwonderen dat deſen ADRIAEN vanden VENNE, is een Conſt-ryck Schilder terwylen dat de Poëſie de Voedſter is van Pictura, en dat ſelden goed Poet een ſlecht Schilder is en ſelden ſlecht Schilder oft hy is door ſyn Poëſie fray in't ordonneren, ſchoon hy door Pinceel naer de oprechte Conſt de ſelve ſoo wel niet en kan uytwercken als hy die kan aenwyſen. Deſe twee gaven ſpelen inden geeft van Adriaen vanden Venne ſeer wonderlyck, want boven ſyn uytſtekende Schilder-konſt is hy ſeer aendachtig ende lieffelyck inde Poëſie door rijm-dichten en veerſen by een te voegen, in gedenckweerdighe ſinne-beelden te verſieren daer ſijn wercken in Hollandr getuygenis van geven inde boecken die van hem uytgegaen ſijn. Soo dat ſyn heerelycke oeffeningen ende vruchten van ſynen tydt ſullen leven inde gedachten der Lief-hebbers veele Jaren naer ſyn doot.

Wanneer Poëſis Conſt haer voegt met d'eel Pinceel
Soo is Pictura noch wel thienmael meer ſoo eel,
Als wel te blycken kompt aen ADRIAEN van VENNE.
Die deſe Conſt bewyſt ſoo met Pinceel als Penne.

Boeken door
hem beſchre-
ven en nyt
gegeven.

Item, veel
konſtige
preat-plateaen

Onder de Boecken / dooz hem beſchreven / zijn my bekent:
Sinne-vonck op den Hollandschen Turf, ende des ſelfs wonder Veenbrandt, in gedicht uytgeſchildert: **Maer hy is gevoegt / Hollandsche Sinne-droom op het nieuw wijs-mal, van den ouden Italiaenſchen Smit; mitſgaders de vindinge der Tabacks wonder-smoock. Hage 1634. 12.**
Tafereel van de belacchende Weereld, Hage 1635. 4.
Zijnde beyde verciert met konſt-rijcke en ſnakige Sinnebeelden dooz hem ſelf gemaecht / gelijck hy oock alle die frape pzenten in d'eerſte editien der werken van de Heer Jacob Cats, geïnventeert / en geteeckent heeft / als mede veele andere aerdige emblemata ofte Sinne-beelden ſoo nu en dan na gelegentheyt en vooz-bal des tijds uytgekomen. Hy heeft ſijn leven ge-eyndigt den 12. November 1662.

Chriſtiaen
van Kouwen-
berch.

CHRISTIAEN van KOUWENBERCH, hier geboren den
8. September 1604. had de konſt van Schilderen geleert by Johan
van

van Nes, en is daer na gerepft na Italien/ alwaer hy sijn Studie dapper geboordert hebbende / is weder in sijn Vaderlandt gekeert / en hem oeffenende in't maechen van veel naecte Beelden / en Historien / soo groot als 't leven / heeft daer in het geluck gehad van eerlange soo goede naem en reputatie te verkrpgen / dat sijn dingen allenthalve seer begeert en getrocken wierden / gelijk noch in meest alle de voornaemste Hupsen van Delft te sien zijn / als oock self in de Lust-hupsen van sijn Hoogheyt den Prince van Orange / soo te Rijswijck als in't Haegsche Bosch. Daer naer sijn forstuyt verder willende voort-setten / is met'er woon verrocken / naer Keulen / alwaer hy is overleden den 4. Julij des Jaers 1667.

Ende gelijk tot hier toe d'afgestorbenen naer ordze en vervolgens den tijdt haeres overlyden / sijn gerangeert / soo sullen wy eenige resterende Konstenaren / die / als ick dit schreef / noch in leven waeren / na haer ouderdom van Jaeren haeres geboorte noemen / als daer zijn / Leonard Bramer, geboren op Kermis-abond 1596. Pieter van Asch, geboren Anno 1603. Adriano van Linschoten, geboren in den Jaere 1607, of acht. Hans Jordaens, in Maert 1616. Cornelio de Man, den 1 Julij 1621. Johannes Vermeer, 1632. en anderen meer / behalven noch die geene die hier boven by haer Wzinden sijn genoemt / en te dier occasie albereyts oock eenigermate beschreven. En van dese / sich in de konst dagelijcx noch oeffenende / practiserende en in haer Studie meer en meer gelukkig toenemende / soude men met Jesus Sirach mogen seggen:

Hun wercken sullen in der Konstenaren hand
Altyd gepresen zyn van 't eene in 't ander Land.

1. Sirach 9. 21

Haer hertelijck toewenschende / dat sy / na haer overlyden / als de Doot hare konstige pincelen upt haere handen sal hebben weg-gerukt / noch meerder lof sullen verdienen / als ick van d'afgestorbenen hebbe gesepd ; en dat / gelijk de Faem hare namen albereyts roemruchtbaer heeft gemaecht / de self de oock naer verdiensten / dooz d'een of d'ander wel-schypbende pen / in de gedacht-boecken der vermaerde Konstenaren / d'onsterlijckheyt sullen overgelevert werden / om booz de verderflijcke Schaer van Atropos, eeuwig bezyjd te zijn. Want eenige harer / self by Zeuxis, en Parafius te vergelijcken zijn / daer Plinius* van verhaelt / dat sy op een tijdt / de Konst oeffenende om strijd / d'eerste de Orupben soo natuyplyck schilderde / dat de Vogels daer tegen aen quamien bliegen / om op te asen : d'ander uptbeeldende een Gozdijn soo aerdig / dat Zeuxis, 'tself de willende weg-geschoven hebben / om te sien wat Parafius daer onder geschildert hadde / sich bedrogen bond / sulcx d'eerste wel de Vogels / maer de laeste de Konstenaer self bedrogen hadde.

* Plin: Hist:
Nat: l. 35.
cap: 10.

En hier mede bermeyn ick eyndelijck genoeghsaem bewesen en bewaerheyt te hebben de passage van Cicero, die booz-henen op de rug van

Beslyt van
dese beschry-
vinge der
vermaerde
Telvenaren.

van het Titel-blad ofte op-schryft deser beschryvinge hebbe geallegeert;
*Civitas ista florentissimorum hominum, fortissimorum virorum, mihiq; ami-
cissimorum multitudine redundat;* dat is soo veel / als of men seyde; dese
Stadt is ten alle tyden wel voorszien gheweest / van wel - bar ende /
vooztreffijcke en vermaerde luyden / beele van mijne goetgunstige vrin-
den en toegenegene bekenden. Niemand hadd' ick opt gebonden / die
kundig was / dat onse Stadt soo veel vermaerde Mannen had opt
gelevert. Nu staen sy vast in goede getale bekent / komende 'tseif de
(by nader onderbindinge) ten allen tyden noch vermeerdert en verbeter
werden. De geleerden sijn wel dooz hare schryften vermaert / en souden
een ygelijck vooz hem selven met Ovidius, in't beslyt van sijn Boeken
der herscheyppinge / mogen uptroepen:

*Famque opus exegi: quod nec Iouis ira, nec ignes,
Nec poterit ferrum, nec edax abolere vetustas.
Cum volet illa dies, quæ nil nisi corporis huius
Fus habet; incerti spatium mihi finiat ævi.
Parte tamen meliore mei super alta perennis
Astra ferar, noménque erit indelebile nostrum:
Quæque patet domitis Romana potentia terris;
Ore legar populi: perque omnia secula fama,
Si quid habent veri Vatum præsjagia, viuam.*

Ovid: perors:
Metamorph.

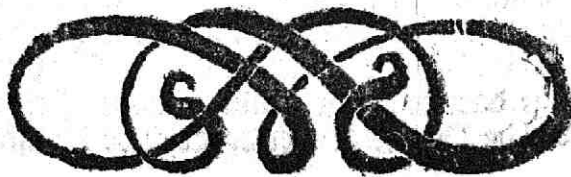
De Krijgs-helden en Constenaren sijn insgelijck dooz hare daden en
werken befaemt / maer d'eere die haer Vaderlijcke Stadt wegens
dese alle mede-deelt en geniet / bereyschte wel een klaerder af-schijn-
sel wegens haer geboorte. Nu sal den lof van d'een en d'ander des te be-
stendiger in wesen blyven / en vooz de kancher der vergetenheyt des te
seckerder bewaert sijn. In voege men althans sou konnen seggen;

Al is haer Lichaem in het duyfter graf vergaen,
Soo sal haer naem wel vast in Boecken blyven staen.

En met Claudiano

— — — *Quos nec ventura silebunt
Lustra, nec obscurâ rapiet sub nube vetustas.**

* Claud: in
Prob. & Olybi
consulat. V.
334

B Y V O E G S E L E N.

Hoe-wel de materien / in dese beschrybinge verbat / niet verder zijn geertendeert / als tot den Jare 1667. (als wanneer eygentlyck een gedeelte van dien provisionelyck wierd uytgegeven) soo sal ick echter ter begeerte van eenige Heeren en Lief-hebbers / hier noch by voegen / de descriptie eeniger saken / die naderhand te voorschyn zijn gekomen; en sulx voor-eerst alhier een explicatie doen / van de Emblematische Lysten / ofte Hieroglyphische en Sinnebeeldelycke Figuren / die ick onlangs (op't versoek van de Heeren Burgemeesteren in der tyd) tot het gesneden Lyst-werck van de nieuwe Caerte deser Stad in de Kamers van het Stad-huys / na de eygenschap en gelegentheyt van yders plaetse / geordonneert en toegepast hebbe.

Nopende dese uytleg van 'n nieuwe Lyst-werck tot 's Stads-kaerten in de Kamers van 't Stad-huys.

Sleutel ofte uytlegginge van de Sinne-beelden, op de vergulde Lyst van Stads-Kaerte in Burgemeesters Kamer. Beginnende van boven aen in't midden.

DEn Adelaer, Jupiters Vogel / komt als uyt den Hemel neder gedaelt / met den Toom en Scheeps-roer van besteringe / het opperbewint en hegeringe van de Stad aen haer Ed: Aght: op-dragen/houdende in sijn lincker poot den Blixem, tot straffe van de wederhorigen.

Adelaer's

De Boecken, wederijds gelegen / beduyden Stadts Privilegien / Resolutien / oude Coustumien en loslycke herkomen / mitsgaders d'administratie van alle Stadts goederen en innemen / welkers maintien en bewaringe haer Ed: Aght: sonderlinge aen-bevolen is. Hebbende dese Boeken tot haer opschrift / *PRIVILEGIA S. P. Q. D. SENATUS CONSULTA*. Dat is: Privilegien van de Magistraet en Burgery van Delft. Resolutien van den Raet, &c.

Boeckens

De Bundels met de Bylen, ofte Hellebaerden, sijn teekenen van eere / gesag / en Aghtbaerheit / die men voor de Burgemeesteren van Rome plag te dragen / zijnde daer by geschreven den grondt-regel van de Politie dat de behoudenisse ofte welstand des volcks de hoogste wet moet zijn. *SALUS POPULI SUPREMA LEX ESTO*.

Bundels, en Bylen.

Wyers sijn rantsom uytgebeeld / soodanige deughden / als tot het ampt van Burgemeesterschap meest werden gerequireert en haer Ed: Aght: alderwaerdigst sijn / als eerstelijck de wijsheyt ofte voorsichtigheyt / onder het woort *PRUDENTER*, 't welke uytgedrucht werd door verscheyde teekenen; als volgt.

Het Hooft van Janus, met twee Mensichten / een oud en een jong / voor en achter uytziende / beduydende dat de voorsichtigheyt voort-komt uyt d'overweging van de verledene en toekomende saecken.

Hooft van Janus.

De Nacht-uyl, was by de ouden niet alleen een voor-beeldt van de

Nacht-uyls naer

naerstigheyt / soo omme des nachts de Studie waerte nemen / als omme t'overwegen wat men 's daegs moet uytvoeren / zijnde d'inbeeldende kracht van 't gemoet / in de stille duysterheyt des nachts / veel scherper en efficietuser als wel des daegs / waer ober Homerus seyde / het betaemt geen Raeds-Heer , die de last en forge des volcks aenbevoelen is , gansche nachten te slapen ; en gelijck d'oogen van dese Vogel van soodantige kracht zijn / dat sy by nacht sien / soo wter hy oock daerom aen Minerva , Godinne van de Wijsheyt / toe-gewijt / werdende daer dooz verstaen / dat een wijs en geleerd Man / de dingen kan onderschepden die booz anderen verhoegen zyn.

Boeck. Het Boeck , daer op dese Vogel geseten is / beduyt de studie ofte oefeninge / waer dooz men tot de kennisse en wetenschappen van alle dingen kan geraecken. Zijnde beschreven met de naem *POLITICA* , dat is / saecken van Staet.

Verrekijker. De Verrekijker , beteekent verresienigheyt / dewijl men dooz de selfde de dingen die noch verre van ons af zyn ; kan ontdekken en bekennen / al-eer sy ons genaecken.

Passer. De Passer , betoont / dat men om de dingen te boozsien / moet meeten de hoedanigheyt / de ordze / de gestaltenisse / de tyden en alle toeballen / of wel / dat alle goede Regenten haere macht ende middelen met overleggh moeten meeten / ofte overwegen / om sich daer na soo wel in 't uytgeven als andere dingen te gedragen / om haere Economie wel te bezorgen / en de selfde dooz een wel gepropozitioneerde matigheyt / al-tijt t'onderhouden.

Oogh op den Septer. Het Oogh op den Septer , beeld insgelijx uyt / dat de heerschappie en 't gesag met matigheyt en zedigheyt moet vergeselschapt gaen / en dat het ooghmerck en doel-wit van 't booznemen / al-tijt moet zyn / de paelen van te veel of te wepnigh niet t'obertreden / ofte in eenigerhande handelingen buyten schreef te gaen / maer alles dooz den weg van middelmaet / te dirigeren na de matigheyt.

Spiegel. De Spiegel vertoont / dat / gelijck men in de selfde de toeballige gedaente van de wesentlijcke dingen siet / en daer uyt haer weesen aenmerckt / dat men oock alsoo dooz boozbeeldingen / en sich d'omstandigheden en toeballen der saecken booz oogen te stellen / tot het verstand en kennisse der saecken komt ; of wel het spiegelen bediet de kennisse sijns selben / konnende niemant sijn eppen affatres verrichten / indien hy sijne gebzecken niet kent en verbetert.

Slange. Eyndelijck dat de Slange een af-beeldsel van de boozsichtigheyt is / werd ons in de H: schrift self geleert / daer de Heere Christus aen sijne Apostelen recommandeerde / dat sy voorfichtigh souden zyn gelijck de Slangen , en oprecht gelijck de Duyven. Matthy: 10. vers 16.

De boozsichtigheyt van niet genoeg zijnde sonder d'oprechtigheyt /
 soo hebbe verbolgens daer by geboegt / een Duyve, sittende boven de Duyve
 Pelicaen, die sijn jongen laest met sijn eygen bloet / alsoo te samen upt- Pelicaen
 beeldende d'oprechtigheyt en liefde van een goet Regent tot sijn onder-
 danen / sonder dewelcke toch geen goede bestieringe te ver verwachten
 is. Zijnde hier onder geschreven *SYNCERE ET AMANTER.*

Men d'ander syde / van boven aen by't woord *CONCORDITER*
 werd d'Eendracht uptgebeeld dooz een Harp ofte antijcke Lier, mits-
 gaders een Kray, en een bondel Pylen.

De Lier, en kan geen goede Harmonie geben / sonder dat alle de sna- Lier
 ren op malkanderen accozderen en eenparig zijn / waer dooz dan ver-
 staen werd de vereeninge van gedachte en wille van verscheyde perso-
 nen.

De Kray, werd gesegt de getrouwste en eendrachtigste Vogel te zijn Kray
 met haer weder-paer / en den anderen nimmermeer verlaten / waer
 dooz dan te kennen gegeben werd / dat de rechte Eendracht upt de on-
 derlinge liefde boozt-komt.

Dooz de Bundel Pylen, met een witten band omwoelt / wert klaer Bundel Pyl-
len.
 lijck bewesen / dat verscheyde gemoederen dooz den band der liefde en
 oprechtigheyt te samen vereenigt / zwaerlijck te breeken zijn / maer
 d'een dooz d'anderen haer kracht en sterckheyt behouden: zijnde dese
 gelijckenisse genomen van Scilurus, dewelcke op sijn sterf-bed leggende/
 en sijn Soonen d'Eendracht willende bevelen / haer dus danig een bon-
 del pylen in de hand gaf om die te breeken / 'twelk niet konnende doen/
 ontwoont by den bondel ende brack yder pyle booz haere oogen / seggen-
 de / soo lange d'Eendracht onder u sal heerschen, sal noch haet noch ge-
 welt u konnen verbreeken, maer seer licht, soo gy u selven scheurt en
 tweedrachtig zijt: Men heeft oock dickwils gesien dat dese deugt een-
 mael gebestigt zijnde / dooz haer de grootste dingen ter wereld zijn upt
 geboert / daerom Salustius seer wel seyde / dat door Eendracht kleyne
 dingen werden groot gemaect, daer in tegendeel door tweedracht de
 groote te gronden storten, gelijck de Staten Generael niet t'onrecht
 dit booz haer debijs en Sinne-beeld van de seven pylen / in de grondleg-
 ging van de Republijcke / oock hebben aengenomen.

De Sleutel, by den bondel van Eendracht geblochten / is tweefints Sleutel
 te verstaen / eens deels de macht en kracht van d'Eendracht te kennen
 gebende / anderdeels dat de Sleutels van de Stad by haer Ed: Agtb:
 oock in bewaringe zijn.

Het geketend Hard, dat boven de bondel pylen hangt / geeft te ken- Geketend
Hard.
 nen dat geenerhande eygen passien ofte herts-tochten in't self de plaets
 mogen hebben / maer dat het alleen aen't gemeene best moet verbonden
 zijn; gelijck de Ouden sulx in dier voegen plegen upt te beelden.

Den

Haen.

Den Haen, de kloekmoedigste en wackerste onder alle de Vogelen/ werd vooz beyde dese deugden afgebeeld. Hebbende onder hem dese woorden *FORTITER ET VIGILANTER*. En gelijk den Spoor daer boven hangende/ een loof en slapertig Paert wacker maakt/ soo beduyt de self de d'aenprikeling en op wekking van d'onderdanen tot deugt en allerhande goede wercken.

Het Schilt
met Sinne-
beeld van
Scvola.

Doozts komt onder aen het Schilt, beteeckenende de bescherming/ zijnde daer op gefigureert / het genereuse Sinne-beeld van Mutius Scvola, den Romeyn / die bywilligh en uyt enkele liefde tot sijn Vaderlijke Stadt / den verdrucker van dien meynende om't leven te brengen / en juist een verkeerde hebbende getrest / sijn eegen handt / als tot waeck ober de self de / in't buyt stact / en die met een ongehoorde volstandigheyt verbrande / dooz welke grootdadige actie van kloekmoedigheyt / hy de Stadt verlosste van't uiterste verderf / waer dooz hy by alle Partien vermaert en gepresen werd. Dit Schilt heeft tot een om-schryft in't latijn / dat de goede diensten, die men aen sijn Vaderland doet, geacht moeten werden als of men die aen God self dede. *VELUTI ERGA DEUM RELIGIO UT PATRIÆ INSERVIAMUS.*

Hoornen des
overvloeds
en Eycke
blaren.

Opndelijck gelijk alle dese deugden / dooz-teelsters zijn van aengename vruchten en allerley wel-baren / soo zijn te wederlyde van de Lijst oock de Hoornen des overvloeds uytgebeeld / zijnde doozts rontsom het gansche werck met Eycke blaren omblochten / beduydende de langdurige en triumphante staet / gelijk soodanige wel-gestelde Regeringe / niet anders als gelukkig en langdurig kan zijn.

Lijsten tot de
Kaert in
Schepenen
Kamer.

Explicatie van de Sinne-beelden aen de vier Lijsten; tot de verdeelingen van Stads-kaert in Schepenen Kamer: alle slaende niet alleen op de gelegenheit van de plaets, en relatie hebbende op d'administratie van de Justitie ofte het Rechters-ampt, maer oock met eene yder in't bysonder passende op die af-beeldingen, en dat gedeelte van de Kaert, 'twelk yder Lijst in sig begrijpt.

En voor-eerst 't Plano, ofte platte grondt van de Stadt.

De Sonne.

Erstelijck de Lijst om het Plano van de Stadt / beeldt uyt / in 't generael allerhande soozten van straffen tegen d'obertreders van godlijke en waereldlijke wetten / hebbende boven aen het Sinnebeeld van de Sonne der gerechticheyt, met dit om-schryft / *SOL JUSTITIÆ ILLUSTRAT NOS*. En daer onder de woorden van het eerste vers des eersten Capittels van het boeck der Wijsheyt / daer hy seyd: *DILIGITE JUSTITIAM QUI JUDICATIS TERRAM*. Dat is: Hebt de gerechticheyt lief, ghy die de aerde richtet.

Ⓞ

Tot representatie van de Wetten / hebje aen de rechter-spde / de Tafelen der tien Geboden Gods, als zijnde de Magistraten hand-habers van beyde die Tafelen; en aen de linker-spde twee Boeken / waer in alle de wereldlijke rechten bestaen / te weten: een van de hedendaegse Placcaten en Ordonnantien, Keuren en costumen, d'ander het Corpus Juris, van d'oude Roomse wetten.

Tafelen des 10. Geboden

Placcaten &c

Onder de geboden Gods / zijn gerepresenteert den Blixem, de vierige Swaerden, en den Cerberus, ofte den driehoofdigen Hel-hond / die gelijk de Poëten sijneren de wacht houd aen den ingang van de Hel.

Blixem, &c

Men d'ander siet men de weereltlijke Swaerden van Justitie, de Balans, de El, en Maet-stock, mitsgaders de Boeyen, Ketens, en banden, als mede daer onder een Arm met een Geessel in de vuyft: Alle betekenissen van straffen / slavernie en onderwerpentheyt / daer de misdadigen onderwipdelijck toe verballen.

Swaerden van Justitie. &c.

En gelijk in't Geestelijke / de doot de besoldinge der sonden / en in't weereltlijke oock de hoogste en terribelste straffe is / soo sijn tusschen beyde in't midde onder aen uptgebeeld / eenige Beckenelen en Doods-beenderen, met die treflijke sin-spreuke van Virgilius, daer hy / als tot bemaning aan alle onderdanen / seyd: Leert gerechttheyt plegen en u Goden niet verachten. *DISCITE JUSTITIAM MONITI ET NON TEMNERE DIVOS.*

Doots-beenderen,

Wpders is dit gansche werck met Distelen en Doornen doozblochten / als te kinnen gebende / de onaengename bitterheyt / smerte en weedom van de straffen / der wederhoorigen.

Ten tweede de wereldlijke Gebouwen.

DE Lijst tot de wereldlijke Gebouwen / begrijpt in sich in't generael een tegenstel van Vrede en Oorlog / voerende boven aen (daer dyle Recht-hupsen nevens den anderen horen) tot een sin-spreuke / *JUSTITIA MAGISTRATUUM PAX EST POPULORUM.* Dat is de gerechticheyt der Overheden, veroorsaect de Vrede der Onderdanen.

Hier toe vertoonen sich dan in't midde twee Olijf-tacken, dwers over den anderen door een krans van eycke bladeren gesteecken, beduydende een bestendige ofte geduyrsame Vrede / want d'eycke bladeren de langduyprigheyt / en d'Olijf-tacken de Vrede beteecken / volgens eenpartige getuygenisse van alle / soo oude als nieuwe Schyppers.

Olijf-tacken en eycken-lof.

Ter rechter-spde van dese krans / siet men een Leeuw met Mercurij Swaert, en een afgetogen Mom-aensicht daer onder, beteeckenende dat de ware Justitie edelmoedig en sonder eenige gebeynstheyt is: Daer-

Leeuw met Swaert, &c.

en-boven was de Leeuw by d' Egyptenaers een teekken van waekersheyt / want de Naturalisten getuygen / dat hy met open oogen slaept.

Muts en
Caduceum
van Mercurius.

Men d'ander syde van de boozsz krans / leggen de Muts en het Caduceum, ofte den Slangen-staf van Mercurius, den Godt der wijsprekentheyt ende der Tael-mannen die de rechtsaken van een ygelijk bepleyten.

De Vrede
met,

Olijf-krans,

Palm-tack,
&c.

Wydere siet men te weder syden van de Lijst tegen den anderen ober afgebeeld de Vrede en den Oorlog; werdende de Vrede als waerdiger aen de rechter-syde gerepresenteert / door een Vrouw van een lieflijck en gerust wesen / met een Olijf-krans om haer hooft / een Boeck in d'eene en een Palm-tack in d'ander handt / mitsgaders een Woon des oberbloeds onder de voeten. d'Olyf-krans, daer sy mede gekroont werd beduyt versoetinge van vergramde gemoederen / als werdende hier ter Kamer dagelijck veel twisten en geschillen versacht en by-gelept. De Palm-tack beduyd triumphhe ober d'onheplen en rampsaligheden van twist en Oorlog. Het Boeck, geeft te kennen / niet alleen dat de Studien ten tyden van Vrede floreren / maer dat veel questien en geschillen booz den Rechter door kennisse en geleerttheyt konnen geslecht / ende alsoo de Vrede staende gehouden werden. Den Hoorn des overvloeds, is als een gebolg van de Vrede / onder aen haer voeten by geboegt.

Den Oorlog

Daer in tegendeel Bellona, de Suster van Mars / Godinne van den Oorlog / werd uptgebeeld met een stuyrs gesicht / in d'eene handt een Spies / en in d'ander een brandende Fackel houdende / geaccompagneert zijnde van een Wolf en een Raab / zijnde twee wreede en verslindende Dieren.

Feston van
wapen-tuyg.

Schild van
Pallas.

Onder aen daer d'af-beeldinghe komen van drie gemeenelands Krijgs-Magazynen / ofte Wapen-huyzen / is een Feston van allerhande Wapen-tuygh, met dit op-schzift *SILENT LEGES INTER ARMA.* 't Welck te kennen geeft / dat het geweld van den Oorlog de wetten en gerechticheyt te niet doet. In 't midden van dit Feston komt het Schildt van Pallas, Godinne van de Wijsheyt / met hes Hooft van Medusa daer op gefigureert / in teekken van schzick die de wyzen doen aen boose menschen / met een om-schzift / te kennen gebende / dat gelijck de Vrede waerdigher is als den Oorlogh / dat oock soo de Politijcken de voor-rangh hebben boven de Militairen, en dat de Triumphhe die men verkrijgt door Wijsheyt en wel-sprekentheyt, voortreflijcker is als die door de Wapenen bekomen werd. *CEDANT ARMA TOGÆ: CONCEDANT LAUREA LINGUÆ.*

Ten derde de Kercklijcke Gebouwen.

Dese Lijst beeldt upt de Religie / en de wetenschap ofte kennisse van Godlijcke saecken daer toe specterende / die alle Regenten en Rechters

vers nodig is / en sonder de welcke geen rechte Justitie en kan geadmiffistreert werden / gelijk het Debijs dooz het boben werck zwoerende te kennen geeft: *PIETATE SUBLATA, TOLLITUR JUSTITIA.* Daerom David biddende booz Salomo / seyd in sijn 72. Psalm / O Godt geeft den Koning uwe rechten, ende uwe gerechticheyt den Sone des Konings; soo sal hy u volck richten met gerechticheyt, ende uwe elendige met recht. Want gelijk d'oneyndelijke wijsheyt Godes volkomentlijck de geheele weerd na sijne rechtveerdigheyt bestiert / soo kan hy sijn volmaecht licht / en sijne volmaechte gaven instorten op alle Princen en Regenten der aerde om de weerd na sijne wijsheyt en wel-behagen te regeren.

Hier werd dan boben aen vertoont een Boeck met 7. Segelen, en daer op een Paesch-lammeken, beduydende dat de wijsheytten kennisse van Godlijcke saecken gelijk als versgelt en besloten zijnde / alleen te binden is in Christo / die als ons Paesch-lam voor ons geslachtet is 1 Cor: 5. v: 7. En in wien alle de schatten der wijsheyt ende der kennisse zijn verborgen Coll: 2. v: 3. En Openbaringe 5. leest men dat het Lam dat geslachtet is alleen waerdig was het Boeck met de seven Segelen te openen. Op dit Boeck staet geschreven / *ORA ET LABORA*, dat is; Bidt ende Arbeyd. En wyders noch *INITIVM SAPIENTIAE EST TIMOR DOMINI.* De vrees des Heeren is het beginsel der wijsheyt Prov: 9. v: 10. te kennen gevende booz-eerst / dat alle goede Regenten de wijsheyt naer het exempel van den wysen Koning Salomon 1 Koning: 3. U. 9. van God moeten af-bidden / en met alle pber en arbeyt trachten te verkrygen / gelijk den selfde Salomon in't tweede Cap: van sijn Spreucken aenwysende den wegh om tot de ware wijsheyt te geraecken / seyd / sooghysse soeckt als Silver, ende naspeurt als verborgene schatten, dan sult ghy de vrees des Heeren verstaen, ende sult de kennisse Godts vinden. Ten tweeden geeft dit op-schryft van het Boeck te kennen / dat men om dese Godlijcke gabe der wijsheyt te komen / niet moet hoobaerdigh noch op-geblasen / maer nedrig en ootmoedig zijn gelijk Sprach ook krachtig te kennen geeft in sijn 1. Cap: Mijn Soone / seyd hy / hebt ghy lust tot wijsheyt, soo bewaert de geboden, ende Godt sal u deselve verleenen, want de vrees des Heeren is wijsheyt ende tucht: ende sijn welbehagen is Gelove en sachtmoedigheyt. Het Lam op dit booz Boeck gelegen / heeft een kruyske daer aen een wimpeltje is hangende / waer in geschreven staet: De liefde is sijne baniere over my. Cant: 2. vers 4.

Doozts is noch boben aen / aen d'eene syde van het Boeck gelegen een Cruys en een Beckeneel met eenige Doods-beenderen daer onder, in teekenen dat Christus dooz sijn sterben aen't Cruys / de Doot booz ons heeft oberwonnen / gelijk aen d'ander zyde 't selfde noch nader werdt te verstaen gegeven / dooz den Drink-beker, leggende nebens den Steen

Boek met de 7. Segelen, Item 't Paesch-lam.

De Baniere van het Lam

Cruys en Doots-beenderen. Mit-gaders Drink beker.

Hoek- Roen. die van de Bouw- lieden verworpen was, en naderhand tot een hoofd des hoecks geworden is. Pl. 118. v. 22. gelijk daer op geschreven staet *LAPIS REJECTVS, CAPVT ANGVLI.*

Moses en Aaron.

't Herr met brandende kaets daer in.

Pauselijke Ornamenten

Bespeiden aen ter rechter handt van de Lijst staet Moses en ter linker handt Aaron, elck met haer toebehoorende teekenen en by- werck; Moses insonderheyt hebbende de Tafelen van de Godlyche Wet der Tien geboden / die alle rechtveerdigen in haer herte moeten hebben Ps: 37. v. 31. gelijk ten dien insichte in 't midde onder aen op 't Schildt, hebbe doen stellen / een menschen hert met een brandende kaets daer in, en dese woorzen daer ronts-om / *IUSTUS AMAT DEUM, ET LEX EJUS EST IN CORDE IPSIUS.* Als zijnde dooz 't woort Gods en sijne geboden nu verlicht in den waeren supereren Gods- dienst / van die niet langer te plegen na eenige menschelijcke insettingen en sicfackerpen van het Pausdom / maer na het geschrevent woort van Godt self / leggende daer toe alle die superstitieuse Ornamenten (die men dooz de Reformatie in dese onse Tempelen en kerckelijcke Gebouwen pleeg te gebuycken) 't onderste boben / en gelijk als neder geslagen achter het boorsz schildt / uytgebeeld / met dese woorzen daer boben ober heen geschreven / daer Godt tegen Moses seude / *FI- ETQUE UT AARON SIT TIBI VICE ORIS, TU VERO SIS EI VICE DEI.* Dat is: Ende het sal gheschieden dat Aaron u tot een Monde sal zijn, ende ghy sult hem tot een Godt zijn. Exod: 4. v. 16. en 7. v. 1. op dat niemant onkundig sy / dat men aen de wetlijcke Overheyt hooger eere / dan aen de Kerckelijcke Persoonen schuldig is / 't welck ten tyde van onse booz- Vaderen in die duyfster eeuwe van het Pausdom / dooz de Kerckelijcke hobaerdy / veroorzaekt dooz den geest des Anti-Christ (die sich verheft boven al dat Godt genaemt werd 2 Thess: 2. v: 4.) contrarie en tegen het bebel Gods / was ingeboert.

Ten vierde Delfs-Haven, mitsgaders Stads Domeynen.

De vierde Lijst / zijnde d'af-beeldinge van Delfs-Haven / mitsgaders d' Ambachtes-heerlijkheden en andere Domeynen de Stadt competerende / draegt tot een op-schrijft in sijn Frontespice / *IUSTITIA OMNIUM TERRARVM DOMITRIX.* Dat is: De Justitie is een betemster van alle Landen en volckeren. Reflectie genomen hebbende / op de diversiteyt van districten / buyten de muren van onse Stadt / hoe-wel des selfs gesag en rechts-gebied meerendeels onderhorigh.

Den Dolphijn met een toom be- eem werden de

En in consideratie van Delfs-Haven en de Heiber aldaer hebbe het Sinne-beeld / hter toe passende / genomen in een Wisc / zijnde een Dolphijn, de wispeltuprigste en dertelste onder alle de Wiscen / die met den

den room van regeeringhe werd betemt / uytbeeldende het bestier en beleyd van saecken.

Wederzijds dese Wilsch / zijn uytstortende Water-kruycken, doorts eenigh Zee-gewasch, en oock Sheeps-tuygh, al mede slaende op de Scheeps-baert / behalven dat de Guden een stozend water oock uytbeelden dooz de supberheyt die in de Justitie residieren moet.

Water-kruycken, Zee-gewasch, Scheeps-tuygh.

Besjden aen de Lijst hangen Festonnen van allerhande vruchten en gewassen, die de Landerien in dese Haert mede begrepen / op-bzingen.

Festonnen van vruchten.

Doozts vertoonen sich na onderen toe / noch dzyederley Vogelen / als den Adelaer in 't midde / de Kraen / en den Opebaer. Den Adelaer, zijnde d'opperste aller Vogelen / soude men konnen dupden hier gestelt te zijn / niet alleen dat het opper-gesach van dese Domeynen ofte heerlijche goederen aen de Stadt behoort / maer oock gelijk dese Vogel van een seherpsijende en doozdringent gesicht is / dat een goet Rechter in sijn Ampt desgelijchs behoort te wesen.

Gelijcknis van den Adelaer.

De Kraen-vogel, met een steen in de post / is een bekend doozbeeldt van de wackerheyt / dies alhier onnodig nader uyt te leggen.

Kraen-vogel.

Den Oyevaer, niet alleen menigbuldig en gelijk als eygen aen het territoir van Delflandt / maer oock een doozbeeldt van een edelmoe-dige en getrouwen aerd / soo ten regarde van Iesde en toegenegentheit / van Oberheden tot haer onderdanen / als mede reciprocelijch van danckbaerheyt / hulpe en bystand van onderdanen tot haer Oberheden / gelijk de Natuzalisten sulx ober-en-weer tusschen dese Vogels en haer jongen oberbloedig wecten te getuygen ; daerom den Egyptischen Konings-staf / boven met een Opebaers hooft was verciert. Behalven dat sommige Schypbers willen / dat dooz den Opebaer 't gerecht werdt beteeckent / om dat sy de misdaden / soo men meent / onder haer / straffen.

Oyevaer.

Ten laeste hebbe onder aen by-geboegt een Sententie van Cicero / daer sy seyd: *IUSTITIA SUBLATA AGRICULTURA DESERITUR, MERCATORUM NAVIGATIO CONQUIESCIT.* Dat is soo beel als: Sonder de Justitie werdt de Landbouwey verwoest, en de Scheeps-vaert geheel verlaten, 't welck dan mede relatijf is tot 't een en 't ander / 't geen in dit gedeelte van de Haert werd uyt gebeld.

Explicatie van de Sinne - beelden, en op - schriften der
ses Lijsten tot Stadts Kaerte, in ses deelen verdeeld, ten behouwe
van de Wees - Kamer.

Voor-eerst de platte Form en Profijl van de Stadt.

De Lijst hier toe geappropieert heeft in haer frontespice een Klok-
Hen, die haer Kieckens, met groote sozgbuldigheyt onder haer
bleugelen beschermt; Verbeeldende de Wees-kamer die d'opper hoog-
dye en bescherminge van de rijke ofte gegoede Weesen is aen-bevolen
en toevertrout. Wedersijds is gelegen een Boeck, en een waeckende
Hond, beduydende getrouwigheyt en toefigt; op het eene Boeck re-
presenterende met sijn op-schrift de Geotroyeerde Ordonnantie, ofte
Instructie van dese Kamer / is afgemaeld een Haegdisse, zijnde een
bekend booz-beeld van liefde en bescherminge/dieder geseid word dat dit
Dier heeft ober de Menschen / wanneer sy sozgelooos in het Weld leggen
slapen: op't ander Boeck / vertoonende Inventaris, Reeckeninge en
Boel-scheydinge, is gelegen een Balans, te kennen gevende / dat hier
ter Camer / van d'administratie der Weesen goederen / accurate en
perfecte reeckeninghe moet werden ghedaen / werdende alles met de
Schale der gerechtighepd naukeurigh overwogen. Dit heeft tot een
Sin-spreucke de woorden Jes: 1. 17. 18. BEATE OPPRESSVM,
FVS DICITE PVVILLO, SVSCIPITE CAVSAM VIDVÆ, &c.
Dat is: Helpt den verdruckten; doet den Weesen recht, handelt de
twist-sake der Weduwen. Komt dan, ende laet ons t'samen regten seyde
de Heere. en soo boozts.

Feston van
Venus.

Ter rechter-spde van de Lijst is een afhangende Feston van Venus,
Godinne van de Liefde / oorzaeck van de voort-teeling des mensche-
lijcken geslagts / waer uyt d'instellinge / functie / en exercitie van de-
se Kamer deslueert; bestaende dit Feston in Roosen, ook Zee-Schel-
pen, en Parels (als zijnde Venus uyt de Zee gesprooten) boozts twee
trek-beckende Duyfkens, geseten op Sonne-bloemen, Turckse Tarw,
&c. alle tekenen van vermentigbuldinge en oberbloed. Men siet'er ook
den Appel die sy (als de schoonste der Godinnen) van Paris ontving.
Sijnde dese Sinne-beelden met eenen applicabel op de vereenigingh
in den Band des Hupwelijx / gelijk de Commissarissen ober die sa-
ken dan alle Saturdaeghs 's abonds / oock hier haer vergaderinghe
houden.

Feston vande
Dood.

Ter sincker-spde hangt een Feston van de Dood, boozsien met den
Spin-rocken, en den draed des Levens, met de Schaer daer op / gelijk
de Poëten fabuleren dat de drie Wol-spinnende Susters (gelijckse
Martialis noemdt) Dienareffen van de Dood / macht hebbende ober
smen-

's menschen leven / het selbige al spinnende ten eynde brengen / waer van de eerste met namen Clotho, werd geseyd de Wolle aen te brengen / ende te rockenen. De tweede Lachesis geheeten / die spindt den ganschden draed des levens / en de derde genaemt Atropos, wind die op den haspel / en snijds eyndeleijk af / volgens het gemeen latijns kneppelversje:

Clotho rotam bajulat; Lachesis net, & Atropos occat.

Doorts hebje daer by niet alleen eenige Maen-koppen, maer oock Pijn-appels, Distels, Tijm, ofte Doods-kruyd / als mede een Snoeymesch, en Uyr-glas, mitsgaders eenige Doods-beenderen, onder aen hanghende; alle teechenen van vernietigingh / en af-sydingh van 's menschen leven / alluderende op't af-sterben van d' Ingesetenen deser Stadt / alle welckers Testamenten / binnen den tijd van ses wecken / na haer overlyden / hier ter Kamer moeten werden geexhibeerd.

Onder aen volgd doort laest een Felton met allerley bezegelde Brieven, als Testamenten, Uytkopingen, dat is bewijs / ofte uytset die de hertrouwende Weduwonaers en Weduwen aen haer kinderen moeten doen / al-eer sy op neuw tot den Trouw mogen werden geadmitteerd. Item Constitutie en Rente-brieven, der Wees-kinderen die hier alle sorgvuldelyck geregistreert / en ordentelyck op-gesloten en bewaerd werden; sulx oock te kennen gegeven werdende / dooz de Sloten ende den Stock-beurs, by de doortsz Brieven uytgebeeld. Ende gelijk boven aen de geallegerde woorden Jesaie mede brengen een benedictie dooz den geenen / die den Weesen wel-doen / soo hebbe in tegen-deel hier onder aen by-geboegt een maledictie ober den geenen die de self de verongelijcken uyt Deut: 27. 19. MALEDICTVS QVI PERVERTIT IVS PEREGRINI, PVPILLI AVT VIDVAE. Dat is: Vervloect sy, die het recht des vreemdelings, des Wefen, ende der Weduwen buygt; ende al het volck sal seggen Amen.

Bezegelde
brieven

't Profijl van Delfs-Haven.

2. **H**et Lijstgeom't Profijl van Stads-haven / genaemt Delfs-Haven / behalven dat het boven aen de Zee Godts Neptuni drie-tandige Vorck, mitsgaders een Riem ofte Roey-spaen heeft / soo is het doorts met eenige Zee-schelpen doortsien / beduydende dese Haven een bequame Zee-plaets te zijn / aen de Hevier gelegen. Boven aen komt een op-schijft in't latijn / te kennen gebende dat de spaerfaemheyt een groot gewin is. MAGNUM VECTIGAL PARCI-MONIA. Streckende dese Sententie / dooz - eerst niet alleen alle Doogden ober Wees-kinderen tot een regel / maer oock alle Zee-luyden die om gewin de Zee bebouwen tot een les / soo aen haer selven / als

Neptunus
Vorck
Roey-spaen
&c;

als Vrouw en Kinderen / die sy aen Landt laten / en dickwils We-
dubben en Weesen worden / al-eer haer reys ten eynde loopt.

Ende gelijk den op-komst van de Zee-plaetsen bestaet in den zegen
en't geluck der Ingesetenen / en dat het geluck niet veel te achten is /
indien het niet bestendig sy. Soo is onder aen by geboegt de treflyke
leeringe van Cato, daer hy seyd / dat het geen minder deugt te achten
is 't geconquesteerde wel te conserveren, als dat men nieuwe conque-
sten doet.

NON MINOR EST VIRTUS, QUAM QUARRERE, PARTA TVERI.

Want niemant geluckigh of rijk gheworden zijnde / is sulx meeren-
deels met 's menschen wijsheyt niet toe-gekomen / maer om de ver-
kregene rijckdommen en den geluckigen staet wel te conserveren / daer
toe is beleyd van noden / 't welck dan met eene tot een recommandatie
kan dienen aen allerhande Hoogden en Administrateurs van goede-
ren en saecken / om allenthalve een goet oberleggh en een wel gepropo-
zioneerde frugaliteyt te gebruikken.

Belanghede
de referrende
Lijsten.

De vier referrende Lijsten zijn simpeljk / en sonder Sinne-beelden
alieenlijk met eenige latijnsche op-schrijften uyt de H: Schrift voor-
sien / alle behelsende in sich groote beloften en zegeningen ober de Wee-
sen / en elck in't bysonder oock toepasselijk tot die af-beeldingen / die in
pder gedeelte van de Kaert zijn gerepresenteert / op welckers Lijst sy
geschreeben staen.

Wereldlijke Gebouwen.

Op-schrift
oor de We-
reldlijke
Gebouwen.

3. **A**ls booz-eerst rontsom de Wereldlijke Gebouwen / daer in
diederley Recht-huyzen binnen dese Stadt staende / werden
vertoont / sijn by geboeght dese woorden uyt Ps: 68. 6. 7. *PATER
PUPILLORUM ET DEFENSOR VIDUARUM EST DEUS IN HABI-
TACULO SANCTITATIS SUAE. DEVS COLLOCAT SOLITARIOS IN FA-
MILIA, EDVCIT VINCTOS COMPEDIBVS : AT REBELLES INHABI-
TANT LOCVM ARIDISSIMVM.* Dat is: Hy is een Vader der Weesen,
ende een Richter der Weduwen; Godt, in de woon-steede sijner hey-
ligheyt. Een Godt, die de eensamen sett in een Huys-gezin, voert uyt
die in boeyen gevangen zijn: Maer d'afvallige wonen in't dorre.

Kercklijke Gebouwen.

Op-schrift
oor de Kerck-
lijke Ge-

4. **R**ontsom de Kercklijke Gebouwen / zijnde de plaetsen daer
men den publijcken Gods-dienst oeffent / daer toe hebbe geap-
pliceert de passagte Iacobi 1. 27. *RELIGIOSVS AVTEM CVLTVS,
MVNDVS ET INCONTAMINATVS APVD DEVM ET PATREM, HIC
EST,*

EST; INVISERE ORPHANOS ET VIDUAS IN AFFLICTIONE IPSORUM, IMMACULATVM SESE CONSERVARE A MUNDO. Dat is: De suuyvere en onbevleekte Godts-dienst, voor Godt ende den Vader is dese, Weesen ende Weduwen besoecken in hare verdruckinge, ende hem selven ombesmet bewaren van de Weereld.

Delfs-Haven en Overschie in Plano, &c.

5. **R**ontsom Delfs-Haven en Overschie in Plano / mitsgaders Stads-hups en Post Indisch Magazijn op de Haven / staen eenige woorzen genomen uyt Exod: 22. v: 22. 23. en 24. *NULLAM VIDUAM AUT ORPHANUM AFFLIGITOTE, SI QUA AFFLICTIONE AFFLIXERIS EUM (NAM SI TANTILLUM CLAMET AD ME, UTIQUE EXAUDITURUS SUM (CLAMOREM EIUS,) TVM ACCENSA IRA MEA OCCIDAM VOS GLADIO: SIC ERUNT UXORES VESTRAE VIDUAE, ET LIBERI VESTRI ORPHANI. Dat is: Ghy en sult geen Weduwenochte Weese beledigen. Indien ghyse eenigsints beledigt: ende indien sy eenigsints tot my roepen, ick sal haer geroep sekerlijck verhooren.) Ende mijn toorn sal ontsteecken, en ick sal u lieden met den Sweerde dooden: ende uwe Wyven sullen Weduwen, ende uwe Kinderen Weesen worden.*

Op-schrijs tot de Lijst om Delfs-haven en Overschie, &c.

De vier principale Domeynen van de Stadt.

6. **E**nde laestelijck rontsom de vier principale Domeynen van de Stad / als d' Ambachts-heertijchheden van Overschie en Boozburgh / mitsgaders 't recht van de Tol by Berckel en den Leydschen-dam / zijnde 4. gesichjes van Landschappen / daer toe hebbe verhoesen de spreuche Salomons Prov: 23. v: 10. 11. *NE MOVEAS TERMINUM ANTIQVUM, ET AGROS PUPILLORUM NE INVADAS: NAM VINDEX EORUM FORTIS, IPSE AGET CAUSAM ILLORVM CONTRA TE. Dat is: En set de oude pale niet te rugge: ende en komt op de Ackeren der Weesen niet: want haer verlosser is sterck: die sal haer twist-fake tegen u twisten.*

Op-schreffe tot de vier voornaemste Domeynen van de Stadt.

Den vermaerde Rechts-geleerden Heer / Mr. Simon van Leeuwen, Raed en Broedschap der Stadt Leyden (in secker Missive vooz dees aen my geschreven) hebbende laten blijcken / sijn over-een-stemming gevoelen / wegens de Gracht van den Romeynschen Weld-Overste Domitius Corbulo, vooz-henen in het tweede Capittel vermeld / * heeft my onlangs (naer dat met den self de dies aengaende oock in gespreck was geweest) noch dese latijnsche brief / vol krachtige bewijs-redenen / 't self de subject betreffende (doch in al te beleefde termen gecouchteert) gediensstelijck gelieken toe te laten komen / welck wy om d'autoriteit van soo een naukeurigh en geleert Ondersoecker van de Hollandsche

Confirmatie nopende de Gracht van Corbulo.

* Siet boven p. 42. en 43.

ondheyt / tot meerder bevesting onsens geboelens / niet ondienstig ge-
vonden hebben / hier te laten volgen.

S I M O N I S L E E W I J . I . C .

*De Corbulonis fossa Lugduno per Delfum in Mosam producta
situ, ac termino Judicium*

D. T H E O D O R O van B L E Y S W Y C K . E . F .
adscriptum.

Latijns
Missive van
de Hr. Mr.
S. van Leeu-
wen, behel-
fende veel-
derley argu-
menten datde
Gracht van
Corbulo
door Delft
gelopen
heeft.

NUllam silentij mei causam adduco, Vir Clarissime, ne latissimæ negligentia
culpam augeam impudentia defensionis; ut tandem fossæ Corbulonis no-
stræ vera descriptio, quam a me, præter merita mea, expectis, ab inveterata
quorundam Scriptorum hallucinatione vindicetur, ingenuè, prout re ipsa me-
cum experior, quantum in me est, aperiam: ut qui elaboratæ historiæ vestræ
laudatissimæ, & quæ omnium commendationem meretur, augendæ frigidam sus-
fundam, ne nunc quidem studia vestra morari velle videar.

Historiæ de Corbulonis fossa sedem exhibet Taciti Historia Annal. Lib.
XI. Cui Dionis Cassij Historia Romana lib. 60. convenit. Quorum verba,
vestræ Patriæ Urbis descriptioni, secundo ibidem capite, ad modum concinnè
sunt adducta; ut quæ nobis ex justâ ipsius fossæ, Tiberij tempore e Rheno
in Mosam productæ, distantia, certissimum locum & situm demonstrent. Quorum
ille, ut eorundem verbis inhereamus, inter Mosam Rhenumque XXIII. Mil-
lium spacio eam productam voluit, hic eam CLXX. stadiorum longam scribit:
quæ ut convenient, videamus. Quocirca hoc obiter notandum, quod, quum
Dionis centum & septuaginta stadia, si centum & viginti quinque passus sin-
gulis stadijs tribuas, uti constans Geographorum est doctrina, tantum XXI. mil-
lia & CCL. passus efficiant, quos Tacitus ad XXIII. passuum millia extendit,
hinc satis liquet, neutrum hanc distantiam ad exactam Geographorum mensu-
ram reduxisse; sed loci tantum, secundum vulgarem traditionem, intervallum
perhibuisse, quod ab alijs breviori, ab alijs longiori mensura indigetari, quoti-
diana nos docet experientia, qua diversa, ad corporis, aut certæ mensuræ
denominationem, ratio est. Quibus milliæ alijs unius, alijs sesquiboræ pe-
destris termino circumscribitur, quod tamen ejusdem omnibus est mensuræ,
adeoque nihil magis vulgare, quam circa alicujus distantia determinationem
conjecturalem tantum describere mensuram, addita clausula, salvo justiori
calculo, daar of daar omtrent. Sed quorum verba, ut ut convenient, quum de
ejusdem fossæ situ, nihil præter longitudinis inter Rhenum Mosamque distan-
tiam, & neque locum certum, aut justam geographicam distantiam exhibeant, a
posteriorum seculorum Scriptoribus prosua cujusque opinione, circa verum ejus
fossæ situm, quum & aliæ non multum dissimilis distantia ex Rheno in Mosam sint
deductæ fossæ, variè exposita, varijsque locorum circumstantijs attributa sunt.

Alij, inter quos, Abrahamus Ortelius, Adriani Junij, fidem secutus,
quem Joh. Isacius Pontanus, Philippi Cluverij Antagonista perpetuus, au-
thorem

viorem habet, eam, quam Leccam vulgo indigetant, Corbulonis fossam inter-
 pretantur. Alij Italam inferiorem, quæ infra, aut supra Goudam prope
 Veteraquam urbem ex Rheno in Mosam deducitur. Alij fossam Rottenam
 prope Roterodamum a Tacito describi autumant, summo ac multiplici errore
 sese obstringentes. Alij qui veritatem propius accedunt, fossam eam, quæ aliam il-
 lam, quæ a Lugduno per Delfum Rheni profluente deducendos excipit, & prope
 Schiedamum in Mosam effundit, huic fossæ quasi comitem faciunt. vulgo de
 Schie. Nos vero ipsum nucleum & Cardinem ex veriori situs, & distantia
 descriptione penetrantes, cum Philippo Cluvero, Corbulonis fossam, non ex
 ipso Leydensis Urbis, quam Rhenus interfluit, ductu, qui nunc est, sed paulo
 inferius, per quendam meatum, de Oude, sive Kromme Vliet, cui alia longe
 recentior ea, ab ipsa urbe obvia fossa miscetur, per eandem veterem Corbulonis
 fossam, per pagum Voorschoten, quasi Voorgeschoten, id est ante fossam
 & pagum Voorburg, quasi ante Castellum transeuntem ad oppidum Delfum,
 deinde curvato brachio ad pagum Maasland, ex Cluveri sententia deduxera-
 mus, ubi tandem ad proximum pagum Sluys, Mosæ jungeretur. Sed postquam
 animum ad eam fossæ partem advertimus quæ non procul a Delfo, eadem fere di-
 stantia Flartingam vertit, antiquitatis veneratione, quæ in ea est, correctioris
 vestræ sententiæ, de certiori hujus fossæ ad Flartingam exoneratione, ab ea,
 quam in vestra Urbis Patriæ descriptione hæcenus mecum secutus fueris, lu-
 bens meritoque subscribere malui. In promptu ratio est, Quod anomala illa no-
 mina, isti fossæ quæ ad pagum Maasluys perducta est, vulgo de Noorder Fliet,
 de Suyder Fliet, nos deceperit, quod directa & velut ad lineam deducta earum
 fossarum constitutio, eas nuper additas, & ex veteri illa deflexas satis demon-
 stre, quam eadem, qua primaria illa per Delfum, pro more majorum incurva-
 tione deductam ad Flartingam, antiquissimum & munitissimum Frisiobeligicæ op-
 pidum & certissimum Mosæ ostium pro certo continuatam reperimus. Veram di-
 stantiæ rationem reddam? Prima est: quod ex Taciti & Dionis verbis, inter
 Mosam Rhenumque fuerit perducta. Tum quod omnibus propior, & proxima Oce-
 ano, per eam æfluantes maris affluxus, circa Rheni ostium vetarentur, alij legunt,
 vitarentur, quod parum differt, ut quod illud, quasi minus necessarium, pe-
 riculum, subire, adjumento hujus fossæ esset prohibitum aut interdictum, hoc
 autem verbum Fliet, sive Vliet, quo nomine & olim ea fossa indigetata, liberam
 vitandi cautionem denotet. Deinde quod intervallum inter Rhenum & Mosam
 fuerit prope XXIII. Milliarium Romanorum, aut ut alij computant, XXIII.
 Millium passuum, quod itidem eodem recidit, namque, milliare Romanum octo
 erat Stadiorum, Stadium autem continebat CXXV. passus, qui ad octonarium
 numerum adaukti, mille passus, & milliare Romanum, a millenario numero ita
 nuncupatum, efficiunt. Quæ quidem XXIII. milliarius mensura, si ad no-
 stram Computationem Calculus ponatur, quorum tria fere pedestris horæ spa-
 cium adæquant, efficiet prope septem pedestrium horarum terminum, cujus men-
 sura cum Dionis computatione collata, quæ XXI. mille & CCL. passibus circum-
 scribitur, certa distantia inter veterem Rhenum prope Lugdunum, ubi eadem
 accepta est fossa, ad ejsdem, in Mosam, directam deductionem, iusta etiam num-
 est

est distantia. Sed ut & aliorum alio hanc fossam deducentium opinioni respondeam, notandum est, quod si illam, quæ supra agrum Batavum, ubi illa fossa, quam Leccam vocant, ex integro Rheno prope Durostadium deducitur, si ex transverso Mosam, velut ejus fossa subjectum respicias, uti Tacitus & Dion, perspicue volunt nullus eo meatus sit, nulla fossa ad Mosam vergens, nisi illa quam diximus, Lecca, quæ in longitudine ipsi Rheno proxima per xxx. & plura miliaria Claudij Civilis ductu, Drusi molem diruente Rheni cursum, Culenburgum, Vianam & Schoonhoviam delatum, prope pagum Krimpen in Mosam divertit. In quo etiam Philippus Cluverus Junij errorem reprehendit, quod Drusi molem ex Taciti fide histor. lib. 5. in læva Rheni ripa constitutam a Claudio Civili dirutam, & Galliam versus deductam, inter Arnheimum & Douzburgum, collocet, ubi non læva, sed dextra Rheni ripa, non Gallia, sed Germaniæ, ora, non Rhenus sed Isala fluvius. Ceterum, ut ad rem redeamus, ubinam in Leccæ rivulo Domitius Corbulo istius fossæ author? Quod nam hic periculum æstus maris, quod vitaretur? Accedit, & indigenum fossæ nomen, in omni fere ejus parte a Lugduno per Delsum usque ad Flartingam ab antiquo etiamnum indigetatum, de Fliet, inter Leidam & Delsum, nullo alio nomine cognitum. Et prope Flartingam etiamnum existat, cum lacu quodam, per quem, uti videtur ampliore rivo circa Mosæ ostium fossa illa perducta fuerit, vulgo de Bree Vaart, ofte Bree Vliet, verbum autem Fliet, sive Vliet, nostra lingua nihil aliud sonat, quam quod Latini æstuaria appellant: inde Flieten Vlieten, æstuaræ, Fliet, Vloet æstus, & accessus aquæ. Qualis Anagrammatica denominatio, circa fossam de Schie, uti multo seculo recentior, nulla reperitur, ut quæ a pago Schie, uti volunt denominata, sed cujus pagi nomen ab ipsa potius fossa, denominatam putem, Schieten enim fodere significat, & inde Schiede, & contracte Schie, fossam significat, & hinc Schiedami, nomen: Quamvis alioqui fossa ea cum intercedenti distantia inter Rhenum & Mosam, alteri fossæ, quam prope Delsum recipit, conjuncta satis conveniat. Neque aliquam cum hac antiquitate, situ, aut termino comparationem habet rivulus, sive fossa illa de Rotte, unde Roterodamum dictum, quæ quomodo, aut quo loco ad Rhenum, aut ex Rheno fuerit deducta, nisi per multas ambages, & diverticula, fateor me nescire, nec consequi posse. Neque est quod inferiori Isalæ prope Alfenum pagum infra Goudam, aut supra eam prope Veteraquam hanc fossam adscribamus, ut quæ præter easdem obversantes rationes, de situ, æstu, ductu, & distantia supra Goudam multo etiam evocentior, & veteribus incognita, infra eam recentissima, vix ultra x. aut xi. miliarium distantiam ex Rheno, non transversum, sed deorsum pari fere cum ipsa Lecca parallela in Mosam terminetur.

Hæc sunt, clarissime Bleiswici, quæ de hac nostra Corbulonis fossa ex ejusdem situ, termino, temporis & facti authoris ratione, ac districtu, ullo modo colligere potui, in quo, nisi me mei ipsius fiducia fallat, quoniam convenimus ambo, post alios, pro certo ita concludamus, restat. In quibus, si quid displiceat vobis, ure, seca, reseca, & si ita videatur, funditus extirpa, licet. Alia hujus Regionis antiquissima monumenta ex tenebris eludanda, atque eru-

*enda adhuc multarestant quibus omnem operam & laborem impendere propo-
suimus, si aliquando rem Batavicam, ex Germanis, Cimbris, Celtis, ac Scy-
this oriundam breviter constringere, ex interjectis, antiquis Rheni, Mosaeque
alveis, certisque huius Regionis limitibus ex antiquo situ collatam, cum tanta re-
rum ac temporum vicissitudine, ad nostram memoriam, multis id a me flagi-
tantibus, constanti, & indefesso labore, perducere, mihi Deus permittat. Vale,
Vir Clarissime, & me, industrie, & nominis vestri equum aestimatorem, ama.*

*Dabam Lugduni Batav. VI. Kalend. Junij CIO. IOC. LXXX,
Vester plus quam suus,*

SIMON VAN LEEUWEN. I. C. Batavus:

Door al het welke genoeghsaem is geastrueert dat de befaemde
Gracht van Corbulo, upt den Rijn tot in de Maase/ seckerlijk hier door
de Stad gelopen/ en ('tsp omtrent Maesslups of wel door Blaerding)
sijn upt-tocht moet gehad hebben. Dat gock den vermaerde Petrus
Scriverius, han't self de geboele is geweest/ blycht upt het vers/ 'twelk
hy op d'ingeboozlingschap van Prins Frederic Henric, tot lof van onse
Stad heeft gemaecht/ gelijk hier bove hebben gesien.* Welck ge-
boele door den Resident Heins, noch onlangs is geastipuleert/ in dat
heerlijke vers 't geen sijn Ed: op't upgeven van Stads-kaerte/ heeft
gelieken te schryben/ daer hy seyd:

Nader toe
Remmingen
van P. Scriverius,
N. Heinsius,
Als mede
I. Oudaan.

* Siec boven
p. 824.

*Armipotens Mosae sociat dum CORBVLO Rhenum,
Huc geminas egit manibus, auctor aquas.
Sin haud tuta fides annalibus; aspice cives.
Culta tot ingenij pectora dote sui,
Quae Delphis habitat Pean praelata vetustis:
Esse hanc Romanum non dubitabis opus.*

De vermaerde Poët/ en booznaem ondersoeker van d' Antiqui-
teyt J. Oudaan, heeft/ in sijn meermaels gemelte Sprack-verbeelding
onser Stad/ 't self de insgelijcx staende gehouden/ wanneer hy aldus
begint.

H Et zy men KORBULO mijn herkomst dank mag weten,
Die tusschen Rijn en Maas, die waterleyding DELFT;
Of 's Lands Bemachtiger, op 't wettig Oir gebeten,
Die tot zijn vastigheyd mijn Land-stroom overwelt,
Met sterkte en Huyzen dekt, in wallen sluyt en muuren;
Dus stond ik eerst, in't hert van Holland, tot ontzag,
Nu tot een pronk in't oog, van Vremden en Gebuuren,

§§§§ 3

* Welck

* Siet boven
p. 41.

* Siet boven
p. 69.

Besluit no-
pende den
oorsprongh
deser Stadt.

't Welk uyt mijn grond bewerp mijn grootheyd kennen mag!
Die noyt mijn muuren ben, door aanwas, overschreden,*
En met mijn Toor'nen, en Gebouwen, Hemel hoog
Gestegen, noyt en week de grootste, en groote Steden,
Of noch niet wijk, daar 't Land de hand behoeft, of 't oog.*

Anderen / de geloofwaerdigheyt van dese Mannen geensints in
twijffel konnende trecken / hebben haer doozgaens daer mede gecon-
formeert; gelijk noch onlangs secker soet-bloepend Poët in sijn meer
geallegerde vers tot lof van de Stadt in deser voege sijn aenbangh
neemt.

Het lustme dan verligt door Fenix vëren,
Mijn rijm-pen na 't befaamde DELFT te keren,
Haar aanbegin van ouds her te bezien,
Geagt, by vrome oud hollandsche Edel-liën,
Voor zuster der vereende Lot-genoten,
Uit 't zelve bloed als d'andere gesproten;
Gelijkze nog om d'oude als 't derde lid,
Behoorlijk in den rang der Staten zit.
z' Is tot een Stadt verherelijkt geworden
Van Goverd met den Bult, die tegens orden
Met snood geweld den jongen Graaf verftiet,
Ten Lande uyt schopte, en zig in 't Erf-gebied
Zoo dringende, grootdadig dede bliken,
Dat stoutheid vaak gaat met de zegen strijcken;
Dog hare naam bloeyde eene lange ry
Van eeuwen al voor-henen, wanneer zy
Slegs Dorp of Vlek in minder kreits gezeten,
Den horen van de Faam naauw vol kon meten;
Toen Corbulo, een dapper Oorlogs-man
Van Rome, alhier te Land, met wapens van
Den Vorst Tibeer, die na August regeerde,
't Gezag hadde en zeeg-haftig triomfeerde.
Dees Held liet in het agt-en-veertigt' jaer
Na 's Heylands komste, een lange Gragt aldaar
Op-delven, van den Rijn-stroom tot de Maze,
Op dat geen vloed van Nereus 't Land verbaze,
En zetten mogt, de menschen en het vé,
En akkeren in eene bare zé;
Maar om 't geweld der wateren te breken,
Als Triton quam den onweirhoren steken.
Na deze Gragt Ouddelft, schynt Delft genoemt,
Nu sedert zo naamhaftig en beroemt;
De Vliet is nog de zelve die by Leyden

Van d'Rijn omhelst, zyn zog door Delft komt leyden;
En verder dan door Maastrand-Sluis heen schiet,
En zyne kruik in Thetys golven giet.

En wat aengaet Hertoch Govert van Lotteringen / by-genaemt met den Bult, die onse Stadt aller eerst om-walt / tot een Stadt gemaect / mitsgaders tot sijn vesting en sterckte verkoren heeft / waer neer hy de wettige jonge Graef Diederick van Hollandt, ten Lande uptgedreven hadde; gelijk al het selfde mede verholgens in 'twede Hoofst-stuk is verhaelt / * daer van heeft de meer-gemelte J. Oudaen, dit seer treflych punt-dicht gemaect.

Nopende
d'omwallin-
ge deser Stad

* Sies p. 48;
en 49.

BUltrugde GODEVAERT, gestreng Lotheringer,
Waant gy d'onnoosle Weez' zijn Erf, als met een
slinger,
t'Ontrukken, en u zelfs in Diedriks Eygendom
Te vesten met geweld? ô Govert zie vry om;
Al delft gy graft en wal, u dreigt de Wraak van achter,
En dieze minst verwacht, die wekts des t'onzachter:
't Is, Wacht u voor die geen die God geteykend heeft;
Maar wacht u, voor dien Wraak 't geweer in handen
geeft.

Ich soude hier noch seer veel stücken konnen by voegen / die my onder 't Drucken / by nader onderbindinge / zijn vooz gekomen / soo wel tot het eerste als laeste gedeelte specterende / doch aengemercht de menichthe / boven vermoede / soo groot was / en dat het werck alberepts byz dicker was gewozden / dan ich op verre na gedaelt hadde / sal ick (om den Leser met al te groten oberbloed niet verdrzetelijck te zijn) alle het selfde tot nader gelegentheyt sparen; En ondertusschen ter instantelijcker versoek / en na veel bergens van den Drucker / in wederstrebings van mijn gedachten / hier laten by-voegen / eenige Ger-ber-sen / al lange vooz dese / tot lof van 't voozgaende stuck der Beschrybings / by verscheyde Poëten (verre boven verdiensten en waerde van de saeck) met al te grooten goetwilligheyt gemaect. Sullende de selfde verholgens de Jaren / dat my ter hand gekomen zijn / achter den anderen / en (na 't exempel van andere Schryvers) de latijnsche doozgaens vooz de duptsche stellen;

*Exactissimam Urbis Delfensis Topographiam, continentem
Vetustissimorum ejusdem monumentorum exquisitiones, nec non Privi-
legia, Jura & res maxime memoratu dignas. Auctore*

D. THEODORO à BLEYSWIJCK. EV: Fil:

D Elphorum Situs, & Structura, & vera Vetustas
Incrementa Urbis, Juraque scripta Duce.
Curia qualis erat, vel quæ Themidos Loca plura,
Cum nondum flammis altera Troja fuit.
Semper honoranda, expertis imitandaque fabris
Curia quæ nunc est, & Loca sacra Deo.
Imperij quæ causa fuit Papatus, & horror,
Quæque reformatæ Relligionis erat.
Quæque instauratæ sit Libertatis Origo,
Quod fulcrum premit hæc: hic tibi cuncta patens.
Hæc miranda legens titulo Gens Delphica clamat,
Jura Urbis qui scit scribere, jure reget.

OTTO de VOOGHT.

Doctissimo Cultissimoque Viro

D. THEODORO à BLEYSWIJCK.

*Ex antiquissima celeberrimaque: consulari familia apud Del-
fenses oriundo, Urbisque Patriæ Historiographo accuratissimo.*

Qui Teucros olim Graius consumpserat ignis,
Hunc habuit laudum Mantua læta facem,
Nos quoque Delphenses jam tertia flamma revisas,
Hæc spoliū de te docta papyrus habet.
Accipe BLEYSWICI grates, ac digna labore
Præmia, concives quæ tibi larga damus.
Consule Romulidum Tacito se gloria tollat,
Tu nos æternos consule nate facis.

C. BOSSCHARD.

Præstantissimo Viro

D. THEODORO BLEYSWICIO.

Antiquitatum Delficarum Vindici primario

Qualis in assyrijs Pullus Titanus aris
Mænes paternos Colligit,

Et cineres, magnâ volucrum comitante caetera;
Exornat herbis floridis,

Et sic reliquias ad Phœbi altaria portat
Aeternitati consecrans.

Sic ex antiquis Urbem THEODORE favillis
Facis renasci Patriam.

G. B.

Op

De naukeurige en doorvrochte beschryvinge der

S T A D D E L F T,

door

De Hr. DIDERIC van BLEISWIJK. Evertz.

Heeft yemant lust, te sien, Delfs duyfent fukkelingen?
 En hoe s' een Schouw-spel was van veel veranderingen?

(Tot twee-mael toe by nae geset in stof en asch,
 En beter wêêr herbouwt als s' oyt te vooren was.)

Die lese dit geschrift, en als hy dat gedaen heeft,
 Seg met verwonderingh, waer of hy't al van daen heeft?

Waer vindme noch een Soon, van sulcken trouwen aert
 Die soo veel heeft gewaecht voor die hem had gebaert?

VOL: van OOSTERWYCK.

Predicant tot DELFT.

Ter Eeren van de H E E R

DIRK EVERTZ: van BLEYSWIJK.

Naukeurigh onderfoecker der Delfsche Oudheid,
 ende eerste History-schryver van dien.

'tI soet, en eerlijk te sterven voor de Vesten
 van sijn geboorte Stad, en Vaderland; maar meer
 Verdient hy die daar leeft, en doet herleven we'er
 't Verstorvene, tot nut van het gemeene besten;
 Die d' opkomst van sijn Stad, en oudheit, die ten lesten
 Geheel verduyftert, en vergeten soude sijn,
 Sijn mede Burg'ren in een held're sonne schijn
 Op nieuw doet dagen; die de Regten, en Handvesten,
 Gebouwen, Kloosteren, en Kerken ouds gestigt,
 En schier verloren, en vergaen, we'er brengt in't licht.

¶ t t t t

Wie

Wie d'Oudheid soo vernieuwt kan nimmermeer veroude,
 Maar leeft altijd in eer by Burger, en gebuur,
 Enlegt een vasten grond tot Stads, en Sraats bestuur,
 Wel hem die synen naam op fulke gronden boude.

Raptim posuit, Amico

CORN. 's GRAVESANDE, Med. & Anat. Delph. ord.

Op de Beschryvingh van DELFT,

door

De Heer DIRCK van BLEYSWIJK.

't **S**EER GOVERTS STAD gedompelt lagh in d'afsch,
 Wist niemant schier wat zy te-vooren was,
 Vermits den Brand, of eer d'onachtsaamheit
 Der Ouden, ons verduysterden 't bescheit;
 Soo rijst zy dan uyt langh verstoven puyn,
 En steekt in praal weer haar vervallen kruyn
 Ten Hemel op, tot huyden aan den dagh
 Vry beter als zy in voor-eeuwen plagh:
 't Is BLEYSWYK die met zijn naukeurde veer,
 't Vervalle Delft ons doet herleven weer;
 Ick weet t'Hem danck, dat hy ons dus verlicht,
 En 'kagt de Stad door Hem op nieuws herstigt.

Anders.

Die GOVERTS STAD van Ouds eens geerne sagh
 Eer zy in puyn by na versoncken lach,
 Die lees dit boek daar DELFT nu weer verrijst;
 Wat réén men BLEYSWYK niet als GOVERT prijst.

Anders.

Mogt GOVERT uyt zijn holle Graff eens zien
 Hoe dat zyn STAD weer komt verrysen;
 Hy sou den Schryver eer bewyfen,
 En willigh hem den naam van Stigter bien.

Anders.

Schoon of Heer GOVERT al 't geheugen van zijn Stad
 Had mee gesleept, en in zyn Tombe wegh gestooten,
 Kon BLEYSWYKX yver ons die weder open stooten:
 Dus heeft vergetenheyt op neersligheyt geen vat.

A. B. O. N.

Dese voozgaende zijn / nebeng veele anderen / geschreeben en my ter hand gestelt / in den aenhang des Jaers 1668. kortz na dat de probitionele beschryvinge in 't licht was gekomen. Doch eben vooz mijn reyse na buyten 's Lands / wierd my dooz den Predikant emeritus en vermaerd History-schryber Jacob van Oudenhove, in een Missive (by welke sijn Eertweerd: betoonde veel te veel behagen in mijn werck geschept te hebben) dit volgende versje noch toe-gesonden.

G E L U K O P R E Y S E,

Aen de Heer D I R C K van B L E Y S W I J C K,
Reys-veerdigh na buyten 's Landts, na dat hy
hadde uytgegeven sijn beschryvinge van D E L F T.

W At ken hy, die in all, wat kenlick is, gaet delven
Soo lang hy niet en kent dat nodich, KENT U SELVEN?
Wat baet haer buyten 's Lands, haer reysen buytens huys
Soo lang s' haer selven vreemt, en vreemdeling' zyn t'huys?
Dat zyt ghy B L E Y S W I J C K niet; Ghy hebt wel diep gedelst
In eygen gronds doorfoek; getuyg' u Boek van D E L F T:
Ja reys dan Oosten West, en word t'huys allerwegen
Die 't soo wel sijt by huys; Daer toe geef Godt sijn segen.

J A C O B V A N O U D E N H O V E N.

De resterende / zijn my / eenigen tijd na mijn weder-komst van mijn drie jarige reyse / soo nu en dan toe gekomen / en vooz-eerst dese twee in den Jare 1673. en 74.

Op de Naukeurige, en arbeydzame beschryvinge der Stad
D E L F T: voor deze beschreven en uyt-gegeven, door den HEER
Mr: D I R K van B L E Y S W I J C K, Evertz:
Jegenwoordig voor-zittende Schepen, Raad en Vroedschap der zelve S T A D

W At baat Amfions snaren-spel,
Het geen de steenen kon bewegen,
Om, niet meer over hoop gelegen,
Zich zelf te schikken op haar stel,
Tot Huys, en pand, en Hof-gebouw,
En muur, en poort; die met malkand'ren
Dus eynd'lyk in een Stad verand'ren:
Of zoo men 't recht doorgronden zouw:

Wat baat de wyfheyd, en de reden,
In 't flichten van vermoge Steden;
Nadienze niet bestendig staan,
En sonder naam ten grave gaan.

Daar word yet anders toe vereyscht,
Om haaren stand in stand te houden;
Want wat begin heeft, moet verouden,
Vermits het al te rugge deyst,
Wat aanvang nam: de schemer-schim
Der Oudheyd zelf, eerlang aan 't flaauwen,
Begint gelyk de lucht te graauwen,
Als 't licht verzinkt beneen de kim;
Tot dat s' al heel verkeert in 't donker:
Ten zy'er 't toorts-licht over-flonker,
Dat haar verlicht in zulk een nacht,
Zoo, diese heeft, als diese wacht.

Het zy dan dat de stille tand
Des tyds doorknaagt, en doet bezwyken,
Al wat onwank'lyk kon gelyken:
Of dat een Staats-storm, voor de hand,
In woede, en dolheyd, menigmaal
De Steden, met èen slagh verbryzelt,
Hoe zeer ze zyn ten top gevyzelt,
In macht, en pracht; daar 't vuur, en 't staal,
Aan 't overschot der schoonste Werken,
Vertoont zyn tekens, en zyn merken;
Wanneer men, met een zucht misschien,
Hun dapp're dood-bus komt bezien.

Een schrand're Pen alhier te veld,
Is 't Toorts-licht dat die nacht doet zwichten;
En die de Steden weet te flichten,
Onwankelbaar voor al 't geweld
Van vuur, en staal; en al 't verderf
Des tyds, (dat heym'lyk aan komt sluypen;
Zy doet die vyand hene druypen;
En kan, vermitsze menig werf
Dien aanval stut, in weynigh blaren
Der Steden eeuwigheyd bewaren;
Wanneer een glâns, die noyt verdwynt,
Onsterfelyk op 't papier verschynt.

Gy BLEYSWYK geeft alhier de proef,
Hoe DELFT, als andre Nieuw-herboor'nen,

Zich, met haar muuren, en haar Toornen,
 Uyt d'afch, waar in haar 'tlot begroef;
 Uyt Aalbrechts woede, die haar schond;
 Uyt Goverts duyftre grond - beginsel;
 Verheffen kan, en al't bewindfel
 Af-werpen, dat haar qualyk stond;
 En zult verheffen, op uw' veder,
 Al worp haar 'tlot van nieuws ter neder;
 Want zulk een letter-schildery
 Verduurt de woede, en razerny.

Verlustig u in zulk een beemd,
 O Delfsche Borgers, met dien Schryver
 Te danken voor zyn vlyt, en yver:
 Vermaak u dus, gy die hier vreemd
 Met d'oogen wandelt langs dit blad:
 Die niet slechts d'eeuwen ziet herboren,
 Daar't los gerucht van heeft doen hooren,
 Doch daar men noyt bescheyd van had,
 Gesterkt met blyken, en bewyzen,
 Zoo klaar als nu; maar die ziet ryzen
 De Stad in schoonder glans volbouwt,
 Gelyk men nu den bloey aanschouwt.

Die Pen verplicht haar Vader - Stad,
 En ook haar Vader - Stam met eenen;
 Vier eeuwen lang weerzyds bescheenen
 Van't licht der Stads-regeering, dat
 De B L E Y S W Y K E N op't voorhoofd straalt;
 Die weder zich, als dapp're Braven,
 Hier toe met zulk een vlyt begaven,
 Dat daar de Stad haar roem uyt haalt:
 Maar 't bleef verduystert, en vergeten,
 't Geen yder Burger dient te weten,
 Zoo't B L E Y S W Y K S Pen hen niet beschreef;
 't Geen eyscht, dat elk Hem eere geef.

Den 23. April 1673.

J. OUDAAN.

Op de

B E S C H R Y V I N G van DELFT:

Door den Ed: Achtb: Wel-geleerden HEER

Mr. DIRK van BLEYSWIJK, EVERTS-ZOONS

Raad, en Oud-Schepen. Groot Lief-hebber, en

Naarstig onderzoeker der Oude gedenck-schriften van

Holland. Uytstekende in kennisse zyner voorz

Geboorte - Stadt.

Zie CORBULONIS GRACHT, (a) uyt affe en puyn gerezen!
 Door GOVERD metten Bult, (b) verheven tot een Poort, (c)
 Dieze uyt een VLEK, hervormde in stateliker wezen
 Waar doorze op HOLLANDS-ZAAL, nu voerd het derde woord, (d)

Heer DIDRIK, Heeren Zoon, uyt BLEYSWIJKS oude Tronkken

Vond sich genoopt dees STAD na eys te zien gehuld

Hy doet 'er net geschikt in volle luyfter pronkken:

Door Zijn begaafde Pen met kennis op-gevuld.

(a) Van Domitius Corbulo, Rooms Veld-overste door zijn Soldaten Ao. IESU xlvijje
 doen DELVEN, sie Beschryv. van Delft p. 42, (b) namelijk Goverd metten Bult,
 Hertog van Lotteringen, Bemagtiger van Holland den ix. onder des zelve Graven,
 sie Beschryv. v. Delft p. 49. (c) of STAD in't Jaar 1071, sie p. 58. (d) Namelijk
 onder de stemmende STEDEN, sie p. 40.

MATTHYS. BAALEN.

Raderhand zijn my onder anderen noch dese bereert / welker s'eene /
 door een seer geleerde Auffsrouw gemaect / nootwendig de hoorszang
 hebben moet.

*In D E L F I descriptionem,**a Nobilissimo Clarissimoque D.*

D. THEODORO à BLEYSWIJK, J. C.

Viro apud Delfenses Consulari; descriptam.

Cernite praelaro Calamo depingere Delfum:
 Mœnia, fata, Duces, parva papyrus habet,
 Qui Patriam celebrat, iusto moderamine flebit;
 Sub tali merito Consule civis orat.

MARGARITA GODEVIJK.

Amplissimo atque Consulari Viro

T H E O D O R O B L E I S V I C I O , I . C .

*Delphorum in Batavis Urbis patriæ Antiquitates
illustranti.*

S Tirpis vetustæ, sæculoque non uno
Notæ Batavis laus decora, BLEISVICI,
Tot Consulum propago, & ipsemet Consul;
Quodcumque honorum, commodi ante quodcumque
In te tuosque Patria alma congescit,
Quodcumque collatura commodi porro est,
Chartis abunde tam bonis repensasti:
Oblitteratos civitatis annales
Vindex avitæ, totque gesta dum famæ
Adserta reddis, tot situ tenebrose
Oblivionis evoluta das nosci.
Pietatis ô certamen inclytum alterne,
Gens postera unde mutuentur exemplum!
Quanti hac papyro debitum æris expungit
BLEISVICIANÆ germen aureum stirpis!
Vitæ atque honoris, ecce, quam quod accepit,
Proles parenti grata plus remittitur.

NICOLAUS HEINSIUS, DAN. FILI

Ad

Amplissimum & Elegantissimum Virum

T H E O D O R U M â B L E Y S W I J K E v . F i l . J . C .

*Reip. Delphicæ Senatorem, nuperque Consulem meritißimum,
Urbem patriam Historiâ egregiâ illustrantem.*

P Reclare Civis, immo patriæ Pater
Tuae, interire cujus haud famam sinis,
Sed è vetustâ gloriam chartâ eruis;
A morte pridem dum sepulta vindicas,
Vivas ut ipse, morte major, efficis:
Planè deorum allectus ut is in curiam,
Flammis patrem qui eripuit, & victos deos.

Mine.

Minoribus composita majorum cinis
 Gratatur; ipsa & leta tanto vindictæ,
 Dici, puto, gaudet vocabulum suum:
 Tu qui Latina, Graia cuncta qui senes,
 Et barbaro quicquid solo rarum cluit,
 In Patriâ non esse te hospitem pudet?
 Lamiam cave ne Lynceam dicant foris,
 Cœcam at domi. Spartane Chilon, quam hoc tuum
 Contemnit is salubre dictum, NOSCE TE!
 Columna quod post tenuit olim Delphica,
 Nunc & suos Delphos docet BLEISVICIUS:
 BLEISVICIUS Phœbi & Minervæ corculum.
 Debeat alius Urbi: suo BLEISVICIO
 Solvendo non sunt Delphi, & ipso hoc nomine,
 Ne censeas gravari, sibi placent.

THOMAS MUNCERUS.

O P D E

Herstelde Aal-oudheid van de voortreffelijcke Stad

D E L F T,

De vergetelheid ontruckt by de H E E R

M^r. D I R C K van B L E Y S W I J C K.

Alias inter caput extulit urbeis.

DE roeft des tijds die 't hartste staal verslind,
 En staande voort, ter wêrld niet en vind
 Zoo hérelijk, waar aan 't geen tanden zetten
 Zou willen, en d'onsterfijkheid beletten,
 Om alles, 't zy van hoge of lage stant,
 Te flokken in het gulzige ingewand,
 Zoude ook uit elx gedagtenisse vagen
 d'Aal-oudheid, waard aan 't Starren-dak te dragen,
 Zo niet de Pen van menig Letter-held,
 Dat kankrend quaad had fors de wet gestelt.
 Wat is de Stad gehouden aan den Schryver,
 Die hare praal ontvout met éed'len yver,
 Op welke een wijs zy d'eeuwen door gestreên,
 Nog stant houd na een reex rampzaligheên?

Zy

Zy heeft gewis aan BLEISWYK Stam te danken;
 Die deugden plante in d'af-komst van zijn ranken,
 En zulk een gaf ten best' van't Vaderland,
 Die voor zijn Stad de pen nam in de hand;
 En toont, dat zijn voor-Ouders, Amptenaren
 Van Staat, vol vuys in haare aantekning waren;
 En yverden aan Stads Kronijk, by haar
 Vergaart, wel drie-of vier-maal honderd jaar.
 't Geen nu, als in een bondel kort begrepen,
 In't ligt verschijnt, geheldert en geslepen,
 Gelijk gesteente of skonkrig diamant,
 Die ruim de kroon der aardsche starren spant.
 Hier door bekroont Heer BLEISWYK Stam en wapen,
 Men eer' den Man als 't bloed ter deugd geschapen.

Aurel. Cassiod. Lib. 3. Epist. 10.

Nobilissimi Civis est Patrię suę augmenta cogitare &c.

S. BOSCH.

Op al het welcke ick onbebeinsdelijck en in alle oprechtigheit seggen kan met den Poët / *haud equidem tali me dignor honore*; dat my dusdanige eere niet waerdig achte; maer al het selve aensie als obertollighe erpzeffien van beleeftheit in een zwoerige ende den Poëten ghewoonlijcke stijl / steunende op de lesse van Cicero, daer hy seyd: *Nemo est tam aversus à Musis, qui non mandari versibus suorum laborum facile praeconium patiatur.** Dat niemant soo verbzeemt moet zijn van de Poësp / of hy laet wel toe dat sijn werck met een versje gepzefen werd. Ondertusschen my selve verplicht bindende/ dese onberdiende eere / echter soo verre / danklijck te erkennen en aen te nemen als bewysen en teekenen / dat mynen arbeid en genome moepte niet geheel en al wert geimpzobeert / en datter noch / ten minste genomen / wel eenige lief-hebbers te binden souden zijn / die eenigh behagen daer in konnen scheppen / aen wien ick wederom met den Poët soude mogen antwoorden

Excuse og
 alle dese
 voorgaende
 Eer-verfen.

— *Namque tu solebas
 Meas esse aliquid putare nugas.**

* Catull;
 Carm. 10

En volgens 't seggen van den meer-gemelte Cicero, zijn de getupgenissen onser mede-burgeren / dat wy 't gemene best dienst hebben gedaen / als rechte zege-pzalen te achten / *is verus Triumphus est, cum bene de Republica meritis, Testimonium a consensu civitatis datur.** Maer de self de seyd oock elders seer treflijck / dat het verbeteren en 't aentwpsen der abupsen / en niet de verderflijcke vleyerien / de rechte teekenen van ware vrsindschap zijn / *ut igitur monere & moneri, proprium est veræ*

* Cicero p^{ro}
 Arch. Pesta,

D b b b b

ami.

* Idem de
Amicit.

*amicitiæ, & quidem alterum libere facere non asperè, alterum patienter accipere non repugnantè: Sic habendum est, nullam in amicitijs pestem esse majorem, quam adulationem, blanditiam & assentationem.** Verhalve hebbe ick noch verscheyde andere Ger-versen/de boozgaende in flatterien te hebben gaende / liever achter weegh gehouden. Verscheyde quamen met haer Ger-dichten en lof-tupringen aenstappen / al-eer sp't Boeck eens hadden gelesen / en versochten dat de selfde daer by mochten werden gevoegt / doch hebbe sulx geensints redelyck konnen vinden / maer veel eer onbelooflyck geacht / als secker zijnde / dat men een publijk werck niet pryfen kan / alvoorens het onder de man de naukeurige siftingen en hachelingen van een ygelijck is subject geweest: Dies hebbe ick alleenlyck toegestaen dat eenige van de moderaetste der gener (die my na het uytgeven van het eerste stuck bereert zyn) hier achter souden mogen werden by gevoegt / waer op den Drucker dit klinck-dicht (hoe-wel volgens de gewoonlycke fleur der Poëten al mede met eenighe overtolligheyt verbult) had gepast.

Aen den Leser van de Beschryvinge der Stadt

D E L F T.

H E E R B L E I S W Y C K nam ter eer geen versen aen,
Voor dat den DICHTER had zijn Boeck gelesen,
En na sijn oordeel docht het waert te wesen;
Dit zijn de ree'n dat die soo laet uytgaen.

Hoe net het rijm op syne voeten staet,
Noch ist te slecht om sijne moeyt te pryfen;
Het werck dat sal't den Leser beter wyfen.
Wanneer geen nijd, of wan-gunst met hem gaet.

Het bewegend oogmerck van dit werck by de hand genomen te hebben / is niet soo seer om een ydele glorie als wel om mijn ledigen tijdt met yet nuttelijck te passeren / en my selve oeffenende in de kennisse van mijn Vaderland / ook met eene mijn geboorte-plaets en mede-borgeren (aen de welcke wy van natuurs-wegen meest verplijcht zyn) waert mogelijck eenige goede dienst te doen / en mijne plichts-pleging genegentlijck te bewysen: sulx ick des aengaende ook soude mogen seggen:

— — Quorum non gloria nobis
Sed utilitas officiumque fuit.*

* Ouid. 3 de
Pont.

Maer / men seyd / en het is oock waer / dat by aldien maer half soo veel Boeckien in de werelt waren / als wel nu gebonden werden / het niet als des te beter / soude zyn: Doch die bescheydelyk willen oordelen / moe

moeten hier een groote distinctie maecten / dat in materij van Historie noyt te veel kan geschreben werden / bysonder van particuliere plaetsen / daer noyt eenige beschryvingen van zijn gemaccht / en welckers ingesetenen / hoe oud en bejaerd / echter tot noch toe haer eygen geboorte-Stadt gelijck als onbekend verpletten hebben / en in die kennisse / (om soo wederom met Cicero te sprecken) altyts kinds zijn gebleven: want niet te weteen wat booz onse geboorte gebeurt is / en hoe alles booz dese is geweest / noemt hy kinderlijck te zijn. *Nescire autem [inquit] quid antequam natus sis, acciderit, id est, semper esse puerum.* * Godt self beval aen Moses, dat de geschiedenissen der Kinderen Israëls soude aenteckenen. * De aenteckeningen der geschiedenissen van saecken in onse dagen booz-geballen / soude mede haer een sonderlinge nuttigheyt en dienst kunnen nalaten booz de posteriteit: maer dewyl dat *Librorum scribendorum nullus est finis; & lectio multa, fatigatio spiritus,* * van veele Boecken te maken geen eynde, en veel lesens vermoeyinge des geests is; oock dat ick mijn talent (onder 't wel-nemen) in comparatie van anderen / in desen deele nu al rebelycher wyse hebbe besteed / en mijne belofte dies-aengaende by en by voldoen; sal ick des oock wat booz een ander overlaten / en mijnenthalbe oorlof verzoekende / eyndelijck mijne penne neder leggen / die ick dus verre uyt een goeden yber en hert-grondige genegentheyt ten dienste van mijn Vaderlijcke Stad en goede Ingesetenen van dien / met veel tijdt en moeyte / en niet sonder onkosten gebuykt en verpletten hebbe; seggende eenmael met Ovidio.

*Da veniam fasso. studijs quoque frena remisi,
Ducitur & digitis littera rara meis.**

* Cicero de
Orat.

* Exod. 17°
v. 14.

* Eccles. 12°
12.

* Ovid. 4.
Pont. 2.

[17]
SLOT-RIJM, Om de ledige plaatze te vullen.

WAt sweeft, en Rotft' en Reyft hy verre Ooft en Westen,
En is een Vreemdeling in zijn geboorte Stad;
't Was beter dat hy thys in zyne Kamer zat,
En las de herkomst, van zijn Vaderlijke Vesten.

Dat men zijn oorspronk weet, en waar m'is op-getogen;
En hoe dat daar ter Stee, de Gods-dienst wierd' geplant,
En wat voor vrydoms-regt alhier den Poorter vant,
Is nodig; leest dit Boek, 'tvertoont het voor uoogen.

Zoo nut en dienstig dan de Bibel is in't leven
Tot 't Geestelyck; soo nut ons dees' Beschryving past
In werelds wetenschap: maar veel de lust aan wast,
Om Boecken in te zien, die haar geen voordeel geven.

Wat slyt'er menig wel zijn kostelycke dagen
In dertele Romans, of and're nieuwigheit,
Geschiedenissen van een Landt dat verre leid,
Daar zy dan voor haar moeyt' niet als een droom uyt dragen.

Men keert, van Vrankrijk, en van Duytsland, om de bladen,
Men ziet d' Historien der Oude Grieken in,
Men leert het Roomse regt haar oorspronk en begin,
En na zijn eyge grond dient hy wel selfs te raden.

Men zoekt Journalen op, der Indiaanse Togten,
Door Tartaryen na 't berugte China, voort
Tot 't magtige Japan, men loopt heel om de Noort.
Eer dat men Hollandt eens ter degen wel deur-sogten:

Men ziet het 't Westen in, hoe dat de vale Moren
Het wel-begeerde Gout ter Mijn uit graven gaan,
Dan, hoe heel Africa, met Monsters zit belaan,
Daar's al haar wetenschap, tot beter, schier versmoren;

Gy Ouders die u geld dus quistelyk versorgen
Om uwe Kinders lust en zin'lykheit te voen,
Wat kan het geven haar, en u ook voordeel doen?
Soo lang het wonderst' van'er Stadt hen blijft verborgen.

Men kond' in't eerste stuk niets al te wel op soeken,
Vermits'er geen Register agter was gevougt;
Nu volgt'er een soo net, dat yder is vernougt,
Want 'r zeer gemakkelijk wijst, den Inhoud beyd' der Boeken.

A. B. O. N.

BLAD-VVYSER

Ofte generael Register, aenwysende waer alle materien en saken in de Beschryvinge begrepen, na te sien en te vinden zijn.

't Gansche werck bestaet in ses Hooft-stucken ofte generale ver- deelingen, welkers kort begriip, niet alleen in de Voor-reden, maer oock boven yder Hooft-stuck, kan gelesen werden.

Het EERSTF HOOFT-STUCK begint	pag.	I
Het TWEEDE HOOFT-STUCK	pag.	39
Het DERDE	pag.	61
Het VIERDE	pag.	106
Het VYFDE	pag.	682
Het SESDE	pag.	748

Nota. In de Na-reden van het eerste stuck, is per abuys vergeten, de nummers van de Folien by te voegen; dies wy den inhoud van dien, in 't volgende Register met de *Signature*, ofie letter, onder aen de bladeren staende, sullen aenwyfen.

A.

A Bdye Konings-veld, soecht Ko-
nings-veld.
Abraham Gorleus, groot Antiquarius
tot Delft 585. 841.
Abt van St. Bernart, gelwesene Predi-
kant alhier; soecht Tomas Chilius.
Accoort, tusschen de oude Parochie
kercken oude Gast-huys alhier. 290
Adam Sasbout van Delft/ Professor der
H: Theologie tot Leuben / interpre-
teert de H: Schryfture in belen dee-
len conform de Gereformeerde leere.
406. Sommitere beschypvinge van
sijn leven 759.
Adelijcke Hof-steden in Delfland 34.
Na-reden B.
Admiraal Heyns Graf 178. en beschyp-
vinge sijns levens 802.
Admiraal Tromps Graf 182.
Admiraliteyts Collegien, hoe verdeelt 4
hier te Delft geexcuseert. 741.

Adriaen de VI. Paus van Romem, leyd
de schult der beroerte inde Religie
hier te lande / den Kerckelijcken te
last 406. Was in het Frater-huys
hier te Delft op-geboet 519.
Adriaen van Assendelft, Pensionaris
van Haerlem hier te Delft met de
doot gestraft 444.
Adriaen vander Goes, Raet Pensiona-
ris van Holland en sijne vermaerde
descendenten Delbenaers 770.
Adriaen vanden Vennen, seer geestigh
Schilder en vermaert Poët / Del-
benaer 857.
St. Adriaens ofte Laecken-bereyders-
Gilde, haer twee jarige by-een-komst
uyt de booznaemste Steden van Hol-
landt 601.
Egidius, Professor der H: Theologie
en vermaert Poët / van Delft 755.
Aelbrecht Hertoch van Beperen bele-
gert de Stadt 64. Geeft veel Pri-
legie aen de Delbenaers om hare bro-
me

- me daden 65. 68. Was gewoon sijn
procurande wyf Delft te halen 90.
Verfuynt den Hinderdam behooy-
lijck te onderhouden / waer over die
van d' Oost-Ambagten klachtig val-
len 90. 91. Schryft aen de Wet-hou-
ders van Delft over der Kerckelijcken
ongehoudeuheit alhier 374. Ont-
siet d'eensydigen haet der kerckelije-
ken niet 376. is insteller van het
Collegie van Dijk-graef en Heem-
raden van Delflandt 557.
- Aelmoessen, werden in't Huys van
Charitaten wyf-gedeelt aen personen
van allerley gesluyt 512.
- Arent vander Goes, groot Rechts-ge-
leerde tot Mechelen / Delvenaer 769.
- Aeldoms en Schependoms-recht, hoe in
Hollandt onderschepden / 2.
- St. Agaten-klooster, haer gelegentheit
ouderdom / Patronesse / als - mede
grootte en begrip van't selfde 317.
- Historie ten tyde Hertogh Carel de
Stoute inden op-hef van de schattin-
gen over de geestelijckheit aldaer vooz-
gefallen 320. eenige vermaerde In-
woonders deses Kloosters Ibid. en
volg. Veranderinge deses Kloosters /
mitsgaders dessels Kercke. 322.
- St. Agnieten Clooster, mitsgaders haer
Patronesse en ordze der Nonnen / als
mede vermaert Prioze deses Con-
vents etc. 333. en volg.
- Alba, komt in de Nederlanden en ver-
oorzaecht een algomeene verflagent-
heit onder de Gereformeerden 425.
Recht den Raed van trouwelen op / die
men den Bloed-raedt noemde 428.
maecht nieuwe Ordonnantien op't
stuk van de inquisitie Ec. 432. sijn
excessive schattinge oorzaecke van den
publijcken Oorlog 434. 438. wert by
de Hollandsche Steden vooz vrand
verklaerd / 439. Sutfhen en Haer-
den vooz sijn Soon ingenomen en
groutelijck mishandelt / verdocht by
de Rooms-gefinden self / oock des te
meerder haet / 443. Sijn beeltenis
boven de Rotterdamsche Dooze / 680.
- Allerheyligen Kaes-mare 658.
- Altena 36.
- Alumni ofte Stadts Studenten 519.
520. 524.
- Ambachten onder Delflandt gelegen 33:
Ambachts-heerlijckheden de Stadt toe-
behorende 89. en volg.
- Ambachts-gesellen by d'oude Romeys-
nen niet sonder haer teeken op de stra-
ten te mogen verschijnen 518.
- Ambachts-kinderen van Charitaten /
ordze van dien 507.
- Ammunitie Magasijn van Hollandt en be-
schrypinge van dien 619. en volg. gro-
te menichte van voozraet aldaer 62:.
- Ammunitie Magasijnen van de Genera-
liteyt 634. en volg.
- Amsterdam, waerom langer aen Albaes
syde gebleven als wel de andere Hol-
landsche Steden 442.
- Anatomie, ter oeffninge van de Chirur-
gijns / beschrypinghe en hoedantg-
heit deses gebouws / 572. en volg.
Uytlegginghe van de Sinne-beelden
boven de Dooz-poorze 573. 574. Ka-
ritepten mitsgaders geraemten en
vzeemde obseruacien in de selve / als
mede beelderhande vzeemdigheden
aldaer van 575. tot 585. alle de Ka-
ritepten van dese Anatomie onder
speciale protectie van de Magistraet
577. verdelinghe van de sit-plaetsen
vooz de aenschouwers 581.
- Angelus Merula, gebangen wegens de
Keligte schryft sijn verantwoordinge
in't Maria Magdalena Clooster al-
hier 407.
- St. Anna Capel 296.
- St. Anna Clooster, haer verledene en
heden

[12]

B L A D - W Y S E R.

Hedenbaegsche gedaente / mitsgaders
 desselfs Patronesse 348.
 St. Antonis Capel, op Stadts-Haven
 296.
 Arent Cornelisz. vermaert Predicant
 alhier / Welvenaer 789.
 Jr. Arent van Duyvenvoordens Graf-
 schrift 186.
 Arent Dircksz Vos, Pastoor uit de Lier
 ter saecke van de Heilige verbrandt
 433.
 Arent Sasbout, president van den Se-
 creten Raed tot Brussel / Welvenaer
 784.
 Arent vander Meer, geleert Reysiger /
 upt Delflandt geboortigh 761.
 Arm-beurs genaemt Matroos Ma-
 troos op Stadts-haven 546.
 Armen, en onderhoudinge van dien / siet
 Charitaet-hups.
 Arme Kinderen, tot wiens laste in aller-
 hande doobballen 492.
 Arm-huysjes ofte Hofjes by particulie-
 ren gesticht 540. en volg.
 Arminianen siet Remonstranten.
 Artillery Magasijn van Holland 621.
 Artillery van de Stadt 637.
 Aper vander Houven, kunstig Schilder
 van Delft 845.
 Appel-mart 667. 670.
 Augustijn Verburg, vermaert Schilder
 Welvenaer 842.
 Autaer seer kunstigh en kostelijck ten
 Oude Kercke / 168. en volg. Ordre
 op't stuck van de Nuttaer Tafelen der
 Gilden 282.

B.

Bailju en Heemraetschap van Delf-
 landt 6.
 Balju van Delflandt. sijn weest-dagen
 binnen Delft te moeten houden 557.
 waer 'tself de jegenwoozdig geschiet
 679.

Balthasar Gerarts, Moordenaer des
 Prins van Orangien sijn beschryvin-
 ge 547. en volg.
 Bannen, hoe veer men van ouds 81. 84
 gebannen upt Delft geen vrydom te
 hebben op gewijde plaetse 75. stricte
 Keuen tegen de Banditen 81. spe-
 len dapper de Meester ten tyde Maxi-
 miliaen 83. banisement violerende
 hoe veer men die mocht vangen 84.
 geen Woudos - personen te moghen
 komen by ballingen gebingt sijnde op
 gewijde plaetsen 366.
 Banck van Leeninge 607. en volg.
 St. Barberen Clooster en wonderlijck
 vasten van een siecke Nonne aldaer
 332.
 Bardi, nageboort door de Kethorijckers
 639.
 Bartel van Bodegom, groot Rechts-ge-
 leerde / Welvenaer 783.
 Bartholt Entens, Oberste Lieutenant
 van Lunen alhier gehangen 446.
 Barvoeters, soecht Winder-broeders.
 Bastaerden ofte natuyrljcke Kinderen
 van Armen by wat Gods-hups te
 onderhouden 492.
 Bedelen van ouds alhier toe-gelaten ou-
 der Nete van Consent 505.
 Bede van ouds by de Hollandse Steden
 aent de Graven toe-gestaen 738. en
 volg.
 Beelden van Miraculen in de Oude Kerk
 145. 151. geestige toestel eeniger van
 dien 153. Beeld van Miraculen in
 de Nieuwe Kerk en Oude beschry-
 ving van dien 192. ander miracu-
 leus Beeld aldaer 197. 240. 250.
 Beeldstormery aengaende van 410. tot
 419. incl. Haer eerste beginsel hier te
 Lande / dooz wien 411. haer verwoet-
 heit / suelhept en genwas 410. 411.
 verbaesthept der Delfsche geestelijc-
 ken over de Beeldstorm in Vlaende-
 Fxxx 2 ren

B L A D - W Y S E R.

- ren etc. 411. ordze der Magistraet tot voozkominge van diergelycke alhier gestelt 412. desselfs Missive aen de Goubernante deser Lande rapporterende hoe / niet tegenstaende haer gepleegde voorszichtigheyt / de plunderinge echter dooz gebroochen / en in wat boege toe-gegaen was 412 en volg: Doyende een tweede Beelde-stoorn ten Minder-broeders dooz de Wyben alhier wonderlyck uptgeboert 414. en volg. 417. rechtsinnige verfoeringe en mis-pyysing ober dus danighen gemelt 416. en volg. sijnde oock eenichsins tot nadeel der Gereformeerden uitgeballen 419. onbeschaemt bedrog te deser tijdt dooz de geestelijckheyt hier te Delft verstert 423. Mengaende noch een nieuwe Beelde-stoornery die hier te Delft schijnt vooz-geballen te sijn 448.
- Beeld-houwer, uptsteekende vermaert alhier te Delft 843. 169.
- Beeste-maerct, weeckelijckse 662. van jaerlijckse / soeckit Dette of Magere Beestemaerct.
- Beeter-huysen en ordze op dat subject 495.
- Begijn-hoven tweederley / oude Falte begijn-hof 307. en volg. groot Bagijn-hof noch hedenbaegs in wesen 314. en volg. oorspronck der Bagijnkens en haeres naems 315.
- Begraven, oude Ordonnantie op 't begraven mitsgaders recht der Kercken daer upt competerende 283. en volg. Wat hy schuldig was die in een ander Parochie begraven wierd 284.
- Besteding-huys van Charitaten siet oude Weduwen-huys.
- Berckelle Meeren 99.
- Beyaert, wel-eer in't Gast-huys ghewoest / mitsgaders Ordonnantie van dien 500.
- Beyer-werck en voorflagh, op de Nieuwe Kerckstoon / 225. raer Beyerwerck wel-eer op't Stad-huys 114.
- Bibliotheeck deser Stadt 525. en volg.
- Bieren, siet Brouwerpen.
- Biesland, Domyn van de Stadt 93.
- Bieslantsche Meulen tot by-enthomst der Gereformeerden onder 't Cruys gebuycht 430.
- Binckhorst Stamhuys 38. by die van Delft wel-eer verdestruuert ibid.
- Bisshop Willem van Uytrecht, aenstijfer van Hertogh Gobert met den Bult 49. 55. en aenbaert het gesag ober Hollandt na Hertogh Goberts doot 57.
- Blinde Machtelt, desselfs miraculeuse Historie 143.
- Bloet-brugge, waer gelegen en naems oorspronck 671.
- Bloed-raed opgerecht 428.
- Bloote, Stam-huys in Delfland / 34.
- Boeck-druckerie upt-gebonden / doet veel af-breuch aen het Pausdom 396
- hooge prijs der Boeckien daer beborens ibid. Boeck-druckery van outs te Delft gefloreert 737. dienstigheid van de Boeck-druckerie 752. 860.
- Boeckesteyn, Stam-huys onder Delfland Nared. B. verso.
- Boeten, moeten binnen 's jaers ge-eyst werden 71.
- Boom-maerct 667.
- Boter-maerct, Boter-huys, en wat des aengaet 663.
- Bossu, oezrompelt Delfts-haven met onmenschelijcke wreetheit / waer dooz hy by de Hollanders in een onversoerlijcken haet verbalt 436. schrijft aen H. J. van Groenewegen Burgemeester van Delft / ter occasie van t'apprehenderen van den Graue van der March alhier / Ec. 446.
- Brandt vande Stadt aengaende; doozgaens

[vii]

B L A D . W Y S E R .

gaens hier en daer vermeld / als 88.
152. 221. 223. 256. 283. 363. 740.
Brandt van't Stad-huys 114.
Brandt door den Blixem aende Oude
kerckis-toorn 188. brandt inde N:
kerckis-toorn ten tyde vanden opbouw
van dien / mitsgaders verhael van
een wonderlyche geschiedenisse die als
doen door geballen soude sijn 239.
Brandstichtinge in't Clooster Sion buy-
ten Delft 361.
Broothal van outs alhier 593:
Brouwerien aengaende 694: en volg.
haer outheit alhier ibid. Brouwers
haer hoppe van ouds van de Graef
te moeten koopen / mitsgaders by-
dom dies - aengaende door die van
Delft 696. Privilegie dat de Delf-
sche Bieren niet en mogen werden be-
last 697. en volg. Fiorisanten staet
van de Stadt door de Brouwerpen
700. inclinatie der Graven van Hol-
landt door de Brouwerpen tot Delft
700. oudt Oetrop beroerende de wa-
ter-meulens wel-eer in't faueur van
deselbe alhier gemaecht 701. andere
middelen tot verberfing van't water
ten tyde Hertoch Carel in't werk ge-
stelt 703. Item tyde van Keyser Ca-
rel 706. geen Walck of Sreen-ovens
te mogen maechen omtrent de Stadt
707. wat de eerste oorsaeck was van
't krencken der Brouwerpen 709: en
volg. nieuwe Odomnantie en Plac-
caten op de Brouwerien / behelsende
inpracticable bepalinghen voor de
Brouwers 710. en volg. Opsien-
ders / binders en proebers daer toe
gestelt 712. requeste der Brouwers
daer-en-tegen 713. hoe weynig upt
alle die nieuwe instellingen in'gebruik
gebleven is 720. verbod van Konink
Philips van geen zwaerder Bier te
mogen Brouwen dan van twee gul-

den de Ton / doch noyt by die van
Delft onderhouden / 721. Verlaten
op den Leydschendam tot gerijf van
de Delfsche Brouwers 722 de sche-
pen met Delfsche Bieren by nacht on-
berhindert door by de tollen te mogen
geen voeren 725. Placcaten tot con-
serbarie van de Brouwers - tonnen
727. oude waerdigheyt en vermaert
heyt der Delfsche Bieren en aerdige
beschrypinge van dien / door versche-
de Auteurs 729. 730. en volg: ver-
loop en af-bal der Brouwerien 732.
oude estime der Delfsche Brouwers
en tegenstand van den chienden pen-
ning / ter saecke van de Brouwerien
733. Lijste van de namen der Brou-
werien door desen hier geweest 734.
Breucken, moeten hier te Delft alle bin-
nen 's jaers berecht sijn 71.
Brugge tot Ouder schie by wie te schou-
wen 33. geen Bruggen ober de Ha-
bensche Schie te mogen maechen /
70: 72.
Burgh en Konincklycke slot tot Door-
burgh 18. 38.
Burgh Adelycke Hof-stede onder Rijs-
wijck. 37.
Burgemeesteren, Opper Regenten van
alle de Gods-huysen deser Stad 518
haer Missive aen de Hertoginne van
Parma nopende den toestand van de
Beelde-stormerij alhier 412.
Burgers van Delft / soekt Welvenaers/
item Schutters.
Bursalen deser Stad 519. 520. nopen-
de haer verplichtinge 523. en volg.
Buskruyt Magasijn van Holland op ge-
sprongen / mitsgaders Historische be-
schrypinghe daer van 622. en volg:
miserable effecten en groote schaede
door dese slaghe geleden 623. en volg.
noyt soo groote quantiteyt Busch-
kruyt gelijck ontsteecken 625. eerste
E x x x 3 bin-

B L A D - W Y S E R.

- bindinge des Bus-kruyts 626. won-
 derlijke toeballen na desen slaghe ge;
 observeert 629. en volg. Collecte en
 subsidie voor de Armen beschadigde
 631. 633.
 Buyrten haer vergaderinge 652.
 Buyten-wegen, deser Stadt 12.
 Bus-kruyd, Magasijn van de Genera-
 litept 655. en volg.
- C.
- C**alvinus. Bewijs dat ten allen tij-
 den voor Calvin en oock Luther ee-
 nige gebonden zijn / die haer tegen de
 verdoztheit der Kercke hebben
 aengekant. 388. en volg.
 Cameretten en beschrijvinge van dien.
 606.
 Campvelt waer gelegen en Naem-reden
 van dien. 651.
 Capellaen in 't Gast-huys te mogen
 houden 288. 290.
 Capellerie van St. Jozis Capel / 294.
 Item van St. Coznelis Capel aen
 de Bupte-Waterflood / 296. Item
 van St. Antonis Capel op de Stads
 Haven. 298.
 Capellen in de Oude Kerck alhier / 154.
 en volg. Capelle op 't Bagijn-hof/
 314. Capelle van de Oude Mannen/
 item oude Vrouwen. 344.
 Capellen behalven de Kercken en Kloos-
 ters / van 288. tot 300.
 Capels-brugge, welke die is / 671. en
 295.
 Cardinael Cusa ziet Nicolaes van Cusa.
 Carel de V. Rooms Kepsfer en Graef
 van Hollandt / geeft verschepte Wy-
 dommen aen de Stadt ter saecke van
 den Brandt / 88. beleent verschepte
 Domeynen aen de Stadt / 94. ver-
 bied den Kerckelijcken het verder aen-
 hoopen van Landen en Erben alhier /
380. 381. leydt de schult van de Be-
 roerte in de Kelligie hier te Lande den
 Kerckelijcken te last / 406.
 Carel de Stoute poogt te vergeefs de
 schattinge over de Geestelijckheyt in
 St. Agaten alhier in te voeren / 320.
 Carel Fabritius seer vermaert Schilder
 van Delft / 852.
 Carthusiers Klooster, desselfs gelegent-
 heyt en stichtinge / 354. beginsel der
 Carthusianer - Orde / mitgaders
 Historie van haer Auteur ofte Instel-
 der / 355. en verder beschrijvinge de-
 ser strenge Orde mitgaders desselfs
 Klooster / 355. en volg. Item Histo-
 rie van de zalige Jooft Carthusianer
 Dominic alhier / 357. Carthusianer-
 Klooster gedemolieert / en altau in
 een Boere-wooning verandert / 358.
 Catechiseer-Kamers, 176. 277.
 Celle-Broeders-Klooster, Patroon /
 kleding en veranderinge deses Ge-
 stigts / 344.
 Ceremonien ofte Kercke-diensten inde
 Oude Kerck / 159. en volg. Item
 inde N. Kercke van 240. tot 245. in-
 cluys. Item beyde der Kercken in 't
 gemeen van 279. tot 282.
 Charitaet-Huys, opspranck van dien /
 503. 505. Koper-gelt ten behooven
 van de Charitaet-Armen geslagen /
 503. Men wie voor desen het bedelen
 toegelaten was / mitgaders orde op
 het onderhouden van de arme Am-
 bachts-kinderen / 505. goederen der
 Charitaet-Armen nae haer oberlij-
 den ten behoefde van 't Huys te moe-
 ten komen / 504. Charitaet-Armen
 niet te mogen in Herbergen gaen
 dzincken / item geen honden te mogen
 houden / 506. Orde tegen 't bedelen/
 mitgaders middelen tot onderstandt
 van den Armen / soo ten regarde van
 het regt van 't opperste kleet / als op de
 dooden

- dooden in de Kercke begraven werdende/ van 506. en volg. Charitaet-Hups met de Diaconen gecombineert/507. gedenckweerdige weldaet van David Hups aen den Armen/508. Item van de Dochter van den Colonel Morgan / 510. solennele Schael-Collecte voor 't Hups van Charitaten / en gewoonlyche liberaelheyt daer ontrent/510. gelegentheyt en verdere beschrijvinge van dit Hups/511. Oude Weduwen-Hups van Charitaten en sictelijcke ordze van dien/511.514. Namen der Charitaet-meesters/ en waer in haer pligt bestaet / 512. Gebedt alhoorens tot de bedieninge der Armen te treden/ ibid. verdeelinghe van de besotignes/ 513.
- Chirurgijns, en haer knechts de publice lesse/ op de Anatomie gedaen werdende/ te moeten frequenteren/ 572. dienstigheyt van dien / 580. Patroon haer gilde/ 651. Snakige keure in haer fabeur / verbiedende dat geen Quacksalvers op de Raechbrugge sullen mogen voorstaen / 668.
- Christiaen van Adrichem, Oberste van St. Barberen Klooster alhier / seer geleert Delbenaer/784.
- Christiaen van Bieslingen, Contrefeyt-Schilder van Delft/844.
- Christiaen van Kouwenbergh, konstigh Schilder/Delbenaer/858.
- Christiaen van Wapenvelt, Afgesant in de Oostersehe gewesten / Delbenaer/784.
- Christoffel van Schagen, wegens de Stadt Haerlem (tegens ordze) aen den vbandt gedeputeert / sterft hier te Delft in de gevangenis/ 444.
- Christophorus Delficus, Grave van Dona/ Ec. Delbenaer/839.
- Claes van Bleyfwijck, vermaert Canonicus tot Leyden/Delbenaer / 753.
- Clarissen Clooster, haer Patronesse/ eerste en strenge instellinghe / mitsgaders grooten aentwas deser Ordze / 346. Hoe na deselve over een komt met die van der Franciscaner ofte Minderbroeders / 347. veranderinge deses gestichts / 347. secker boorgebent Mirakel 't geen in een der Nonnen deses Convents soude zyn geschiet/ 148.
- Clercken, haers naems oorspronk/375. Cloosteren haer eerste instellinghe/grontregulen / mitsgaders verder uytbreedinge dien aengaende / 300. en volg. ontrent wat tijdt begonnen / doorts wat der Clooster-luyden verderf is geweest / 363. oorsaeck der grooten aentwas der Cloosteren en Rijksdommen van dien / 370. en volg. 378. Cloosteren in Godts-hupsen verandert en tot andere dienstige gebuiken gemaekt / 486. en volg. Siet doorts Monnicken / item Kerckelijcken.
- Cluyfenaersters aen St. Aselen Kercke. 199.
- Comans Colf, soecht Nicolaes gilde.
- Comedianten, siet Acthorijckers.
- Confiscatie van goederen der Burgeren van Delft / met wat somme te Redimeren/61.
- Confreyen van Officieren der Schutterijen. 566.
- St. Cornelis Capel aen de Buyten-Waterflood/ 296. wert de Gereformeerde by accoord toegestaen tot haer publice Gods-dienst/ 419.
- Cornelis de Groot, eerste Professor in de Rechts-geleertheyt tot Leyden/Delbenaer/ 791.
- Cornelis Matelief Admiraal in Oost-Indien/ Delbenaer. 614. 790.
- Cornelis Musius, seer geleert Priuer van St. Agata alhier / door Lumev her-

- verboert en schandelijck omgebracht/
444. beschrijvinge van sijn leven. 776
en volg.
- Cornelis Kittenstejn, konstigh Plaetsnij-
der/ Delvenaer. 852.
- Cornelis Pynaeker, Professor in de
Rechten/ Afgesant na Algiers/ Del-
venaer. 795.
- Craeyenburgh, out Stam-hups onder
Delflant gelegen/ Nared. B. verso.
- NOTA. 't Geen hier niet gevonden
wert, soeckt op letter K.

D.

- D** Agelijckse Marchiten/667. en volg.
P. Dathenus, sijn opzoertigh pree-
ken/468. en volg. schelt den Persoon
van den Prince van Orangien/ ibid.
- J. Gerobulus gewesene Predikant
alhier onder 't Cruys/ aen hem tot
Staden gedeputeert/ om sijnen afval
te verhinderen/ 471.
- David Beck, vermaert Schilder van de
Koninginne van Sweden/ Delve-
naer. 854.
- David Jorisz van Delft/ Werts-ketter.
404. sijn leven beschreven/ 761. en
volg. sijn Woeder ten Celle-broeders
alhier onthalt/ 765. Boecken door
hem beschreven/765. Hoost-pointen
van sijne Leere/766. wert opgegra-
ven en nebens sijne boecken verbant/
767. sijn uyterlijke gedaente/ ibid.
- Delft, van outs de Hoost-stadt van
Noort-Hollant/ 2. de presidiale Stad
in 't regard van de Grootte Visscherij
van Holland/ 5. begrootinge van de
Stadt/ 6. hoe wijt van de Maes en
alle naburige ofte omleggende Ste-
den gelegen/ 6. groote deur-tocht/
ibid. uyterlijke gedaente/7. hoeda-
nigheyt van Lucht en Water/ 9.
Leefstichtigheyt en vuchtbaerheyt
van desselfs gewest/ 13. de derde
Stadt van Holland/ 40. door Her-
togh Gobert met den Bult tot een
Stadt gemaect/ 40. van te boozen
een Doorp geweest/ 40. en 48. is ze-
dert haer eerste omwallinge van Her-
togh Gobert met den Bult/noyt upt-
gelept/ 41. outheyt van dien/ 41. en
Nared. B. 2. oorspronck haers naems
upt de Graft van Cosbulo Romeyns
Veldt-overste/ 42. 877. hoe men de
naem deser Stadt te recht. behoort te
schrijven/ Nared. B. 2. verso. Oor-
spronck van haer verder aenwas en
toenemen 456. Is van outs de groot-
ste en sterckste van Hollandt geweest/
60. 746. Werdt belegert door Her-
togh Melbrecht/ 64. haer Wydom-
men vermeerdert/ 65. Et. is een
voornaem Hoopstadt ten tijde Kester
Maximiliaen/ 82. oock seer ber-
maert/ 86. 87. heeft in 't begin van
de voozede Eeuwte de meeste Hup-
sen op een na van alle de Steden van
Hollandt gehadt/ 87. en gaf de mee-
ste van allen in de Verpondinge/ 740.
begint af te nemen nae de doode van
den Prince Willem van Orangien/
101. Eer-versen tot lof vande Stad/
86. 105. Flozianten staet van de
Stadt door de Brouwerijen / 699.
ouden Rijckdom en vermogen deser
Stadt/ 737. en volg. Wier conside-
rabele abusyen van outs gecomit-
teert tot nabdeel deser Stadt/ 739. en
volg. hoe machtigh echter noch is
gebleven in 't ophzengen van de ge-
mene Lands-middelen/ 745. 746.
- Delfs-haven, soeckte Haven van Delft.
Delfants bepalinge ofte grensen. 6. haer
mergen-tal/ ibid. haer upwaterin-
gen/9. desselfs vuchtbaerheyt/mits-
gaders vermaeckelijckheyt/ 13. etc.
Steden en Dorpen daer onder begre-
pen

[X]

B L A D - W Y S E R.

- pen/ 15. Delftants Hantbesten moeten binnen Delft bewaert werden/ 557.
- Delfsche Donderslagh, ziet Buscrypts-
magasijn.
- Delvenaers, doen grooten dienst aen Hertogh Melbrecht/ 65. 68. Opdom der Doozters van Delft in 't verbeuren van hare goederen/ 71. haer goederen ter saecke van civile schulden in geen Steden van Hollandt te mogen arresteren/ 83. Geen Steden van Hollandt ende Zeelant/ mogen de goederen ofte koopmanschap van die van Delft/ meer belasten of beswaren/ als haer eygen goederen/ 698. De publijcke Predicatie der Gereformeerde door de Delvenaers aller-eerst aen de Hoorn-brugh/ en in den Haegh ingevoerd/ 409. waerom sy pberiger in desen/ als andere Stedelingen van Hollandt/ 410. houden de Spaensche Soldaten van Albatuyten/ 't geene die van den Haegh moeten ontgelden/ 436. Reden van 't uyt-slypen der Vlaemische Vlughtelingen/ 603. 740. Getuygenisse der oude Schrijvers van den eygentlijcken aert der Delvenaers/ 683. en volg. als eerstelijck/ haer Godts dienstigheidt/ 683. 684. liberaelheyt en goedertierentheyt ontrent den Armen/ 684. oprechtigheidt/ ibid. beleeftheydt en modestie/ 685. sinlijcke nettrigheidt/ 686. haer broemigheidt en liefde tot het Vaderlandt/ en hoe sy haer doorgaens van outs ten dienste van 't gemeen gedragen hebbē/ van 687. tot 692. it: 739. 746. 774. haer voornaemste koopmanschappen van alle tijden/ 692. en volg. Delvenaers/ al van de eerste die de Zeebaert hebben in 't werck gestelt/ 700. hoe veel in voorgaende tijden aen de Graven gecontribueert hebben/ 737.
- en volg. 746. mitsgaders hoe veel in de laetste Eeuwē aen 't gemeene Land noch hebben opgebracht/ 745. 746. hendaegs misbruik/ 746. Lijst van de vermaerde Delvenaers/ 753. en volg
- Delinquanten, moeten binnen 's jaers berecht werden. 71.
- Diaconen, welke de eerste zijn geweest in de Gereformeerde Kercke alhier/ 441. 504. Goederen der geener die van der Kercken Welmissen leven/ na haer overlijden te moeten komen ten behoeven van den Diaconi-Armen/ 504. Combinatie van de Diaconien met het Charitaet-huys/ 507. Kerckhijckers-Kamer opgerecht tot voordeel van de Diaconie/ 641.
- Diederick de V. door Hertogh Govert met den Vult uyt sijn Land verdreven/ 40. 56. wederom herstelt/ 58.
- Diefstal van Reliquien in de Nieuwe Kerck/ 200. 208. 209.
- Dirck Graswinckel, Advocaet Fiscael van Hollandt/ seer geleert Delvenaer. 837.
- Mr. Dirck, vermaert Cappellaen van Hertogh Melbrecht/ Delvenaer. 754.
- Dijckgraef en Heemraden van Delftants-Collegie ingestelt/ 555. moeten hare Kerck-dagen binnen Delft houden. 557.
- Dobbel-spel op Jaermazten van outs door de Graef aen de Stadt geotropeert/ 655. welke spelen geoorloft waren en welke niet. 656.
- Doelens naems-oozprongh/ 562. oude Nchtbaerheyt der Doelen en reglement daer uyt ontstaen/ 564. hoe veel Doelen van outs alhier/ en waer gebleven/ 565. Nieuwe Doelen en des selfs beschrijvinge/ als mede van de Confrerie aldaer/ 565. en volg. Oude herkomst der Schutterijen/ 557. en volg. Drielperck/ mitsgaders

B L A D - W Y S E R.

- exercitie van de Wapen-handelinge. 571.
- Dol ofte Kranckfinnigh-huys, met het Wees-huys gecombineert / 491. beschrijvinge van het Dol-huys / 494. en volg. Orde op 't houden van de Franckfijnige luden in particuliere huysen. 495.
- Domeynen by de Stadt gekocht / 89. en volg.
- Doodt slag door een Doorter van Delft begaen / hoe veel hy van sijn goederen verbeurt. 61.
- Doops-gefinden, mitsgaders geest-drijvende Herdoopers / haer op-komst / 404. en 461. groutwelijche vervolginge der Doops-gefinden hier te Delft / 405. en 435. Mennonisten naems-oorzpronk / 462. haer Kezeken hier te Delft tweederlep. 462.
- Dorp, adelijck Stam-huys / 36.
- Dorpen, en Ambachts-Heerlijkheden onder 't Heemraetschap van Delflant gelegen / pag. 18. en volg.
- Draperye, ziet Laken-Halle / Laken-bereyding / Ec.
- Druck-konst van Boecken / ziet Boeck-druckerie.
- Duc d'Alba, ziet Alba.
- Duynen. 13.
- E.
- d' **E**chemijding der Klooster-luden kortelijck wederlepdt / p. 303. en volg.
- Edelen van Hollandt Raedtslagen op 't leven van Heer Wolfert vander Beer / des Graven Overste Raedt / dewelcke te Delft ter venster uytgeworpen en gedoodt wert. 688.
- Elizabeth Koningin van Engelandt / bestraff het beroepen van jonge Predikanten / ter occasie van een Predikant deser Stadt aen haer Majest. afgesonden. 452.
- Elizabeth van Marnick Graf. 180.
- Ellende der Vluchtelingen uyt Vlaenderen en Brabant / om de vervolging ter saecke van 't geloof. 425.
- St. Eloys Gilde. 651.
- Emanuel Prince van Portugael de Roemsehe Keltige verkoeppende / doet openlijche belijdenisse der Gereformeerde in de Fransche Kezike alhier / 456. alwaer oock begraven lept. 457.
- Engelsche Beurs. 665.
- Engelsche Court alhier. 552. 694.
- Engelsche Kerck. 291. 322. 458.
- Engelichen het Laken-bereyden van de Nederlondeers geleert. 693.
- Erasmus Inwoonder van het Klooster Zyon byten Delft / 360. Crucefir door hem geschildert / wel-eer in 't St. Agaten Klooster alhier bewaert / 321. sijn geboelen op wat wijze de Reformatie behoorde te geschieden. 402.
- Evert van Aelst, konstigh Schilder van Delft. 855.
- Eygenenschappen en Aert der Delvenaeers volgens getuygenisse der oude schryvers / 683. en volg.
- F.
- F**Alide Bagijn-hof, ziet Begijn-hoven.
- Ferdinand van Tolédo, soeckit Alba.
- Franco Burgersdijck, vermaert Profes-sor tot Leyden uyt Delflant geboortigh. 809.
- Franck van den Bergh, Raets heer in 't Parlement te Mechelen / Delvenaeer. 768.
- Francoys Sonck, Coadjutor van den Aerts-bisschop van Aptrecht / Delvenaeer. 755.
- Franciscaner Monicken, soeckit Minder-breederen.

B L A D - W Y S E R .

Fransche Kezche/beschrijvinge van dien/ 454. Graf van den Prins en Prin-
cessen van Portugael aldaer / 456.
andere illustre Persoonen aldaer be-
graven leggende. 457. 458.
Frater-huys, hoe de Fratres in ouden
tijden gekleedt gingen / mitsgaders
haer functie/ 322. beschrijvinge van
't Collegie der Fratres / 519. Paus
Hadriaen de VI. en andere vermaerde
Mannen in dit Huys opgeboet / 519.
getal der Fraters van outs / 520.
Fraters van Delft de eerste Bursaa-
len in het Staten Collegium Theo-
logie tot Leyden/naer de Reformatie/
520. Inscripctie en Simebeelt van
dit Huys / en dessels beduyding/
521. Regenten van dit Huys / 522.
Opfiender binnen 's Huys / ibid.
verplichtingeder Doesterlingen deses
Huys / 523. en volg. publycke Bi-
bliothecck deses Huys / 525. en wie
de voornaemste oorzaeck van dien.
526.
Frederick Henrick Prince van Oran-
gie in 't Oude Hof alhier ghebooren/
551. beschrijvinge van sijn leven en
sterben/ 822. en volg.
Fredrick van der Mie, seer geleert Me-
dicijn der Stad Breda / Welvenaer.
801.
Fruyt ofte Appel-marct. 670.

G.

Gast-huys, verschepte benamingen van
't Oude Gast-huys / 496. ober-ou-
den brief novende de verkiefinge van
Gast-huys-meesters / mitsgaders
wegens het doen van hare keechen-
ninge / 496: 497. hoedanigheit van
het gebouwt / 498. besozinghe der siec-
ken en krancken soo in 't geestelijc als
lichamelijke / 499. dat vooz desen hier

ooch een Bepaert is geweest / 500:
andere lasten van dit Huys / mitsga-
ders wie Regenten van dien 501.
geestelijcke personen tot bedieninghs
van dit Huys in oude tyden 333.
Gast-huys Kerck, ofte Capel betreffen-
de / 288. en volg. een eygen Capel-
laen / mitsgaders Kerck-hof te ma-
gen hebben / 290.
Gebannen, soecht Bannen.
Gebuyrten, haer by-een-komsten. 652.
Geleerde Mannen, Welvenaers / 754.
en volg.
Geestelijcke soecht Kerckelijcken.
Geer onder de Jurisdicctie van de Stad
64.
Gerard Renoy vander Goes, vroomt
Krijgsman Welvenaer / 771.
Geertruyt van Oosten, ghesaltde Rome
alhier / mitsgaders Historische be-
schryvinge van haer leven en Mira-
culen 308. en volg. 315. 753.
Gemeenlands-huys van Delft van 552.
tot 555. dooz wie gesticht / mitsga-
ders wonderlijcke Historie van de
Opebaers aldaer booz-gehallen ten
tyde van den grooten brand 553. en
volg:
Generalireyts Magasijnen, en beschry-
vinge van dien / eeztelijck op den
hoeck van de Nienwe-strae 634. Ec.
'tweede aert Wees-huys ibid. ten
derde aen't Zuyt-eynde / 635. ten
vierde Bus-bruyd Magasijn aen de
Schie / 635: en volg.
Gereformeerden, soecht Reformatie.
Gevangen-huysen waren van ouds bez-
schepde alhier / 109.
Geuse-brugge, en den Tol aldaer / 89.
Gilde en Gilde-kamers, 638. en volg.
Gildens, van ouds inde Kercken / 146.
165. 199: 258. 260.
St. Gillis Kafe-Marct, 658.
Glasen, konstijc geschildert wel-eer in
Hpppp 2 de

[XIII]
B L A D - W Y S E R.

de Oude Kerck / 171. Item in de Nieuwe Kerck / 256.
 Gods-huysen, 486. en volg. ordze op de Wijcken van de Stadt tot ontlastinge van de Gods-huysen / 517. alle de Gods-huysen deser Stadt ontdezt de opper-booghdie van Burge-meesteren / 518.
 Govert met den Bult, bezobert Holland en maecht Delft tot een Stadt en sijn woon-plaets / 40. 48. maecht een Casteel aldaer / 59. ovezweldigt West-Vriesland en wert binnen Al-maer beset / 50. sijn doot / 51. en Nared. B. 4. hoeneez gestorben / en waer begraven / 53. sijn Lof / 54. sijn verontschuldige / 55. dooz wie omgekomen / 57. 879.
 Gracht van Corbulo, welke die is / 42. item, 874. en volg.
 Graef van Dona, Delbenaer. 839.
 Graef van Hohenlo, sijn Hof-houdinge alhier. 552.
 Graef van Licester, soeck Leicester.
 Graef Lodewijck van Nassouw, doet den Prins van Oranges dessepenen geluckigh succederen dooz het veroveren van Bergen in Henegouwen / 439.
 Graef vander Marck, soeck Luney.
 Graef van Solms, tot Delft woonachtig 841.
 Grauwe Monnicken, soeck Minderbroe-deren.
 Grauwe Sufteren, soeck Clarissen.
 Graven en Graf-schriften van vermaerde Personagien inde Oude Kerck van 178. tot 188. incl. Outhed en eerste instellinghe der Graven van eere / 176. 177.
 Graf-gebouw der Prinsen van Oranje, in de Nieuwe Kerck omstandigh beschreven / van 260. tot 270 incl. aendachtige meditatieen der ouden op het aenschouwen der Graven / en hoeda-

nige gedenck-tekenen sy plegen in te stellen tot overweginge van de doot / 270. en volg.
 Graf-plaetsen van particulieren in de Nieuwe Kerck / 274. Graf-schrijft van twee ober-oude luyden / die vijfen-tesebentig jaren getrouwt geweest / en op eenen dach gestorben sijn / wel eer in dese Kerck telesen / 275. mispysinge van 't bernietigen der Graf-tekenen / 276. Oude Ordonnantie op de Graven in de Kercken / 284.
 Graf der Predicanten in 't Gast-huys. 293.
 Graf van den Prins en Princessen van Portugael in de Fransche Kerck alhier / 456. 7
 's Graven-huys, ofte Hof alhier / 108. en volg. vzeemde geschiedenis aldaer booz-gevalle / 688.
 's Graven-Hage, wat voordeel desselfs na-hy gelegentheyt aen dese Stad toe bzeengt / 16. als mede wat nadeel daer uyt ontstaet / 747. publijcke Predicatieen der Gereformeerden aldaer / dooz de Schutters van Delft gewa-penderhant ingeboert 409. ljd oberlast dooz de Spaensche Soldaten die te Delft buyten gesloten waren / 436.
 's Gravelande, een oude Stadt in Delflandt gelegen / 17. Nared. A. 4.
 Groenevelt, Stam-huys in Delflandt 36. en Nared. A. verso.
 Groenlantsche Compagnie. 619.
 Groen-markt. 668.
 Grootte Schoole, soeck Schoole.
 Gruyt en Hop-geld, aen de Stad / 100. Privilegie en verklaringhe van dien 694. en volg.

* *Grafwinkel, siet, facol van de Grafwinkel*
 H.

H Aerlem, haer beleghe te gemdet sient dessenden secretelijch haer Gedepu-
 teerden

- teerden aen den Dyant / doch werden geappreheendeert / en hier te Delft met de doot gestraft / 443. Haerlems ontset / getracht dooz de Burgers van Delft. 690.
- Hage, soecht 's Gravenhage.
- Haegse-poort. 676.
- Haet der Kercklijcken, van alle tijden de allerhebigkste / 377. is by verscheyde Graven van Hollandt niet ontsien / 376. 377.
- Halle, soecht Dlees-halle / Laecken-halle / etc.
- Handvesten van Delfland, moeten binnen Delft bewaert werden. 557.
- Haven van Delft, genaemt Delfshaven, als een gedeelte van de Stadt gereekent / 8. bequame gelegentheydt van dien aen de Mase / 13. desselvs oorspronck / 66. 68. Stadthuys op de Haven / 131. Item de Kerck aldaer / 297. de Waert van Delfshaven dooz die van Rotterdam getracht te verhinderen / 72. Vergrooringe van Stadts Haven / vermits het toemen van de Negotie ende Commertie ter Zee by die van Delft / 77. 700. Oude heure tot beneficie van de Haven / 80. wert dooz de water-geusen ingenomen / 435. wert dooz Bossu overrompelt en moozdadig mishandelt / 436. de Spaenscge Soldaten wederom uptgetrocken / 440. Kerckelijcke geschillen aldaer / 299. Andere saecken van outs tot nadeel van Stadts Haven upt-geballen. 740. 742.
- Haver-marckt, van outs drie-mael ter weeck. 661.
- Haver-pacht van Wynaeker aen de Stadt / 96. 99. hoe veel Havers die jaerlijcx bedraeght / 96.
- Heerlijcke Hupsen in Delflant / 34. etc.
- Heemraden van Delflandt, Eerste instellinghe / ouderdom / en Privilegie deses Collegie / 555. moeten haer Recht-dagen binnen Delft houden. 557.
- Heyligen Geest-Capel by de Zuypoozt. 295.
- Heyligen Geest-Meckers, nu Mees-vaders / mitsgaders wat van ouds hare functie was / 489.
- Heyligen Geest Landen verkocht na den grooten brandt vooz d'arme Burgers 490.
- Heyligen Geest, Kerck-hof. 489.
- Heyligen Geest-Susters-Clooster, mitsgaders haer ordre / Ec. 391.
- Hemels-teecken, verziert of ingebeeld / waer upt de Nieuw Kerck sijn oorspronck nam / 190. 194. 215.
- Henrick Mande, superstitieus Monnic / en sijn vzeemde Historie alhier. 364.
- Herbergen, van ouds ontrent de Kercken niet te mogen houden / 370.
- Herdopers, soecht Doops-geinden.
- Herman d'Overachie, Rechts-geleerde en sijn vermaerde vrienden / Delvenaers / 775.
- Herman Schinckel, hier te Delft ter sake van de Religie gedoot / 428. sijn Graf-schijft / 773.
- Hertoch Aelbrecht, soecht Welbrecht.
- Hertogh van Alba, soecht Alba.
- Heul tot Overachie, by die van Delflant te mogen op keuren en een Dam met een obertocht aldaer te maechen. 29.
- Hinderdam, en was des aengaet / 89. en volg.
- St. Hironimus Clooster. Erasmi getuygenisse van 't leven Hieronimi / 323. Liedie der inwoonderen deses Cloosters / 324. drie verscheyde Acten / de veranderinghe deses Cloosters concernerende / upt Stadts Privilegie-boeck hier by gebracht / 325.

B L A D - W Y S E R.

- district en hedendaegse hoedanigheyt deses Cloosters. 330.
- Hof, ofte Huys van de Ezelen alhier / 108. Notabele geschiedemisse op die plaets gebeurt. 688.
- Hof van den Prince van Orangie, ziet oude Hof.
- Hofjens ofte Arm-huysjes door particulieren gesticht / 540. en volg.
- Hofje van gratie, beschryvinge van dien / 541. en volg.
- Hollent, hoe van outs en hedendaeghs verbeert wert / pag. 1. en volg.
- Honden van outs op straat / veel mis in Kezken te mooghen komen / 369. mogen niet gehouden werden by die van den Armen leven / 506. Honden waren uyt het geselschap van de loef ofte Nicolaes Gilde verbannen. 643.
- Hooge Heerlijckheydt van Ryswyck / nochte Schipluy / mogen sonder bewilliging van die van Delft niet veralleneert werden. 29.
- Hooge Vierschaer van Delflandt moet binnen Delft gehouden werden / 557. 679.
- Hoogenban, questie over desselfs Ambachts-heerlijckheit / 33. naderhant aende Stadt verhoft. 103.
- Hoorn, een gehucht na by de Stadt gelegen / 34.
- Hoorn-brugh, d'eerste openlijcke Predicatie der Gereformeerden van dit quartier aldaer gedaen. 409.
- Hop-gelt aende Stadt. 100. 695.
- Hospitaliers ofte geestelijcke personen in 't oude Gast-huys. 333.
- Houve, een Stam-huys. 35.
- Vand. Houvens Hofje / 545.
- Hout-marete ofte Hout-Thuyen / 670.
- Hugo Blotius, Bibliotecarius van den Koper / Delfnaer. 771.
- Hugo Boletius, Prior van Egmont / Delfnaer / 755.
- Hugo de Groot, Delfnaer / beschryvinge van sijn leven en sterben / 813. en volg.
- Hubertus Grimani, goet Conversept-Schilder / Delfnaer. 846.
- Huyg Jansz van Groenewegen, Burgemeester alhier / kriegert den Dyandt met bedrog te krencken / 446.
- Huys op den hoeck van de Choor-sraet. 107. III.
- Huylen binnen Delft / van ouds boozde besten in Nederland geacht. 8.
- Hunselaeidijck. 27. Princelijck Daleys aldaer. 34.
- Hulliten, staen seftelijck op tegen de Roomsche Keere / 394. bevochten werdende weder-staen het gekwelt met Victorie / waer door de leere van Hus by de Nederlanders werd verspreyd. 395.
- Huwelijcken Staet by de Clooster-luyden verwoozpen / kostelijck wederleyd. 306.

I

- I Acob Delft, den oude, goet Conversept-schilder / mitsgaders desselfs drie Soonen alle goede Konstenaers. 845.
- Hr. Jacob Delft, de jonge, siet 856.
- Jacob vanden Eynden, Raed-Pensionaris van Hollandt / Martelaer voor 's Lands byzheit / Delfnaer. 774.
- Jacob vanden Eynden, Arijns-man en Historyschryver van Zeelandt / Delfnaer / 793.
- Jacob vanden Eynden, Gouverneur van Woerden / geleerd Poet / Delfnaer 802.
- St. Jacobs Gilde. 651. 680.
- Jacob Jansz Graswinckel, Gereformmeert Creynjt / en beschryvinge van sijn leven / 796. en volg.

Jacob Vosmeer, uytsteeckend Bloem-
schilder / Delbenaer / 848.
Jacobus Rolandus, vermaert Predicant
alhier / Delbenaer / 808.
Jaer-maerct, ofte Kermis van Delft haer
oorspronck / 657. uytsteeckende ver-
maertheit van dien in ouden tyden /
658. andze Jaer - marctten ibid. en
volg. oude Handvesten nopende doo-
bel-spelen / als - mede 't vechten op te
Jaer-markten / 655.
Jan d'eerste van die naem / Graef van
Holland willende met Heer Wolfert
vander Deere na Zeeland vluchten /
werd door die van Delft achterhaelt /
en binnen haer Stadt gebracht / al-
waer Heer Wolfert in't bywesen van
de Graef ter venster uyt-geworpen
wierd / 688.
Jan van Bleyswijck, geleert Priester /
Delbenaer. 771.
Jan Busch, Kanonnie / klaeght over't
schandalens leven der genaemde gee-
stelijchen / 398.
Jan Gotshalck Ierman, Jerusalem
Keyg-beschryver / Delbenaer / 769.
St. Jans, ofte Cuypers Gilde, 652. seer
ker stuck Canon haer toehorende 638
Jan Tassijn, Leeraer der Fransche ge-
meente / sijn groote beschepdenheit /
455.
Imbyse door Dathenus opgehitst. 470.
Inquisitie, haer oorspronck / 390. eeni-
geconsiderable adbysen nopende 't stuk
van conscientie-dwangh en byshep
der Geligie / 459. en volg.
Joost Sasbout, Cancellier van Gelder-
land / Delbenaer / 758.
Johannes Hagius, vermaert Medicijn /
Delbenaer / 795.
Johannes Meursius, seer vermaert Hi-
storijschryver en Professor uyt Delf-
landt geboortig / 810.
Johannes Wp-Bisschop van Straets-

burg / Delbenaer / 755.
Johan van Nes, konstigh Schilder van
Delft / 852.
Johan de Wich, Mounic / kant sich te-
gen de valsche practijcken van sijn
mede-broeder Hendrick Mande al-
hier en elders gepleegt / 366.
Johannes Gerobulus, eerste Predicant
alhier onder 't Krups / 409. 450.
wert by de Nederlandische Synode na
Staden gecommittteert om den af-
valligen Predicant P. Dathenus te
bermanen / 471.
Johannes Sartorius, de verdorventheyt
der Roomsche Kercke opentlijck in
een Boeck beschuldicht hebbende /
overleedt alhier te Delft. 407.
St. Joris Capel. 294.
St. Joris Gast-huys, nu Dol ofte krank-
sinnighuys / 494:
Jurisdicte van de Stadt vermeerdert /
64. 67. 70.

K.

K Aeck-brugge, en oude Keure dien
aengaende / 668.
Kaes-kopers van Rotterdam binnen dese
Stadt niet minder dan vijftich pon-
den te gelijk te mogen verliopen. 665.
Kaes-marcten, jaerlijckse tweederlep.
658.
Kalck noch Steen-ovens, ontrent de
Stadt niet te mogen maechen / 707:
Karel de V. siet Carel de D.
Kenenburgh, Riddermatige Hof-stede.
35.
Kennemerland en West-Vriessland, hoe te
nemen na d'oude verdelinge van Hol-
landt. 2.
Kercken, seck Oude ofte Nieuwe Kerck
item Gast-huys Kerck / Habense
Kerck / &c.
Kercken, den Rooms-gefinden tegen ac-
coord:

- coor'd ontuomen / werdt by de wijsse Regenten geimprobeert / 447. de Resolutie van de Staten / op dat subject genomen / in 't eerste den Prins tegen de bozst sijnde / werd naderhandt dooz den seif de met reden gedefendeert / 448.
- Kercken van verscheyde gesincheden hier te Delft / eenighsins beschreben / 401. en volg.
- Kerckelijcke Personen, haer verderf dooz den onnatigen Gijldom / etc. 363. en volg. haer vermogen in oude tijden / 366. en vol. verschaffen byper toeblygt plaetsen / selfs booz de grootste booswichten / 367. Privilegie daer tegen van Hertogh Philips aen dese Stadt gegeven / 368. hoe de Kerckelijcken schot en lot byp zijn gebleve 371. haer valsche practijcken en listigheden van outs 364. 371. 375. Hertog Welbrecht schrijft aen de Werhouderen van Delft ober der Kerckelijcken ongebondentheydt alhier / 374. gebuyckten de Latijnsche Tael van outs tot nadeel der werckelijcke Oberhepdt / 375. der Kerckelijcken haet dooz verschepde Hollantsche Gzaben niet ontzien / 376. en volg. haer baetsucht hier te Delft dapper ingetoomt / 377. groten aenwas der Kerckelijcken rijckdom / 370. 378. 379. ontfangen meer van de gemeente als de Dozsten selfs / 379. gruwelijcke wreethed die sy van outs tegen haer wederstrebers gebuyckten / 379. sware klachten ober hare baetsucht en aengematigde macht / 379. laetste en rigoreuse ontfegginge tegen der geestelijcke gierigheyt hier te Lande / mitsgaders schandelijcke versnyemenis der Spaensche Nederlanden in desen / 381. oberdavige staetsucht der Kerckelijcken van outs / 383. als mede haer gruwelijcke ondancbbaerheyt / 384. haer ontueftigleiden en lilagten daer ober 385. 386 werden dapper beschimpt en bespot dooz de oude Kerchoykers deser Landen / 392. Cardinael Cusa komt in de Nederlanden om haer gebreck te refozneren / 396. de schult der Bevoerten / wegens den Godsdienst hier te Lande / wert haer dooz den Keyser als mede dooz den Paus te last gelept / 406. beginnen op te rupinen en de Stadt te verlaten / 440. Reden waerom 't verhael der Kerckelijcke in dese beschrybinge dus wylloopigh is geertendeert / Nared. C. 4.
- Kerck-meesteren Camer, 175. hoe veel Kerck-meesters van outs en heden-daeghs / mitsgaders bedieninge / 287. haer speciael booz recht van 't indozden van haer schulden / 286.
- Kercken-raets-Camer, 277.
- Kerck-hoven oude keuren / behelsende strenge straffen tegen 't speelen op de Kerck-hoven / 369.
- Kerck-hove Stam-huyjs in Delflant / Nared. B. verso.
- Kermis ofte Delfschen Ommegang, des selfs oorspronck / 146. 657. uytsteeckende verniaertheyt van dien in oude tijden / 658.
- Kerstange, Verlaten aldaer geotropeert. 705.
- Ketel, een Doop onder Delflant gelegen. 33.
- Keyser Karel, soecht Carel de V.
- Kinderen van Armen in allerhande boozballen by wien te onderhouden / ziet 491. en 492. en 507.
- Klaeuws-hofje, 544.
- Klocken, Haer Klocke - spel van outs op 't Stadt-huyjs / 114. de grootste Klock van gantsch Hollant / in de oude Kerck - toorn / 138. Accoozt ofte Harmonie van Lup-klocken / 140. en

B L A D - W Y S E R .

en 141. oude en hedendaegsche Luy-
kloeken in de Nieuwe Kerck-rozen/
223. Kloeken-spel aldaer/225. Eer-
ste onderbindinge van Kloeken en
Apywercken/226. 't belupden der
dooden hoe van outs/285. ober wel-
ke personen met de grootste Kloeken
mocht geluyt werden. 286.
Koe-poort, 680.
Koning van de Confrerie, soecht Schut-
ter-koning.
Koninghs-velt, Abdiye van Adelijche
Juffrouwen in de Doozstadt van
Delft/ van 348. tot 354. aengaende
haer situatie/ outheydt en stichterse/
348. 349. ober - een - kominge van de
naem Coningsvelt/ 350. beschrijbin-
ge vande Oydre en kleedpe der Non-
nen deses Convents/ 350. en volg.
hoe en wanneer dese Abdiye gedemo-
lieert/ 352. eenige namen der Jonck-
vrouwen deses Convents / 353. en
volg. oberblijffelen en gedachtenissen
van 't Conings-velt/ 353. en volg.
wapen van Coningsvelt/ Nared. C.
Konings Uyt-hof, sijnde een Koninkl:
paleys van plapsanse nevens de booz-
gemelte Abdiye gelegen hebbende/
350. 353.
Koren-marct, en wat des aengaet. 661.
662.
Kraen-kindere. 610.
Kruyt, soecht Buskruyts-magasijn.
Kuyper van Delft/sijnde een stuck Ca-
non. 638.

L.

Laecken-Hal, oude Handbesten dien
aengaende/ 596. en volg. Beschrij-
vinge van de tegenwoordige Laken-
Halle en dessels Regeringe/ 600. en
volg. Laken-Namen/ 602. Laken-
bereyders correspondentie en twee-

jarige by-een-komst uyt alle de booz-
naemste Steden van Hollant. 601.
Laken-handelinge en oude vermaertheyt
van dien hier te Delft/ 692. en volg.
Lakenmakens-konst, wanneer en by wien
in Engelant overgebracht. 693.
Lange Jan van Delft/ goet Schilder/
844.
Lazary - Siecken ofte Leproos-huys,
prophetie van den Capellaen aldaer/
noopende den grooten brandt deser
Stadt/362. Inkomste van dit huys
ten behoefde van het Charitaet-huys
geapplianceert/ 507. beschrijvinge van
het Leproos-huys/ 514. Antijcksche
Ordonnantie/ nopende de devotie der
Lazari-siecken/ 515. item noopende
haer ken-teeckenen als sy inde Stadt
quamen/ 516. Out gebuyk van ker-
mis houden by 't Leproos-huys/
ibid.
Latijnsche Schoole, siet Schoole.
Latijnsche tale, van ouds by de kerkljck-
ken misbruycht/ 375.
Leen-banck, anders gesept Lombaerd/
beschrijvinghe dien-aengaende van
ouds/ 607. herkomst van 't woordt
Lombaert / item om wat redenen de
Lombaerden werden toegelaten/608
descriptie vande tegenwoordige Leen
bank/en Keure tegen particuliere be-
leenders van goederen alhier / 609.
Leonart de Voocht van Delft/ Am-
bassadeur na Engelandt en Schot-
landt. 791.
Leproos-huys, soecht Lazari siecken-
huys.
Leycestersche factie kortelijck verhaelt /
behelsende onder andere verscheyde
considerable booz-ballen dese Stadt
betreffende/ van 472. tot 483. re-
den waerom dese materie in de be-
schrijvinge deser Stadt is ingelijft/
483. en volg. item Nared. D.

Leydens ontfertinge, wat die van Delft daer al toe hebben gedaen / 690. 739.
 Leytschen-dam, nieuwe Vaert derwaerts te mogen maechen. item wie de oude Vaert onderhouden moet / 88.
 Verlaten of de Dupchers aldaer geotropeert / *ibid.* accoozt dien aengaende met Heemraden van Delflant / 722. 't Recht ofte Col van dien ren behoeve van de Stad aengekocht / 102.
 Hupsen aldacr op Stads gront staende / onder wat conditie / 102.
 Librie, soecht Bibliotheeck.
 Liefde tot het Vaderlant, door de Delvenaers bewesen / 687. en volg. 774.
 Lieve-Vrouwen Beelt van Miraculen ten ouden Kercken / 145. snaechige toetsellinge / 153.
 Lieve-Vrouwen Gilde, mitsgader Handvest van de Graef van Holland dien aengaende / 154. d'ongebontdentheyt van de Capellaen deses Gilde door Hertog Willem de V. ingetoomt. 373.
 Linne Laken-halle van outs alhier / 596.
 Lombaert, ziet Leen-banch.
 Loosduynen, mitsgaders miraculeuse geboorte van menigbuldige Kindkens aldaer / 20. op-schryft ter gedagtenis van dien / 21. tegenstrydigheden en verwerpinge van dit geseyde Mirakel / 23. superstitie dien aengaende by de gemeene luden gepleegt / 26.
 Crasmi gevoelen noopende dit Mirakel / 26. *Joannes Menring 1710.*
 Lucas van Opmeer goet Rechts-geleerde en Poet / Delvenaer. 788.
 Lumey neemt den Bziel / Delfshaben / en 't Hups te Spangen in / 435. doet twee Geesteliche van Delft / nevens verschepde andere in den Bziel wreedelijck ombrenghen / 437. sijn last daer tegen / 439. beroozsaecht door sijn verwoetheyt dat Amsterdam langer aen Albaes sijde bleef / als wel de an-

dere Steden / 442. doet den geleerden Pater Musius van Delft schandelijck om - brenghen / 444. waer door in disgratie van de Hooge Overheydt raecht / werdende nevens sijn Overste Luytenant door de Schutterij van Delft gebangen genomen; sijn Luytenant gehangen / en sijn edelijck van alle sijne diensten ontslagen. 446.
 Luther staet op tegen 't Pausdom / en oorzsaech van dien / 401. Wert van Erasmus verdedicht en oock eenighsints bestrast / *ibid.* klachte ober sijn nabolgers mutinatie / 402. de Sacrament-strijt te syner tijdt / *ibid.* wreede Afolging ter sake van sijne leere / 403.
 Luthersche Kercke. 461.
 St. Lucas Gilde, wie daer onder refozteren / mitsgaders beschrijvinge van dessels Gilde-kamer / 646. uytlegginge van 't geschilderde aldaer / 647. Privilegie en Dooz-rechten van de selve kamer / 648. en volg. maendelijche vergaderinge en bestieringe van dit Gilde. 650.

M.

Made Stam-hups. 37.
 Made Landen by de Stad aengekocht / en door de Staten gealloodialiseert. 103.
 Maerten Harpertz. Tromp, L. Admiraal van Hollandt / beschrijvinge van sijn Graf in de Oude Kerck. 182.
 Maeslandt, Ambachts Heerlijckheyt / 28. en Nared. A. 4. verfo.
 Maes-water sonder consent van Burgemeesteren van Delft niet in de Polders te mogen laten. 706.
 Magasijnen van Oozlogh / 619. ziet boozts Bus-krupt / Artillerij / en Generalitepts-magasijnen.

- Magere Beestemarckten / twee-mael
's Jaers. 660.
- Magistraten, onwettige veranderinge
der selver/ seer schadelijck/ 466.
- Margareta Hertogin van Parma/Gou-
vernante deser Landen / laet/ nae de
Beelde-stoornij/ booz een korte tijdt
ooglyuckens - gewijs de Predicatie
toe/ 417. Ordonneert den Prince van
Orangien de selve upt de steden te we-
ren/ en ten platten Lande te bepalen/
419. Missive aen haer van de Magi-
straet van Delft/wegens den toestand
der Beelde-stoornij alhier/ 412.
- Marct - dagen deser Stadt drie-mael ter
weeck. 661. 663.
- St. Maria Magdalenen Klooster, haer
Patronesse en veranderinge deses ge-
sichts. 345.
- St. Marthaes-huys vermelt. 348.
- Martinus Dorpius, vermaert Professor
upt Delflant geboortigh. 756.
- Martinus Hortensius, vermaert Profes-
sor/ Delvenaee. 810.
- St. Martijns-huys vermelt. 348.
- Marct-pleynen deser Stad/ en booz eerst
de grooote Marckt/ 652. en volg. wert
by Privilegie van Graef aende Stad
gegeven/ 653. Regulierheyt en groote
van dien/ 654. Handveste der Graven
tot de Jaermarcten specterende. 655.
- Matroos Matroos Arm-beurs. 546.
- Mauritius Prince van Orangie booz raet
van den Abdocaet Barnevelt upt den
Haeg na Delft geweken/ om de lagen
van Lyncester t'ontblieden. 477.
- Meer in Pynaecker aen de Stadt. 99.
- Meermans-bergh tot 's Grabefande/
Nared. A. 4.
- Mennonisten, ziet Doops-gesinde.
- Meyjes-huys, oorspronck en stichtinge/
mitsgaders sommige Ordonnantien
van dien/ 533. en volg. Regenten/ 535.
- Michiel Mierevelt, seer vermaert konst-
Schilder/ Delvenaer. 848. en volg.
- Michael Vosmeer, seer geleert Delb. 794.
Minderbroeders-Clooster, haer patroon
en eerste Insteller deser Orde/ 335.
oorspronck van de Minderbroederen
van observantie/ mitsgaders onder
wat limitatie die Orde alhier te
Delft toegelaten was/ 336. wetten or-
donnantien / als mede kleedinge deser
Orde/ 338. Nared. C. boozschrijvin-
ge van 't Hof van Holland ten geballe
de Minderbroederen van Delft aen
den Pausel: Puntius/ 340. Beelde-
stoorn in dit Clooster/ dooz de wijde ge-
schiet/ 341. 414. 417. de Minderbroe-
ders Kezche in weer-wil van de Ma-
gistraet tot de Predicatie gebuykt/
414. de Gardiaen deses Convents ten
tijde van de troubelen als Protecteur
over de Astropde Clarissen deser Lan-
den gestelt/ 342. 437. vertreck en pas-
poort der Minderbroederen van Delft/
en veranderinge deses Kloosters/ 343.
- Miraculen die wel eer in d' Oude Kercke
geschiet souden zijn/ 142. en volg. item
in't Clooster van St. Clara/ 148. op-
houden van dien met den grooten
brant/ 152. snakige toerustinge deser
Beelden/ 159. Miraculen die geseyt
wierden in de Nieuwe Kerck geschiet
te zijn/ 193. Confirmatie van dien by
de oude Histoyp-schrijvers/ 194. Ke-
gister van Miraculen in de Nieuwe
Kerck geschiet/ 228. gewoonlijke be-
lofte en verbintnisse/ mitsgaders ma-
niere van offerhanden te doen aen de
beelden van mirakelen alhier / 237.
251. Mirakel in den brant van de N.
Kerck-tozen ten tijde van haer opbou-
winge/ 239. vermaert Mirakel van
Suster Geertruyt van Oosten/ mitsg.
authentike beschrijvinge van dien/ 309.
en volg. wanneer alle de menigbuldi-
ge miraculen hier te Delft t'eenmael
een eynde genomen hebben / 373.

[X XI]

B L A D - W Y S E R.

noch een boozgewent mirakel na de
Beelde-stoorn alhier schandelijck on-
deckt / 423. redenen waerom alle dese
oude Historien van Miraculen in
dese beschrypinge sijn ingelijft Nared.
C. 3.

Misdaden moeten binnen 'sjaers beregt
worden. 71.

H. Modet, Prdikant schijnt de oorzak
van de Beelde-stoornery tot Antwer-
pen verwekt te hebben / 464. stelt hem
seer onrustig aen tot Zierichzee / 466.
helpt tot Utrecht een onwettige ver-
kiefinge der Magistraten bevoordezen /
en is seer veranderlijck / 466.

Monicken, haer eerste instellinge en ver-
der uytlegginge dien-aengaende / 101
klachte van den Oud-vader Hiero-
nimus / en anderen ober de selve / 302.
onderschept tusschen de oude en he-
dendaegse Monicken / 301. en 303.
korte wederlegginge van de algeme-
ne en principale grondt-regel des
Cloofter-leuens / te weten 't verwer-
pen des Huwelijcken Staets / 303.
en volg. der Monicken verdoef dooz
den onmatigen rijckdom / 363. haer
valsche practiken dooz de geldt-sucht
geinbenteert / 364. 351. 375. Pri-
uilegie dat de goederen der Clooster-
luyden van Delft moesten versterben
op haer rechte erfgenamen / 377. haer
in-sloeken van Landen dooz de Gra-
ven beteuvelt / 379. oude gelijckenisse
der Bedel-monicken / 383.

Munster, een Doorp onder Delflandt en
Roomsche antiquiteyt aldaer gebon-
den / 28.

Munt alhier te Delft geslagen. 46. 503.
Musius, siet Coznelius Musius.

N.

N Aeldwijk en Hunslaerdijck. 27.

*Naeldwijk en Hunslaerdijck. 756.
761. 200.*

Neringe van ouds in de Booz-steden niet
te mogen doen. 12.

Neerlag der Burgeren van Delft booz
Haerlem. 690.

Nicolaes van Cusa, Cardinael volmag-
tighde Afgesant van den Stoel van
Rome / komt in de Nederlanden ont-
de gebreecken van den Kerckelijcken
Staet te refozmeren / 396. desselfs
lof en sonderlinghe bequaemheyt tot
dese besendinghe / mitsgaders hoe
heerlijck hy ober-al ingehaelt wierd /
397. sijn oprecht geboelen ober de
Aflaten / als mede den Beelden-dienst
398.

St. Nicolaes Gilde, haer vergaderinge
en geestige Ordonnantie van dien 642
en volg.

Nicolaes van Kinschot, Fiscael van 't
Hof van Hollandt / en naermaels Pen-
sionaris deser Stadt. 836.

Nieuwe Delft, welck van ouds is ge-
weest. 63. 673.

Nieuwe Kerck, desselfs oorspronck uyt
secker booz-gewende openbaringhe
jaerlijks booz-vallende / 189. en volg.
item 215. Nared. B. 4. verso. schrif-
telijcke aenteekening wegens de op-
bouwinge deser Kercke en wel inson-
derheyt desselfs Coorn van p. 196.
tot 215. item 217. eerste steen-leg-
gers van dien / 198. 215. haer Pa-
troneffe / 198. 216. verder beschry-
pinge wegens den ouden toe-stel deser
Kercke tot op de veranderinge vande
Kelligie toe / van p. 199. tot 260. incl.
sijnde de bysonderste particularitey-
ten van dien / pder op haer letter in dit
Register te vinden. Hedendaegse hoe-
danigheyt deser Kercke / 277. en volg.
hoeneer ten behoeven van de Gerefoz-
merden alder eerst op-gheruynt /
mitsgaders d'eerste Predicatie al-
daer gedaen is / 441.

Noir-

Noircarmes. 425. A. 26.
Noort Hollandt, welck van ouds. 2.

O.

O Dulphi Marct, soecht Jaer-marct
ofte Kermis.
Oirtgens ten behoeven van den Armen
alhier geslagen. 503.
Olden-Barnevelt, Advocaet van Hol-
landt/den haet van Leicester op sijn
hals gehaelt hebbende / vermits sijn
boozslagh om Prins Maurits tot
Gouverneur van Holland te maken
en de snode instructie van Leicester's
Secretaris hier te Delft ontdekt heb-
bende / 475. 476. moet inder nacht
upt den Haag hier na Delft vluchten
om Leicester's lagen te ontgaen; ad-
verteerende oock Prins Maurits om
sich mede binnen dese Stadt te salve-
ren / 477.
Ommegangen . jaerlijcks d'algemeene
229. groote vermaerthept van dien/
658. desselfs oorspronck soecht Ker-
mis. ommevang op Sacraments-
dag / 280.
Ontset siet Haerlem / item Leyden.
Onroomschen hoe vervolgt / soeck Re-
formatie.
Ontwydingh van twee Priesters upt
Delflandt / 433.
Oost-Indische Compagnie, hoe in Hol-
landt verdeelt 4. Oost-Indische
Hups beschryvinge van dien / 611.
oorspronck en op komst van d'Oost-
Indische Compagnie / 612. der sel-
ver forme van Administratie / 613.
oude ofte eerste ingelepde Capitael /
644. grooten dienst door de Admirael
Matelief van Delft aen dese Com-
pagnie gedaen / 614. Potitie van
alle de uytdeelingen by dese Compag-
nie van tijdt tot tijdt gedaen / 615.

Lijst van Betwinthebbers der Ca-
mer van Delft / 616.
Oost-poort. 680.
Oorlogh tegen Spangie / niet om de
Religie / maer door d'ondzaeglijke
Schattinge van den tienden penning
veroorsaecht / 438. 467. Nared. C.
Openbaringe waer upt de Nieuwe Kerck
haren oorspronck nam / 190. 194. Na-
red, B. 4. verso. Andere boozgewende
openbaringe aen een Nonne van St.
Clara alhier / 149. Item van een
Delfsche Nonne aen een Religieus in
Vlaenderen / 313.
Opperste Kleedt der overledenen / mit-
gaders recht van dien / ten behoeve
van 't Charitaet-hups alhier / 506.
Orgelen, verschepte en kostelijke wel-
eer in de Oude Kerck / 172. en volg. oft
gebruyck der Orgelen in de Kercken
geoorloft is of niet / 174. Orgelen van
ouds en hedendaeghs in de Nieuwe
Kerck / 254. Item in de Gasthups-
kerck / 299.
Ornamenten in de Oude Kercke / 153.
156. 166. en volg. Nared. B. verso.
item Nieuwe Kerck van 247. tot 256.
Overschie, naems-oorspronck / 30. Pri-
vilegie noopende de Heul aldaer te
mogen toe-dammen en tot een Over-
tocht te maecten / mitgaders een Tol
daer op te stellen / 31. Ambachts-
Heerlijckhept van Overschie / de
Stadt toebehoorende / 93.
Overschies-Hofje, anders gesept de vijf
Kamerkens. 540.
Overvest Stamhups / 37.
Oude Delft, eertijds de Graft van Cor-
bulo / 42. 874. haer bypdom vermeer-
dert / 62.
Oude Kerck, desselfs ouderdom / 132.
Eerste Patroon / 133. veranderinge
van dien / 144. wijtloopige beschry-
vinge deser Kercke met alle omstan-
digheden

[XXIII]

B L A D - W Y S E R .

- digheden daer toe specterende tot op de veranderinge van de Keltgie toe van p. 135. tot 173. incluys; sijnde boozts de verdelinge der onderscheyde materien van dien/ in dit Register elk op sijn letter te soecken en te vinden. Hedendaegse hoedanigheit deser Kercken van p. 174. tot 188. incluys.
- Oude Kleer-marct, 667.
- Oude Mannen-huys, als mede Oude Vrouwen-huys, en hoedanigheit van dien / 526. oude Ordonnantie en reglementen tot de selfde specterende / 527. en volg. Regenten van beyde dese Hupsen / 532. Nammen eenigher wel-doenders aen dese Hupsen die de selve by testament of andersints hebben gebeneficeert / 532.
- Oude Princen-hof, beschrypinghe van dien / 547. en 552.
- Oude Weduwen-huys, van Charitaten mitsgaders stichtelijke ordze van dien 511. 514.
- Oude verdelinge van Holland. I.
- Oyevaers, waerom van ouds te Delft meer als elders / 15. vermaerde Historie van de Opebaers hier te Delft boozgeballen in den groten brand / 553 Keure tegen 'tschieten van de Opebaers / 555.
- P.**
- P** Achten, van 't gemene landt / wat Delft daer meer in / als andere Steden op-bzengt. 745. en 746.
- Paepsche Kercken/soekt Rooms-gefinden Paerde-marct. 658. en volg.
- Palamedes Palamedez. vermaert schilder van Delft. 847.
- Panden mach geen particulier belenen. 609.
- Parochy-kercken twee / soekt Oude of te Nieuwe Kerck.
- Particuliere Huysen deser Stad. 8. 681. 682.
- Paus Adriaen van Aptrecht / soekt Adriaen de VI.
- Pest-huys, beschrypinge van dien / 501. Proebigh boozbal / booz desen in die Hups geschiet / 502.
- Peter Gabriel, Geresozmeert Predicant / preekt aen de Hozen-bzugge en oock in den Hage in 't openbaer / onder de bescherminge van de Schutters van Delft / 409. werd de eerste Predicant binnen Delft in den publijken dienst / mitsgaders sijn gaben en bequaemheyt / 441. 442.
- Philips de goede, verhindert den Hertelijken haren onmatigen aen-koop van Landen en Erben alhier / 379. en volg.
- Pieter van Bronckhorst, konstig Schilder van Delft. 857.
- Pieter Cluyt, geestig Schilder / Delvenaer. 851.
- Pieter Heyn, vermaerd Admirael en Overwinnaer van de Silber-Bloot Delvenaer / en beschrypinge sijns levens / 803. en volg. Sijn Graf van Cere / 178. sijn Graf-schrijft in Nederduyts vertaelt. 806.
- Pieter van Monfoort, konstig Schilder Delvenaer. 851.
- Pieter vander Meer, Raets-heer van Hollandt / en naermaels vermaert Pensionaris deser Stadt Delft. 793.
- Pieter van Naeldwijck, vermaert Medicijn in Sweden upt Delflandt gebooztigh. 808.
- Pieter Slupick, Biecht-vader der Clarissen / en vermaert Prediker / Delvenaer. 770.
- Pieter van Rijck, konstigh Schilder / Delvenaer. 846.
- Pieter, een Soon van den Rijcke Smit konstig Schilder / Delvenaer. 844.

Pluym
*Wier afgeballen pastoors
 in den Haeg verordelt en Xbrants
 blad. 433. 434.*

Pluym-Graeffchap van de Stad. 100.
Polanen, Ridderlyck Stam-huyjs / 36.
van ouds dooz de Delvenaers gede-
strueert. ibid.

Pontus de Huyter, Proost der Kercke
van Aernhem / seer geleert Delve-
naer. 786.

Poorten der Stadt, II. 70. beschrybin-
ge van deselve / 675. en volg.

Poorters van Delft, soekt Delvenaers.
Porceleyn-Backerien, hier te Delft /
736.

Predicanten. Eerste Predicant alhier
onder 't Krups / 409. de Gerefoz-
meerden werden drie Predicanten toe-
gestaen om haren Godts - dienst te
oeffenen byten de Waterflood / 420.
eerste Predicanten der Gerefozmeer-
den moefte ingeboren Nederlanders
sijn / en waer van sy haer te wachten
hadden / 421. eerste Predicant in
publycken dienst / mitsgaders getuy-
genisse van sijn gaeben en bequaem-
heyt / 441. 442. Lijste der Predi-
canten 't sedert de veranderinge der
Religie in de twee groote Kercken ge-
dient hebbende / 450. mitsgaders
der selver merite lof en gaven / 452.
Koningin Elisabeths improbatie tegen
al te jonghe Predicanten / 452. hoe
veel der Predicanten gagie inden be-
ginne was / 453. twaelf Gerefoz-
meerde Predicanten hedendaegs ten
behoefte van de Delfsche Gemeenten
in dienst / 458. kort verhael eeniger
erobitantien ofte buyten-sporigheden
onser eygen Predicanten geduyrende
het inboeren der Gerefozmeerde lee-
re vooz-geballen / 464. tot 472. item
kort verhael der Predicanten factie
ten tyde van Leicester van 472. tot
483. Item Nared. D. haer oproe-
rig preecken hier te Delft ten selven
tyden / 477. groote gebaerlijckheyt

van dusdanig preecken / ende het be-
moepen der Kercklycken met Staets-
saken / 478. item 482. en volg. kerck-
lycke geschillen wegens de verkiefsin-
ge van een Predicant op Stadts-ha-
ben voozgeballen / 299.

Predicatie der Gerefozmeerden alhier /
eerst onder 't Krups en verbolgens
aen de Hoozn-brugge en oock in den
Hage dooz de Schutters van Delft
opentlyck ingeboert / 409. Minne-
Broeders-kerck alhier in weer-wil
van de Overhept tot de preecke ge-
huycht / 414. de Predicatie wer-
den dooz de Prins van Orangie op
ordze van de Goubernante wederom
uyt de Steden gheweert / 419. wat
plaets de Gerefozmeerden albereerst
wiert toegestaen tot de publycke Pre-
dicatie en Ordonnantie dien-aen-
gaende alhier / 419. 420. hoeneer en
waer de eerste Predicatie op publyc-
ke ordze is gedaen / 441. invertefve
Predicatie ten tyde van de Lexce-
stersche factie alhier / 477.

Priesters pleegmen van ouds Meesters
te noemen / 149. in marg.

Prins van Orangie, soekt Willem / Mau-
rits / of Frederick Henrick.

Prins van Portugael, soekt Emanuel
van Portugael.

Princessen van Portugael haer Hof-hou-
dinghe alhier / 552. haer begraef-
plaets / 456. 841.

Prinsen Hof, soekt oude Prinsen-
Hof.

Processien, soekt Ommevangen / item
Ceremonien.

Prophetie van Suster Geertruyt van
Costen wegens de Moort van seec-
ker Priester alhier / 311. item van den
Capellaen van 't Lasari sieken-huyjs
wegens den groten brandt deser Stad
363.

(X x v)

B L A D - W Y S E R.

Pynaekerse Cienden/ als mede de Me-
ren aen de Stad. 99.

Q.

Q Vaek-borden, oude brief dien-aen-
gaende van Hertoch Helbrecht aen
de Stadt. 655.

Questie met die van Rotterdam ober't
Bailluschap van Schielandt / mits-
gaders d' Overschiese Heul. 32.

Questien op Delfs-haven / wegens de
verkiefsinge van een Predicant aldaer.
299.

Questien, tusschen de respectieue Godts-
hupsen ontstaende / by Bnrgemeeste-
ren te decideren / 518. Questien inde
Confreterie op Stadts Doelen voor-
vallende / hoe af te doen / 568: ober
questien van St. Lucas Gilde waer
te appelleren / 650.

Quotitatie, siet Schattinge.

R.

R Aed-huys van de Stadt, waer ten
allen tyden gestaen heeft / 190. des
selves hoedanigheyt van oudts / 114.
verhand ibid, oorsaeck van dien / 115
werd herboutwt / 116. upterlijke hoe-
danigheyt en verdeelinge van binnen/
mitsgaders verder beschrypinge van
dien / 117. en volg. uytlegginge van
de Sinne-beeldelijcke Lijsten in de
Kamers van 't Stadt-huys / 861.
en volg.

Reformatie van den Gods-dienst hier te
Lande / haer naems-oozpronck / 387.
hoort Historisch verhael van den ooz-
spronckelijcke op-komst der Refoz-
matie door veel gruwelijcke en gans
onchristelijcke verbolginghe heenen/
vand' aller-eerste en oudste tyden af
tot op de tyden van Martinus Lu-

ther toe / van p. 387. tot 401. ten
allen tyden eenige ghebonden die sich
tegens t' inboeren der Pauselijcke Ce-
remonten hebben aen gekant / 388.
en volg. hoe de leere der waerheyt te-
gen alle gewelt dieper doorbrak / 393.
de Refozmatie seer gebordert door de
bindinge der Druck-konst / 396. als
mede door de besendinge vanden Ca-
dinael Cusa / 398. nader op-komst
van de Refozmatie van Luthers ty-
den af / tot op de Weelde-stormery
hier te Lande / van 401. tot 410.
Erasmus geboelen op wat wijze de Re-
fozmatie behoorde te geschieden / 402
op-komst der verbolginghe wegens
't stuk van de Refozmatie / 403. Con-
benticulen der gerefozmeerden nemen
toe / en't respect der Rooms-gesin-
den loopt dapper ten eynde / 408. be-
gin der Predicatie hier te Delft in
't geheym / en door toe-doen der Delf-
sche Buzgers aen de Horen-brug en
in den Hage in 't openbaer / 409.
considerabel Request en groote pre-
sentatie aen den Koning wegens alle
de gerefozmeerden der Nederlanden /
418: den aenhang der Gerefozmeer-
den door de Weelde-stormen vermindert
419. haer werdt een plaets tot oef-
ning van haren Godts-dienst aen de
bupten Waterstoot gheassigneert /
ibid. Accoort en Ordonnantie tus-
schen de Gerefozmeerden en Rooms-
ghesinden alhier tot Delft door den
Prins van Orangie gemaect / 420.
nieuwo verloop van saecken der Ge-
refozmeerden / 424. haer verbolginge
verzwaert / mitsgaders grote miseri-
der vluchtelingen uyt Vlaenderen en
Brabant werden sy by die van Delft
en veel andere Steden bupten geslo-
ten / 425. 603. verdyde algemeene
zwarigheyt der Gerefozmeerde en
der

B L A D - W Y S E R.

der selver Synodaels - gewijse Ver-
gaderinge en Biddagh in Hollandt/
426. verwoestinghe haerer Preeck-
plaetsen / 427. de verbolginge met de
ober-konste van Alba noch meer ver-
dubbelt / van 428. tot 434. verschepde
Executien ter saecke van de Gerefom-
meerde Religie hier te Delft gepleegt /
van 428. tot 431. twee Pastozen upt
Delflant / nevens andere in den Hage
verbrant / 433. Gerefommeerde ge-
duerende hare ballingschap / houden
hare Synode tot Embden / 434. ver-
krijgen de Nieuwe Kerck alhier tot
oeffening van haer Religie / 441. ende
eyndelijck oock de Oude Kerck / 449.
463. Eentighste verschil tusschen de
Kerck van Geneven / ende van de
Nederlanden / 459. Reden waerom
de op-konst der Reformatie in de be-
schrybinge deser Stadt des te nauw-
keuriger en grondiger is verhaelt /
485. en Nared. C. 4.

Reguliere Canonnicken huypen Delft.
359.

Reliquien wel eer in de Oude Kerck.
156. item Nieuwe Kerck. 250. en
volg.

Remonstranten, oorspronk haers naems
mitsgaders hoedanigheyt der selver
Kerck alhier. 462.

Revier-Vis-march. 687.

Rethorijckers ofte Camer - speelders /
van ouds veel gecontribueert tot de
Reformatie / 392. 640. beschrybin-
ge van haer Gilde / 638. en volg. upt-
schrybinge van de Delfsche Retho-
rijckers / 640. en volg. haer oude
beroemtheyt / mitsgaders weder op-
rechtighe van haer Collegie door oer-
dye van de Magistrat / mits contri-
buerende ten behoeven van den Dia-
conce / 641. haer verloop / 642.

Reynigheyt der Straten van Delft, en

oorsaeck van dien. 9.
Richarde van Delft, Koninck Willem
Moye / sichterse van de Abdie Co-
nings-beld. 348. 349.

Riddermatige Hof-steden in Delft: 34.
Rijckdom onmatig / verderf der Kerc-
kelijcken / 363. en volg. valsche prac-
tijcken der Kercklijcken door de geld-
sucht geindenteert / 364.

Rijswijck, 28. desselvs hooge Jurisdic-
tie sonder toestaen van die van Delft
niet te mogen veralieneeren / 29.
Princelijck Huys aldaer / 34. Hooge
Heerlijckheyt van Rijswijck aen de
Stadt beleend / 102.

Roden-Rijs. 36.

Roeland, vermaerd Minder - broeder
tot Utrecht / Delbenaer. 788.

Rooms-gefinden, versoeken den Prins
van Orangie de Wapenen aen te ne-
men voer de bysheyt / 432. beginnen
den Hertoch van Alba meer en meer
af te vallen vermits sijn tyranighe
schattingen / 434. als mede door de
gruwelijcken Moort van Haerden /
443. de Kercken / die hen by accoort
gelaten waren / werden haer ontno-
men / 447. hoe de Rooms-gefinden
in boortypden upt de bedieninge van de
publijcke Ampten sijn geraecht / 458.
mitsgaders hoe verre de exercitie van
hare Religie hedendaegs alhier toe-
gelaten werd / 463.

Rotterdam van ouds noyt onder de gro-
te Steden gereekent / 5. questie met
die van Rotterdam ober het Balju-
schap van Schielandt / mitsgaders
de Heul tot Ouderschie / 32. hoe die
van Rotterdam de Vaert van Delfts-
Haven poechden te verhindere / 72.
doen groote presentatie om de Koo-
lupden van Delft aen te locken / 742.
haer op - konst / 743. en 744. hoe
weinig in de gemene Lands Pach-
N a a a a

ten

B L A D . W V S E R .

ten contribueeren / 746.
 Rotterdamsche Poort. 679.
 Ruven Stam-huyss / 37. en Nared.
 B. 2.

S.

S Abina Delfica, geboore Princesse van
 Portugael. 841.
 Sacraments processie van oudts alhier.
 280.
 Salige Joost, Carthusianer Monick al-
 hier / sijn Historie. 357.
 Salbout vander Duffens Hofse. 543.
 Salbout Vosmeer, Aerts-Bisschop van
 Aptrecht / &c. Delvenaer. 791.
 Say-Halle, soeckt Zap-Halle.
 Schattingen ten tijde van de hoogste noot
 tot behoudenis van't Vaderlandt / by
 na de helft alleen by die van Delft op
 gebracht. 739.
 Schattinge van Verpondinge / daer in
 heeft Delft tot op den grooten brandt
 de meeste van alle de Steden van Hol-
 landt gegeven / 746.
 Schattinge ober de geestelijckheyt hier te
 Lande / en wel aller-eerst binnen dese
 Stad / dooz Hertoch Carel de Stoutte
 te vergeefs getenteert / 318. en volg.
 Scheeps-vaert by die van Delft in oude
 tyden. 700.
 Schevelinge, onder 't Heemraetschap
 van Delflandt. 30.
 Schie tot in de Mase aen de Stadt ge-
 geven / 66. wederzijds de Schie wo-
 nende op veertien Roeden 'tselst de regt
 en Privilegie te hebben / als die bin-
 nen de Stadt woont / 73. 79. bin-
 nen de 'tfestich Roeden geen Huyssen
 aldaer sonder Consent van die van
 Delft te mogen maken / 75.
 Schiedamsche ofte Suyt-Poort. 679.
 Schieland, desselfs Bailjouschap by die
 van Delft in Pacht verkregen / mits-

gaders accoord dien-aengaende. 32.
 Schilderijen van vermaerde Schilders /
 wel-eer in de Oude Kerck / 170. item
 inde Nieuwe Kerck / 247. en volg.
 item St. Agaten Clooster / 321. Cru-
 cifix dooz Crasimus geschildert ibid.
 kostelijck Schildery ten Carthusiers
 buyten Delft / 356. Wendubben van
 Schilderijen moeten op St. Lucas
 Gilde-kamer gehouden werden / 649.
 Schilders vermaerden tot Delft gebo-
 ren / 842. en volg. item 859.
 Schipluyde, desselfs hooge Heerlijckheit
 van de Graeflijckheit / sonder toe-
 staen van die van Delft / niet te mogen wer-
 den veralieneert. 29.
 Schole, hoe de School-meesters van de
 groote ofte Latijnsche Schoole met
 haer Scholieren van oudts de Choor-
 sängen assisteren / mitsgaders in wat
 ghewaet aldaer verschijnen mosten.
 587. niemant eenige Schole te mo-
 gen aen-stellen / als met schriftelijck
 Consent 588. beschrypinghe van de
 groote ofte Latijnsche Schoole / 588.
 en volg. regeringe van dien / mitsga-
 ders het doen van Oratien / en uytde-
 len van prijzen aldaer / 590. oefning
 van Godts-dienst in de Latijnsche
 Schoole / 591. en 592.
 Scholarchen ofte Opzienders en besoz-
 gers van de Schoole. 522. 591.
 School-Poort, beschrypinge van dien.
 677.
 Schoonderloo, Ambachts-heerlijckheit
 aen de Stadt. 66. 99.
 Schrey-brugge, waer gelegen en naems
 oorspronck. 671.
 Schutters van Delft, voeren de Gerefor-
 meerde Predicatie aller-eerst in den
 Raegh in / 409. herkomst en oors-
 pronck der Schutterien hier te Lan-
 de / 557. en volg. Schutterien van
 Delft van de aller-oudste van Hol-
 landt.

B L A D - W Y S E R .

landt / 558. eerste en al-oude Ordonnantien van dien / 559. Hery-baerten der Delfsche Schutterien / 560. oude maniere van kledie der Schutters van Delft / 558. en 561. wat soorte van Wapenen de Schutters van ouds plegen te gebruiken / 561. haer oefeninghe van Wapenen van ouds / 562. en volg. Item hedendaegse oefeninge / 567. en 571. Schutters-koningh / 562. en 567. hedendaeghe Schutterien deser Stadt en preëminentien van dien / 569. en 570. menichte van Delfsche Schutteren hoor Haerlem gebleven / 689. en volg. Schutters Wacht-kamer / en soumiere ordze van dien. 110.

Secreet van Hollandt, soekt Bus-kruyt Magazijn.

Simon van Groenewegen vander Made, Rechts-geleerde / Delbenaer. 834.

Sinne-beeldelijke Lijsten in de Camers van't Stad-huys / en uitlegginghe van dien. 861. en volg.

Sloten, in't Baljouschap van Delflant gelegen. 34. &c.

Sny-kamer van de Chirurgijns, siet Anatomie.

Speelen, te weten Dobbel-speelen en cupscherien op Schutters Doele verboden / 564. welke spelen van ouds binnen dese Stadt geoorloft en welke niet geoorloft waren / 656.

Spieringshoeck, Adellijche Hof-stede. 38.

Spin-huys, soekt Tucht-huys.

Stadt-huys, soekt Raed-huys.

Stads-huys op de Haven. 131.

Staten vergaderinge hier te Delft van ouds. 547. 551.

Stael-meesters ober't vertwen van de Lakenen. 601.

Steden van Holland, welke van oudts grote en welke kleyne geacht werden / 4. wel-eer alleen met haer vieren

stem in den Staedt gehadt / 4. twee oude Steden in Delflandt gelegen / 16. Nederlandsche Steden vallen af van Alba / en kiesen des Princen syde 437. en 439.

Steen noch Kalk-Ovens ontrout de Stad niet te mogen maken. 707.

Sterckre van de Stadt. 10.

Straten, Stegen, Bruggen, &c. oude benaminge van dien. 670. en volg.

Synode van d'Hollandtse Kercken hoe verdeelt / 3. Eerste Synode der Nederlandsche Kercke tot Embden gehouden en wat aldaer besloten wierd / 434. Synoden hier te Delft gehouden werdende op wat plaets geschiet / 552.

Syon, Clooster en Capittel van reguliere Canonicken / 358. beschrybinge deser ordze / 359. dat Erasmus ook een inwoonders deses Cloosters is geweest / 360. kledie deser ordze / 361. moordadige brandstichtinghe alhier ibid. veranderinghe deses gestichts / 362.

T.

T Anhelin weypt zich op tegen de Pauselijke insertinge in de Ceutwe elf hondert met een wonderlijke kragt van sijne Leere. 389.

Taxatie, ziet schattinge.

Tempel, Riddermarige Hof-stede. 37.

Tienden Penning / en niet de Religie / oorsaeck van den Oorlog tegen Spangie / 438. 467. Nared. C.

Thomas à Kempis. 399.

Thomas Cilius / Abt van St. Bernart (naermaels Predicant alhier) begeeft zich in ballingschap met de Gereso-meerden / 427. Prins van Oranje schrijft in sijn sabel aen de Magistraet van Delft. 453.

BILHARD - W - Y - S - E - R.

Tomben soecht Graven.
 Tonneel - speelders, siet Kerhozjchers.
 Tonnen van Brouwers, niet te mogen houden noch beschadigen / 726. en volg.
 Toon-dagen, soecht vette-Beestemart.
 Torens. Oude Kerck-toorn hromme gestalte en reden van dien / 137. Nieuwe Kerck-toorn de hooghste van gantsch Hollant / item dessels gedaente / 221. oude aenteekening wegens de hondertjazige opbouwinge deses Toorns / van pag. 196. tot 215. item 217. en Nared. A. verso.
 Torens aen Stadts-wallen. 681.
 Treflong neemt Vlissingen met Burgers van Delft en andere Steden in besetting / 437.
 Trompet-wachter, wat sijn plicht is / 119.
 Turf-marct hoe wijt zich extendee / en oude ordonnantie dien - aengaende / 669.
 Turf-mijnen ofte Beenen. 13.
 Tuyscheryen, welke van outs geoozloft / en welke niet. 656.
 Tucht ofte Werck-huys, mitsgaders octrop daer toe speeterende / 536. en volg. veranderinge daer ontrent boozgeballen / 538. geboelen van Grotius / noopende de instellinge der Tucht-huysen / mitsgaders het goet gebuyck van dien / 539. 540.

V.

Vaer-Koe-marcten tweemaal'sjaers 660.
 Vaerten en Waterblijten buytenwaerts deser Stad. 676.
 Vangen, hoe verre men mach buyten de Stadt / 82. 84. banditen volgens Privilegie deser Stadt van't gewijde te mogen halen / 75. 368.
 Veenen, kortz beschrybinge van dien. 13

Velden, out Stam-huys onder Delflandt. Nared. B.
 Verband-huys booz d' Arme-luyden. 449.
 Verbeuren van goederen hoe verre een Boozter van Delft mach. 61.
 Verdelinge van Hollandt soo als van outs en jegenwoozdig noch inde Kecken-kamer van de Domeynen geobserbeert werdt / 1. item hoe jegenwoozdig in't regard van de stemmen de Steden werd geobserbeert / 4.
 Vercken-marcten, jaerlykse. 668. weckelijkse. 662.
 Verlaten aen de Kerstange geoctropeert / 705. item in den Leytschendam / 88.
 Verlate Kinderen, hoe te onderhouden / 492. straffe tegen 't verlaten der Kinderen / 493.
 Versterk-recht, hoe in Hollandt onderschepden / 3. Privilegie dat de goederen der Klooster-luyden van Delft moesten versterben op haer regte Esfgenamen / Et. 377.
 Verwers van de Lakenen en ordze van dien. 601.
 Vette Beeste-marcten / vier jaerlykse. 660.
 Vicaryen in de Oude Kerck. 175.
 Vis-marcten, soekt Zee of Kevier-bis-marct.
 Visschery, te weeten Groote Visschery van Hollandt, aen wien d'opsicht beboelen. 5. Visschery van de Siecken tot in de Mase aen de Stadt gegeven / 70. 72. Visscherie van Schoonderloo / als mede tot Dijnaker en de Maren by Berckel aen de Stad / 95. 99.
 Vlaerdingen, een oud-vermaerde Stad in Delflandt gelegen. 16.
 Vlaemsche Neringe hier te Delft gestabileert. 333. 602.
 Vlamingen, een sette onder de Menno-nisten. 462.

Vlaming.

Vlamingtraet en naems oorspronk 671.
 Vlees-Halle, beschryvinge mitsgaders
 out Privilegie van dien / 593. hoeda-
 nigheyt van het jegenwoordigh ge-
 bouw / mitsgaders eenige Keure de
 Vlees-houwerp aengaende / soo van
 ouds als heden daegs / 594. en volg.
 Vliisingen door Crestong met Burgerz
 van Delft en andere Steden in be-
 setting genomen. 437.
 Voetboogh-Schutters van ouds alhier
 vermaerd. 561.
 Vondelings-huys met het Wees-huys
 gecombineert / 491. Keure ende straf-
 fe tegen Ouders haere kinderen ver-
 latende / 493.
 Vogel-marct, 665. oude Keuren dien-
 aengaende. 666.
 Voorburgh, 't oudste Dorp van Hol-
 landt / 17. Romeynsche antiquitey-
 ten aldaer gebonden / 18. Ec. fabu-
 leuse vertellinge van Koningh Esel-
 oot / ibid. dese Ambachts-heerlijck-
 heyt aen de Stadt toebehorende / 104.
 Voor-steden deser Stadt. 11.
 Vrydom van de Stadt vermeerdert /
 65. en volg. geen woonstede binnen de
 't festigh hoeden na aen de self de te
 mogen maechen / 75.
 Vryheyt van Religie, considerabie ad-
 vpsen dien-aengaende / 459. en volg.
 fundament van de vryheyt deser lan-
 den hier te Delft gelept / 547.
 Uyr-werck, op de Nieuwe Kerckis-to-
 ren / 226. wie d'eerste binder van
 d'Uyr-wercken / 228.
 Uyr-wysers, aen de Oude Kerckis-to-
 ren. 137.
 St. Urselen Clooster. 333.
 Uytdeelingen wegens d' Oost-Indische
 Compagnie successibelijck gedaen /
 614.
 Uytwateringe van Delfland / 9. item
 van de Stadt. 676.

W.

W Acht-kamer der Schutteyp. 110.
 Waegh ofte Weegh-plaets / be-
 schrijving van dien / item ten
 welken eynde de publijcke Wagen
 zijn ingestelt / 610. Waeg-meesters/
 Waeg-kruipers / ibid.
 Walrick van Steenhuysen / vermaert
 Gramaticus / Delvenaer. 769.
 Waldensen, haer opkomst tot de Refor-
 matie / wezdende hart vervolgt en
 wijckende meerendeels na de Neder-
 landen / 389. werden door Cobenaers
 gehouden en gruwelijck ten biere ge-
 doemt / sterbende met een onbertsaeg-
 de standvastigheyt / als steunende op
 de supberheyt van hare Leere / 390.
 van wien Waldo sijne Leere ontfan-
 gen hadde / mitsgad: hoe sijne nabol-
 gers hier in de Nederlanden gemar-
 teliseert zijn / 391. Nieuwe vervolgin-
 gen tegen haer / 395. 399. wezdende na-
 derhant ontschuldigh verklaert / ibid.
 Wapenen van verschepte Stam-huysen
 in Delflant / Nared. B. verso.
 Wapen-teeckens van de Stadt. 46.
 Warmoes-brugge ofte Groenmarkt. 668.
 Water-geusen nemen den Bziel / Delfs-
 haven en 't Huys te Spangen in / 435.
 Wateringe, Ridderlijk Stamhuys / 36.
 Wateringse-poort, beschrijvinge van
 dien / 676.
 Waterlanderse een sette onder de Doops-
 gesinden. 462.
 Water-rijckheydt van de Stadt / 9. dat
 gheen bezs water in de Polders en
 Ambachten magh ingelaten werden /
 als met speciale bewillinge van die
 van Delft / 708.
 Waterslootse-poort en beschrijvinge van
 dien / 678. en volg.
 Wederdoperen, soekt Doops-gesinden.
 W a a a a 3 Weecke-

[XXXI]

B L A D - W Y S E R .

Weeckelijcke Markt-dagen deser Stad/ 661. 663.

Wees-huys, 486. Hoedanigheyt van 't gebouwt/ mitsgaders ordze van huys-houdinge en opboedinge der kinderen aldaer/ 478. hoe sy uyt het Huys ontflagen wezden / 488. Erffnissen den kinderen in dit Huys aen-besterbende aen wie verballen / ibid. Regenten van dit Huys/ mitsgaders hare functie / ibid. D'oprechtinge der publijche Wees-huysen noch seer jong / 489. eenige pieuse Fundatien in dit Huys/ 490. wanneer met het Dol-huys/ mitsgaders Bondelings-huys is gecombineert/ 491. Hoedanige kinderen in dit Huys aenemelijck zijn / 491. 492. Keure ende straffe tegens d'Ouders/ hare kinderen verlatende/ 493. Lasten van dit Huys/ 491. 493.

Wernerus Helmichius, Predikant alhier / als Ambassadeur der Kercken van de Geuniteerde Nederlanden aen de Koningin Elizabeth/ scheen by haer Majest: al te jong tot het Predick-ampnt toegelaten te zijn. 452.

Dr. Wessel van Groeningen, beschuldigt de verdoordentheydt der Roomsche Kerke met sonderlinge sedigheyt. 400.

West-landt van Delflandt. 13.

West-Indisch Huys, beschrijvinge van dien / 617. Begin van de West-Indische Compagnie / ibid. hoe veel en waer ter plaetse de Belwinthebberen werden aengesteld / als mede wat Capitael in den eersten wiert ingelept/ 618. den Admirael P. Heyn van Delfshaven/ oorzack van de ophomst deser Compagnie/ 618.

Westerbeeck. 39.

Werven, een Stam-huys tot Kipswijk. 34.

Werven, een Stam-huys tot Doozburgh. 38.

Wijken. Ordze op de Wijcken van de Stadt/ tot ontlastinge van de Godshuysen. 517.

Wijk ofte vyve toevlucht-plaetsen der Kerckelijcken booz de boosdoenders/ 366. Speciael Privilegie van Hertog Philips daer tegen aen dese Stad verleent. 368.

Wicler, predicht in Engelandt dapper tegen de Pauselijcke Leere/ en veel besocht werdende door de Nederlanders/ opent die oock hare oogen tot de Reformatie/ al in de Eeuwte dertien hondert. 392.

Willem van Aelst, seer vermaectt Konst-Schilder/ Delvenaer. 855.

Willem Criep, Cancelier van Gelderland/ Delvenaer. 791.

Willem de Groot, groot Rechts-geleerde/ Delvenaer. 836.

Willem Prince van Orangie, kiest Delft tot sijn woon-plaets/ ter oorzack van de gesonde lucht/ 9. 101. 547. sent het kostelijcke Altaer van d' Oude Kerck booz present aen de Graef van Swartzenburgh / 196. beschrijvinge van sijn Graf-gebouwt in de Pieulwe Kerck alhier/ 260. en volg. wezt door de Gouvernante geordonneert de Predicarien uyt de Steden te weeren/ en ten platten Lande te bepalen / 419. Accoozt en Ordonnantie op dat stuck hier te Delft door hem gemaect/ tusschen de Gereformeerden en Rooms-gefinden / 420. Begint den Oorlog booz de Vyfheyt / soo wel ten versoeke der Rooms-gefinde als Gereformeerde / 431. wert door de Tyrannije van Alba grootelijck gestijft/ 431. op wat conditie de Steden hen onder sijn Stadhouderschap begaben tegen den Hertogh van Alba / mitsgaders hoe hy beyde de Religien poogde te handhaben / 437. 438. 439. 442. komt andermael

B L A D - W Y S E R.

dermael met sijn Leger upt Duyslant in af-tocht / ibid. beweent de doodt en't schandelijk ombzengen van Pater Musius / 445. d'ontneminge der publijcke Kezcken bande Kroonsgesinde hem in't eerste tegen de bozst sijnde / wezt naderhant dooz hem met redenen gedefendeert / 448. sijn droevige doodt alhier in't Oude Hof / 547. en volg. eygentijcke beschryvinge van sijn naturel / 549. sijn genegentheyt tot herstellinge van de Dyzheydt en hanthabinge der Privilegien / mitsgaders bezder lof van desen Prins / 550. en volg.

- Willem van Tetrode, onbergelijckelijck Beelthouwer / Delvenaer / 843. 169.
- Willem vander Vliet, goet Schilder van Delft / 851.
- Willem de VI. bereugelt der Kerckelijcken baetsucht alhier / 377.
- Wissel-banck hier te Delft / en waer toe dienende / 619.
- Wolfert van Borselen, Heer van Cer-Deer / des Graven Lieutenant en Oberste Raetsman / alhier ter venster uptgeworpen. 687.
- Wollewant-huys, ziet Laken-halle.

Y.

Ysberg, seer wonderlijck op Stads-Haven aende Mase. 129.

Z.

- Zaet-marct. jaerlijcks. 660.
- Zaey-Halle, hoeneer de Zaey-neringe binnen Delft gestabilieert / 602. reden waerom de Vlaemsche Vluchtelinghen wierden buyten gestooten / 603. 740. Nieuwe Zaey-halle / beschryvinge van dien / 603. Collegie van Superintendenten en Gouverneurs deser Halle / mitsgaders solemnele verkiefsinge van de selbe / 604. als mede van de andze Officianten en der selver dienst en verbintnisse / 605.
- Zegels van de Stadt / 46. item beyde der Parochie-Kercken / 281. Item van't Huys van Charitaten / 513. item van't Wees-huys / 489.
- Zegelinge van Laeckenen, by Privilegie aen de Stadt gegeven / 596. Delfsche Laecken-zegels seer oud en vermaert 600.
- Zee-vaert, by die van Delft al van d'eerste hier te lande begonnen. 700.
- Zee-Vis-marct. 667.
- Zuyd-Holland, wat Steden in sig begrijpt na d'oude verdeling van Hollandt. 2.
- Zwinglius en Lutheze staen op tegen't Pausdom. 401.
- Zyon, soeck Spon.

E Y N D E.

ERRA-

[xxxiii]

E R R A T A

Ofte Druck-fauten dus te rechten en verbeteren.

P Ag. 496. lin. 15. *sal/ leeft sullen.* pag. 499. lin. 6. *langs.* pag. 523. aen de kant, *Theff.* moet zijn *Coloff.* pag. 580. lin. 11. *potestatem.* pag. 579. aen de kant, Graef Willem IV. moet zijn, Willem VI. pag. 658. lin. ult. *'t Noord-oosten van de Stad.* pag. 788. lin. 3. *Haeress.* ibid. lin. 5. *Belgica.* pag. 797. lin. 29. *geoorlofde dingen.* pag. 805. lin. 36. *reddiderunt.* pag. 812. lin. 18. *nuncium.* pag. 812. lin. 30. *de Saltationibus.* pag. 819. lin. 9. *te mogen laten aenhechten.* pag. 835. lin. 7. *editionem.* pag. 824. lin. 35. *ducta.* pag. 825. lin. 4. *ut non fit.* pag. 840. lin. antepenult. *tuta fiet.* pag. 850. lin. 16. *MireVeLd.* pag. 872. lin. 25. *driederley Recht-hupsen/ leeft, verschepte Recht-en-gebangen-hupsen.*

Belangende de verdere misstellingen en abuysen, die in dit werck ingeslopen en over 't hoofd gesien zijn, wert den Leser versocht de selfde goetwillighlyck te verschoonen.

Den Drucker tot den Leser.

I Ndien'er in den Druck yets mocht misgrepen wesen,
Die van de Druck-konst weet, dat wel verschoonen sal,
Maer die dat niet verstaen, dat 't Setten heeft een val,
Die bidt ick datse dan niet lasterlijck en lesen.

Kort

Kort Historisch Journael,

Ofte

D A G - R E G I S T E R,

Van de Verjaer-dagen, eeniger aenmerckelijcke
saecken, in dese Beschrijvinge, met haer precysen
dagh, gespecificeert staende.

J A N U A R I I.

- 2. **D**Eser maent in den Jare 1565. geschiede op Stadts-haven aen de Mase een wonderbaerlijck voorval, dat aldaer op 't Hooft in een quartier uyr tijdts een Ys-gebergt is aengegroeyt van 23. Roe-voeten hoogh. pag. 129.
- 3. Van dese maent des Jaers 1263. sterf alhier Richardis van Delft, Koning Willems Moeye, en Stichterse van d'Abdye Konings-veld, buyten de Rotterdamse-poort; alwaer oock begraven is. pag. 349.
- 5. Anno 1573. wierd den Grave vander Marck Heere van Lumey en sijn overste Lieutenant, alhier by klokke-slach en de Schuttery in de Wapenen gevangen genomen, sijn Lieutenant naderhand gehangen en hy van alle syne Ampten en digniteyten gedepor-teert. 445.
- 6. Zijnde drie Koningen-dach des Jaers 1358. sterf alhier de vermaerde Suster Geertruyd van Oosten, p. 311. en 753. welcken dach by de Rooms-ge-sinden alhier, oock ten opsichte van dese Personagie sonderlinge wert ge-uyert, als zijnde een partienliere H. deser Stadt.
- 29. Anno 1567. wierdt een gedenck-

waardig Accoort getroffen tusschen de Gereformeerden en Rooms-ge-sinden, 420. Ten selfden dage in den Jare 1584. werd alhier gebo-ren den doorluchtigsten Prince Fre-deric Henric van Nassauw. 822.

F E B R U A R I I.

- 4. **D**Eser Maent in den Jare 1618. des nachts verbrande het Stad-huys alhier, 114.
- 5. Des Jaers 1572. wierden hier te Delft nocht twee Doops-ge-sinden om 't Geloof verbrandt. 435.
- 21. Des Jaers 1538. wierd de Moeder van David Jonisz ten Celle-broe-ders alhier onthooft. 703.
- 25. Is den dach dat Hestoch Govert met den Bult Anno 1075. van sijn wonde overleedt. 53.

M A E R T.

- 10. **D**Eser Anno 1624. sterf alhier Jacob Jansz. Grafwinckel, die soo wonderlijck en sonder weer-ga sijn leven heeft gepasseert als hier boven is beschreven, 796.
- 12. Des Jaers 1562. is Jacob vanden Eynde van Delft, en Raed-Pensio-naris van Hollandt, als Martelaer

BBBBBB

voor

XXXV

Kort Historisch Journael,

voor 's Lands Vryheyt tot Brussel in de gevanckenis overleden. 774.

- 14. Is de Sterf-dag van den alder Doorluchtigsten Ingeboren, Prins Frederic Henric, inden Jare 1647. pag. 826.

A P R I L.

- 10. **D**Es nachts Anno 1572. wierd Delfs-haven door de Graef van Bossu overvallen en seer moordadig mishandelt. 436.

- 23. Zijnde St. Joris plegen die van de Lier in voortyden, met haeren beroemden St. Joris alhier aen de Water-floot haer Processie te komen houden, daer pag. 678. van is vermeld.

Den laetsten Donderdag van dese maent is hier te Delft de Jaerlijckse Lente-Vaer-koe-marct. 660.

M E Y.

- 2. **I**S den dach dat die van de Zaeyneringe Anno 1596, alhier haer in-tree deden. 602.

- 3. Is den dach dat in den Jare 1536. by na de gansche Stadt verbrande, waer van doorgaens in de Beschryvinghe werdt vermeld, als in't generael Register is te sien.

- 10. Des Jaers 1647. geschiede de Begraefnis van Prins Frederic Henric alhier. 831.

- 13. Des Jaers 1559. wierd den vermaerden Ketter David Joris van Delft te Basel verbrandt. 767.

J U N I I.

- 7. **E**N twee volgende dagen is de jaerlyckse Paerde-marct alhier. 659.

- 12. Is't den dach van St. Odulph, na welcke des weecks daer - aen - volgende gehouden wert de grote Jaer-marct ofte Kermis, van ouds met de naem van de Delfsche Omme-gang uytstakende vermaert. 657. en volg.

- 18. Dese maent bleef den Admirael Heyn voor 't Vaderlandt in den Jare 1629. sie pag. 807.

J U L I I.

- 9. **I**S den dach dat een groote menich-te van Burgers deser Stad in den Jare 1573. voor Haerlem bleven. 690.

- 10. Is den dach dat Prins Willem den oude in't Jaer 1584. alhier in syn eygen Hof verradelyk wiert vermoort 547.

- 23. Des Jaers 1568. werd Mr. Herman Schinckel, ter saecke van de Religie alhier voor 't Stadt-huys met den swaerde gedoot. 428. 773.

A U G U S T I.

- 1. **I**S den dach dat Heer Wolfert vander Veere Anno 1299. in presentie van de Graef op den hoek van de Choor-straet alhier ter Venster uyt-geworpen wierd. 687.

- 3. Is den dag dat in den Jare 1572. d'eerste Predicatie der Gereformeerden in de Nieuwe Kerck wierd gedaen 441.

- 10. Is den dag dat den Admirael Tromp bleef ten dienste van het Vaderland. 183.

- 13. Zynde St. Hypoliti dach, bevochten de Delvenaers, des Jaers 1396. een grote Victorie op de Vriefenten dienste van Hertoch Aelbrecht, vermeld. pag. 68. en 134.

- 24. Zynde St. Bartholomei dach des Jaers

ofte Dag-Register.

Jaers 1566. geschiede de voornaemste Beelde-stormery alhier. 412. 416.

- 28. Anno 1645. Overleed dien grooten en in geleetheyt onvergelyckelyken Delvenaer Hugo de Groot, wiens leven voor-henen is beschreven. 813. en volg.

SEPTEMBER.

- 1. St. **G**illis, als op een Donderdagh komt, of andersints de naestvolgende Donderdagh, werd gehouden de Iaerlycke St. Gillis Kaes-marct. 658.
- 6. Des Iaers 1396. wierd d'eerste steen geleyd van de Nieuwe Kercks-Toorn. 198. en 216:
- 8. Zynde Maria Geboorte, is den dach dat Hertoch Aelbrecht aen de Stadt het Privilegie gaf om een vrye Scheepvaert van Delft tot in de Maeste maken, 't welck is d' oorspronck van Delfs-haven. 66. Ten selfden dage des Iaers 1628. veroverde onsen groten Delfs-Havenaer Pieter Heyn de Silver-Vloot. 618. en 803.

OCTOBER.

- 3. **D**eser maent in den Iare 1574. geschiede 't ontfet van Leyden daer dese Stadt meest toe gecontribueert hadde, 739. gelyk over-sulcx ten selfden dage alhier grote vreugde en danksegginge door de ganiche Stadt wierd bedreven. 449. en 690.
- 12. Is den dach dat dien ongehoorde slah des Buskruyts-Magazyn, in den Iare 1654. niet alleen soo ellendige destructie binnen dese Stadt veroor-

saecte, maer ook gansch Hollandt dede schudden en beven, als te lesen is van pag. 622. tot 634.

- 18. Zynde St. Lucas, is den dach vande verkiefinghe der Hooft-luyden van St. Lucas Gilde. 651.

NOVEMBER.

- De drie eerste Donderdagen van dese maent werden gehouden de Iaerlycke Vette-beeste en Varcke-marcten. 660. zynde den eersten noch verdubbelt met een Iaerlycke Kaes-marct die men Allerheyligen Kaes-marct noemt. 658.
- 20. Deser maent is den dach dat Hertog Aelbrecht Anno 1391. het Collegie van Dyck-graef en Heemraden van Delfland Priveligeerde. 555.
- 25. St. Catryn den eersten Woonfdach na desen dach wierd in't Iaer 1342. door Graef Willem I V. 'trecht van de groote ofte Latynsche Schole aen de Stadt gegeven, 587. Item van de Laken-mate, 596. als mede de Waeg 610.

DECEMBER.

- 5. **O**p desen dach des Iaers 1665. ontfack den Blixem d'Oude Kercks-Toorn. 188.
- 6. Zynde St. Nicolaes-dach, plegen alle de Broeders en Susters van dat groote St. Nicolaes Gilde een generale maelyd met den anderen te houden. 645.
- 26. Deser maent geschiet Iaerlycks de solemnele Collecte door de Magistraet self in persoon, ten behoeve van het Huys van Charitaten. 510.

En in deser boege / soude men dit Dagh-Register noch met menigbuldige materien konnen vermeerderen en vergrooten / om de geschiedenissen en saken deser Stadt ons selve meer en meer familiaer te maken.

F I N I S.

1072656 FT
 [XXXVII]

A E N V V Y S I N G,

Waer na zich de Boeck-binders, in 't in-binden der
 Figueren, te reguleren hebben.

Tot het voorste Stuck behooren,

T Yrel-plaet			Nieuwe Kerck-toorn voor den brant.	221
Overschie in plano.	pag.	30	Tombe der Princen van Orangien.	261
's Stadts-Zegels.	.	46	Nieuwe Kerck van binnen.	277
Delfshaven in plano.	.	66	Gasthuys-kerck.	288
Overschie in profil.	.	92	Stadthuys en Kerck op Delfshaven.	298
Tol-heck by Berckel.	.	99	Ruinen van d' Abdy Koningsveldt,	
Leytschen-dam.	.	102	mitsgaders Konings Uyt-hof, be-	
Voorburgh.	.	104	staende in vier onderscheyde Pla-	
't Raedthuys.	.	116	ten, dewelcke alle, vervolgens	
Oude Kerck van buyten.		132	haer Nummer, achter den anderen	
Oude Kerck van binnen.		174	moeten werden ingevoegt.	348
Tombe van den Admir. Heyn.		178	Ruinen van 't Carthusers Klooster.	354
Tombe van den Admir. Tromp.		183	Fransche Kerck en Princen-Hof.	454
Nieuwe Kerck van buyten.		190	Platen van 't eerste stuck	25.

Tot het vervolg behooren,

't P Eest-huys.	501	Ammunitie-Magazijn van Hollant.	620
Gemeen Lants-huys.	552	Generaliteyts Kruyt-Magazijn:	636
Den Doel en Anatomie.	565	Paerde-maerct.	659
Vlees-halen Vis-maerct.	593	St. Joris ofte Waterflootsche-	
Zee-Magazijn van d'Oost-Indische		poort.	678
Compagnie.	611	Ortal der Platen van 't vervolg.	9.

N O T A. Den Boeck-binder deses, zy verdacht, de boven-
 gespecificeerde Figueren, voor soo veel bequamelijk geschieden
 kan, met stroocken in de rugh te voegen, als werdende sulcx om
 verscheyde redenen beter geoordeelt.

De Tafel tot het eerste Stuck behoorende, moet niet voor (ge-
 lijk eenige voor desen verkeerdelyck hebben gepractiseert) macr
 achter aen werden gevoegt. Kan oock andersints aen stucken ge-
 sneden, en yder stuck op sijn plaets hier en daer in het Boeck gestelt
 werden, achtervolgens het Nummer over-al by staende.

